

שבוע פרשת משפטים

(15 – 21 February 09)

כ"א – כ"ז שבט ה'תשס"ט

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

סדר הנחת תפילין

זמנה משהאיר היום עד שקיעת החמה - אד חשוב להניחו מיד בבוקר

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מורה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך. **בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של-יד לשל-ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בלחש: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבָתְךָ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לִבְּךָ. וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּ בָם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטָמָּטָף בֵּין עֵינֶיךָ. וְכִתְבָתָם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתֵי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֵּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמְלַקֵּשׁ, וְאַסַּפְתִּי דִגְנְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ. וְנָתַתִּי עֹשֶׁב בְּשִׂדְךָ לְבַהֲמֶתְךָ, וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ. הִשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וּעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יי בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאֲבַדְתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתָּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לִבְבְּכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתָם אִתְּם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטָמָּטָף בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדַתְּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדֹבַר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְכִתְבָתָם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּע יי לְאַבְתִּיכֶם לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פֶּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרָאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לִבְבְּכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתֵי, וְהָיִיתֶם קְדָשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם. (אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם) אָמֵן.

נכון לומר קודם התפילה:

חֲרִינִי מִקְבֵּל עָלַי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבָתְךָ לְרַעְדָּךְ כְּמוֹד מִצְוֹה לְהַתְפַּלֵּל בְּתִפְלִין אֶת כָּל תְּפִילַת שַׁחֲרִית כּוֹלֵל שִׁיעוּר תַּהֲלִים כִּפִּי שֶׁנֶּחֱלַק לִימֵי הַחוּדֶשׁ.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁבְעָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. אֵךְ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי לשכלל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת-צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לכד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרם ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשיתית ביות "לה"י)) בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה, כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָיָה לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גֵאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד־צָר: ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִמִּיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עֵיר מוֹשֵׁב לֹא מָצְאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַפֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיְדַרְכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵלֶכֶת אֶל־עֵיר מוֹשֵׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֶקָה וּנֶפֶשׁ רָעָבָה מִלֹּא־טוֹב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירִי עֲנֵי וּבְרוֹל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּן נָאֲצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמֹל לִבָּם כַּשֵּׁלֹ וְאִין עֹזֶר: יג וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת וּמִסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּן: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שֹׁפַר דִּלְתוֹת נִחַשְׁתָּ וּבְרִיתִי בְרוֹל גִּדַּעַ: יז אוֹלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁע וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְּנוּ: יח כָּל־אֶבֶל תִּתְּעַב נֶפֶשָׁם וַיִּגְּעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתֵם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹדֵי הֵם בְּאֵנוֹת עֲשֵׂי מְלָאכָה בְּמִים רַבִּים: כד תִּמְהָ רְאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֶם גִּלְיוֹ: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְּהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוּגַג: כז יִחוּגּוּ וַיִּגְּעוּ כַּשֹּׁפָר וְכָל־חֲכָמָתָם תִּתְּבַלַּע: כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם: ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מִחוּז חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: לב וַיִּרְוּמוּהוּ בַקֵּהל עָם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יִחַלְלוּהוּ: לג יֵשֶׁם נִתְרוֹת לַמִּדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרֻעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאִגַּם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוֶנּוּ עֵיר מוֹשֵׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּמְעְנוּ בְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה: לח וַיִּבְרַכֵּם וַיִּרְבוּ מְאֹד וּבִהְמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחֻ מַעֲצָר רָעָה וַיִּגּוֹן: מ שִׁפָּךְ בּוֹז עַל־נְדִיבִים וַיִּתְּעַם בְּתוֹחוֹ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגֹּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כְּצֶאֱן מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֵלָה וַיִּתְּבוּנֶנּוּ חֲסִדֵי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֲזַמְּרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עוֹרָה הַגָּבֹל וּכְזוֹר אֲעִירָה שָׁחַר: ד אוֹדֶךָ בַּעֲמִים: ה יְהוָה וְאֲזַמְּרֶךָ בְּלֵאמִים: ו כִּי־גִדַּל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדְךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמַתְךָ: ז רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדְךָ: ח לִמְעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ט אֱלֹהִים: י דַּבֵּר בַּקֹּדֶשׁ אֲעֹלָה אֲחַלְקָה שְׂכָם וְעַמְּךָ סִבּוֹת אֲמַדֵּד: יא לִי גִלְעָד: יב לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מַעֲזֵז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: יג מוֹאָב: יד סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָוָה אֲשֶׁלֶּיךָ נַעֲלִי עָלַי כְּלָשֶׁת אֲתָרוּעָה: יה מִי יִבְלִנִי עֵיר מִכְצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָוָה: יז הֲלֹא־אֱלֹהִים וְנַחֲתָנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ: יח הִבְהִלְנוּ עוֹרֹת מִצָּר וְשׂוֹא תְשׁוּעַת אָדָם: יט בָּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חֵיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

א	סדר הנחת תפילין	ב
ב	מזמורי תהלים ק"ז ק"ח	ג
ג	מאמר ד"ה זה יתנו ש"פ משפטים, פרשת שקלים, מבה"ח אדר, היתשט"ו	ה
ד	שיחת שבת פרשת משפטים פרשת שקלים, מבה"ח אדר, היתשט"ו	יג
ה	שיחת שבת פרשת משפטים פרשת שקלים, מבה"ח אדר, היתשט"ב	טז
ו	לקוטי שיחות פרשת משפטים (בלה"ק)	כו
ז	שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת משפטים	לא
ח	לוח "היום יום" לשבוע פרשת משפטים	מ
ט	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	מג

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדויקים (קאפח):

י	– ג' פרקים ליום לשבוע פרשת משפטים	מה
יא	– פרק אחד ליום לשבוע פרשת משפטים	סד
יב	– ספר המצוות לשבוע פרשת משפטים	עא
יג	נביאים וכתובים שופטים פרק ט, דברי הימים-ב פרק ד	עד
יד	מסכת בבא קמא קמא עם ביאורים מדף מט עד דף נה	עח

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

טו	שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן	קז
טז	שולחן ערוך הלכות קריאת שמע - אדמו"ר הזקן	קט
יז	לקוטי תורה - ד"ה את שבתותי תשמרו - אדמו"ר הזקן	קט
יח	מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי	קיא
יט	דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"	קיב
כ	המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש	קיד
כא	קונטרס התפלה - אדמו"ר מוהרש"ב	קטו
כב	ספר המאמרים ה'תש"ב - אדמו"ר מוהרי"צ	קטז
כג	לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ	קיו
כד	ספר הזכרונות – אדמו"ר מוהרי"צ	קכ
כה	אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ	קכב
כו	חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת משפטים	קכד
כז	לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים	קנ
כח	סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש	קנא

בס"ד. שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה'תשט"ו

(הנחה בלתי מוגה)

- זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל גו' עשרים גרה השקל מחצית השקל
 תרומה להוי'.¹ וצריך להבין, למה צריך הכתוב לומר הסכום דשקל שלם, עשרים גרה
 השקל, הרי צריך ליתן רק מחצית השקל ולא שקל שלם, ואם-כן הוה ליה למימר שיתנו
 עשר גרה. ועוד צריך להבין מה שהמצוה היא לתת מחצית השקל דוקא, והרי בקדושה
 ענין המחצה אינו מעלה, ואדרבה כו'. דהנה, מה שמצינו שבמדת הארון יש גם חצי אמה,²
 הרי זה כדי להורות דגם כאשר איש ישראל מקושר בתורה, שהוא בן-תורה ומושקע
 בתורה, צריך לידע שהוא רק מחצה,³ אמנם, ענין זה שיין רק להרגש האדם בנוגע
 למציאות עצמו, אבל בנוגע להענינים שצריך לתת לה', הרי כתיב⁴ כל חלב להוי', וכמו
 שכתב הרמב"ם⁵ שכל דבר שהוא לשם הא-ל טוב שיהיה מן הנאה ומן הטוב, ולכן הדין
 בקדשים ותרומה שאין נותנים מן המחצה ומן הפרוסה כי אם מן השלימה דוקא,⁶ ואם-כן,
 מהו ענין מחצית השקל, שצריך ליתן מחצית דוקא. וביותר אינו מובן, שהרי מצות מחצית
 השקל היא תקון על חטא העגל, כמו שכתוב⁷ לכפר על נפשותיכם, וכיון שחטא העגל
 הוא חטא כללי, הרי בהכרח שגם מצות מחצית השקל הוא ענין כללי, ועם היותו ענין
 כללי, אינו צריך להיות שלם, כי אם מחצית דוקא. ואין לומר שהטעם שנאמר בכתוב
 מחצית השקל הוא לפי שאינו רוצה לסמן על מטבע קטנה ופחותה (גרה), עשר גרה, אלא
 על מטבע חשובה (שקל), ולכן אומר זה יתנו גו' מחצית השקל, שהרי הכתוב היה יכול
 לומר שיתנו בקע (כפי שמצינו בכתוב במקום אחר⁸), שזהו הסכום דמחצית השקל במטבע
 שלימה. ומזה שהכתוב מדייק מחצית השקל דוקא, מובן, שענין כללי זה שהוא תקון על
 חטא העגל הוא על-ידי ענין המחצית דוקא, דכללות הענין בזה הוא, שישראל נותנים
 מחצית השקל, ועל-ידי-זה נותנים מלמעלה מחצית השניה, שזהו כפל לשון הכתוב זה
 יתנו גו' מחצית השקל גו' מחצית השקל תרומה להוי' (ב' פעמים מחצית השקל).
 (ב) ויובן זה בהקדים תחלה⁹ הא דאיתא בעץ חיים¹⁰ שבכללות ההשתלשלות ישנם ד'
 מדריגות שהם אורות כלים לבושים והיכלות, והם כנגד ד' אותיות דשם הוי', וכנגד
 ד' עולמות אצילות-בריאה-יצירה-עשיה. וכיון שד' המדריגות אורות כלים לבושים והיכלות

(1) תשא ל, יג.

(2) תרומה כה, יו"ד.

(3) ראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 253 הערה 43. וש"נ.

(4) ויקרא ג, טז.

(5) סוף הל' איסורי מזבח.

(6) ראה גם לקו"ש חל"א ע' 132. וש"נ.

(7) תשא שם, טו"ז.

(8) חיי שרה כד, כב (וראה בהשיחה שלאחרי המאמר

ובהערה 9 (לקמן ע' 278)).

(9) בכל הבא לקמן – ראה ד"ה אז ישיר וד"ה וישמע יתרו

העת"ר (המשך תער"ב ח"ב ע' תתמז ואילך).

(10) שער מב (שער דרושי אבי"ע) פ"א-ב. וראה מאמרי

אדה"ז תקס"ג ח"א ס"ע רמח ואילך (ועם הגהות – אוה"ת

שה"ש ח"ג ע' תתקעג). תקס"ד ע' עח (ועם הגהות – אוה"ת

ויקהל ע' ב'קלד). אוה"ת חיי שרה קח, ב.

1 הם כנגד ד' עולמות אצילות-בריא-יצירה-עשיה, הרי זה בא ללמד ונמצא למד, היינו, שמד'
 2 העולמות אצילות-בריא-יצירה-עשיה, יובן ענינם של ד' המדריגות אורות כלים לבושים
 3 והיכלות. והיינו, דעם היות שג' המדריגות דכלים לבושים והיכלות ענינם בכללות הוא אחד,
 4 ענין הכלים, שהם מגלים את האור שיהיה בגילוי ויפעול פעולתו, מכל-מקום, בפרטיות יותר,
 5 יש חילוק ביניהם דוגמת החילוק שבין ג' העולמות בריא-יצירה ועשיה. וביאור הענין הוא,
 6 דהנה, היחס דכלים ואורות הוא כמו אצילות ובריא, כמובן מהאמור לעיל שד' המדריגות
 7 הנ"ל הם כנגד ד' עולמות אצילות-בריא-יצירה-עשיה. וכיון שאצילות הוא בחינת אין
 8 ובריא הוא בחינת יש¹¹, כמו-כן הוא באורות וכלים, שהאורות הם בחינת אין והכלים הם
 9 בחינת יש לגבי האורות¹². אמנם, עם היותם רחוקים זה מזה בריחוק הערך כמו אין ויש,
 10 מכל-מקום, כיון שהאורות נאצלו באופן כזה שיהיו בהתיישובות בהכלים, והכלים נאצלו
 11 באופן כזה שיסבלו את האורות, יקבלו את האור, ויתאחדו עמו, הנה מצד ב' ענינים אלו
 12 נעשה היחוד דאורות וכלים, אף שמצד עצם מהותם הם באין-ערוך זה לזה. וזהו ענין דאיהו
 13 וחייהי חד איהו וגרמוהי חד¹³, דאף שמחלק ואומר ב' פעמים חד, לפי שאינו דומה יחוד
 14 הכלים ליחוד האורות, מכל-מקום, מצד זה שהאורות מתיישרים בהכלים והכלים מקבלים
 15 את האורות, הנה על-ידי-זה נעשה איהו וגרמוהי חד, שהוא ענין יחוד האורות עם הכלים.
 16 **ויובן** זה מכמו שהוא באדם למטה, דכיון שבצלם אלקים עשה את האדם¹⁴, שהאדם
 17 שלמטה הוא דוגמת האדם העליון שעל הכסא, לכן, הנה מעניני האדם למטה יובן
 18 ענין האורות וכלים למעלה. דהנה ידוע דמה שלמעלה נקרא בלשון המקובלים אורות
 19 וכלים, הרי זה למטה הענין דחומר וצורה, דעם היותם רחוקים זה מזה, מכל-מקום
 20 מתאחדים זה עם זה, שגילוי הצורה הוא לפי אופן החומר דוקא, ועל-ידי התלבשות הצורה
 21 בהחומר נעשה זיכוך בהחומר. וכמו באברי הגוף שהם כלים לכחות הנפש, כמו חומר
 22 העין שהוא כלי לצורת אור הראיה המתלבש בו, הנה אף שחומר העין הוא גשמי (דעם
 23 היותו מזוכך, וכמו רוחניות שבגשמיות, הרי הוא גשמי), מכל-מקום, צורת הראיה מתגלה
 24 לפי אופן חומר העין דוקא, דחומר העין הוא מזוכך, שהוא עצם ספירי (א' דורכזיכטיקער),
 25 ולפי מזג כלי העין בהלבן והשחור שבו כך יהיה גילוי צורת הראיה, והיינו שגילוי הצורה
 26 הוא לפי אופן החומר דוקא. ויתרה מזה, שכן הוא גם ברוחניות, שהוא ענין עין טובה
 27 וההיפך דעין טובה, שגם ענין זה תלוי לפי מזג חומר העין הגשמי, דבחומר העין יש דם
 28 ומים, וכאשר מזיגת חומר העין היא באופן שהדם הוא בריבוי, שזהו אדמוני, אזי יהיה
 29 באופן של היפך עין טובה, וכאשר המים הם בריבוי אזי יהיה באופן של עין טובה.
 30 וכמו-כן הוא גם בצורת השכל המתלבש בחומר המוח, שהוא לפי אופן החומר דוקא, וכמו
 31 שמוח החכמה הוא קר ולח ומוח הבינה הוא חם ויבש, היינו דחומר המוח שהוא קר ולח
 32 מתלבש בו נקודת השכל, דטבע המים לדבק (בחינת חסדים), וחומר המוח שהוא חם ויבש

(13) תקו"ז בהקדמה (ג, סע"ב).

(14) ע"פ בראשית א, כז.

(11) ראה תו"א משפטים עו, ב. לקו"ת מסעי צה, א. ובכ"מ.

(12) ראה תו"א בראשית ד, ב. ובכ"מ.

מתלבש בו חלק השכל שענינו התחלקות פרטים, דטבע האש לפרר (בחנינת הגבורות,¹ כידוע דבינה מינה מתערין דינים בסופה¹⁵), וכן הוא בבחינת הדעת שהוא לפי אופן חומר המוח. וגם הנטיה לחסדים ולגבורות תלויה גם-כן באופן הרכבת חומר המוח. ואף שמבואר בזהר ובחסידות¹⁶ שהנטיה לחסדים ולגבורות היא מצד עצם הנפש, וכמו בית-שמאי מחמירים ובית-הלל מקילים, לפי שבית-שמאי שרשם מהגבורות ובית-הלל שרשם מהחסדים¹⁷, הרי ענין זה הוא רק בכללות הבנין דחומר וצורה, שכללות בנין החומר הוא לפי אופן הצורה, אבל פרטי אופני התגלות הצורה הם כפי טבע ומזג החומר. וכל זה הוא מצד התאחדות החומר בהצורה, שלכן התגלות אור צורת הכחות היא לפי חומר הכלים. וכמו-כן יובן למעלה באדם העליון בבחינת אורות וכלים, דאף שהם באין-ערוך זה לזה, מכל-מקום, הנה גילוי האור הוא לפי אופן הכלי דוקא, והכלי הוא מיוחד עם האור, עד שכל ענין הכלי הוא לגלות את האור כפי ענינו. והוא יותר ממשל האור המאיר על-ידי זכוכית שכפי גוון הזכוכית כן הוא גוון האור, שהרי במשל לא נקנה הגוון בהאור והוא רק נראה בגוון זה, אמנם באורות וכלים למעלה הרי הכלי פועל באמת בהאור שיתגלה כפי אופן הכלי דוקא, שזוהי פעולת הכלי בהאור, שהרי האורות מצד עצמם הם פשוטים, וגם להשיטה שהאורות אינם פשוטים, הרי לגבי הכלים "דברי-הכל" שהאורות הם פשוטים¹⁸, ועל-ידי הכלים נעשה ציור בהאור כפי ענין הכלי, והיינו לפי שהאורות מתייחדים עם הכלים, וכל ענין הכלים הוא לגלות את האור שיאיר כפי ענין הכלים.¹⁷

ג) **אמנם** ענין הלבושים הוא שהם מעלימים ומסתירים על האור, והיינו, דעם היות שגם הכלים הם מעלימים על האור, מכל-מקום, בחינת האור שהכלים מגלים אותו,¹⁹ דהיינו חיצוניות האור, הרי הם מיוחדים עמו. דהנה, נתבאר לעיל שאורות וכלים הם אין ויש, והכלים מעלימים על האור כמו שהוא בחינת אין, ומתגלה בחינת האור כמו שהוא במציאות, ומכל-מקום, בנוגע לבחינת האור שמתגלה על-ידי הכלים, הרי הכלים הם מיוחדים עם בחינה זו שבאור, שלכן הם מגלים את האור. מה-שאיין-כן הלבושים הם בהבדלה ופירוד מהאור, ומעלימים עליו. ויובן זה גם-כן כמו שהוא בהאדם, דכשם שענין הכלים נתבאר לעיל מהכלים כמו שהם באדם, כמו-כן יובן גם ענין הלבושים מלבושי האדם. דהנה, לבושי האדם עם היות שיש להם איזה שייכות אליו, שלכן אינו דומה לבושי הראש ללבושי הגוף והרגל, והחילוק שביניהם אינו במדתם בלבד (שהרי הלבושים צריכים להיות מתאימים למדת המלוכלך בהם), אלא גם בגסותם ודקותם, דלפי אופן הגסות ודקות שבהאברים הנה לפי אופן זה תהיה גם הדקות והגסות בהלבושים, דזהו החילוק בין לבושי הראש, לבושי הגוף ולבושי הרגל, מכל-מקום, הרי מובן בפשיטות שהלבושים הם נפרדים

הגלגולים סוף הקדמה לו. רמ"ז לזח"ג קמא, ב. תניא אגה"ק סי"ג (קט, א).

(18) ראה ספר הערכים – חב"ד ח"ד ערך אורות דספירות – "פשיטותם" ו"ציורים". וש"נ.

(15) ראה זהר ח"א קנא, א. ח"ג י, סע"ב. יא, רע"א. סה, א. עץ חיים שער יג (שער א"א) פ"ח. שער יד (שער או"א) פ"ב.

ביאורה"ז לאדמו"ר האמצעי קמה, ד. ועוד. (16) ראה הקדמת המלקט לתניא (ד, רע"א).

(17) זח"ג רמה, א. טעהמ"צ להרח"ו פ' תצא (כג, יט). שער

1 ונבדלים לגמרי מהאדם. וזהו בלבושים גשמיים. וכמו־כן הוא גם בלבושים רוחניים, שהם
 2 מחשבה דיבור ומעשה, שהגם שהם נפרדים, לא מבעי בדיבור ומעשה, אלא גם באותיות
 3 המחשבה, וגם במדריגות הנעלות שבמחשבה. דהנה במחשבה יש מחשבה שבמחשבה,
 4 דיבור שבמחשבה ומעשה שבמחשבה. מחשבה שבמחשבה הוא ענין האותיות שבאות ביחד
 5 עם הברקת השכל, שאין נרגש שם אותיות כלל, אלא שבהכרח לומר שיש שם אותיות, שזוהי
 6 המדריגה הנעלית שבמחשבה, הנה גם אותיות אלו הם נפרדים מהשכל, אף שאין נרגשים
 7 כלל. וראיה על זה, שהרי אפשר להחליף את השכל באותיות אחרות, דזהו ענין הלבוש,
 8 כלבוש תחליפם¹⁹, ומזה מוכח שהם נפרדים מהשכל. ואף שכאשר יחליפו את השכל
 9 באותיות אחרות אזי יתמעט האור, כידוע שבאותיות ההברקה נרגש האור, וכאשר מלבישים
 10 את השכל באותיות אחרות אזי אין נרגש האור, ועיקר ההרגש הוא ההשגה, מכל־מקום, הנה
 11 מזה גופא שאפשר להחליף את השכל באותיות אחרות, מוכח שהאותיות הם "נפרדים".
 12 ויובן זה בתוספת ביאור, דהנה מבואר בכמה מקומות טעם הדבר שמיד בהברקת השכל ישנם
 13 כבר אותיות, שזהו לפי ששרש האותיות הוא למעלה מהשכל, מקדמות השכל או מעצם
 14 הנפש²⁰, ולכן מיד בגילוי השכל ישנם אותיות, לפי שישנם כבר במקור השכל. אמנם לאידך
 15 גיסא, הנה אף שבהכרח שמיד בהברקת השכל יהיו האותיות, הרי אין זה מוכרח מצד השכל
 16 עצמו, אלא מפני ששרשם הוא למעלה מהשכל, שזהו הטעם לכך שאותה ההברקה שבאה
 17 באדם זה באותיות אלו, הרי היא באדם אחר באותיות אחרות, וכמו שאנו רואים
 18 שה"תוספות", הרא"ש והר"ן אומרים כולם שכל אחד וכל אחד אומרו באותיות אחרות,
 19 והיינו לפי שהאותיות אינם באות מצד ההברקה עצמה, כי אם מהנפש, ובהתאם לכך ישנם
 20 חילוקים בהאותיות. ומזה מובן שהאותיות הם בהבדלה ופירוד מהשכל, שהרי אינם באות
 21 מצד השכל עצמו. וכל זה הוא במחשבה שבמחשבה. ומכל־שכן בדיבור שבמחשבה
 22 ובמעשה שבמחשבה, שמסדר את האותיות כפי אופן המקבל, הרי פשיטא שהאותיות הם
 23 נבדלות מהשכל. וזהו ההפרש בין כלים ולבושים, שכלים הם מיוחדים עם האור, וגילוי אור
 24 הצורה הוא לפי אופן חומר הכלי דוקא, מה־שאינ־כן בלבושים שהם נפרדים, וגילוי השכל
 25 אינו כפי אופן הלבושים, שהרי מצד השכל עצמו אפשר שיתגלה בכמה אופנים, וההתחלקות
 26 שבאותיות אינה מצד השכל, אלא שבהאותיות עצמם יש חילוקים מצד שרשם בעצם הנפש.
 27 ועוד הפרש יש בין כלים ולבושים, שהכלים יש בהם חיות על־ידי־זה שהאור מתלבש בהם,
 28 מה־שאינ־כן הלבושים אין בהם חיות, אף שמלוּבש בהם האור. וכמו באברי הגוף
 29 או אברי הנפש שהם כחות הנפש, הרי מצד התלבשות הארת הנפש יש בהם חיות, וכמו
 30 המוח שיש בו חיות מצד התלבשות השכל בו, וכמו שכתוב בתניא פרק נ"א²¹ שהמוחין
 31 שבראש הם מקבלים תחלה הכח והחיות הראוי להם לפי מזגם ותכונתם שהן חכמה־בינה־
 32 דעת כו', הרי שהמוח חי מאור השכל המתלבש בו. אמנם בלבושים, הרי אין שום חיות

(21) עא, ב.

(19) תהלים קב, כז.

(20) תניא אגה"ק ס"ה.

בהאותיות על-ידי התלבשות השכל בהם. ואף שכאשר מדבר איזה ענין בהתלהבות, בדברים היוצאים מהלב, הרי בודאי נראה החיות גם באותיות (די אותיות זיינען אויך לעבעדיקערע), מכל-מקום, אין זה חיות האותיות עצמם (עס איז ניט זייער חיות), כי אם שאיזה ענין שהוא חי נמצא בהם, אבל האותיות עצמם אין בהם חיות, מה-שאיין-כן הכלים, שהם עצמם חיים מהאור שבהם. וכל זה הוא לפי שהכלים הם מיוחדים, והלבושים הם נפרדים.

והנה טעם הדבר שהכלים הם ביחוד והלבושים הם בפירוד, אינו מצד מדריגתם, היינו שהלבושים הם למטה ביותר, ולכן אין יכולים להתייחד עם האור, שהרי אדרבה, אותיות המחשבה הם בחינת הגשמי שברוחניות הנפש, ודקות הרוחני שבחומר אברי הגוף שמוכן לקבל צורת הנפש הוא רוחניות שבגשמיות, והרי ידוע שגשמיות שברוחניות הוא למעלה יותר מרוחניות שבגשמיות, ומכל-מקום, האותיות הם "נפרדים" והחומר הוא מיוחד עם הצורה. ומזה מוכח שהחילוק בין כלים ולבושים אינו מצד מדריגתם, אלא שכן הוא מצד עצם מהותם, שהכלים הם מיוחדים והלבושים הם נפרדים. ומזה יובן גם בענין כלים ולבושים למעלה, שהכלים הם מיוחדים עם האור ומגלים אותו, והלבושים הם נפרדים מהאור ומעלימים עליו.

ד) אמנם עדיין צריך להבין, דלפי המבואר לעיל בהחילוק בין כלים ולבושים, נמצא שענין הכלים הוא באצילות דוקא, ששם איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד, מה-שאיין-כן בבריאה דלאו איהו וחיוהי חד ולא איהו וגרמוהי חד¹³, לא שייך שם ענין הכלים, שהרי ענין הכלים הוא ענין היחוד, וכיון שבבריאה אין ענין היחוד, לא שייך שם ענין הכלים כי אם ענין הלבושים. והיינו, דמה שכתוב לבושין תקינת לון דמינייהו פרחין נשמתין לבני-נשא²², קאי לא רק על עולם היצירה דוקא, אלא גם על עולם הבריאה. אמנם, ממה שנתבאר לעיל שד' הענינים אורות וכלים לבושים והיכלות הם כנגד ד' עולמות אצילות-בריאה-יצירה-עשיה, מובן, שהכלים הם בבריאה.

אך הענין הוא, שבלבושים גופא ישנם ב' אופנים. אופן הא' בלבושים הוא כמו התלבשות הפרצופים זה בזה, דעם היות שזהו ענין הלבושים ולא ענין הכלים, מכל-מקום, הרי התלבשות זו היא באופן שהשליטה וההנהגה היא כמו שהוא מצד העליון, והיינו דעם היות שהעליון נשתנה ובא כפי אופן התחתון, מכל-מקום השליט הוא העליון. וכמו שאנו רואים למטה בהתלבשות הרצון בשכל, וכמו השוחד יעור²³, דהנה הרצון הוא פשוט, שאינו בהתלבשות ותפיסא, שזהו ההפרש בין רצון ושכל, דשכל בא בהתלבשות ובתפיסא, והרצון אינו בא בהתלבשות, ופועל בדרך גזירה דוקא, שזהו שאין טעם לרצון²⁴. ועוד זאת, שהשכל יש בו התחלקות פרטים, מה-שאיין-כן הרצון אין בו פרטים כידוע. והנה, כאשר הרצון מתלבש בהשכל הרי אז יש טעם לרצון, ואם-כן משתנה הרצון כפי השכל, שבא בהתלבשות

(22) תקו"ז בהקדמה (יז, א).

(23) משפטים כג, ח. פ' שופטים טז, יט.

(24) יונת אלם פ"ב. ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר

ח"ג ע' א'נד. ח"ד ע' א'תקד. דברים ח"א ס"ע כא. וש"נ. ד"ה

מה רב טובך תרצ"ב פ"ב.

1 ותפיסא, וגם בהכרח שיש בו פרטים, דאם לא היו בו פרטים, לא היה יכול השכל להלבישו.
 2 ואף שהרצון משתנה כפי השכל, מכל-מקום, השליט הוא הרצון, שהרי התלבשות הרצון
 3 בהשכל הוא באופן שגם כאשר אינו יודע את הטעם, מוכרח הוא לקיים את הדבר מפני
 4 שכן הוא הרצון, והיינו, שכאשר הרצון מתלבש בשכל להיות טעם לרצון, אזי מבין גם את
 5 הטעם, אבל גם אז אין זה כל ענינו שנעשה בבחינת שכלי, אלא נשאר בבחינת רצון, שגם
 6 כאשר אינו יודע את הטעם, מוכרח הוא לקיים את הרצון. וזהו ביאור מאמר רבותינו ז"ל²⁵
 7 אל תהא יושב ושוקל במצוותיה של תורה, דקלות שבקלות וחמורות שבחמורות שוין,
 8 דהנה, המצוות הם רצון העליון, כמאמר²⁶ נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני, וכיון
 9 שברצון אין התחלקות פרטים, אין שם חילוק כלל בין קלות וחמורות כו'. אמנם, ענין
 10 התורה הוא השגה, פירוש וביאור המצוות, ומצד ההשגה ישנם התחלקות פרטים דקלות
 11 וחמורות. וכאשר הרצון דמצוות מתלבש בהשכל דתורה, הנה אף שמצד ההשגה דתורה
 12 ישנם קלות וחמורות, מכל-מקום, יודע הוא שקלות שבקלות וחמורות שבחמורות שוים,
 13 לפי שהשליט הוא הרצון, שאין בו התחלקות פרטים. ועל-דרך-זה הוא למעלה, כפי שמצינו
 14 ביציאת מצרים שהיתה על-ידי-זה ש"אבא ואמא" (חכמה ובינה) הלבישו לזרועות
 15 דאריך-אנפין²⁷, הנה אף שזהו ענין של לבוש (כהלשון הלבישו), ולא ענין הכלים,
 16 מכל-מקום, הרי זה באופן שהשליט הוא העליון, שהרי מצד ההנהגה ד"אבא ואמא" לא
 17 היה אפשר להיות ענין הגאולה כלל, ואדרבה, כמאמר²⁸ שמררו המצרים את חיי אבותינו
 18 במצרים, כמו שכתוב²⁹ וימררו את חייהם, דאבותינו הם המוחין "אבא ואמא", ובבחינה זו
 19 היה ענין וימררו גו', והגאולה היתה מבחינת הכתר (אריך אנפין) דוקא. ומכל-מקום הוצרך
 20 להיות ענין ההתלבשות ב"אבא ואמא", כי בבחינת הכתר כמו שהוא מצד עצמו הרי זה
 21 באופן דכחשכה כאורה³⁰, וכדי שיהיה החילוק דנגוף למצרים ורפוא לישראל³¹, הוצרך
 22 להיות התלבשות הכתר ב"אבא ואמא" (בהשתלשלות) דוקא. ומכל-מקום, התלבשות זו
 23 היתה באופן שהשליט הוא הכתר, שהרי מבחינת "אבא ואמא" לא היה אפשר להיות ענין
 24 הגאולה כלל, כי אם מבחינת הכתר דוקא. וכמו-כן הוא גם בהתלבשות השכל במדות, דאף
 25 שהשכל משתנה לפי אופן המדות, מכל-מקום, הרי השליט הוא השכל, והיינו, שהמדות
 26 הם מדות שכליים ולא מדות טבעיים, דכל המדה הוא כפי אופן השכל דוקא, דכאשר מבין
 27 בשכלו שצריך להתחסד נמצא בו מדת החסד, וכאשר מבין בשכלו להיפך נמצא בו מדת
 28 הגבורה, הרי שהשליט הוא השכל. וזהו אופן הא' בענין הלבושים, שהשליט והמנהיג הוא
 29 העליון. והנה, אף שגם אופן זה אינו דומה לענין הכלים, שהרי בכלים הנה אף שגילוי
 30 הצורה הוא לפי אופן החומר (כנ"ל), מכל-מקום הרי מה שנמצא הוא הצורה, וכמו

(25) ראה דב"ר פ"ו, ב. ובכ"מ.

(26) תו"כ ופרש"י ויקרא א, ט. ספרי ופרש"י פינחס כח, ח.

(27) ראה פרי עץ חיים שער חג המצות פ"ז. עץ חיים שער

יד (שער אור"א) פ"א. שער טו (שער הולדת אור"א) פ"ו. שער

כט (שער הנסירה) פ"ו.

(28) נוסח הגדה של פסח.

(29) שמות א, יד.

(30) תהלים קלט, יב. ראה סידור (עם דא"ח) רצג, ג ואילך.

(31) ישע"י יט, כב. זח"ב לו, א.

בהתלבשות השכל בהמות, שהמציאות הוא השכל אלא שהוא כפי אופן החומר,¹
מה-שאינ-כן בענין התלבשות הפרצופים זה בזה, הרי מה שנמצא הוא הלבוש, וכמו²
בדוגמאות הנ"ל, אבל מכל-מקום התלבשות זו היא באופן שהשליטה היא להעליון, ובפרט³
זה שהשליטה היא להעליון הרי זה דומה לענין הכלים. אמנם יש אופן הב' בלבושים, שלא⁴
זו בלבד שאינו מיוחד עם האור, אלא שאינו גם בביטול להאור, והשליט הוא הלבוש.⁵
ועל-פי-זה יובן מה שענין הכלים הוא בבריאה, דאף שבבריאה הנה לאו איהו וחיוהי⁶
חד, אלא הוא בפירוד, מכל-מקום, הרי זה אופן הנעלה בלבושים שדומה⁷
לענין הכלי, והיינו שהנבראים דעולם הבריאה, עם היותם נפרדים, מכל-מקום, הרי הם⁸
בטלים לגמרי להחיות האלקית, שהעיקר הוא החיות, ולפי אופן החיות מתנהג הנברא,⁹
וכמו דגים שבים דמיד שפורשים מהים הם מתים³², הרי אף שהם איזה מציאות חוץ¹⁰
מהמים, מכל-מקום, נרגש אצלם שהעיקר הוא מקורם, והם בביטול להמקור.¹¹
(ה) והנה כל זה הוא בבריאה דוקא. אבל ביצירה, ענין הלבושים הוא באופן הב',¹²
שההנהגה והשליטה היא כפי אופן הלבוש, והיינו שישנו ההרגש דנברא שאינו¹³
בטל כו', וכמו אפקוהו למט"ט (שביצירה) כו' שיתין פולסין דנורא כו'³³, לפי שעשה ענין¹⁴
כזה שהיה נדמה שהוא הפרדה. וזהו שביצירה יש תערובות טוב ורע³⁴, דאף שאין שם רע¹⁵
חס-ושלום, מכל-מקום, בריבוי השתלשלות אפשר להידמות שהוא רע. וזהו שהלבושים¹⁶
שביצירה הם באופן שההנהגה היא כפי אופן הלבוש. ובענין האותיות הרי זה ההפרש¹⁷
שבין אותיות הדיבור לאותיות המחשבה, דאותיות המחשבה הנה אף שהם גם-כן נפרדים¹⁸
כנ"ל, מכל-מקום, בשעה שחושב מוכרח הוא להיות מקושר (זיין צוגעטרָאָגן) להענין¹⁹
שמשכיל, מה-שאינ-כן בדיבור הנה גם בשעה שמשכיל באופן כזה יכול לדבר היפך ממה²⁰
שהשכיל, והיינו לפי שהדיבור הוא נפרד לגמרי. ולכן אותיות הדיבור מעלימות על האור,²¹
דאף שגם על-ידי אותיות הדיבור הנה לאחר ארבעין שנין קאי אדעתא דרביה³⁵, מכל-מקום,²²
האותיות הם נפרדות לגמרי ומעלימות על האור.²³
אך גם אותיות הדיבור אינם העלם לגמרי, שהרי ענינם של אותיות הוא לגלות. אך כל זה²⁴
הוא כאשר האותיות הם מסודרות, אבל באותיות בלתי מסודרות שהוא ענין הפרסאות,²⁵
אזי הם מעלימות לגמרי. וענין זה הוא כמו לבוש המנעל, שהמנעל מפסיק את הרגל מהארץ²⁶
לגמרי, וזהו ההפרש בין שאר הלבושים ללבוש המנעל, דכל הלבושים הם בדקות, ועובר²⁷
דרכם (זיי לאָזן דורך) דבר לח, ורק על דבר גוש הם מפסיקים, מה-שאינ-כן במנעל שהוא²⁸
מעורר הבהמה, הרי אין עובר על ידו גם דבר לח והוא מפסיק לגמרי. וזהו ענין ההיכלות²⁹
דעשיה (ששם הוא מעמד הנבראים, כולל גם המלאכים שקבלת אורם וחיותם הוא על-ידי³⁰
ההיכלות דוקא), שההוותם היא על-ידי הפרסאות שהם מפסיקות ומעלימות לגמרי. וענין³¹

(32) עבודה זרה ג, ב.

(33) חגיגה טו, א.

(34) ראה ע"ח שער מג (שער ציור עולמות) בהקדמה

מח (שער הקליפות) פ"ג.

(35) עבודה זרה ה, ב.

להדרוש. וראה גם שם שער מז (שער סדר אבי"ע) פ"ד. שער

1 זה הוא כמו המשל, שהוא בדבר זר לגמרי, דהנה, אותיות הדיבור, אף שהם גם-כן לבוש
2 באופן שהשליט הוא הלבוש, מכל-מקום, הרי אין בזה הפסק בענין אחר, מה-שאיין-כן
3 המשל שהוא דבר זר שלא מענין השכל לגמרי. ובאופן כזה הם ההיכלות דעשיה.

4 **אמנם** כל הנ"ל הוא בסדר ההשתלשלות כמו שהוא מצד עצמו, דכל המדריגות
5 שבהשתלשלות, גם מדריגות התחתונות ביותר, הרי מצד עצמם אי אפשר שיהיו
6 באופן של ניגוד לאלקות. אמנם ענין החטא הרי הוא מנגד לאלקות, שזהו מצד מדריגה
7 תחתונה ביותר. והוא כמו ענין החידה שמעלים לגמרי. דהנה יש הפרש בין משל וחידה³⁶,
8 דמשל עם היותו דבר זר, מכל-מקום, הרי ענינו הוא לגלות, וכמו ברב ותלמיד, שכאשר הרב
9 רוצה להשפיע שכל לתלמידו, אלא שמצד קוצר המשיג או מצד עומק המושג אי-אפשר
10 שישפיע לו השכל כמו שהוא, אזי אומר את השכל במשל, ואם-כן, אף שהמשל הוא דבר
11 זר, מכל-מקום ענינו הוא לגלות. מה-שאיין-כן ענין החידה הוא באופן שרוצה להעלים, שזהו
12 ענין החידה כידוע. ומצד המדריגה דחידה אפשר להיות ענין החטא כו'. וזהו כללות ההפרש
13 בין ב' הענינים דמשל וחידה, שהוא כמו קודם החטא ואחרי החטא, דקודם החטא, אף שהיה
14 גשמיות ממש, מכל-מקום היה גילוי אלקות, אלא שהגילוי היה בגשמיות, כמו המשל שהוא
15 בדבר זר, מה-שאיין-כן אחרי החטא הרי זה דוגמת החידה שהוא ענין של העלם לגמרי.

16 (ו) **והנה** כשם שבמדריגות דסדר השתלשלות ישנם כמה אופנים בעניני ההתלבשות, כמו-כן
17 הוא גם בירידת הנשמה להתלבש בהגוף ונפש הבהמית, שבהתלבשות זו אפשר
18 להיות כמה אופנים. וכיון שהכוונה בירידת הנשמה להתלבש בגוף היא כדי שהנשמה תברר
19 ותתקן את נפש הבהמית (שהרי הנשמה עצמה אינה צריכה תקון³⁷), הרי אופן ההתלבשות
20 צריך להיות כמו ההתלבשות דאורות בכלים, או לכל הפחות כמו בהתלבשות הפרצופים זה
21 בזה, שאז השליטה היא לנפש האלקית, ונפש הבהמית מקבלת חיותה מנפש האלקית
22 ומזדככת על ידה, שלכן צריכה להיות ההתבוננות בענינים כאלו שיוכל להסביר גם לנפש
23 הבהמית. אמנם, אפשר גם שההתלבשות תהיה באופן שהשליטה תהיה לנפש הבהמית,
24 שענין זה נתחדש על-ידי החטא. דכשם שבסדר השתלשלות נעשה על-ידי החטא העלם
25 והסתר לגמרי, כמו-כן הוא בהנשמה, שאחרי החטא אפשר להיות שהשליטה תהיה לנפש
26 הבהמית. ועל זה ניתנה מצות מחצית השקל, שעל ידה נעשה התקון שיהיה מעמד ומצב
27 כמו שהיה בתחלת הבריאה, שעולם על מלואו נברא³⁸. דהנה בשעת החטא ירדה זוהמא
28 לעולם, ובשעת מתן תורה פסקה זוהמתם³⁹, ובשעת חטא העגל חזרה⁴⁰. ולזה ניתנה מצות
29 מחצית השקל, שענינה לכפר על נפשותיכם⁷, שעל-ידי-זה יהיה המעמד ומצב כמו בשעת
30 הבריאה, דעולם על מלואו נברא, והיינו שיהיה החיבור דגשמיות ורוחניות, נפש הבהמית

המשך בעמוד כה

(39) ראה שבת קמה, סע"ב ואילך. זהר ח"א נב, ב. ח"ב קצג,

(36) ראה גם המשך תער"ב ח"ב ע' תתקעג. ועוד.

(37) ע"ח שער כו (שער הצלם) פ"א — הובא בתניא פל"ז ב.

(40) זהר שם.

(מח, ב).

(38) ראה ב"ר פי"ד, ז. וראה שם פי"ב, ו. פי"ג, ג (וביפ"ת שם).

בס"ד. שיחת ש"פ משפטים, פרשת שקלים, מבה"ח אדר, ה'תשט"ו.

בלתי מוגה

א. כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר מאמר ד"ה זה יתנו.

* * *

ב. הענין¹ דמחצית השקל מרומז בה"ב"קע" שנתן אליעזר לרבקה, כפירוש רש"י²: "בקע, רמז לשקלי ישראל בקע לגולגולת".

וטעם הדבר – לפי ש"מעשה אבות סימן לבנים"³: מהאבות בא הסימן ונתינת כח על כל הענינים של הבנים, לאחרית מתן-תורה⁴.

ולכן נתן אליעזר ה"בקע" בשייכות לענין הנישואין:

נישואין בכלל, ונישואי יצחק ורבקה בפרט⁵, רומזים על היחוד של הקב"ה שנקרא חתן עם כנס"י שנקראת כלה.

ולכן ה' שם גם הענין דנתינת הבקע – בדוגמת מחצית השקל – לרמז על היחוד של הקב"ה עם בני"י⁶, שכנסת ישראל, ע"י עבודתה, מעוררת ופועלת המשכת המחצית השקל שלמעלה⁷.

אלא שכיון שמעשה אבות אינם אלא סימן ונתינת כח לבנים, ואילו אמיתית האחדות נפעלה רק במתן-תורה (כיון שעד אז היתה ה"גזירה" שהבדילה את המעלה ממטה⁸) – לכן, עדיין לא היתה אז האחדות באופן של "מחצית השקל", אלא באופן של "בקע"⁹:

העבודה שלמטה פעלה אמנם ההמשכה מלמעלה, אבל ענין זה ה' כמו אחדות של שני דברים שאחד פועל על השני¹⁰.

ורק לאחרית מתן-תורה נעשית האחדות באופן של "מחצית" – שניהם הם ענין אחד, ישראל וקודשא בריך הוא כולא חד¹¹.

(6) ובכללות יותר – החיבור דעולם עם אלקות, שנפעל ע"י השליחות דאליעזר, שרו של עולם (ראה זח"א קכו, ב (במהנ"ע). קפא, ב. יבמות טז, ב (בתוד"ה פסוק זה)), להביא את רבקה ליצחק (מהנחה בלתי מוגה).

(7) כלומר: "מחצית השקל" מורה שאינו דבר בפני עצמו, שהרי מצד עצמו אינו אלא "מחצית" בלבד, אלא, שהעבודה למטה מעוררת את הענינים דלמעלה. ונמצא, שב"מחצית השקל" מרומז כללות ענין העבודה (ראה גם לקו"ש ח"ג שם).

וכמשנת"ל בהמאמר (לקמן עמ' כה), שענינו של מחצית השקל הוא לקשר את עשר הכחות דנפש הבהמית עם עשר כחות דנפש האלקית, שזהו כללות ענין העבודה (מהנחה בלתי מוגה).

(8) ראה שמו"ר פי"ב, ג: "משל למה"ד למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי כך כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם כשביקש ליתן התורה ביטל גזירה ראשונה כו".

(9) שבשם זה רק נרמז (סימן לבנים) ענין המחצית (פי' הראב"ע חיי שרה שם), אבל לא בא במפורש "בקע השקל" וכיו"ב. משא"כ לאחר מ"ת, בבנים – הרי אף כשנאמר "בקע" הרי תיכף נתפרש אשר עתה אין זה ענין בפני עצמו, כ"א "בקע לגולגולת מחצית השקל" (פקודי לח, כו). ובזה יובן – מה שלכאורה איפכא צ"ל: בפעם הראשונה מובא בקע בכתוב – מקום לביאור מהו בקע (שזהו – מחצית השקל) ובהפעם שלאח"ז – סומך על הביאור כבר. ולא כנ"ל – לפרש בפעם הב' דוקא. וק"ל.

(10) אלא שמ"מ גם עבודת הבנים שאחרי מ"ת הוא מצד הסימן ונתינת כח של האבות ולכן נרמז בנישואי יצחק ורבקה ענין הלוחות, כנ"ל.

(11) ראה זח"ג צג, רע"ב.

(1) סעיף זה הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"ג ע' 927 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

(2) חיי שרה כד, כב.

(3) ראה ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. יב, יו"ד. אוה"ת ר"פ לך לך.

(4) ובזה תוכן שייכות הבקע שנתן אליעזר לרבקה (שרומז למחצית השקל) עם השני צמידים הרומזים ללוחות* (ראה כלי יקר חיי שרה שם) – כי החידוש דמ"ת הוא יחוד מעלה ומטה, שהוא ע"ד הענין דמחצית השקל.

(5) ולכן נישואין הראשונים שזכרו בתורה (שבאו מצד עבודת האדם, ולא מצד למעלה (כנישואי אדם וחווה*)) הם נישואי יצחק ורבקה. וראה לקו"ת ברכה (צו, ג), אוה"ת ד"ה יפה שיחתן (חיי שרה קכו, ב), שנישואי יצחק ורבקה הוא כללות ענין יחוד מ"ה וב"ן**.

(*) ומרומז גם ב"עשרה זהב משקלם" – "רמז לעשרת הדברות שבהן" (פרש"י שם), והרי עשרת הדברות קשורים גם עם עשרה מאמרות שבהם נברא העולם (אבות רפ"ה), כידוע בענין "עשרה עשרה הכף בשקל הקודש" (נשא ז, פו), שהו"ע החיבור דעשרת הדברות עם העשרה מאמרות (זח"ג יא, ב), וענין זה נרמז גם כאן (מהנחה בלתי מוגה).

(*) שהיו ע"י הקב"ה, כמארז"ל (ברכות סא, א) "שנעשה הקב"ה שושבין לאדמ"ר כו" – שהרי הקב"ה מקיים את כל המצוות, כמ"ש (תהלים קמו, יט) "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל", "הוא גומל חסדים וכו'" (פרש"י עקב יא, כב) – וענין זה מהוה נתינת כח לכללות ענין השידוכים ושושבינות בידי אדם (מהנחה בלתי מוגה).

(**) ומצד גודל המעלה שבזה – נכפלה בתורה פרשה של אליעזר (ב"ר פ"ס, ח) בנוגע לנישואי יצחק ורבקה (מהנחה בלתי מוגה).

- 1 ג. ענינו של מחצית השקל הוא – לקשר את העולם עם אלקות:
 2 ובהקדמה – שעולם על מילואו נברא¹², אלא שע"י חטא עץ הדעת ירדה זוהמא לעולם, ובשעת מ"ת פסקה
 3 זוהמתן¹³, ובחטא העגל חזרה זוהמתן¹⁴.
 4 וכיון שהתיקון על חטא העגל הוא ע"י מצות מחצית השקל, כמ"ש¹⁵ "לכפר על נפשותיכם" – נמצא, שע"י
 5 חוזר להיות גילוי אלקות בעולם, כפי שהי' בתחלת הבריאה, שעיקר שכינה בתחתונים היתה¹⁶.
 6 ותכלית השלימות דענין זה יהי' לעתיד לבוא – שאז יתקיים הענין ד"נקבה תסובב גבר"¹⁷, דהיינו שתורגש
 7 מעלת המטה, מעלת הגוף הגשמי דכאו"א מישראל, שזהו אמיתית הענין ד"עיקר שכינה בתחתונים" – לא בכל
 8 המדרגות שבין הגוף דישראל לה"עצמות", אלא דוקא בהגוף דישראל, בו היא תכלית הכוונה.
 9 וגם בענין זה ניכרת המעלה דנישואין – שהרי "אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף"¹⁸. וזהו הטעם
 10 שמצות "פרו ורבו"¹⁹ היא המצוה הראשונה בתורה – כיון שע"י נעשים בנ"י שותפים להקב"ה ("תמתי . .
 11 תאומתי"²⁰), וע"י מקרבים את ביאת המשיח, שאז יהי' גמר ושלמות הכוונה.
 12 ולכן השמחה שבנישואין היא גדולה ביותר²¹, וכפי שמצינו²² שהדוגמא לשמחה גדולה ביותר היא "חתונת
 13 בנו יחידו" – שזהו ענין השייך לכאו"א מישראל, כידוע הפתגם²³ שכאו"א מישראל הוא בנו יחידו של הקב"ה²⁴.
 14 וכיון ש"שמחה פורץ גדר"²⁵ – הרי ע"י שמחה זו מתבטלים כל הגדרים, ו"עלה הפורץ לפנייהם"²⁶, דקאי
 15 על משיח²⁷, שאודותיו נאמר²⁸ "ואלה תולדות פרץ", תולדות מלא²⁹, כיון שבביאת המשיח תושלם כוונת העולם
 16 ש"על מילואו נברא".
 17 וכאמור, שאז יקויים הענין ד"נקבה תסובב גבר", שתורגש בגילוי מעלת הגוף דכאו"א מישראל – לא רק
 18 להיותו דבר חידוש, כמשל "צפור המדברת"³⁰, אלא מעלת הגוף מצד עצמו – שבו דוקא הוא גילוי העצמות.

* * *

- 19 ד. נתבאר הענין ד"אין נזקקין אלא לתובע תחלה שנאמר³¹ מי בעל דברים יגש אליהם . . פעמים שנזקקין
 20 לנתבע תחלה והיכי דמי דקא זילי נכסי"³² – בעבודת האדם, שהעצה להפטר מחומר השבועה על "תביעת"
 21 היצה"ר היא העבודה באופן ד"זילי נכסי", שהאדם מנצל את כל כחותיו למלא שליחות הקב"ה ואין לו פנאי
 22 ל"דיני תורה" עם היצה"ר – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ונדפס בלקו"ש חט"ז ע' 269 ואילך³³.
 23 וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:
 24 וכדי לפעול בעצמו ענין זה, ולהסיר את כל ההעלמות והסתרים כו' – הרי הדרך לזה היא ע"י שמחה,
 25 ש"שמחה פורץ גדר".
 26 ובפרט בחודש אדר, שבו "מרבין בשמחה"³⁴, וחכמינו ז"ל הוסיפו שענין זה מתחיל כבר משבת מברכים
 27 ואילך³⁵.

(25 ראה בארוכה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.
 (26 מיכה ב, יג.
 (27 ראה ב"ר פפ"ה, יד ובפרש"י שם.
 (28 רות ד, יח.
 (29 ב"ר פי"ב, ו. שמור"ר פ"ל, ג.
 (30 לקו"ת שלח מח, סע"ג ואילך. וראה תורת מנחם –
 התועדויות שם ע' 18. וש"נ.
 (31 פרשתנו כד, יד.
 (32 ב"ק מו, ב.
 (33 בשילוב עם חלק מד"ה לא תהי' משכלה תשי"ב.
 (34 תענית כט, סע"א.
 (35 ראה דרכי חיים ושלוש סתתל"ו.

(12 ראה ב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ג. פי"ד, ז.
 (13 שבת קמו, רע"א. וש"נ.
 (14 זהר ח"א נב, ב. קכו, ב. ח"ב קצג, סע"ב.
 (15 תשא ל, טו.
 (16 ב"ר פי"ט, ז. שהש"ר רפ"ה.
 (17 ירמ' לא, כא.
 (18 יבמות סב, סע"א. וש"נ.
 (19 בראשית א, כח. וראה לקו"ת שה"ש לח, רע"ד.
 (20 ראה שהש"ר פ"ה, ב.
 (21 ראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"א ע' 173. וש"נ.
 (22 ראה תו"ח שמות שכב, ב. ועוד.
 (23 ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סקס"ז. וש"נ.
 (24 חסר קצת (המו"ל).

ומהשמחה דשבת מברכים עוברים מיד לשמחת פורים, ו"מסמך גאולה לגאולה"³⁶ – להגאולה דפסח, ו"כימי
צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"³⁷ – לעתיד לבוא, במהרה בימינו.

* * *

ה. מנהגן של ישראל, שכאשר מסיימים קריאת פרשה בתורה, אזי מתחילים מיד – עוד באותה שבת בתפלת
המנחה – בקריאת הפרשה הבאה. ובנדוד, בתפלת המנחה דש"פ משפטים – קורין פרשת תרומה. וכן הוא גם
כאשר ש"פ משפטים חל בפרשת שקלים, שגם אז קורין במנחה פרשת תרומה.
והנה, יש חילוק בין הפרשיות שקלים ותרומה – שבפרשת שקלים מדובר אודות נתינה שיש בה אמנם התנאי
ש"הדל לא ימעיט", אבל לאידך יש בה גם התנאי ד"העשיר לא ירבה"¹⁵; משא"כ בהנדבות שבפרשת תרומה
נאמר³⁸ "מאת כל איש אשר ידבנו לבו", והעשיר שהביא מנחת עני לא יצא³⁹.

והענין ברוחניות:

ממחצית השקל – נעשו האדנים, יסוד המשכן, שענינו בעבודה הוא קבלת עול, שבזה שוים כל בני".
וממחצית השקל באו גם קרבנות ציבור, שגם בהם שוים כל בני" (וענינו בעבודה הו"ע כחות מקיפים).
אמנם, שלימות⁴⁰ העבודה היא – ליתן להקב"ה גם את הכחות פנימיים, שכל ומדות. ובזה אי אפשר לצאת
י"ח במחצית השקל, אלא כפי שהדין הוא גבי קרבנות: עשיר שהביא מנחת עני לא יצא. מכל אחד דורשים
ליתן את כל שכלו וכל מדותיו להקב"ה.

ולאידך גיסא נאמר שם³⁹ – שעני שהביא מנחת עשיר יצא, וכפירוש המפרשים⁴¹ ש"יצא" לא רק בדיעבד,
אלא "אפילו לכתחילה", ויתירה מזה: "תבוא עליו ברכה".

והענין בזה ברוחניות:

גם עני בדעת⁴², שחסר לו בלימוד נגלה דתורה ואפילו בקיום המצוות בהידור – גם ממנו תובעים שילמד
פנימיות התורה, מנחת עשיר,

וזוה גופא יפעל שתבוא עליו ברכה – שיקיים בו "עשר (עשה עצמך עשיר) בשביל שתתעשר"⁴³, ואין עשיר
אלא בדעת⁴¹, היינו, שיהי' עשיר ברוחניות, בהחושים והיכולת שלו,

ויומשך גם בעשירות כפשוטו בגשמיות, בבני חיי ומזוני רויחי.

(באידית), ונדפס בלקו"ש ח"א ע' 166. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה
ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

(41) פי' הר"ש.

(42) ראה נדרים מא, רע"א. כתובות סח, סע"א.

(43) שבת קיט, א. וש"נ.

(36) מגילה ו, סע"ב ובפרש"י.

(37) מיכה ז, טו.

(38) כה, ב.

(39) נגעים פי"ד מי"ב.

(40) מכאן ועד סיום השיחה – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א

בס"ד. שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר ה'תשמ"ב.

- 1 א. שבת זו היא שבת מברכים חודש אדר, וגם שבת פ' שקלים - כבדו השנים שבהם קורין פ' שקלים
- 2 בשבת מברכים חודש אדר.
- 3 דהנה, כאשר ר"ח אדר חל בשבת, קורין פ' שקלים בשבת ר"ח אדר (ולא בשבת מברכים) - אבל קביעות
- 4 זו (דר"ח אדר בשבת) היא רק במיעוט שנים, ואילו ברוב השנים קורין פ' שקלים בשבת מברכים חודש אדר
- 5 (כקביעות שנה זו).
- 6 והנה, מאחר שכל ענין הוא בהשגחה פרטית, מובן, שישנו קשר ושייכות בין פ' שקלים לחודש אדר, שלכן
- 7 קורין פ' שקלים בשבת מברכים חודש אדר.
- 8 והקשר שבין פ' שקלים לחודש אדר הוא בכל השנים - כי גם כאשר ר"ח אדר חל בשבת, קורין פ' שקלים
- 9 בשבת ר"ח אדר, והחילוק (שבאופן הקביעות) הוא - שכאשר ר"ח אדר חל בשבת, מתחיל הקשר דפ' שקלים
- 10 לחודש אדר מר"ח אדר עצמו, ואילו כאשר ר"ח אדר חל באמצע השבוע, מתחיל הקשר דפ' שקלים לחודש
- 11 אדר ביום השבת שלפניו - שבת מברכים חודש אדר.
- 12 וככל עניני התורה, "תורת אמת" ו"תורת חיים", הוראה בחיים - הרי גם בענין זה ישנה הוראה בנוגע
- 13 לעבודת האדם, כדלקמן.
- 14 ב. ביאור השייכות דפ' שקלים לחודש אדר:
- 15 תוכנו של חודש אדר הוא - חג הפורים. וכמבואר בירושלמי שכל החודש כשר לקריאת המגילה, שנאמר
- 16 "והחודש אשר נהפך גו'", היינו, שכללות הענין דפורים שייך לכל חודש אדר.
- 17 והנה, ידוע מארז"ל (מגילה יג, סע"ב) "גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול שקלים
- 18 על ישראל, לפיכך הקדים שקליהם לשקליו כו'", זאת אומרת, שכללות הענין דביטול גזירת המן, ובאופן
- 19 ד"ונהפוך הוא" - נפעל ע"י נתינת מחצית השקל (שזהו התוכן דפ' שקלים) - "הקדים שקליהם לשקליו".
- 20 [ובפרט ע"פ המבואר בספרים שהמספר דמחצית השקל שנתנו בני"י בפעם הראשונה מתאים למספר ד"עשרת
- 21 אלפים ככר כסף" שרצה המן "לשקול אל גנזי המלך ביהודים גו'"].
- 22 עפ"ז מובן בפשטות הקשר והשייכות דפ' שקלים לחודש אדר - כי כללות הנס דפורים (תוכנו של חודש
- 23 אדר) נפעל ע"י מצות מחצית השקל (פ' שקלים) - "הקדים שקליהם לשקליו".
- 24 ג. והנה, הקריאה בתורה דפ' שקלים באה במקום נתינת מחצית השקל בזמן שביהמ"ק הי' קיים. וע"ד
- 25 מארז"ל "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה".
- 26 ועפ"ז מובן שקריאת פ' שקלים התחילה כבר בהתחלת גלות בבל (כאשר נתבטלה המצוה דנתינת מחצית
- 27 השקל), בזמנו של נבוכדנצר - קודם הנס דפורים שהי' בזמנו של אחשורוש, ובזמנו גופא - לאחר שעברו כמה
- 28 שנים עד למאורע דגזירת המן וביטולה - הנס דפורים.
- 29 ומאחר שקריאת פ' שקלים (בסמיכות לחודש אדר) היתה גם קודם נס פורים - אינו מובן: מהו הקשר דפ'
- 30 שקלים לחודש אדר?
- 31 ואע"פ שמצינו כמה ענינים שנקראים ע"ש העתיד, וכמו"כ אפשר לומר בנוגע לענינו, שהשייכות דפ' שקלים
- 32 לחודש אדר (קודם הנס דפורים) היא ע"ש העתיד, ובלשון חז"ל שהקב"ה הקדים רפואה למכה - הרי מובן
- 33 שיומתק יותר באם נאמר שישנו גם קשר ושייכות בהוה (ולא רק שענין זה הוא ע"ש העתיד בלבד).
- 34 והביאור בזה:
- 35 איתא במשנה (ריש שקלים) "באחד באדר משמיעין על השקלים".
- 36 זאת אומרת: בא' בניסן צריך להקריב את הקרבנות מתרומה החדשה, "דאמר קרא זאת עולת חודש בחדשו,
- 37 אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה" (מגילה כט, ב), "וגמרי שנה שנה מניסן, דכתיב ראשון הוא
- 38 לכם לחדשי השנה" (ר"ה ז, א), ומזה למדים שמ"ש "זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה" קאי על חודש
- 39 ניסן.

- ולכן, שלושים יום לפני"ז - באחד באדר - "משמיעין על השקלים", כדי שבנ"י יספיקו להביא את שקליהם, ועי"ז יוכלו להקריב את הקרבנות החל מא' בניסן מתרומה החדשה.
- ועפ"ז מובן שהקשר והשייכות דפ' שקלים לחודש אדר קודם הזמן דנס פורים היא - לא רק ע"ש העתיד ("הקדים שקליהם לשקליו"), אלא גם מצד ההוה, כדי שיוכלו להקריב קרבנות מתרומה החדשה.
- ויתירה מזו: קיום מצות נתינת מחצית השקל בפעם הראשונה הי' קשור עם קרבנות ציבור, כמרז"ל (הובא בפרש"י תשא ל, טו) "ג' תרומות נכתב כאן . . והשנית . . לקנות מהן קרבנות ציבור של כל שנה ושנה". ומזה מובן שהקשר דפ' שקלים לחודש אדר הוא - מאז שנצטוו בני"י בפעם הראשונה.
- ד. והנה, לא זו בלבד שכללות הענין דפ' שקלים פועל בהוה ("באחד באדר משמיעין על השקלים" כדי שהקרבנות תהי' מתרומה חדשה), ולא זו בלבד שהענין ד"שקלים" פועל גם בעתיד (ביטול גזירת המן - "הקדים שקליהם לשקליו") - אלא יתירה מזו: הענין ד"שקלים" פועל גם לשנות ולתקן את עניני העבר. והביאור בזה:
- בנוגע לנתינת מחצית השקל נאמר "לכפר על נפשותיכם", היינו, שע"י נתינת מחצית השקל נפעל ענין הכפרה. ועד שמבואר בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג) שמ"ש "כל העובר על הפקודים" קאי על אלו שחטאו בעגל, ונתינת מחצית השקל באה לכפר על חטא העגל. ולכן נאמר "זה יתנו" - כדי לבטל את חטא העגל שהתחיל באמירת "כי זה משה האיש גו' לא ידענו מה הי' לו". זאת אומרת, שע"י "זה יתנו" מהפכים את הענין ד"כי זה משה האיש לא ידענו גו'" (שבזה התחיל חטא העגל), באופן דאתהפכא חשוכא לנהורא.
- ועפ"ז מובן שכללות ענין ה"שקלים" פועל גם בנוגע לשינוי ותיקון עניני העבר - ענין הכפרה, ועד לכפרה על חטא העגל, שזהו השורש דכל החטאים.
- דהנה, ידוע מארז"ל שבשעת מ"ת פסקה זוהמתן, וע"י חטא העגל חזרה כו' [אבל אעפ"כ, מובן בפשטות שהזוהמה שחזרה ע"י חטא העגל אינה בדוגמת הזוהמה שהיתה קודם מ"ת ח"ו - כי בודאי ישנו חילוק עצום בין בני"י לאוה"ע בענין זה (גם בנוגע להלכה (ראה שבת פו, ב)), כמדובר כמ"פ בארוכה], זאת אומרת, שלולי חטא העגל לא היתה אפשרות לכללות ענין החטאים, ושורש החטאים הוא מחטא העגל. וזהו מ"ש "וביום פקדי ופקדתי", "אין פורענות כו' שאין בה קצת מפרעון עון העגל" (תשא לב, לד ובפרש"י), מאחר שחטא העגל הוא השורש דכל החטאים. ומזה מובן שהפעולה ד"לכפר על נפשותיכם" שע"י מחצית השקל (הכפרה על חטא העגל) שייכת בכל הזמנים - בנוגע לכללות ענין החטאים (ששרשם - חטא העגל), היינו, שע"י נתינת מחצית השקל מתקנים את עניני העבר כו', ועד ששוללים ומבטלים לגמרי את כללות האפשרות לענין של חטא.
- וע"פ כל האמור לעיל מובן, שכללות הענין ד"שקלים" שייך לכל המצבים דעבר הוה ועתיד: ביטול גזירת המן - ע"ש העתיד, "משמיעין על השקלים" כדי להקריב קרבנות ציבור מתרומה חדשה - בהוה, ו"לכפר על נפשותיכם" - תיקון עניני העבר.
- ה. ההוראה מזה בעבודת האדם:
- כללות הענין דמחצית השקל בזמן הזה - קאי על מצות הצדקה (ראה שע"ת לשו"ע או"ח סתרצ"ד). ומאחר שנתינת מחצית השקל קשורה עם ביהמ"ק - מובן, שבזמן הזה מתבטא ענין זה בנתינת צדקה עבור בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכיו"ב.
- והנה, גודל העילוי שבמצות צדקה, מובן ע"פ המבואר בתניא (פל"ז) ש"הואיל ובמצות אלו הי' יכול לקנות חיי נפשו, הרי נותן חיי נפשו לה" - בדוגמת הענין דמחצית השקל - "תרומת ה"י".
- ועז"נ "זה יתנו" - היינו, שנתינת הצדקה צריכה להיות באופן ד"כל הנותן בעין יפה נותן" - בתכלית השלימות.
- והענין בזה:
- עבודת האדם היא - לעשות מכל עניניו משכן ומקדש להקב"ה, באופן ד"ושכנתי בתוכם". זאת אומרת: לא זו בלבד שאין לו שייכות עם ענינים בלתי רצויים (כי בהיותו יהודי אינו חשוד על זה), אלא כל עניניו הם עניני קדושה - אפילו לא עניני הרשות (סתם). וכמבואר בתניא (פ"ז) שאכילה סתם אינה כדבעי, כי כל עניני האדם צריכים להיות עניני קדושה - "לשם שמים".

- 1 וענין זה מתבטא בנתינת מחצית השקל - "זה יתנו גו' מחצית השקל תרומה לה" - כללות ענין הצדקה,
- 2 ש"נותן חיי נפשו לה":
- 3 יהודי צריך אמנם לעסוק בעניני העולם לצורך פרנסתו, כדי שיוכל לפרנס את בני ביתו - בני חיי ומזוני
- 4 רויחי. אבל כדי שיהי' מודגש שענינים אלו הם עניני קדושה (ולא דברי הרשות בלבד), העצה לזה - נתינת
- 5 "מחצית השקל תרומה לה", היינו, שמחצית ממונו נותן "תרומה לה", ובפשטות - לעצמו אינו לוקח יותר
- 6 ממה שנותן "תרומה לה" (עניני צדקה), שבזה מודגש שעסקו בעניני העולם הוא ענין של קדושה.
- 7 וההדגשה בזה היא "זה יתנו" - "כל הנותן בעין יפה נותן", היינו, שאינו עושה זאת מתוך הכרח ח"ו, מאחר
- 8 שאין לו ברירה וכו', אלא אדרבה: "בעין יפה נותן", מאחר שכל עסקו בעניני העולם הוא באופן של קדושה
- 9 - כדי שיוכל לתת "מחצית השקל גו' תרומה לה".
- 10 ו. והנה, כשם שנתבאר לעיל שכללות הענין דמחצית השקל פועל בכל המצבים דעבר הוה ועתיד, כמו"כ
- 11 מובן בנוגע לענין דמחצית השקל בנוגע לעבודת האדם:
- 12 לכל לראש - בהוה:
- 13 נתבאר לעיל (ס"ג) שא' הענינים דמחצית השקל הי' - "לקנות מהן קרבנות ציבור של כל שנה ושנה". והנה,
- 14 כשם שבמשכן ובבית המקדש היתה עבודת הקרבנות העבודה העיקרית, כמו כן מובן בנוגע לעבודת כאו"א מישאל
- 15 - עליהם נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד" - שעבודת הקרבנות קאי על כללות
- 16 עבודת האדם לקונו.
- 17 ונוסף לזה: בין ג' התרומות הנ"ל היתה "תרומת האדנים", "שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל, ועלה
- 18 למאת הככר . . ומהם נעשו האדנים, שנאמר ויהי מאת ככר הכסף וגו'". והרי האדנים הם היסוד של כל המשכן
- 19 - כי המשכן נעשה מקרשים, כמ"ש "ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים", וקרשי המשכן היו נתונים
- 20 בתוך האדנים, היינו, שהאדנים מהווים את היסוד והבסיס של כללות המשכן. ומזה מובן בנוגע לעבודת האדם
- 21 - שמחצית השקל הוא היסוד דכללות עבודת האדם.
- 22 ועפ"ז מובן שהענין דמחצית השקל קשור עם כללות עבודת האדם בהוה - כי כללות עבודת האדם נכללת
- 23 בעבודת הקרבנות, ו"באחד באדר משמיעין על השקלים" כדי שיוכלו להקריב קרבנות מתרומה חדשה, היינו,
- 24 שעבודתו צריכה להיות באופן של חידוש - "חדש והבא מתרומה חדשה".
- 25 (ועד שעבודתו היא באופן דאתהפכא חשוכא לנהורא - בדוגמת הענין דחג הפורים, שזהו תוכנו של חודש
- 26 אדר - "החודש אשר נהפך גו'", ובאופן ש"ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר", כדלקמן).
- 27 וזוהי כללות ההוראה שלמדים מקריאת פ' שקלים (סמוך לר"ח אדר) - בציבור ובפרהסיא, ובברכה לפני'
- 28 ולאחרי' - שכאשר מגיע "אחד באדר", אומרים לו ליהודי שהיות שניתן לו יום נוסף, הרי זה גופא מוכיח
- 29 שצריך להוסיף בעבודתו (כי עדיין לא הגיעו אותם ימים "אשר תאמר אין לי חפץ בהם"), ויתירה מזו: הוספת
- 30 אופן חדש בעבודתו - "חדש והבא מתרומה חדשה".
- 31 ז. עד"ז מובן בנוגע לתיקון ושליומות כל עניני העבודה שהיו בעבר:
- 32 גם כאשר עבודתו היתה בשליומות, הנה בעשותו חשבון צדק בנפשו, "כאפט ער זיך" (הוא מבין) שעבודתו
- 33 היתה יכולה להיות באופן נעלה יותר- בידעו שכל עניני טוב וקדושה הם אין-סופיים, מאחר שהם קשורים עם
- 34 הקב"ה שהוא א"ס ובל"ג.
- 35 ואפילו כאשר ניצל את כל הכחות שניתנו לו, "כדבעי לי' למיעבד" - הרי ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר
- 36 נשיא דורנו שכאשר יהודי מחליט באמיתיות ובתוקף המתאים לעשות ענין שלמעלה מכחותיו (היינו, שמצד
- 37 כחותיו, גם כפי שהם בשרשם בכל סדר ההשתלשלות, אינו מסוגל לעשות ענין זה) - הן בנוגע לענין הצדקה,
- 38 והן בנוגע לעבודה דהפצת המעיינות חוצה, ולדוגמא - הדפסת כתבי רבותינו נשיאינו (שבנוגע לענין זה נאמר
- 39 פתגם הנ"ל), וכיו"ב - הנה ע"י החלטתו בתוקף המתאים לעשות ענין זה, פותחים לו מלמעלה צינורות חדשים,
- 40 כדי שיוכל לקיים את החלטתו באופן המתאים.
- 41 ומאחר שמדובר אודות פתיחת צינורות חדשים מלמעלה - מובן, שבזה אין הגבלה כלל (כי פתיחת הצינורות
- 42 היא מלמעלה), ולכן, יכול הוא להתעסק בענינים שהם למעלה מכפי הכחות שניתנו לו (קודם פתיחת הצינורות
- 43 החדשים), באופן נעלה יותר מאשר "כדבעי לי' למיעבד".

- וההגבלה היחידה שבדבר היא - שהוא צריך להחליט בזה בתוקף המתאים, ואז פותחים לו צינורות חדשים כו'.
- ומאחר שע"י החלטתו להתעסק בענין מסויים למעלה מכוחותיו, פותחים לו צינורות חדשים בנוגע לענין זה - הרי בודאי שמחליט להתעסק בענינים נעלים ביותר (ולא בענינים פחותי הערך), כי אז נפעל הענין דפתיחת צינורות חדשים בנוגע לענינים נעלים.
- וכידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שישנם אמנם "פערל-גרופן" במרק (דבר מאכל ששמים במרק, הנקרא בשם "פערל-גרופן" - "פנינים"), אבל אעפ"כ, מאחר שהוא שייך ל"עם חכם ונבון", הרי בודאי שיבחר להיות מונח ב"פנינים" אמיתיים, היינו, לא "פערל-גרופן" שבמרק, אלא "פנינים" שעל גבי הצואר - תכשיט של אבנים טובות ומרגליות!
- ועד"ז בנמשל - מאחר שהחלטתו להתעסק בענין מסויים למעלה מכפי כחותיו פועלת פתיחת צינורות חדשים, מובן, שביכלתו לבחור בענינים נעלים ביותר (לא "פערל-גרופן" שבמרק, אלא "פנינים" ממש), שבהם יפתחו לו צינורות חדשים.
- ובכל אופן (גם כאשר בוחר בענינים פשוטים יותר) - הרי כללות הענין דפתיחת צינורות חדשים מורה על עבודה באופן דבלי גבול, היינו, באופן נעלה יותר מאשר העבודה כפי הכחות שניתנו לו, "כדבעי לי' למיעבד". ולכן, כאשר עושה חשבון צדק בנפשו - יודע הוא שאע"פ שעבודתו היתה "כדבעי לי' למיעבד" (ניצול כל כחותיו), הרי הי' יכול לפעול שיפתחו לו צינורות חדשים, ואז היתה עבודתו באופן דבל"ג - ונמצא, שגם בהיותו במעמד ומצב נעלה ביותר (שעבודתו היא "כדבעי לי' למיעבד") - שייך כללות הענין דתיקון ושליומות עניני העבר. וכל זה נפעל ע"י העבודה דמחצית השקל.
- ח. והנה, בנוגע לתיקון ושליומות העבר - ישנו ענין נוסף: עבודת בני' בזמן הגלות אינה יכולה להיות בשליומות, זאת אומרת, ככל שהעבודה תהי' נעלית - הרי זה רק לפי ערך זמן הגלות, ובאמת אין עבודה זו בשליומות.
- ובפשטות - בזמן הגלות ישנם כמה עניני עבודה שהנשמה אינה יכולה להתעסק בהם, זאת אומרת, שבזמן הגלות מוגבלת הנשמה בעבודתה. והגבלה זו היא חסרון בבריאות הנשמה, וכאשר ישנו חסרון בבריאות הנשמה, הרי זה פועל גם חסרון בבריאות הגוף.
- דהנה, גם כאשר יהודי נמצא בזמן הגלות במעמד ומצב דבריאות הנשמה והגוף - הרי זה רק לפי ערך הבריאות שיכולה להיות בזמן הגלות, אבל בערך למעמד ומצב האמיתי דבני' (ללא הגבלת הגלות) - הרי זה באופן של חסרון כו'.
- ואע"פ שבזמן הגלות מוכרח להיות חסרון זה, ולא יתכן באופן אחר - הרי ידוע שאונס כמאן דעביד לא אמרינן, אע"פ שרחמנא פטרי'.
- ועפ"ז מובן שככל שהעבודה תהי' באופן הכי נעלה - נדרש כללות הענין דתיקון ושליומות העבר, מאחר שנמצאים עדיין בזמן הגלות. וזה נפעל ע"י כללות הענין ד"מחצית השקל".
- ט. עד"ז מובן בנוגע לפעולה דמחצית השקל בעבודת האדם - ביחס למצב העתיד: נתבאר לעיל שכללות הענין דמחצית השקל הוא (גם) ע"ש העתיד - "הקדים שקליהם לשקליו", היינו, שע"ז נפעל הנס דפורים.
- והנה, כללות הענין דפורים הוא - "ונהפוך הוא", "החודש אשר נהפך". ובעבודת האדם קאי על כללות העבודה באופן דאתהפכא חשוכא לנהורא,
- היינו, שמבטלים ומהפכים את חשכת הגלות, ועד שזוכים לגאולה העתידה.
- ובפשטות: ע"י כללות העבודה דמחצית השקל (כללות עבודת האדם כנ"ל ס"ו), נפעל כללות הענין ד"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ועד שזוכים לראות את בנין בית המקדש השלישי - שאז יתגלה גם המשכן שעשה משה רבינו, "משכן דאיקרי מקדש", כמבואר במדרז"ל שמעשה ידי משה הם נצחיים, ולכן, המשכן שעשה משה רבינו קיים גם עתה, אלא שעתה הוא נסתר ונעלם, ולעתיד לבוא יתגלה.

- 1 דהנה, מה שהנצחיות שבמעשה ידי משה היא באופן של העלם (היינו, שהמשכן שעשה משה הוא נסתר
2 ונעלם) - אין זה תכלית הכוונה, כי מהי התועלת שיש לבני"י מזה שמעשה ידי משה הם בהעלם?! - ולכן,
3 בהכרח לומר שתכלית הכוונה בזה היא - שלעתיד לבוא יתגלה המשכן שעשה משה.
- 4 ובדוגמת כללות ענין בריאת העולם - שאע"פ שגם קודם הבריאה הי' העולם בכח (בהעלם), אעפ"כ, תכלית
5 הכוונה בזה היא - כאשר הדבר בא בפועל. ועד"ז בנוגע לכללות עבודת בני"י - הקב"ה יודע אמנם שבני"י הם
6 "נצר מטעי", ועבודתם תהי' כדבעי וכו', אבל אעפ"כ, תכלית הכוונה בזה היא - כאשר הענין מתגלה מההעלם
7 אל הגילוי, מהכח אל הפועל.
- 8 וכמרז"ל "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו, שנאמר ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו",
9 זאת אומרת, גילוי כבודו של הקב"ה נעשה ע"י הבריאה בפועל, ובזה גופא - לא מספיק הענין ד"בראתיו",
10 עולם הבריאה, ולא מספיק הענין ד"יצרתיו", עולם היצירה, אלא זקוקים גם לענין ד"עשיתיו" - עולם העשי',
11 ואדרבה: בעולם העשי' הרי זה נפעל באופן של הוספה - "אף עשיתיו".
- 12 ומאחר שכל הענינים תלויים במעשינו ועבודתנו - מובן, שכאשר עבודת בני"י היא באופן של גילוי (בנוגע
13 לכל הענינים האמורים), זוכים לגילוי המשכן שעשה משה רבינו - שיתגלה בבית המקדש השלישי.
- 14 ויקריים היעוד "ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים" - "בנערינו ובזקנינו ובבנותינו", "ומשה ואהרן
15 עמם", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

- 16 י. האמור לעיל שייך בשבת מברכים חודש אדר (ופ' שקלים) מידי שנה בשנה. ונוסף לזה - ישנם ענינים
17 מיוחדים הקשורים עם הקביעות דשבת מברכים בימי החודש, שבזה ישנם שינויים משנה לשנה.
- 18 ומאחר שכל דבר שיהודי רואה או שומע הרי זה בהשגחה פרטית, ובמילא ישנה בזה הוראה בעבודת ה' -
19 הרי עאכ"כ שכן הוא בנוגע לענינים הקשורים עם קביעות השנה, שזהו ענין בתורה, ובענינו - הקביעות דשבת
20 מברכים אדר בימי החודש.
- 21 והנה, בשנה זו חל שבת מברכים חודש אדר בכ"ז שבט. ונוסף לזה: כאשר שבת מברכים אדר חל בכ"ז
22 שבט, נמצא שיום א' (ההתחלה) דר"ח אדר חל ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב, וכן פורים (הנקודה הפנימית
23 והעיקרית דחודש אדר) חל ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב. וכל זה תלוי בקביעות דשבת מברכים חודש אדר
24 בכ"ז שבט (כי חודש שבט הוא לעולם מלא, ולכן כאשר יודעים באיזה יום בחודש שבט חל שבת מברכים
25 אדר, יודעים בדרך ממילא מתי יהי' הקביעות דר"ח אדר, וכן הקביעות דפורים).
- 26 והנה, מאחר שכל הענינים הם בהשגחה פרטית (ובפרט ענינים הקשורים עם קביעות השנה) - מובן, שישנו
27 קשר בין הקביעות דשבת מברכים בכ"ז שבט, לקביעות דר"ח אדר ופורים ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב.
- 28 ומזה למדים הוראה מיוחדת בנוגע לעבודת ה' כדלקמן.
- 29 יא. והביאור בזה - בהקדים:
- 30 בכל יום ויום ישנם שיעורים קבועים בלימוד חומש - המתחלקים לימי השבוע, שיעורים בתהלים -
31 המתחלקים לימי החודש, ושיעורים בתנאי - המתחלקים לימי השנה.
- 32 והנה, בנוגע לשיעור תהלים דכ"ז שבט (שזהו השיעור תהלים דכ"ז בחודש - בכל חודש) מצינו ענין מיוחד
33 - צד השווה גלוי בין כל פרקי התהלים שאומרים ביום זה - שכולם מתחילים ב"שיר המעלות" (או "שיר
34 למעלות"), כי השיעור תהלים דכ"ז בחודש הוא - ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים.
- 35 וזהו ענין מיוחד שמצינו בשיעור תהלים דכ"ז בחודש - מה שלא מצינו בשיעור תהלים דשאר ימי החודש:
36 בשיעור תהלים דכ"ו בחודש (יום ששי) ישנו אמנם צד השווה שכל הפסוקים הם בפרק אחד - פרק קי"ט.
37 אבל צד השווה זה אינו רק ביחס לשיעור דכ"ו בחודש, כי השיעור תהלים דכ"ו בחודש הוא מחצית הב' דפרק
38 קי"ט, וא"כ, צד השווה זה (דפרק אחד - קי"ט) הוא ביחס לשיעור דב' ימים - כ"ה וכ"ו בחודש.
- 39 וממה-נפשך: אם מדובר אודות הצד השווה שכל הפסוקים הם בפרק אחד, הרי זה צד השווה השייך לב' ימי
40 החודש (כ"ה וכ"ו); ואם מתחשבים בזה שהפרק מתחלק לכ"ב אותיות (כל שמונה פסוקים מתחילים באות א'),
41 וכל אות היא ענין בפ"ע - שוב אין כאן צד השווה.

- ועד"ז מובן בנוגע לשיעורי תהלים דשאר ימי החודש - שאע"פ שישנה שייכות וצד השהו בין פרקי התהלים שאומרים בכל יום (שמצד זה שייכים כל פרקים אלו ליום זה), אבל אעפ"כ, ענין זה הוא בהעלם, וצריכים לחפש כדי למצוא את הצד השהו שביניהם.
- וזהו הענין המיוחד בשיעור תהלים דכ"ז בחודש - שהצד השהו שבין כל פרקי התהלים שאומרים ביום זה הוא בגלוי אצל כאו"א מישראל, אנשים נשים וטף (ללא צורך בחיפוש כו') - כאמור לעיל שבכ"ז בחודש אומרים את הט"ו שיר המעלות שבספר תהלים, שכולם פותחים ב"שיר המעלות".
- יב. הביאור בנוגע לכללות הענין ד"שיר המעלות":
- "מעלות" פירושו - מדרגות שעל ידם עולים למקום גבוה יותר. וכמובן בפשטות שכאשר התורה מציבה מדרגות ("מעלות") עבור האדם, הרי בודאי שהכוונה בזה היא - שעל ידם יתעלה האדם למקום גבוה יותר (ולא להיפך ח"ו).
- זאת אומרת: נוסף לזה שהעבודה ע"ד הרגיל היא באופן ד"אדם ישר הולך", היינו, שאינו נשאר במעמדו ומצבו הקודם, אלא מוסיף בעבודתו כו' - ישנו ענין מיוחד של עלי' ב"מעלות", שזוהי עלי' נעלית ביותר. וזהו הענין ד"שיר המעלות".
- והדיוק בזה הוא - "שיר המעלות", היינו, שהעלי' ב"מעלות" צריכה להיות באופן של "שיר", המורה על ענין השמחה.
- זאת אומרת: אע"פ שהעלי' ב"מעלות" היא עבודה קשה ביותר, מאחר שמדובר אודות עלי' מיוחדת במינה - עלי' ב"מעלות",
- [ובפרט ע"פ הפתגם הידוע דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שאצל חסידים אין דבר הנעשה בדרך ממילא, אלא כל ענין צריך להיות ע"י עבודה ויגיעה דוקא.
- [ודוקא ע"י עבודתו נעשה הדבר "קב שלו". ויתירה מזו: עי"ז הוא מקבל גם את כל הט' קבין, היינו שכולם נעשים "שלו"].
- וכדיוק הלשון "מעשינו ועבודתנו": "עבודתנו" - מלשון עיבוד עורות, היינו, לא רק ענין של עבודה סתם, אלא עבודה קשה ביותר - עיבוד עורות; ו"מעשינו" - מלשון "מעשין על הצדקה", היינו, עבודה באופן של אתכפיא],
- אעפ"כ, הרי זה באופן ד"שיר המעלות" - באופן של שמחה דוקא. וע"ד האמור לעיל (ס"ז) בפי' "זה יתנו", שהנתינה צריכה להיות באופן ד"כל הנותן בעין יפה נותן".
- זאת אומרת: נוסף על זה שכל ספר התהלים ענינו שירה וזמרה [ועד שדוד המלך נקרא בשם "נעים זמירות ישראל", ע"ש ספר התהלים שלן] - ישנו ענין מיוחד ב"שיר המעלות", שמזה מובן גודל העילוי בענין השמחה הקשורה עם העבודה דעלי' ב"מעלות".
- יג. אבל לכאורה, יכול לבוא יהודי ולטעון: לשם מה עליו להתייגע שעבודתו תהי' באופן של עלי' ב"מעלות" - די לו באופן העבודה ד"אדם ישר הולך"?! -
- דהנה, נשמתו של כאו"א מישראל היא חצובה מתחת כסא הכבוד, ולמעלה מזה - כמאמר כל נשמתא ונשמתא הוה קיימא בדיוקנאה קמי מלכא קדישא, וכפי שאומר כאו"א מישראל "נשמה שנתת בי טהורה היא", וכמובן גודל העילוי ד"טהורה היא" לכל אחד שמבין פי' המילות, ובפרט ע"פ המבואר בכ"מ שהלשון "טהורה היא" מורה על היות הנשמה מבחי' טהירו (לא רק טהירו תתאה, אלא טהירו) עילאה! - ועפ"ז מובן גודל מעלת הנשמה אפילו קודם ירידתה למטה.
- ובפרט לאחר ירידתה למטה - שע"י עבודתה למטה נעשית בבחי' "מהלך", וכמ"ש "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", היינו, שקודם ירידת הנשמה למטה (בהיותה בבחי' "בנות ירושלים", "בת ציון") הרי היא בבחי' עמידה ("עומדים"), וע"י כללות עבודתה בירידתה למטה, נעשית בבחי' מהלך ("מהלכים") - שזוהי כללות העבודה ד"אדם ישר הולך".
- וא"כ - טוען הוא - לשם מה דורשים ממנו להתייגע באופן העבודה דעלי' ב"מעלות" - די לו בכל הדרגות והעילויים האמורים לעיל!

- 1 ובפרט כאשר אומרים לו שעבודה זו היא עבודה קשה ביותר (כאמור לעיל) - וא"כ, לשם מה צריך הוא
- 2 להתייגע בעבודה קשה כזו, הרי בלא"ה נמצא הוא במעמד ומצב נעלה ביותר?!
- 3 ועל זה אומרים לו שכללות העבודה באופן ד"שיר המעלות" היא עבודתו של יעקב אבינו, "בחיר שבאבות",
- 4 כדלקמן, ולכן נדרשת עבודה זו מכאור"א מישראל.
- 5 יד. והביאור בזה:
- 6 איתא במדרש (ב"ר פס"ח, יא): "כל כ' שנה שעמד (יעקב) בביתו של לבן . . מה הי' אומר . . ט"ו שיר
- 7 המעלות שבספר תהלים, מאי טעמי, שיר המעלות לדוד לולי ה' שהי' לנו יאמר נא ישראל, ישראל סבא" (יעקב
- 8 אבינו).
- 9 דהנה, עבודתו של יעקב אבינו בבית לבן היתה עבודה קשה ביותר, וכמ"ש (ויצא לא, מ) "ביום אכלני חורב
- 10 וקרח בלילה ותדר שני מעיני" - ואעפ"כ, היתה עבודתו באופן ד"שיר המעלות", באופן של שמחה, מצד גודל
- 11 העילוי שבעבודה זו - שעי"ז הרי הוא עולה ב"מעלות", שזוהי עלי' גדולה ונפלאה ביותר.
- 12 וזוהי ההוראה לכאור"א מישראל - שעבודתו צריכה להיות בדוגמת יעקב אבינו, "בחיר שבאבות", היינו,
- 13 שאינו מסתפק בעבודה באופן של הליכה, אלא עבודתו היא באופן של עלי' ב"מעלות" - באופן ד"שיר
- 14 המעלות".
- 15 טו. והביאור בזה - בהקדים:
- 16 בנוגע למאמר המדרש הנ"ל - "כל כ' שנה שעמד (יעקב) בבית לבן . . מה הי' אומר . . ט"ו שיר המעלות
- 17 שבספר תהלים" - צריך להבין:
- 18 מהי שאלת המדרש "מה הי' אומר" - היינו, במה הי' עוסק יעקב אבינו, מובן ופשוט שעבודתו היתה באופן
- 19 ד"כל מעשיך יהיו לשם שמים", כפי שמצוה כאור"א מישראל, ועאכ"כ כאשר מדובר אודות יעקב אבינו, "בחיר
- 20 שבאבות", ש"האבות הן הן המרכבה", וכמבואר בתניא (פכ"ג) ש"כל אבריהם כולם היו קדושים ומוכדלים
- 21 מעיני עוה"ז, ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון כל ימיהם" - וא"כ, מהי שאלת המדרש "מה הי' אומר"?!
- 22 ונתבאר בזה (לקו"ש ח"כ ע' 124 ואילך) שהדיוק הוא בנוגע ל"כל כ' שנה שעמד בבית לבן", היינו, בהיותו
- 23 ב"חרן", "חרון אף של מקום", ובעת עסקו בעניני העולם, "צאן לבן" - "מה הי' אומר" בהיותו במעמד ומצב
- 24 הנ"ל, היינו, כיצד הצליח לעבוד עבודתו באופן המתאים בהיותו בבית לבן? ! - והתשובה לדבר היא - "ט"ו
- 25 שיר המעלות שבספר תהלים", כמבואר שם בארוכה.
- 26 ומזה מובן שכללות עבודתו של יעקב אבינו באמירת "שיר המעלות" - קשורה עם עבודתו "בבית לבן"
- 27 דוקא, היינו, לא רק בעת היותו ב"חרן" סתם (קודם שהתחיל לעבוד "בבית לבן"), אלא בעת עבודתו "בבית
- 28 לבן" - דוקא אז היתה עבודתו באופן ד"שיר המעלות".
- 29 עבודתו של יעקב אבינו היתה באופן ד"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה", היינו, שלכתחילה הי' יעקב
- 30 אבינו בארץ ישראל (עם כל העילויים שבדבר), ובא"י גופא - ב"באר שבע", דקאי על העבודה דשבעת המדות
- 31 כפי שהם בתכלית השלימות, כמבואר בכ"מ. ומשם הלך יעקב "חרנה", "חרון אף של מקום", ובחרן גופא הי'
- 32 "בבית לבן", ועסק בעניני העולם - "צאן לבן", "שור וחמור צאן ועבד ושפחה", שהעבודה וההתעסקות בענינים
- 33 אלו הם בבחי' ירידה לגבי מעמדו ומצבו של יעקב אבינו.
- 34 וכמודגש בטענת לבן ליעקב "הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא" (וכטענת
- 35 בני לבן "מאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה") - ומאחר שטענה זו מובאת ב"תורת אמת", ולא מצינו
- 36 שיעקב אבינו ענה ללבן וביטל את טענתו, מובן שטענה זו היא טענה אמיתית - וטעם הדבר, מאחר שכללות
- 37 הענין דהתעסקות בעניני העולם אין זה ענינו של יעקב אבינו, אלא ענינו של לבן (כמבואר בדרושי חסידות).
- 38 דהנה, ענינו של יעקב אבינו הוא - "יושב אהלים", היינו, לימוד התורה, וכן עבודת התפלה - כדי להעלות
- 39 את לימוד התורה. ולכן, אין לו שייכות כלל לעניני העולם - "צאן לבן", ולכן אומר לבן ש"הצאן צאני".
- 40 ויתירה מזו: מצד עצמו אין לו שייכות אפילו לענין של בנים ובנות - בדוגמת בן עזאי שלא נשא אשה לפי
- 41 שנפשו חשקה בתורה, ולכן אומר לבן "הבנות בנותי והבנים בני".

- 1 [ובדוגמת אופן עבודתו של רשב"י בעת שהותו במערה - שאז לא הי' שייך כלל לעניני העולם, כי כל ענינו
2 הי' אך ורק לימוד התורה, ומזמן לזמן - גם עבודת התפלה (כדמשמע בכ"מ), ואין לו שייכות כלל לעניני
3 העולם, כולל - בנים ובנות.
- 4 ואף שר' אלעזר בנו הי' יחד עמו - הרי גם ר' אלעזר הי' באותו מעמד ומצב כמו רשב"י, היינו, ששניהם
5 היו מנותקים לגמרי מכל עניני העולם, מאחר שהיו ב"מערה" - זוהי "מערה" ולא "עולם"].
- 6 ואעפ"כ, בהיותו בבית לבן היתה עבודתו של יעקב בצאן לבן - ענינים כאלו שמצד עצמו אין לו שייכות
7 אליהם, ועבודתו היתה להפוך ענינים אלו לקדושה.
- 8 והנה, אע"פ שעבודת יעקב בבית לבן היתה בעניני העולם (עניני לבן), ענינים שאינם שייכים ליעקב מצד
9 עצמו - אעפ"כ היתה עבודתו בכל כחו, כמ"ש "ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדרד שני מעיני" - ואין מקרא
10 יוצא מידי פשוטו.
- 11 ובפרט ע"פ הפס"ד בשו"ע (חו"מ סו"ס שלו. שו"ע אדה"ז הל' שאלה ושכירות ס"כ) בנוגע לאופן עבודתו
12 של פועל ושכיר - "וכן חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן", ומאחר
13 שלמדים מזה הלכה בנוגע למעשה בפועל, מובן, שהמדובר אודות עבודתו של יעקב אבינו בענינים גשמיים
14 כפשוטם.
- 15 זאת אומרת: מבלי הבט על זה שמדובר אודות עניני העולם (שאינם שייכים ליעקב אבינו מצד עצמו) -
16 היתה עבודתו בכל כחו, עד ש"ותדרד שני מעיני", באופן הקשור עם צער הגוף (ראה שו"ע אדה"ז הל' נזקי
17 גוף ונפש ס"ד בקו"א), וזאת - למרות שמדובר אודות גופו של יעקב אבינו, שהי' מרכבה לאלקות!
- 18 יז. וזוהי עבודתו של יעקב אבינו בבית לבן (בעניני העולם כו') - להפוך את עניני לבן לקדושה. והכח לזה
19 הוא - מפני היותו מרכבה לאלקות.
- 20 ומאחר שעבודת יעקב היא להפוך לקדושה את עניני לבן, היינו, שהפיכתם לקדושה היא תוך כדי היותם
21 עניני לבן, לכן, גם לאחר הפיכתם לקדושה אומר לבן "הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני גו'" - כי גם
22 לאחר הפיכתם לקדושה נראים בחיצוניותם עניני לבן.
- 23 ובדוגמת המבואר במדרז"ל בנוגע לעבודת הבעלי תשובה [שמעלתם גדולה ממעלת הצדיקים, ועד שבמקום
24 שבע"ת עומדין צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד שם] באופן דאיתהפכא חשוכא לנהורא - ש"אותן מצעות
25 שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר" (מנחות מד, א), זאת אומרת, שגם לאחר הענין דאיתהפכא חשוכא
26 לנהורא, הרי כאשר מסתכלים בחיצוניות, נראה שאלו "אותן מצעות". ועד"ז מובן בנוגע לטענת לבן "הבנות
27 בנותי גו'". ויש להאריך בזה, ואכ"מ.
- 28 יח. והנה, אע"פ שעבודת יעקב בבית לבן בעניני העולם היא ירידה (לכאורה) לגבי מדרגתו של יעקב -
29 דוקא אז היתה עבודתו באופן ד"שיר המעלות", כי דוקא ע"י ירידה זו יכול להגיע לתכלית העילוי דהפיכת
30 עניני לבן לקדושה - אתהפכא חשוכא לנהורא, שבזה ישנו עילוי גדול ביותר - העילוי ד"מעלות".
- 31 ולכן, למרות היות יעקב אבינו בחרן, בבית לבן, והתעסקותו בעניני העולם כו' - הקים את כל בית ישראל
32 באופן ד"מטתו שלימה", היינו, לא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ולא כיצחק שיצא ממנו עשו, אלא באופן
33 דמטתו שלימה, ולא יתכן שיהי' אצלו מציאות דיצא ממנו כו'.
- 34 וזהו כללות הענין ד"שיר המעלות" - היינו, עם היות שעבודת יעקב בבית לבן היא עבודה קשה ביותר,
35 ובאופן של ירידה כו', אעפ"כ, דוקא ע"י מגיעים לעילוי נעלה יותר, באופן של "מעלות".
- 36 וכמבואר בדרושי חסידות שלאחרי העבודה בבית לבן הי' יעקב אבינו מוכן לקיום היעוד "ועלו מושיעים
37 בהר ציון לשפוט את הר עשו", כי עבודתו היתה כבר בתכלית השלימות - אלא שעשו לא הי' מוכן עדיין לכן,
38 או לפי ש"הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי גו'", אבל יעקב מצידו הגיע לתכלית השלימות בעבודתו.
- 39 ולכן מודגש בזה הענין ד"שיר המעלות" - באופן של שמחה, מצד גודל העילוי שנפעל ע"י עבודה זו.
- 40 יט. והנה, עבודת יעקב בבית לבן (בעניני העולם כו'), היא בדוגמת כללות העבודה ד"טוב לשמים וטוב
41 לבריות":
- 42 יעקב אבינו הי' בבחי' מרכבה לאלקות - "טוב לשמים". וביחד עם זה היתה עבודתו בעניני לבן - "טוב
43 לבריות".

- 1 ועפ"ז מובן הקשר שבין הקביעות דשבת מברכים אדר בכ"ז שבט עם הקביעות דאדר"ח אדר ופורים ביום
2 השלישי שהוכפל בו כי טוב, "טוב לשמים וטוב לבריות" - כי בכללות הענין ד"שיר המעלות" (שיעור התהלים
3 דכ"ז בחודש), עבודתו של יעקב אבינו, מודגש החיבור ד"טוב לשמים וטוב לבריות" גם יחד, כי גם בהיותו
4 בבית לבן הי' בבחי' מרכבה לאלקות.
- 5 דהנה, בנוגע למארוז"ל "האבות הן הן המרכבה" מבואר בתניא (פכ"ג. פל"ד) ש"כל ימיהם לעולם לא הפסיקו
6 אפי' שעה אחת מלקשר דעתם כו'", היינו, שהיות האבות (ובפרט יעקב אבינו - "בחיר שבאבות") בבחי' מרכבה
7 הוא ענין תמידי, וא"כ, בהכרח לומר שבמשך עשרים השנים שהי' יעקב בבית לבן, הי' בבחי' מרכבה לאלקות
8 (כי ח"ו לומר שהי' הפסק של ריבוי שנים בענין זה) - שזהו כללות הענין ד"טוב לשמים".
- 9 וביחד עם זה שעבודתו היתה באופן ד"טוב לשמים", בתכלית השלימות (בבחי' מרכבה) - היתה עבודתו
10 גם באופן ד"טוב לבריות", היינו, שעסק עם עניני העולם, צאן לבן וכיו"ב, שזהו בדוגמת כללות הענין ד"טוב
11 לבריות".
- 12 וזהו גודל העילוי שבעבודת יעקב - שעם היותו עסוק בעניני העולם, צאן לבן וכיו"ב, הי' בבחי' מרכבה
13 לאלקות, שזהו כללות הענין ד"טוב לשמים וטוב לבריות" גם יחד.
- 14 [בענין זה גדולה אמנם מעלתו של יוסף יותר מיעקב אבינו - כמבואר בדרושי חסידות בכ"מ שיוסף הי'
15 יכול לעבוד את עבודתו גם בהיותו מושל על כל ארץ מצרים, ובאופן ש"ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת
16 רגלו" - למרות היותה מלאה גילולים כו' [ועד שמשו רבינו לא הי' יכול להתפלל בתוך העיר, ולכן אמר
17 "כצאתי את העיר אפרוש כפי גוי" (וארא ט, כט ובפרש"י)], משא"כ יעקב אבינו הי' רועה צאן, מחוץ לעיר,
18 כדי שיוכל להיות בהתבודדות מעניני העולם - אבל אעפ"כ, ע"פ האמור לעיל מובן, שבכללות עבודת יעקב
19 בבית לבן מודגש החיבור ד"טוב לשמים וטוב לבריות" גם יחד].
- 20 כ. והנה, ע"פ האמור לעיל שבעבודת יעקב אבינו מודגש הענין ד"טוב לשמים וטוב לבריות" - מובן פרט
21 נוסף בנוגע לכללות הענין ד"שיר המעלות", באופן של שמחה דוקא:
- 22 מאחר שהעבודה וההתעסקות בעניני העולם היא בדוגמת הענין ד"טוב לבריות", מובן, שעבודה זו צריכה
23 להיות מתוך שמחה ("שיר") - וכפי שרואים במוחש במנהגי מדינה זו, שכאשר רוצים לפעול על הזולת ענין
24 מסויים, צריכים להראות לו פנים מחייכות, ואז ישנם סיכויים (בדרך הטבע) שיצליחו לפעול עליו, משא"כ
25 כאשר מראים לו פנים זועפות, או אפילו פנים קרירות כו'.
- 26 וכל זה מודגש במיוחד בנוגע לענין ד"טוב לבריות" - דהנה, כאשר מדברים עם צדיק שאינו גמור, או אפילו
27 עם בינוני [ש"לא עבר עבירה מימיו ולא יעבור לעולם וכו' - כמבואר בתניא (פי"ב) גודל העילוי דמדרגת
28 הבינוני] - לא מודגש כל כך הצורך לדבר עמו בפנים מחייכות כו'; אבל כאשר צריכים לדבר עם יהודי הנמצא
29 במעמד ומצב ד "גמור" בכיוון ההפכי - הנה רק כאשר מדברים עמו בפנים שמחות (באופן של "שיר" - מתוך
30 שמחה) ישנם סיכויים לפעול עליו.
- 31 כא. ההוראה מכל הנ"ל - בנוגע לפועל:
- 32 מבואר בתו"א (ר"פ וארא) בפירוש מארוז"ל "אין קורין אבות אלא לשלשה" - ש"בחי' האבות צריך להיות
33 בכל אדם כו'", ובפרט כאשר מדובר אודות עבודתו של יעקב אבינו - "בחיר שבאבות".
- 34 [אמנם אי אפשר להתחיל תיכף ומיד באופן עבודתו של יעקב, "בחיר שבאבות", אבל סוכ"ס עליו להגיע
35 גם לאופן עבודתו של יעקב].
- 36 וכמארוז"ל "מעשה אבות סימן לבנים" - היינו, לא רק סימן שמורה על הדבר, אלא בעיקר סימן הפועל את
37 מציאות הדבר (כמדובר כמ"פ), זאת אומרת, שעבודת האבות היא נתינת כח הפועלת שעבודת הבנים תהי'
38 באופן זה.
- 39 ובנוגע לענינו - הרי עבודתו של יעקב אבינו (באמירת "שיר המעלות" כו') היא הוראה לכאו"א מישראל
40 שעבודתו צריכה להיות באופן ד"טוב לשמים וטוב לבריות" גם יחד.
- 41 ולא זו בלבד שעבודתו עם עצמו היא באופן ד"טוב לשמים וטוב לבריות", היינו, הן בנוגע לבחי' "שמים"
42 שבו והן בנוגע לבחי' "בריות" שבו - אלא עבודתו צריכה להיות באופן ד"טוב לשמים וטוב לבריות" כפשוטו
43 - לפעול על הזולת, ואפילו על אלו שמעמדם ומצבם הוא באופן של "בריות בעלמא" (ראה תניא פל"ב).

ובנוגע לפועל:

- 1 העבודה באופן ד"טוב לשמים וטוב לבריות" היא - ע"י ההתעסקות בכל המבצעים הכלליים, ובמיוחד -
 2 במבצע דאחדות כל בני"ע"י כתיבת ספר תורה, היינו, נוסף על זה שהוא קנה כבר אות בס"ת, הרי הוא פועל
 3 שכל יהודי יקנה אות בס"ת, אפילו יהודי הנמצא במעמד ומצב ד"בריות". ועי"ז נפעל כללות הענין ד"שלימות
 4 העם", ביחד עם "שלימות התורה".
 5 כב. וזוהי כללות ההוראה מהקביעות דשבת מברכים אדר בכ"ז שבט, שאז אומרים (בשיעור תהלים) את
 6 הט"ו שיר המעלות - כללות עבודתו של יעקב אבינו (כנ"ל בארוכה), ועפ"ז נקבע יום א' דר"ח אדר ופורים
 7 ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב, שענינו "טוב לשמים וטוב לבריות" (כנ"ל בארוכה) - ובדרך עבודה זו הרי
 8 הוא ממשיך בעבודתו במשך כל השנה כולה.
 9 וע"י כללות העבודה הקשורה עם "ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים" - נזכה בקרוב ממש לראות בעיני
 10 בשר את ה"מעלות" שבבית המקדש, כמבואר במשנה (סוכה נא, ב) "חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל
 11 לעזרת נשים, כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים, שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה",
 12 [והרמז בזה בנוגע לעבודת האדם - שהעלי' ב"מעלות" אינה באופן שקופץ בבת אחת על גבי כל ה"מעלות",
 13 אלא הוא עולה בכל ה"חמש עשרה מעלות" - מדרגא לדרגא, ועד"ז מובן בנוגע למעלות ההיכל כו'],
 14 הן בנוגע לכהנים שיעבדו בבית המקדש, ועד"ז בנוגע ללויים שיעמדו בכלי שיר ויאמרו שירה, והן בנוגע
 15 לשאר בני"י שיראו את הכהנים בעבודתם ואת הלויים בדוכנם, ולמרות ששאר כל בני"י אינם עומדים שם - הרי
 16 במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא.
 17 ואז יהי' מעמדם ומצבם של בני"י בתכלית השלימות - "שלימות העם", ביחד עם "שלימות התורה",
 18 "שלימות הארץ", ובית המקדש בשלימותו, וכל העולם כולו יהי' בתכלית השלימות - כמ"ש "ביום ההוא יהי'
 19 ה' אחד ושמו אחד", כשם שאני נכתב כך אני נקרא בגלוי בכל העולם כולו,
 20 בקרוב ממש, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.
 21

* * *

כג. מאמר (כעין שיחה) ד"ה כי תשא.

המשך מעמוד יב

ש"פ משפטים, פרשת שקלים, מבה"ח אדר, ה'תשט"ו

- 1 ונפש האלקית. וזהו שהעבודה היא לתת מחצית השקל, עשר גרה, שהוא ענין עשר כחות
 2 דנפש הבהמית, ועל-ידי-זה נותנים מלמעלה מחצית השניה, עשר כחות דנפש האלקית⁴¹.
 3 וזהו גם מה שכתוב⁴² וייצר, בשני יו"דין, שהוא ענין עשר כחות דנפש האלקית ודנפש
 4 הבהמית, והעבודה היא לחברם ביחד. והסדר בזה, שעבודת האדם היא מחצית השקל בלבד,
 5 שהוא ענין תקון עשר כחות נפש הבהמית, ועל-ידי-זה נותנים מלמעלה התגלות עשר כחות
 6 דנפש האלקית, שמאירים בהנפש הבהמית, ומתחברים לאחדים כמו היחוד דאור וכלי,
 7 ועל-ידי-זה נשלמת כוונת הבריאה דנתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים⁴³.

(41) ראה גם סד"ה זה יתנו העת"ר (המשך תער"ב שם ע' פ"ג, ו. תניא רפ"ו. ובכ"מ.
 (43) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר

תתעד).
 (42) בראשית ב, ז. ראה ברכות סא, א. ועוד.

לקוטי שיחות פרשת משפטים כרך ו'

מתורגם ללשון הקודש

ולכן הקושי אינו רק לגבי צירוף שני ענינים באותו "דיבור" 25
המתחיל", אלא גם מדוע כותב רש"י שני ענינים אלו על 26
כל שלוש המלים "לא תבשל גדי"? 27

וכן לא מובן סדר הענינים בפירוש רש"י: בפירושו 28
"ובשלושה מקומות..." הוא מבחיר מדוע בכלל כתובה 29
האזהרה "לא תבשל..." ואילו בפירוש "אף עגל וכבש..." 30
הוא מסביר רק את המלה "גדי", ואם כך, רש"י צריך היה 31
להקדים את ההסבר "ובשלושה מקומות..." לפני "אף עגל 32
וכבש..."⁸, ומדוע קובע רש"י שני ענינים אלו בסדר הפוך? 33

ב.

ההסבר לסדר הענינים בפירוש רש"י

לגבי סדר הענינים בפירוש רש"י – "ובשלושה 34
מקומות..." לאחר "אף עגל וכבש בכלל גדי..." – אפשר 35
לבאר: 36

לפי פירוש רש"י "אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור 37
הנאה ואחד לאיסור בישול" הכרחי לומר – שגם בשני 38
המקומות שבהם התורה אוסרת אכילה והנאה מופיע 39
הביטוי "לא תבשל", מפני שהבישול הוא ההתחלה 40
המביאה לידי אכילה והנאה: אדם מבשל מזון כדי לאוכלו 41
או כדי ליהנות ממנו באופן אחר: להאכילו לילדו, למוכרו 42
וכדומה. ולכן כותבת התורה את איסור האכילה וההנאה 43
במלים "לא תבשל", בדומה? למה ש"בן חמש למקרא" 44
יודע, שכשהוא הולך לבצע פעולה שלילית, מזהיר אותו 45
מורו: "אל תלך", למרות שהמלמד אינו מתכוון להליכה, 46
אלא למעשה שהוא מתכוון לבצע¹⁰. 47

א.

"לא תבשל גדי"

1 מן הפסוק "ראשית בכורי אדמתך... לא תבשל גדי
2 בחלב אמו"¹, מצטט רש"י, ב"דיבור המתחיל" השני, את
3 המלים "לא תבשל גדי", ומפרש: "אף עגל וכבש בכלל
4 גדי, שאין גדי אלא לשון ולד רק, ממה שאתה מוצא בכמה
5 מקומות שכתב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים: את? גדי
6 העזים³, שני גדיי עזים⁴, ללמדך שכל מקום שנאמר גדי
7 סתם, אף עגל וכבש במשמע⁵. ובשלושה מקומות⁶ נכתב
8 בתורה: אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד
9 לאיסור בישול"⁷.

10 וצריך להבין בזה: דברי רש"י בסוף פירושו "ובשלושה
11 מקומות נכתב בתורה..." אינם קשורים, לכאורה, לתחילת
12 הפירוש – "אף עגל וכבש בכלל גדי...". ואם כך, היה
13 מתאים יותר שרש"י יכתוב שני ענינים אלו – "אף עגל
14 וכבש..." ו"ובשלושה מקומות..." – בשני קטעים נפרדים,
15 ולפני הענין של "ובשלושה מקומות..." הוא יצטט שוב את
16 המלים "לא תבשל גדי", כדרכו של רש"י במקומות אחרים
17 במקרים דומים?

18 ויותר קשה: שני ענינים אלו אינם שונים רק בתוכנם,
19 אלא הם מתייחסים למלים אחרות בפסוק: החלק של
20 הפירוש "אף עגל וכבש..." מבאר רק את המלה "גדי",
21 ולצורך זאת אין הכרח, לכאורה, לצטט את המלים "לא
22 תבשל". ואילו לפני החלק השני של פירושו "ובשלושה
23 מקומות...", ששם מוסבר מדוע האזהרה בכללותה חוזרת
24 שלוש פעמים, הכרחי לצטט רק את המלים "לא תבשל".

(1) פרשתנו כג, יט.

(2) כ"ה בדפוס ראשון. ובכמה דפוסים: "כגון אנכי אשלח גדי עזים (וישב
לח, יז) את גדי כר". וכן ישנם עוד כמה שינויים.

(3) וישב לח, כ.

(4) תולדות כז, ט.

(5) וכ"ה בחולין קיג, ב.

בחולין שם: "פרה ורחל". וברש"י כאן "עגל וכבש" – כי "גדי" הוא
"ולד רק". אלא שממ"ש רש"י (חולין שם – ד"ה מחד קרא. ושם קיד, א –
ד"ה בחלב אמו) "עגל וטלה" מוכח שגם בדרך ההלכה המשמעות "גדי"
היא כנ"ל*, ומה שלשון הגמרא היא "אפילו פרה ורחל במשמע" – לפי שבדרך
ההלכה אין חילוק בזה. או י"ל (כי לפי הנ"ל דוחק קצת הלשון "במשמע")
שהכוונה היא ל"ולד" הפרה ורחל. ועל זה יומתק ג"כ השינוי ל"פרה" (ולא
"פר", או "שור" – כרגיל ברוב המקומות כשכולל זכרים ונקבות – נקט ל'
זכר). וראה גם רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ט ה"ג: "גדי הוא כולל ולד
השור ולד השא ולד העז".

(6) פרשתנו כאן. תשא לד, כו. ראה יד, כא.

(7) וכ"ה בחולין קטו, ב.

(8) וכדלעיל (כא, יד"ח), שבתחלה [מעתיק הוא רק התחלת הכתוב ו]
מפרש "למה נאמר" הענין בכללותו ואח"כ מפרש פרטים.

(9) אבל אין לומר שהוציא איסור אכילה בלשון בישול רק ללמדך שאינו
אסור אלא דרך בישול (כבסנהדרין ד, סע"ב. טושו"ע יו"ד רספ"ז) – כי
פשטות הלשון "לא תבשל" מורה שהכתוב מזהיר על הבישול (ולא על האכילה,
דרך בישול), ולכן מוכרח לומר ככפנים, שהוציא איסור אכילה בלשון בישול
לפי שהבישול הוא הכנה להאכילה.

אלא שמ"מ, ממה שנאמר "לא תבשל" – ולא "לא תכין" (ע"ד בשלח
טז, ה) "והכינו" וכיו"ב – מוכח (גם עפ"י דרך הפשט) שאיסור האכילה
(וההנאה) היא דרך בישול דוקא.

(10) ועפ"י: א) יומתק פרש"י (בראשית ג, ג) "הוסיפה על הציווי" (ולא
סתם "הוסיפה", או "על האיסור" וכיו"ב). ב) יובן מה שראיית הנחש "כשם
שאיין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה" (רש"י שם ג, ד) נתקבלה אצל חז"ל.

(* בחינות מצוה צב. "שאיין גדי אלא לשון בהמה והוציא בלשון גדי לפי שהבשר הוא דבר רק כגדי".

1 וכפי שאנו מוצאים במקום אחר¹¹, שאיסור אכילת
2 קדשים מופיע בתורה בביטוי "בכל קודש לא תגע" – כי
3 נגיעה בדבר מאכל היא הגורם להתחלתי לאכילתו.

4 אך מובן, שהסבר המלה "תבשל" במשמעות של
5 אכילה או הנאה אינו "פשוטו של מקרא" בפסוק כשלעצמו,
6 אלא כיון שאין אפשרות אחרת¹², מפני ענין אחר. ואם
7 יהיה הסבר המלה "תבשל" בפרשתנו כפשוטו, יהיה
8 הציווי "לא תבשל גדי בחלב אמו" בשני מקומות מיותר¹³.
9 אך אילו היה אפשר לבאר הסבר אחר לגבי כתיבת לאו זה
10 בשלושה מקומות, היתה משמעות המלה "תבשל" בכל
11 שלושת המקומות כפשוטה.

12 ולכן כותב רש"י את פירושו "ובשלושה מקומות...
13 אחד לאיסור אכילה..." לאחזר פירושו "אף עגל וכבש..."
14 ובקטע אחר:

15 אילו "גדי" הוא רק "גדי עזים", אפשר היה להסביר
16 את "שלושה מקומות" בפשטות: "לא תבשל גדי..."
17 הראשון אוסר גדי עזים, השני – עגל וכבש¹⁴ (הקרוכים
18 ל"גדי" בהיותם ולד רך של מין הבהמה¹⁵), והשלישי –
19 ולד רך של מין החיה¹⁶.

20 אמנם, לפי פירוש זה משמעות המלה "גדי" בשני
21 מקומות אינה כפשוטה ממש, אך מובן, שפשוט יותר לומר
22 שהתורה מכנה "ולד רך" של עגל וכו' במלה "גדי", מפני
23 שהוא דומה בתכונותיו¹⁷ לבשר גדי המיוחד ברכותו,
24 מאשר לומר, שהתורה אוסרת אכילה והנאה במלים "לא
25 תבשל", כי תכלית הבישול היא אכילה או הנאה.

(ג) דאין סתירה לזה ממה שאברהם גזר "גזירות להרחקה על אזהרות שבתורה" (רש"י תולדות כו, ה).

(11) תזריע יב, ד. וברש"י שם.

(12) ולהעיר שבה' תזריע שם, מוסיף רש"י "כמו ששנו' ביבמות".

(13) לכאורה אפשר להקשות: הרי גם התחלת הכתוב "ראשית בכורי אדמתך גו'" [וכן הפסוקים שלפניו] נכפלו ב' תשא? אבל – החידוש שבפסוקים אלו, פירש רש"י ב' תשא (כמבואר בארוכה בשיחת ש"פ ויקהל תשכ"ח).

(14) או ש"גדי" השני מרבה רק "כבש" שדומה יותר ל"גדי (עזים)", כי שניהם הם בהמה דקה, ו"גדי" השלישי – ולד רך של בהמה גסה (וראה עד"ו מכילתא כאן: "אחת לבהמה גסה ואחת לעזים ואחת לרחלים").

(15) אבל ולד רך ממין החי לא ילפינו מ"גדי" שנאמרה בפעם השני (כ"א מפעם השלישית). וראה עד"ו מכילתא כאן: "אחת לבהמה (גסה ואחת לדקה) ואחת לחי".

(16) וגם בדרך ההלכה הרי ישנה דיעה ש"גדי" הוא דוקא גדי (העזים),

ובשר חי' ושאר בהמות מ"גדי" יתירה נפקא (ראה רש"י חולין קיד, א – ד"ה בחלב אמו).

(17) ויתרה מזו – רגיל זה ביותר בתורה וכפרש"י: "חיות... ור"ד.. שאינן

26 אך לאחר שכבר ידוע, כפירוש רש"י, ש"אף עגל וכבש
27 בכלל גדי", ואי אפשר לומר שבשני המקומות האחרים
28 נוספים פרטים בענין של "גדי", שהרי ב"גדי" כבר נכלל
29 ולד רך של מין הבהמה¹⁸, אפשר להוסיף רק פרט אחר:
30 ולד רך של מין החיה, והרי יש עוד שני פסוקים¹⁹. ולכן
31 הכרחי לומר, ששלושת האיסורים אינם פרטים שונים
32 ב"גדי", אלא שלושה פרטים ב"לא תבשל": אכילה, הנאה
33 ובישול.

ג.

שני ענינים באותו קטע - קשורים בתוכנם

34 אך עדיין קשה: במקומות רבים כותב רש"י את פירושו
35 למלה הכתובה מאוחר יותר בפסוק לפני שהוא מפרש מלה
36 הכתובה בפסוק לפני כן. וזאת כאשר הפירוש למלה
37 הקודמת נעשה הכרחי או מובן רק לאחר פירושו על מלה
38 מאוחרת יותר.

39 אך גם במקרה כזה, אם שני הפירושים הם ענינים
40 שונים, אף אם האחד מחייב את האחר, מחלק אותם רש"י
41 לשני קטעים נפרדים. כאשר רש"י בכל זאת כולל שני
42 ענינים באותו "דיבור המתחיל", הרי זו הוכחה, שהקשר
43 שביניהם אינו רק בכך שהאחד מחייב או גורם לאחר, אלא
44 יש קשר גם בתוכנם, כלומר, שהם עוסקים, בשלימותם או
45 בחלק מהם, בענין זה, ולכן הם מופיעים בקטע אחד.

46 ולפי זה לא מובן: מהי הנקודה המשותפת בתוכנם של
47 שני הענינים – "אף עגל וכבש בכלל גדי" לביאור המלה
48 "גדי", ו"ובשלושה מקומות..." לביאור הסיבה להופעת

צריכות מילדות" כחיות (שמות א, יט). ולא רק ע"פ דרך הדרש (הקרבן לפשט) כנדר"ז, אלא גם בפשוטו של מקרא, וכמו: גור ארי' יהודה (ולא נאמר – כבסיום הכתוב – "גור ארי'") – ויחי מט, ט. ובכ"מ.

(18) אבל לא ממין החי. שלכן כותב רש"י "עגל וכבש" דוקא (ראה רש"י ויקרא א, ב).

ואין להקשות: מזה שהוצרך (חולין קיג, סע"א) למיעוט "פרט לחי" מוכח לכאורה שאלולי המיעוט גם חי' היא בכלל "גדי" (וראה רש"י חולין שם), אבל – נוסף על זה שאין רא' מלימוד על דרך ההלכה ללימוד על דרך הפשט* – מלשון הגמרא (שם ריש ע"ב) "פרה ורחל" משמע שגם בדרך ההלכה רק בהמה הוא בכלל גדי. ומה שצריך קרא למעוטי חי' – כי עפ"י שיטת הגמרא שם אין כל סברא לחלק ביניהם (שלכן גם למעט עוף צריך קרא). וראה לח"מ לרמב"ם שם, שבשר בהמה הוא ממשמעות הכתוב ובשר חי' נלמד מפי השמועה.

(19) ואין לומר ש"גדי" השלישי מרבה גם בשר שלא מ"ולד רך" – כי זהו ויפך משמעות הלשון "גדי" (ראה לעיל הערה 5).

וכן אין לומר שמרבה עוף (וכמכילתא כאן: "אחת לבהמה וא' לחי' וא' לעוף"), כי עוף אין לו חלב אם, ואין שייך בו "לא תבשל בחלב אמו".

* ברש"י ראה יד, כא) "שלושה פעמים פרט לחי' כו" – אבל זהו לאחרי שנאמר "לא תבשל גו'" פעם שני' (ב' תשא) שמוזה ילפינו כל בשר (כפרש"י שם "אזהרה לבשר בחלב" – ראה בארוכה לקמן ע' 212 ואילך), ולכן צריכים מיעוט לעוף ולחי' (כדלקמן שם ע' 215), משא"כ "גדי" דפרשת משפטים.

1 לאו זה שלוש פעמים – אשר מפני תוכן משותף זה כולל
2 אותם רש"י באותו "דיבור המתחיל", ובמיוחד כאשר
3 החלק הראשון מבאר רק את המלה "גדי", ולא את "לא
4 תבשל"?

ד.

שאלות נוספות על פירוש רש"י

5 בנוסף לקושי זה (מהו הקשר התוכני בין "ובשלושה
6 מקומות נכתב בתורה..." לבין תחילת הפירוש "אף עגל
7 וכבש...") אין מובן גם לגבי עצם הפירוש "ובשלושה
8 מקומות...":

9 (א) כאשר מתעורר קושי על פסוק מפני פסוק אחר,
10 מבאר זאת רש"י בפסוק השני, ולא בראשון, כי בלימוד
11 הפסוק הראשון אין מתעורר אצל התלמיד קושי, שיש
12 צורך ליישבו.

13 על-אחת-כמה-וכמה כאשר הקושי אינו נובע מסתירה
14 בין הפסוקים, אלא מכך שהדבר מופיע פעמיים או יותר,
15 הרי מובן בפשטות, שאין מקום לבאר ולספר בפסוק
16 הראשון את המתחדש רק על ידי שפסוק אחר, מאוחר יותר,
17 מיותר, לכאורה.²⁰

18 וקשה ביותר להבין את דברי רש"י כאן "ובג'
19 מקומות...": מדוע חשוב לפרש בפסוק שלנו חידושים
20 הנובעים רק משני הפסוקים המאוחרים יותר?²¹

21 (ב) מהמשמעות הפשוטה של לשון הפסוק "לא
22 תבשל..." היה צריך לנבוע, שאילו היה האיסור מופיע פעם
23 אחת בלבד, היתה הכוונה לאיסור בישול. כאשר כתוב
24 פעמיים נוספות "לא תבשל", מרבים, בנוסף לאיסור
25 בישול, גם את איסור אכילה, על ידי הפעם השנייה, ואת
26 איסור הנאה, על ידי הפעם השלישית.

27 אך רש"י אומר "אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור
28 הנאה ואחד לאיסור בישול"²². ובiodענו שבפירוש רש"י
29 גם הסדר מדויק, יוצא מכך, שהאיסור הראשון של "לא
30 תבשל" הוא איסור אכילה, השני – איסור הנאה, ורק
31 השלישי הוא על איסור בישול! שמכך מובן, שהאפשרות

(20) שלכן אין רש"י מפרש בפרשתנו – הטעם למה נכפל בפ' תשא הציווי
"ראשית בכורי אדמתך גר" וכן כו"כ ציוויים שלפנ"ז.

(21) ולהעיר, שאפילו בחינוך (מצוה צב) אינו מפרש מאומה בפ' משפטים
בנוגע להחידוש שבפ' תשא ופ' ראה. וראה גם ראב"ע כאן: ועוד אדבר למה
הזכיר.. פעם שנית.. במקום כל אחד מהם.

(22) ואף שכה' לשון הגמרא (שם קטו, ב), הרי באם "לא תבשל" הראשון
הי' בא (לפרש"י) לאיסור בישול, הי' רש"י משנה מלשון הש"ס (כדרכו בכ"מ),
בכדי שלא יאמרו שע"פ פשוטו של מקרא "לא תבשל" הראשון בא לאיסור
אכילה.

(23) מל"ת קפ"ז.

(24) מצוה צב. ק"ג.

32 ש"לא תבשל" נאמר לגבי בישול היא חידוש כה גדול, עד
33 שאומרים אותה רק לאחר שכבר אין אפשרות אחרת (כי
34 האיסורים על אכילה ועל הנאה כבר ידועים משני
35 הפסוקים הקודמים)! מנין לומד זאת רש"י?

36 התמיהה אף גדולה יותר: הרמב"ם בספר המצוות
37 שלו²³, ובעל ספר החינוך בספרו²⁴, ששניהם ספרי הלכה,
38 מפרשים²⁵, שהמשמעות של "לא תבשל..." שבפרשת
39 משפטים היא, כפשוטה, איסור בישול, ואילו "לא תבשל"
40 שבפרשת תשא ושבפרשת ראה – כוונתם לאיסור אכילה
41 ולאיסור הנאה, מפני שבהם מופיע האיסור "פעם שניה".
42 ורש"י, המפרש פשוטו של מקרא, דוקא הוא מבאר ששתי
43 האזהרות הראשונות הן לגבי איסור אכילה ואיסור הנאה,
44 ורק השלישית היא לגבי איסור בישול!

ה.

"לא תבשל" - חידוש באיסור

45 ההסבר לכך הוא: רש"י מתכוון ליישב בפירושו "ובג'
46 מקומות..." תמיהה המתעוררת מיד בפסוק שלנו "לא
47 תבשל":

48 איננו מוצאים במקום כלשהו בתורה, ובמיוחד לפי
49 ידיעותיו של בן חמש למקרא, דבר שאסור בבישול: דברים
50 מסויימים אסורים באכילה, אחרים אסורים בהנאה, אך אין
51 דבר האסור בבישול²⁶. מדוע יהיה "גדי בחלב אמו" אסור
52 בבישול?²⁷

53 לכן מסביר רש"י מיד כאן "ובג' מקומות נכתב בתורה:
54 אחד לאיסור אכילה..." שהפסוק שלנו אכן אינו אסור
55 בישול, אלא זוהי אזהרה לאיסור אכילה²⁸.

56 אך כדי להסביר פירוש זה לפי דרכו של רש"י, פשוטו
57 של מקרא, הוא צריך לבאר "ובג' מקומות...":

58 אילו היה נאמר "לא תבשל" פעם אחת בלבד, היה
59 הנדחי להסביר שזהו איסור בישול כפשוטו, למרות שאין
60 איסור כלשהו דומה לכך. אמנם, זהו חידוש גדול – כי "לא
61 מצאתי לו חבר", שום דבר אינו אסור בבישול, אך אי
62 אפשר להסביר את המלה תבשל במשמעות של אכילה.

(25) וכ"ג גם מהסדר שבטושו"ע יו"ד ר"ס פז.

(26) ומובן בפשטות, שאיסור בישול בשבת (ראה לעיל בשלח טז, כג) אינו
שייך כלל לנדוד – כי שם האיסור הוא, ע"ד האיסור שלוקטי המן לא יצאו
ללקטו (פרש"י שם טז, כט) – מפני (כנהקדמה שבכתוב עצמו, שוה"מ הוא)
שבתון שבת קודש להו', אבל לא מצונו (בשום מקום) דבר האסור בבישול.
(27) ולהעיר, שגם בחינוך (מצוה צב) כתב [לאחרי שמבאר טעם על איסור
בישול בשר בחלב] "ועדיין צריכים אנו למודעי המקובל", וגם לאחר שמביא
טעם הרמב"ם: "וכל זה איננו שוה לי".

(28) ועפ"ז מובן מה שבתרגום אונקלוס – שהוא קרוב לפשוטו של מקרא
(משא"כ תיב"ע) – מפרש (בכ"ג הל' המקומות) "לא תיכלון". אלא שאי"ז שיטת
רש"י. וראה להלן בפנים.

בשר בחלב הוא תוצאה של איסור אכילה והנאה. איסור
אכילה והנאה לגבי בשר בחלב כה חמור, עד שהתורה
אסרה בו גם בישראל, העלול להוביל לאכילה ולהנאה.³³
דוגמא לדבר זה ממקום קודם: כאשר שמעה חוה
ש"מפרי עץ הגן נאכל, ומפרי העץ אשר בתוך הגן (ולמרות
זאת) אמר אלקים לא תאכלו ממנו" – הבינה בפשטות³⁴
שהציווי כולל גם "ולא תגעו בו"³⁵.
וזהו הסבר נוסף לכך שרש"י מבאר את איסור בישול
בשר בחלב רק ב"לא תבשל" השלישי, למרות שאין הוא
מתאים לפשט, כי (בנוסף לכך שההגיון מחייב לדחות
איסור שיש בו חידוש מאוחר ככל האפשר, כדלעיל בסעיף
'ה) – הרי איסור הבישול מובן יותר רק מפני שבשר בחלב
אסור באכילה ובהנאה.³⁶

ז.

הקשר בין שני חלקי הפירוש

לפי האמור לעיל יובן הקשר שבין סוף דברי רש"י
ובשלושה מקומות נכתב בתורה, אחד לאיסור אכילה...
לבין תחילת דבריו "אף עגל וכבש בכלל גדי...":
בפירושו "אף עגל וכבש בכלל גדי" אין כוונת רש"י
לבאר רק את משמעות המלה "גדי", אלא להבהיר שאלה
המתעוררת במלים "לא תבשל גדי" – שאותן הוא מצטט:
במה שונה "גדי" מסוגי בהמות אחרים, שדוקא לגבם יש
איסור "לא תבשל בחלב אמו"?
בכללות אין בתורה הבדלים – לגבי איסורים וכדומה
– בין בהמה אחת לאחרת,
ועד כדי כך הדבר פשוט, שרש"י מפרש, ללא שום
הוכחות, שב"גיד שור" הכוונה היא ל"אחד שור ואחד כל
בהמה וחייה ועוף"³⁷.
ואת זאת מבהיר רש"י בפירושו "אף עגל וכבש
בכלל גדי"³⁸, שהאיסור "לא תבשל..." אכן חל גם לגבי

אך כיון ש"בג' מקומות נכתב בתורה", ובפשטות אין
הכוונה "להרבות בלאוין", אלא אלו הן שלוש אזהרות
שונות על שלושה ענינים שונים²⁹, וכיון שבשני מקומות
הנרחי להוציא את "לא תבשל" מהמשמעות הפשוטה,
ולבאר שאין הכוונה לבישול, אלא למה שנובע מכך,
למטרת הבישול – אכילה והנאה, וכל שלושת הדברים
אסורים – בישול אכילה והנאה,
סביר לומר, ש"לא תבשל" הראשון הוא איסור אכילה,
שבו אין חידוש – האיסור הראשון בתורה הוא "לא תאכל
ממנו (מעץ הדעת)"³⁰.
אמנם, גם באיסור אכילה של "גדי בחלב אמו" יש
חידוש, שהרי כל אחד מהם, "גדי" ו"חלב", מותרים
באכילה³¹, אך חידוש זה אינו כה חדש אפילו אצל בן
חמש למקרא, כי הוא כבר מכיר את איסור שעטנז³².
ב"לא תבשל" השני מוסיפה התורה איסור נוסף לגבי
"גדי בחלב אמו" – איסור הנאה. ואת איסור הבישול,
שהוא חידוש גדול ביותר, סוג איסור הקיים רק לגבי "גדי
בחלב אמו" – לומדים רק מהפעם השלישית.

ו.

איסור בישול רק בפעם השלישית

לכאורה, יש לשאול על כך: בסופו של דבר קיים איסור
על בישול בשר בחלב גם לפי פירוש רש"י בפשוטו של
מקרא, ומה יוצא מכך, שהחידוש קטן יותר, על ידי ההסבר
ש"לא תבשל" הראשון (והשני) אינו איסור בישול? במה
מיקל ההסבר שגזירת הכתוב מופיעה בפרשת ראה, ולא
בפרשת משפטים?
אך לאמיתו של דבר מובן: אילו "לא תבשל" הוא רק
איסור בישול, ולפחות עדיין לא ידוע אודות איסור אכילה
והנאה – זהו אכן חידוש גדול ביותר. אך כאשר אנו כבר
יודעים שבשר בחלב אסור באכילה ובהנאה, כבר אפשר
להבין בפשטות את איסור הבישול: איסור הבישול של

(29) ראה גם פסחים כד, ריש ע"ב: כל היכא דאיכא למידרש דרשין ולא מוקמינן בלאוי יתירי.
(30) בראשית ב, יז.
(31) רש"י ד"ה מ"ט – חולין קח, א.
(32) פרש"י תולדות כו, ה. וראה פסחים מד, ב. נזיר לו, א. תורה דחידוש (חולין שם).
(33) ראה כס"מ הל' טומאת מת פ"א ה"ב. וראה לקח טוב (למהר"י ענגיל – כלל ח), כו"כ דוגמאות דסייג בראורייתא.
(34) שלכן נתקבלה אצלה ראיית הנחש "כשם שאין כו" (ראה לעיל הערה 10).
(35) בראשית ג, ב"ג.
(36) וגם לפי המבואר להלן סעיף ד' שטעם האיסור ד"גדי בחלב אמו"

הוא מצד אכזריות, אין לומר שאיסור הבישול הוא מצד עצמו, כי גם הבישול הוא אכזריות – כי בא"כ הו"ל לאסור (גם) השינה בחלב אמו (והרי א"א לבישול בלי שינה תחלה). ומזה מוכח שהאכזריות היא דוקא באכילה (ובהנאה) ולא בבישול.
ואין סתירה לזה מ"אותו ואת בנו לא תשחטו" – אף שהוא ג"כ מצד אכזריות, (ובפרט שלפי שיטת הרמב"ם (הל' שחיטה רפ"ב) אם עבר ושחטן מותר לאכלו) – כי האכזריות שבשחיטת אותו ואת בנו יש בה גם משום צער בע"ח (ראה להלן הערה 44), ולכן עיקר האכזריות הוא דוקא בשחיטה.
(37) פרשתנו כא, כח. וראה עד"ז פרש"י כא, לו.
(38) ולכן מקדים רש"י "אף עגל וכבש בכלל גדי" ורק אח"כ מוסיף "שאיין גדי אלא לשון ולד רך" – ודלא ככפ' תשא שבתחלה מפרש "כל ולד רך במשמע" ואח"כ כותב "ואף עגל וכבש" – כי בפ' תשא שם מפרש לשון

(* ונפ"י דפוס הראשון – "אף עגל וכבש" הוא ב"דיבור" שלאחריו.

מובנת כלל, אלא יש לכך גם הסבר שכלי.

1 עגל וכבש³⁹.

ח.

אסור לצער!

פירוש רש"י מכיל גם "יינה של תורה"⁴⁸. אחת
ההוראות הנלמדות מפירוש רש"י זה היא:

הדבר היחיד שהתורה אסרה בישולו, הוא גדי בחלב
אמו. ולפי האמור לעיל, הסיבה היא, כדי למנוע אכזריות
וצער של בעלי חיים, ומכך רואים עד כמה חמור אסור
צער בעלי חיים⁴⁹: למרות שצער בעלי חיים גורם באופן
ישיר לאיסור גדי בחלב אמו רק באכילה, או גם בהנאה,
אסרה זאת התורה גם בבישול, כי על ידי כך עלולה להיגרם
אכילה⁵⁰.

ומכך יש ללמוד עד כמה יש להיזהר בכל סוגי הזהירות
שלא לגרום ח"ו צער ליהודי אחר. כי אם לגבי בעלי חיים
הקפידה התורה כל כך לגבי צערם, הרי כל-שכן לגבי
אנשים, ובמיוחד לגבי יהודים – העם הנבחר, בחרתנו מכל
העמים – על-אחת-כמה-וכמה.

(משיחת ש"פ תשא תשכ"ח)

אמנם גם לפי פירוש רש"י נכלל ב"גדי" רק ולד רך⁴⁰
(ורק) של בהמות (ולא חיות)⁴¹, אך למרות זאת אי אפשר
לשאול: כמה שונה ולד רך של בהמות מכל שאר הסוגים,
כי כיון שאיסור "לא תבשל" (בפסוק שלנו) הוא כפשוטו⁴²
"בחלב אמו"⁴³, מובן, שהטעם לאיסור הוא מפני
אכזריות⁴⁴ בבעלי חיים, (ובקל-וחומר איסור צער
שלם)⁴⁵, וממילא מובן מדוע חל האיסור דוקא לגבי
"גדי", כי ה"בישול" (כולל כל שלושת הפרטים: אכילה
הנאה ובישול) של ולד רך בחלב אמו אכזרי יותר ממקרה
דומה אצל מבוגר, ולגבי הולד הרך עצמו קשור הדבר יותר
למין הבהמה⁴⁶, שנמצאת ברשות האדם יותר מהחיות⁴⁷,
ובכלל – חלש מהם וכדומה.

ולפי זה יוצא, ששני הענינים שבפירוש רש"י על "לא
תבשל גדי" – "אף עגל וכבש בכלל גדי" שבו מוסבר
הטעם לאיסור דוקא לגבי "גדי", ו"ובשלושה מקומות...
לאיסור אכילה", שבו מוסבר הטעם לאיסור "לא תבשל"
– קשורים לענין משותף: על ידי שני הענינים מסיק רש"י
שהאיסור "לא תבשל גדי" אינה גזירת הכתוב, שאינה

"רך" (בפסוק שלפניו) אשר עשה ויתן (אברהם – שהי' היפך האכזריות
בתכלית, נוסף על שקיים כל התורה) גוי" (וירא יח, ח).
(44) רמב"ן בפ' ראה – יד, כא. וראה רמב"ע כאן.
במרו"ח פמ"ח משמע, דאין בזה הענין דצער בע"ח. והטעם פשוט,
כי "צער בע"ח" שייך רק כשהוא חיי [אבל "אכזריות" דנפש האדם – שייך
גם בבשר בחלב].

(45) דאם אסור באכזריות – פשיטא דאסור בצער בע"ח. וראה שו"ע
אדה"ו (ח"ו) הל' ע"ד וצער בע"ח ס"ד.

(46) להעיר, שהאיסור ד"אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" [שהוא ג"כ
מטעם אכזריות (חינוך מצוה רצב (בטעם השני). וראה ראב"ע ורשב"ם כאן,
שהאיסור דלא תבשל גדי בחלב אמו הוא דוגמת האיסור דאותו ואת בנו] –
הוא רק בבהמה ולא בחי' (יו"ד סט"ו).

(47) כמובן בפשטות. ועפ"י מ"ש בפנים, יוכן דיוק לשון רש"י (בראשית
א, כו) "בחיית ובבהמות כו' ירוד לפניהם (ל' רבים) ורחי' מושלת בו" – כי
"לפניהם" (ל' רבים, שכולל גם הבהמות) הוא רק "ירוד", ורחי' (גם) מושלת בו.
(48) היום יום ע' כד.

(49) ראה ב"מ לב, ב. ובשו"ע אדה"ו (או"ח סי' שה סכ"ו. ח"ו שם) פסק
כדעת הפוסקים (נסמן בשו"ח כללים מע' צער בע"ח) שהוא מן התורה.

(50) יתירה מזו, שמטעם זה אסרה תורה כל בשר בחלב – וג"כ, לא רק
באכילה והנאה אלא גם בבישול – כמבואר להלן שם (ע' 212; 215 ואילך).

"גדי" [שלכן אינו מעתיק "לא תבשל"], וראה לקמן ע' 217 ואילך. משא"כ
בפרשתנו מפרש ש"לא תבשל" הוא גם על עגל וכבש, ובהמשך לזה הוא
מפרש "שאין (בשי"ן) גדי כו'" – לבאר מ"ש לפנ"ו.

(39) בראב"ע וברשב"ם כאן, שהוא לפי שדיבר הכתוב בהוה. אבל רש"י
אינו מפרש כן, כי ס"ל שבדרך הפשט – גם עגל וכבש בכלל גדי.
(40) ראה לעיל הערה 5.

ומה שרש"י אינו מפרש שהאיסור הוא בכל בשר*, ומ"ש "גדי" הוא לפי
שדיבר הכתוב בהוה** – כי הפירוש "דיבר הכתוב בהוה" הוא דוקא כשאין
סברה לחלק בין המובא בכתוב לשאר הענינים הדומים אליו, משא"כ בנדו"ד
שיש סברה לומר שהאיסור הוא רק ב"גדי" (כדלהלן בפנים).
(41) ראה לעיל הערה 18.

(42) להלן בפ' תשא (לד, כו) מפרש רש"י: "בחלב אמו פרט לעוף שאין
לו חלב אם" ולפי"ו (דצריך לשלול עוף) מובן דהאיסור לא תבשל הוא גם
בחלב אחר. אבל נוסף על מה שמוכן בפשטות (וכמדובר כמה פעמים), שרש"י
אינו סומך עצמו על מה שיפרש אחר – בנדו"ד, בפ' משפטים, מכיון שא"א
לפרש פרט לעוף כו', שהרי "גדי" (שבפרשתנו) הוא דוקא מין הבהמה (כנ"ל
בפנים) ולא חי' ועוף – אין להוציא "בחלב אמו" שבפרשתנו מפשוטו
(שהאיסור "לא תבשל" הוא רק "בחלב אמו"). – וראה לקו"ש חכ"ז ע' 42
הערה 35.

(43) ועפ"י יוכן בפשטות*** הא ד"ויקח חמאה וחלב וכן הבקר (שהי'

(* ואף שבפ' תשא מפרש רש"י "אזורה לבשר כו'" (שכוונתו בזה היא לכל בשר ולא רק ל"גדי – ולד רך"), הרי מזה שבפרשתנו אינו מפרש "אזורה לבשר" מוכח שהאזורה שבפ' משפטים היא רק ל"גדי", כי מובן שרש"י אינו סומך – במה שמוכרח בפשוטו של מקרא – שיפרש זה אחר.

ההכרח של רש"י בפר' תשא לפרש "אזורה לבשר" – ראה להלן ע' 212 ואילך.

(**) ואין לומר שהלפירוש שגדי כולל כל ולד רך, אין הדוגמא ד"גדי" מצוי יותר משאר בשר – כי גם ברמב"ם הל' מ"א שם ובשו"ע שם מובא "דיבר הכתוב בהוה" (וראה הביאור ע"ז בפרישה שם), ו"הוה" זה המציאות בפועל – ולכן אין לחלק בזה בין לימוד ע"ד הפשט, או ההלכה וכו'. וראה להלן שם (ע' 218), שגם רש"י בפ' תשא מפרש כן.

(***) ולפירוש"י בפ' תשא שם"לא תבשל גדי" השני למדים שהאיסור הוא גם בחלב אחר (כבהמה) (42) התיורק הוא: (א) שאכלו בזה אחר זה (ובללא"כ מוכח כן – פירוש"י שם עה"פ: קמא קמא כו'). (ב) מי שאכל זה לא אכל זה. ואף שנתן להם ג' לשונות אף שנתן חמאה – הוא בכדי שתהא הבחירה ביד כאל"ו ואולי ירצו כולם רק בזה הבקר. וה"ו הנכנסת אורחים בידדו. וק"ל.

יום ראשון כ"א שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לג, והנה עצה היעוצה... עד עמ' לג, נראית וד"ל.

1 והנה, עצה היעוצה לטהר לבו מכל עצב ונדנדור דאגה מפלי
2 דעלמא, - מענינים גשמיים, ונאפלו - הדאגות בגלל בני חיי
3 ומוזני, - כשחסר לאדם בענינים אלה, הוא מתמלא, באופן טבעי,
4 בדאגה ובעצבות. והעצה לכך היא: מודעת זאת לכל - ידוע
5 הדבר לכל אחד, מאמר
6 רז"ל: "כשם שמכרך על
7 המוכה בו", - כך מברך
8 על הרעה. ופירשו בגמרא: 2
9 - שאין הכוונה לברך אותה 3
10 ברכה גם על הטובה וגם על 4
11 הרעה, שכן הברכה על 5
12 הטובה היא: "הטוב והמטיב, 6
13 ועל הרעה: "דיין האמת". 7
14 אלא, משמעות המלה 8
15 "כשם" היא: "לקבולי" 9
16 בשמחה, - לקבל את 10
17 הרעה באותה מדה של

ליקוטי אמרים

והנה עצה היעוצה לטהר לבו מכל עצב ונדנדור
דאגה ממילי דעלמא ואפי' בני חיי ומוזני
מודעת זאת לכל מאמר רז"ל כשם שמכרך על הטובה
כו' ופירשו בגמ' לקבולי בשמחה כמו שמחת הטובה
הנגלית ונראית כי גם זו לטובה רק שאינה נגלית
ונראית לעיני בשר כי היא מעלמא דאתכסי' שלמעלה
מעלמא דאתגליי' שהוא ו"ה משם הוי"ה ב"ה ועלמא
דאתכסי' הוא י"ה וז"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה
וגו' ולכן ארז"ל כי השמחים ביסורים עליהם הכתוב
אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כי השמחה היא

18 שמחה, כמו שמחת המוכה הנגלית ונראית, כי גם זו - גם
19 האירועים הרעים, הם למוכה, רק שאינה נגלית ונראית לעיני
20 פשר, - האדם המסתכל בעיני בשר, אינו יכול לראות את הטוב
21 הגלום באירועים אלה. וכל כך למה? כי היא - הטוב הגלום
22 באירועים רעים אלה, הוא מ'עלמא דאתכסי' - מעולם רוחני
23 נסתר ונעלה יותר, שלמעלה מ'עלמא דאתגליי', - שלמעלה
24 מהעולם הרוחני הגלוי, ממנו באה ההשפעה לאותם דברים שגם
25 עיני הבשר יכולות לראות את הטוב שבהם, שהיא - ה"עולם
26 הגלוי" מייצג את ההשפעה של ו"ה - האותיות ו' ה', משם הוי"ה
27 פרק"הוא, - שם הוי' מורכב הרי מארבע אותיות: י"ה ו"ה, ומשתי
28 האותיות האחרונות "ו" ה" של שם הוי', מקבלים העולמות
29 הגלויים, "עלמא דאתגליי", את השפעתם וחיותם, ו'עלמא
30 דאתכסי' - העולמות המכוסים, הוא י"ה, - מייצגים את שתי
31 האותיות הראשונות "י"ה שמשם הוי"ה, וזהו שכתוב: "אשרי
32 הגבר אשר תיסרנו י"ה וגו'". - נזכרות בפסוק זה רק שתי
33 האותיות הראשונות י"ה שמשם הוי', שכן, היסורים באים מי"ה

34 שמשם הוי', ומפני שהם באים מעולם נסתר ועליון יותר - אין האדם
35 מסוגל לראות בעיני הבשר שלו את ה"טוב" שבהם. אך לאמיתו של
36 דבר, יסורים אלה הם גם כן לטובה. אדרבה: ה"טוב" האמור, עמוק
37 יותר, שאינו יכול לבוא עתה לידי ביטוי גלוי של טוב מורגש. ולכן
38 אמרו רז"ל¹² כי "השמחים
39 ביסורים - עליהם הכתוב
40 אמר¹³: - ששכרם יהיה:
41 ואוהביו כצאת השמש
42 בגבורתו", - שכן, השכר
43 הוא הרי תמיד בצורה של
44 "מדה כנגד מדה", - איזו
45 שייכות, איפוא, יש ל"כצאת
46 השמש בגבורתו", כשכר
47 לאלה ששמחים ביסוריהם?
48 ומדוע הם נקראים "אוהביו"
49 של הקב"ה? - אלא בהתאם
50 למדה שלמדנו, שהיסורים

51 באים מעולם נסתר ועליון יותר, מ'עלמא דאתכסי', משם, אין
52 ה"טוב" יכול לבוא בצורה גלויה בעולם הזה, כי אם דוקא בלבוש
53 של יסורים, שבעיני בשר של האדם נראים כרעה - הדברים
54 מוסברים כך: מדוע שמחים אנשים אלה ביסורים? - מפני שאהבתם
55 להקב"ה היא גדולה כל כך, שהיותם קרובים אל הקב"ה, יקר להם
56 יותר מחיי העולם הזה - וקירבה להקב"ה קיימת במדה גדולה יותר
57 ב"עלמא דאתכסי", ובענין היסורים הבאים משם. הרי, שאין הם
58 מתחשבים בלבוש החיצוני, הנראה כלא טוב, והעיקר בעיניהם הוא
59 הפנימיות - ההשפעה של "עלמא דאתכסי". לכן, גם שכרם יהיה:
60 "כצאת השמש בגבורתו". שכן, שם הוי' נקרא "שמש", כמו שכתוב:
61 "כי שמש ומגן הוי' אלקים", כשם שהשמש צריכה ל"מגן" שיתסר
62 עליה, ובלעדיו אי אפשר לקבל את אורה - כך גם שם הוי', הנקרא
63 "שמש", צריך ל"מגן", ל"לבוש", שיתסר את ההשפעה שמשם הוי',
64 וזאת כדי שיהיה אפשר לנבאים לקבל את ההשפעה שמשם הוי'.
65 אך סדר זה הוא רק עתה, בעולם הזה, ואילו לעתיד לבוא יתגלה
66 שם הוי' עצמו בלי לבוש. ומחמת העובדה, שאנשים אלה השמחים

9. ראה ברכות פרק ט', משנה ה'. 10. ב"אגרת התשובה", פרק ד', מוסבר, שארבעת האותיות של שם הוי' מכוונות וכוללות עשר הספירות (חכמה, בינה, דעת, חסד, גבורה וכו'): ה"יו"ד" של שם הוי', שתבניתו כנקודה, רומזת על ספירת החכמה, חכמתו של הקב"ה, כפי שהיא בהתעלמות, לפני שהיא באה בהרחבת ההבנה. אחרי שחכמתו של הקב"ה באה בהרחבה ובהתגלות של הבנה והשגה - בינה - היא מרומזת באות "הא". אות זו כוללת בתבניתה התפשטות לאורך ולרוחב. ברם, גם התגלות זו של "בינה", היא רק לגבי "עלמין סתמיין" - "עלמא דאתכסי" (עולמות מכוסים) - זאת אומרת, שה"יו"ד" וה"הא" של שם הוי' (מחוץ בכלל הם לא בשביל הזולת), שייכות ל"עלמא דאתכסי" בלבד. לאחר מכן, כשההשפעה של חכמתו ובינתו של הקב"ה, באה למטה גם ב"עלמין דאתגליין" - העולמות הגלויים (המתוארים כאן כ"עלמא דאתגליא") - היא מרומזת באותיות "א"ו" ו"הא" (אחרונה). וזהו למשל כאדם שרוצה לגלות חכמתו לזולת דיבור. בראש ובראשונה ישנה ההמשכה, הירידה, מלמעלה למטה (בהתאם לריחוק שבין דיבור לשכל) - ולכן רומזת האות "ו", שתבניתה, קו ישר וארוך מלמעלה למטה. ה"א"ו", במספר שש, רומזת גם על ששת מדותיו הקדושות של הקב"ה (חסד, גבורה, תפארת וכו'), שעל ידן באה השפעת השכל עד למדת מלכות - דיבורו של הקב"ה - וזה מרומז באות "הא" של שם הוי' : "הא" - במספר חמש - רומזת על מקור הדיבור, המבוסס על חמש "מוצאות הפה", אחת מהגרונ וכו', ומ"מלכות" (בהשפעת המדות) נוצרים כל הנבאים של "עלמא דאתגליא", של העולמות הגלויים. הרי, ש"א"ו" ו"הא" (האחרונה) של שם הוי' שייכות ל"עלמא דאתגליא". 11. תהלים צד, יב. 12. יומא כג, א. 13. שופטים ה, לא.

1 ביסורים, אינם מתחשבים ב"לבוש" החיצוני, אלא יקר בעיניהם,
2 ה"עיקר" וה"פנימיות", היינו, ההשפעה משם הוי' – יהיה גם שכרם,
3 "מדה כנגד מדה", שתתגלה להם ה"פנימיות", ההשפעה משם הוי'
4 בלי לבוש. זו המשמעות של "כצאת השמש בגבורתו", כמו "שמש
5 הוי'" המאיר בכל תוקפו,
6 בלי לבוש. וכך אומר רבנו
7 הזקן להלן: **כִּי הַשְׁמָחָה** –
8 מהיסורים, **הִיא מֵאֲהָבָתוֹ** –
9 קרבת ה' יותר מכל חיי
10 העולם הזה, **בְּדִבְתֵּיבָה**:¹⁴
11 "כִּי מִזֶּכֶד חֲסִידָךְ מִחַיִּים
12 וְגוֹ", וקרבת ה' –
13 הקירבה אל ה', **הִיא בְּיָדְךָ** –
14 שְׂאֵת וּמַעֲלָה לְאֵין קִיץ
15 **כִּי עֲלָמָא דְאַתְבָּכְסִיא**, כִּי
16 "שם" – ב"עלמא
17 דאתבכסיא", **חֲבִיּוֹן עֶזוֹ** "וְיֹשֵׁב בְּסִתְרֵי עֲלִיוֹן", – המדריגה
18 העליונה יותר באלקות. ולכן הוא שמח ביסוריו, מפני שדם באים
19 מאותה מדריגה עליונה יותר, וכך הוא גם קרוב יותר אל הקב"ה.

ליקוטי אמרים

מאהבתו קרבת ה' יותר מכל חיי העוה"ז כדכתיב כי טוב חסדך מחיים וגו' וקרבת ה' היא ביתר שאת ומעלה לאין קץ בעלמא דאתכסיא כי שם חביון עוזו ויושב בסתר עליון ועל כן זוכה לצאת השמש בגבורתו לעתיד לבא שהיא יציאת חמה מנרתקה שהיא מכוסה בו בעוה"ז ולעתיד תתגלה מכסויה דהיינו שאז יתגלה עלמא דאתכסיא ויזרח ויאיר בגילוי רב ועצום לכל החוסים בו בעוה"ז ומסתופפים בצלו צל החכמה שהוא בחי' צל ולא אורה וטובה נראית וד"ל:

ועל כן זוכה ל"צאת השמש בגבורתו" לעתיד לבא, שהיא יציאת חמה מנרתקה, שהיא מכסה בו בעולם הזה, ולעתיד תתגלה מכסויה, דהיינו שאז יתגלה עלמא דאתבכסיא, – העולם (והמדריגה) שהוא מוסתר היום, יתגלה אז, ויזרח ויאיר בגילוי רב ועצום, לכל החוסים בו בעולם הזה ומסתופפים בצלו, צל החכמה, שהוא ביהינות, צל נראית, ודי למבין: – מבחינה חיצונית, זה "צל" שהוא ההיפך מהאור, ורק מבחינה פנימית, יש כאן טוב ואור – הרי, בעשותו חשבון זה, שכל היסורים שאדם סובל, הם באמת טוב, אלא שהוא טוב כזה שאין עיני הבשר של האדם מסוגלות להרגיש בו – אפשר לאדם לצאת מדאגותיו ומעצבותו הבאות עליו על-ידי היסורים מענינים גשמיים.

יום שני כ"ב שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לג, אך העצבות... עד עמ' 66, העצב כנ"ל.

39 **אך העצבות ממילי דשמיא** – העצבות הבאה עליו בגלל מצבו
40 הרוחני שאינו כמו שצריך, צריך לשית עצות בנפשו לפטר
41 ממנה, – עליו לחפש עצות איך להיפטר מעצבות זו. אין צריך
42 לומר בשעת עבודה, – אם העצבות באה עליו בשעה שהוא לומד
43 או מתפלל, עליו בודאי
44 לחפש עצות כיצד להיפטר
45 ממנה, שצריך לעבד ה'
46 בשמחה ובטוב לבב, –
47 שכן, עצבות, גם אם היא
48 באה בגלל מעמדו ומצבו
49 הרוחני, מפריעה בעבודת ה'
50 שצריכה להיות בשמחה.
51 **אלא אפלו מי שהוא בעל**
52 **עסקים ודרך ארץ**, –
53 עיסוקו היום-יומי אינו
54 בעבודת ה', בתורה ובדומה,
55 **אם נפל לו עֵצָב וְדָאָה**
56 **ממילי דשמיא** – בגלל
57 עניני הרוחניים, בשעת עסקיו – בשעה שהוא מתעסק בעניניו
58 הגשמיים – בידוע – ברור הדבר, שהיא תחבולת היצר, – המכניס
59 אותו בעצבות כאילו בגלל ענינים רוחניים, וזאת כדי להפילו אחר
60 כך בתאוות חס ושלום, בנודע, – כי, טבע הנפש לחפש לעצמה
61 "עונג", ולא להיות נתונה ברגש של עצבות, ולכן משתדל היצר-

ליקוטי אמרים

אך העצבות ממילי דשמיא צריך לשית עצות בנפשו לפטר ממנה אין צריך לומר בשעת עבודה שצריך לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב אלא אפילו מי שהוא בעל עסקים ודרך ארץ אם נופל לו עצב ודאגה ממילי דשמיא בשעת עסקיו בידוע שהוא תחבולת היצר כדי להפילו אח"כ בתאוות ח"ו כנודע שאל"כ מאין באה לו עצבות אמיתית מחמת אהבת ה' או יראתו באמצע עסקיו. והנה בין שנפלה לו העצבות בשעת עבודה בת"ת או בתפלה ובין שנפלה לו שלא בשעת עבודה זאת ישים אל לבו כי אין הזמן גרמא כעת לעצבות אמיתית אפי' אם תחבולת היצר-הרע –

הרע להכניס בבני ישראל נמיכות רוח, ולו בגלל ענינים רוחניים, כדי שלאחר מכן יוכל למשוך אותם לתאוות. שאם לא כן, – אם אין כאן השפעת היצר-הרע, מאין באה לו עצבות אמיתית מחמת אהבת ה' או יראתו באמצע עסקיו. – שכן, עצבות אמיתית היא התבטאות הבאה מחמת אהבת ה' ויראת ה': האהבה והפחד מהקב"ה מביאות את האדם לשברון רוח בגלל מצבו הרוחני, דבר המרחק אותו מהקב"ה. שברון רוח כזה בא לאדם כשהוא עוסק בענינים רוחניים, כשהאזהבה והיראה באות אצלו לידי התבטאות, ולא בשעה שהוא עוסק בענינים גשמיים. הרי שהעצבות האמורה איננה אמיתית, כי אם תחבולת היצר-הרע – ועליו להיפטר ממנה. והנה, בין שנפלה לו העצבות בשעת עבודה – בשעה שהוא עוסק בתלמוד תורה או בתפלה, ובין שנפלה לו שלא בשעת עבודה – אלא כשהוא עוסק בענינים גשמיים, זאת ישים אל לבו: כי אין הזמן גרמא – אין הזמן מתאים, כעת לעצבות אמיתית, אפלו – לא, לראגת עונות

בהקשר למה שלמדנו בפרק זה, אודות ה"שמחים ביסורים", אלה
שמקבלים את היסורים מתוך שמחה – מן הראוי להוסיף סיפור קצר,
מהמגיד ממזריטש עם הרבי רבי זושא, זכותם תגן עלינו: יהודי אחד
בא אל המגיד ממזריטש ובקשת עצה בפיו, כיצד לקבל יסורים
באהבה ובשמחה. הפנה
אותו המגיד ממזריטש אל
תלמידו הצדיק רבי זושא
מאניפאלי. כשאותו יהודי
שאל ובקש עצתו של רבי
זושא, הסתכל עליו רבי
זושא בתמימה ואמר לה:
אצלי אתה שואל, איך
לקבל יסורים באהבה? –
כיצד אני יכול לדעת זאת,
כשאף פעם בחיי לא סבלתי
יסורים... תשובה זו ענה רבי זושא, בשעה שעברו עליו יסורים רבים.
ואכן, לכך באמת התכוון המגיד ממזריטש בשלחו את היהודי אל
רבי זושא: רבי זושא היה כל כך שמח ביסורים, שמלכתחילה לא
הרגיש שאלה הם יסורים, הוא הרגיש רק ב"טוב" שבהם. ולכן אמר
שמימי לא סבל יסורים. אלא, אחרי כל המעלות וה"טוב" שישנם
ביסורים, אנו מבקשים מהש"ת, שיהיה "טוב" שהוא נותן לנו, יהיה –
כלשונו של הרבי – "טוב הנראה והנגלה" – טוב שאנו יכולים לחוש
אותו ולראותו בעינים שלנו.

חמורים חס ושלום, רק לזאת צריך קביעות עתים ושעת
הפער בשוב העת, להתבונן בגדולת ה' אשר חטא לו, כדי
שעל ידי זה יהיה לבו נשבר באמת במרירות אמיתית, – וכפי
שיוסבר להלן, מרירות היא רגש האוצרת בקרבה "חיות", ולא עצבון
סתם; וכמבאר עת זו
במקום אחר. ושם נתבאר
גם כן, כי מיד אחר
שנשבר לבו בעתים
קבועים ההם – אזי יסיר
העצב מלבו לגמרי, ויאמין
אמונה שלמה כי
ה' העביר חטאתו ורב
לסלח. – באדם קיים הברדל:
אם חוטאים נגדו פעם אחת
או פעמיים – בקל ימחול על
כך, ואילו אם חוטאים נגדו הרבה פעמים – קשה לו למחול. אבל,
הקב"ה הוא "רב לסלוח" והוא מוחל וסולח גם אם האדם חוטא נגדו
הרבה פעמים. אמונה זו ובטחון זה שהקב"ה מחל לו – יוצרים באדם
את רגש השמחה והחדוה: וזו היא השמחה האמיתית בה' הפאה
אחר העצב, כנזכר לעיל: – שמעלת העצבות, היא זו בלבד,
שאחריה מגיעים לשמחה גדולה יותר; הרי, שגם בזמנים הקבועים,
ובאופן של עצבות אמיתית – עליו להשתדל לצאת מיד מאותה
עצבות, ולהגיע לשמחה אמיתית.

יום שלישי כ"ג שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 66, פרק כז ואם העצבות... עד עמ' לד, מכולא וכו'.

שעה מיוחדת ומתאימה לעורר בתוכו מרירות אמיתית – כי אם
שבאותה שעה נופלים במחשבתו רעיונות רעים, הרי העצה לכך
היא אחרת: הנה אם נופלות לו – אותן מחשבות רעות, שלא
בשעת העבודה, – לא בשעה שהוא לומד או מתפלל, אלא בשעת
עסקו בעסקיו ודרך ארץ
וכהאי גוונא – וכדומה, הרי
אדרבה – לא זו בלבד שאין
הוא צריך להיות עצוב, אלא
להיפך: יש לו לשמח
בחלקו, – במצבו הרוחני,
וכל כך למה? – שאף
שנופלות לו במחשבתו –
המחשבות הרעות, הוא
מסיח דעתו מהמחשבות
אלה, שכן, אם אין הוא מסיח דעתו מהמחשבות
הרעות, אלא ממשיך להגות בהן, זה נכלל אז בסוג של "דאגת
עוונות" – כי, גם המחשבה בהרהורים רעים ברצון היא עבירה – ועל
דאגת עוונות, כבר למדנו בפרק הקודם. כאן מדובר על מי שמסיח
דעתו מהמחשבות הרעות, ועצבותו נובעת מעצם העובדה שנופלים
במחשבתו הרהורים כאלה – ובמקרה כזה, עליו להיות שמח על
שהוא מצליח לשלוט בהרהורים אלה – לקיים מה שנתאמר: "ולא

פרק כז. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן ש"עצבות" יש בה משום הפרעה
לעבודת ה', ושאיך ביכולתו של האדם לנצח את היצר הרע בהיותו שקוע
בעצבות. בהתאם לזה באות בפרק האמור עצות כיצד להיפטר מהעצבות
הנובעת מקשיים גשמיים, גם ביחס לעצבות הנובעת ממצבו הרוחני שאינו
כמו שצריך להיות – כמו
הדאגה מעוונות – הרי אם
העצבות שורה עליו בשעה
שהוא עובד את ה', כשהוא
לומד או מתפלל, עליו בודאי
להשתדל להיפטר ממנה, שהרי
היא מפריעה לעבודת ה'
הצריכה להיות בשמחה – וגם
אם העצבות שורה עליו שלא
בשעת העבודה, אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים – עליו להתבונן, שאין
זה הזמן המתאים לעצבות, שכן, לכך נדרשת שעה קבועה ומתאימה. בפרק
זה, שאנו מתחילים ללמוד, באה שורה של עצות לעצבות הנובעת מסיבות
אחרות:
ואם העצבות אינה מדאגת עוונות, אלא מהרהורים רעים
ותאוות רעות שנופלות במחשבתו, – ומאחר שלא מדובר כאן
בעצבות שמחמת עבירות ממש – שעל כך נדרשת, כאמור לעיל,

1 תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם,
2 הרי, דוקא על-ידי כך שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה, והוא
3 דוחה אותם – הוא מקיים את ה"לא-תעשה" שבפסוק האמור. שכן,
4 מדריגה כזו, שלא יעלו במחשבתו מלכתחילה הרהורים רעים,

5 שייכת בצדיקים בלבד, שאין
6 "רע" בנפשם שממנו ינבעו

7 הרהורים הרעים – והפסוק
8 האמור הרי אינו דן
9 בצדיקים. הפסוק מדבר במי
10 שעולים במחשבתו הרהורים
11 כאלה – אלא שהתורה
12 מצוה עליו, לדחות מעליו
13 מיד את הרהורים; ועל-ידי
14 שהוא מבצע צו זה – הוא
15 מקיים את ה"לא" האמור.
16 ובלשון ה"תניא": ואין
17 תשוב מדבר בצדיקים
18 לקראם "זונים" הם
19 ושלום, – כמו שנאמר:
20 "אשר אתם זונים אחריהם",
21 אלא בבינונים פיוצא בו,
22 שנופלים לו הרהורי נאוף
23 במחשבתו, בין בזה –
24 גם אם הרהורים הם באופן
25 של היתר, כי, – וגם אם הם
26 באופנים של איסור,
27 ובשמיטה דעתו – מאותם
28 הרהורים, מקנים לאו זה,
29 – של "ולא תתור". ואמר

30 רז"ל: "ישב ולא עבר עברה – נותנים לו שכר באלו עשה
31 מצוה", ועל בן צריך – עליו, לשמח בקיום הלאו כמו בקיום
32 מצות עשה ממש. – כך, שלא זו בלבד שאין דבר זה צריך לעורר
33 בו עצבות – כי אם להיפך: זה צריך לעורר בו שמחה. ואדרבה,
34 העצבות – הבאה ממה שנופלים בו הרהורים כאלה, היא מנסות
35 היות, שאינו מכיר מקומו, – הוא לא מכיר את מדריגתו, ועל
36 בן ירע לבבו על שאינו במדרגת צדיק, שלצדיקים בודאי אין
37 נופלים להם הרהורי שטות כאלו. – ומאחר שבמחשבתו נופלים
38 הרהורים כאלה – חורה לו על שאין הוא כמו הצדיקים; כי אלו
39 היה מכיר מקומו, שהוא רחוק מאד ממדרגת צדיק, וחלואי
40 היה בינוני, ולא רשע כל ימיו אפלו שעה אחת – ואילו ידע
41 את דרגתו, שהוא עדיין רחוק מאד מלהיות צדיק, הלואי שיהיה

ליקוטי אמרים

מה שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם
אשר אתם זונים אחריהם. ואין הכתוב מדבר בצדיקי'
לקראם זונים ח"ו אלא בבינונים כיוצא בו שנופלים לו
הרהורי ניאוף במחשבתו בין בהיתר כו' וכשמסיה
דעתו מקיים לאו זה ואמרו רז"ל ישב ולא עבר עבירה
נותנים לו שכר כאלו עשה מצוה ועל כן צריך לשמוח
בקיום הלאו כמו בקיום מצות עשה ממש ואדרבה
העצבות היא מגסות הרוח שאינו מכיר מקומו ועל כן
ירע לבבו על שאינו במדרגת צדיק שלצדיקים בודאי
אין נופלים להם הרהורי שטות כאלו כי אילו היה מכיר
מקומו שהוא רחוק מאד ממדרגת צדיק וחלואי היה
בינוני ולא רשע כל ימיו אפי' שעה אחת הרי זאת היא
מדת הבינונים ועבודתם לכבוש היצר והרהור העולה
מהלב למוח ולהסיה דעתו לגמרי ממנו ולדחותו בשתי
ידים כנ"ל ובכל דחיה ודחיה שמדחהו ממחשבתו
אתכפיא ס"א לתתא ובאתערותא דלתתא אתערותא
דלעילא ואתכפיא ס"א דלעילא המגביה עצמה כנשר
לקיים מ"ש אם תגביה כנשר וגו' משם אורידך נאם
ה' וכמו שהפליג בזהר פ' תרומה [דף קכח] בגודל נחת
רוח לפניו ית' כד אתכפיא ס"א לתתא דאסתלק יקרא
דקב"ה לעילא על כולא יתיר משבח' אחרא ואסתלקות'
דא יתיר מכולא וכו'.

(שהאדם משפיע למטה לכפות את ה"סטרא אחרא") נעשה
התעוררות למעלה, בעולמות העליונים, ואתכפיא סטרא אחרא
דלעילא – כופים את ה"סטרא אחרא" שלמעלה, את ה"שורש" של
ה"סטרא אחרא", המגביה עצמה כנשר, לקנים מה שצאמר: "אם
תגביה כנשר וגו' משם אורידך, נאם ה'". וכמו שהפליג בזהר
פרשת תרומה [דף קכח], בגדל נחת רוח לפניו יתברך כד
אתכפיא סטרא אחרא לתתא, – כשכופים את ה"סטרא אחרא"
למטה, לקדושה, דאסתלק יקרא דקדשא-בריה-הוא לעילא על
כלא, – על-ידי כך מתעלה כבודו של הקב"ה על הכל, יתיר
משכחא אחרא, – יותר מאשר על-ידי שבח אחר, ואסתלקותא דא
יתיר מכלא וכו'. – והתעלות זו היא למעלה מכל ההתעלויות
האחרות.

42 "בינוני" ש"לזה צריך להשתוקק עתה" – הרי זאת היא מדת
43 הבינונים ועבודתם, לכבש היצר והתרהור העולה מהלב למוח,
44 ולהסיח דעתו לגמרי ממנו, – מאותו הרהור, ולדחותו בשתי
45 ידים, – שלא לרצות לחשוב בהם, כנזכר לעיל. – בפרק י"ב,
46 שהרע של הנפש הבהמית
47 ב"בינוני" הוא עדיין בתוקף
48 אצלו, אלא שאינו נותן
49 ל"רע" לבוא לידי ביטוי,
50 לחשוב ברצון בהרהורים
51 הרעים, או לחטוא בדיבור
52 ובמעשה – אך ה"רע" שבו,
53 עדיין די חזק כדי להעלות
54 במחשבתו הרהורים רעים,
55 שעליו לדחותם ממחשבתו.
56 ברם, אין הוא עדיין אדון
57 על עצמו, שמלכתחילה לא
58 יעלו במחשבתו הרהורים
59 רעים אלה. דבר זה אמור
60 בצדיקים בלבד, שאין בהם
61 "רע" כלל, שממנו באים
62 הרהורים אלו. ובכל דחיה
63 ודחיה שמדחהו
64 ממחשבתו – שלא לחשוב
65 בהם, אתכפיא סטרא
66 אחרא לתתא, – כופים את
67 ה"סטרא אחרא" למטה,
68 ובאתערותא דלתתא –
69 אתערותא דלעילא, – על-
70 ידי ההתעוררות למטה
71 (שהאדם משפיע למטה לכפות את ה"סטרא אחרא") נעשה
72 התעוררות למעלה, בעולמות העליונים, ואתכפיא סטרא אחרא
73 דלעילא – כופים את ה"סטרא אחרא" שלמעלה, את ה"שורש" של
74 ה"סטרא אחרא", המגביה עצמה כנשר, לקנים מה שצאמר: "אם
75 תגביה כנשר וגו' משם אורידך, נאם ה'". וכמו שהפליג בזהר
76 פרשת תרומה [דף קכח], בגדל נחת רוח לפניו יתברך כד
77 אתכפיא סטרא אחרא לתתא, – כשכופים את ה"סטרא אחרא"
78 למטה, לקדושה, דאסתלק יקרא דקדשא-בריה-הוא לעילא על
79 כלא, – על-ידי כך מתעלה כבודו של הקב"ה על הכל, יתיר
80 משכחא אחרא, – יותר מאשר על-ידי שבח אחר, ואסתלקותא דא
81 יתיר מכלא וכו'. – והתעלות זו היא למעלה מכל ההתעלויות
82 האחרות.

יום רביעי כ"ד שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לד, ולכן אל יפול... עד עמ' 68, לעילא.

ליקוטי אמרים

ולכן אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאד גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפא לס"א תמיד. ועל זה אמר איוב בראת רשעים ולא שיהיו רשעים כאמת ח"ו אלא שייגע אליהם כמעשה הרשעים במחשבתם והרהורם לכך והם יהיו נלחמים תמיד להסיח דעתם מהם כדי לאכפא לס"א ולא יוכלו לבטלה מכל וכל כי זה געשה ע"י צדיקים. ושני מיני נחת רוח לפניו ית' למעלה. א' מביטול הס"א לגמרי ואתהפכא ממיריו למתקא ומחשוכא לנהורא ע"י הצדיקים. והשנית כד אתכפא הס"א בעודה בתקפה וגבורתה ומגביה עצמה כנשר ומשם מורידה ה' באתערותא דלתתא ע"י הבינונים. וז"ש הכתוב ועשה לי מטעמים

1 על כל פנים, הרי עלידי שנופלים במחשבתו הרהורים רעים, והוא
2 מסיח דעתו מהם, הוא מקיים את ה"לאו" (של "ולא תתורו"), ובכך
3 טמונה מעלת העבודה של "אתכפא", של כפיה, ולכן אל יפול לב
4 אדם עליו, ולא ירע לבבו מאד, — מכך שנופלים במחשבתו
5 הרהורים כאלה. אמנם צריך
6 להיות איכפת לו קצת, שכן,
7 אם לא יהיה איכפת לו כלל
8 ויהיה אדיש כלפיהם, הדבר
9 עלול להשפיע עליו חלילה
10 לחדול מלהילחם בהרהורים
11 ולדחותם — אלא ש"לא ירע
12 לבבו מאד" מזה, גם אם
13 יהיה בן פל ימיו במלחמה
14 זו, — שתמיד יעלו במחשבתו
15 הרהורים רעים, ותמיד יהיה
16 עליו להילחם בהם, מבלי
17 שיוכל להתעלות לאותה
18 מדריגה, שמלכתחילה לא
19 יהיו להרהורים הרעים
20 דריסת רגל אליו — ובכל
21 זאת, אל "יקח" דבר זה ללבו, כי אולי לך נברא, וזאת עבודתו
22 לאכפא לס"א אחרא תמיד. — לכפות את ה"סטרא אחרא"
23 תמיד. ועל זה אמר איוב: — להקב"ה, "בראת רשעים"; — על כך
24 שאל בפרק הראשון: "והא צדיק ורשע לא קאמרו?" (והרי צדיק ורשע
25 לא נאמר) — כשמכריזים למעלה, לפני הלידה, מה יהיה תכונתו של
26 הילוד: חכם או טפש, גבור או חלוש וכדומה, אין מוכירים אם יהיה
27 צדיק או רשע, שכן, אם יכריזו גם על כך — תתבטל הרי הבחירה
28 החופשית של האדם; כיצד, איפוא, אמר איוב "בראת רשעים"? —
29 אלא, בהתאם לאמור יוסבר הדבר: לא מדובר על כאלה שנבראים
30 לכתחילה כרשעים אמיתיים לעתיד, אלא הקב"ה ברא אנשים
31 כאלה, שבמובן מסויים הם נשארים במצב דומה לרשעים, ואלה הם
32 ה"בינונים" שתמיד נופלים במחשבתם הרהורי עבירה, כמו ברשעים
33 — והכוונה היא, שהם ידחו מחשבות אלו, ויבצעו את העבודה של
34 "אתכפא סטרא אחרא", לכפות את הסטרא אחרא. ובלשון ה"תניא":
35 ולא — שהם נבראים לכתחילה, שיהיו רשעים באמת חס ושלום,
36 ולחטא ממש במחשבה, או בדיבור או במעשה, אלא שייגע
37 אליהם — שיארע בהם, כמעשה הרשעים, כמחשבתם והרהורם
38 לכך, — שבמחשבתם יוכלו לעלות הרהורי עבירה כמו שזה אצל
39 רשעים, והם יהיו נלחמים תמיד להפחית דעתם מהם, — מהרהורי

40 העבירה, כדי לאכפא לס"א אחרא, — לכפות את ה"סטרא
41 אחרא" — הם נבראו בצורה כזו, שזה יהיה אופן עבודתם, ולא יוכלו
42 לבטלה מכל וכל, — שלא יוכלו לבטל לגמרי את ה"סטרא אחרא" של
43 נפשם הבהמית. כלומר: הם לא יוכלו להגיע לכך, שלא
44 תתעוררנה בהם תאוות, שהן
45 הסיבה להעלאתם של
46 הרהורים הרעים, כי זה
47 נעשה על ידי צדיקים. —
48 ה"קליפה" וה"רע" של הנפש
49 הבהמית בצדיקים, בטלים
50 לגמרי ל"טוב", שאין מקום
51 כלל לתאוות שתוכלנה
52 לעורר הרהורים רעים. ואילו
53 המדריגות אודותן אנו
54 לומדים כאן, אין ביכולתן
55 להתעלות לכך מצד
56 ה"בריאה" שלהן, וממילא
57 אפשר שתעלינה בבעלי
58 מדריגות אלו מזמן לזמן,
59 מחשבות רעות, ועבודתם
60 היא ללחום נגד מחשבות אלו. ושני מיני נחת רוח — בעבודתם של
61 בני ישראל, לפניו יתברך למעלה: אחר — מבטול הס"א אחרא
62 לגמרי, ואתהפכא ממיריו למתקא — ומחפיכת המוריר למתוק,
63 ומחשוכא לנהורא, — ומחושך לאור, וזה נעשה על ידי הצדיקים;
64 — המבטלים את ה"סטרא אחרא" לגמרי, ואת ה"מריר", ה"רע" של
65 המדות שמנפשם הבהמית, הם הופכים ל"טוב", ואת "חושך" המוחין
66 וה"שכל" של נפשם הבהמית, הם הופכים ל"אור" ולקדושה — כל זה
67 גורם למעלה אופן אחד של נחת רוח; והשנית — האופן השני של
68 נחת רוח, הוא: כד אתכפא לס"א אחרא — כשכופים את
69 ה"סטרא אחרא", בעודה בתקפה וגבורתה — כשה"סטרא אחרא"
70 היא עדיין בכל תוקפה וגבורתה, ומגביה עצמה כנשר, ומשם
71 ממקום הגבהה, מורידה ה' באתערותא דלתתא — ע"י
72 התעוררותו של יהודי למטה, לשבור את ה"סטרא אחרא". אופן זה
73 של נחת רוח למעלה, נגרם על ידי הבינונים. — עלידי עבודת
74 ה"בינונים", הלוחמים להכניע את הקליפה בנפש הבהמית. הרי,
75 שקיים "נחת רוח" למעלה מעבודת הבינונים, במאבקם במחשבות
76 ובהרהורים הרעים. לכך רומזים שני הסוגים: "בראת צדיקים"
77 ו"בראת רשעים" — כאלה שעומדים במלחמה תמידית. וזהו שאמר
78 הפתוב: "ועשה לי מטעמים באשר אהבתי" — "מטעמים" לשון

4. בבא בתרא טז, א. 5. "על פי קהלת ח, יד" — הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. כלומר: דברי רבנו הזקן: "שיגיע אליהם כמעשה הרשעים" הם בהתאם לפסוק בקהלת, בו נאמר: "אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים". לשם מה נוגע לנו לדעת מקור הלשון? — משמע, שכ"ק אדמו"ר שליט"א מתכוון לכך, שרבנו הזקן משתמש כאן — בגלל טעם מסויים — בלשון הפסוק ובכך מוסבר לנו שהביטוי "כמעשה הרשעים" אינו כפי פירושה הפשוט של המלה "כמעשה" (שכן, הרי מדובר כאן על מדריגה כזו של יהודי, שמבחינת "מעשה" הוא מופרש לגמרי מה"רע" ואין הוא דומה לחלוטין בכך לרשעים, הדמיון שבינו לבין ה"רשע" הוא רק ביחס לכך, שיכולים לעלות במוחו הרהורים רעים), אלא זהו לשון הפסוק, המתאים כאן לפי הביטוי הכללי. 6. בראשית כז, ז.

1 רַבִּים, – שמשמעותה ברוחניות, בעבודת ה' היא: שְׁנֵי מִינֵי נַחַת
2 רוּחַ, – למעלה, מעבודתם של בני ישראל, וְהוּא – "ועשה לי
3 מטעמים וגו'", מֵאִמֶּר הַשְּׂכִינָה לְכִנְיָה בְּלָלוֹת יִשְׂרָאֵל בְּדַפְרֵשׁ
4 בְּתִקּוּנֵיהֶם, – כמו שמפרש ב'תיקוני זוהר', שמלים אלו אומרת
5 השכינה לבני ישראל,
6 המבקשת שבעבודתם יגרמו
7 ל"מטעמים" – נחת רוח. 1
8 וְכִמּוֹ שְׂבִמְטָמִים נְשָׁמִים, 2
9 דְּרֵךְ מִשְׁלֵי, יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי 3
10 מַעֲדָנִים: אֶחָד מִמַּאכְלִים 4
11 עֲרִבִים וּמִתְקִינִים, וְהַשְּׁנִי 5
12 מִדְּבָרִים חֲרִיפִים או 6
13 חֲמוּצִים, – שלפני שעורכים 7
14 אותם למאכל ערב, אין הם 8
15 טובים למאכל מפאת 9
16 חריפותם או חמיצותם, רַק
17 שֶׁהֵם מְתַבָּלִים וּמִתְקָנִים חֲמֵט עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ מַעֲדָנִים לְהַשִּׁיב
18 הַנֶּפֶשׁ. – כך ישנם גם למעלה שני סוגי נחת רוח: (א) "נחת רוח"
19 הנגרם מדברים "טובים" ו"מתוקים" – עבודת הצדיקים, שאינם
20 צריכים יותר להילחם עם ה"סטרא אחרא", וכל עבודתם היא
21 ל"המשיך" מהקדושה יותר אור; (ב) "נחת רוח" הנגרם למעלה,

ליקוטי אמרים

כאשר אהבתי מטעמים לשון רבים שני מיני נחת רוח
והוא מאמר השכינה כללות ישראל כדפי'
בתיקונים. וכמו שבמטעמים גשמיים ד"מ יש שני
מיני מעדנים אחד ממאכלים ערבים ומתוקים. והשני
מדברים חריפים או חמוצי' רק שהם מתובלים ומתוקני'
היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש. וז"ש הכתו'
כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה פי' שישבו
מרשעו ויעשה הרע שלו יום ואור למעלה כד אתכפיא
ס"א ואסתלק יקרא דקב"ה לעילא.

17 שֶׁהֵם מְתַבָּלִים וּמִתְקָנִים חֲמֵט עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ מַעֲדָנִים לְהַשִּׁיב
18 הַנֶּפֶשׁ. – כך ישנם גם למעלה שני סוגי נחת רוח: (א) "נחת רוח"
19 הנגרם מדברים "טובים" ו"מתוקים" – עבודת הצדיקים, שאינם
20 צריכים יותר להילחם עם ה"סטרא אחרא", וכל עבודתם היא
21 ל"המשיך" מהקדושה יותר אור; (ב) "נחת רוח" הנגרם למעלה,

יום חמישי כ"ה שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 68, ולא עוד אלא... עד עמ' לה, מעמ' מעמ'.

לעשותו, אלא שהוא דוחה אותו לזמן מאוחר יותר, וּמִתְבָּנֵן
לְאַכְפִּיָּא לְסִטְרָא אַחְרָא שְׂבִחְלָל הַשְּׂמָאֵלִי, – שבלב, כְּגוֹן שְׂחָפִין
לְאַכְלֵל, וּמֵאִחֵר סְעוּדָתוֹ עַד לְאַחֵר שָׁעָה או פְּחוּת, וְעוֹסֵק
בְּתוֹרָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, – שכן, אם באותה שעה, הוא עוסק בענינים

43 להלן יסביר רבנו הזקן, שמדובר לא רק ביחס למחשבות רעות –
44 שאילו לא היה דוחה אותן היה עובר על חטא – אלא גם ביחס
45 לדיבורים ומעשים של היתר, שאין בהם איסור כלל: שכן, מאחר
46 שאם מדברים או עושים ענינים גשמיים אלה שלא בכוונה לשם
47 שמים – מקבלים דברים
48 אלה וכן לבושי הנפש
49 הקשורים בהם, את חיותם
50 מה"סטרא אחרא", כי "צד"
51 הקדושה" הוא רק כשעושים
52 את הדבר לשם שמים
53 (למשל: לאכול – כדי לאגור
54 כוח ללמוד ולהתפלל או
55 לקיים מצות עונג שבת;
56 להשמיע מילתא דבדיחותא

ליקוטי אמרים

ולא עוד אלא אפי'
בדברים המותרים לגמרי כל מה שהאדם זוכה יצרו
אפי' שעה קלה ומתכוין לאכפא לס"א שבחלל
השמאלי כגון שחפץ לאכול ומאחר סעודתו עד לאחר
שעה או פחות ועוסק בתורה באותה שעה. כדאיתא
בגמ' שעה רביעית מאכל כל אדם שעה ששית מאכל
ת"ח. והיו מרעיבים עצמם שתי שעות לכוונה זו אף

גשמיים אחרים שהנפש
הבהמית רוצה בהם, אין
בכך משום "אתכפא"
(כפיה), כי הרי בין כך הוא
נוהג לפי רצון הנפש
הבהמית. רק, אם באותה
שעה, הוא עוסק בתורה –
ואף שאין הוא מרוויה בכך
זמן של לימוד תורה, שכן,
גם אחרי האכילה ימשיך
ללמוד. זאת ועוד, גם את האכילה עצמה אין הוא דוחה לגמרי, כי
אחרי אותה "שעה" – אכן יאכל – מכל מקום, עצם העובדה שהוא
מאחר את סעודתו – יש בה משום כפיית ה"סטרא אחרא", דבר
הגורם נחת רוח למעלה. בְּדִאֲתָא – כמו שאנו מוצאים, בְּנִמְרָא:
"שְׁעָה רְבִיעִית – משעות הבוקר, מֵאִכְל כָּל אָדָם, שְׁעָה שִׁשִּ�ית
מֵאִכְל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים", – מדוע, באמת, איחרו תלמידי החכמים
את סעודתם בשעתים? וְהָיוּ – תלמידי החכמים, מְרַעִיבִים עַצְמָם
שְׁתֵּי שָׁעוֹת לְכֻנְיָה זו, – כדי לכפות את ה"סטרא אחרא", אף שָׁנָם

33 "והתקדשתם" - שתעשו עצמכם קדושים; כלומר, אף שבתאמת
34 אינו קדוש ומבדל מסטרא אחרא, - "קדושה" משמעה - פרישה
35 והתבדלות מה"קליפה" ומה"רע". הרי, אף שמבחינת מדרגתו, עליו
36 עדיין לקדש עצמו ולהתרחק מה"סטרא אחרא", כלומר: אין הוא

37 בדרגה שאין בלבו שום

38 תאוה לדברים המקבלים

39 חיותם מה"סטרא אחרא", כי

40 היא - ה"סטרא אחרא"

41 שמנפשו הבהמית, בתקפה

42 ובגבורתה בתולדותה

43 בחלל השמאלי, - שבלב,

44 שבו מיקומה של הנפש

45 הבהמית והיצר הרע, רק

46 שבוש יצרו ומקדש

47 עצמו. - ומנתק את עצמו

48 מה"סטרא אחרא", הרי אם

49 הוא עושה כן ומקיים בכך

50 את "והתקדשתם" הוא מגיע

51 לקיום האמור אחרי

52 "והתקדשתם", ככתוב

53 בהמשך: "והייתם קדושים"

54 - נוסף על הפירוש הפשוט,

55 בלשון ציווי, שתהיו

56 קדושים, אפשר גם לפרש "והייתם קדושים" בלשון של הבטחה,

57 על-ידי "והתקדשתם" פעילות כפיה של התקדשות, ישנה הבטחה

58 שאכן "תהיו קדושים", כלומר, סופו להיות קדוש ומבדל באמת

59 מהסטרא אחרא, על ידי שמקדשים אותו הרבה מלמעלה, -

60 כפי שלמדנו, שעל-ידי שאדם מקדש עצמו מעט למטה - מקדשים

61 אותו הרבה מלמעלה, ומסיעים אותו לג'שה - את ה"סטרא

62 אחרא" מלבד מעט מעט: - שגם מלבו, יהיה בידו, לגרש את

63 ה"סטרא אחרא", שגם בלבו לא תהיה שום תאוה לענינים

64 ש"חיותם" היא מה"סטרא אחרא".

1 אחר הסעודה היו לומדים כל היום, - הרי הם לא עשו זאת כדי
2 להרוויח זמן ללימוד, אלא אך ורק כדי לכפות את ה"סטרא אחרא".
3 וכך גם בשאר לבושי הנפש: דיבור ומחשבה, וכן אם בולם פיו
4 מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדבר מעניני העולם, - גם

5 אם בדיבור עצמו אין משום

6 איסור כלל - רק מחמת

7 שהוא מתאוה כל כך לומר

8 דיבורים אלה - הוא

9 מתאפק, כדי לשבור את

10 יצרו הרע. וכן בתהנהיג

11 מחשבתו, - שהוא מתאוה

12 להרהר בענין גשמי, ונמנע

13 מכך, אפילו במעט מועיר

14 דאיתכפא סטרא אחרא

15 לתתא - גם בכפיה מועטה

16 של ה"סטרא אחרא" למטה,

17 אסתלק יקרא דקדשא

18 בריהוה וקדשתו לעילא

19 הרבה. - מתעלה בהרבה

20 כבודו של הקב"ה וקדושתו

21 למעלה. ומקדשה זו -

22 שלמעלה, נמשכת קדשה

23 עליונה על האדם למטה,

24 לפיכך סיוע רב נעצום לעבודתו ותפלתו. - בעבודת השם שלו.

25 וזהו שאמרו רז"ל: "אדם מקדש עצמו מעט למטה - מקדשין

26 אותו הרבה מלמעלה", לבד מה שמקיים - בכך, מצות עשה של

27 תורה¹⁰: "והתקדשתם וכו'", - שהוא מקיים, בשמירת עצמו

28 במתן לו. - בדברים המותרים לו. מצות "והתקדשתם" היא, שגם

29 בדברים המותרים, ימנע יהודי מלעשותם לשם תאוות הגופנית,

30 אלא, אך ורק לשם שמים. מצוה זו של "והתקדשתם" הרי לא נאמרה

31 לצדיקים בלבד, שאין להם שום שייכות ל"רע", אלא דוקא לאותם

32 אנשים שיש להם עסק עם ה"רע", כפי שיוסבר להלן: ופרוש

יום שישי כ"ו שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לה, פרק כח ואפילו... עד עמ' לה, זרה שלה.

74 ואפילו אם נופלים לו הרהורי תאוות ושאר מחשבות זרות
75 בשעת העבודה - בשעה שהוא עסוק בעבודת ה' בתורה או

76 בתפלה בכוונה - ובאן הרי

77 אין מקום ל"חשבון" שבפרק

78 הקודם, שעליו להיות שמח

79 על שהוא מקיים מצות לא-

80 תעשה וכופה את ה"סטרא

81 אחרא" - שהרי ההרהורים

82 והמחשבות הרעות מפריעות לו, בשעה זו, לעבודת ה', אל ישיית לב

65 פרק כח. בפרק הקודם הסביר רבנו חזקוני, שאם נופלים במחשבתו של אדם

66 הרהורי עבירה ותאוות - בשעה שהוא עסוק בעניני הגשמיים - אל יפול רוחו

67 מכך, אדרבה - עליו לשמח,

68 שהרי על-ידי השתלטותו על

69 אותן מחשבות והסתת דעתו

70 מזה, הוא מקיים מצות "ולא

71 תתורו אחרי לבבכם ואחרי

72 עיניכם", כופה את ה"סטרא

73 אחרא" תחת שלטון ה"קדושה", וגורם נחת רוח רב למעלה.

ליקוטי אמרים

פרק כח ואפילו אם נופלים לו הרהורי תאוות

ושאר מחשבות זרות בשעת

העבודה בתורה או בתפלה בכוונה אל ישיית לב אליהן

9. יומא לט, ב. 10. כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר כאן: "ע"כ (עד כאן) נתבאר שלא ירע בלבו כו' מפני שיש בעבודתו נח"ר (נחת רוח) מה שאין בצדיקים, אבל הרי היתרון צ"ל (צריך להיות) גם בקו דועש"ט (ד-ועשה טוב-) ולזה מוסיף שהנ"ל הוא - לבד מה שמקיים מ"ע (מצות עשה) וכו'".

1 אֱלֵהֶן, – למחשבות ולהרהורים הרעים, אֵלֶּא יִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן
2 בְּרַנֵּעַ, – מיד, וְגַם אֵל יְהִי שׁוֹמֵה לְעֶסֶק בְּהַעֲלָאת הַמְדוּת שֶׁל
3 הַמַּחֲשָׁבָה זֶרָה, בְּגוֹדֵדָה, – קיימת צורת עבודה של "העלאת המדה"
4 מהמחשבה הזרה, שכן, כל מחשבה זרה מקורה במדה מסויימת בנפש
5 הבהמית. למשל: מדת החדש
6 מתבטאת במחשבה של
7 תאוה; מדת היראה מעוררת
8 יראה זרה שאין ליהודי
9 להיות נוקק לה, וכדומה –
10 וישנו סוג "עבודה" שבשעה
11 שנופלת לו מחשבה זרה,
12 יברר מאיזו מדה רעה נובעת
13 אותה מחשבה, ויגביר בנפשו
14 אותה מדה כפי שהיא בנפש
15 האלקית, שעל ידי כך יעלה
16 את המדה הרעה של הנפש
17 הבהמית שהיא הסיבה
18 לאותה מחשבה זרה, ובכך
19 יעלה את המחשבה הזרה.
20 למשל: אם המחשבה הזרה
21 נובעת מתאוה – יגביר
22 בנפשו את האהבה להקב"ה,
23 דבר המשפיע על תאוה
24 הנפש הבהמית, וכדומה – רבנו הזקן אומר כאן שכל יהידה ה"בינוני"
25 – אודותו מדובר כאן – שוטה, להתעסק בעבודה זו, כִּי לֹא נִאֶמְרוּ
26 דְּבָרִים קָדְשִׁים – להעלות את המחשבות הזרות, אֵלֶּא לְצַדִּיקִים,
27 שְׂאִין נִזְכָּלִים לָהֶם מַחֲשָׁבוֹת זֵרוֹת שֶׁלָּהֶם – מחשבות זרות
28 הנובעות ממדותיהם הם, כִּי אִם מִשָּׁל אַחֲרֵיהֶם, – שכן, לצדיק אין
29 מחשבות זרות עצמיות, מאחר שמדות נפשו הבהמית כבר נהפכו
30 לקדושה. המחשבות הזרות, העלולות לעלות, אי פעם, במוחו, מקורן
31 מהזולת, שנשמתו שייכת לאותו צדיק. ומחמת שלא כל אחד יכול
32 לייצג לעצמו ולמצוא בתוכו כוחות להתגבר על המדה הרעה – עליו
33 להזדקק לעזרתו של הצדיק, אליו הוא מקושר. מתעוררות אז
34 מחשבות זרות במחשבתו של הצדיק, שאצלו אלו הן רק אותיות של
35 מחשבה, בלי כל זיקה למדה רעה מוחשית. ועל-ידי שהצדיק מכיר
36 את המדה ממנה נובעת אותה מחשבה, ומגביר בתוכו אותה מדה כפי
37 שהיא ב"קדושה" – הוא משפיע בכך על אותו יהודי, שיוכל להתגבר
38 על המדה הרעה שלו, ואותה מדה שמן הנפש הבהמית – של הזולת
39 – מתעלה, על-ידי הצדיק, ל"קדושה". הרי כל זה שייך לצדיק בלבד

ליקוטי אמרים

אלא יסיח דעתו מהן כרגע. וגם אל יהי שוטה לעסוק
בהעלאת המדות של המחשבה זרה כנודע כי לא
נאמרו דברים ההם אלא לצדיקים שאין נופלים להם
מחשבות זרות שלהם כ"א משל אחרים. אבל מי
שנופל לו משלו מבחי' הרע שבלבו בחלל השמאלי
איך יעלהו למעלה והוא עצמו מקושר למטה: אך
אעפ"כ אל יפול לבו בקרבו להיות מזה עצב נבזה
בשעת העבודה שצריך להיות בשמחה רבה אלא
אדרבה יתחזק יותר ויוסיף אומץ בכל כחו בכוונת
התפלה בחרוה ושמחה יתירה בשומו אל לבו כי נפילת
המחשבה זרה היא מהקליפה שבחלל השמאלי העושה
מלחמה בבינוני עם נפש אלהית שבו. ונודע דרך
הנלחמים וכן הנאבקים יחד כשאחד מתגבר אוי השני
מתאמץ להתגבר ג"כ בכל מאמצי כחו. ולכן כשנפש
האלהית מתאמצת ומתגברת להתפלל אוי גם הקליפה
מתגברת כנגדה לבלבלה ולהפילה במחשב' זרה שלה

המנהלת, מִלְחָמָה בְּבִינוּנִי עִם נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שָׂבוּ, וְנִדְעַת הֶרֶךְ
הַנִּלְחָמִים – שמטרתו של כל לוחם, לנצח ואפילו להרוג את הנלחם
נגדו, וְכֵן הַנִּאֶבְקִים יַחַד, – שכל אחד מתכוון להפיל את השני – הרי
הנודע הוא: בְּשִׂיחָהּ מִתְגַּבֵּר, – ומראה את גבורתו, אֲזִי הַשְּׂנִי
מִתְאַמֵּץ לְהִתְגַּבֵּר גַּם בֵּן כָּל מִאֲמָצִי כָּחוֹ, וְלָכֵן – כך גם במלחמה
שבין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, בְּשִׂיחָהּ הַאֱלֹהִית
מִתְאַמֵּצָה וּמִתְגַּבֶּרֶת לְהִתְפַּלֵּל, – שעל-ידי התפילה בכוונה,
ברצונו להחליש ולנצח את הנפש הבהמית, אֲזִי גַם הַקְּלִפָּה – של
הנפש הבהמית, מִתְגַּבֶּרֶת בְּגוֹדֵדָה, – כנגד הנפש האלקית, לְבַלְבְּלָהּ
וּלְהַפִּילָה בְּמַחֲשָׁבָה זֵרָה שֶׁלָּהּ. – בראות הנפש הבהמית את הנפש
האלקית, מתגברת להתפלל בכוונה, היא משתדלת להפריע לנפש
האלקית על-ידי מחשבות זרות, בכך היא רוצה לבלבל את כוונת
המתפלל בתפילה, לפי זה, המחשבה הזרה מוכיחה, שהוא אכן
מתפלל בכוונה; סימן יש בכך שהנפש הבהמית חשה שבתפילתו יש
משום סכנה למעמדה, ולכן היא משתדלת להפר כוונה זו. – הרי,
אדרבה – עובדה זו צריכה להוסיף בו אומץ בתפילתו בכוונה.

יום שבת קודש כ"ז שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לה, ולא כמעות העולם... עד עמ' 70, ממש עמו.

ליקוטי אמרים

ולא כמעות העולם לשנוה פשוטה: מעמ' לה, ולא כמעות העולם... עד עמ' 70, ממש עמו.

79 וְלֹא בְּמַעוֹת הָעוֹלָם,
80 שְׂמוּעִים לְהוֹכִיחַ מִנְפִּילָת
81 הַמַּחֲשָׁבָה זֵרָה – מִכָּלֵל
82 שְׂאִין תְּפִלָּתָם כָּלוּם, – 17 זרה מכלל שאין תפלתם כלום שאילו התפלל כראוי

1 וְנִכּוֹן - לֹא הָיוּ נּוֹפְלִים לוֹ מִחֲשָׁבוֹת זְרוֹת. - ומאחר שאכן
2 נופלות במוחו מחשבות זרות, הם מסיקים מכך, שתפילתם איננה
3 מתוך כוונה, וְהָאֵמֶת הִיא כְּדִבְרֵיהֶם, אִם הָיְתָה נֶפֶשׁ אַחַת
4 לְבָדָה, הִיא הַמִּתְפַּלֶּלֶת וְהִיא הַמִּחְשַׁבֶּת וּמִהֲרָרֶת הַמִּחְשָׁבוֹת
5 זְרוֹת. - הדבר היה נכון,
6 אילו היתה זו נפש אחת
7 שעושה את כל האמור, אז
8 היה במחשבות הזרות משום
9 הוכחה, שה"מתפלל" אינו
10 כפי שצריך להיות, שכן, אם
11 הנפש היחידה הזו שקועה
12 כל כולה בתפילה - אין
13 מקום אז לשום מחשבות
14 זרות, אֲבָל בְּאֵמֶת לְאֵמֶתוֹ
15 הֵן שְׁתֵּי נֶפְשׁוֹת, 9
16 הַנִּלְחָמֹת זו עִם זו בְּמֶחֱוֹ
17 שֶׁל אָדָם, - הרי האמת
18 היא שקיימות שתי נפשות
19 שונות והן נלחמות ביניהן
20 על השליטה במוחו של
21 האדם, שיהיה ממולא
22 בעניינה היא בלבד, כֵּל
23 אַחַת הַפִּצָּה וְרִצּוֹנָה
24 לְמִשָּׁל בּוֹ - במוח, וְלִהְיוֹת
25 הַמֶּחֱמָא מְנַגֵּה לְבָדָה, 18
26 וְכָל הַרְהוּרֵי תוֹרָה וְיִרְאָת
27 שָׁמַיִם - נובעים, מִנֶּפֶשׁ
28 הָאֱלֹהִית, - ומאידך וְכָל
29 מְלֵי דַעְלָמָא - כל

30 המחשבות וההרהורים בעניי עולם נובעים מִנֶּפֶשׁ הַבְּהִמִית, -
31 הרי, שכוונת התפילה היא מהנפש האלקית, ואילו המחשבות
32 הזרות הן מהנפש הבהמית, מכאן - שאין במחשבות הזרות משום
33 הוכחה שאין התפילה כמו שצריכה להיות. ברם, אם כך, שהנפש
34 האלקית היא היא העסוקה בכוונות התפילה - מה מפריע לה, מה
35 שהנפש הבהמית מהרהרת במחשבות זרות? - אומר על כך רבנו
36 הזקן: רַק שְׁהָאֱלֹהִית מְלַבֶּשֶׁת בָּהּ. - הנפש האלקית מלובשת
37 בנפש הבהמית, ולכן מבלבלות המחשבות הזרות של הנפש
38 הבהמית, לנפש האלקית בכוונות התפילה.² וְהוּא בְּמִשָּׁל אָדָם
39 הַמִּתְפַּלֵּל בְּכוֹנֶנָה, וְעוֹמֵד לִגְדּוֹ עַל - גוי, רָשָׁע, וּמִשִּׁית וּמְרִיר
40 עִמּוֹ בְּרִי לְבָלְבָלוֹ, - ולהפריע לו בתפילתו. לולא היה בדעתו של
41 הגוי לבלבל את היהודי, אלא רק לשאול אותו שאלה מסוימת -

ליקוטי אמרים

ונכון לא היו נופלים לו מחשבות זרות. והאמת היה
כדבריהם אם היתה נפש אחת לבדה היא המתפללת
והיא המחשבת ומהרהרת המחשבות זרות. אבל
באמת לאמיתו הן שתי נפשות הנלחמות זו עם זו במוחו
של אדם כל אחת חפצה ורצונה למשוך בו ולהיות
המוח ממולא ממנה לבדה. וכל הרהורי תורה ויראת
שמים מנפש האלהית וכל מילי דעלמא מנפש הבהמית
רק שהאלהית מלובשת בה. והוא כמשל אדם
המתפלל בכוונה ועומד לגדו עו"ג רשע ומשיח ומדבר
עמו כדי לבלבלו שזאת עצתו בודאי שלא להשיב לו
מטוב ועד רע ולעשות עצמו כחרש לא ישמע ולקיים
מה שכתו' אל תען כסיל באולתו פן תשוה לו גם אתה
כך אל ישיב מאומה ושום טענה ומענה נגד המחשבה
זרה כי המתאבק עם מגוול מתנוול ג"כ רק יעשה עצמו
כלא יודע ולא שומע ההרהורי' שנפלו לו ויסירם מדעתו
ויוסיף אומץ בכח כוונתו ואם יקשה לו להסירם מדעתו
מפני שטורדים דעתו מאד בחזקה אזי ישפיל נפשו
לה' ויתחנן לו ית' במחשבתו לרחם עליו ברחמיו
המרובים כרחם אב על בנים הנמשכים ממוחו וככה
ירחם ה' על נפשו הנמשכת מאתו ית' להצילה ממים
הזדונים ולמענו יעשה כי חלק ה' ממש עמו:

קיימת אז העצה, לענות לו על שאלתו, והוא יפסיק מבלבלו
בתפילתו. אך, מאחר שכוונתו של הרשע היא לבלבל את תפילתו,
לא תועיל ההתדיינות אתו, שְׁזֹאת עֲצָתוֹ בְּדֹאֵי, - העצה הטובה
למתפלל, היא, שְׁלֹא לְהָשִׁיב לוֹ מִטּוֹב וְעַד רָע, - שלא לענות
לרשע מטוב עד רע,
וְלַעֲשׂוֹת עֲצָמוֹ כְּחֶרֶשׁ לֹא
יִשְׁמַע, וְלִקְנִים מֶה
שִׁכְתוֹבִי: "אֵל תַּעַן כְּסִיל
כְּאוֹלֶתוֹ, פֶּן תִּשְׁוֶה לוֹ גַּם
אֹתָהּ." כִּךְ - כשנופלות
במוחו מחשבות זרות, אֵל
יִשִּׁיב מְאוּמָה וְשׁוּם טַעְנָה
וּמַעְנָה נֶגֶד הַמִּחְשָׁבֶת זְרָה,
- אל יכנס לשום ויכח
ולמחשבות והרהורים כיצד
לנצח את המחשבה הזרה,
כִּי הַמִּתְאָבֵּק עִם מְגוֹל -
מִתְנַוֵּל גַּם כֵּן; - ולכן, אל
יתעסק כלל עם המחשבה
הזרה, רַק יַעֲשֶׂה עֲצָמוֹ כְּלֹא
יֹדֵעַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ הַהֲרָהוּרִים
שֶׁנִּפְּלוּ לוֹ, וְיִסִּירם מִדַּעְתּוֹ,
וְיִוְסִיף אִמְץ בְּכַח כּוֹנֶנָה. -
בתפילתו. וְאִם יִקְשֶׁה לוֹ
לְהִסִּירם - את המחשבות
הזרות, מִדַּעְתּוֹ, מִפְּנֵי
שִׁטּוּרִים דַּעְתּוֹ מְאֹד
בְּחֻזְקָה - אִזִּי יִשְׁפִּיל נִפְשׁוֹ
לְה' וְיִתְחַנֵּן לוֹ יִתְבָּרֵךְ
בְּמִחְשָׁבָתוֹ, - אם הוא עוסק אז בקטעי התפילה שאסור להפסיק
בהם בדיבור, אלא יתפלל במחשבתו להשי'ת, לְרַחֵם עָלָיו בְּרַחֲמָיו
הַמְרִבִּים, בְּרַחֵם אֲבִי עַל בָּנִים הַנִּמְשָׁכִים מִמּוֹחוֹ, וְכִכָּה יִרְחֵם ה'
עַל נִפְשׁוֹ הַנִּמְשָׁכֶת מֵאֵתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְהַצִּילָה מִ"מֵיִם הַזְדוּנִיִּם", -
מהמחשבות הזרות שמן הנפש הבהמית, וְלִמְעַנּוֹ יַעֲשֶׂה, - הקב"ה
יעשה למען עצמו כביכול, כִּי חֵלֶק ה' מִמֶּשׁ עִמּוֹ: - שכן, אם
יתפלל שירחמו עליו - הוא עלול, לפעמים, לעורר על עצמו דינים
חלילה! ישפטו אותו אם הוא זכאי שירחמו עליו, ואילו אם בקשתו
היא "למענו", למען הקב"ה - מובן הדבר, שאין אז מקום לשפוט את
ה"מתפלל" אם הוא זכאי לרחמנות. פירוש נוסף יש בכך: רבנו הזקן
מבטיח, שהקב"ה אכן יעשה זאת למענו, וירחם עליו, שכן, הנשמה
היא חלק מה'.

2. אלא, אף על פי כן, כתוב, שכל זה מדובר בהכנה ובהתחלת ההתבוננות העמוקה בענין האלקי שבתפילה - אז אין במחשבה הזרה משום הוכחה שאין ה"מתפלל" כמו שצריך להיות. אך בעיצומה של ההתבוננות, כשהוא נתון בעומק הענין - יש בכך משום הוכחה על אי-ההצלחה המלאה של ההתבוננות; שכן, אכן פועלות כאן שתי נפשות, אך המוח הוא הרי אותו אחד. לו היה המוח כולו שקוע באותה התבוננות שבתפילה - אין כל מקום אז במוח שתעלה בו מחשבה זרה. 3. משלי כו, ד. 4. דברים לב, ט.

יום ראשון

תהלים:

מפרק קד
עד פרק קה

יום רביעי כא שבט ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, רביעי עם פירש"י.

תהלים: קד-קה.

תניא: אך המחשבה . . . "כט" כפקודין.

חובת נשי ובנות החסידים יחיו לעמוד בשורה ראשונה בכל מפעל של חזוק הדת והיהדות בכלל, ובפרט בענין טהרת המשפחה. ועליהם לארגן חברת בנות החסידים לחזק כל דרכי החסידים בעניני הדרכה וחינוך כמו שהי' בבתי החסידים מאז ומקדם.

יום שני

תהלים:

מפרק קו
עד פרק קז

יום חמישי כב שבט ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, חמישי עם פירש"י.

תהלים: קו-קז.

תניא: ומאחר שרצון . . . בלא"ה.

עס זיינען דא צווייערליי חוקים: (א) א געזעץ וועלכער שאפט לעבען (ב) א געזעץ וועלכער ווערט באשאפען פון לעבען. מענשליכע געזעצען זיינען געשאפען פון לעבען, דערפאר זיינען זיי אין יעדער לאנד פארשידען, לויט די תנאים פון לאנד. תורת ה', איז דער ג-טליכער געזעץ וועלכער שאפט א לעבען. תורת ה' איז תורת אמת, די תורה איז אין אלע ערטער און אין אלע צייטען גלייך, תורה איז נצחית.

תרגום חפשי

קיימים שני סוגי חוקים: (א) חוק שיוצר חיים. (ב) חוק שנוצר מהחיים. חוקי אנוש נוצרו מתוך החיים ולכן הם שונים בכל מדינה, לפי תנאי המדינה. תורת ה', היא חוק האלקי שיוצר חיים. תורת ה' היא תורת אמת, התורה היא בכל מקום ובכל זמן זהה, התורה היא נצחית.

יום שלישי

תהלים:

מפרק קח
עד פרק קיב

יום ששי כג שבט ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, ששי עם פירש"י.

תהלים: קח-קיב.

תניא: ומה יוכל . . . כמ"ש לקמן.

אמאל ארויסגייענדיק פון זיין חדר, האָט דער אלטער רבי אָנגעטראָפּען, ווי די רביצין זאָגט צו עטליכע פרויען: "מיינער זאָגט".

האָט דער רבי געזאָגט: מיט איין מצוה בין איך דיינער, מיט מצות וויפיל איז מען דעם אויבערשטענס. און איז געפאלען אויף דער פריטעלקע און האָט זיך פארדבק'עט. אויפכאָפּענדיג זיך פון דבקות, האָט ער געזאָגט: צאינה וראינה – אויף ארויסגיין פון זיך און זעהן אלקות, ווערט דאָס פון – בנות ציון, מלכות מעוררת ז"א, לעתיד לבוא וועט זיין אשת חיל עטרת בעלה.

תרגום חפשי

פעם, ביצאו מחדרו, הוזמן ושמע אדמו"ר הזקן כיצד הרבנית אומרת לכמה נשים: "שלי [בעלי] אומר". – אמר הרבי: בגלל מצוה אחת אני שלך; בכמה מצוות אנו של הקב"ה! ונפל על מזוזה הדלת, כולו דבקות. בהתעוררו אמר: "צאינה וראינה" – כדי לצאת מעצמו ולראות אלקות, זה נהי' מ"בנות ציון" – מלכות מעוררת ז"א, לעתיד לבא יהי' "אשת חיל עטרת בעלה".

ה'תש"ג

כד שבט

שבת

בשעת קריאת עשה"ד עומדים ופניהם אל הס"ת.

הפטורה: בשנת... מצבתה.

מברכים ר"ח אדר ראשון. אמירת כל התהלים בהשכמה. יום התועדות.

שיעורים. חומש: יתרו, שביעי עם פירש"י.

תהלים: קיג-קית.

תניא: פרק כד. וזה... כנודע.

וירא העם וינועו, אז זיי האבען דערזעהן ג-טליכקייט איז שוין וינועו, עס איז געווארען א

תנועת חיים [כשהם ראו אלוות הרי מיד "וינועו", נפעלה תנועת חיים].

אלו ידעתם – אמר אדמו"ר הצ"צ – כחם של פסוקי תהלים ופעולתם בשמי רום, הייתם

אומרים אותם בכל עת. תדעו שמזמורי תהלים שוברים כל המחיצות, ועולים בעילוי אחר עילוי

בלי שום הפרעה, ומשתתחים לפני אדון עולמים ופועלים פעולתם בחסד וברחמים.

ה'תש"ג

כה שבט

יום ראשון

שיעורים. חומש: משפטים, פרשה ראשונה עם פירש"י.

תהלים: קיט, אשרי... מצותך מאד.

תניא: פרק כה. וזהו... 62" אח"כ.

לערנען בכל יום א פרשה חומש מיט פירש"י (זונטאג ביז שני, מאנטאג ביז שלישי וכו'),

אמירת תהלים בכל יום, גומר זיין דעם תהלים שבת מברכים – דאס דארף מען אפהיטען, דאס

איז נוגע איהם, זיינע קינדער און קינדס קינדער.

תרגום חפשי

ללמוד בכל יום פרשת השבוע, חומש עם פירש"י (יום ראשון – עד "שני", יום שני – עד "שלישי" וכו'); אמירת

תהלים בכל יום, לגמור את התהלים בשבת מברכים – על כך יש להקפיד. זה נוגע לו, לבניו ולבני בניו.

ה'תש"ג

כו שבט

יום שני

שיעורים. חומש: משפטים, שני עם פירש"י.

תהלים: קיט, מה... לא שכחתי.

תניא: ואף שהאומר... עליו כנודע.

אהבה איז דער רוח החיים אין עבודת החסידות, דער חוט המקשר חסידים איינעם מיט דעם

אנדערען, און דער חוט המקשר רבי מיט חסידים און חסידים מיט רבי'ן. עס איז הן בדרך אור ישר

הן בדרך אור חוזר, האָט קיינע מחיצות ניט, און עס איז העכער פון דער הגבלה פון מקום וזמן.

תרגום חפשי

אהבה היא רוח החיים בעבודת החסידות, החוט המקשר חסידים בינם לבין עצמם, והחוט המקשר רבי עם חסידים

וחסידים עם הרבי. זהו גם מצד המשפיע וגם מצד המקבל; אין לכך שום מחיצות, והוא נעלה מהגבלת מקום וזמן.

יום
רביעי

תהלים:

מפרק קיג
עד פרק קיח

יום
חמישי

תהלים:

פרק קיט
אשרי האיש
עד פסוק צו
מצותך מאד

יום
שישי

תהלים:

פרק קיט
מפסוק צו
עד סוף הפרק

שבת קודש	יום שלישי	כז שבט	ה'תש"ג
תהלים: מפרק קכ עד פרק קלד	שיעורים. חומש: משפטים, שלישי עם פירש"י. תהלים: קכ-קלד. תניא: והן בבחי' . . . עבודת הצדקה.	אאמו"ר כותב באחד ממאמריו: חסידים הקודמים עשו הסכם בנפשם שכל דבר המותר, אך שיש לו איזה רצון וחמדת הלב לזה לא יעשנו, ועל ידי זה נעשה שבירת התאוה.	

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה שבט, תש"כ
ברוקלין.

האברך הו"ח אי"א נוי"נ מלאכתו מלאכת שמים כו'
מו"ה נפתלי שי הכהן

שלום וברכה!

לאחרי הפסק ארוך ביותר וביותר נתקבל מכתבו שהתחיל לכותבו ביו"ד שבט, יום ההילולא, וכנראה נשלח כו"כ ימים אחרי זה.

ויהי רצון שימשיך לבשר טוב, וכפסק דין רז"ל טוב לשמים טוב לבריות וטוב העושה פירות, ויהי זה באופן דמוסיף והולך מוסיף ואור.

והרי ודאי שמיו"ד שבט ועד יום שילוח מכתבו ניתוספו כמה ענינים, ובפרט עד יום קבלת מכתבו זה, וביחוד שהשנה הוא שנת המאטים להסתלקות הילולא של הבעש"ט ז"ל, והימים בין ההילולא וימי חודש אדר וימי הפורים ולאחריהם, ימים אשר נהפך (בימים ההם בזמן הזה הענינים דלעו"ז) לשמחה וליום טוב כו'.

ויהי רצון שימשיכו מהנ"ל על כל השנה כולה ובכל הענינים שבעולם ע"י שיומשך בכל הענינים שבנפש [וכידוע ענין שהבראה מתחלקת לעולם שנה נפש], וק"ל.

בברכת הצלחה בעבודתו בקודש ולבשורות טובות בכל הנ"ל.

נ.ב.

במ"ש אודות שושבינין מצד הכלה תי', באם אין בזה מנהגים מיוחדים במשפחתם, כדאי שנוסף על שושבינין זוג נשוי יסובבו את החתן גם אמה תי' עם בעלה שי'.

ידוע ומפורסם אשר מנהגנו אשר החתן תחת חופתו מלווה קיטל, ומפני זה ביוהכ"פ בשנת חתונתו אין לובש קיטל ומתחיל בשנה שלאחרי'.

כן מובן שתחת חופתו וכן בהמנחה שלפני זה בו אומר על חטא, ומהחופה ולהבא צ"ל בתפלתו חגור אבנט. כן בטח ידוע לו המנהג אשר מתירים כל הקשרים שבלבושי החתן (כמו עניבה או שרוך הנעלים וכיו"ב), וכן אין החתן מחזיק בכיסיו עניני כסף, זהב ואבנים טובות וכיו"ב - בזמן הקדושין.

יום ראשון כ"א שבט ה'תשס"ט

יאוש והפקר

אלא כיון שנתייבש הפקר נעשה ממילא בגלל היאוש, ואילו הפקר הוא מדעת ומרצון. וזה ההבדל - לעיל מדובר בהפקר מרצון ולאחר שנגמר דינו של השור ונאסר בהנאה אין בעליו יכול להפקירו, כשם שאינו יכול להקדישו, כי אינו ברשותו. ואילו כאן מדובר בהפקר ממילא, ע"י יאוש שלא מרצון, ולכן כל הקודם זכה.

לפי זה, שור שהמית והזיק ונגמר דינו למיתה אך עדיין לא נגמר דינו לתשלום הנזק, אין בעליו יכול להפקירו ולהוציאו מרשותו כדי שלא יגמר דינו על הנזק (שנאמר "והועד בבעליו" ומשהפקירו והוציאו מרשותו אינו בעליו) אלא על כורחו הוא בעליו לענין זה, כמו חמץ לאחר שעה שישית של ערב פסח (פסחים ו, ב) שאי אפשר להפקירו וחייב לבערו, ובור ברשות הרבים שגם אם הפקירו חייב על נזקיו (שו"ת אדה"צ סי' יד בסופו).

הלכות נזקי ממון, פרק י"א הלכה י"ג: שור הנסקל שהוזמו עדים, כל הקודם בו זכה; שחרי משננמר דינו, הפקירוהו בעליו.

והקשו האחרונים: לכאורה, דברי הרמב"ם כאן, "משננמר דינו הפקירוהו בעליו" ו"כל הקודם בו זכה" סותרים את דבריו לעיל (בהל' ט) בשור שהמית את האדם ונגמר דינו לסקילה - אם הפקירו אינו מופקר! ומתוך אדמו"ר הזקן:

(א) בהלכה זו מועיל יאוש הבעלים כי "הוזמו עדים" ונמצא שלמפרע היה מותר בהנאה ואפשר להפקירו, אבל לעיל מדובר שלא הוזמו עדים ולכן אינו יכול להפקירו ובכך שנאסר בהנאה לא נפקע שם הבעלים ממנו (ארי"ח סי' תלה ק"א ב).
(ב) יאוש והפקר חלוקים בגדרם: ביאוש אינו מפקיר מרצונו,

יום שני כ"ב שבט ה'תשס"ט

פינוי פסולת לרשות הרבים

לרשות הרבים, אף אם בדעתו לפנותו משם, כי יש לחשוש שמא לאחר מכן ישנה את דעתו ולא יפנהו (ר"ש שם) ואף שהוצאת הזבל לרשות הרבים כדי להשתמש בו לזיבול השדות מותרת, ואין לחשוש שמא לא יפנהו, שהרי הזבל שווה כסף - עדיין תישאל השאלה, מנין לנו להתיר פינוי פסולת או שפיכת מי ביבין לרשות הרבים, כאשר לדעת רבי עקיבא, שהלכה כמותו, הדבר אסור אפילו אם דעתו "לפנותם לאלתר"?

אך להלכה אף שב'קונטרס אחרון' נוטה אדמו"ר הזקן לפסוק כרבי עקיבא, הנה ב'שולחן ערוך' (שם סכ"ג) התיר לשפוך מים ולהוציא את הזבל לרשות הרבים "על דעת לפנותם לאלתר".

הלכות נזקי ממון, פרק י"ג הלכה י"ג: כל אלו שפותרין ביביותיהן וגורפין מערותיהן - אין להן רשות לשפך המים ברשות הרבים בימות החמה, אכל בימות הנשמים יש להם רשות.

מדברי הרמב"ם משמע שבימות החמה אסור לשפוך מי ביבין לרשות הרבים וכן משמע מדבריו להלן (הל' טו) שאסור להוציא את הזבל לרשות הרבים מלבד "בשעת הוצאת זבלים". אלא שהרמ"א (חומ"מ תיד, ב) הביא דעת הפוסקים המתירים להוציא את הפסולת לרשות הרבים תמיד, אם זה נעשה בכוונה לפנותם לאחר זמן קצר.

והקשה על זה אדמו"ר הזקן (חומ"מ, נד"מ ק"א ד): המשנה בשביעית (פ"ג מ"י) אומרת שלדעת רבי עקיבא אין להוציא עפר

יום שלישי כ"ג שבט ה'תשס"ט

מתי יש שלח לדבר עבירה?

ויש לבאר:

בגמרא לומדים שבמעילה יש שלח לדבר עבירה בגזירה שוה 'חטא חטא' מתרומה שכשם שבתרומה יש שליחות, כך גם במעילה יש שליחות, ואילו בשליחות יד ובטביחה ומכירה החיוב נלמד מריבוי הכתוב 'על כל דבר פשע' ו'תחת - לרבות את השליח'. היינו שהתורה כלל לא חידשה כאן שליחות, אלא חידוש התורה הוא שאדם מתחייב באלה גם אם לא עשה את המעשה בעצמו אלא רק גרם לו: בטביחה ומכירה החיוב הוא על שנהנה מן הבשר או מהדמים, ובשליחות יד - על הפשיעה שבדיבור, אך בשניהם אין מדין שליחות, ונמצא שאכן רק במעילה "יש שלח לדבר עבירה" מדין שליחות.

(מהר"ט על הרי"ף, קידושין, רפ"ב קצוה"ח סי' רצב)

הלכות גניבה, פרק ב הלכה י: גנב ונתן לאחר כמתנה, או שנתן לאחר למבחן ומכר, או שנתן לאחר למכר לו ומכר האחר, גנב והקריה, גנב והחליף, גנב ופרע בתקופו, או ששלוהו סבלונות לבית חמו - משלם תשלומי ארבעה וחמשה.

כלל הוא שאף כי "שלוהו של אדם כמותו", הרי אין שלח לדבר עבירה (קדושין מב, ב). יוצאים מכלל זה מעילה, שליחות יד בפיקדון וטביחה ומכירה, בהם יש ריבוי מיוחד בפסוקים שחייב בהם גם אם עשה זאת על ידי שליח.

והנה, במעילה כתב הרמב"ם: "...ובכל התורה כולה אין שלח לדבר עבירה אלא במעילה לבדה שלא יתערב עמה איסור אחר" (הל' מעילה ז, ב).

ויש לתמוה: הרי הוא הדין גם בטביחה ומכירה ובשליחות יד ולמה כותב הרמב"ם "במעילה לבדה"?

יום רביעי כ"ד שבט ה'תשס"ט

מתי אין הרוב קובע?

אותו. לפיכך, אין לוקחים מן הדעות צמר או חלב או גדיים. דעת הרמב"ם כאן שגם אם המוכר הוחזק כגנב, מותר לקנות

הלכות גניבה פרק ו הלכה א: כל דבר שחוקתו הוא גנב, אסור לקח אותו; וכן אם רב אותו תדבר שהוא גנב, אין לוקחין

ממנו כאשר רוב מה שבידו הוא משלו ורק המיעוט גנוב, כשיטת רב (בבא קמא ק"ט, א), שהולכים אחר הרוב. ולכאורה, הרי זו סתירה לדבריו בהלכות גזלה (פ"ה ה"ח) שם פסק כשמואל (בגמרא שם) – "אם היה מיעוט שלו אע"פ שרוב ממנו גזול, מותר ליהנות ממנו עד שיודע בודאי שדבר זה גזול בידו"!

ומבאר ה'מגיד משנה' (הל' גזילה שם):

אם רוב הדבר שמוכר הוא בחזקת גנוב, הולכים אחר הרוב ואסור לקנות ממנו. אבל אם הדבר שהוא קונה אינו בחזקת גנוב, אלא המוכר ידוע כגנוב, אפילו אם רק מעט משלו ורוב

יום חמישי כ"ה שבט ה'תשס"ט

כללים ב'הגנה עצמית'

אכן, אם ברור לבעל הבית שהגנוב בא רק לגנוב ולא צפוייה ממנו סכנה שיהרוג – אסור להורגו. אבל אם יש ספק לבעל הבית שמא מדובר בעסקי נפשות, מותר לו להרוג את הגנוב ולא להעמיד את חייו בסכנה (שו"ת מנחת שלמה, ח"א, ז) ואין בעל הבית חייב לנסות לפגוע באחד מאבריו של גנוב זה הבא במחתרת, כי "אדם בהול על נפשו ומותר להשכים להרגו" (שו"ת שבות יעקב, ח"ב, תפז). כלומר: יש הבחנה בין 'רודף' סתם ובין גנוב הבא במחתרת. 'רודף' סתם – ייתכן שאין לו כוונה להרוג, ולכן יש להשתדל לפגוע באחד מאבריו. אבל גנוב הבא במחתרת "מוחזק לרוצח ממש, ולכן אין צורך להצילו באחד מאבריו" (שם).

הלכות גניבה פרק ט הלכה ז: **הָאָא בְּמַחְתֶּרֶת, בֵּין בְּיָוֵם בֵּין בַּלַּיְלָה – אֵין לוֹ דְּמִים.**

בהמשך (הלכה ט) מוסיף הרמב"ם ומבאר: "ומפני מה התירה תורה דמו של גנוב אף על פי שבא על עסקי ממון? לפי שחזקתו שאם עמד בעל הבית בפניו ומנעו – יהרגנו, ונמצא זה הנכנס לבית חברו לגנוב, כרודף אחר חברו להרוג, ולפיכך ייהרג". מדובר בעקרון ההגנה העצמית, שמכוחו מותר לאדם לפגוע על מנת להרוג במי שרודף אחריו, או אחרי זולתו, ומאיים על חייו. גנוב הבא במחתרת מוחזק שאם ייתקל בהתנגדות מצד בעל הבית – יהרגנו, ולפיכך חל כאן הכלל: הבא להורג – השכם להורגו.

יום שישי כ"ו שבט ה'תשס"ט

שואל שלא מדעת

(שו"ע אדה"ז א"ח י"ד, י"ג. הל' מציאה סכ"ז). אמנם יש שכתבו (ערוך השלחן ח"מ סי' עב ס"א) שבספרים שאינם יקרי ערך כגון סידור ניתן להשתמש גם ללא ידיעת הבעלים. (ד) אדם רשאי להשתמש בחפציו של חברו שלא בידיעתו כדי להציל עצמו מנזק. ואם כדי להציל דבר יקר ערך עליו להפסיד ממון חברו בעל ערך נמוך משלו – לדעת תרומת הדשן (סי' שטז, וכן פסק הרמ"א בסי' שח ס"ז) מותר לעשות כן ואחר כך ישלם לחברו מה שהפסיד לו, אבל מדברי הרמב"ם (לקמן פ"ו הי"ד) משמע שאין לעשות כן. והעיקר כדעה הראשונה, אבל ירא שמים יחמיר לעצמו אלא אם כן יודע שחברו לא יקפיד עליו (שו"ע אדה"ז הל' שאלה ס"ו).

הלכות גזלה ואבדה, פרק ג הלכה ט"ו: **הַשּׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מֵדַעַת הַבְּעֵלִים, הֵרִי זֶה גִּזְלוֹ.**

באופנים הבאים מותר לשאול חפצים שלא מדעת הבעלים: (א) דבר שאין דרך בני אדם להקפיד עליו כלל, כי אין בשימוש בו חשש הפסד או קלקול (שיטה מקובצת ב"מ כט, ב). (ב) אם השואל יודע בבירור שאין הבעלים מקפידים אם ישתמש בדבר זה (סמ"ע ח"מ רצב סקמ"ה).

(ג) לשאול טלית או תפילין שלא מדעת הבעלים, כי מן הסתם נוח לאדם שיעשו מצוה בממונו, אם לא נגרם לו הפסד, ובלבד שלא יעשה כן אלא באקראי ואחרי השימוש יחזירם למקומם. ואם הוא דבר שיכול להתקלקל ע"י שימוש כגון ספר, אסור להשתמש בו שלא מדעת הבעלים שמא מקפיד שלא יקלקלו

שבת קודש, כ"ז שבט ה'תשס"ט

'משחק ילדים'

פסול לעדות כי אינו עוסק ביישובו של עולם (כדעת רב ששת בסנהדרין כד, ב), לא כדברי הרמב"ם שהאיסור נובע מדין גזל, כי המשחקים מקבלים על עצמם את כללי המשחק ברצון, וכל אחד מהצדדים יודע שהוא עלול להפסיד ומסכים שהמנצח ירוויח, ולכן אין כאן גזל. ואם כן ברור שאין הדברים זהים בחומרתם, לגבי ילד, שבלאו הכי מבלה זמן רב במשחקים, ואין הוא מפרנס שאמור לעסוק ביישובו של עולם.

אמנם ה'מגן אברהם' (א"ח סי' שכב, ח) כתב שיש קצת איסור בדבר גם לדעת המקילים, אבל דעת יתר הפוסקים להיתר ואין צורך שהקטן יחמיר או שהגדול ימחה בו (שו"ת ישיב יצחק, ח"ב, ח"מ סי' מט).

הלכות גזילה ואבדה, פרק ו הלכה י: **הַמִּשְׁחָקִין בְּקִבְיָהּ בִּיצֵד? אֵלֶּי שִׁמְשָׁחִין בְּעֵצִים אוּ בְּצִרְדוֹת אוּ בְּעֵצְמוֹת וּבִיּוֹצֵא בָהֶן, וְעוֹשִׂין תְּנָא בִּינֵיהֶם שֶׁבֶל הַנוֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּאוֹתוֹ הַשְּׁחֹק, וְכֵן מִמֶּנּוּ בָּד וְכֵן – הֵרִי זֶה גִּזְלוֹ מִדְּבָרֵיהֶם.**

בין משחקי הילדים הנפוצים ביותר הם כאלה שמטרתם דברים ('גולות', אגוזים וכיו"ב) מאחריהם, ולכאורה, יש מקום לאסור זאת מדין 'להרוויח' "משחק בקוביא", אך למעשה יש המתירים זאת.

והטעם:

כתב הרא"ש (סנהדרין פ"ז ז, בבא מציעא פ"ה, ע) שמשחק בקוביא

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"א-כ"ז שבט ה'תשס"ט

יום ראשון כ"א שבט ה'תשס"ט

הלכות נזקי ממון פרק ט

א. בהמה מעברת שהזיקה - גובה חצי נזק ממנה ומולדה, מפני שהוא מגופה; אבל תרנגולת שהזיקה - אינו גובה מביצתה, מפני שהביצה אינה מגוף העוף אלא מבדלת ומפרשת ממנו.

ב. מעברת שנגנחה, ונמצא ולדה בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגנחה ולדה, או אחר שילדה נגנחה (שנגנחה ולדה) - משלם חצי נזק מן הפרה, ואינו גובה מן הולד כלום, עד שיביא ראיה שבשעה שנגנחה מעברת היתה; שהמוציא מחברו עליו הראיה.

ג. שור שנגנח פרה מעברת, ונמצא עברה נופל בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגנחה הפילה, או מחמת הנגנחה הפילה - משלם נזק הפרה, ואינו משלם נזק הולד; שהמוציא מחברו עליו הראיה.

ד. נגח פרה מעברת, והפילה - אין שמין פחת הפרה בפני עצמה ופחת הולד בפני עצמו, אלא שמין פמה היתה הפרה שזה כשהיתה מעברת ובריא, וכמה היא שזה עתה היא והנפל שלה, ומשלם הפחת, או חציו אם היה תם. ה. היתה הפרה לאחד, והולד לאחד - הרי פחת השמן שפחת גוף הפרה, לבעל הפרה; ופחת הנפל, חולקין אותו בעל הפרה עם בעל הולד; והנפל, לבעל הולד.

ו. שור שהיה רודף אחר שור אחר, והזיק, הנזק אומר 'שורף הזיק', וזה אומר 'איני יודע, שמא בסלע לקה' - המוציא מחברו עליו הראיה; ואף על פי שהנזק אומר 'איני יודע בודאי', וזה אומר 'איני יודע'. טען הנזק ואמר 'ודאי אתה יודע ששורף הזיק' - הרי זה נשבע הסת [מדברנן] שאינו יודע, אם היה מועד; אבל אם היה תם - פטור אף משבועת הסת, שאפילו הודה מעצמו פטור, שחצי הנזק קנס הוא, ומודה בקנס פטור.

ז. היו שנים רודפין אחר אחד, והרי העדים שאחד מהן הזיק, ואין העדים יודעים איזה הוא משניהם - זה אומר 'שורף הזיק', וזה אומר 'שורף הזיק' - שניהם פטורין. ואם היו שניהם של איש אחד, חייב לשלם מגוף הפחות [החול] שבשניהם; ואם היו מועדין, משלם נזק שלם מנכסיו.

ח. כמה דברים אמורים? בששני השורים עומדין. אבל אם מת אחד מהן או אבד, והיה אחד מהן תם - אף על פי שהן של איש אחד, פטור; שהרי אומר לו: 'הבא ראיה שזה העומד הוא שהזיק, ואשלם לך'.

ט. היו שני השורים הרודפין אחד גדול ואחד קטן, הנזק אומר 'גדול הזיק', והמוציא אומר 'קטן הזיק', היה אחד תם ואחד מועד, הנזק אומר 'מועד הזיק', והמוציא אומר 'תם הזיק' - המוציא מחברו עליו הראיה.

י. לא היתה שם ראיה ברורה שזה הזיק, אלא עדים

מעידים שאחד משני אלו הזיק - משלם המזיק כמו שאמר. ואם טען הנזק 'שאתה יודע בודאי, שזה הזיק בפניך' - הרי המזיק נשבע שבועת התורה, ומשלם כמו שהודה; שהרי הודה במקצת.

יא. היו הנזקין שנים, אחד גדול ואחד קטן, והמזיקין שנים, אחד גדול ואחד קטן, הנזק אומר: 'גדול הזיק את הגדול, וקטן את הקטן', והמזיק אומר: 'לא כי, אלא קטן הזיק את הגדול, וגדול את הקטן'; או שהיה אחד תם ואחד מועד, הנזק אומר: 'מועד הזיק את הגדול, ותם הזיק את הקטן', והמזיק אומר: 'תם הזיק את הגדול, ומועד את הקטן' - המוציא מחברו עליו הראיה. לא היתה שם ראיה ברורה - המזיק פטור. למה זה דומה? לטוען את חברו חטים, והודה לו בשעורים - שהוא נשבע הסת, ונפטר אף מדמי שעורים, כמו שיתבאר בהלכות טוען ונטען. ואם תפש הנזק - הרי זה משתלם לקטן מן הגדול ולגדול מן הקטן, כמו שהודה המזיק; אבל אם לא תפש, אין מוציאין מן המזיק כלום.

יב. שור שנגח שור, וחזר ונגח שור אחר - הרי הנזק הראשון והבעלים, כשתפין בו. כיצד? שור שזה מאתים שנגח שור שזה מאתים, ואין הנבלה יפה [שווה] כלום - הנזק נוטל מאה, ובעל השור מאה. חזר ונגח שור אחר שזה מאתים, ואין הנבלה יפה כלום - האחרון נוטל מאה, והנזק שלפניו עם הבעלים נוטלין חמשים חמשים. חזר ונגח שור אחר שזה מאתים, ואין הנבלה יפה כלום - האחרון נוטל מאה, והנזק שלפניו חמשים, והנזק הראשון עם הבעלים נוטלין חמשה ועשרים חמשה ועשרים. וכן על דרך זו חולקין והולכין.

יג. נזק שתפוש בהמה שהזיקה לגבות חצי נזקו מגופה, נעשה עליה שומר שכר לנגייה; ואם יצאת והזיקה - הנזק הראשון חייב בנגייה, והבעלים פטורין. כיצד? שור שזה מאתים שנגח והפסיד מאתים, ותפשו הנזק לגבות ממנו מאה, וחזר ונגח והפסיד במאה וארבעים - הרי זה הנזק האחרון משתלם שבעים, והנזק הראשון שתפשו משתלם מותר נזקו והוא שלשים, והבעלים מאה. וכן כל כיוצא בזה. יד. שני שורים תמים שחבלו זה בזה, משלמין במותר חצי נזק. שניהן מועדין, או מועד ואדם שחבלו זה בזה - משלמין במותר נזק שלם. אחד תם ואחד מועד - מועד בתם, משלם במותר נזק שלם; ותם במועד, משלם במותר חצי נזק. כיצד? שור תם שהפסיד [הזיק] בשור תם אחר שזה מנה, וחזר זה האחרון והפסיד בראשון שזה ארבעים - הרי בעל הראשון משלם לבעל האחרון שלשים. היו שניהן מועדין, בעל הראשון משלם ששים. הראשון מועד והאחרון תם, בעל הראשון משלם שמונים. הראשון תם והאחרון מועד, בעל הראשון משלם עשרה.

הלכות נזקי ממונ פרק י

א. שור שהמית את האדם בכל מקום - בין גדול בין קטן, בין עבד בין בן חורין - אחד תם ואחד מועד, הרי זה נסקל; ואם המית את הגוי, פטור כדיניהם.

ב. ואחד שור ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהמיתו, הרי אלו נסקלין. מה בין תם שהרג את האדם למועד שהרג? שהתם פטור מן הכפר, והמועד חייב בכפר; ובלבד שיהיה מועד להרג.

ג. והואיל וכל בהמה חיה ועוף שהרגו אדם - נסקלין, היאך ימצא מועד להרג, עד שישלמו בעליו את הכפר? כגון שהרג שלשה גוים, ואחר כך הרג ישראל, שהמועד לגוים הרי הוא מועד לישראל; או שהרג שלשה ישראל טרפה, ואחר כך הרג שלם; או שהרג וברח והרג וברח, וברכיעי נתפש - שאין הבעלים חייבין בכפר עד שייסקל השור. וכן אם סבן [נפשו של] שלשה בני אדם באחד ונטו למות, ואחר זמן ומתו, או הרג שלש בהמות - הרי זה מועד להריגה, ובעליו משלמין את הכפר. וכן אם הכירו [זיהו] העדים את בעל השור, ולא הכירו את השור בפעם ראשונה ושניה ושלישית, וברכיעית ראו שורו שהרג, ואינן יודעין אם זה הוא השור שהרג בשלשה פעמים הראשונות או אחר היה - הואיל והועדו הבעלים שיש להם בבקרם שור שהרג שלשה פעמים, היה להם לשמור את כל בהמתם, ומאחר שלא שמרו - משלמין את הכפר.

ד. זה שכתוב בתורה: "וגם בעליו יומת" - מפי השמועה למדו, שהוא חייב מיתה בידי שמים; ואם נתן כפר הנהרג, נתכפר לו. ואף על פי שהכפר פפרה [כחטאת] הוא, ממשיכין את מי שנתחייב בכפר בעל כרחו.

ה. ושור של שני שתפין שהרג - כל אחד מהן משלם כפר שלם, שהרי כל אחד מהן צריך פפרה גמורה.

ו. אין גומרין דינו של שור אלא בפני בעליו, אם היו לו בעלים. אבל אם לא היו לו בעלים - כגון שור המדבר, ושור הקדוש, ושור גר שמת ואין לו יורשין - אם המית, הרי זה נסקל; וגומרין דינו אף על פי שאין לו בעלים. וכן שור האשה, ושור היתומים, ושור האפיטרופין שהמיתו - נסקלין. ואין האפיטרופין משלמין את הכפר; שהכפר פפרה הוא, והקטנים או החרשים והשונים אינן בני חיוב, כדי שיהיו צריכין פפרה.

ז. שור שהוא טרפה שהרג את הנפש, או שהיה השור של אדם טרפה - אינו נסקל, שנאמר: "וגם בעליו יומת" - כמיתת הבעלים, כך מיתת השור; וכיון שבעליו כמת הן חשובין, ואין צריכין מיתה - הרי זה פטור.

ח. המשסה בלבו בחברו, והרגו - אין הפלב נסקל; וכן אם גרה בו בהמה או חיה, והרגוהו. אבל אם שסה בו נחש, ואפלו השיכו בו, והרגו - הנחש נסקל; שסם הנחש שהמית, מעצמו הוא מקיאו; לפיכך, זה האדם שהשיקו בו הנחש, פטור ממיתת בית דין.

ט. אין בהמה נסקלת אם המיתה, עד שתתפון להזיק למי שהיא חייבת עליו סקילה. אבל שור שהיה מתפון להרג את בהמה והרג את האדם, נתפון לנכרי והרג את בן ישראל, נתפון לנפלים והרג בן קימה - פטור מן המיתה. ואם היה מועד - הבעלים חייבין בכפר, או בקנס אם המית עבד, אף על פי שהרג בלא כונה, הואיל והוא מועד לזה.

י. היה מועד לנפל על בני האדם בבורות, וראה ירק בבור ונפל לבור בשביל הירק, והיה שם אדם ומת, או שהיה מועד להתחפר בכתלים ומפילן על בני אדם, ונתחפר בכתל להנאתו, ונפל על האדם ומת מחמת חסוכו - השור פטור ממיתה, לפי שלא נתפון להמית, והבעלים חייבין בכפר - שהרי זה מועד לנפל על בני אדם בבורות, או להפיל עליהן הכתלים. והיאך יודע שלהנאתו נתחפר? בשנתחפר אף לאחר שהפיל והמית.

יא. אין הבעלים משלמין את הכפר, עד שתמית בהמתן חוץ מרשותן. אבל אם המית ברשות המזיק - אף על פי שהוא בסקילה, הבעלים פטורין מן הכפר. כיצד? הנכנס לחצר בעל הבית שלא ברשותו, ואפלו נכנס לתבוע שכו או חובו ממנו, ונגחו שורו של בעל הבית, ומת - השור בסקילה, והבעלים פטורין מן הכפר; שהרי אין לו רשות להכנס לרשותו של זה שלא מדעתו.

יב. עמד בפתח וקרא לבעל הבית, ואמר לו 'הן' [כו], ונכנס, ונגחו שורו של בעל הבית - הרי הבעלים פטורין; שאין משמע 'הן', אלא עמד במקומך עד שאדבר עמך.

יג. בהמה שנוכסה להצר הנזק, ודרסה על גבי תינוק בדרך הלוקה, והרגתו - הבעלים משלמין את הכפר; שהרגל מועדת להזיק בדרך הלוקה, וברשות הנזק חייב אף על השן ועל הרגל, כמו שבארנו. נמצאת למד, שהמועד שהמית בכונה - נסקל, והבעלים חייבין בכפר; ואם המית בלא כונה - פטור מן המיתה, והבעלים חייבין בכפר. ותם שהמית בלא כונה - פטור מן המיתה ומן הכפר; ואם נתפון להמית - נסקל, והבעלים פטורין מן הכפר, וכן מקנס העבד.

יד. יראה לי, שאף על פי שהתם שהמית בכונה עבד או שפחה - פטור מן הקנס, שהוא שלשים סלע הקצוב בתורה, אם המית שלא בכונה - משלם חצי דמי העבד או דמי השפחה מגופו, כאלו המית שור חברו או חמורו.

הלכות נזקי ממונ פרק יא

א. כמה הוא הכפר? כמו שיראו הדניין שהוא דמי הנהרג, הכל לפי שויו של הנהרג, שנאמר: "ככל אשר יושע עליו". וכפר העבדים, בין גדולים בין קטנים, זכרים או נקבות - הוא הקנס הקצוב בתורה, שלשים סלע כסף יפה, בין שהיה העבד שוה מאה מנה, בין שאינו שוה אלא דינר. וכל [עבד משוחרר אך] המעצב גט שחרור - אין לו קנס, הואיל ואין לו אדון, שהרי יצא לחרות.

רבעוהו, והזים את העדים - הרי השור לבעליו, והקודם ומשכו לא זכה בו; שפינון שהבעל יודע בעצמו שלא חטא ושאלו עדי שקר הם, והרי הוא מניח להזמן - לא הפקיר.

יום שני כ"ב שבט ה'תשס"ט

הלכות נזקי ממון פרק יב

א. החופר בור ברשות הרבים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, ואפלו היה הבור מלא גזות של צמר וכיוצא בהן - הרי בעל הבור חייב לשלם נזק שלם, שנאמר: "בעל הבור ישלם". ואחד שור וחמור או שאר מיני בהמה וניה ועוף; לא נאמר "שור" ו"חמור" אלא בהנה [במצוי].

ב. אחד החופר בור ברשות הרבים, או החופר ברשותו ופתח לרשות הרבים, או פתח לרשות חבירו, או שחפר ופתח ברשותו והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו - הרי זה חייב בנזקיו. אבל אם הפקיר רשותו ובורו, או שהפקיר בורו שברשותו, או הקדישו - הרי זה פטור, שנאמר: "בעל הבור ישלם", מי שיש לו בעלים - וזה הפקיר; ובתחלה ברשות חפר, מפני שחפר ברשותו.

ג. אחד החופר, או שנחפר הבור מאליו, או שחפרתו בהמה או חיה - הואיל והוא חייב למלאתו או לכסותו, ולא עשה - הרי זה חייב בנזקיו. ואחד החופר, או הלוקח, או שנתן לו במתנה - שנאמר: "בעל הבור ישלם", מי שיש לו בעלים מכל מקום.

ד. אחד החופר, או המגלה מקום שהיה מכסה - שנאמר: " [ו] כי יפתח איש בור, או פי יכרה איש בור, ולא יכסנו". ואם כסהו כראוי - אף על פי שהתליע [התרועע בגלל תולעים] מתוכו, ונפל לתוכו שור ומת - פטור, שנאמר: "ולא יכסנו" - הא אם כסהו, פטור. כסהו בדבר שיכול לעמד בפני שורים, ואינו יכול לעמד בפני גמלים, והלכו עליו גמלים ונתרועעו, והלכו עליו שורים ונפלו בו - אם אין הגמלים מצויין שם באותו מקום - הרי זה פטור, מפני שהוא אנס; ואם יבואו שם גמלים, אפלו לפרקים [לפעמים] - הרי זה חייב.

ה. התליע מתוכו, ונפלו בו שורים - אף על פי שהגמלים מצויין שם תמיד, והרי הוא פושע לגמלים - הואיל ומחמת שהתליע נפלו בו השורים, הרי זה פטור. וכן כל פיוצא בזה.

ו. המוצא בור וכסהו, וחזר וגלהו - בעל הבור חייב, וזה האחרון פטור. סתמו בעפר, וחזר והוציא את כל העפר - זה האחרון חייב; שפינון שטממו [אטמו] בעפר, נסתלקו מעשי ראשון.

ז. בור של שני שתפין, עבר הראשון ולא כסהו, והשני ולא כסהו - הראשון חייב, עד שימסר דליו [דלי] לשני; ומשם מסר דליו לשני לדלות ממנו - נפטר הראשון, ונתחייב השני לכסותו. כסהו הראשון, ובא השני ומצאו מגלה, ולא כסהו - השני חייב. ועד אימתי יהיה השני לברו חייב? עד שידע הראשון שהבור מגלה, וכדי שישכר פועלים ויכרת ארזים ויכסנו. וכל שקמות בו בתוך זמן זה, הרי

ב. למי נותנין הכפר? ליורשי הנהרג. ואם המית אשה - הכפר ליורשיה מאביה, ואינו לבעל. המית מי שחציו עבד וחציו בן חורין - נותן חצי הקנס לרבו, והחצי - ראוי לתן, ואין לו מי יקחנו.

ג. שור שננח את האשה, ויצאו ילדיה - אף על פי שהוא מועד לגח, הבעלים פטורין מדמי ולדות; שלא חיבה תורה בדמי ולדות, אלא לאדם.

ד. ננח שפחה, ויצאו ילדיה - משלם דמי ולדות; שנה כמי שננח חמור מעברת. ואם היה תם - משלם חצי דמי ולדות מגופו.

ה. כיצד שמין אותן? אומדין כמה היתה שנה שפחה זו כשהיתה מעברת, וכמה היא שנה עתה; ונותן לבעליה הפחת, או חציו. ואם המית את השפחה, משלם הכפר הקצוב בתורה בלבד, כמו שבארנו.

ו. שור שנחפון לבהמה וננח את האדם, אף על פי שאם המיתו פטור, כמו שבארנו - אם חבל בו, חייב בנזקו; ואם תם הוא - משלם חצי נזק מגופו, ואם מועד - נזק שלם.

ז. שור תם שהמית והזיק - דנין אותו דיני נפשות, ואין דנין אותו דיני ממונות. ומועד שהמית והזיק - דנין אותו דיני ממונות, וחורין ודנין אותו דיני נפשות. קדמו ודנוהו דיני נפשות תחלה, חורין ודנין אותו דיני ממונות.

ח. ומהיכן משתלם? מן השכב [רווח] שהשביח ברדתו [חרישתו] אחר שנגמר דינו - שפינון שנגמר דינו לסקילה, אין לו בעלים שיתחבבו בנזקיו. דנוהו דיני נפשות, וברח - אין דנין אותו דיני ממונות.

ט. שור שהמית את האדם, והקדישו בעליו - אינו קדוש. וכן אם הפקירו, אינו הפקר; מכור, אינו מכור; החזירו שומר לבעליו, אינה חזרה. שחטו, בשרו אסור בהנזה. כמה דברים אמורים? אחר שנגמר דינו לסקילה. אבל עד שלא נגמר דינו - אם הקדישו, הרי זה קדוש; ואם הפקירו, הרי הוא הפקר; ואם מכור, מכור; החזירו שומר לבעליו, הרי זה מחזר. ואם קדם ושחטו, הרי זה מתר באכילה.

י. שור שלא נגמר דינו, שנתערב בשורים אחרים - כלן פטורין; לפי שאין גומרין דינו של שור אלא בפני השור, כדין האדם. נגמר דינו, ואחר כך נתערב באחרים - אפלו באלה, כלן נסקלין ונקברין; והן אסורין בהנזה, כדין כל בהמה הנסקלת.

יא. פרה מעברת שהמיתה את האדם, וכן כל בהמה מעברת שנעברה בה עברה - הרי עברה כמות; היא ועברה נגחה, היא ועברה נרבעה.

יב. נגחה והמיתה, ואחר כך נתעברה - אם עד שלא נגמר דינה נתעברה, ולדה קדם גמר דין - ולדה מתר. ואם ולדה אחר גמר דין - ולדה אסור; שהעבר כדרך אמו הוא. ואם נתערב ולד זה באחרים - כונסין את כלן לכפה [הסגר], עד שימותו שם.

יג. שור הנסקל שהוזמו עידיו, כל הקודם בו זכה; שהרי משנגמר דינו, הפקירוהו בעליו. ואם העידו שבעליו

חביטתה בתל - אלא אם היתה הבקמה קטנה, או חרשת, או שוטה, או סומה, או שנפלה בלילה. אבל אם היתה פקחת, ונפלה ביום, ומתה - פטור; שזה כמו אנס, מפני שדרך הבקמה לראות ולסור מן המכשולות. וכן אם נפל לתוכו אדם ומת - אפילו היה סומה, או שנפל בלילה - בין שהיה בן חורין או עבד, הרי זה פטור. ואם הזק בו האדם, או הבקמה הפקחת - חייב נזק שלם, כמו שבארנו. יז. נפל לתוכו שור פסולי המקדשין ומת - הרי זה פטור, שנאמר: "והמת יהיה לו", מי שהמת שלו; יצא זה שהוא אסור בהניה, ודינו שייקבר.

יח. היה חופר בבור, ונפלה הבקמה מקול החפירה בתוך הבור, ומתה - אם נפלה מלפניה, חייב. נפלה מאחוריה, כגון שנבעתה [נבהלה] וחתרה על עקבה לאחור, ונפלה ומתה - פטור, שנאמר: "ונפל", עד שיפל דרך נפילה. נפל לפניו מקול החפירה חוץ לבור, ומת או נזק - אין בית דין מחיבין אותו; ואם תפש הנזק, אין מוציאין מידו. ואם נפל לאחוריו חוץ לבור, ומת או הזק - בעל הבור פטור. יט. שור שדחף הבקמה לתוך הבור, ומתה הבקמה - אם מועד הוא - בעל הבור משלם מחצה, ובעל השור מחצה. ואם תם הוא - בעל השור משלם רביע מגופו, ובעל הבור משלם שלשה חלקים מן היפה שבנכסיו. שבעל הנבלה אומר לבעל הבור: 'פחת נבלה זו יש לי אצלך; אף על פי שהיא גדולה ופקחת - כיון שנדחפה, הרי זו כמי שנפלה בלילה; כל שאני יכול להוציא מבעל השור, אני מוציא; והשאר, אתה חייב לשלמו'.

כ. וכן הניח אבן על פי הבור, וכא השור ונתקל בה, ונפל לבור, ומת - המניח את האבן משלם מחצה, ובעל הבור מחצה.

כא. וכן שור של הדיוט [חולין] ושל פסולי המקדשין שנגחו כחד - אם תם הוא זה של הדיוט, משלם חצי נזק; ואם מועד, נזק שלם; שהנזק אומר לו: 'כל שאני יכול להוציא מזה אני מוציא, והשאר ממך; וזה, הואיל והקדש הוא ופטור - אתה תשלם לי הכל'.

כב. מי שהיה חופר בור ברשות הרבים, ונפל עליו שור והרגו - בעל השור פטור; ואם מת השור, נוטל בעל השור דמי שורו מיורשי בעל הבור.

הלכות נזקי ממון פָּרָק יג

א. כלים שנפלו לבור ונשתברו - בעל הבור פטור, שנאמר: "ונפל שמה שור או חמור" - מפי השמועה [במסורת] למדו: "שור", לא אדם; "חמור", לא כלים. אפילו נפל שור בכליו, ומת השור ונשתברו כליו - חייב על הבקמה, ופטור על הכלים.

ב. הבור מאבות הנזיקין הוא, ותולדותיו כמותו מועדין מתחלתן. וכל המניח תפלה, הרי זה תולדת הבור. ואם הזק בה אדם או בקמה, משלם זה שהניח התפלה נזק שלם, בין הפקיר התפלה, בין לא הפקיר התפלה; ואם הזקו בה כלים, פטור.

השני לבדו חייב בו; וכל שימות בו אחר זמן כזה - שניהם חייבין לשלם, שהרי שניהם פשעו בו.

ח. המוסר בורו לשומר, השומר חייב בנזקיו. ואם מסרו לחרש שוטה וקטן - אף על פי שהיה מכסה, הרי הבעלים חייבין; שהבור עשוי להתגלות, ואילו אין בהן דעת.

ט. המכסה בורו בדליו של חבירו, וכא בעל הדלי ונטל דליו - בעל הבור חייב.

י. אחד החופר בור, או שיח או מערה או חריץ. ולמה נאמר "בור"? עד שהיה בו כדי להמית. וכמה כדי להמית? עמק עשרה טפחים. אבל אם היה פחות מעשרה, ונפל לתוכו שור או שאר בקמה חיה ועוף, ומת - פטור; ואם הזקו, חייב בעל התפלה נזק שלם.

יא. היה עמק הבור תשעה, ומהם טפח אחד מים - חייב; שהטפח של מים חשוב כעמק שני טפחים בבישה. היה עמקו שמונה, ומהם שני טפחים מים, או שהיה עמקו שבעה, ומהם שלשה טפחים מים, ונפל לתוכו שור וכיוצא בו, ומת - אין מחיבין אותו לשלם; ואם תפש הנזק - אין מוציאין מידו; שהדברים האלו, ספק יש בהן.

יב. החופר בור עמק עשרה טפחים, וכא אחר והשלימו לעשרים, וכא שלישי והשלימו לשלשים - כלן חייבין. חפר הראשון פחות מעשרה, אפילו טפח, וכא האחרון והשלימו לעשרה - בין שהפר בו טפח, או שהגביה בנזק על שפתו טפח - זה האחרון חייב. סתם טפח שהוסיף, או שסתור טפח שבנה - הרי זה ספק אם כבר נסתלקו מעשי הראשון, או עדין לא נסתלקו.

יג. חפר הראשון בור עמק, וכא האחרון והרחיבו, ונפל לתוכו שור, ומת - אם מחמת הקלו [אור הבור] מת - האחרון פטור, שהרי מעט הקלו; ואם מחמת חבטו [חבטת הנפילה] מת - האחרון חייב, שהרי הוא הקריב הזק בור זה. וכן אם נפל השור מאותו הצד שהקריב האחרון - האחרון חייב, שהרי הקריב הזק בור זה, אף על פי שמת מן ההבל. ואם מן הצד שחפר הראשון נפל - הראשון חייב, שזה האחרון מעט הקלו.

יד. בור שחייבה עליו התורה - אפילו לא מתה הבקמה אלא מהקלו; ואין צריך לומר אם מתה מחבטו. לפיכך, אם היה עמק הבור כרחבו, אין לו הקל [החזיק]; ואם לא נחבטה בו הבקמה, ומתה - פטור. היה עמקו יתר על רחבו, יש לו הקל; ואם מתה בו הבקמה, חייב אף על פי שלא נחבטה בקרקע.

טו. עשה תל גבוה ברשות הרבים, ונחבטה בו הבקמה, ומתה - אם היה גבוה עשרה טפחים, חייב לשלם. ואם היה פחות מעשרה, פטור על מיתת הבקמה; אבל אם הזקה בלבד, חייב לשלם נזק שלם, ואפילו בתל גבוה כל שהוא, או בחפירה כל שהיא; שהנזק בכל שהוא, דבר מצוי ונדוע; ואין המיתה בכל שהוא מצויה, והרי הוא כמו אנס.

טז. וכן אינו חייב על מיתת הבקמה בבור, או על

מִשְׁאֵי, אֵין אֵין הַכּוֹרָה אוֹתוֹ, שֶׁהָרִי הָרֵאשׁוֹן הִפִּיל הַשְּׁנִי עִם מִשְׁאֵי. וְאִם הִזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה, בְּלֹן פְּטוּרִין.

יא. נָפַל הָרֵאשׁוֹן, וְהָיָה מִטֵּל לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ, וְנִתְקַל אֶחָד בְּרֵאשׁוֹ וְאֶחָד בְּרִגְלָיו וְאֶחָד בְּכַסּוֹ - הָרִי הוּא חֵיב בְּנֻקָּי בְּלֹן, הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד.

יב. הַשּׁוֹפֵף אֶת הַמֵּיִם בְּרֵשׁוֹת הָרָבִים, וְהִזְק בָּהֶן אֶחָד - חֵיב בְּנֻקָּי; וְאִם נִטְנָפוּ כְּלִי - פְּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ. נִבְלָעוּ הַמֵּיִם בְּאֶרֶץ, וְנִשְׁאָרָה הָאֶרֶץ חֲלָקָה, וְהִחֲלַק וְנָפַל, וְהִזְק בְּקֶרֶק - הָרִי זֶה חֵיב בְּנֻקָּי.

יג. כָּל אֱלוֹ שְׁפוּתֵקִין [פּוֹתֲחִין] בִּיבּוּתֵיהֶן [בִּיּוּב] וְגוֹרְפִין מַעֲרוּתֵיהֶן [מִהֲזוּבֵל שְׁבָהִם] - אֵין לָהֶן רֵשׁוֹת לְשַׁפֵּף הַמֵּיִם בְּרֵשׁוֹת הָרָבִים בִּימּוֹת הַחֲמָה, אֲבָל בִּימּוֹת הַגִּשְׁמִים יֵשׁ לָהֶם רֵשׁוֹת; וְאִם עַל פִּי כֵן, אִם הִזְק אֶדָם אוֹ בְּהֵמָה בְּמֵיִם - חֵיבִין נֹזֵק שְׁלָם.

יד. לֹא יוֹצִיא אֶדָם תְּכַנּוּ וְקִשּׁוּ לְרֵשׁוֹת הָרָבִים, כְּדִי שִׁידּוּשׁוּ וְיַעֲשׂוּ לוֹ זָכַל [לְשִׁדּוּתֵיהֶן]. וְאִם הוֹצִיא, קָנְסוּ אוֹתוֹ חֲקָמִים שִׁיְהִיָּה כְּהֶפְקָר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶם זָכָה, מַעַת שִׁנּוּדּוּשׁוֹ וְהַשְׁפִּיחוּ [לְזִיבּוּל]; וְאִם קָדָם אֶדָם וְזָכָה בָּהֶן מִשְׁעַת הוֹצֵאָה לְרֵשׁוֹת הָרָבִים - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם עַל פִּי שֶׁהֵן כְּמֶפְקָר, אִם הִזְק בָּהֶן אֶדָם אוֹ בְּהֵמָה, הָרִי זֶה הַמּוֹצִיא חֵיב לְשָׁלָם.

טו. יֵשׁ לְכָל אֶדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזָּכַל וְאֶת הַגָּלִילִים לְרֵשׁוֹת הָרָבִים בְּשַׁעַת הוֹצֵאָת זָכָלִים, וְלִצְבֹּר אוֹתָן שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדִי שִׁיְהִיָּה נִשּׁוּף בְּרִגְלֵי אֶדָם. וְאִם עַל פִּי כֵן, אִם הִזִּיק - חֵיב לְשָׁלָם. וְחֻזְכִּין עַל זֶה הַגָּלִיל מִשּׁוּם גִּזּוּל; כִּינּוּן שֶׁאֵין בּוֹ שִׁבַּח אִם נִדּוּשׁ, לֹא קָנְסוּ בּוֹ.

טז. אֵין שׁוֹרִין טִיט [בַּמֵּיִם] בְּרֵשׁוֹת הָרָבִים, וְאֵין לֹזְכֵיִם לְכֵנִים. אֲבָל גּוֹבְלִין [מִעֲרַבִּים] טִיט בְּרֵשׁוֹת הָרָבִים, אֲבָל לֹא לְלֵכִים.

יז. הַבּוֹנֶה בְּרֵשׁוֹת הָרָבִים - הַמְכִּיא אֲבָנִים מְכִיא, וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה; וְכָלֵן שֶׁהִזִּיקוּ, חֵיבִין לְשָׁלָם נֹזֵק שְׁלָם.

יח. הַחֲצֹב שֶׁחֲצַב אֶכָן וּמִסְרָה לְסַתֵּת, וְהִזְק בָּהֶם אֶדָם אוֹ בְּהֵמָה - הַסַּתֵּת חֵיב. וְסַתֵּת שֶׁמָּסַר לְחֹמֶר [הַנוֹשֵׂא הָאֶבֶן עַל חֲמוּר], הַחֲמֹר חֵיב. מָסַר חֲמֹר לְכַתֵּף [סַבֵּל], הַכַּתֵּף חֵיב. מָסַר כַּתֵּף לְבֹנֶה, הַבּוֹנֶה חֵיב. מָסַר הַבּוֹנֶה לְזֶה שֶׁמִּתְקַן יִשְׁכַּתָּהּ בְּבִנְיָן, הַמִּתְקַן חֵיב. וְאִם אַחֵר שֶׁהֶעֱלִיָּה עַל גִּבִּי דִּימוּס [שׁוֹרֵת אֲבָנִים], נָפְלָה וְהִזִּיקָה, וְהָיָה עוֹשִׂין בְּקַבְלָנוֹת - בְּלֹן חֵיבִין; וּבִשְׁכִּירוֹת - הָאֲחֵרוֹן חֵיב, וְכָלֵן פְּטוּרִין.

יט. הַכֹּתֵל וְהָאֵילָן שֶׁנִּפְלוּ לְרֵשׁוֹת הָרָבִים וְהִזִּיקוּ - פְּטוּר מִלְּשָׁלָם, וְאִם עַל פִּי שֶׁהֶפְקִירָן; לְפִי שֶׁאֵין דּוֹמִים לְבוֹר, שֶׁהָרִי אֵין תְּחִלָּתוֹ לְהִזִּיק. וְאִם הָיָה רְעוּעִין, בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לִקֵּץ אֶת הָאֵילָן וְלִסְתֹר אֶת הַכֹּתֵל; וְכִמָּה הַזְמַן? שְׁלֹשִׁים יוֹם. נָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְמַן וְהִזִּיקוּ - פְּטוּר; לְאַחֵר הַזְמַן - חֵיב, מִפְּנֵי שֶׁשָּׂהָה אוֹתוֹן.

כ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ וְאֶת הַזְכוּכִית [בְּכוֹתֵל], וְהַגּוֹדֵר גְּדוֹר בְּקוֹצִים, וְהַפְּרִיחַ [הַבְּלִיט] לְרֵשׁוֹת הָרָבִים, וְהִזְק אַחֵר בָּהֶן - חֵיב נֹזֵק שְׁלָם. וְאִם גָּדַר בְּקוֹצִים בְּצִמְצוּם [בְּדִיּוּק] בְּתוֹךְ רֵשׁוֹת - פְּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנִי אֶדָם לְהַתְחַכֵּף בְּכַתְלִים.

ג. בִּיצֵד? הַמְנִיחַ אֲבָנוֹ אוֹ סָכִינוֹ אוֹ מִשְׁאֵו אוֹ תְּכַנּוּ וְקִשּׁוּ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן בְּרֵשׁוֹת הָרָבִים, וְהִזְקוּ בָּהֶן בֵּין אֶדָם בֵּין בְּהֵמָה - חֵיב נֹזֵק שְׁלָם. וְכֵן אִם הִנִּיחַ בְּרֵשׁוֹתוֹ, וְהֶפְקִיר רֵשׁוֹתוֹ וְלֹא הֶפְקִירָן. נִתְקַל בְּקֶרֶק, וְנִתְחַבַּט בְּתַקְלָה זֶה וְהִזְק בָּהֶם - חֵיב בַּעַל הַתַּקְלָה. וְאִם הִזְקוּ בָּלִים בְּכָל אֱלוֹ, אוֹ נִטְנָפוּ - פְּטוּר.

ד. הַכְּנִיס שׁוֹרוֹ לְחֲצֹר בַּעַל הַבֵּית שְׁלֹא בְּרֵשׁוֹת, וְהֶרְפִּיעַ גָּלִילִים [נַעֲשֶׂה צִדְכִּין], וְנִטְנָפוּ בָּהֶן כְּלִי שֶׁל בַּעַל הַבֵּית - פְּטוּר; שֶׁהַגָּלִיל זֶה תּוֹלֵדֵת בּוֹר הוּא, וְלֹא מַצְאָנוּ בּוֹר שֶׁחֵיב בּוֹ עַל הַכְּלִים.

ה. הַמְנִיחַ אֶת הַכֹּד בְּרֵשׁוֹת הָרָבִים, וְהִלָּךְ הַמִּהְלָךְ וְנִתְקַל בָּהֶם, וְשִׁבְרָה - פְּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנִי אֶדָם לְהַתְבַּנּוֹן בְּדֶרֶךְ בְּשֵׁהֶם מִהֲלָכִין. וְאִם הִזְק בָּהֶם - הָרִי בַּעַל הַכֹּד חֵיב בְּנֻקָּי, וְאִפְלוּ הֶפְקִיר הַכֹּד; שֶׁכָּל הַמֶּפְקִיר נֹזֵקִין שֶׁאֵין לוֹ רֵשׁוֹת לַעֲשׂוֹתָן מִתְחַלָּה, חֵיב כְּאֵלוֹ לֹא הֶפְקִירָן.

ו. הִנִּיחַ אֶת הַכֹּד בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵשׁוֹת לְהִנִּיחָהּ שָׁם, כְּגוֹן מָקוֹם הַקְּרָנוֹת [רַחְבוֹת] שֶׁל גִּתּוֹת [שְׁלִיד מָקוֹם דְּרִיכַת יֵין] וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, וְנִתְקַל בָּהֶם וְשִׁבְרָה - חֵיב; וְאִם הִזְק בָּהֶם הַמִּהְלָךְ - בַּעַל הַכֹּד פְּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהִסְתַּכֵּל. וְאִם הִתְהַ אֲפִלָּה, אוֹ שֶׁמָּלֵא כָּל הַדֶּרֶךְ כִּדִּים - פְּטוּר עַל שְׁכִירְתָּהּ; וְאִם נִתְקַל בָּהֶם, הָרִי בַּעַל הַכֹּד חֵיב. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בָּהֶם.

ז. וְשִׁבְרָה כִּדּוֹ בְּרֵשׁוֹת הָרָבִים, וְהִחֲלַק אֶחָד בְּמֵיִם אוֹ שִׁלְקָה בְּחִרְשִׁיָּה [בַּחֲרִישִׁיה] - פְּטוּר מִדִּינֵי אֶדָם, לְפִי שֶׁהוּא אָנוּס; וְחֵיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סָלַק הַחֲרָשִׁים. וְהָרִי הַחֲרָשִׁים וְהַמֵּיִם כְּהֶפְקָר, וְלֹא הֶפְקִיר אֲלֵא אַחֵר שֶׁנִּאָּנְסוּ, וְלִפְיָכֶף פְּטוּר. וְאִם נִתְפַּנּוּ [לִקְחָת וְ] לְזֹכּוֹת בְּחִרְשִׁיָּה, וְהִזְק בָּהֶן אַחֵר - חֵיב. וְהוּא הָדִין לְנִפְלָה גִּמְלוֹ וְלֹא הֶעֱמִידָהּ, וְכָל כִּיּוֹצֵא בָּהֶם. וְאִם הִזְקוּ בָּלִים בְּכָל אֱלוֹ - פְּטוּר, בֵּין הֶפְקִיר בֵּין לֹא הֶפְקִיר, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

ח. שְׁנֵי קִדְרִין [מוֹכְרֵי קִדְרוֹת] שֶׁהָיוּ מִהֲלָכִין בְּדֶרֶךְ זֶה אַחֵר זֶה, וְנִתְקַל הָרֵאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשְּׁנִי בְּרֵאשׁוֹן - אִם הָיָה לְרֵאשׁוֹן לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - חֵיב בְּנֻקָּי שֶׁל שְׁנֵי; שֶׁאִם עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס בְּשַׁעַת נִפְלָה, אֵינוֹ אָנוּס בְּהִיּוֹתוֹ מִטֵּל בְּדֶרֶךְ, וְהָרִי הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד. וְאִם לֹא הָיָה לוֹ לַעֲמֹד - פְּטוּר, וְאִם עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר לְזֶה שֶׁנִּתְקַל בּוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהוּא טְרוּד בְּנִפְשׁוֹ.

ט. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חֵיב בְּנֻקָּי שֶׁל שְׁנֵי? בְּשֶׁהִזְק גּוֹפּוֹ שֶׁל שְׁנֵי; אֲבָל אִם הִזְקוּ כְּלִי - פְּטוּר, שֶׁאֵינוֹ חֵיב עַל הַכְּלִים כְּבוֹר, וְכָל תַּקְלָה תּוֹלֵדֵת בּוֹר הִיא, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ. י. הַקְּדָרִין וְהַזְנִגִּין וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָיוּ מִהֲלָכִין זֶה אַחֵר זֶה, וְנִתְקַל הָרֵאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשְּׁנִי בְּרֵאשׁוֹן, וְהַשְּׁלִישִׁי בְּשְׁנֵי, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - הָרֵאשׁוֹן חֵיב בְּנֻקָּי גּוֹפּוֹ שֶׁל שְׁנֵי, בֵּין שֶׁהִזְק בְּגוֹפּוֹ שֶׁל רֵאשׁוֹן הַמִּטֵּל, בֵּין שֶׁהִזְק בְּמִשְׁאֵו. וְהַשְּׁנִי חֵיב בְּנֻקָּי גּוֹפּוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁי, אִם הִזְק בְּגוֹפּוֹ שֶׁל שְׁנֵי; אֲבָל אִם הִזְק בְּמִשְׁאֵו שֶׁל שְׁנֵי שֶׁנָּפַל, פְּטוּר, שֶׁהָרִי אוֹמֵר לוֹ הַשְּׁנִי: 'בּוֹר זֶה שֶׁהוּא

ונכסף מגבה עלית הלהב, והיו העצים מצויין שם - אין לה אמד, אלא אפלו עברה אלף אמה, חיב.

ד. נפלה דלקה בתצור, ונפל גדר שלא מחמת הדלקה, ועברה והדליקה בתצור אחרת - אם היה יכול לגדר הגדר שנפל, ולא גדרו - חיב. למה הדבר דומה? לשורו שצא והזיק - שהיה לו לשמרו, ולא שמרו.

ה. השולח את הבערה ביד חרש שוטט וקטן - פטור מדיני אדם, וחיב בדיני שמים. במה דברים אמורים? שמסר להן גחלת ולבוה, שדרך הגחלת להפכות מאליה קדם שתעבר ותדליק. אבל אם מסר להן שלהבת - חיב, שהרי מעשיו גרמו.

ו. שלח את הבערה ביד פקח - זה הפקח שהבעיר חיב לשלם, והשולח פטור. וכן אם הניח שומר לשמר הבערה, השומר חיב.

ז. אחד הביא את האור, ואחד הביא את העצים - המביא את העצים חיב. אחד הביא את העצים, ואחד הביא את האור - המביא את האור חיב. בא אחר ולבה - המלכה חיב. לפתו רוח שאינה מצויה תמיד - הרי בלן פטורין. לבה, ולפתו הרוח - חיב, שהרי הוא גרם; וכל הגורם להזיק, משלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו כשאר כל המזיקין.

ח. אש שצאה ואכלה עצים או אבנים או עפר - חיב לשלם, שנאמר: "ומצאה קצים... או השדה". אכלה גדיש וכיוצא בו, והיו כלים טמונים בתוך הגדיש - אם היו כגון מורגים [כלי דיש] וכלי בקר וכיוצא בהן מדברים שדרך אנשי השדה לטמן אותם בגדיש, חיב לשלם; היו בגדים וכלי זכויות וכיוצא בהן, פטור על הכלים.

ט. במה דברים אמורים? במדליק בתוך שדה חברו. אבל במדליק בתוך שלו, ועברה לשדה חברו - פטור על כל הכלים הטמונים בגדיש; אבל משלם הוא שעור מקום הכלים, וראין אותו כאלו הוא מלא גדיש של חטים או של שעורים.

י. המדליק בתוך שדה חברו, ויצאת האש ונאכל הגדיש, והיה גדי פפות לו ועבד סמוך לו, ונשרף עמו - חיב, שכן דרך בני אדם לעשות בגדיש. היה עבד פפות וגדי סמוך לו, ונשרף עמו - פטור.

יא. המשאיל מקום לחברו, והגדיש [עשה גדיש] בו, והטמין בו כלים, והדליק המשאיל ושרף הגדיש - אינו משלם אלא דמי גדיש בלבד. השאילו מקום להגדיש חטים, והגדיש שעורים, או להגדיש שעורים, והגדיש חטים, או שהגדיש חטים וחפץ [כיסה] בשעורים, או שהגדיש שעורים וחפץ בחטים - אינו משלם אלא דמי שעורים בלבד.

יב. המדליק את הבירה [בית] של חברו - משלם כל מה שבתוכה, שכן דרך בני אדם להניח כל פליהם וכל חפציהם בביתם. וכל שיטען בעל הבית - הרי זה נשבע בנקיטת חפץ [קדוש], ונוטל; ושבועה זו מדברי סופרים, כמו שיתבאר; ובלבד שיטען דברים שהוא אמור בהן

כא. המצניע קוציו וזכויותיו בתוך כתר של חברו, ובא בעל הכתר וסתר את כתר, ונפלו לרשות הרבים, והזיקו - אם כתר רעוע היה, המצניע חיב; ואם כתר בריא הוא, בעל הכתר חיב.

כב. חסידים הראשונים היו מצניעין את הקוצים ואת הזכויות בתוך שדותיהם בעמק שלשה ספחים בארץ. כדי שלא תעלם המחרשה. ואחרים שורפין אותן באש. ואחרים משליכין אותן לים או לנהר, כדי שלא יזק בהן אדם.

כג. לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים. ואין עושין חלל פחת לרשות הרבים, ולא בורות ולא שיחין ולא מערות, ואף על פי שהעגלה יכולה להלף על גביהן והיא טעונה אבנים; ששא תפחת מלמטה שלא מדעתו. והחפור בור לצרכי רבים, מתור.

כד. אין מוציאין [מבליטים] זיזין וכצוצריות [קורות קטנות וגדולות] לרשות הרבים, אלא אם כן היו למעלה מגמל ורוכבו; והוא, שלא יאפיל [יחשיר] הדרך על בני רשות הרבים. ואם רצה, כונס לתוך שלו ומוציא. כנס ולא הוציא - הרי זה מוציא כל זמן שירצה; אבל אינו יכול להחזיר הפתלים למקומן לעולם - שכל מצר [דור] שהחזיקו בו רבים, אסור לקלקלו.

כה. לקח חצר, ובה זיזין וכצוצריות יוצאות לרשות הרבים - הרי זו כחצוקתה; ואם נפלה, חוזר ובונה אותה כשהיתה.

כו. אילן שהוא נוטה לרשות הרבים - קוצץ, כדי שיהיה הגמל עובר ברוכבו. ומניחין מקום פנוי [מאילנות] משתי שפתות [גדות] הנהר, כרחב כתפי המלחים שיוורדין שם ומושקין הספינה. וכל אילן הנמצא ברחב זה, קוצצין אותו מיד; ואין מתירין בבצעו, שהרי מעכב מושכי הספינה.

כז. מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו - נוטלה, ונתן להן מן הצד - מה שנתן נתן, וזכו בו; וזה שנטל, לא זכה בו. וכמה רחב דרך הרבים? אין פחות משש עשרה אמות.

הלכות נזקי ממון פרק יד

א. המדליק בתוך שדה חברו, ועברה [התפשטה] הדלקה - חיב לשלם נזק שלם, שנאמר: "כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה... שלם ישלם המבעיר" וגו'. והבערה - מאבות נזקין [המפורשים בתורה] היא.

ב. הדליק בתוך רשותו - צריך להרחיק מסוף המצר [הגבול], כדי שלא תעבר הדלקה לשדה חברו. וכמה שעור ההרחקה? הפל לפי גובהה של דלקה. ואם לא הרחיק פראוי, ועברה האש והזיקה - חיב לשלם נזק שלם; הרחיק פראוי, ועברה והזיקה - פטור, שזו מכה בידי שמים היא. וכן אם עברה נהר או שלולית שיש בהם מים, ורחקן שמונה אמות - פטור.

ג. עברה גדר - או מדין גבה הגדר, וגבה הדלקה, והעצים או הקוצים המצויין שם: אם אינה ראויה לעבר, פטור; ואם ראויה לעבר, חיב. במה דברים אמורים? באש הקודחת [רגילה]. אבל אם היה לה להב גדול, העולה

מעוּתוֹ וְאֵין הַבְּעָלִים רוֹאִין; וְכֵן כָּל כּוֹצֵא בְּזָה. אָבֵל אִם לָקַח בְּגָלוֹי וּבִפְרָהֲסָהּ וּבְחֻזֶּק יָד, אֵין זֶה גִּנְבָּה אֲלָא גִּזְלָן; לְפִיכָף, לִיסְטִיט מְזִין שְׁגָב [בסתר] - אֵינוֹ גִּזְלָן אֲלָא גִּנְבָּה, אֵף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים יוֹדְעִים בְּשַׁעֲה שְׁגָב.

ד. גִּנְבָּה שֶׁהֶעִידוּ עָלָיו עֲדִים כְּשֶׁרִים שְׁגָב, חֵיב לְשַׁלֵּם שְׁנִים לְבַעַל הַגִּנְבָּה; אִם גִּנְבָּה דִּינָר, מְשַׁלֵּם שְׁנִים; גִּנְבָּה חֲמֹר אוֹ כֶּסֶת אוֹ גָּמֶל, מְשַׁלֵּם שְׁנִים בְּדִמְיָה. נִמְצָא מִפְסִיד כְּשֶׁעוֹר שֶׁבִקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת חֲבֵרוֹ.

ה. הַגִּנְבָּה שֶׁהוֹדָה מַעֲצָמוֹ שְׁגָב - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן, וּפְטוֹר מִן הַכֶּפֶל, שְׁנֵאמַר: "אֲשֶׁר יִרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים, יִשְׁלַם שְׁנִים", לֹא הַמְרָשִׁיעַ אֶת עֲצָמוֹ יִשְׁלַם שְׁנִים. וְהוּא הָדִין לְכָל הַקִּנְסוֹת, שֶׁהַמֹּדֶה בָּהֶן פְּטוֹר.

ו. תְּשֻׁלוּמֵי כֶּסֶל נוֹהֲגִין בְּכָל, חוּץ מִשָּׁה וְשׁוֹר; שֶׁהַגִּנְבָּה אֶת הַשָּׂה אוֹ אֶת הַשׁוֹר, וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם עַל הַשָּׂה תְּשֻׁלוּמֵי אֲרָבָעָה, וְעַל הַשׁוֹר תְּשֻׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה.

ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שְׁגָבּוּ, חֵיבִין לְשַׁלֵּם תְּשֻׁלוּמֵי כֶּסֶל וְתְשֻׁלוּמֵי אֲרָבָעָה וְחֲמִשָּׁה. הִיתָה אִשָּׁת אִישׁ שְׂאִין לָהּ לְשַׁלֵּם - הָרִי הַכֶּסֶל עָלֶיהָ חֹב עַד שֶׁתִּתְּגַרֵּשׁ אוֹ זְמוֹת בְּעָלָהּ, וּבֵית דִּין נִפְרָעִין מִמֶּנָּה.

ח. וְקָטָן שְׁגָב - פְּטוֹר מִן הַכֶּפֶל, וּמַחֲזִירִין דָּבָר הַגִּנְבָּה מִמֶּנּוּ; וְאִם אֲבָדוֹ - אֵינוֹ חֵיב לְשַׁלֵּם אֵף הַקֶּרֶן, וְאִפְלוּ לְאַחֵר שֶׁהִגְדִּיל.

ט. הָעֶבֶד שְׁגָב, פְּטוֹר מִן הַכֶּפֶל. וּבְעָלָיו פְּטוֹרִין - שְׂאִין אֶדָם חֵיב עַל נִזְקֵי עֲבָדָיו, אֵף עַל פִּי שֶׁהֵן מְמוֹנוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁמְרָן; שְׂאִם יִכְעִסְנוּ רַבּוֹ, יִלָּךְ וְיִדְלִיק גְּדִישׁ בְּאֵלָף דִּינָר, וְכִיוֹצֵא בְּזָה מִשְׁאָר נִזְקֵין. נִשְׁתַּחֲרַר הָעֶבֶד, חֵיב לְשַׁלֵּם אֶת הַכֶּפֶל.

י. רְאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקִּטְנִים עַל הַגִּנְבָּה כְּפִי כַח הַקִּטָּן, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רִגְלִין בָּהּ; וְכֵן אִם הִזִּיקוּ שְׂאֵר נִזְקִין. וְכֵן מִפִּין אֶת הָעֲבָדִים שְׁגָבּוּ אוֹ שֶׁהִזִּיקוּ מִכָּה רַבָּה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יָדָם מְשַׁלַּחַת לְהִזִּיק.

יא. הִיתָה הַגִּנְבָּה בִּיד הַגִּנְבָּה וְהַשְׁבִּיחָה מֵאֲלִיהָ, כְּגוֹן כְּבִשָּׁה שֶׁיִּלְדָה, וּגְזֻזָּה - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ, וְאֶת גְּזוּזֶיהָ וְאֶת וְלִדּוֹתֶיהָ; וְאִם אַחֵר יָאוֹשׁ יִלְדָה וּגְזֻזָּה, מְשַׁלֵּם כְּשַׁעַת הַגִּנְבָּה. הוֹצִיא עָלֶיהָ הוֹצָאוֹת וְהַשְׁבִּיחָה, כְּגוֹן שֶׁפִּטְס אוֹתָהּ - הָרִי הַשִּׁבְחָה שֶׁל גִּנְבָּה, אִפְלוּ לְפָנֵי יָאוֹשׁ; וּכְשֶׁמַּחֲזִיר הַגִּנְבָּה עִם הַכֶּפֶל, נוֹטֵל הַשִּׁבְחָה מִן הַבְּעָלִים, אוֹ מִחֲשָׁבִין לוֹ מִן הַכֶּפֶל.

יב. הַגִּנְבָּה עֲצָמָה שֶׁהִיא בִּיד הַגִּנְבָּה וְלֹא נִשְׁתַּנָּת - חוֹזְרָת לְבְּעָלֶיהָ, בֵּין לְפָנֵי יָאוֹשׁ בֵּין לְאַחֵר יָאוֹשׁ; אֲלָא שְׂאֵחַר יָאוֹשׁ, הַשִּׁבְחָה לַגִּנְבָּה כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ. נִשְׁתַּנָּת הַגִּנְבָּה בִּיד הַגִּנְבָּה - קִנְיָה [קנאה] וְקִנְיָה שִׁבְחָהּ, וְאִפְלוּ לְפָנֵי יָאוֹשׁ; וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֲלָא דָּמִים.

יג. גִּנְבָּה כְּחוֹשֶׁה וְהַשְׁמִינָהּ, אוֹ שְׁמִנָהּ וְהַכְחִישָׁה - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלוּמֵי כֶּסֶל אוֹ תְשֻׁלוּמֵי אֲרָבָעָה וְחֲמִשָּׁה כְּשַׁעַת הַגִּנְבָּה. גִּנְבָּה טָלָה וְנִעְשָׂה אֵיל, עֲגָל וְנִעְשָׂה שׁוֹר - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלוּמֵי כֶּסֶל כְּשַׁעַת הַגִּנְבָּה; טָבַחוֹ אוֹ מָכְרוֹ אַחֵר שֶׁהִגְדִּיל - נִעְשָׂה

[משוער שיש לו], או שהוא אִמּוֹד לְהִיּוֹת אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁשָּׁעֵן פְּקֻדוֹן אֲצִלּוֹ.

יג. גָּמֶל שֶׁהִיהָ טַעוֹן פֶּשֶׁתָן, וְעוֹבֵר בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים, וְנִקְנָס פֶּשֶׁתָנוּ לְחוּץ הַחֲנוּת, וְדָלְקָה בְּגֵרוֹ שֶׁל חֲנוּנִי, וְהִדְלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה - בַּעַל הַגָּמֶל חֵיב, מִפְּנֵי שֶׁהִרְבָּה בְּמִשְׁאָוִי; בֵּין שֶׁעֲמָדָה הַבְּהֵמָה, בֵּין שֶׁלֹּא עֲמָדָה. הֵנִיחַ הַחֲנוּנִי גֵרוֹ מִבְּחוּץ - הַחֲנוּנִי חֵיב אֵף בְּדָמֵי פֶשֶׁתָן, מִפְּנֵי שֶׁהֵנִיחַ גֵרוֹ מִבְּחוּץ; וְאִפְלוּ גֵר חֲנֻכָּה - בַּעַל הַחֲנוּת חֵיב, מִפְּנֵי שֶׁהִיהָ לוֹ לִישָׁב וְלִשְׁמֹר.

יד. הַכּוֹפֵף קָמְתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ לְפָנֵי הָאֵשׁ עַד שֶׁתִּדְלַק - אִם אֵין הָאֵשׁ מַגְעָת לָהּ אֲלָא בְּרוּחַ שְׂאִינָה מְצוּיָה, פְּטוֹר מִדִּינֵי אֶדָם וְחֵיב בְּדִינֵי שְׂמִים. וְהַטּוֹמֵן [מכסה] קָמְתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּעָפָר אוֹ בְּחֶבֶן, וְעִבְרָה הָאֵשׁ וְאָכְלָה אוֹתָהּ - הָרִי הַטּוֹמֵן פְּטוֹר מִדִּינֵי אֶדָם וְחֵיב בְּדִינֵי שְׂמִים; מִפְּנֵי שֶׁהַמִּדְלִיק אֶת הָאֵשׁ פְּטוֹר עַל הַטּוֹמֵן.

טו. אֵשׁ שֶׁעִבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאֶדָם וְחִבְלָה בּוֹ - הָרִי הַמְּבַעִיר חֵיב בְּנִזְקָיו וּבְשִׁבְתּוֹ [בסתתו] וּבְרַפּוּיּוֹ וּבְצַעֲרוֹ וּבְכִשְׁתּוֹ, כְּאֵלוֹ הִזִּיקוֹ בִּידוֹ; שְׂאֵף עַל פִּי שֶׁאִשּׁוֹ מְמוֹנוֹ הוּא, הָרִי הוּא כְּמִי שֶׁהִזִּיק בְּחֻצְיוֹ. אָבֵל אִם הִזִּיקָה בְּהִמָּתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאֶדָם - אֵינוֹ חֵיב אֲלָא בְּנִזְק בְּלִבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ. טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ, הָרִי הֵן כָּאֵשׁ. כִּיצַד? הֵנִיחַ אָבֵן אוֹ סִפִּין אוֹ מִשְׁאָ בְּרֹאשׁ גִּגּוֹ, וְנִפְלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ - חֵיב לְשַׁלֵּם נִזְק שְׁלֵם; שֶׁכָּל אֵלוֹ וְכִיוֹצֵא בָּהֶן, תּוֹלְדוֹת הַבְּעֵרָה הֵן. וְאִם נִפְלוּ בְּרוּחַ שְׂאִינָה מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ, פְּטוֹר.

בְּרִיף רַחֲמָנָא דִּסְיָעֵן

יום שלישי כ"ג שבט ה'תשס"ט

הַלְכוֹת גִּנְבָּה

יֵשׁ בְּכָלֵלָן שְׁבַע מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחֲמִשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֶּרֶטָן: (א) שֶׁלֹּא לִגְנוֹב מִמּוֹן; (ב) דִּין הַגִּנְבָּה; (ג) לְצַדֵּק הַמֵּאֲנִים עִם הַמְשַׁקְלָלוֹ; (ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עוֹל בְּמִדּוֹת וּבְמִשְׁקָלוֹת; (ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אָבִין וְאָבִין אִיפָּה וְאִיפָּה, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶן; (ו) שֶׁלֹּא יִסְגֵּי גָבּוֹל; (ז) שֶׁלֹּא לִגְנוֹב נִפְשׁוֹת. וּבִבְאִוִר מִצְוֹת אֵלוֹ - בְּפָרָקִים אֵלוֹ.

הַלְכוֹת גִּנְבָּה פָּרָק א

א. כָּל הַגִּנְבָּה מִמּוֹן מִשְׁנֵה פְּרוּטָה וּמַעֲלָה - עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֵאמַר: "לֹא תִגְנוֹבוּ". וְאֵין לּוֹקִין עַל לֹא זֶה, שֶׁהָרִי נִתֵּן לְתְשֻׁלוּמֵין; שֶׁהַגִּנְבָּה - חִיבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה לְשַׁלֵּם. וְאֶחָד הַגִּנְבָּה מִמּוֹן יִשְׂרָאֵל, אוֹ הַגִּנְבָּה מִמּוֹן [של] גוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה; וְאֶחָד הַגִּנְבָּה אֶת הַגְּדוֹל, וְאֶחָד הַגִּנְבָּה אֶת הַקֶּטָן.

ב. אִסּוּר לִגְנוֹב כָּל שֶׁהוּא, דִּין תּוֹרָה. וְאִסּוּר לִגְנוֹב דֶּרֶךְ שְׁחוֹק, אוֹ לִגְנוֹב עַל מְנַת לְהַחֲזִיר, אוֹ לִגְנוֹב עַל מְנַת לְשַׁלֵּם - הַכֹּל אִסּוּר, שֶׁלֹּא יִרְגִּיל עֲצָמוֹ בְּכָף.

ג. אִיזְנָה הוּא גִּנְבָּה? זֶה הַלּוֹקֵחַ מִמּוֹן אֶדָם בְּסִתְרָה וְאֵין הַבְּעָלִים יוֹדְעִין, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְחוּץ כִּיס חֲבֵרוֹ וְלָקַח

לקרקעות, שְׁנָאֹמֶר: "וְהִתְנַחֲלֹתֶם אֹתָם לְבָנֵיכֶם", וְהִשְׁטֹרוֹת
אֵין גּוֹפֵן מִמֶּנּוּ.

ג. הַגּוֹנֵב פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁל חֶבְרוֹ קֵדֶם שִׁיפָדָה, מְשַׁלֵּם
תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל לְבָעֲלִים; שֹׁאֵף עַל פִּי שְׁאִינוֹ עֲכָשׁוּ שְׁלוֹ,
רְאוּי הוּא לְהִיּוֹת לוֹ לְאַחֵר שִׁיפָדָה.

ד. הַגּוֹנֵב טָבָלוֹ [פִּירוֹת שְׁלֵא הוֹפֵרשׁוּ] שֶׁל חֶבְרוֹ וְאֶכְלוּ,
מְשַׁלֵּם לוֹ דָּמִי טָבָלוֹ. וְכֵן אִם גֹּנֵב חָלְבוֹ וְאֶכְלוּ, מְשַׁלֵּם לוֹ
דָּמִי חָלְבוֹ.

ה. גֹּנֵב תְּרוּמָה מִבְּעֻלָּהּ הִישָׁרְאֵלִיִּים שֶׁהִפְרִישׁוּהָ, אֵינוֹ
מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל; שֹׁאֵין לָהֶם בָּהּ אֵלָּא טֹבַת הַנִּזְהָה
[שִׁבְיָכוֹלֶתָם לְבַחֲרוֹר לֵאמֹר כֵּהן לִיתְנָה], וְטֹבַת הַנִּזְהָה אֵינָה
מִמֶּנּוּ.

ו. הַגּוֹנֵב מְשַׁלֵּם אֲבִיו, וְטֹבַח אוֹ מָכֹר, וְאַחֵר כֶּף מֵת אֲבִיו -
מְשַׁלֵּם לוֹ [מִנְכָּה אֶת הַחֶלֶק שְׁלוֹ, וּמִשְׁלֵם לְאַחִיו] תְּשֻׁלָּמִי
אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה. וְאִם מֵת אֲבִיו, וְאַחֵר כֶּף טֹבַח אוֹ מָכֹר -
מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.
גֹּנֵב וְטֹבַח אוֹ מָכֹר, וְאַחֵר כֶּף הַקֹּדֶשׁ - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי
אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה; וְאִם הַקֹּדֶשׁ, וְאַחֵר כֶּף טֹבַח אוֹ מָכֹר - אֵף
עַל פִּי שֶׁהִקְדִּישׁוֹ קֳדָשִׁים קִלְיִם - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל, וְאֵינוֹ
מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה. בָּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים?
בְּשֶׁהִקְדִּישׁ אַחֵר יָאוֹשׁ. אֲכָל אִם הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יָאוֹשׁ, אֵינוֹ
קֳדוֹשׁ; וְאִם טֹבַח אוֹ מָכֹר, מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.
ז. הַקֹּדֶשׁ הַבְּעֻלִּים, וְהוּא בְּבֵית הַגֹּנֵב - אֵינוֹ קֳדוֹשׁ, לְפִי
שֶׁאֵינוֹ בְּרִשְׁתּוֹ, וְאֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְּיָאֲשׁוּ; וְאִם טֹבַח אוֹ
מָכֹר, אֲפִלּוֹ אַחֵר הַקֹּדֶשׁ - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.

ח. הַשּׁוֹחֵט וְנִתְּנָפֶלֶה בִּידּוֹ, וְהַנּוֹחֵר [נִמְיִית בְּדִקְרָה בְּכָלִי
מִשְׁחִית], וְהַמַּעֲקָר [הַקָּהָה וְהוֹוֶשֶׁט] - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל
בְּלֶבֶד. אֲכָל אִם שֹׁחֵט לְרֹפְאוֹ, אוֹ לְכֻלִּים, אוֹ שֶׁנִּמְצָא
טְרֵפָה, אוֹ שֶׁשֹּׁחֲטוֹ בַּעֲזָרָה - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה
וְחֲמִשָּׁה; אֵף עַל פִּי שֶׁחָלִין שֶׁנִּשְׁחָטוּ בַּעֲזָרָה אֲסוּרִין
בַּהֲנִיָּה, הוֹאִיל וְאֲסוּרִין מִדְּבָרֵיהֶם, הֵרִי זֶה חֵיב לְשַׁלֵּם
תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.

ט. וְכֵן הַגּוֹנֵב כֶּלָּאִים הֵבֵא מִן הַשָּׂה וּמִמֶּנּוּ אַחֵר, אוֹ שֶׁגֵּנֵב
טְרֵפָה, אוֹ קִטְעַת [בְּרִגְלָה], אוֹ חֲגֹרֶת, אוֹ סוּמָה, אוֹ בִּהְמָה
הַשְּׁתֵּפִין, וְטֹבַח וּמָכֹר - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.
י. גֹּנֵב וְנִתֵּן לְאַחֵר בְּמִתְנָה, אוֹ שֶׁנִּתֵּן לְאַחֵר לְטֹבַח וְטֹבַח,
אוֹ שֶׁנִּתֵּן לְאַחֵר לְמָכֹר לוֹ וּמָכֹר הָאֲחֵר, גֹּנֵב וְהַקִּיף [מָכֹר
הַגִּנִּיבָה בַּהֲקִפָּה], גֹּנֵב וְהִחֲלִיף, גֹּנֵב וּפָרַע בְּהֶקְפּוֹ [פָּרַע
בַּגִּנִּיבָה קִנְיָה בַּהֲקִפָּה], אוֹ שֶׁשָּׁלַח סְכָלוֹנוֹת [מִתְנוֹת] לְבֵית
חֲמִיו - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.

יא. גֹּנֵב וּמָכֹר, וְהִקְנִה לְלוֹקֵחַ לְאַחֵר שְׁלִשִּׁים יוֹם, וּבִתּוֹף
שְׁלִשִּׁים יוֹם הֵפֵר הַגֹּנֵב - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֵלָּא כָּפֶל. מָכֹר חוּץ
מֵאֲחָד מֵמֵאָה שָׁבוּ, אוֹ חוּץ מִיָּדוֹ אוֹ רָגְלוֹ, כָּלְלוֹ שֶׁל דָּבָר
- שִׁשְׁיִר בּוֹ דָּבָר הֵנָּה [בְּאִכְלִיָּה] עֲמוֹ בְּשִׁחִיטָה - פֶּטֶר
מִתְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה. וְאִם מָכֹר חוּץ מִגִּזְזוֹ, אוֹ חוּץ
מִקִּרְנוֹ - חֵיב בְּתְשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, שֹׁאֵין אֵלּוֹ נִתְרִים
עֲמוֹ בְּשִׁחִיטָה.

שְׁנוּי בִּידּוֹ, וְקִנְיָהּ, וְשְׁלוֹ הוּא טֹבַח וְשְׁלוֹ הוּא מָכֹר, וְאֵינוֹ
מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.

יד. גֹּנֵב בִּהְמָה אוֹ כֶּלִי וְכִיּוּצָא בָּהֶן, וּבִשְׁעַת הַגֹּנֵבָה הִיא
שְׁוֵה אַרְבָּעָה, וְעֲכָשׁוּ בִשְׁעַת עֲמִידָה בִּדִּין שְׁוֵה שְׁנַיִם -
מְשַׁלֵּם קָרֵן כִּשְׁעַת הַגֹּנֵבָה, וְתְשֻׁלָּמִי כָּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה
וְחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת עֲמִידָה בִּדִּין. הִיא שְׁוֵה בִשְׁעַת הַגֹּנֵבָה
שְׁנַיִם, וּבִשְׁעַת עֲמִידָה בִּדִּין אַרְבָּעָה - אִם שָׁחַט אוֹ מָכֹר
אוֹ שָׁבַר הַכֶּלִי אוֹ אֲבָדוֹ, מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה
וְחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמִידָה בִּדִּין; וְאִם מָתָה בִּהְמָה אוֹ אֲבָד
הַכֶּלִי מֵאֲלִיו, מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל כִּשְׁעַת הַגֹּנֵבָה.

טו. מִי שֶׁגֵּנֵב כֶּלִי וְשָׁבְרוֹ אוֹ פָּתָחוֹ, אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִפְתַּח
מֵאֲלִיו - אֵין שְׁמִין לוֹ הַפָּתַח, אֵלָּא רֹאֵין כְּמָה הִיא שְׁוֵה
הַכֶּלִי, וּמְשַׁלֵּם לְבָעֲלִים שְׁנַיִם בְּדָמִיו, וְהַכֶּלִי הַשָּׁבוּר יִהְיֶה
לְגִנְבִּי. וְכֵן כָּל כִּיּוּצָא בָּהֶן. וְאִם רָצוּ הַבְּעֻלִּים לְטַל הַכֶּלִי
הַשָּׁבוּר, וְיִשְׁלֹם לָהֶם הַפָּתַח וְהַכָּפֶל - שׁוּמְעִין לָהֶם.

טז. הַגּוֹנֵב וְטֹבַח אוֹ מָכֹר לִפְנֵי יָאוֹשׁ הַבְּעֻלִּים - אֵף עַל פִּי
שֶׁלֹּא קָנָה לֹקֵחַ, וְהִיא הַגֹּנֵבָה חֲזוּרָה בַּעֲצָמָה מִיַּד הַלֹּקֵחַ -
הִיא זֶה מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה; וְאֵין צָרִיף לֹאמֹר
אִם טֹבַח אוֹ מָכֹר לְאַחֵר יָאוֹשׁ, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי
אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, שֶׁהִיא הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו וְקָנָה הַלֹּקֵחַ.

יז. הַגּוֹנֵב מֵאַחֵר הַגֹּנֵב - אֵף עַל פִּי שֶׁנִּתְּיָאֲשׁוּ הַבְּעֻלִּים,
אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל; וְאִם טֹבַח וּמָכֹר, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם
תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה. לְגִנְבִּי הָרֵאשׁוֹן אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁהִיא
דִּין הַבְּהִמָּה הַזֹּאת לְחֹרֶף בְּעִינֶיהָ [כִּמּוֹ שְׁהִיא] לְבָעֲלִים, וְלֹא
קִנְיָהּ הַגֹּנֵב; וְלֹא לְבָעֲלִים אֵינוֹ חֵיב לְשַׁלֵּם הַכָּפֶל אוֹ
אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, שֶׁהִיא לֹא גִנְבִּי מִרְשֻׁתָּהּ.

יח. גֹּנֵב וְטֹבַח, וְכֵן אַחֵר וְגִנְבִּי הַטֹּבַח - מְשַׁלֵּם
תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל לְגִנְבִּי הָרֵאשׁוֹן, שֶׁהִיא קָנָה בְּשְׁנוּי מַעֲשֶׂה;
וְגִנְבִּי הָרֵאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.

יט. גֹּנֵב וּמָכֹר, וְכֵן אַחֵר וְגִנְבִּי מִן הַלֹּקֵחַ - אִם נִתְּיָאֲשׁוּ
הַבְּעֻלִּים - הִיא הָרֵאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה,
וְהַגֹּנֵב הַשְּׁנִי מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל; וְאִם לֹא נִתְּיָאֲשׁוּ
הַבְּעֻלִּים, אֵין הָאֲחֵרוֹן מְשַׁלֵּם אֵלָּא הַקָּרֵן בְּלֶבֶד.

הַלְכוֹת גִּנְבָה פָּרָק ב

א. הַגּוֹנֵב אֶת הַגִּי, אוֹ שֶׁגֵּנֵב נֶכְסֵי הַקֹּדֶשׁ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם
אֵלָּא הַקָּרֵן בְּלֶבֶד, שְׁנָאֹמֶר: "וְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרַעְהוֹ" -
"לְרַעְהוֹ" וְלֹא לְהַקְדֵּשׁ, "לְרַעְהוֹ" וְלֹא לְגִי. וְכֵן הַגּוֹנֵב
קֳדָשִׁים מִבֵּית בְּעֻלִּיתָן - בֵּין קֳדָשִׁים קִלְיִים בֵּין קֳדָשִׁי
קֳדָשִׁים, בֵּין קֳדָשִׁים שֹׁאֵין הַבְּעֻלִּים חֵיבִין בְּאַחֲרִיּוּתָן
[לְהַבִּיאַ אַחֵר תַּחְתָּן] בֵּין קֳדָשִׁים שֶׁהַבְּעֻלִּים חֵיבִין בְּאַחֲרִיּוּתָן
- הִיא זֶה פֶּטֶר מִן הַכָּפֶל וּמִתְּשֻׁלָּמִי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה,
שְׁנָאֹמֶר: "וְגִנְבִּי מִבֵּית הָאִישׁ", וְלֹא מִבֵּית הַקֹּדֶשׁ.

ב. וְכֵן הַגּוֹנֵב עֲבָדִים וְשִׁטְרוֹת וְקִרְקָעוֹת, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם
תְּשֻׁלָּמִי כָּפֶל; שֶׁלֹּא חֵיבָה הַתּוֹרָה הַכָּפֶל אֵלָּא בְּמִטְלָטְלִין
שֶׁגִּזְזוּן [הֵם עֲצָמוֹ שׁוּוּיִם] מִמֶּנּוּ, שְׁנָאֹמֶר: "עַל שׁוֹר, עַל
חֲמוֹר, עַל שֶׁהָ, עַל שְׁלָמָה"; אֲכָל הַעֲבָדִים הֵקֵשׁוּ

בשבת, או שגנב כִּס בִּשְׂבַת וְהָיָה מְגֵרָו עַד שֶׁהוֹצִיאוּ מִרְשׁוֹת הַבְּעָלִים שֶׁהָיָה רְשׁוֹת הַיְחִיד לְרְשׁוֹת הָרַבִּים וְאִבְדּוּ שֵׁם - הָרִי זֶה פְטוֹר מִן הַתְּשׁוּלָּמִין; שְׁאִסּוֹר שְׂבַת וְאִסּוֹר גִּנְבָה וְהִזָּק בָּאִין בְּאַחַת. אָכֵל אִם גִּנֵּב כִּס בִּשְׂבַת, וְהִגְבִּיהוּ שֵׁם בְּרְשׁוֹת הַיְחִיד, וְאַחֵר כֶּף הוֹצִיאוּ לְרְשׁוֹת הָרַבִּים, וְהִשְׁלִיכוּ לְנֶהָר - חֵיב לְשַׁלֵּם תְּשׁוּלָּמִין כָּפֶל; שֶׁהָרִי נִתְחַיֵּב בְּאִסּוֹר גִּנְבָה קֶדֶם שִׁתְּחַיֵּב בְּאִסּוֹר סְקִילָה. וְכֵן כָּל פְּיֻצָּא בְּזֶה. וְכֵן אִם קָצַץ אֵילָן חֲבֵרוֹ בְּיוֹם טוֹב, וְהִתְרוֹ בּוֹ, אוֹ שֶׁהִדְלִיק אֶת הַגְּדִישׁ בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, וְהִתְרוֹ בּוֹ, (אוֹ גִּנֵּב וְטָבַח בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, וְהִתְרוֹ בּוֹ) - פְּטוֹר מִן הַתְּשׁוּלָּמִין; אָכֵל אִם לֹא הִתְרוֹ בּוֹ - חֵיב בְּתְשׁוּלָּמִין, וּמִשְׁלֵם תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.

ג. גִּנֵּב שְׁטֵבַח בִּשְׂבַת אוֹ לַעֲבֹדָה זָרָה, אֶפְלוּ בִּשְׁגָגָה - פְּטוֹר מִתְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.
ד. הִיָּתָה פָּרָה שְׁאוּלָּה אֶצְלוֹ, וְטָבְחָה בִּשְׂבַת דֶּרֶךְ [בַּכוּוֹנֹת] גִּנְבָה - פְּטוֹר אֶף מִן הַכָּפֶל; שֶׁהָרִי אִסּוֹר שְׂבַת וְאִסּוֹר גִּנְבָה בָּאִין בְּאַחַת; וְאִם אִין [דִּין] גִּנְבָה, אִין טְבִיחָה וְאִין מְכִירָה.
ה. גִּנֵּב שְׁמֵכָר בִּשְׂבַת, אוֹ שְׁמֵכָר לַעֲבֹדָה זָרָה - חֵיב לְשַׁלֵּם תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה; שְׁאִין בְּמְכִירָה מִיָּתָה. וְאִם נַעֲשֶׂת מְלָאכָה בִּשְׂבַת בְּעַת הַמְכִּירָה, פְּטוֹר מִתְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה. בִּיצֵד? כְּגוֹן שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ עַד שֶׁתְּנוּחַ בַּחֲצֵר הַלּוֹקֵחַ, שְׁנִמְצָא כִּשְׁהוֹצִיא מִרְשׁוֹת לְרְשׁוֹת - אִסּוֹר שְׂבַת וּמְכִירָה בָּאִין בְּאַחַת.
ו. עֲשֶׂה שְׁלִיחַ לְשַׁחַט לוֹ, וְשַׁחַט לוֹ הַשְּׁלִיחַ בִּשְׂבַת - הָרִי הַגִּנֵּב חֵיב בְּתְשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, שֶׁהָרִי זֶה הַגִּנֵּב לֹא עֲשֶׂה עֶזְרָן מִיָּתָה בֵּית דִּין; וְכִבֵּר בְּאֲרָנוּ שֶׁהַשּׁוֹחֵט עַל יָדִי שְׁלִיחַ, חֵיב בְּתְשׁוּלָּמִין.

ז. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין שְׁגָגָה - בֵּין שֶׁהִעִידוּ הֵן עֶצְמָן שְׁטֵבַח אוֹ מְכָר, בֵּין שֶׁהִעִידוּ אַחֲרֵים שְׁטֵבַח אוֹ מְכָר - מִשְׁלֵם תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין שְׁגָגָה, וְעַד אֶחָד מְעִיד שְׁטֵבַח אוֹ מְכָר, אוֹ שֶׁהוֹדָה מַעֲצָמוֹ שְׁטֵבַח אוֹ מְכָר - מִשְׁלֵם תְּשׁוּלָּמִין כָּפֶל, וְאִינוּ מִשְׁלֵם תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה; שֶׁחֲמוּדָה בִּקְנֵס פְּטוֹר, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

ח. מִי שֶׁהוֹדָה בִּקְנֵס, וְאַחֵר כֶּף בָּאוּ עֲדִים - אִם הוֹדָה בַּתְּחִלָּה בְּפָנֵי בֵּית דִּין וּבְבֵית דִּין, פְּטוֹר. אָכֵל אִם הוֹדָה חוּץ לְבֵית דִּין, אוֹ שֶׁהוֹדָה בְּפָנֵי שְׁנַיִם בְּלִבָּד, וְאַחֵר כֶּף בָּאוּ עֲדִים - הָרִי זֶה מִשְׁלֵם קֶנֶס עַל פִּיָּהֶם.

ט. בִּיצֵד? הוֹדָה בְּבֵית דִּין שְׁגָגָה, וְאַחֵר כֶּף בָּאוּ עֲדִים שְׁגָגָה - פְּטוֹר מִן הַכָּפֶל, שֶׁהָרִי חֵיב עֶצְמוֹ בִּקְרֹן קֶדֶם שֶׁיָּבֹאוּ עֲדִים. אָכֵל אִם אָמַר 'לֹא גִנְבְּתִי', שֶׁפְּטַר עֶצְמוֹ מִן הַכָּל, וּבָאוּ עֲדִים שְׁגָגָה, וְחִזְרוּ וְאָמַר בְּבֵית דִּין 'טְבַחְתִּי' אוֹ 'מְכַרְתִּי' - אִם בָּאוּ עֲדִים אַחֵר כֶּף שְׁטֵבַח אוֹ מְכָר, מִשְׁלֵם תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, לְפִי שֶׁפְּטַר עֶצְמוֹ תְּחִלָּה מִכָּלֹם, עַד שֶׁבָּאוּ הָעֲדִים.

י. הַגִּנֵּב שׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שְׁתָּפִין, וְטָבְחוֹ אוֹ מְכָרוֹ, וְהוֹדָה בְּבֵית דִּין לְאַחַד מֵהֶן וְכִפַּר בְּאַחַד, וְאַחֵר כֶּף בָּאוּ עֲדִים שְׁגָגָה וְטָבַח אוֹ מְכָר - מִשְׁלֵם לְזֶה שֶׁכִּפַּר בּוֹ חֲמִשָּׁה חֲצָיִי בִּקְרָה, וְאַרְבָּעָה חֲצָיִי שֶׁהָרִי זֶה

יב. גִּנֵּב וְקָטַע מִמֶּנָּה אֶבֶר, וְאַחֵר כֶּף מְכָרָה, אוֹ שְׁמֵכָרָה חוּץ מִמְּלָאכְתָּהּ [וְרוּחַ מְלָאכְתָּהּ], אוֹ שְׁמֵכָרָה חוּץ מִשְׁלֵשִׁים יוֹם - אִין מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה; וְאִם תִּפְשׁ הַנֶּזֶק, אִין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

יג. מְכָרָה, וְהִיָּתָה לוֹ בּוֹ שְׁתַּפּוֹת - פְּטוֹר מִתְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.

יד. שְׁתָּפִין שְׁגָגָה, אִם טָבַח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ מְכָר מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - מִשְׁלֵמִין תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה; וְאִם עֲשֶׂה שְׂלֵא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - פְּטוֹרִין מִתְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, וְחֵיבִין בְּכָפֶל.

טו. גִּנֵּב וְעָמַד בְּדִין, וְאָמְרוּ לוֹ הַדִּינִין: 'צֵא תָן לוֹ מֶה שְׁגָגְתָּ', וְצֵא וְאַחֵר כֶּף טָבַח אוֹ מְכָר - פְּטוֹר מִתְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה. אָמְרוּ לוֹ: 'חֵיב אֶתָּה לְתָן לוֹ', וְטָבַח אוֹ מְכָר אַחֵר כֶּף - הָרִי זֶה חֵיב בְּתְשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה; הוֹאִיל וְלֹא חֲתָכוּ הַדִּין עָלָיו, עֲדִין עוֹמֵד הוּא גִּנְבְּתוֹ.

טז. הַגִּנֵּב [וְעַדִּין הוּא] בְּרְשׁוֹת [בַּחֲצֵר] הַבְּעָלִים - הוֹאִיל וְהַגִּנְבָה עֲדִין הִיא בְּרְשׁוֹתָן, פְּטוֹר מִן הַכָּפֶל; וְכֵן אִם טָבַח וּמְכָר שֵׁם בְּרְשׁוֹתָן, פְּטוֹר. וְאִם הִגְבִּיהָ הַגִּנְבָה - נִתְחַיֵּב מִשׁוּם גִּנֵּב, אֶף עַל פִּי שֶׁעֲדִין לֹא הוֹצִיאָה מִרְשׁוֹת הַבְּעָלִים.. בִּיצֵד? גִּנֵּב טֶלֶה מִן הַדִּיר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בְּרְשׁוֹת הַבְּעָלִים - פְּטוֹר; הִגְבִּיהוּ אוֹ הוֹצִיאוּ מִרְשׁוֹת הַבְּעָלִים, וּמֵת - חֵיב. נִתְּנוּ שֵׁם בְּבֵית הַבְּעָלִים לְכֹכֹרֶת [פְּדִיוֹן] בָּנוּ, וְלִבְעֵל חוּבוֹ, אוֹ לְשׁוֹמֵר חֲנָם, וְלִשְׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שְׂכָר, וְלִשְׁוֹכֵר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ זֶה שֹׁנֵת לוֹ, וּמֵת - פְּטוֹר הַשּׁוֹמֵר. הִגְבִּיהוּ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוּ מִרְשׁוֹת בְּעָלִים, וּמֵת - חֵיב הַשּׁוֹמֵר אוֹ בַּעַל הַחוּב שֹׁנֵת לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁעֲדִין לֹא הוֹצִיאוּ הַגִּנֵּב מִרְשׁוֹת בְּעָלָיו.

יז. הָיָה הָעֶדֶר בִּיצֵר - בֵּינוֹן שֶׁהִכִּישׁ אֶת הַבְּהֵמָה וְטָמְנָה [וְהִסְתִּירָה] בְּתוֹךְ הָאֵילָנוֹת וְהָעֵצִים, חֵיב בְּתְשׁוּלָּמִין כָּפֶל; וְאִם טָבְחָה אוֹ מְכָרָה שֵׁם, מִשְׁלֵם תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.
יח. גִּנֵּב בְּרְשׁוֹת הַבְּעָלִים, וְאַחֵר שִׁדְּעוּ שְׁגָגָה הוֹצִיאָה וְטָבְחָה אוֹ מְכָרָה חוּץ מִרְשׁוֹתָן, אוֹ שְׁגָגָה וְהוֹצִיא חוּץ מִרְשׁוֹתָן, וְטָבַח אוֹ מְכָר בְּרְשׁוֹתָן - מִשְׁלֵם תְּשׁוּלָּמִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה.

הַלְכוֹת גִּנְבָה פָּרָק ג

א. כִּבֵּר בְּאֲרָנוּ בְּהִלְכוֹת נַעֲרָה, שֶׁכָּל הַעוֹשָׂה עֲבֵרָה שִׁישׁ בָּהּ עֶזְרָן מִיָּתָה בֵּית דִּין וְתְשׁוּלָּמִין - אִינוּ מִשְׁלֵם, אֶף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג. וְהַעוֹשָׂה עֲבֵרָה שֹׁנֵת חֵיב בָּהּ מִלְּקוֹת וְתְשׁוּלָּמִין - לּוֹקָה וְאִינוּ מִשְׁלֵם, לְפִי שֶׁאִין אָדָם לּוֹקָה וּמִשְׁלֵם; לְפִיכֶן, אִם הָיָה שׁוֹגֵג, אוֹ לֹא הִתְרוּ בּוֹ - מִשְׁלֵם וְאִינוּ לּוֹקָה. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּשֹׁנֵת חֵיב בְּתְשׁוּלָּמִין עִם עֶזְרָן מִיָּתָה בֵּית דִּין בְּאַחַת [בִּיחֻד], אוֹ שֹׁנֵת חֵיב תְּשׁוּלָּמִין וּמִלְּקוֹת בְּבֵית אַחַת. אָכֵל אִם נִתְחַיֵּב בְּתְשׁוּלָּמִין, וְאַחֵר כֶּף נִתְחַיֵּב בְּמִיתָה בֵּית דִּין אוֹ בְּמִלְּקוֹת, אוֹ שֹׁנֵת חֵיב מִלְּקוֹת אוֹ מִיָּתָה בֵּית דִּין, וְאַחֵר כֶּף נִתְחַיֵּב בְּתְשׁוּלָּמִין - הָרִי זֶה לּוֹקָה וּמִשְׁלֵם וּמֵת.

ב. בִּיצֵד? זָרֵק חֵץ בִּשְׂבַת מִתְּחִלָּתָה אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע וְקָרַע [וְחָצַץ] בְּגֵד חֲבֵרוֹ בְּהִלְכוֹתוֹ, אוֹ שֶׁהִדְלִיק גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ

ד. הטוען טענת גנב באבדה ונשבע, ואחר כך באו עדים שהאבדה ברשותו ושקר טען - משלם תשלומי כפל, שגאמר: "על כל אבדה"; והוא, שיטען שנגנבה בליסטס מזין, שהוא אנוס, ופטור; אבל אם טען שנגנבה בלא אנוס, פטור מן הכפל, מפני שהוא חייב לשלם על פי טענתו, ששומר אבדה בשומר שקר הוא, כמו שיתבאר.

ה. הטוען טענת גנב בפקדון ונשבע, ואחר כך באו עדים שהוא ברשותו, וחזר וטען בו טענת גנב ונשבע, ואחר כך באו עדים שעדין הוא ברשותו - אפלו מאה פעמים - חייב לשלם כפל על כל טענה וטענה; ואם נשבע חמשה פעמים, נמצא משלם ששה - הקרן שהפקד אצלו, וחמשה בקרן [פי חמש מהקרן] משום חמשה כפלות של חמש שבועות.

ו. טען טענת גנב ונשבע, וחזר וטען טענת אבדה ונשבע, ובאו עדים שלא נגנב, והודה הוא שלא אבד - הואיל ומשלם תשלומי כפל על פי עדים, אינו משלם חמש על שבועה אחרונה אף על פי שהודה; שהמזון המחייבו בכפל, פוטרו מן החמש.

ז. מסר שורו לשנים, וטענו טענת גנב ונשבעו, והודה אחד מהן, והשני באו עליו עדים - שניהן משלמין את הקרן; ואם תפש בעל הפקדון את הכפל, אין מוציאין מידו. וזה שהודה - משלם חמש, כשאר כל הנשבעין שבועת הפקדון שהורו מעצמן.

ח. בעל הפקדון שתבע את השומר, ונשבע שנגנב, ואחר כך הפך הגנב, ותבע השומר את הגנב, והודה לו הגנב שנגנב, ותבע בעל הפקדון את הגנב וכפר, ובאו עדים שנגנב - אם באמת נשבע השומר כשטען שנגנב, נפטור הגנב מן הכפל בהודאתו לשומר. ואם בשקר נשבע, אין מוציאין הכפל מן הגנב; ואם תפשו הבעלים את הכפל, אין מוציאין מידו. תבעו הבעלים את השומר ושלם, ואחר כך הפך הגנב ותבעוהו הבעלים והודה להם שנגנב, ואחר כך תבעו השומר וכפר בו, ובאו עדים שנגנב - אין מוציאין הכפל מן הגנב; ואם תפש השומר את הכפל, אין מוציאין מידו. וכן הדין בתשלומי ארבעה וחמשה, אם טבח הגנב או מכר.

ט. הטוען טענת גנב בפקדון של קטן - אף על פי שנתן לו כשהוא קטן, ותבעו כשהוא גדול, ונשבע, ואחר כך באו עדים - הרי זה פטור מן הכפל, שגאמר: "כי יתן איש אל רעהו" - ואין נתינת קטן כלום, וצריך שתהיה נתינה ויתביעה שוין בגדול.

י. שומר שנגנב מרשותו, כגון שנגנב טלה מעדר שהפקד אצלו, וסלע מכיס שהפקד אצלו - אם יש עליו עדים, חייב בכפל. ואף על פי שהחזיר הסלע למקומו והטלה לעדרו - הרי זה חייב באחריותו, עד שיודיע הבעלים, שהרי פלגה שמירתו; וכאלו לא החזיר כלום, עד שיודיע בעליו. אבל הגונב סלע מכיס חבירו או כלי מביתו, והחזיר דבר הגנוב למקומו - אם ידעו הבעלים בגנבתו, ולא ידעו בחזירתו - עדין הגנב חייב באחריותו, עד שימנה את מעותיו. (יא.)

יא. דין הגנב לשלם הקרן והכפל או תשלומי ארבעה וחמשה מן המטלטלין שלו. אם לא נמצאו לו מטלטלין - בית דין יורדין לונכסיו, וגוכין הכל מן היפה שבונכסיו כשאר הנזקין, שגאמר בהן: "מיטב שדהו ומיטב פרמו ושלם". ואם אין לו מטלטלין ולא קרקע - בית דין מוכרין אותו [לעבד], ונותנין דמיו לנזק, שגאמר: "אם אין לו, ונמכר בגנבתו".

יב. האיש נמכר בגנבתו, אבל לא האשה; ודבר זה מפי הקבלה [ממשה רבינו]. ואין הגנב נמכר אלא בקרן, אבל הכפל או תשלומי ארבעה וחמשה - אינו נמכר בו, אלא הרי זה חוב עליו עד שיעשיר.

יג. גנב את הגוי או את ההקדש - אינו נמכר על הקרן, אלא הרי זה חוב עליו עד שיעשיר.

יד. היה קרן הגנבה מאה, ואין הגנב שנה אלא חמשים - הרי זה נמכר, ושאר הקרן עם הכפל עליו חוב, עד שיצא בשביעית ויעשיר וישלם. היה הגנב שנה מאה ואחד, אינו נמכר, שגאמר: "ונמכר בגנבתו", עד שיהיו דמיו מכלעין פלן בגנבתו [שיהא שווה כגניבתו].

טו. גנב ונמכר, וחזר וגנב - אם לשני גנב, הרי זה נמכר פעם שניה; ואפלו גנב מאה איש, נמכר מאה פעמים. ואם את ראשון גנב פעם שניה - אינו נמכר שניה, אלא ישאר עליו הכל חוב.

טז. גנב לזה, וחזר וגנב לזה, וחזר וגנב לזה - פלן שתפין בו; אם היו דמיו כנגד הקרן של שלשתן, או פחות מן הקרן - נמכר ומחלקין ביניהן, ושאר הכפלות חוב עליו; ואם היו דמיו יתר על זה - אינו נמכר, והכל חוב עליו עד שיעשיר.

יז. שתפין שגנבו כאחד - משלשין [מחלקים] ביניהן, וכל אחד מהן נמכר בחלקו מן הקרן; וכל מי שדמיו יתר על חלק הקרן שנתחייב בו, אינו נמכר.

יום רביעי כ"ד שבט ה'תשס"ט

הלכות גנבה פרק ד

א. הטוען שנגנב מביתו הפקדון - אם נשבע ואחר כך באו עדים ששקר טען, ושהפקדון היה אצלו - הרי זה משלם תשלומי כפל, שהרי הוא עצמו כגנב; ואם טבח ומכר אחר שנשבע, משלם תשלומי ארבעה וחמשה. ואינו מכיא אשם על פי עדים על שבועתו; ואינו מכיא חמש, שאין החמש משתלם עם הכפל. ואם באו עדים קדם שישבע, אינו משלם אלא הקרן בלבד.

ב. כמה דברים אמורים? שנשבע קדם שישלח יד [השתמש] בפקדון. אבל אם שלח בו יד, וטען טענת גנב ונשבע, ובאו עדים - פטור מן הכפל; שפיון ששלח בו יד, נתחייב בו וקנהו.

ג. וכן הטוען טענת אבדה בפקדון ונשבע, וחזר וטען טענת גנב ונשבע, ואחר כך באו עדים - פטור מן הכפל, שכבר יצא הפקדון מידי הבעלים משבועה ראשונה.

הדמים מבצעל הבית, ואחר כך מחזיר הגנבה, מפני תקנת השוק, כמו שבארנו.

ח. היה נושה בגנב מאה זוז, וגנב והביא לבעל חובו, ונתן לו מאה אחרת - הרי הגנבה חוזרת לבעליה, ואומרין לזה: 'לך ותבע הגנב במאתים, שלא נתת לו המאה האחרת מפני החפץ שהביא לך בלבד; כשם שהאמתו בראשונה, האמתו באחרונה'.

ט. לקח מגנב שאינו מפרסם במאה, ומכר לאחר במאה ועשרים, והכר הגנב - בעל הגנבה נותן לזה האחרון מאה ועשרים, ונוטל גנבתו; וחוזר הבעל ונוטל עשרים של שכר מן המוכר, ונוטל המאה מן הגנב. ואם גנב מפרסם הוא - נוטל המאה ועשרים מן התגר שלקח מן הגנב, והולך התגר ותובע הגנב במאה של קרן. והוא הדין אם מכר השני לשלישי, והשלישי לרביעי, אפלו מאה - שהוא נוטל מכל אחד ואחד מה שנשפר, ונוטל הקרן מן הגנב. וכל הדברים האלו - לפני יאוש, כמו שבארנו.

י. בעל הבית שאינו עשוי למכר את כליו, ויצא לו שם גנבה בעיר, והפיר [זיהה] כליו וספריו ביד אחרים, או שהיה עשוי למכר, והיו כלים אלו שהפיר מכלים העשויין להשאיל ולהשכיר - אם באו עדים שזה כליו של זה - ישבע זה שהן בידו בנקיטת חפץ בכמה לקח, ויטל מבצעל הבית, ויחזיר לו כליו.

יא. היה בעל הבית עשוי למכר את כליו, ולא היו מדברים העשויים להשאיל ולהשכיר - אף על פי שיצא לו שם גנבה בעיר, והכרו כליו, אינו מחזירן מיד הלקוחות, שמא הוא מכרן לאחרים. אכל אם באו בני אדם ולנו בתוך ביתו, ועמד ונעק בלילה: 'נגנבו כליו וספרי', וכאו בני אדם ומצאו מחתרת חתורה [חפורה], ובני אדם שלנו בתוך ביתו יוצאין וצוררות של כלים על כתפיהן, והכל אומרין: 'הללו כליו וספריו של פלוני' - הרי זה נאמן; וישבע זה שהכלים בידו בנקיטת חפץ כמה הוציא, ויטל מבצעל הגנבה, ויחזיר לו כליו.

יב. גנב שהחזק ונתפרסם שגנב לתוך בית חברו, ועדים מעידים שיצא וכלים טמונים לו תחת כנפיו [כנפי בגדו], אף על פי שהיה שם בעל הבית, וטען ואמר: 'לקיחין הן ביד', ובעל הבית אומר: 'גנובים הן' - אם היה בעל הבית שאין דרכו למכר את כליו, ואותן כלים אין דרך בני אדם להטמין ואין דרך אותו המחזק להצניע כליו תחת כנפיו - הרי בעל הבית נאמן, וישבע בנקיטת חפץ ונוטל כליו. ואם אין אדם זה מחזק בגנבה - אין בעל הבית נאמן, אלא נשבע זה שהכלים בידו שבועת הסת שהכלים האלו לקיחין הן בידו, והולך.

הלכות גנבה פ"ק ו

א. כל דבר שחזקתו הוא גנוב, אסור לקח [לקנות] אותו; וכן אם רב אותו הדבר שהוא גנוב, אין לוקחין אותו. לפיכך, אין לוקחים מן הרוצים צמר או חלב או גדיים; אכל לוקחין מהן חלב וגבינה במדבר, אכל לא בישוב.

מנה את כיסו, ומצאו שלם המנן - פטור. ואם לא ידעו הבעלים, לא בגנבתו ולא בחזירתו - אפלו מנן אינו צריך; אלא פיון שהחזירו למקומו, נפטר מאחריותו.

יב. כמה דברים אמורים? בדבר שאין בו רוח חיים. אכל הגנב טלה מעדר חברו, וידעו בו הבעלים, והחזירו לעדר שלא מדעת הבעלים, ומת או נגנב - חייב באחריותו; ואם מנו את הצאן והיא שלמה - פטור. ואם לא ידעו הבעלים, לא בגנבתו ולא בחזירתו - אף על פי שמנו את הצאן והיא שלמה - חייב באחריותו עד שיודיע את הבעלים, כדי שישמרו את הטלה הגנוב; שהרי למדו [הרגילו] דרך אחרת, חוץ מדרך שאר הצאן שבעדר זה.

הלכות גנבה פ"ק ח

א. אסור לקנות מן הגנב החפץ שגנב, ועון גדול הוא; שהרי מחזיק ידי עוברי עברה, וגורם לו לגנב גנבות אחרות, שאם לא ימצא לוקח, אינו גוים; ועל זה נאמר: "חולק עם גנב, שווגא נפשו".

ב. הגנב ומכר, ולא נתיאשו הבעלים, ואחר כך הפך הגנב, וכאו עדים שזה החפץ שמכרו פלוני זה הוא גנבו בפנינו - חוזר החפץ לבעליו, והבעלים נותנין ללוקח דמים ששקל לגנב מפני תקנת השוק [שלא יפסיד הקונה ממונו]; והבעלים חוזרין, ועושין דין עם הגנב. ואם גנב מפרסם הוא - לא עשו בו תקנת השוק, ואין הבעלים נותנין ללוקח כלום, אלא חוזר הלוקח ועושה דין עם הגנב, ומוציא ממנו דמים ששקל לו.

ג. נתיאשו הבעלים מן הגנבה - בין שנתיאשו ואחר כך מכר הגנב, בין שנתיאשו אחר שמכר - קנה הלוקח בראש ושוני רשות, ואינו מחזיר הגנבה עצמה לבעליה; אלא נותן להם הדמים, אם לקח מגנב מפרסם, או אינו נותן כלל לא חפץ ולא דמים מפני תקנת השוק, אם לא היה זה המוכר גנב מפרסם.

ד. בזמן שהלוקח עושה דין עם בעל הבית - אם אין עדים בכמה לקח, הרי התגר [הקונה] נשבע בנקיטת חפץ [קדוש] בכמה לקח, ונוטל מן הבעלים. וכל הנשבע ונוטל מן הבעלים - שבועתו מדבריהם, ונשבע בנקיטת חפץ, כמו שיתבאר במקומו.

ה. בזמן שהלוקח עושה דין עם הגנב, והוא אומר: 'בכף וכף לקחתי ממך', והלה אומר: 'לא מכרתי לך אלא בפחות מזה' - התגר נשבע בנקיטת חפץ, ונוטל מן הגנב; שאין הגנב יכול לשבע, מפני שהוא חשוד על השבועה.

ו. גנב ופרע בחובו, גנב ופרע בהקפו [שילם בגניבה הקפה שחייב] - אין בזה תקנת השוק; אלא הבעלים נוטלין הגנבה בלא דמים, וישאר חוב אלו על הגנב כשהיה. משפן הגנבה - בין שמשפן אותה ביתר על דמיה, או בפחות מדמיה - הבעלים נותנין לבעל המשפון, וחוזרין ועושין דין עם הגנב, אלא אם פן היה גנב מפרסם, כמו שבארנו. ז. הלוקח מגנב שאינו מפרסם - בין שלקח ממנו שנה מאה במאתים, או שנה מאתים במאה - הרי זה נוטל

ג. כל מי שמשקה בביתו או בחנותו מדה חסרה, או משקל חסר - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא יהיה לך בכיסך וגו'". ואפילו לעשות המדה עכ"ט [כלי] של מימי רגלים, אסור; שאף על פי שאין זה לוקח ומוכר בה, שמא יבוא מי שאינו יודע שהיא חסרה, וימדד בה. ואין לוקח על לאו זה, שהרי אין בו מעשה.

ד. היו המדות והמשקלות של בני העיר חתומות בחותם ידוע, וזו המדה או המשקל החסרים בלא חותם - הרי זה מתר לשהותן לשאר תשמישי הבית. פיוצא בזה, סלע שנפגמה מן הצד - לא יעשה אותה משקל בין משקלותיו, ולא יזקקנה בין גרוטותיו, ולא יקבנה [יחזור] ויתלנה בצואר בנו, שמא יבוא אחר ויעשנה משקל; אלא או ישחק, או יחתך, או יקץ, או ישליף לים המלח.

ה. חסרה ועמדה על מחצה, יקנים. עמדה על פחות ממחצה, יקץ; על יתר ממחצה, יקץ עד שיעמידנה על מחצה. ואם לא חסרה אלא פחות משתות - יקנים לשאת ולתת בה, אבל לא למשקל; שכל פחות משתות, רב בני אדם מוחלין בו במשא ובמתן.

ו. סלע שנפגמה באמצע - אסור למכר אותה להרג [רוצח] או להרגם [גזלן], מפני שמרמין בה את אחרים; אבל נוקבה, ותולה אותה בצואר הקטן.

ז. עושה אדם מדותיו סאה, ויחצי סאה, וירביע סאה, וקב, ויחצי קב, וירביע הקב, ויחצי הרביע, ושמן הרביע; אבל לא יעשה קבים, שלא תתחלף ברביע הסאה שהוא קב ומחצה. וכן במדות הלח עושה הין, ויחצי הין, וירביעית ההין, ולג, ויחצי לג, וירביעית, ושמינית, ואחד משמונה בשמינית. ולא אסרו לעשות שלישיית הין וירביעית הין, אף על פי שמתחלפין זה בזה, הואיל והיו במקדש מימות משה רבנו. ח. אחד הנושא ונותן עם ישראל, או עם הגוי עובד עבודה זרה - אם מדד או שקל בחסר, עובר על לא תעשה, ויחצי להחזיר. וכן אסור להטעות את הגוי בחשבון, אלא ידקדק עמו, שנאמר: "והחשב עם קנהו" - אף על פי שהוא פבוש תחת ידך, קל וחמר לגוי שאינו פבוש תחת ידך; והרי הוא אומר: "כי תועבת ה' אליהך כל עשה אלה, כל עשה עול", מכל מקום.

ט. וכן במדת הקרקע, אם הטעה את חברו במשיחת [מדידת] הקרקע - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תעשו עול במשפט, במדה" - "במדה", זו מדת הקרקע. וכך הוא ענין פסוק זה: לא תעשו עול במשפט מדת הקרקע, ולא במשפט המשקל, ולא במשפט המדה, אפילו מדה קטנה במשורה [מדה קטנה].

י. בני חבורה המקפידין זה על זה שהחליפו חלק בחלק, או לזה ממנו מאכל והחזיר לו - עוברין משום מדה, ומשום משקל, ומשום מנין, ומשום לווין ופזרעין ביום טוב.

יא. המפסיג גבול רעהו, והקנים מתחום חברו בתוך תחום שלו, אפילו מלא אצבע - אם בחזקה עשה, הרי זה גזלן; ואם הסיג בסתר, הרי זה גנב. ואם בארץ ישראל הסיג הגבול, הרי זה עובר בשני לאוין: בלאו של גנבה או של

ומתר לקח מן הרועים ארבע צאן, או ארבע גזות של צמר מעדר קטן, או חמש מעדר גדול - שאין חזקתו שהוא גונב בדבר רב.

ב. כללו של דבר: כל שהרועה מוכרו - אם היה בעל הבית מרגיש בו, מתר לקח אותו מן הרועה; ואם אין בעל הבית מרגיש בו, אסור לקח אותו.

ג. אין לוקחין משומרי פרות עצים או פרות, אלא בזמן שהן יושבין ומוכרין והסלים לפניהן והפלים [מאזניים] לפניהן; שהרי הדבר גלוי ויש לו קול, ואין זה גנבה. ולוקחין מפתח הגנה, אבל לא מאחורי הגנה. וכלן שאמרו 'הטמן' [החבא], אסור לקח מהן. ומתר לקח מן הארים [עובד תמורת חלק ביבול], שהרי יש לו חלק בפרות ובעצים.

ד. אין לוקחין מן הנשים ומן העבדים ומן הקטנים, אלא דברים שחזקתן שהן שלהן מדעת הבצלים, כגון נשים שמכרו כלי פשתן בגליל, או עגלים בשרון; וכלן שאמרו 'הטמן' - אסור לקח מהן, מפני שהן בחזקת גנבה. ולוקחין ביצים ותרגולין בכל מקום מכל אדם; ואם אמר 'הטמן', אסור.

ה. לוקחין מן הפדדין [בעלי בית בד] זיתים במדה, ושמן במדה; אבל לא זיתים מועטין, ולא שמן מועט - שחזקתן גנבה הן. וכן כל פיוצא בהן.

ו. מוכין [שאריות צמר] שהכובס מוציא, הרי אלו שלו; ושהסורק מוציא, הרי אלו של בעל הבית. הכובס נוטל שלשה חוטין, והן שלו; יתר מכאן, של בעל הבית. אם היה שחר על גבי לבן - נוטל את הכל, והן שלו.

ז. החיט ששיר מן החוט כדי משיכת מחט, ושיר מן הכגד מטלית [פיסת בד] שהיא שלש אצבעות על שלש אצבעות - חיב להחזירן לבעלים; פחות מכן, שלו.

ח. נטרת [פסולת עין] שהתרחש מוציא במעצד [כלי נסירה], שלו; ובכשיל [גרזן], של בעל הבית. ואם היה עושה אצל בעל הבית, אף הנטרת של בעל הבית. וכל הדברים האלו וכיוצא בהן, הולכין בהן אחר מנהג המדינה.

ט. כל אמן שמכר דבר מן הדברים שאינן שלו בהלכת מדינה, כגון מוכין שמכרן הסורק במקום שנהגו שיהיו של בעל הבית - אסור לקח ממנו, מפני שהן בחזקת גנבה. אבל לוקחין ממנו פר מלא מוכין. ואם מכר האמן דברים שהן שלו בהלכת מדינה, לוקחין ממנו; ואם אמר 'הטמן', אסור.

יום חמישי כ"ה שבט ה'תשס"ט

הלכות גנבה פרק ז

א. השוקל לחברו במשקלות חסרות מן המשקל שהספיקו עליו בני אותה המדינה, או המודד במדה חסרה מן המדה שהספיקו עליה - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תעשו עול במשפט, במדה במשקל ובמשורה".

ב. אף על פי שהמודד או השוקל חסר גונב - אינו משלם תשלומי כפל, אלא משלם לו המדה או המשקל. ואין לוקחין על לאו זה, מפני שהוא חיב בתשלומין.

יא. החוט שְׁתוּלִין בוּ הַפֶּלֶס [בו תלוין המאזניים], וכן חוט מאזנים של זהב ושל מוכרי ארגמן טוב - אָרְכוּ שֵׁלֶשׁ אַצְבָּעוֹת, וגבוהין מן הארץ שלש אַצְבָּעוֹת, ואָרְכוּ הַפֶּלֶס ואָרְכוּ הַשְּׁלִשְׁלָאוֹת שְׁלוֹ כְּפִי מֵהָ שְׁהוּא רוּצָה.

יב. מִזֵּין שְׁחִיב המוכר להכריע [להוסיף] ללוקח בַּעַת שְׁשׁוּקָל לוֹ? שְׁנָאֵמַר: "אֲכָן שְׁלֵמָה וְצָדֵק יִהְיֶה לָּךְ", אָמְרָה תוֹרָה: צָדֵק מִשְׁלָף וְתָן לוֹ.

יג. וְכֵמָה? בֵּלַח, אָחֵד לְמֵאָה; וּבִיבֶשׁ, אָחֵד לְאַרְבַּע מֵאוֹת. בִּיצֵד? מִכֵּר לוֹ עֶשֶׂר לִיטְרִין לַח, נוֹתֵן לוֹ גְּרוּמִין [תוספות] אָחֵד מִעֲשָׂרָה בְּלִיטְרָה; וְאִם מִכֵּר לוֹ עֶשְׂרִים לִיטְרִין יִבֶּשׁ, נוֹתֵן לוֹ גְּרוּמִין אָחֵד מִעֲשָׂרִים בְּלִיטְרָה. וְכֵן לְפִי חֲשׁוֹן זֶה, בֵּין רֹב בֵּין מוּעָט.

יד. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּמָקוֹם שֶׁנִּהְיָ לְמִכֵּר עֵין בְּעֵין; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁנִּהְיָ לְהַכְרִיעַ, חֵיב לְהַכְרִיעַ לוֹ טַפַּח.

טו. הִנֵּה שׁוּקָל לוֹ עֶשֶׂר לִיטְרִין - לֹא יֹאמֵר לוֹ: 'שְׁקָל אַחַת אַחַת וְהִכְרַע'; אֲלָא שׁוּקָל לוֹ עֲשָׂרָה בְּכַת אַחַת, וְהִכְרַע אָחֵד לְכָלֵן.

טז. מָקוֹם שֶׁנִּהְיָ לְמַד בְּדָקָה [מדה קטנה], לֹא יִמַּד בְּגִסָּה; בְּגִסָּה, לֹא יִמַּד בְּדָקָה; לְמַחֵק [ליישר המדה], לֹא יִגְדֹשׁ יוֹסִיף בְּדָמִים; וְכֵן אִם נִהְיָ לְגִדֵּשׁ, לֹא יִמַּחֵק וְיִפְחוֹת מִן הַדָּמִים, אֲלָא מוֹדֵד כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

יז. בְּנֵי מְדִינָה שָׂרְצוּ לְהוֹסִיף עַל הַמְּדוֹת אוֹ עַל הַמִּשְׁקָלוֹת, לֹא יוֹסִיפוּ יִתֵּר עַל שְׁתּוּת; שְׂאִם הִיָּה הַקֵּב מְכִיל חֲמִשָּׁה, וְעֲשָׂאוּהוּ מְכִיל שֵׁשָׁה - הִרְשׁוּת בִּידָם; יִתֵּר עַל שֵׁשָׁה, לֹא יַעֲשֶׂהוּ.

יח. הַסִּיטוֹן [סיטונאי] מְקַנֵּחַ [מנקח] אֶת מְדוֹתָיו אַחַת לְשָׁלִשִׁים יוֹם. וְכַעַל הַבֵּית - אַחַת לְשָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ. וְהַחֲנוּנִי מְקַנֵּחַ מְדוֹתָיו פְּעָמִים בִּשְׁבַע [בשבוע], וּמִמָּחָה [ורוחץ] מִשְׁקָלוֹתָיו פְּעַם אַחַת בְּשָׁבַת, וּמְקַנֵּחַ מֵאֲזִנִּים עַל כָּל מִשְׁקָל וּמִשְׁקָל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִחְלִידוּ.

יט. הַמִּבְכָּשׁ לְשָׁקָל שְׁלֹשָׁה רִבְעֵי לִיטְרָה - נוֹתֵן לִיטְרָה בְּכָף מֵאֲזִנִּים, וְהַבֶּשֶׂר וְרִבְעֵי לִיטְרָה בְּכָף שְׁנִיָּה; שְׂאִם אָתָּה אוֹמֵר 'נוֹתֵן חֲצִי לִיטְרָה וְרִבְעֵי לִיטְרָה בְּכָף אַחַת' - שְׂמֵא יִפֹּל רִבְעֵי הַלִּיטְרָה, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ רוֹאֶהוּ.

כ. חֵיבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים כָּל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶף וּפֶלֶף, שִׁיְהִיו מַחֲזִירִין עַל הַחֲנִיּוֹת, וּמַצְדִּיקִין אֶת הַמֵּאֲזִנִּים וְאֶת הַמְּדוֹת, וּפּוֹסְקִין אֶת הַשְּׂעָרִים. וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא עִמּוֹ מִשְׁקָל חֲסֵר, אוֹ מִדָּה חֲסֵרָה, אוֹ מֵאֲזִנִּים מְקַלְקָלִין - יֵשׁ לָהֶם רִשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ כְּפִי כָחוֹ, וּלְקַנְסוֹ כְּפִי שִׁירָאָה בֵּית דִּין לְחַזֵּק הַדֶּבֶר. וְכָל מִי שֶׁמִּפְקִיעַ אֶת הַשְּׂעָר וּמוֹכֵר בִּיקָר - מִפִּין אוֹתוֹ, וְכוּפִין אוֹתוֹ וּמוֹכֵר בְּשַׁעַר הַשּׁוּק.

הַלְכוֹת גִּנְבָה פָּרָק ט

א. כָּל הַגּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנָאֵמַר: "לֹא תִגְנוֹב" - פֶּסוּק זֶה הָאֲמֹר בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, הוּא אֲזַהֲרָה לְגוֹנֵב נֶפֶשׁוֹת. וְכֵן הַמוֹכֵרוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁוֵה בְּכָלֵל "לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרַת עֶבֶד". וְאֵין לוֹקִין עַל שְׁנֵי לֹאִין אֵלּוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא לֹא שֶׁנִּתֵּן לְאֲזַהֲרַת מִיתַת בֵּית דִּין, שְׁנָאֵמַר: "כִּי יִמָּצָא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו וְגו'"; וּמִיתַתוֹ בְּחִנּוּק.

גִּזְלָה, וּבְלֹא שֶׁל "לֹא תִסֵּיג גְּבוּל רֵעֶךָ". וְאֵין חֵיבִין בְּלֹא זֶה אֲלָא בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שְׁנָאֵמַר: "בְּנִחְלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאַרְץ". **יב.** קָשָׁה עֲנִשָּׁן שֶׁל מְדוֹת, יִתֵּר מִעֲנִשָּׁן שֶׁל עֲרִיּוֹת; שְׁוֵה בֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם, וְזֶה בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ. וְכָל הַכּוֹפֵר בְּמִצְוֹת מְדוֹת - כְּכּוֹפֵר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהִיא תַחֲלַת הַצּוּרִי [תחילת עשרת הדברות]; וְכָל הַמִּקְבֵּל עָלָיו מִצְוֹת מְדוֹת - הִרִי זֶה מוֹדָה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהִיא גְרָמָה לְכָל הַצּוּרִי.

הַלְכוֹת גִּנְבָה פָּרָק ח

א. מִצְוֹת עֲשֶׂה לְצַדֵּק הַמֵּאֲזִנִּים וְהַמִּשְׁקָלוֹת וְהַמְּדוֹת יָפָה יָפָה, וְלִדְקָדֵק בְּחֲשָׁבוֹן בַּשֶּׁעַת עֲשִׂיתָן, שְׁנָאֵמַר: "מֵאֲזִין צָדֵק, אֲבָנֵי צָדֵק וְהֵין צָדֵק יִהְיֶה לָכֶם". וְכֵן בְּמִדַּת הַשְּׂרָקָע, צָרִיף לְדְקָדֵק בְּחֲשָׁבוֹן מִשִּׁיתָ [מדידת] הַשְּׂרָקָע עַל פִּי הָעָקָרִים הַמִּתְבָּאִרִּים בְּכַתְבֵּי הַגִּמְטְרִיּוֹת [ההנדסה], שֶׁאִפְלוּ מִלֹּא אַצְבָּע מִן הַשְּׂרָקָע, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא מְלֵאָה בְּרַכֵּם [פרח יקר].

ב. אַרְבַּע אֲמוֹת הַסְּמוּכִין לְחֵרִין - מְזוּלְזָלִין [לא מדייקים] בְּמִשְׁחָתָן; וְהַסְּמוּכִין לְשִׁפְת הַנֶּהָר - אֵין מוֹשְׁחִין אוֹתָן כָּלֵל, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל בְּנֵי רִשְׁוֹת הָרַבִּים.

ג. וְהַמּוֹדֵד אֶת הַשְּׂרָקָע - לֹא יִמַּד לְאַחַד [משני שותפים] בִּימּוֹת הַחֲמָה וְלְאַחַד בִּימּוֹת הַגָּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַחֲבֵל [שבו מודדין] מִתְקַצֵּר בִּימּוֹת הַחֲמָה [מהחום]; לְפִיכָף, אִם מוֹדֵד בְּקֶנֶה אוֹ בְּשִׁלְשֵׁלֶת שֶׁל בְּרִזָּל וְכִיּוּצָא בֵּה, אֵין בְּכָף כְּלוּם. **ד.** אֵין עוֹשִׂין מִשְׁקָלוֹת, לֹא שֶׁל בְּדִיל, וְלֹא שֶׁל עוֹפְרֶת, וְלֹא שֶׁל שָׂאֵר מִיְּגֵי מִתְכוֹת כְּאֵלּוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַעֲלִין חֲלָדָה וּמִתְחַסְרִין; אֲבָל עוֹשִׂין שֶׁל צִחִית סֶלַע [אבן קשה], וְשֶׁל זְכוּכִית, וְשֶׁל אֲכָן שֶׁהֵם, וְכִיּוּצָא בֵּהֶן.

ה. אֵין עוֹשִׂין אֶת הַמַּחֵק [בו מיישרים מדה גדושה] לֹא שֶׁל דְּלַעַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַל, וְלֹא שֶׁל מִתְכָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכַבֵּד; אֲבָל עוֹשֶׂהוּ שֶׁל זֵית, וְשֶׁל אֲגוּזִים, וְשֶׁל שְׂקָמָה, וְשֶׁל אֲשְׁרָרוֹעַ [מין אילן], וְכִיּוּצָא בֵּהֶן.

ו. אֵין עוֹשִׂין אֶת הַמַּחֵק, צָדוֹ אָחֵד קָצֵר וְצָדוֹ אָחֵד עֲבָה. וְלֹא יִמַּחֵק מַעֲט מַעֲט, מִפְּנֵי שֶׁמִּפְחִיתוֹ לְמוֹכֵר; וְלֹא יִמַּחֵק בְּכַת אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁמִּפְחִיתוֹ לְלוֹקֵחַ.

ז. אֵין טוֹמְנִין אֶת הַמִּשְׁקָלוֹת בְּמַלַּח כְּדֵי שִׁיפְחָתוּ, וְלֹא יִרְתִּיחַ [יקציף ע"י מויגה מגובה] בְּמִדַּת הַלַּח בַּעַת שְׁמּוֹדֵד, וְאִפְלוּ הִיָּתָה הַמְּדָה קִטְנָה בְּיוֹתֵר; שֶׁהִרִי הַתּוֹרָה הַקְּפִידָה עַל הַמְּדוֹת בְּכָל שְׁהוּא - שְׁנָאֵמַר: "וּבְמִשְׁוֹרָה", וְהִיא מְדָה קִטְנָה אָחֵד מִשְׁלֹשָׁה וּשְׁלִשִׁים בִּלְג.

ח. מוֹכְרֵי עֲשָׂשִׁיּוֹת [חתיכות] שֶׁל בְּרִזָּל וְכִיּוּצָא בֵּהֶן - צָרִיף לְהִיּוֹת חוֹט הַמֵּאֲזִנִּים שְׂאוּחֵזוּ הַשּׁוּקָל בְּיָדוֹ תְּלוּי בְּאֹוִיר שְׁלֹשָׁה טַפָּחִים, וּגְבוּהֵין מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טַפָּחִים, וְאָרְכוֹ קֶנֶה הַמֵּאֲזִנִּים וְאָרְכוֹ הַחוּטִים שָׁנִים עֶשֶׂר טַפַּח.

ט. מֵאֲזִנִּים שֶׁל מוֹכְרֵי צָמֵר וְשֶׁל מוֹכְרֵי זְכוּכִית - יִהְיֶה אָרְכוֹ הַחוֹט שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ שְׁנֵי טַפָּחִים, וּגְבוּהֵין מִן הָאָרֶץ שְׁנֵי טַפָּחִים, וְהַקֶּנֶה וְהַחוּטִין אָרְכוֹ תִשְׁעָה טַפָּחִים.

י. מֵאֲזִנִּים שֶׁל חֲנוּנִי וְשֶׁל בַּעַל הַבֵּית - יִהְיֶה אָרְכוֹ הַחוֹט שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ טַפַּח, וּגְבוּהֵין מִן הָאָרֶץ טַפַּח, וְאָרְכוֹ הַקֶּנֶה וְאָרְכוֹ הַחוּטִין שֵׁשָׁה טַפָּחִים.

יא. וכן הגנב שגנב ויצא, או שלא גנב ומצאו יוצא מן המחתרת - הואיל ופנה ערף ואינו רודף, יש לו דמים. וכן אם הקיפוהו עדים או בני אדם - אף על פי שעדין הוא ברשות זה שפא עליו, אינו נהרג. ואין צריך לומר אם פא לבית דין, שאינו נהרג.

יב. וכן הפא במחתרת לתוף גנתו, או לתוף שדהו, או לתוף הדיר והסתר [מקום מגורו] - יש לו דמים; שחזקתו שפא על הממון בלבד, לפי שאין רב הבעלים מצוין במקומות אלו.

יג. כל גנב שיש לו דמים [שאסור להורגו] - אם נפל עליו גל בשבת, מפקחין עליו. ואם שבר פלים בכיאתו, חיב פתשלומין; אבל מי שאין לו דמים ששבר פלים בכיאתו - פטור, כמו שבארנו.

ברייך רחמנא דסייען

יום שישי כ"ו שבט ה'תשס"ט

הלכות גזלה ואבדה

יש בכללן שבע מצוות - שתי מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לגזל; (ב) שלא לעשק; (ג) שלא לחמד; (ד) שלא להתאוות; (ה) להשיב את הגזלה; (ו) שלא יתעלם מן האבדה; (ז) להשיב האבדה. ובאר מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות גזלה ואבדה פרק א

א. כל הגזל את חברו שוה פרוטה - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תגזל". ואין לוקין על לאו זה, שהרי הכתוב נתקו לעשה, שאם גזל - חיב להחזיר, שנאמר: "והשיב את הגזלה אשר גזל", זו מצות עשה. ואפלו שרף את הגזלה - אינו לוקה, שהרי הוא חיב לשלם דמיה, וכל לאו שנפתח לתשלומין, אין לוקין עליו.

ב. ואסור לגזל כל שהוא, דין תורה. אפלו גוי עובד עבודה זרה, אסור לגזלו או לעשקו; ואם גזלו או עשקו, יחזיר.

ג. איזה הוא גזל? זה הלוקח את ממון האדם בחזקה, כגון שחטף מטלטלין מידו, או שנכנס לרשותו שלא ברצון הבעלים ונטל פלים משם, או שתקף בעבדיו ובבהמתו ונשתמש בהן, או שירד לתוף שדהו ואכל פרותיה, וכל פיוצא כזה - הוא הגזל, כענין שנאמר: "ויגזל את החנית מיד המצרי".

ד. איזה הוא עושק? זה שפא ממון חברו לתוף ידו ברצון הבעלים, וכיון שתבעוהו - פכש [עכב] הממון אצלו בחזקה ולא החזירו; כגון שהיה לו ביד חברו הלואה או פקדון או שכירות, והוא תובעו ואינו יכול להוציא ממנו מפני שהוא אלם וקשה; על זה נאמר: "לא תעשק את רעך".

ה. כל הגזל - חיב להחזיר את הגזלה עצמה, שנאמר: "והשיב את הגזלה אשר גזל"; ואם אבדה או נשתנת - משלם דמיה. בין שהודה מפי עצמו, בין שבאו עליו עדים

ב. אין הגנב חיב מיתת חנק, עד שיגנב את הישראל, ויכניסנו לרשותו, וישתמש בו, וימכרנו לאחרים - שנאמר: "והתעמר בו, ומכרו". ואפלו לא נשתמש בו אלא בפחות משוה פרוטה, כגון שנשען עליו או נסמך בו, אף על פי שהגנב ישן - הרי זה נשתמש בו.

ג. גנבו ונשתמש בו ומכרו, ועדין הגנב ברשות עצמו, ולא הכניסו הגנב לרשותו - פטור. גנבו והוציאו לרשותו, ונשתמש בו ולא מכרו, או מכרו קדם שישתמש בו, או נשתמש בו ומכרו לאחר מקרוביו של גנב, כגון שמכרו לאביו או לאחיו - הרי זה פטור, שנאמר: "גנב נפש מאחיו", עד שיבדילנו מאחיו ומקרוביו במכירה. וכן אם גנבו והוא ישן, ונשתמש בו כשהוא ישן, ומכרו ועדין הוא ישן - הרי זה פטור.

ד. וכן אם גנב אשה, ומכרה לעבדיה בלבד, כגון שהתנה על הלוקח: "שזו השפחה לי, ואין לך אלא הולדות" - הרי זה פטור.

ה. הגונב את בנו או את אחיו הקטן, וכן האפיטרופין שגנבו את היתומים שהן סמוכין אצלו, ובעל הבית שגנב אחד מבני ביתו הסמוכין על שלחנו, ומלמד תינוקות שגנב אחד מן הקטנים הלומדים אצלו - אף על פי שנשתמש בו ומכרו, פטור, שנאמר: "ונמצא בידו", פרט לאלו שהן מצויין בידו.

ו. אחד הגונב את הגדול, או הגונב את הקטן בן יומו שכלו לו חדשיו [תמו ימי הרינון], בין זכר בין נקבה, בין שהיה הגנב איש או אשה - הרי אלו נהרגין, שנאמר: "גנב נפש", מכל מקום. ואחד הגונב את הישראלי, או שגנב גר או עבד משחרר - שנאמר: "נפש מאחיו", ואלו בכלל אחינו בתורה ובמצוות הן. אבל הגונב את העבד, או מי שחציו עבד וחציו בן חורין - פטור.

ז. הפא במחתרת, בין ביום בין בלילה - אין לו דמים; אלא אם הרגו בעל הבית או שאר האדם, פטורין. ורשות יש לכל להרגו בין בחל בין בשבת, בכל מיתה שייכולין להמיתו - שנאמר: "אין לו דמים".

ח. ואחד הפא במחתרת, או גנב שנמצא בתוף גגו של אדם, או בתוף חצרו, או בתוף קרפפו [מגרשו] - בין ביום בין בלילה. ולמה נאמר "במחתרת"? לפי שדרך רב הגנבים לבוא במחתרת בלילה.

ט. ומפני מה התירה תורה דמו של גנב, אף על פי שפא על עסקי ממון? לפי שחזקתו, שאם עמד בעל הבית בפניו ומנעו - יזהרנו; ונמצא זה הנכנס לבית חברו לגנב, כרודף אחר חברו להרגו, ולפיכך יהרג - בין שהיה גדול, בין שהיה קטן, בין זכר בין נקבה.

י. היה הדבר ברור לבעל הבית שזה הגנב הפא עליו אינו הורגו, ואינו פא אלא על עסקי ממון - אסור להרגו; ואם הרגו, הרי זה הורג נפש, שנאמר: "אם זרחה השמש עליו" - אם ברור לך הדבר ששמש שיש לו שלום עמך, אל תהרגהו. לפיכך, אם הפא במחתרת על בנו - אינו נהרג, שודאי שאינו הורגו; אבל הפא על אביו, נהרג.

יג. כל הגזל את חברו שוה פרוטה - כאלו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר: "בן ארחות כל בצע בצע, את נפש וגו'". ואף על פי כן, אם לא היתה הגזלה קימת, ורצה הגזלן לעשות תשובה, ובא מאליה והחזיר דמי הגזלה - תקנת חכמים היא שאין מקבלין ממנו, אלא עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים. וכל המקבל ממנו דמי הגזלה, אין רוח חכמים נוחה ממנו.

הלכות גזלה ואבדה פרק ב

א. הגזלה שלא נשתנת, אלא הרי היא כמות שהיתה - אף על פי שנתאשו הפעלים ממנה, ואף על פי שמת הגזלן והרי היא ביד בניו - הרי זו חוזרת לבעליה בעצמה; ואם נשתנת ביד הגזלן - אף על פי שעדין לא נתאשו הפעלים ממנה - קנה אותה בשנוי, ומשלם דמיה כפשת הגזלה.

ב. ודין זה דין תורה הוא, שנאמר: "והשיב את הגזלה אשר גזל". מפי השמועה למדו - אם היא כשגזלה, משלם אותה; ואם נשתנת בידו, משלם דמיה. ונתאשו הפעלים ממנה, ולא נשתנת - קנה הגזלן כל השבח שהשיבה אחר יאוש, ואינו משלם אלא כפשת הגזלה; ודבר זה מדבריהם, מפני תקנת השבים [שלא ימנעו מלשוב בתשובה]. וכשמחזיר את הגזלה - שמין לו השבח, ונוטל מן הנגזל.

ג. מכרה הגזלן או נתנה במתנה - אף על פי שלא נשתנת הגזלה, אינה חוזרת בעצמה מיד הלוקח. הואיל ונתאשו הפעלים, בין לפני מכירה ונתניה בין לאחר מכירה ונתניה - קנה אותה הלוקח בלאו שנוי רשות.

ד. הגזל והשביח, ומכר או הוריש לפני יאוש - מה שהשביח הוריש ומה שהשביח מכר, וקנה לוקח או יורש את השבח, ונוטל דמי השבח מנגזל ומחזיר הגזלה, וחוזר הנגזל ונוטל דמי השבח מן הגזלן, שהרי לא נתאש. וכן אם השביח הלוקח או היורש, נוטל השבח מן הנגזל.

ה. מכר הגזלן לגוי - אף על פי שהשביח הגוי, חוזרת לבעליה. מכרה הגוי לישראל אחר שהשיבה - הואיל והגזלן ישראלי וזה שהיא בידו ישראלי, קנה השבח; ואם תפש הנגזל, אין מוציאין מידו.

ו. כבר בארנו, שהגזלה שהשיבה אחר יאוש או אחר שנשתנת - השבח של גזלן מפני תקנת השבים, אף על פי שהשיבה מאלה. כיצד? גזל פרה ונתעברה אצלו, בין שילדה קדם שתבעו בדין בין שעדין לא ילדה, גזל רחל [כבשה] ונטענה אצלו [בצמר], בין שגזזה קדם שתבעו בדין בין שעדין לא גזזה - הואיל ונתאשו הפעלים, משלם כפשת הגזלה. ואם ילדה וגזזה, הגזות והולדות של גזלן; ואם עדין לא ילדה ולא גזזה - שמין לו, ונוטל השבח מן הנגזל, ומחזיר בהמה עצמה.

ז. גזל פרה מעברה, ונתאשו הפעלים ואחר כך ילדה, רחל טעונה, ונתאשו הפעלים ואחר כך גזזה - משלם דמי פרה העומדת לילד, ודמי רחל העומדת לגזו. ואם

שגזל - הרי זה חייב לשלם הקרן בלבד. אפלו גזל קורה ובנה אותה בכירה [בנין] - הואיל ולא נשתנת, דין תורה הוא שיהרס את הבנין ויחזיר קורה לבעליה; אבל תקנו חכמים מפני תקנת השבים [שלא ימנעו מלשוב בתשובה], שיהיה נותן את דמיה ולא יפסיד הבנין. וכן כל פיוצא בזה. אפלו גזל קורה, ועשה אותה בספת הקג, ובא בעל הקורה לתבע בתוך ימי הקג - נותן לו את דמיה. אבל אחר הקג, הואיל ולא נשתנת ולא בנאה בטיט, מחזיר את הקורה עצמה.

ו. הגזל פחות משוה פרוטה - אף על פי שעבר, אינו בתורת השב גזלה. גזל שלש אגדות שוות שלש פרוטות, והזלו והרי שלשתן שוות שתי פרוטות, והחזיר לו שתיים - חייב להחזיר השלישית, הואיל ובתחלה היתה שוה פרוטה. גזל שתיים שוות פרוטה, והחזיר אחת - גזלה יש כאן, מצות השב גזלה אין כאן.

ז. הגזל את חברו בשוב, והחזיר לו גזלתו במדבר - הרשות ביד הנגזל: אם רצה, נוטל; ואם לאו - אומר לו: 'איני נוטל אלא בשוב, שמא תאנס ממני כאן'; והרי היא ברשות הגזלן ובאחריותו, עד שיחזירנה לו בשוב. וכן בדמי הגזלה.

ח. הגזל את חברו, והכליע לו [דמי הגזילה] בחשבון [של דבר שקנה ממנו] - יצא. ואם החזיר לכיסו שיש בו מעות - יצא, שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, והרי מנה המעות שהחזיר לו בכלל מעותיו, ומנן שלא מדעת פוטר. ואם החזיר לכיס שאין בו כלום - לא יצא, וחייב באחריות הגזלה עד שיודעו שהחזיר לכיס פלוני.

ט. כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו, או דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו, והכפיד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו - אף על פי שנתן לו דמים רבים - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תחמד". ואין לוקין על לאו זה, שאין בו מעשה. ואינו עובר על לאו זה, עד שיקח החפץ שחמד, כענין שנאמר: "לא תחמד פסך וזהב עליהם, ולקחת לך", חמד שיש בו מעשה.

י. כל המתאנה ביתו או אשתו וכליו של חברו, וכן כל פיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו - בין שחשב בלבו היאך קנה דבר זה, ונפתה לבו בדבר - עבר בלא תעשה, שנאמר: "לא תתאנה"; ואין תאנה אלא בלב בלבד.

יא. התאנה מביאה לידי חמוד, והחמוד מביא לידי גזל; שאם לא רצו הפעלים למכר, אף על פי שהרבה להם בדמים והפציר ברעים - יבוא לידי גזל, שנאמר: "והחמוד בתים וגזלו". ואם עמדו הפעלים בפניו להציל ממנו או מנעוהו לגזל, יבוא לידי שפיכות דמים. צא ולמד ממעשה אחאב ונבות.

יב. הא למדת, שהמתאנה - עובר בלאו אחד; והקונה דבר שהתאנה בהפציר שהפציר בפעלים או בכקשה מהם - עובר בשני לאוין; לכך נאמר "לא תחמד" ו"לא תתאנה". ואם גזל, עבר בשלשה לאוין.

הלכות גזלה ואבדה פרק ג

א. הגזל חבית של זין מחברו, והרי היא שוה דינר בשעת הגזלה, והוקרה אצלו ועמדה בארבעה - אם שבר את החבית או שתה אותה או מכרה או נתנה במתנה אחר שהוקרה - משלם ארבעה, כשעת הוצאה מן העולם; שאלו הניחה, היתה חוזרת בעצמה. נשברה מאליה או אבדה - משלם דינר, כשעת הגזלה.

ב. היתה שוה בשעת הגזלה ארבעה, ובשעת הוצאה מן העולם דינר - משלם ארבעה, כשעת הגזלה, בין ששבר אותה או ששתיה, בין שנשברה או אבדה מאליה. וכן כל פיוצא בזה.

ג. הגזל חותל [סוג כלי] שיש בו חמשים תמרים, וכשימכר החותל פלו פאחת ימכר בתשעה, וכשימכר אחת ימכר בעשרה - אינו משלם אלא תשעה, ואין הנגזל יכול לומר לו: 'אני אחת אחת הייתי מוכר'. וכן הדין במזיק, וכן כל פיוצא בזה בנכסי הדייט; אבל בהקדש אינו כן, אלא משלם עשרה.

ד. גזל בהמה והזקינה, או כחשה פחש שאינו יכול לחזר, גזל עבדים והזקינה, או כחשו פחש שאינו יכול לחזר, כגון חלאים שאין להם רפואת תעלה, או שגזל מטבע ונסדק או פסלו המלך, או שגזל פרות והרקיבו פלן, או שגזל זין והחמיץ - הרי זה כמי שגזל כלי ושברו, ומשלם כשעת הגזלה. אבל אם גזל בהמה ועבדים, וכחשו פחש שאפשר לחזר, או שגזל מטבע ונפסל במקדינה זו, והרי הוא יוצא במקדינה אחרת, או שגזל פרות והרקיבו מקצתן, או תרומה ונטמאת, או שגזל חמץ ועבר עליו הפסח, או בהמה ונעברה בה עברה, או שנפסקה מלקרב, או שהיתה יוצאה להסקל - אומר לו: 'הרי שלך לפניך', ומחזיר אותה בעצמה.

ה. במה דברים אמורים? בשהחזיר את הגזלה. אבל אם נשרפה הגזלה, או אבדה אחר שנאסרה בהניה - חייב להחזיר לו דמיה כשעת הגזלה. לפיכך, אם כפר בו אחר שנאסרה בהניה, ונשבע - חייב לשלם קרן וחמש ואשם. ו. הגזל בהמה ונשא עליה משא, או רכב עליה, או חרש בה או דש בה וכיוצא בזה, והחזירה לבעליה - אף על פי שעבר בלא תעשה, אינו חייב לשלם כלום; שהרי לא הפסידה, ולא הכחישה. ואם החזיק אדם זה לגזל או לעשות מעשים אלו פעם אחר פעם - קונסין אותו, ואפלו בחוצה לארץ, ושמן השכר או השבח שהשפית בבמהה, ומשלם לנגזל.

ז. התוקף עבדו של חברו, ועשה בו מלאכה, ולא בטלו ממלאכה אחרת - פטור, שנוח לו לאדם שלא יבטל עבדו; ואם בטלו ממלאכה אחרת, משלם לו כפועל.

ח. התוקף ספינתו של חברו, ועשה בה מלאכה - אם אינה עשויה לשכר [להשכרה] - שומן לו במה פחתה, וישלם. ואם עשויה היא לשכר - אם ירד לה בתורת שכירות, הואיל וירד שלא ברשות - אם רצה הפעל לטל

לפני יאוש או קדם שנשתנת ילדה או גזזה - הרי הגזות והולדות של בעלים; ואף על פי שנשתעברה או נטענה ביד הגזלן, הואיל ולא נתיאשו הבעלים ולא נשתנת הגזלה, ברשות בעליה היא עדין, אף על פי שהגזלן חייב באנסיה. ח. גנב או גזל, והקדיש וטבח אחר שנתיאשו הבעלים - הרי היא ברשות הגזלן משעה שהקדישה בלבד, כדי שלא יהא חוטא נשכר; וכל ולדותיה וגזותיה משעת גנבה עד שעת הקדש, לבעלים.

ט. במה דברים אמורים? בשבח הפא מאליו, כגון גזות וולדות. אבל אם היתה כחושה ופטמה - אפלו לפני יאוש, נוטל מן הנגזל שבח הפטום. וכן כל פיוצא בזה משבח שיש בו הוצאה.

י. שנוי החזיר לבריתו [לקדמותו], אינו שנוי. כיצד? הגזל עצים ודבק אותם במסמרים, ועשה מהן תבה - אינו שנוי; שהרי אפשר לפרק אותן, וחוזרים לוחות כשהיו. יא. גזל עפר ועשהו לבנה - לא קנה; שאם ידק [יכתוש] הלבנה, תחזור עפר כשהיתה. גזל לשון של מתכת ועשהו מטבע - לא קנה; שאם יתיך המטבע, יחזר לשון כשהיה. וכן כל פיוצא בזה.

יב. אבל הגזל עצים ושפן [שייפן] וקצצן, או חפר בהן ועשין בלים, או שגזל צמר וצבעו, או נפצו ולבנו, או שגזל טין [חוטי צמר] ועשהו בגדים, או שגזל לבנה ועשאה עפר, או אבנים וסתתן, או מעות והתיכן - הרי זה שנוי בידו; שאם יעשה אותו מעות אחרות, פנים חדשות הן. וכן כל פיוצא בהן.

יג. הגזל מעות ונשות, ושפן וחדשן - לא קנה; שהרי מתישנין, וחוזרין כשהיו. גזל מעות חדשות וישנם - קנה; שאם יחדש אותן, פנים חדשות הן. גזל דגל מחבר וקצצו - לא קנה; כרתו חליות חליות [טבעות טבעות] ועשהו קורות - קנה.

יד. גזל קורות גדולות ועשין קטנות - לא קנה; קצצן לוחות [קרשים] עד שנשתנה שמם - קנה. גזל לויב והפריד עליו - קנה העלים. גזל עלים ועשין הופיזה [מטאטא] - קנה. גזל טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור - הרי זה שנוי בידו, וקנהו; ומשלם כשעת הגזלה, ואף על פי שלא נתיאשו הבעלים.

טו. גזל כלי ושברו - אין שומן [מעריכים] לו הפחת [ערכו של הנזק בלבד], אלא משלם דמיו; והפלי השכור של גזלן. ואם רצו הבעלים לטל את הפלי השכור - נוטלין, ומשלם הפחת; שזו תקנה היא לבעלים; ואם לא רצו בה, הרשות בידן. וכן כל פיוצא בזה.

טז. גזלה שלא נשתנת, והוקרה - אף על פי שנתיאשו ממנה הבעלים - הרי זו חוזרת לבעליה, ואין לגזלן בה כלום; שלא תקנו לגזלן את השבח אחר יאוש, אלא כגון גזות וולדות; אבל שבח היקר - אם היתה הגזלה קימת, חוזרת בעיניה ואינו זוכה בו.

מה שישטען, ונוטל מן הגזלן; והוא, שיהיה זה מחזק שגזלו בשני עדים.

ב. כיצד? הרי שנקנס לתוך בית חבירו למשכנו בפני עדים, ולא היה תחת כנפיו כלום, ויצא וכלים מטלים לו תחת כנפיו [כנפי בגדו], ולא ידעו העדים מה הן, בעל הבית אומר: 'כף וכף גזלתני' - בין שאמר הגזלן 'מעולם לא נכנסתי ולא נטלתי כלום', בין שאמר 'נכנסתי למשכן כמו שאמרו העדים, אבל לא נטלתי ולא היה תחת כנפי אלא כלים שלי', בין שאמר 'נטלתי כלי זה' ובעל הבית טוען שנטל זה וכלי אחר - הרי בעל הבית נשבע בנקיטת חפץ, ונוטל כל מה שישטען.

ג. במה דברים אמורים? בשטען דברים שהוא אמוד להן [משוער שיש לו], או שהוא אמוד שמפקדין אצלו אותן הדברים שטען, וטען בדברים שאפשר שינטלו תחת הכנפים כמו שהעידו העדים.

ד. ראוי עדים שנקנס למשכן את חבירו, ולא ראוי בעת שיצא, או שיצא ואין נראה תחת כנפיו כלום, ובעל הבית טוען ואומר: 'כף וכף נטל' - אפלו אמר: 'מעולם לא נכנסתי', שהרי מכחיש את העדים - הרי זה פטור; שאם אמר 'נכנסתי ולא נטלתי', נשבע שבועת הסת [מדרבנן ללא נקיטת חפץ] שלא נטל כלום והולך - שאפשר שיפנס לגזל ולא גזל.

ה. היה עד אחד מעיד שנקנס ונטל כלים תחת כנפיו, ואינו יודע מה הן, והוא אומר: 'לא גזלתי כלום', או שאמר: 'בחוכי נטלתי' - הואיל ואין העד יודע מה היה תחת כנפיו, הרי זה נשבע בנקיטת חפץ שלא גזל; שאינו מחזק בגזלנות, אלא בשני עדים.

ו. כשם שבעל הבית נשבע ונוטל מן הגזלן - כף שומר של בעל הבית, אפלו אשתו של שומר, נשבעת שזה נטל כף וכף, ומשלם הגזלן.

ז. היה שם שכירו או לקיטו [פועל המלקט] של בעל הבית, אינן נשבעין ונוטלין. ואין הגזלן יכול לשבע, שהרי לא היה בביתו בשעה שגזל; ואין העדים יודעין מה נטל תחת כנפיו, כדי לחייב הגזלן להחזיר. ואין משביעין את הגזלן, מפני שהוא חשוד על השבועה.

ח. וכיצד עושין בדין זה? מחרים [מטיל חרם] בעל הבית חרם סתם על מי שנטל מביתו כלום, ואינו מודה בבית דין. ואפלו הודה הגזלן שגזל מקצת - מחזיר המקצת שהודה בו בלבד, שהרי אין בעל הבית טוען טענת ודאי.

ט. הגזלן אחד מחמשה, ואינו יודע מי הוא הגזלן, וכל אחד ואחד מהן תובעו ואומר לו: 'לי גזלת' - אף על פי שאין שם עדים שגזל - הרי כל אחד מהן נשבע שזה גזלו, ומשלם גזלה לכל אחד ואחד. אף דבר זה, קנס הוא שקנסו אותו חכמים מפני שעבר עברה וגזל; אבל דין תורה, אינו חייב לשלם מספק.

י. אמר לשנים: 'גזלתי את אחד מכם', או 'אביו של אחד מכם, ואיני יודע איזה הוא' - אם בא לצאת ידי שמים, חייב לשלם גזלה לכל אחד ואחד. אבל בדין, אינו נותן

שכרה, נוטל; רצה לטל פחתה, נוטל. ואם ירד לה בתורת גזל, נותן הפחת. וכן כל פיוצא בזה.

ט. הדר בחצר חבירו שלא מדעתו - אם אותה חצר אינה עשויה לשכר - אינו צריך להעלות לו שכר, אף על פי שדרך זה הדר לשכר מקום לעצמו; שנה נהנה, וזה לא חסר. ואם החצר עשויה לשכר - אף על פי שאין דרך זה לשכר, צריך להעלות לו שכר, שהרי חסרו ממון.

י. מי שהיה לו צמר וסמנין [צבעים] שרויין, ובא אחד וצבע הצמר בסמנין שלא מדעת חבירו - משלם לו דמי מה שהפסיד בצמר, ואינו מחשב לו שבח סמנין שעל גבי הצמר. ואם תפש הנזק דמי מה שחסרו מן הסמנין, אין מוציאין מידו.

יא. השולח יד [להשתמש] בפקדון - בין ששלח יד בעצמו, או על יד בנו ועבדו ושלוחו - הרי זה גזלן, ונתחייב באנסיו, ונעשת הגזלה ברשותו, כדין כל הגזלן. חשב לשלח יד בפקדון - אינו חייב באחריותו, עד שישלח יד ומשישלח יד, נתחייב בו; אף על פי שלא חסר ממנו כלום, אלא נטל הפקדון ממקום למקום ברשותו כדי לשלח בו יד - הרי זה חייב; ששליחות יד אינה צריכה חסרון.

יב. הגביה את החבית לטל ממנה רביעית - נתחייב באנסיה, אף על פי שלא נטל. אבל אם הגביה את הכיס לטל ממנו דינר, וכיוצא בכיס מדברים שאינן גוף [גוש] אחד - הרי זה ספק אם נתחייב בכל הכיס, או לא נתחייב אלא בדינר בלבד.

יג. היו פרות מפקדין אצלו, ונטל מקצתן - אינו חייב אלא באחריות הפרות שנטל; ושאר הפקדון המנח במקומו, הרי הוא ברשות בעליו. ואם נפסד השאר מחמת זה שנטל, חייב בכל. כיצד? הטה את החבית במקומה, ונטל ממנה רביעית או יתר - אם נשברה אחר שנטל, והיא במקומה - אינו חייב אלא במה שנטל, שהרי לא הגביה את החבית; ואם התמיצה, משלם את דמי פלה בשעת הגזלה. וכן כל פיוצא בזה.

יד. הכופר בפקדון בבית דין - אם היה ברשותו בשעת שכופר - נעשה עליו גזלן, ונתחייב באנסיו.

טו. השואל שלא מדעת הבעלים, הרי זה גזלן. היה כלי ביד בנו של בעל הבית, או ביד עבדו, ולקחו אחד מהן ונשתמש בו - הרי זה שואל שלא מדעת, ונעשה ברשותו, ונתחייב באנסיו, עד שיחזירונו לבעלים; לפיכך, אם החזירו לקטן שהיה בידו, או לעבד, ואבד מהן או נשבר - חייב לשלם. וכן כל פיוצא בזה.

טז. החוטף משכונ מיד הלוה שלא ברשות בית דין - הרי זה גזלן, אף על פי שהוא חייב לו. ואין צריך לומר אם נקנס לתוך בית חבירו ומשכנו - שהוא גזלן, שנאמר: "בחוץ תעמד".

שבת קודש כ"ז שבט ה'תשס"ט

הלכות גזלה ואבדה פרק ד

א. קנס קנסו חכמים לגזלנין, שיהיה הגזלן נשבע על כל

טז. אמר החוטף: 'עשרים חטפתי, שלי הם', והגזול אומר: 'מאה חטף' - הואיל ואין העד יודע מנינם, הרי משלם העשרים שהודה בהן שחטפן; ונשבע שבועת התורה על השאר, שהרי נתחייב במקצת. ודעתי נוטה בזה שיטבע הסת [מדברנו], שהרי לא הודה בכלום אלא אמר 'שלי חטפתי'.

יז. נכנס לביתו של חברו שלא בפניו, ונטל משם כלים בפני עד אחד, ואין העד יודע כמה נטל - הרי בעל הבית אומר: 'עשרים כלים היה בביתי', והגזול אומר: 'לא נטלתי אלא עשרה והן שלי' - חייב להחזיר העשרה, מפני שהוא מחייב שבועה ואינו יכול להשבע; ואינו נשבע על השאר אפילו שבועת הסת, מפני שאינו יכול לטען על הגזולן טענת ודאי.

הלכות גזלה ואבדה פרק ה

א. אסור לקנות דבר הגזול מן הגזולן, ואסור לסעוד [לעודד] על שניו כדי שיקנהו; שכל העושה דברים אלו וכיוצא בהן - מחזק ידי עוברי עברה, ועובר על "ולפני עור לא תתן מכשול".

ב. אסור להנות בדבר הגזול, אפילו לאחר יאוש; והוא שיידע בודאי שדבר זה הוא הגזלה עצמה. כיצד? ידע בודאי שהבהמה זו גזולה, אסור לרכב עליה או לחרש בה. **ג.** גזל בית או שדה - אסור לעבר בתוכה, או להכנס לה בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים; ואם דר בתוכה - חייב להעלות שָׁכר לבָּעֵלִים, כְּדִין הָדָר בְּחֵצֵי חֲבֵרוֹ שֶׁלֹא מִדַּעְתּוֹ. גזל דקלים ועשה מהן גֶּשֶׁר - אסור לעבר עליו. וכן כל כיוצא בזה.

ד. מי שעבר, ואכל הגזלה אחר יאוש - פטור מלשלם. ואם אכל קדם יאוש, ורצו הבעלים לגבות מן האוכל - גובין, שעדיין ברשותו היא; ואם רצו, גובין מן הגזולן. **ה.** הגזול ומת, בין שהאכיל את הגזלה לבנים אחר יאוש, בין שלא האכילן אלא מכרה או אבדה - אם הניח קרקע, חייבין לשלם; אבל מן המטלטלין - אינן חייבין לשלם; שדמי הגזלה חוב הן על הגזולן, ואין המטלטלין משמעתדין לבעל חוב.

ו. כבר תקנו הגאונים לגבות בעל חוב מן המטלטלין, ואפילו במלוה על פה; לפיכך, חייבין לשלם בין אכלו בין לא אכלו, בין נתאשו הבעלים בין לא נתאשו הבעלים, בין מן הקרקע בין מן המטלטלין שהניח.

ז. דין הלוקח מטלטלין מן הגזולן, כלוקח מן הגנב: אם גזלן מפרסם הוא, לא עשו בו תקנת השוק [והגזול נטל ממנו ללא תשלום]. ואם אינו מפרסם, עשו בו תקנת השוק [שלא יפסיד הקונה ממנו], ונותן הגזולן ללוקח דמים שנתן, ולוקח גזלתו, וחזיר ותובע הגזולן בדמי הגזלה. ואם כבר נתאשו הבעלים - קנה לוקח עצמה של גזלה, ואינו מחזירה.

ח. אסור להנות מן הגזולן; ואם היה מועט שלו - אף על פי שרוב ממנו גזול הוא, מתר להנות ממנו, עד שיידע בודאי שדבר זה גזול בידו.

אלא גזלה אחת, והן חולקין אותה ביניהן; שהרי אין אחד מהן יודע שגזול, אלא זה בא והודיעם; ולא קנסו חכמים בדבר זה, מפני שאין לו תובע.

יא. הטוען את חברו, ואמר לו: 'גזלתני מאה' - אם אמר 'לא גזלתי', נשבע שבועת הסת כְּדִין כל נתבע. ואם הודה שגזלו חמשים - משלם חמשים, ונשבע שבועת התורה על השאר כְּדִין כל מודה במקצת, שהרי לא החזק גזולן בעדים. וכן הטוען את חברו שונכנס לביתו וגזלו כלים, והוא אומר: 'דרך משכון לקחתים בחוב שיש לי אצלך', ובעל הבית אומר: 'אין לך בדי כלום' - אף על פי שהודה שמשכנו שלא ברשות, הואיל ואין שם עדים שמעדין שגזול, הרי זה נשבע וגובה חובו מן המשכון, שהפה שאסר [ואמר לקחתי] - הוא הפה שהתיר [שכדין נטל]; והואיל והוא נשבע ונטל, הרי זה נשבע בנקיטת חפץ [קדוש], כמו שיתבאר בהלכות טוען ונטען.

יב. ראוהו עדים שונכנס לתוך בית של חברו שלא בפני בעל הבית, ונטל משם כלים - אף על פי שהוציאן מגזולן, ואף על פי שבעל הבית היה עשוי למכר את כליו - אם טען ואמר: 'דרך גזל לקחתי', והלה אומר: 'ברשותך באתי, ואתה מכרתם לי', או 'נתתם לי', או 'בחוב שיש לי אצלך תפשתים' - אינו נאמן; שכל הנכנס לבית חברו שלא בפניו, ונטל כלים משם והוציאן בפני עדים - הרי זה בחזקת גזולן. לפיכך, מחזיר הכלים לבעל הבית; ואין כאן שבועה, שהרי העדים ראו מה גזל. ואחר שיחזיר, חזיר ותובע את בעל הבית בכל מה שיטען, והדין ביניהן.

יג. וכן אם היה שם עד אחד בלבד, ובעל הבית טוען שגזול הוא כלי זה בידו, והלה אומר: 'לקוח הוא בדי', או 'בחובי גביתיו', או 'שלי היה ופקדון הוא אצלך' - הרי זה חייב להחזיר הכלי לבעליו, בלא שבועה; שאלו היו שם שני עדים, היה חייב לשלם, ועכשו שאין שם אלא עד אחד, חייב שבועה, ואינו יכול לשבע, שהרי אינו מכחיש את העד; וכל המחזיר שבועה ואינו יכול להשבע, משלם. לפיכך, אם פפר ואמר: 'לא נכנסתי לביתו ולא נטלתי כלום' - הואיל ואין שם אלא עד אחד, והוא מכחישו - הרי זה נשבע שבועת התורה שלא לקח מביתו כלום, ונפטור.

יד. מעשה באחד שחטף לשון של כסף מיד חברו בפני עד אחד, ובא החוטף ואמר: 'חטפתי, ושלי חטפתי'; וחייבו אותו חכמים להחזיר - מפני שהוא מחייב שבועה בעד זה ואינו יכול להשבע, שהרי הודה כמו שאמר העד. ואילו לא היה שם עד כלל, היה נשבע שבועת הסת ששלו חטף; ואילו הכחיש את העד ואמר 'מעולם לא חטפתי', היה נשבע שבועת התורה שלא חטף. וכדין זה דנין בכל כיוצא בזה בכל מקום.

טו. חטף ממנו והובים בפני עד אחד, והוא אומר: 'שלי חטפתי, ועשרים היו' - אף על פי שאין העד יודע כמה חטף, הרי זה משלם העשרים; שהרי ידע בודאי שהובים חטף. ואילו היו שנים, היה חייב לשלם; ונמצא בעד אחד מחייב שבועה ואינו יכול להשבע, כמו שבארנו.

ובא זה ונתן מס שעליה למלך ואכל פרותיה - אין זה גזל, אלא אוכל פרות ונתן המס עד שיחזרו הבצלים; שדין המלך דין הוא, כמו שאמרנו.

טז. וכן מלך שגזר שכל מי שיתן מס הקצוב על האיש, ישמעבד בזה שלא נתן, ובא ישראל ונתן המס שעל ישראל זה העני - הרי זה עובד בו יתר מדי [מרגילותו], שדין המלך דין; אבל אינו עובד בו כעבד.

יז. מלך שפטר אילנות של בעלי בתים, ועשה מהן גֶשֶׁר - מתר לעבד עליו; וכן אם הרס בתים, ועשה אותן דֶּרֶךְ או חומה - מתר להנות בה. וכן כל פיוצא בזה; שדין המלך דין.

יח. במה דברים אמורים? במלך שמתבעו יוצא [נסחר] באותן הארצות, שהרי הספימו עליו בני אותה הארץ, וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים. אבל אם אין מתבעו יוצא, הרי הוא כגזלן בעל זרוע, וכמו חבורת לסטים המזנין, שאין דיניהן דין; וכן מלך זה וכל עבדיו, כגזלנין לכל דבר.

הלכות גזלה ואבדה פרק ו

א. קורות ואבנים ועצים וכיוצא בהן ששטפן הנגר - אם נתאשו הבצלים מהן - הרי אלו מתרין, והן של מצילן. ואם אינו יודע אם נתאשו, או לא נתאשו - חייב להחזיר; ואין צריך לומר, אם היו הבצלים מרדפין אחריהן.

ב. לפיכך, המציל [ממון] מיד הנגר, ומזוטו [התפשטותו] של ים, ומשלוליתו של נהר [שעלה על גדותיו], ומן הגיס [צבא], ומן הדלקה, ומן הארי, ומן הדב, ומן הנמר, ומן הפרדלס - אם ידע בודאי שנתאשו הבצלים, הרי אלו שלו; ואם לא ידע, יחזיר.

ג. המציל מיד ליסטים ישראל - הרי אלו שלו, מפני שסתם הדבר שנתאשו הבצלים; ואם ידע שלא נתאשו הבצלים, חייב להחזיר. אבל המציל מיד ליסטים גוי או מוכס גוי - חייב להחזיר, שסתם הדבר שלא נתאשו הבצלים; ואם ידע בודאי שנתאשו, הרי אלו שלו. ומפני מה סתם ליסטים ישראל נתאשו הבצלים, וסתם גוי לא נתאשו? מפני שהבצלים יודעים שהגויים מוציאין מיד הגזלן אף על פי שאין שם עדים שגזל, אלא בראיות רעועות ובאמדם דעתן.

ד. שחלים [מיו ירק] שצומחין בתוך הפשתן - המלקט אותן כשהן לחין, אין בהן משום גזל, מפני שהן מפקדין הפשתן על בעל השדה; ואם יבשו - אסורין משום גזל, שפכר הפסידו מה שהפסידו. ואם היו על הגבול - אסורין, אפלו כשהן לחין.

ה. כפר בארנו בנזקי ממון, שהמוציא תבנו וקשו לרשות הרבים, אין בהן משום גזל; אבל המוציא את הגלל לרשות הרבים, בין בפשעת הוצאת זבלים בין שלא בפשעת הוצאת זבלים - חייבין עליהן משום גזל.

ו. מי שנתחלפו לו פליו [בגדיו] בכלים אחרים בבית האכל או בבית המשתה - הרי זה לא ישלם בהן, עד

ט. בני אדם שחזקתן גזלנין, וחזקת כל ממון מן הגזל מפני שמלאכתן גזלנות, כגון המוכסין [נוטלי מס] והלסטים - אסור להנות מהן, שחזקת מאכל זה שהוא גזול; ואין מצרפין [=פריטת מטבעות] דינרים מן התבה [קופת המכס] שלהן, שהכל בחזקת גזלה.

י. נטלו מוכסין כסותו והחזירו לו כסות אחרת, נטלו חמורו והחזירו לו חמור אחר - הרי אלו שלו; מפני שזו כמכירה היא, וחזקתן שנתאשו הבצלים מהן, ואינו יודע בודאי שזו גזלה. ואם היה ותיק ומחמיר על עצמו, מחזירין לבצלים הראשונים.

יא. במה דברים אמורים שהמוכס פליסטים? בזמן שהמוכס גוי, או מוכס העומד מאליו, או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה ומניח מה שירצה. אבל מכס שפסקו המלך, ואמר שילקח שליש או רביע או דבר קצוב, והעמיד מוכס ישראל לגבות חלק זה למלך, ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף לעצמו כלום על מה שגזר המלך - אינו בחזקת גזלן, לפי שדין המלך דין הוא. ולא עוד, אלא שהוא עובר [עבירת גזל] המבקרים ממכס זה, מפני שהוא גזול מנת המלך, בין שהיה המלך גוי, בין שהיה מלך ישראל.

יב. וכן מלך שהשים מס על בני העיר, או על כל איש ואיש, דבר קצוב משנה לשנה, או על שדה ושדה דבר קצוב, או שגזר שכל מי שיעבר על דבר זה ילקחו כל נכסיו לבית המלך, או כל מי שימצא בשדה בשעת הגרן הוא יתן המס שעליה, בין שהיה הוא בעל השדה בין שאינו בעל השדה, וכל פיוצא בדברים אלו - אינו גזול, וישראל שגבה אותן למלך אינו בחזקת גזלן, והרי הוא כשר; והוא, שלא יוסיף ולא ישנה כלום, ולא יקח לעצמו כלום.

יג. וכן מלך שפסע על אחד מעבדיו ושמשו מבני המדינה, ולקח שדהו או חצרו - אינה גזל, ומתיר להנות בה. והלוקח אותה מן המלך - הרי היא שלו, ואין הבצלים מוציאין אותה מידו; שנה דין המלכים בלן, לקח כל ממון שמשיהן כשכופעסין עליהן, והרי המלך הפקיע שעבודן; ונעשת חצר זו או שדה זו כהפקר, וכל הקונה אותה מן המלך זכה בה. אבל מלך שלקח חצר או שדה של אחד מבני המדינה דרך חמס, שלא בדינין שחקק - הרי זה גזלן, והלוקח ממנו מוציאין הבצלים מידו.

יד. כללו של דבר: כל דין שיחקק אותו המלך לכל, ולא יהיה לאדם אחד בפני עצמו - אינו גזל; וכל שיחקק מאיש זה בלבד, שלא בדת [וחוקה] הידועה לכל, אלא חמס את זה - הרי זה גזל. לפיכך, גבאי המלך ושוטריו שמוכרים השדות במס [תמורת מס] הקצוב על השדות, ממכרן ממכר. אבל מס שעל כל איש ואיש [מס גולגולת], אינו גובה אלא מן האדם עצמו; ואם מכרו השדות במס שעל אותו האיש - הרי זה אינו ממכר, אלא אם פן היה דין המלך בה.

טו. מלך שהיו דיניו, שכל מי שיתן המס שעל השדה, תהיה השדה לנותן המס, וברח בעל השדה מפני המס,

וכן המשחקין בבקמה או בחיה או בעופות ועושים תנאים ביניהם, שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר, יקח מחברו כף וכף, וכל פיוצא בדברים אלו - הכל אסור, וגזל מדבריהם. יא. והמשחק בקביה עם הגוי - אין בו אסור גזל, אבל יש בו אסור עוסק בדברים בטלים; שאין ראוי לאדם שיצטק כל ימיו אלא בדברי תורה ובישובו של עולם.

יב. מצודות חיה ועופות ודגים, שנפלו מיני חיה לתוף המצודה, ובא אחר ונטלן - הרי זה גזל מדבריהם, מפני שעדין לא הגיעו ליד הזוכה בהן.

יג. נהר המושף [זורם] ומענגות הנובעים, הרי הם של כל אדם. עני המנגף [חובט] בראש הזית זיתים של שכחה, ובא עני אחר ונטלן מעל הארץ - הרי זה גזל מדבריהם, מפני שעדין לא הגיעו ליד הזוכה בהן; ואם היה העני מקבץ בידו בראש הזית, ומשליף לארץ - הרי זה גזל גמור, שהרי הגיעו ליד הזוכה בהם.

יד. הדבורים אינן ברשותו של אדם כמו תרנגולים ואנוסים, ואף על פי כן יש בהן קנזן מדבריהם; והגזל נחיל [קבוצת] דבורים, או שמנעו מבגדיו אם בא לרשותו - הרי זה גזל מדבריהם. לפיכך, מי שיצא נחיל של דבורים מרשותו, ושכן ברשות חברו - יש לבצעל הנחיל להלף בתוף שדה חברו עד שיטל את נחילו, ואם הזיק משלם מה שהזיק; אבל לא יקץ את השוכה [הענף] על מנת לתן דמים.

טו. נאמנת אשה או קטן לומר: 'מכאן יצא נחיל זה'; והוא, שיהיו משיחין לפי תמן, ויהיו הבגדים מרדפין אחר הנחיל, ושואלין 'היכן חנה'; אף על פי שאין אשה או קטן בגי עדות, הואיל וקנזן דבורים מדבריהם, האמינו אותם בו.

טז. כל מי שיש בידו גזל של דבריהם, אינו יוצא מידו בדינין. וכן אם פפר בו ונשבע, אינו מוסיף חמש כמו שמוסיף על הגזל הגמור.

שיבוא הלה ויחזיר ויטל את שלו. נתחלפו לו בבית האמן - אם אשתו ובניו של אמן נתנו לו, או שנתן לו האמן ואמר לו 'טל בליף' - הרי זה לא ישתמש בהן, עד שיבוא הלה ויחזיר ויטל את שלו. אמר לו האמן: 'טל בלי זה' - הרי זה ישתמש בו, עד שיבוא הלה ויחזיר ויטל את שלו; שמה בליו של אמן הוא, או בעל הכלי צוה את האמן למכרו לו. וכן כל פיוצא בזה.

ז. דברים הרבה אסרו חכמים משום גזל, והעובר עליהם - הרי זה גזלן מדבריהם; כגון מפרחי יונים והמשחקים בקביה. מפרחי יונים ביצד? לא יפריח אדם יונים בתוף הישוב, שהרי לוקח ממון אחרים שלא בדיון, מפני שמשלח זכר ויביא נקבה משוכף אחר, או נקבה ותביא זכר. ולא יונים בלבד, אלא כל העושה כזה בשאר עופות או חיה ובהמה - הרי זה גזלן מדבריהם.

ח. וכן אסרו חכמים לצוד יונים בתוף הישוב, מפני שהן של אחרים. ואין פורשין נשפין [מלכודות] ליונים, אלא אם כן הרחיק מן הישוב ארבעה מילין; ואם היה ישוב כרמים, אפלו מאה מיל לא יפרש, שהיונים של בעלי כרמים הן. וכן לא יפרש בתוף השוככין, אף על פי שהן שלו או של גוי או של הפקר, ואף על פי שהרחיק מן הישוב מאה מיל, מפני שהיונים באות לישוב השוככין. ט. מרחיקין את השוכף מן העיר חמשים אמה. ולא יעשה אדם שוכף בתוף שדה, אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח, כדי שלא ימשכו הגוזלות, ויפסידו בשדות ויאכלו משל אחרים. ואם לקחו מאחר - אפלו היה בינו ובין תחלת שדה חברו בית רבע בלבד, הרי הוא בחזקתו, ואין מחיבין אותו להרחיק.

י. המשחקין בקביה ביצד? אלו שמשחקין בעצים או בצורות או בעצמות וכיוצא בהן, ועושים תנאים ביניהם שכל הנוצח את חברו באותו השחק, יקח ממנו כף וכף - הרי זה גזל מדבריהם. אף על פי שברצון הבגלים לקח, הואיל ולקח ממון חברו בחנם דרך שחק והתל, הרי זה גזל.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום — כ"א-כ"ז שבט ה'תשס"ט

ב. ביצד הגזלן אין לו ראיה? כיון שהחזק גזלן על שדה זו - אף על פי שהביא ראיה שהודה הפעל בפני עדים, שמכר לו שדה זו ולקח דמים, והפעלים אומרים: 'לא מכרנו, אלא מפני היראה הודינו לו' - מוציאים את השדה מידו, ואין לו כלום. ואם העידו העדים שפגניהם מנה לו כף וכף - מוציאים את השדה מיד הגזלן, ומחזירין לו הבגלים את הדמים, כמו שבארנו בהלכות גזלה.

ג. כן האמן וכן הארים וכן האפיטרופוס שאכלו שדה זו שני [שנות] חזקה - אם טענו שהבגלים מכרו להם או נתנו להם, יש להם חזקה; ואם טענו שהיא ירשה להם

יום ראשון כ"א שבט ה'תשס"ט

הלכות טוען ונטען פרק יד

א. כל אלו שאין אכילתן [חזקתם] ראיה - אם הביאו עדים שמכרו להן הבגלים שדה זו, או נתנוה להם במתנה - ראיתם ראיה; חוץ מן הגזלן, והפעל בנכסי אשתו. באיזה נכסים אמרו? בנכסי צאן ברזל [נדוניה - שחובת ברזל על הבעל לשמור על קרנם], או בשדה שיתד [הוסיף] לה בכתבתה, ובשדה שכתב לה בכתבתה, ובשדה שנתן לה בשום משלו. אבל בנכסי מלוג [שלא הביאה לבעלה] - יש לו ראיה, כמו שבארנו בהלכות אישות.

מ'מאין לך שדה זו? שלי היא! השיבו ואמר לו: 'איני יודע של מי היא, וכיין שלא אמר לי אדם, גידתי לתוכה' - אין זו חזקה; שהרי לא טען שלקחה, ולא שנתנה לו, ולא שירשה. אף על פי שלא טען, אין מוציאים אותה מידו, עד שיביא זה המערער עדים שהיא שלו. הביא עדים - תחזור לו השדה, ומוציאין מזה כל הפרות שאכל. ואין פותחין [טוענים] לזה המחזיק תחלה; ואין אומרין לו, 'שמא שטר היה לך ואבד', עד שישטען הוא מעצמו. ואם לא טען, יחזיר כל הפרות שאכל. וכן האוכל שגי חזקה מחמת שיש שטר [מכירה] בידו, ונמצא השטר בטל - בטלה החזקה, ותחזור השדה עם כל הפרות לבעלים. יג. הבא [לקרקע] מחמת ירשה - צריך להביא ראיה שדר אביו בשדה זו או נשתמש בה, אפלו יום אחד; וכיין שאכלה הוא שלש שנים מחמת אביו, מעמידין אותה בידו. אבל אם לא הביא ראיה שדר בה אביו כלל - תחזור השדה וכל הפרות, למערער שיש לו עדים שהיא שלו, שהרי אינו טוען עליו שמכר או נתן לו, ולא נודעה קרקע זו [ששייכת היתה] לאבותיו. הביא ראיה שנראה בה אביו - אינה כלום, שמא בא לבקר אותה ולא קנה; אלא צריך להביא ראיה שדר בה אביו, אפלו יום אחד.

יד. הרי שאכל שדה זו שנים רבות, ובא המערער ואמר לו: 'מה לך ולשדה זו? הודה ואמר לו: 'יודע אני שהיתה שלך, אבל פלוני מכרה לי והוא לקחה ממך', ואמר לו המערער: 'פלוני שמכר לך, גזלן הוא' - הואיל והודה שהיא שלו [של המערער], וישלם לקחה ממנו, תחזור השדה וכל הפרות למערער, אף על פי שאין לזה המערער עדים שהיא שלו. וכן כל פיצא בזה. הביא זה המחזיק עדים שפלוני שמכרה לו דר בה אפלו יום אחד, או שאמר לו: 'בפני לקחה ממך, ואחר כך מכרה לי' - מעמידין אותה בידו; שהרי יש לו טענה עם חזקתו, ואלו רצה - טען ואמר 'ממך לקחתיה', שהרי יש לו שגי חזקה.

יום שני כ"ב שבט ה'תשס"ט

הלכות טוען ונטען פרק טו

א. מי שערער על השדה, והביא עדים שהיא ידועה לו [ששלו היתה], והביא זה שבתוכה שטר שלקחה [קנאה] ממנו, והביא עדים שאכלה [החזיק] שגי [שנות] חזקה - אומרין לו בתחלה: 'קנים [אשר בבי"ד] שטרך; אם נתקנים - הרי מוטב, וידון בשטר; ואם אי אפשר לו לקימו - סומכין על עדי החזקה, וישבע הסת שלקחה. ב. עדי החזקה שהעיד אחד משניהן שאכלה חטים שגי חזקה, והשני העיד שאכלה שעורים - עדותן קימת; שאין העד מדקדק בזה. העיד האחד שאכלה זה שנה ראשונה ושלשית וחמישית, והשני מעיד שאכלה שניה ורביעית ושלשית - אין עדותן מצטרפת; שבשנה שמעיד בה זה, לא העיד בה זה; ותחזור הקרקע והפרות. ג. מי שיגר לשדה בחזקת שהוא יורש, ואכל פרותיה, ונמצא יורש אחר שהוא קרוב ממנו, וראוי לירשה - בין

מאבותיהם שאכליה שגי חזקה, אין להם חזקה. ואם הביאו עדים שהודו הבעלים לאביהם שמכרוה להן, או נתנוה להן - מעמידין את השדה בידם.

ד. בן הגזלן - אף על פי שהביא ראיה שהודו הבעלים לאביו, אינה ראיה, כמו שבארנו. אבל בן הגזלן - אפלו בא בטענת אביו, יש לו חזקה; בא בטענת אביו אביו, אין לו חזקה.

ה. הגוי - אפלו אכלה כמה שנים, אין אכילתו ראיה; ואם לא הביא שטר - תחזור השדה לבעלים בלא שום שבועה; שלא תקנו שבועת הסת אלא לישראל. וישראל הבא מחמת הגוי [קנה ממנו] - הרי הוא כגוי, ואין אכילתו ראיה. ו. טען זה הישראלי הבא מחמת הגוי ואמר: 'בפני לקחה הגוי שמכרה לי מזה הישראלי המערער עלי' - הרי זה נאמן, וישבע הסת על כך; מתוך שיכול לומר 'אני לקחתיה ממך, והרי אכלתיה שגי חזקה' - יכול לומר 'מפלוני לקחתיה, שבפני לקחה ממך'.

ז. אין מחזיקין [לא מועילה חזקה] בנכסי קטן, ואפלו הגדיל. כיצד? אכלה בפניו כשהוא קטן שנה אחת, ושנים אחר שהגדיל, וטען: 'אתה מכרת לי', 'אתה נתת לי' - אין זה כלום; עד שיאכל אותה שלש שנים רצופות אחר שהגדיל.

ח. מי שהחזיק בנכסי קטן שנים רבות, וטען ואמר: 'משכנתי [משכנתי] הם בידו, ויש לי חוב עליהם כך וכך' - הואיל ואלו רצה אמר: 'לקוחים הם בידו' - נאמן; שהרי אינה מחזקת שהיא לאביו של זה; והרי זה גובה משכנה מה שטען, ותחזור ליתומים. אבל אם יצא עליה קול שהיא של יתומים - אינו נאמן, שהרי אין מחזיקין בנכסי קטן; ותחזור השדה וכל הפרות שאכל ליתומים עד שיגדלו, ויעשה עמהם דין.

ט. אכלה שגי חזקה בחיי אביהן - מתוך שיכול לומר 'לקוחה היא בידו מאביהן' - נאמן לומר 'חוב יש לי על אביהן, ואגבה אותו מן הפרות'; וגובהו שלא בשבועה, מתוך שיכול לומר 'שלי היא'.

י. בורח שברח מחמת סכנת נפשות, כגון שהיה המלך מבקש אותו להמיתו - אין מחזיקין [לא מועילה חזקה] בנכסיו. אפלו אכל המחזיק כמה שנים, וטען שלקח - אין אכילתו ראיה; ואין אומרין לבעל השדה, 'למה לא מחית', מפני שהוא מתעסק בנפשו. אבל הבורח מחמת מוון, הרי הוא ככל אדם; ואם לא מחה, מחזיקין בנכסיו. יא. מחזיקין בנכסי אשת איש. כיצד? אכלה מקצת שגי חזקה בחיי הבעל, ושלש שנים אחר מיתת הבעל, וטען ואמר: 'מכרתה לי את ובעלף' - מעמידין אותה בידו, מתוך שיכול לומר 'ממך לקחתיה אחר מות בעלך'; שהרי אכלה שגי חזקה אחר מיתת הבעל, ולא מחת בו. אבל אם אכלה בחיי בעלה כמה שנים, ולא אכלה שגי חזקה אחר מיתת בעלה - אין לו חזקה.

יב. כל חזקה שאין עמה טענה, אינה חזקה. כיצד? הרי שאכל פרות שדה זו כמה שנים, ובא המערער ואמר לו:

עדים שאכל, שהרי הוא אומר שמחמת אבותיו אכל, והרי העדים שהיא של אבותיו של זה הטוען. וכן כל פיוצא בזה. ט. הביא המערער עדים שזו השדה שלו, וזה שבתוכה טוען 'ממך לקחתיה, והרי שטר', והוציא שטר מקנים, טען המערער שהוא מזנף, והודה בעל השטר ואמר: 'כן הוא, אבל היה לי שטר כשר ואבד, ולקחתי זה בדי כדי לאים עליו שיודה שמכר לי באמת' - הואיל ואלו רצה היה עומד בשטרו, שהרי מקנים הוא - הרי זה נאמן, ואין מוציאים את השדה מתחת ידו; וישבע הסת.

י. הביא המערער עדים שזו השדה שלו, וזה שבתוכה טוען: 'ממך לקחתיה, ואכלתי שני חזקה', והביא עדים שאכלה שני חזקה, טען המערער ואמר: 'היאף תטען שלקחתה ממני היום שלש שנים, ובאותו הזמן לא הייתי במדינה' - מצריכין זה שבתוכה להביא ראיה שזה פלוני שמערער היה עמו במדינה בזמן זה שטוען שמכרה לו בו, אפלו יום אחד, כדי שיהיה אפשר שימכר לו; ואם לא הביא, מסלקין אותו.

יא. מי שהלך למדינת הים, ואבדה דרך שדהו [ונעלם שביל המוביל לשדהו], בין שהיו ארבע השדות המקיפות אותו לארבעה אנשים, בין שהיו הארבעה קנו מאחד - הרי כל אחד מהן דוחהו ואומר לו: 'שמא דרך שלך על חברי היא'; לפיכך, יקנה לו דרך במאה מנה [בכמה שידרש], או פרח באויר. וכן אם היו ארבע השדות לאיש אחד שקנה אותן מארבעה - אין לו עליו דרך; שהרי אומר לו: 'עפה אם אחזיר לך אחד שטר, אין אתה יכול לעבר על אחד מהן, ואני קניתי מכל אחד מהן כל זכות שיש לו'. אבל אם היה בעל ארבע השדות המקיפות איש אחד, והוא בעל המצר שלה מתחלה ועד סוף [תמיד] - הרי זה אומר לו: 'מכל מקום דרפי עליך' [על שדך]; וילך לו בקצרה, באי זו שדה שירצה בעל השדות. וכן כל פיוצא בזה. ואם החזיק בדרך, ואמר 'זו היא דרפי' - אין מסלקין אותו ממנה, אלא בראיה ברוחה.

יום שלישי כ"ג שבט ה'תשס"ט

הלכות טוען ונטען פרק טז

א. ראובן שמכר שדה לשמעון, והיה לוי מעדי השטר, ובא לוי לערער על השדה, ולטען שראובן גזל אותה ממנו - אין שומעין לו, ואין משגיחין על ראיות שביא על אותה שדה, והרי אבד כל זכותו; שאומרים לו: 'היאף תעיד על המכר, ותחזור ותערער' [שהוא שלך]? וכן אם העיד לוי בשטר שכתוב בו: 'השדה הפלונית של ראובן מצד מזרח', או 'מצרב' - הואיל ועשה השדה סימן לאחר, והעיד בשטר - אבד את זכותו, ואינו יכול לחזור ולערער; שאומרים לו: 'היאף תעיד בשטר זה שכתוב בו שהשדה הזאת מצד פלוני, ותחזור ותערער עליה'?

ב. טען העד ואמר: 'תלם' [שורה] אחד הוא שעשיתי סימן ולא כל השדה, ואותו התלם הסמוך למצר בלבד, הוא של ראובן' - הרי זה טענה הנשמעת [מקובלת]; ויש

שנמצא [שקרוב ממנו] בעדים, בין שהודה לו זה שגיר תחלה - חיב להחזיר כל הפרות שאכל.

ד. שנים שהיו עוררין על השדה, זה אומר 'שלי' וזה אומר 'שלי', ואין לאחד מהן ראיה, או שהביא כל אחד מהן עדים שהיא שלו, או שהיא של אבותיו, או שהביא כל אחד משניהם עדים שאכלה שני חזקה, והשנים שהעידו בהן אלו הן השנים עצמן שהעידו בהן אלו - מניחין אותה ביניהן, וכל המתגבר ירד בה; ויהיה האחר מוציא מידו, ועליו הראיה. ואם בא שלישי, ותקף עליה וירד לתוכה - מסלקין אותו ממנה.

ה. הביא האחד עדים שהיא של אבותיו, ושאכלה שני חזקה, והרי היא תחת ידו, והביא השני עדים שאכלה שני חזקה, והרי היא תחת ידו - נמצאת עדות החזקה של שניהם מכחשת; מעמידין אותה בידי זה שהעידו לו עדי החזקה שהיא של אבותיו, ומורידין אותו לתוכה. חזר השני והביא גם הוא עדים שהיא של אבותיו, שהרי נמצאת גם עדות זו מכחשת - חוזרין בית דין, ומסלקין ממנה את הראשון, ומניחין אותה בין שניהם; וכל המתגבר, ירד בה.

ו. זה אומר 'של אבותי' וזה אומר 'של אבותי', זה הביא עדים שהיא של אבותיו, וזה הביא עדים שאכלה שני חזקה - תחזר לזה שהביא עדים שהיא של אבותיו, ויחזיר זה כל הפרות שאכל; שהרי לא טען עליו כלום [טענה ממשית], ואין אכילתו ראיה, שכל חזקה שאין עמה טענה על הבעלים, אינה כלום. חזר זה המחזיק ואמר: 'כן, של אבותיך היתה, ואתה מכרתה לי, וזה שטענתי תחלה שהיא של אבותי, כלומר שאני סומך עליה [בטוח בה], והרי היא שלי כשל אבותי', או שאמר: 'כן של אבותי, שלקחתה מאבותיך' - הרי זו טענה נכונה, שהרי נתן אמתלא [הסבר] לדבריו הראשונים; ומעמידין אותה בידו. ואם כשטען בתחלה אמר לו: 'של אבותי, ולא של אבותיך' - אין שומעין לו בטענה זו האחרת. וכן כל פיוצא בזה.

ז. ראובן שהיה בתוך שדה, בא שמעון וערער עליו, ואמר ראובן: 'שדה זו מלוי קניתי, ואכלתי אותה שני חזקה', אמר לו שמעון: 'והלא שטר זה מקנים [מאוסר בב"ד] בדי, שאני לקחתיה מלוי מהיום ארבע שנים', חזר ראובן ואמר: 'וכי תעלה על דעתך ששלש שנים בלבד [עברו] משקניתי? ! שנים רבות יש לי משלקחתיה, ואני קדמתיך' - הרי טענת ראובן טענה; שאדם קורא [יכול לקרוא] לשנים רבות שני חזקה. לפיכך, אם הביא ראובן עדים שאכלה שבע שנים, שנמצא שאכלה שני חזקה קדם שלקחה שמעון - מעמידין אותה בידו. אבל אם אכלה פחות משבע שנים - תחזר לשמעון; שאין לך מחאה מלוי גדולה מזו, שהרי מכרה קדם שיחזיק ראובן.

ח. זה אומר 'של אבותי' והביא עדים, וזה אומר 'של אבותי' ואין לו עדים - תחזר לזה שהביא עדים; ומוציאים מזה כל הפרות שהודה בהן שאכלן, אף על פי שאין עליו

ט. אסור לאדם לטען טענת שקר, כדי לענות הדין או כדי לעקבו. ביצד? הנה נושה [בעל חוב] בחברו מנה - לא יטענונו מאתים, כדי שיודה במנה ויתחייב שבועה. הנה נושה בו מנה, וטענו מאתים - לא יאמר: 'אכפר הפל בבית דין, ואודה לו במנה ביני לבינו, כדי שלא אתחייב לו שבועה'.

י. היו שלשה נושין מנה באחד, וכפר בהם - לא יהיה אחד תובע, ושנים מעידים, וכשיצאו ממנו, יחלקו. ועל דברים אלו וכיצא בהם, הזהיר הכתוב ואמר: "מדבר שקר - תרחק".

ברוך רחמנא דסייען

יום רביעי כ"ד שבט ה'תשס"ט

הלכות נחלות

מצות עשה אחת, והיא דין סדר נחלות. ובאור מצוה זו - בפרקים אלו.

הלכות נחלות פרק א

א. סדר נחלות כך הוא: מי שמת - יירשנו בניו, והם קודמין לכל; והזכרים קודמין לנקבות.

ב. בכל מקום [ירושה] - אין לנקבה עם הזכר ירשה. אם אין לו בנים, יירשנו אביו; ואין האם יורשת את בניה. ודבר זה מפי הקבלה.

ג. וכל הקודם בנחלה, יוצאי ירכו [צאצאיו] קודמין. לפיכך, מי שמת, בין איש בין אשה - אם הניח בן, יורש הכל. לא נמצא לו בן בעולם, מענין [בדוקים] על זרעו של בן: אם נמצא להן זרע, בין זכרים בין נקבות - אפלו בת בת בן, עד סוף העולם - היא תירש הכל. לא נמצא לו זרע בן, חוזרין אצל הבת. היתה לו בת, תירש את הכל. לא נמצאת לו בת בעולם, מענין על זרע הבת: אם נמצא לה זרע, בין זכרים בין נקבות, עד סוף העולם - היא יירש הכל. לא נמצא לו זרע בת, חוזר הירשה לאביה. אם לא היה אביו קים - מענין על זרע האב, שהם אחי המת: נמצא לו אח או זרע אח, יורש הכל. ואם לאו, חוזרין אצל האחות: נמצאת לו אחות או זרעה, יירשו הכל. ואם לא נמצא לו זרע אחים - הואיל ואין לאב זרע, תחזר הירשה לאבי האב. לא היה אבי האב קים - מענין על זרעו של אבי האב, שהם אחי אביו של מת; והזכרים קודמין לנקבות, וזרעו של זכרים קודם לנקבות, כמו שהיה הדין בזרעו של מת עצמו. לא נמצאו אחים לאביו, לא הם ולא זרעם - תחזר הירשה לאבי אבי האב. ועל הדרך הזאת נחלה מממשקשת [מחפשת, כביכול] ועולה, עד ראובן. נמצאת אומר, הבן קודם לבת, וכל יוצאי ירכו של בן קודמין לבת. והבת קודמת לאבי אביה, וכל יוצאי ירכה קודמין לאבי אביה. ואבי המת קודם לאחי המת, מפני שהן יוצאי ירכו. והאח קודם לאחות, וכל יוצאי ירכו של אח קודמין לאחות. ואחות קודמת לאבי אביה,

לו לעזר על כל השדה, חוץ מאותו התלם. אין כל הדברים האמורים, אלא באחד מעדי השטר שבא לערער. אבל הדין שקים [אישור] השטר - יש לו לערער, מפני שיכול לטען ולומר: 'לא ידעתי מה היה כתוב בשטר'; מפני שיש [מותר] לדין קנים השטר [עפ"י חתימת העדים], אף על פי שלא קראוהו. אבל העדים - אין חותמין על השטר, אלא אם כן קראוהו בלשון ודקדקו בו. ג. בא שמעון, ונמלך בלוי ואמר לו: 'הריני קונה שדה פלונית מראובן, ובעצתך אקנה אותה? ואמר לו לוי: 'לך וקנה, טובה היא' - יש ללוי לערער עליה, ולא אבד את זכותו, שהרי לא עשה מעשה; ויש לו לומר: 'רצוני היה שתצא מתחת יד ראובן שהוא אלם, כדי שאתבטנה בדין ואקח שדי'.

ד. ראובן שערער על שמעון, ושמעון אמר: 'איני יודע מה אתה שח, אלא שדה זו מלוי לקחתיה, והרי עדים שאכלתיה שני [שנות] חזקה' - אמר לו ראובן: 'והלא יש לי עדים, שבערב באת אלי ואמרתי לי, מכור לי שדה זו' - אין זו ראיה; ויש לשמעון לומר: 'רציתי לקנות ממך, כדי שלא תערער ולא תטריחני בדין, אף על פי שאני יודע אם היא שלך, אם אינה'. וכן כל פיוצא בזה. ואם לא טען שמעון טענה זו, אין טוענין [ב"ד] לו [בשבילן]. ה. ראובן שערער, והביא עדים ששדה זו שלו, ושמעון שבתוכה טוען: 'אתה מכרתה לי ואכלתיה שני חזקה', וראובן אומר: 'גזל אכלתי' - בין שלא היו עדים שאכל כלל, בין שהיה שם עד אחד שאכלה [החזיק] שלש שנים - אינו חייב להחזיר הפרות שאכל, שהרי הוא אומר 'שלי אכלתי'; ואין עליו עדים שמחזיבין אותה בפרות, שהרי מעצמו הודה. וזה העד שהעיד שאכלה שלש שנים, ליפות כחו של אוכל הוא בא, ואלו היה עמו אחר [עד נוסף], היתה השדה עומדת בידו. לפיכך, ישבע ראובן הסת שלא מכר, ותחזר לו השדה; וישבע שמעון הסת שאינו מחזיב לו כלום בפרות שאכל, ויפטר.

ו. היו שני עדים מעידים על שמעון שאכלה פחות משני חזקה, יחזיר כל הפרות שאכל. ואפלו היה עד אחד - חייב להחזיר על פיו, שהרי אינו מכחיש העד, אלא אומר: 'אמת העיד, ואכלתי שתי שנים, ושלי אכלתי'; נמצא מחזיב שבועה [עפ"י עד אחד], ואינו יכול להשבע [כי אינו מכחישו], ומשלם.

ז. כל המחזיב להחזיר הפרות - אם לא היו ידועין [שווין], ואין בית דין יכולין לשער אותן כשכר הבתים וכיוצא מהם שהוא ידוע, אלא היו פרות אילן או פרות שדה, שאינן ידועין - הואיל ואין כאן טענה ודקה [ודאית], ישלם מה שיודה לו שאכלו; ומחרימין [מטילים חרם סתם] על מי שאכל יותר, ולא ישלם.

ח. כל המחזיר קרקע מתחת ידו - אם השפירה לאחרים כשהיה מחזיק בה, והיו השוכרין קימין - מוציאין מהם השכר פעם שניה, ונותנין לבעל הקרקע, וחוזרין ותובעין [הם את] זה שהשפיר להם מקום שאינו שלו.

היורשין של משפחת האב. כיצד? בעל שמת, ואחר כך מתה אשתו - אין אומרים, הואיל והבעל היה קודם לכל אדם בירשתה, כך יורשי הבעל יקדמו לשאר יורשי האשה; אלא יורשי האשה ממשפחת בית אביה, הם היורשים אותה, אם מתה אחר בעלה.

יג. וכן אין הבן יורש את אמו בקברו, כדי להנחיל לאחיו מאביו. כיצד? מי שמת, ואחר כך מתה אמו - אין אומרים, הואיל ואלו היה הבן קים הוא היה קודם לכל, אף יורשין של בן קודמין ליורשיה של אשה זו, ונמצאו אחיו מאביו יורשין את אמו של זה אחר מותו; אלא זרע בנה הוא שייך שנה, אם היה לו זרע. ואם אין לו זרע, תחזור הנחלה למשפחת בית אביה. אבל אם מתה האם תחלה, ואחר כך מת הבן - אפילו היה קטן בן יומיו, ולא כלו לו יורשיו [תמו ימי הריונו] - הואיל ויהיה אחר אמו שעה אחת, ומת, הרי זה נחל את אמו, ומנחיל אותה הנחלה ליורשיו ממשפחת אביו.

יום חמישי כ"ה שבט ה'תשס"ט

הלכות נחלות פרק ב

א. הבכור נוטל פי שנים באחד בנכסי אביו, שנאמר: "לתת לו פי שנים". כיצד? הניח חמשה בנים, ואחד מהן בכור - הבכור נוטל שליש הממון, וכל אחד מן הארבעה הפשוטין נוטל שתות [שישית]. היו תשעה בנים - הרי האחד הבכור נוטל חמישי, וכל אחד מן השמונה הפשוטין נוטל עשור. וכן על החלוקה הזאת חולקין לעולם.

ב. בכור שנולד לאחר מיתת אביו - אינו נוטל פי שנים, שנאמר: "והיה ביום הנחילו את בניו... כי את הבכור בן השנואה יכיר". ואם יצאת פדחתו [מזוהר] בחייו אביו - אף על פי שלא יצא כל ראשו לאויר העולם אלא לאחר מיתת אביו, הרי זה נוטל פי שנים.

ג. בכור טמטום [מינו בספק] שנקרע ונמצא זכר, אינו נוטל פי שנים; וכן פשוט [לא בכור] שנקרע ונמצא זכר, אינו ממעט בחלק בכורה, שנאמר: "וילדו לו בנים", עד שיהיה בן משעצ לדה.

ד. כיצד אינו ממעט בחלק בכורה? הרי שהיה לו בכור, ושני פשוטים [זכרים], וזה הטמטום שנקרע ונמצא זכר - הבכור נוטל חצי הממון, וכאלו אין עמו אלא שני הפשוטים בלבד; והחצי הנשאר, חולקין אותו שני הפשוטין עם הנקרע בשוה.

ה. קטן בן יום אחד, ממעט בחלק בכורה; אבל לא העבר.

ו. בן שנסתפק לנו אם הוא בכור או פשוט, כגון שנתערב עם אחר - אינו נוטל פי שנים. וכיצד עושין? אם הכרו [כשנולדו], ולבסוף נתערבו - כותבין הרשאה [יפוי כח] זה לזה, ונוטלין חלק בכורה עם אחיהם; ואם לא הכרו, כגון שנולדו במחבואה [מקום חשוך משתי נשים] אחת - אין כותבין הרשאה, ואין פאן חלק בכורה.

ז. מי שהיה לו שני בנים, בכור ופשוט, ומתו שניהם

וכל יוצאי זרעה קודמין לאבי אביה. אבי האב קודם לאחי אביו של מת, ואח אביו קודם לאחות אביו, וכל יוצאי זרעו של אחי אביו קודמין לאחות אביו, ואחות אביו קודמת לאבי אביו של מת, וכן כל יוצאי זרעה של אחות אביו קודמין לאבי אביו. ועל דרך זו הולך ועולה, עד ראש הדורות; לפיכך, אין לה אדם מישאל שאין לו יורש.

ד. מי שמת והניח בת ובת הבן - ואפילו בת בת הבן עד סוף כמה דורות - היא קודמת ותיירש הכל, ואין לבת כלום. והוא הדין לבת האח עם האחות, ולבת בן אחי אביו עם אחות אביו, וכל פיוצא בהן.

ה. מי שהיה לו שני בנים, ומתו השנים בחייו, והניח הבן האחד שלשה, והניח הבן השני בת אחת, ואחר כך מת הזקן - נמצאו שלשת בניו יורשין חצי הנחלה, ובת בנו יורשת החצי; שכל אחד מהן יורש חלק אביו. ועל דרך זו חולקין בני האחים, ובני אחי האב, עד ראש הדורות.

ו. משפחת האם אינה קרויה משפחה, ואין ירשה אלא למשפחת האב; לפיכך, האחים מן האם, אינן יורשין זה את זה; והאחים מן האב, יורשין זה את זה. ואחד אחי מאביו בלבד, או אחיו שהוא מאביו ומאמו.

ז. כל הקרובין בעברה [ע"י בעילה אסורה], יורשין כבשרים. כיצד? כגון שהיה לו בן ממזר, או אח ממזר - הרי אלו פשאר הבנים וכשאר האחים לנחלה. אבל בנו מן השפחה או מן הנכרית - אינו בן לדבר מן הדברים, ואינו יורש כלל.

ח. האשה אינה יורשת את בעלה כלל; והבעל יורש את כל נכסי אשתו, מדברי סופרים. והוא קודם לכל בירשתה, אף על פי שהיא אסורה עליו - כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. ואף על פי שהיא קטנה, ואף על פי שהבעל חרש - הוא יורש את אשתו.

ט. כבר אמרנו בהלכות אישות, שאין הבעל יורש את אשתו, עד שתכנס לרשותו [נישואין], ושאין הפקח יורש את החרשת שנשאת כשהיא חרשת, אפילו נתפקחה. ושם בארנו, שהוא יורש כל נכסי אשתו שבאו לרשותה והחזיקו, בין נכסים שהכניסה לו בנדונייתה, בין נכסים שלא הכניסה לו. ומי שנתגדשה ספק גרושין, ומתה - אין הבעל יורשה.

י. בעל שנשא קטנה [פחותה משש] שאינה צריכה מאון [אין קידושה חלים כלל] - אינו יורשה; שהרי אין פאן שם אישות. וכן שוטה שנשא פקחת, או פקח שנשא שוטה - אינו יורשה; שהרי לא תקנו חכמים להם נישואין. בעל שמתה אשתו, ואחר כך מת אביה או אחיה או אחד מן המורשין אותה - אין הבעל יורש אותן, אלא יורש אותן זרעה, אם היה לה זרע, או תחזור הירשה למשפחת בית אביה; שאין הבעל יורש נכסים הראויין לבוא לאחר מקאן [אחר שמתה], אלא הנכסים שפבר באו לרשותה קדם שתמות.

יב. וכן אין הבעל יורש את אשתו והוא בכבר, כשאר

לאחר מיתת אביו, אלא בנכסים המוזקין לאביו שבאו לרשותו, שנאמר: "בכל אשר ימצא לו". כיצד? אחד ממורשי אביו שמת לאחר מיתת אביו, הבכור והפשוט יורשין באחד; וכן אם היתה לאביו מלוה, או היתה לו ספינה בים - יורשין אותה הבכור והפשוט באחד.

ב. הניח להן אביהן פרה משפרת או מחפרת (תמורת רווחיה), או שהיתה רועה באפר (מקום מרעה) וילדה (אחר מותו) - הבכור נוטל בה וכולדה פי שנים.

ג. שחט אחד ממכרי אביו [הרגיל לתת לו מתנות כהונה] בהמה, ואחר כך מת אביו - נוטל פי שנים במתנות [כהונה] של אותה בהמה.

ד. אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששכחו נכסים לאחר מיתת אביו, אלא מעלה אותו השבח בדימים, ונותן היתר לפשוט; והוא, שישתנו הנכסים - כגון פרמל [תבואה] שנעשה שבילים, וכפניות שנעשו תמרים. אבל שכחו מחמת עצמן, ולא נשתנו - כגון אילן קטן שגדל ונעשה עבה, וארץ שהעלת שרטון [הושבחה] - הרי זה נוטל בשבח זה פי שנים; ואם מחמת הוצאה השבית, אינו נוטל. ה. אין הבכור נוטל פי שנים במלוה, אף על פי שהוא בשטר, ואף על פי שגבו היתומים קרקע בחוב אביהן. היתה לאב מלוה [בשטר] ביד הבכור - הרי זה ספק אם יטל בה פי שנים, הואיל וישנה תחת ידו, או לא יטל, הואיל ומחמת אביו יירשנה ועדין לא באה לידו של אביו; לפיכך - יטל ממנה חצי חלק בכורה.

ו. בכור שמכר חלק בכורה קדם חלקה - ממפרו קים; מפני שיש לבכור חלק בכורה קדם חלקה. לפיכך, אם חלק עם אחיו קדם במקצת נכסים, בין בקרקע בין במטלטלין, ונטל חלק בפשוט - ותר בכל הנכסים, ואינו נוטל בשארן [ביתר] אלא בפשוט. במה דברים אמורים? בשלא מחה. אבל אם מחה באחיו, ואמר בפני עדים: 'ענבים אלו שאני חולק עם אחי בשוה, לא מפני שמחלתי בחלק בכורה' - הרי זו מחאה, ולא ותר בשאר נכסים. אפילו מחה בענבים פשהן מחפירין, ובצרום וחלקים בשוה - לא ותר בשאר נכסים. אבל אם דרכום, וחלק עמהן בשוה ביין, ולא מחה בהם משנעשה יין - ותר בשאר הנכסים. הא למה זה דומה? למי שמחה בענבים, וחלק עמהן בשוה בזיתים - שהרי ותר בכל. וכן כל פיוצא בזה. ז. מי שיבם אשת אחיו, הוא יורש כל נכסי אחיו המוזקין [ברשותו]; אבל הראויין לבוא לאחר מלאן, הרי הוא בהם בכל האחים - שהרי 'בכור' קרא אותו הכתוב, שנאמר: 'והיה הבכור אשר תלד, יקום על שם אחיו המת; ולא ימחה שמו מישראל'". וכשם שאינו נוטל ממנו בראוי [בעתיד לבוא] בבמחוק - כך אינו נוטל בשבח ששכחו נכסים אחרי מיתת אביו, משעת מיתה עד שעת חלקתו עם אחיו בנכסי אביו. ואפילו השפיעו נכסים אחר שיבם וקדם שיחלקו - הרי הוא בשבח באחד מן האחים, אף על פי שנוטל מנכסים אלו שני חלקים, חלקו וחלק אחיו שיבם אשתו, הואיל ומת האב בחיי כלם.

בחזיו, והניחו בנים, הבכור הניח בת והפשוט הניח בן - הרי בן הפשוט יורש בנכסי הדין שלישי, שהוא חלק אביו, ובת הבכור יורשת שני שלישים, שהוא חלק אביה. וכן הדין בבני האחיו, ובבני אחי האב, ובכל היורשין - אם היה אבי אחד מן היורשין בכור, נוטל חלק בכורה שלו. זה היורש מחמתו.

ח. אין הבכור נוטל פי שנים בנכסי האם. כיצד? בכור ופשוט שירשו את אמן - חולקין בשוה, בין שהיה בכור לנחלה [בכור האב] בין שהיה פטר רחם [ראשון לרחם].

ט. בכור הנחלה - הוא הנוטל לאב ראשון, שנאמר: "כי הוא ראשית אנו". ואין משגיחין על האם; אפלו ילדה כמה בנים, הואיל וזה ראשון לאביו, יירש פי שנים.

י. הבא אחר הנפלים - אף על פי שיעצא ראש הנפל כשהוא חי, הבא אחריו בכור לנחלה; וכן בן תשעה שיעצא ראשו מת, הבא אחריו בכור לנחלה. שנה שנאמר: "ראשית אנו", הוא שלא נולד לו קדם לזה ולד שיעצא חי לאויר העולם. לפיכך, בן תשעה [חודשי הריון] שיעצא רב ראשו חי, הבא אחריו אינו בכור.

יא. יוצא דפן [נולד בניתוח קיסרי], והבא אחריו - שניהם אינן בכור: הראשון, לפי שלא נולד [באופן טבעי], ונאמר: "וילדו לו בנים"; והשני, שהרי קדמו אחר.

יב. היו לו בנים בגיורתו, ונתגר - אין לו בכור לנחלה. אבל ישראל שהיה לו בן מן השפחה ומן הגויה - הואיל ואינו קרוי בנו - הרי הבא לו אחריו מן הישראלית, בכור לנחלה ונוטל פי שנים.

יג. היתה הבכור ממזר - נוטל פי שנים, שנאמר: "כי את הבכור בן השנואה זכיר", זו ששנואה בנשואיה. ואין צריך לומר, אם היה בן גרושה או בן חלוצה.

יד. שלשה נאמנין על הבכור - חיה [מילדת], ואמו, ואביו. חיה - מיד; שאם אמרה: 'זה יצא ראשון', נאמנת. ואמו - כל שבעת ימי הלדה נאמנת לומר: 'זה הוא הבכור'. ואביו - לעולם. אפלו אמר האב על מי שלא החזק בנו כלל, 'זה הוא בני ובכורי הוא' - נאמן; וכן אם אמר על המוזק לנו שהוא בכור, 'אינו בכור' - נאמן.

טו. האב שנשפתק [ואינו מדבר] - בודקין אותו [כושרו השכלי], בדרך שבודקין לגטין: אם רמז או כתב שנה בנו בכורו, הרי זה נוטל פי שנים.

טז. העידו עדים שהן שמעו אביו של זה אומר דברים כך וכך, שהרי אותן הדברים יודע מקללן שנה בנו בכורו - הרי זה נוטל פי שנים, אף על פי שלא אמר האב בפרוש 'זה בני בכורי'.

יז. שמעו מן האב שאמר: 'זה בני בכורי' - אינו נוטל בעדות זו פי שנים; שמא בכור לאמו הוא, ולזה נתפנן האב; עד שיאמר 'בני בכורי'.

יום שישי כ"ו שבט ה'תשס"ט

הלכות נחלות פרק ג

א. אין הבכור נוטל פי שנים בנכסים הראויין לבוא

לעבד 'אבא' נפגם [יחוסו]. לפיכך, אם היו העבדים והשפחות חשוכין ביותר, ויש להן קול, והרי כל הקהל מפירין אותן ואת בני אדוניהם, כגון עבדי הנשיא - הרי אלו מתרין לקרות להן 'אבא' ו'אמא'.

ו. מי שהיתה לו שפחה, והוליד ממנה בן, והיה נוהג בו מנהג בנים, או שאמר: 'בני הוא ומשחררת היא אמא' - אם תלמיד חכמים הוא, או אדם פשוט שהחזק בדקדוקי מצוות - הרי זה יירשנו. ואף על פי כן, אינו נושא בת ישראל, עד שיביא ראיה שנשתחררה אמו ואחר כך ילדה, שהרי החזקה שפחה בפנינו. ואם משאר ההדיוטות הוא, ואין צריך לומר אם היה מן המפקירין עצמן לכהן - הרי זה בחזקת עבד לכל דבר, ואחיו מאביו מוכרין אותו; ואם אין לאביו חוץ ממנו, אשת אביו מתיבמת. וזה הוא הדין שיראה לי שהוא הולך על עקרי הקבלה [המסורת]. ויש מי שלא חלק בין פשרים לשאר העם, לענין שלא ימכרו אותו אחיו בלבד. ויש מי שהורה, שאפילו לירשו, לא נחלק בישראל. ואין ראוי לסמוך על דבר זה.

ז. כל הירושין, יורשין בחזקה. ביצד? צדים שהעידו שזה מחזק לנו שהוא בנו של פלוני, או 'אחיו' - אף על פי שאינן עדי יחוס, ולא ידעו אמתת יחוסין - הרי אלו יורשין בעדות זו.

ח. יצלב שמת והניח ראובן ושמעון, ולא החזק לו בן אלא שניהם - תפוש ראובן את לוי מן השוק, ואמר: 'גם זה אחינו הוא', ושמעון אומר: 'איני יודע' - הרי שמעון נוטל חצי המקוון; וראובן שלישי, שהרי הודה שהן שלשה אחין; ולוי נוטל שתות [שישית]. מת לוי, יחזר השתות לראובן. נפלו ללוי נכסים מאחרים - יחלקו אותן ראובן ושמעון, שהרי ראובן מודה לשמעון שלוי זה אחיהם. השבית השתות מאליו, ואחר כך מת לוי - אם שבח המגיע לפתפים הוא, כגון ענבים שהגיעו להבצר - הרי השבית הזה כנכסים שנפלו לו מאחרים, ויחלקו בהן; ואם עדין לא הגיעו להבצר, הרי הן של ראובן לבדו. אמר שמעון: 'אין לוי זה אחי', ונטל לוי בחלק ראובן כמו שבארנו, ואחר כך מת לוי - לא יירש ממנו שמעון כלום, אלא ראובן לבדו יירש השתות עם שאר הנכסים האחרים שהניח לוי. והוא הדין בכל הירושין שיודו מקצתן בירושין אחרים, ולא יודו מקצתן.

ח. כבר בארנו בהלכות שכנים, שהבכור נוטל שני חלקים שלו כאחד, במצור אחד [סמוכים]. אבל היבם שחלק עם אחיו בנכסי אביו, נוטל חלקו וחלק אחיו בגורל; ואם עלה גורלו בשני מקומות, נוטל בשני מקומות.

ט. שומרת יבם [נמתינה ליבום] שמתה - אפילו עשה בה אחד מן האחים מאמר [קניין] - משפחת בית אביה יורשין נכסי מלוג [נכסי האשה שאין לבעלה חלק בהם] שלה ונצי נכסי צאן ברזל [נדוניה], ויורשי הבעל יורשין כתבתה עם חצי נכסי צאן ברזל. ויורשי הבעל תביין בקבורתה, הואיל והם יירשו כתבתה, כמו שבארנו במקומו.

שבת קודש כ"ז שבט ה'תשס"ט

הלכות נחלות פרק ד

א. האומר: 'זה בני', או 'זה אחי', או 'אחי אבי', או שאר הירושין אותו - אף על פי שהודה באנשים שאינן מחזקין שהן קרוביו - הרי זה נאמן, ויירשנו; בין שאמר פשהוא בריא, בין שאמר פשהוא שכיב מרע [נוטה למות]. אפילו נשתתק [ואינו מדבר], וכתב בידו שזה יורש - בודקין אותו [כושרו השכלי], בדרך שבדקין לגטין.

ב. היינו מחזקין בזה שהוא אחיו, או בן דודו, ואמר: 'אינו אחי', ו'אינו בן דודי' - אינו נאמן. אבל נאמן הוא על מי שהחזק שהוא בנו לומר 'אינו בני', ולא יירשנו. ויראה לי, שאפילו היו לבן בנים - אף על פי שאינו נאמן עליו לומר 'אינו בני' לענין יחוס, ואין מחזקין אותו ממנו על פיו - נאמן הוא לענין ירשה, ולא יירשנו.

ג. האומר: 'זה בני', וחזר ואמר: 'עבדי הוא' - אינו נאמן. אמר: 'עבדי', וחזר ואמר: 'בני' - אף על פי שהוא משמשו כעבד, נאמן; שזה שאמר 'עבדי', כלומר 'הרי הוא לי כעבד'. ואם היו קורין לו [ברחוב] 'עבד בן מאה זוז', וכיוצא בדברים אלו, שאין קוראין אותן ביחוד אלא לעבדים - הרי זה אינו נאמן.

ד. היה עובר על בית המקדש, ואמר: 'בני הוא זה', וחזר אחר כך ואמר: 'עבדי' - נאמן; שלא אמר 'בני', אלא להכרית מן המקדש [מס עבדים]. אמר בבית המקדש: 'עבדי הוא', וחזר ואמר: 'בני הוא' - אינו נאמן.

ה. העבדים והשפחות - אין קורין להן [בתוארי חשיבות שהיו נהוגים אז]: 'אבא פלוני', ולא 'אמא פלונית', שלא יבוא מן הדבר תקלה, ונמצא זה הדין [של האדון, שקרא

שיעורי רמב"ם ספר המצוות — כ"א-כ"ח שבט ה'תשס"ט

יום ראשון כ"א שבט ה'תשס"ט

יום שני כ"ב שבט ה'תשס"ט

מצות עשה רמא.

המצוה הרמ"א — הצווי שנוצטוינו בדין הבערה (אש), והוא אמרו יתעלה: "כי-תצא אש ומצאה קוצים" (שמות כב, ה). וכבר נתבארו הלכות דין זה בפרק ב' ופרק ו' (בבא קמא).

יום שלישי כ"ג שבט ה'תשס"ט

מצות לא תעשה רמד.

מצות עשה רלט.

המצוה הרמ"ד — האזהרה שהזהרנו מלגנוב ממון, והוא אמרו: "לא תגנבו" (ויקרא יט, יא). ובמכלתא (פרשת משפטים): "לא תגנבו" — הרי אזהרה לגנוב ממון. והעובר על לאו זה — חייב בתשלומין שהזכיר הפתוב: או תשלומי כפל, או תשלומי ארבעה וחמשה, או החזרת הקרן בלבד (בשהודה). ובספרא (פרשת קדושים): "לפי שנואמר בגנבה: 'שנים ישלם' (שמות כב, ג) למדנו ענש, אזהרה מניין? תלמוד לומר: 'לא תגנבו' על מנת למקט", כלומר: (אל תגנבו) כדי להרגיז את-הגנב ולהביאו במבוכה, ואחר-כך תחזיר לו; "לא תגנבו" על מנת לשלם לו תשלומי ארבעה וחמשה". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ז' מבבא קמא.

המצוה הרל"ט — הצווי שנוצטוינו בדין הגנוב שנגנבה ממנו תשלומי כפל, או תשלומי ארבעה וחמשה, או נהרגנו אם בא במחירת, או נמכרנו, וכל-ענשי הגנב בכלל כמו שבאר הפתוב. וכבר נתבארו כל-משפטי דין זה בפרק ז' (בבא קמא ופרק ח' מסנהדרין ופרק ג' (בבא מציעא ובמקומות מעטים בכתבות (ל: וקדושין (נח:). ושבועות (מב:).

יום רביעי כ"ד שבט ה'תשס"ט

מצות עשה רח.

מצות לא תעשה רעא. ערב.

המצוה הר"ח — הצווי שנוצטוינו לצדק

המשקלות והמאזנים והמדות ולהקפיד בדיוקם, והוא אמרו יתעלה: "מאזני צדק אבני-צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם" (ויקרא יט, לו). ולשון ספרא (פרשת קדושים): "מאזני צדק — צדק את-המאזנים יפה יפה; אבני-צדק — צדק את-המשקלות יפה יפה; איפת צדק — צדק את-האיפות יפה יפה; והין צדק — צדק את-ההינים יפה יפה" וכבר ידעת, שאיפה מדת היבש; וההין — מדת הלח. וכל-אלו ענינם אחד, אף-על-פי שנושתנו מיני המדות. לפי שהדבר הזה הנשקל או נמדד אינו אלא שיעור כמותו של דבר מסים. וכל-הסוגים האלה, כלומר: המאזנים והמשקלות ומדות היבש ומדות הלח, נקראים: מדות. והצווי, שנוצטוינו להקפיד בדיוק השעורין שמספם עליהם בכל-סוג מהם — נקרא: מצות מדות. ולשון ספרא (שם): "על תנאי כף הוצאתי אתכם מארץ מצרים — על תנאי שתקבלו עליכם מצות מדות, שכל-המודה במצות מדות מודה ביציאת מצרים; וכל-הכופר במצות מדות כופר ביציאת מצרים". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ה' (בבא קמא) (פח:).

המצוה הרע"א — האזהרה שהזהרנו מלרמות במדידת הקרקעות ובמדות ובמשקלות, והוא אמרו: "לא-תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה" (שם, לה). ענין הפסוק כפי שבא בקבלה: "לא תעשו עול" במשפט המדה. והוא אמרם (ספרא פרשת קדושים) בבאור ענין לאו זה: "לא תעשו עול במשפט", אם לדין (בבית הדין) — כבר אמור; אם כן למה נאמר במשפט? מלמד שהמודד נקרא דין. ושם אמרו: "במדה — זו מדידת הארץ", כלומר מדידתה וחלוקתה, שיעשה את-זה כפי מה שמחייבים מופתי התשפרת (חכמת החשבון וההנדסה) בדיוק המדות וידיעת הדרכים הנכונים בהם, ואל יעשה את-זה בדרכי השערה שאין בהם אמת כדרך שעושים רב העם. ומשקל — כולל המשקלות והמאזנים.

אחד — כלומר: לא תגזל. הנה נתבאר שלא זה אינו אלא בארץ ישראל.

המצוה הרמ"ג — האזהרה שהזהרנו מלגנוב אדם מישראל, והוא אמרו בעשרת הדברות: "לא תגנב" (שמות כ, טו). ולשון המכללתא (פרשת יתרו שם): "הרי אזהרה לגנוב נפש". ובגמרא סנהדרין (פו): "אזהרה לגנוב נפשות מנין? רבי יאשיה אומר: מ"לא-תגנב", רבי יוחנן אומר: מ"לא ימכרו ממכרת עבד" (ויקרא כה, מב) ולא פליגי (הם אינם חולקים): מר קא חשב (אחד מתייחס ל) לאו דגנבה ומר קא חשב לאו דמכירה, לפי שאין עונשים אותו על כך עד שיגנוב וימכור, וכשיעבור על שני לאוין אלו — חייב חנק. אמר יתעלה: "וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת" (שמות כא, טז). וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק י"א מסנהדרין (פה).

יום שישי כ"ו שבט ה'תשס"ט

מצות לא תעשה רמה.

המצוה הרמ"ה — האזהרה שהזהרנו מלגזול, והיא לקחת דבר שאין לנו זכות בו, באנס ובחזקה בגלוי, והוא אמרו יתעלה: "לא תגזל" (ויקרא יט, יג). וכך פרשו בעלי הקבלה (בבא קמא עט:): "לא תגזל" — כענין שנאמר: "ויגזל את-החנית מיד המצרי" (שמואל-ב כג, כא). ולא זו נפק לעשה והוא אמרו: "והשיב את-הגזלה אשר גזל" (ויקרא ה, כג), אלא שאפלו בטל (עשה פעולה המונעת קיום ה)עשה שבה — אינו לוקה (שלא כבכל לאו הניתק לעשה), [שאיין אדם לוקה ומשלם] לפי שהוא לאו שנתן [שנתן] לתשלומין: שאם שרף את-הגזלה או זרק לים — משלם מה-שהיתה שוה; ואם פפר בה ונשבע — מוסיף חמש ומקריב אשם, כמו שנתבאר במקומו (מצות עשה עז), וכן נתבאר בסוף מכות (טז). וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ט' ופרק י' מבבא קמא.

שבת קודש כ"ז שבט ה'תשס"ט

מצות לא תעשה רמז.

המצוה הרמ"ז — האזהרה שהזהרנו מלכבוש

המצוה הער"ב — האזהרה שהזהרנו מלחזיק משקלות ומדות חסרים אצלנו בכתינו ואף-על-פי שלא נשתמש בהם במקח וממכר, והוא אמרו יתעלה: "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה" (דברים כה, יג), וכן איפה ואיפה (שני סוגי משקולות: גדולה — לקניה; וקטנה — למכירה). ולשון גמרא בבא בתרא (פט:): "אסור לאדם שישעה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו ואפלו היא עביט (כלי) של מימי רגלים". ואל תחשוב שאמרו: "לא יהיה לך איפה ואיפה, ולא יהיה לך אבן ואבן" — שתי מצות, לפי ששני הלאוין נאמרו להשלמת דיני המצוה, כדי לכלול שני מיני המדידה שהם המשקל ("אבן") והמדה (מדת הנפח — "איפה"), כאלו אמר: לא יהיו לך שתי מדות לא במשקל ולא במדה, כדרך שבארנו במצות עשה (רח). ואמרו: "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן ולא יהיה לך איפה ואיפה" כמו אמרו: "לא תשיך לאחריך נשך כסף נשך אכל נשך כל-דבר אשר ישך" (שם כג, כ) שהוא לאו אחד, שכלל בו מינים רבים שדן בכלם ענין אחד עצמו. ואין המצות מתרבות בכפל "ולא" אם הענין אחד, כמו שהקדמנו בפלל התשיעי, וכבר קדם לך דומה לזה במצוה המשלימה מאתים ממצות לא-תעשה, והוא אמרו: "ולא-יראה לך חמץ ולא-יראה לך שאר".

יום חמישי כ"ה שבט ה'תשס"ט

מצות לא תעשה רמו. רמג.

המצוה הרמ"ו — האזהרה שהזהרנו מלגנוב גבולות הקרקעות, והוא שלא נשנה את-הגבול שבינינו לבין זולתנו עד שיהא אפשר לטוען לטוען (לעצמו) את-קרקע זולתו. והוא אמרו יתעלה: "לא תסיג גבול רעך" (דברים יט, יד). ובספרי (פרשת שופטים שם) אמרו: "לא תסיג גבול רעך", והלא כבר נאמר: "לא תגזל", ומה תלמוד לומר "לא תסיג" מלמד שכל-העווקר תחומו של חברו — עובר בשני לאוין. יכול אף בחוצה לארץ? תלמוד לומר: "בנחתך אשר תנחל בארץ" (שם), בארץ ישראל עובר בשני לאוין; בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לאו

הקבוע עליך אף-על-פי שלא מסר לך ממון משלו ולא בא לידך אתה ממנו שום ממון, ואף-על-פי-כן כיון שנקבע לו אצלך חוב הזהרת מלהחזיק בו. וכבר נכפל הלאו בענין זה והביא לדגמא דבר זה בעצמו ואמר: "לא-תעשק שכיר" (דברים כד, יד), ענינו: לא-תעשוק את-השכיר לפי שהוא עני ואביון, בדרך שאמר בו: "ולא-תבוא עליו השמש (בלי שתשלם המגיע לו) פי עני הוא" (שם, טו). ולשון ספרי (פרשת כִּי-תצא): "לא-תעשק שכיר עני ואביון, והלא כבר נאמר: "לא תגזל"? מלמד שכל-הכובש שכר שכיר — עובר משום: פל תעשק, וכל-תגזל, וכל-תלין פעלת שכיר, ומשום ביומו תתן שכרו". ושם אמרו בפרוש ענין אמרו "עני ואביון" אמרו: "ממהר אני להפרע על-ידי (כשמדובר ב) עני ואביון". והעובר על העשק דינו בענש ודין הגזלן שנה. אמר יתעלה: "וכחש בעמיתו בפקדון או-בתשומת יד או בגזל או עשק את-עמיתו" (ויקרא ה, כא).

(לעכב) את החובות הקבועים (המוטלים) עלינו לכל נחזיק בהם ולא נשלמם, והוא אמרו יתעלה: "לא-תעשק את-רעך ולא תגזל" (ויקרא יט, יג). והוא שהגנבה היא לקיחת דבר של הזולת בתחבולה ובהסתער, והזהרנו ממעשה זה באמרו: "לא תגנבו", כמו שבארנו (לא תעשה רמז); והגזל הוא לקיחת דבר של הזולת באנס וחזקה בגלוי כמו שעושים שודדי הדרך, והזהרנו גם על מעשה זה באמרו: "לא תגזל"; והעשק הוא שיהא לזולתך אצלך חוב מסים, כלומר: שנקבע לו אצלך ובאחריותך ממון ואתה מחזיק בו ואינך מוסרו לו בין דרך אנס בין שלא דרך אנס, אלא (דוחהו בטענות) בלך ושוב או ברמיה. והזהרנו גם על מעשה זה באמרו יתעלה: "לא תעשק את-רעך". ובפרוש אמרו בספרא (פרשת קדושים): "לא-תעשק — עשק שהוא של ממון, ואיזה? זה הכובש שכר שכיר" (מעכב שכר הפועל) וכן כל-הדומה לו. והמשיל בשכר שכיר, לפי שהוא חוב

אגרות קודש

ב"ה, י"ד שבט, תשכ"א

ברוקלין, נ.י.

הו"ח אי"א נוי"מ עוסק בצ"צ בעל מדות תרומיות ענף עץ אבות וכו' הרשי"ז שי'

שלום וברכה!

...בקשר עם היא"צ-הילולא של כ"ר מ"ח אדמו"ר, שעל פי אגרת הקדש הידועה, צדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי, ותלמידי חכמים ילכו מחיל, הרי נשמת בעל ההילולא ג"כ עולה מדרגא לדרגא, לכן כל הענינים הקשורים אתו צריכים גם כן להתעלות מחיל אל חיל. ועל פי המבואר שישראל גוי אחד בארץ, שמייחדים כל הענינים שבארץ, גשמיות ורוחניות וכמות ואיכות, הרי גם העלי צריכה להיות גם בכמות וגם באיכות. והתחל מפעולות בנוגע לילדים קטנים כפשוטו, קטנים בשנים, ועד פעולות לטובת קטנים באיכותם. ואגב מוסג"פ קטע מדברים שנאמרו בפתחת התועדות דיום ההילולא, שבהם נגעתי בנקודה האמורה.

...הרב גורודצקי שי' מסר לי שכי' נמצא בנופש בטבריי. ויה"ר שינצל ימי הנופש במילואם, וכיון שאצל כל אדם פעיל ובפרט אצל כי' הנופש אינו אלא הכנה להוספה בפעילות לאחר זמן, הרי זוהי הכוונה בהצלחת הנופש להחליף כח להוספה בפעילות, ובנוסף פרק י"א מהמשך ההילולא, בשנת הי"א הזאת. אשר להשגת המטרה "מבזבז כל סגולות האוצרות דהון יקר הנאסף והנקבץ במשך כמה שנים מדור אחר דור".

בכבוד ובברכה לבשורות טובות מתוך בריאות ושמחה.

שופטים ט כד-מד

כד לְבֹא חָמֶם שְׁבָעִים בְּנֵי־יִרְבֵּעַל וְדָמָם לָשׁוּם עַל־אֲבִימֶלֶךְ אֲחִיהֶם אֲשֶׁר הָרַג
 אוֹתָם וְעַל בְּעָלֵי שָׁכָם אֲשֶׁר־חָזְקוּ אֶת־יָדָיו לְהָרֹג אֶת־אֲחָיו: כה וַיִּשְׁימוּ לוֹ
 בְּעָלֵי שָׁכָם מֵאֲרָבִים עַל רֹאשֵׁי הַהָרִים וַיַּגְזְלוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם
 בַּדֶּרֶךְ וַיַּגֵּד לְאֲבִימֶלֶךְ: כו וַיָּבֵא גַעַל בֶּן־עֶבֶד וְאֲחָיו וַיַּעֲבְרוּ בְּשָׁכָם וַיִּבְטְחוּ־בוֹ
 בְּעָלֵי שָׁכָם: כז וַיֵּצְאוּ הַשָּׂדֶה וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם וַיִּדְרְכוּ וַיַּעֲשׂוּ הַלּוּלִים וַיָּבֵאוּ
 בֵּית אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּקְלְלוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ: כח וַיֹּאמֶר | גַּעַל בֶּן־עֶבֶד
 מִי־אֲבִימֶלֶךְ וּמִי־שָׁכָם כִּי נַעֲבְדְנוּ הֲלֹא בֶן־יִרְבֵּעַל וְזָבֹל פְּקִידוֹ עָבְדוּ אֶת־אֲנָשֵׁי
 חָמוֹר אָבִי שָׁכָם וּמְדוּעַ נַעֲבְדְנוּ אֲנַחְנוּ: כט וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי
 וְאֶסְרָה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר לְאֲבִימֶלֶךְ רַבָּה צָבָאךָ וְצָאָה: לו וַיִּשְׁמַע זָבֹל
 שֶׁר־הָעִיר אֶת־דְּבָרֵי גַעַל בֶּן־עֶבֶד וַיַּחַר אָפוֹ: לא וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ

רש"י

(כו) געל בן עבד. מאומה אחרת היה: (כז) ויעשו הלולים. (תרגום:) ועבדו חנגין: (כח) מי אבימלך ומי שכם. מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדים לאבימלך, הלא בן ירובעל היה אבימלך מן עפרת אבי העזרי (לעיל ו יא): וזבל פקידו. וזה פקיד העיר ששמו 'זבול', פקידו של אבימלך הוא, ואדוניו אין לו משפט מלוכה בעיר ואף

פקידו אינו כלום: עבדו את אנשי חמור. אם באתם לקנות לכם אדונים, באו ועבדו את אנשי חמור, שהיה נשיא הארץ מקדם (בראשית לד ב): ומדוע נעבדנו. לאבימלך: (כט) ויאמר לאבימלך. ויאמר געל בפני זבול, הודיע לאבימלך: רבה צבאך וצאה. מן המקום שאתה שם, ונראה את גדולתך: (לא) בתרמה. כמו במרמה, בתרמית, כלומר: בלט ובסתר:

מצודת דוד

מצודת ציון

(כד) לבא חמס. רצה לומר, מה' היתה, למען יבוא גמול החמס שחמסו המלוכה מבני גדעון, וגמול דמם, לשום העונש על אבימלך אשר הרגם וכו': (כה) לו. לאבימלך, לתפשו ולהרגו: ויגזלו. בהיותם מתמידים לשבת יחידים בראשי ההרים, ועל כי מרדו באבימלך, עשו הישר בעיניהם: ויגד לאבימלך. אשר הקימו עליו מארבים,

והיה נשמר מלבוש לשכם: (כו) ויבטחו בו. חשבו שיעזרם הוא מול אבימלך: (כז) ויצאו השדה. כי טרם בוא געל אליהם פחדו מאבימלך לצאת השדה, והיו נסגרים בהעיר: (כח) מי אבימלך ומי שכם. רצה לומר, הלא בעלי שכם המה נכבדי ארץ: כי נעבדנו. אשר נעבוד לאבימלך, וכלל עצמו עמהם על כי ישב בשכם ומהם יחשב: הלא בן ירובעל. רצה לומר, וכי הוא ירובעל עצמו שעשה לכם תשועה, הלא בנו הוא ואין לעבדו בעבור אביו: וזבל פקידו. הלא זבול הוא פקידו ולא הועמד מן ירובעל עצמו, ואם אין מהראוי לעבוד לאבימלך, מכל שכן לפקידו: עבדו את אנשי חמור. רצה לומר, ואם מהראוי לעבדו בעבור שמשל בכס אביו, אם כן, לכו ועבדו את אנשי חמור, כי חמור היה 'אבי שכם', רצה לומר, שר של שכם, אם כן, עבדו בניו בעבור שמשל אביהם: ומדוע. רצה לומר, ואם בעבור תשועת גדעון, מהראוי לעבוד גם לבנו, זה היה ראוי למי שעשה התשועה לאבותיכם שכבר מתו, 'ומדוע נעבדנו אנחנו', הלא לא לנו היתה התשועה: (כט) ומי יתן. הלואי והיה העם הזה ברשותי, אז הייתי מסירו ממלוכה מכל וכל: ויאמר לאבימלך. אמר להגיד לאבימלך, הרבה צבאך מה שתוכל וצאה עמי למלחמה: (לא) בתרמה. בהיותו יושב בתרמה, והיא 'ארומה' האמור למטה (פסוק מא), ובשתי השמות היתה נקראת:

בְּתִרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גָעַל בְּנִי־עֶבֶד וְאֶחָיו בָּאִים שָׁכְמָה וְהֵנֶם צָרִים אֶת־הָעִיר
עָלֶיךָ: לִב וְעֵתָה קֹום לִילָה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר־אַתָּךְ וְאַרְבַּ בְּשָׂדֶה: לֹג וְהָיָה
בְּבִקְרָ בִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ תִּשְׁכְּבִים וּפְשֻׁטָּת עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הִוא וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ
יֵצְאִים אֵלֶיךָ וְעֹשִׂיתָ לֹא כְּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ: לֹד וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וְכָל־הָעָם
אֲשֶׁר־עִמּוֹ לִילָה וַיֵּאָרְבוּ עַל־שָׁכְם אֲרַבְעָה רָאשִׁים: לֹה וַיֵּצֵא גָעַל בְּנִי־עֶבֶד
וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־הַמָּאָרֵב:
לֹו וַיִּרְא־גָעַל אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זָכָל הִנֵּה־עָם יוֹרֵד מִרְאשֵׁי הַהָרִים וַיֹּאמֶר
אֵלָיו זָכָל אֵת צֹל הַהָרִים אַתָּה רֹאֶה כְּאֲנָשִׁים: לֹו וַיִּסָּף עוֹד גָּעַל לְדַבֵּר וַיֹּאמֶר
הִנֵּה־עָם יוֹרְדִים מֵעַם טָבוֹר הָאָרֶץ וְרֹאש־אֶחָד כָּא מִדְּרֹךְ אֱלֹון מְעוֹנָנִים:
לֹח וַיֹּאמֶר אֵלָיו זָכָל אֵיָה אֵיפֹא פִיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעֲבֹדְנוּ הֲלֹא
זֶה הָעָם אֲשֶׁר מֵאֲסָתָה בֹו צֹא־נָא עֵתָה וְהִלָּחֵם בֹו: לֹט וַיֵּצֵא גָעַל לִפְנֵי בַּעְלִי
שָׁכְם וַיִּלָּחֶם בְּאֲבִימֶלֶךְ: מ וַיִּרְדְּפוּהוּ אֲבִימֶלֶךְ וַיָּנֶם מִפְּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים רַבִּים
עַד־פֶּתַח הַשַּׁעַר: מֹא וַיֵּשֶׁב אֲבִימֶלֶךְ בָּאֲרוֹמָה וַיִּגְרֹשׁ זָכָל אֶת־גָּעַל וְאֶת־אֶחָיו
מִשִּׁבְתַּת בְּשָׁכְם: מִב וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה וַיִּגְדּוּ לְאֲבִימֶלֶךְ: מִג וַיִּקַּח
אֶת־הָעָם וַיַּחֲצֵל לְשָׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיֵּאָרֵב בְּשָׂדֶה וַיִּרְא וְהִנֵּה הָעָם יֵצֵא
מִן־הָעִיר וַיָּקָם עֲלֵיהֶם וַיִּכּוּם: מִד וְאֲבִימֶלֶךְ וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעֲמִדּוּ
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיִּשְׁנִי הָרָאשִׁים פָּשְׁטוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר בְּשָׂדֶה וַיִּכּוּם:

רש"י

(לד) ארבע ראשים. ארבעה כתות: השדה. אנשי שכם: ויגידו. המגידים
(לז) מעם טבור הארץ. (תרגום): מן תוקפא לאבימלך, שיצאו בני העיר אל השדה לעשות
דארעא, מהר הגבוה שכולם: אלו מעוננים. חפציהם: (מד) פתח שער העיר. שלא יוכלו
(תרגום): מישר מעוננים: (מב) ויצא העם ליכנס:

מצודת דוד

מצודת ציון

והנם. געל ואחיו מפתים אנשי העיר לעשות העיר מצור בעבורך שלא תכנסו בה (וכמו שיקרא 'מצור' כאשר יצורו מבחוץ לבלי תת יוצא ממנו, כן יקרא 'מצור' כאשר יצורו מבפנים לבלי תת בוא לתוכה): (לג) 'יצאים'. כאשר התפאר באמרי פיו: כאשר תמצא ירך. רצה לומר, כפי יכולתך, אם להרגו אם לתפשו: (לה) מן המארב. ללכת על העיר למלחמה: (לו) כאנשים. 'צל ההרים', הם הנראים לך אנשים, וכונתו היתה לבל יכיר בהם עד אשר יבואו פתאום: (לז) הנה עם. לא צל הרים הוא, כי 'הנה עם יורדים' וכו': (לח) הלא זה העם. המה עמו של מי אשר מאסתם בו: (לט) לפני וגו'. רצה לומר, בראש כולם: (מ) עד פתח. ממקום המלחמה עד בואם פתח השער נפלו חללים: (מא) וישב. רצה לומר, חזר לשבת בארומה כמאז: ויגרש. לאחר זמן כאשר חזקה ידו: (מב) ויגדו. מאנשי אבימלך: (מג) את העם. אשר עמו: וירא. וכאשר ראה: (מד) והראשים. רצה לומר, אחד מהראשים: פתח שער. לבל יצא מן העיר לעזור להעם שבשדה:

דברי הימים ב ד יב-כב

יב עֲמוּדִים שְׁנַיִם וְהַגְלֹת וְהַכְתָּרוֹת עַל־רֹאשׁ הָעֲמוּדִים שְׁתֵּי וְהַשְּׁבָכוֹת שְׁתֵּי לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי הַגְּלֹת הַכְתָּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעֲמוּדִים: יג וְאֶת־הַרְמוּנֵים אַרְבַּע מֵאוֹת לְשְׁתֵּי הַשְּׁבָכוֹת שְׁנַיִם טוּרִים רְמוּנִים לְשִׁבְכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי הַגְּלֹת הַכְתָּרוֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעֲמוּדִים: יד וְאֶת־הַמְּכָנוֹת עָשָׂה וְאֶת־הַסִּירֹת עָשָׂה עַל־הַמְּכָנוֹת: טו אֶת־הֵם אֶחָד וְאֶת־הַפָּקָר שְׁנַיִם עֶשֶׂר תַּחְתּוֹ: טז וְאֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְּזֻלָּגוֹת וְאֶת־כָּל־כְּלִיָּהֶם עָשָׂה חֹרֶם אָבִיו לְמִלֵּךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְרוּק: יז בְּכֹכַר תִּירֶדֶן יֵצֶקֶם הַמִּלֵּךְ בְּעֵבִי הָאֲדָמָה בֵּין סָכוֹת וּבֵין צִרְדָּתָה: יח וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה

רש"י

כתיב ויעש את המכונות עשר מכונות הם כני הכיור ושם מפורש מלאכתם: (טז) ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות. אע"פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ושנה ועוד להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הוזכר למעלה: מרוק. דוגמת מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו) ומורק ושוטף במים (ויקרא ו') ובמלכים (א' ז') כתיב ממורט כמו כי ימרט ראשו (ויקרא י"ג) ותרגומו נחשת טב: (יז) בעבי האדמה. תרגומא גרגושתא בארדי"לא בלע"ז: בין סכות ובין צרדתה. ובמלכים כתוב צרתן צרדתה הוא מקומו של ירבעם וירבעם בן נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה (מלכים א' י"א) לפי שמת מטמא באהל וגם מצורע כמו כן וכן עבודת כוכבים כמו ששנינו בפרק ג' דעבודת

מצודת ציון

(יב) והגלות. כן יקרא חלק התחתון מן הכותרת על כי מעשהו כספל והוא מל' וגולה על ראשה (זכריה ד'): והשבכות. כן יקרא חלק העליון מן הכותרת על כי מעשהו כעין שבכה ורשת: (יג) על פני. ר"ל בגבהם ועל כי פני האדם הוא בגובהו נקרא הגובה על פני בל' שאלה: (יד) המכנות. מל' כן ובסיס: (טז) מרוק. זכה ובהירה כמו מרקו הרמחים (ירמיה מו): (יז) בככר. במישור: צרדתה. ובמ"א נאמר צרתן ובשתי השמות נקראה:

(יב) והגלות והכתרות על ראש העמודים שתיים. לשתי העמודים: והשבכות שתיים. אלו השרשרות שנאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי לא בכאן ולא במלכים מזכיר בפרשה זו בשום מקום שרשרות: לכסות את שתי גלות הכתרות. לכסות חלל הכותרת בשבכות ואותן ענפים כענפי חריות כמו שפירשתי: (יג) ואת הרמונים ארבע מאות. למעלה הוא אומר ויעש רמוני מאה הא כיצד אלא כך יש לנו לפרש ודאי ד' מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וד' טורים הם כדאמר ב' טורים לשבכה אחת וכן שני טורי רמוני לשבכה אחת הרי ד' טורי והרמוני היו מחוזרי בתוך השבכות המשובצי ותקועי לכסות בה היטיב את שתי גולות הכתרות: (יד) ואת המכונות עשה. ובמלכי

מצודת דוד

(יב) והגלות והכתרות. הגולות של הכותרות: (יג) לשתי השבכות. לתלותן סביבן כמ"ש במ"א: לכסות וכו'. על השבכה יאמר שכסתה על גולות הכותרות אשר על פני העמודים ומעשה הכותרות מפרש במ"א: (יד) על המכונות. להושיבם על המכונות: (טז) ואת הסירות וכו'. עם שכבר נאמר למעלה אמר שוב לומר שהיו מנחשת מרוק: כל כליהם. של חצרות בית ה': חורם אביו. הראוי כאביו ותחסר כ"ף השמוש וכן ייטיב גהה (משלי י) והראוי כגהה ור"ל חורם עשאו

טובים ויפיים כאביו כלומר כפי מה שהיה עושה אביו שהיה נודע לאומן גדול כמ"ש במ"א: (יז) בעבי האדמה. חפר באדמה צורות הכלים ההם ושפך שם הנחושת לאחר התכה: (יח) כי לא נחקר. כ"כ היו ברבוי מופלג

כָּל־הַכֹּלִים הָאֵלֶּה לָּרֹב מְאֹד כִּי לֹא נִחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחָשֶׁת: יט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה
אֶת כָּל־הַכֹּלִים אֲשֶׁר בֵּית הָאֱלֹהִים וְאֶת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשְּׁלֹחָנוֹת וְעַלֵּיהֶם
לֶחֶם הַפָּנִים: כ וְאֶת־הַמְּנֹרֹת וְנִרְתִּיהֶם לְבַעֲרָם כַּמִּשְׁפָּט לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב
סָגוֹר: כא וְהַפֶּרֶח וְהַנְּגֹרֹת וְהַמְּלָקָחִים זָהָב הוּא מְכֻלֹּת זָהָב: כב וְהַמְּזֻמְרוֹת
וְהַמְּזֻרְקוֹת וְהַכְּפֹת וְהַמַּחְתֹּת זָהָב סָגוֹר וּפְתַח הַבַּיִת דִּלְתוֹתָיו הַפָּנִימִיֹּת
לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וּדְלָתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

רש"י

וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר' פנחס בן
יאיר: (כא) והפרח. פירשו רבותינו הוא
כנגד אותו פרח שהוסיף משה בפרשה
בהעלותך עד ירכה עד פרחו וגו' שלא נאמר
בתרומה: והמלקחים זהב. שמגביהים
הפתילה מן הנר שיש בו השמן: הוא מכלות
זהב. מזוקק וצרוף פיי"ן בלע"ז ובמנחות
מפורש מכל זהב שהיה לו לשלמה מרוב
הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת
זהב טהור: (כב) והמזמרות. כלי זמר:
והמזרקות. לזרוק בהם דם על המזבח:
והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות
בהם תרומת הדשן להרים מעל המזבח ולקח
מלא המחת' וגומר:

מצודת ציון

(כ) ונרתיהם. הם העשויים כעין בזיכים ובהם השמן
והפתילה: לבערם. מל' הבערה והדלקה: הדביר. זהו
בית קה"ק: סגור. הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג:
(כא) והפרח. כעין פרחי אילן הנעשים במנורה כמ"ש
בתורה: והמלקחים. הצבתים שבהם לוקחים הפתילה
למושכה ולהושיבה במקומה: מכלות. מל' כל:
(כב) והמזמרות. כלי הזמר: והכפות. הבזיכין שבהם
הלבונה הנתון על מערכת לחם הפנים: והמחתות. הכלים
העשויים לחתות ולשאוב בו האש על הקטרת:

כוכבים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו
מן צרדתה נראה שהצר התורה ולא הרחיבה
הצר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז"ל:
(כ) ואת המנורות ונרותיהם. להוציא מלבן
של מפרשין נרות היו עושין מגופה של מנורה
ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורה
ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן
ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמן גביעים
כפתורי' ופרחים מכלל שלא היו הנרות
אדוקין והואיל ואין אדוקין בה נראה כמעשה
אחר וצריך להזכיר נרותיהם אבל שאר
מלאכות שהיו אדוקין בה אינו מזכירם
שנקראים על שם המנורה ומה שעשה עשר
מנורות ועשר שלחנות ועשר כיורים והכרובים

מצודת דוד

עד אשר לא נחקר לדעת משקלם: (יט) אשר בית.
אשר לבית האלהים: ועליהם. על השלחנות סדרו לחם
הפנים: (כ) לבערם. העשויים להדליק בהם הנרות
כמשפט התורה אשר עמדו לפני הדביר המה היו מזהב:
סגור: (כא) והפרח. קבוצת הפרח: זהב. היו מזהב:
הוא מכלות זהב. היה כליל זהב מבלי תערובות סיג:
(כב) דלתותיו. בין דלתותיו הפנימיות ולתוספת ביאור
אמר לקדש הקדשים ובין דלתות ההיכל היה מצופים
זהב:

אגרות קודש

[כ"ג שבט, תש"כ]

... בתמהון קראתי במכתבו האריכות ע"ד ענינים השייכים לרופא, וכלך מכל חקירות אלו. וזמן זה
יקדישו לת"ת ביר"ש הנגלה והחסידות, ומתוך הנהגה עפמשי"כ תמים תהי' עם ה"א.

אם בן לדברין ששמין כמה נשתנית האשה בדמיה משילדה, נמצא שלא
 ישלם המזיק כלום, שהרי מִשְׁהָאִשָּׁה יוֹלְדָתָהּ היא מִשְׁפַּחַת יוֹתֵר ממה
 שהיתה שוה קודם הלידה, שמתחילה דמיה פחותים משום שמסוכנת היא
 למות בצער לידה. ובהכרח אין שמין כמה משתנה שויה בין קודם שילדה
 לבין אחר שילדה, אֵלָּא שְׂמִין אֶת הַיּוֹלְדוֹת עצמן כְּמָה הֵן יִפְּן לימכר,
 דהיינו כמה היה אדם רוצה לשלם ולקנות את העובר שבמעיה.
 ומוסיפה המשנה, בין לתנא קמא ובין לרבן שמעון בן גמליאל, נִתְּנָן המכה
 את דמי הולדות לְפַעֵל האשה המוכה, שהתורה זיכתה אותם לו, שנאמר
 (שמות כא כב) 'עֲנוּשׁ יַעֲשֶׂה כְּאִשֶּׁר יִשְׁתִּי עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפָלְלִים'.
 וְאִם אִשָּׁה זו אֵין לָהּ בַּעַל – מת בעלה, נִתְּנָן המכה את הדמים לַיּוֹרְשֵׁיו
 של הבעל. ואם אשה זו הִיְתָה שְׂפָחָה וְנִשְׁתַּחֲרָה, כלומר שפחה
 משוחררת הנשואה לעבד משוחרר ונתעברה ממנו, אִין שהיתה גִּיזְרָת
 הנשואה לגר ונתעברה הימנו, וכשהוכחה יצאו ולדותיה ומתו, ומת הבעל
 בלא בנים, פְּטוּר המכה מלשלם דמי הולדות, שהרי דמי הולדות שייכים
 רק לבעל ולא לאשה, ועבד משוחרר וגר כיון שאין להם יורשים המחזיק
 בנכסיהם וכו', והמזיק קודם לכל אדם לזכות במה שבידו.

גמרא

שנינו במשנה: שור שהיה נתכין לחבירו, והכה את האשה ויצאו ילדיה,
 פטור מדמי ולדות. מדייקת הגמרא: מִטְּעָמָא דְּמִתְּכִינָן לְחִבְרֵי – דווקא
 כשנתכין השור ליגח את חבירו והכה את האשה, פטור מדמי הולדות, הֵא
 אִם מִתְּכִינָן השור להכות את האשה, מְשַׁלֵּם בעל השור דְּמֵי הַיּוֹלְדוֹת.
 מקשה הגמרא: לִמָּא תִּיהִי תִּיבְחָתָא דְּרַב אֲדָא בְּרַ אֲהֵבָה – יש להקשות
 מכך על רב אדא בר אבהו, דְּאֲמַר רַב אֲדָא בְּרַ אֲהֵבָה לעיל (מב.), שְׁוֹרִים
 שְׁנִתְּכִינוּ לְהַכּוֹת אִשָּׁה, ויצאו ילדיה, פְּטוּרִים בעלי השוורים מְדָמֵי
 הַיּוֹלְדוֹת. מתרצת הגמרא: אֲמַר לָךְ רַב אֲדָא בְּרַ אֲהֵבָה, אין לדייק
 ממשנתנו שאם נתכין השור להכות את האשה חייב בדמי ולדות, אלא
 הוּא הָדִין דְּאִפְּלִי אִם נִתְּכִינוּ לְאִשָּׁה, נְמִי פְּטוּרִים מְדָמֵי וְלִדּוֹת, וְהָא
 דְּקִתְּנִי במשנתנו שור שְׁהִי מִתְּכִינָן לְחִבְרֵי ולא לאשה, משום דְּאִיִּדִּי
 דְּקָא בְּעִי לְמִיתָנָא – אגב שרצה התנא לשנות בסיפא דין אֲרִם שְׁהִי
 מִתְּכִינָן לְחִבְרֵי והכה את האשה ויצאו ילדיה, משלם דמי ולדות, משום
 דְּהִכִּי פְּתִיב קָרָא – שבאופן זה הדין אמור בתורה, לִכְךָ קִתְּנִי רִישָׁא נְמִי –
 שנה התנא גם ברישא שור שְׁהִי מִתְּכִינָן לְחִבְרֵי והכה את האשה פטור
 מדמי ולדות, ולעולם אף כשמתכין השור להכות את האשה, הרי הוא
 פטור מדמי ולדות:

הגמרא מביאה דין שור שהזיק ולדות שפחה: אֲמַר רַב פִּפְא, אף ששנינו
 במשנתנו ששור שהכה את האשה אינו משלם דמי ולדות, מכל מקום שור
 שִׁנְנָה אֶת הַשְּׂפָחָה המעוברת ויִצְאוּ יִלְדֶיהָ, בעל השור מְשַׁלֵּם לאדוניה
 דְּמֵי וְלִדּוֹת. מֵאָּ מִטְּעָמָא אין לפוטרו מדמי ולדות השפחה כשם שנפטר
 מדמי ולדות אשה, משום ששור המזיק שפחה הרי זה כְּחַפְּרָתָא מַעֲבָרָתָא
 בְּעָלְמָא הוּא דְּאִיִּיק – כמו שנגח השור חמורה מעוברת, שכן מצינו דְּאִמַר
 קָרָא (בראשית כב ה) שכשהלך אברהם אבינו לעקוד את יצחק בנו על גבי
 המזבח, אמר לישמעאל בנו ולאליעזר עבדו 'שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוּר',
 ודרשו שכוונת הכותב 'עם החמור' היא, שאליעזר שהיה עבד כנעני הוא
 מַעֲם הַדּוֹמָה לְחֲמוּר, דהיינו שאין עבד מניחס אחר אביו כשם שחמור אין
 לו יחס, ולכך גם לענין היזק הולדות יש לדמות את השפחה המעוברת
 לחמורה מעוברת, שהשור המזיק את ולדותיה חייב לשלם לבעליה את
 דמיה, ולא מיעטה תורה שור מתשלומי דמי הולדות אלא בולדות
 שמתחיסים אחר האב, דהיינו ולדות ישראלית או שפחה משוחררת:

שנינו במשנה: בִּיצֵר מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלִדּוֹת, שמין את האשה כמה היא יפה
 עד שלא ילדה, וכמה היא יפה משילדה. שואלת הגמרא: וכי בשומה זו
 שממין את האשה כמה נחסרה מדמיה, משערים רק את דְּמֵי הַיּוֹלְדוֹת,
 והלא בשומא זו יש בכללה גם שיעור נזקי האשה עצמה ממה שהושבחה
 על ידי עיבורה, ואם כן שִׁכַּח וְלִדּוֹת מִיִּצְיָה לִיָּה – היה לתנא לשנות 'כיצד
 שמין דמי ולדות ושבח ולדות'. מיישבת הגמרא: הִכִּי נְמִי קָאָמַר – אכן
 כוונת התנא היא לבאר בדבריו, שיש שומת שבח הולדות, וצריך לשנות
 במשנה כך, בִּיצֵר מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלִדּוֹת וְשִׁכַּח וְלִדּוֹת, כלומר כיצד משערין
 כמה היו שוים הולדות, וכן את מה שהיו משיבחים את האשה, שְׂמִין אֶת
 הָאִשָּׁה כְּמָה הִיא יִפָּה בשביל ולדות הללו עַד שְׁלֵא יִלְדָה, וְכִמָּה הִיא יִפָּה

מִשְׁיִלְדָה, דהיינו כמה אשה מעוברת שוה יותר מריקנית בשביל הולדות,
 ודמים אלו הם 'דמי הולדות', וכן שמין כמה דמיה יפים מחמת שנראית
 שמנה ובעלת איברים בעודה מעוברת, ודמים אלו הם 'שבח האשה מחמת
 הולדות', ואת הדמים הללו נותן לבעל:
 שנינו במשנה: אֲמַר רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִם בֶּן מִשְׁהָאִשָּׁה יוֹלְדָתָהּ
 מִשְׁפַּחַת. ומלשוננו משמע שהקשה לתנא קמא שלדברין נמצא שלאחר
 שהאשה יולדת היא משבחת יותר. שואלת הגמרא: מֵאָּ קָאָמַר רבן שמעון
 בן גמליאל, והרי מדברי תנא קמא מבואר להיפך שלאחר שהיא יולדת
 נפחת שויה. משיבה הגמרא: אֲמַר רַבָּה, הִכִּי קָאָמַר רבן שמעון בן גמליאל
 לתנא קמא, וְכִי כֵךְ הוּא כדברין מִשְׁפַּחַת בדמיה, קוֹדֵם שְׁתֵּלַד
 יוֹתֵר מִלְּאַחַר שְׁתֵּלַד, וְהֵלָּא אִשָּׁה מִשְׁפַּחַת לְאַחַר שְׁתֵּלַד יוֹתֵר מְקוֹדֵם
 שְׁתֵּלַד, שמתחילה כשהיא מעוברת דמיה פחותים, שמסוכנת היא למות
 בצער לידה, ודברי רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו מתפרשים כך, אם אכן
 כדברין ששמין את דמי הולדות על פי שויה של האשה, נמצא שהמזיק לא
 ישלם לו כלום, שהרי אני סובר שאחר שהאשה יולדת היא משבחת יותר.
 אֵלָּא שְׂמִין אֶת הַיּוֹלְדוֹת בפני עצמן, כמה רוצה אדם לשלם עליהן כדי
 שיהיו שלו כשיולדו, וְנִתְּנָן את דמיהם לְפַעֵל.

מביאה הגמרא הוכחה כדברי רבה: תִּנְיָא נְמִי הִכִּי – אף בברייתא שנינו כן,
 שהשיב רבן שמעון בן גמליאל לתנא קמא, וְכִי אִשָּׁה מִשְׁפַּחַת קוֹדֵם שְׁתֵּלַד
 יוֹתֵר מִלְּאַחַר שְׁתֵּלַד, וְהֵלָּא אִשָּׁה מִשְׁפַּחַת לְאַחַר שְׁתֵּלַד יוֹתֵר מְקוֹדֵם
 שְׁתֵּלַד, ונמצא שהמזיק לא ישלם לו כלום, אֵלָּא שְׂמִין אֶת הַיּוֹלְדוֹת בפני
 עצמן וְאֵת דמיהם נִתְּנָן לְפַעֵל.

מביאה הגמרא ביאור אחר בדברי רבן שמעון בן גמליאל: רַבָּא אֲמַר, הִכִּי
 קִתְּנִי – כך השיב רבן שמעון בן גמליאל לתנא קמא, מדברין משמע
 שהמזיק משלם גם את דמי שבח הולדות רק לבעל, וְכִי אִשָּׁה לְמִי שְׁיִוְלְדָתָהּ
 – וכי רק למי שזכתה תורה דמי ולדות דהיינו לבעלה מִשְׁפַּחַת – ראוי ליתן
 את דמי שבח גופה מחמת הולדות, וְאִין לְאִשָּׁה עֲצָמָה בְּשִׁבְחָה וְלִדּוֹת כְּלֻמָּה,
 והלא גם לאשה צריך להיות זכות בחלק ממה שהושבח גופה על ידי
 הולדות, שהרי דמי נזק גופה הרי הוא לעצמה. אֵלָּא סובר רבן שמעון בן
 גמליאל, שְׂמִין אֶת דְּמֵי הַיּוֹלְדוֹת וְנִתְּנָן את כולו לְפַעֵל, כדברי תנא
 קמא, ואילו את דמי הַשְּׂבָח שהושבחה האשה מחמת הַיּוֹלְדוֹת, חוֹלְקִין
 חציו לבעל וחציו לאשה, שדמי הנפח מחמת הבעל והאשה הם באים.

מביאה הגמרא ראייה כדברי רבא: תִּנְיָא נְמִי הִכִּי – אף בברייתא שנינו כן,
 אֲמַר רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לתנא קמא, וְכִי אִשָּׁה לְמִי שְׁיִוְלְדָתָהּ – וכי רק
 לבעלה הזכאי בדמי הולדות היא מִשְׁפַּחַת – ראוי לשלם את נזקי שבח
 הולדות, וְאִין לְאִשָּׁה עֲצָמָה בְּשִׁבְחָה וְלִדּוֹת כְּלֻמָּה. אֵלָּא כך הוא הדין, שְׂמִין
 את נִזְק גוף האשה מחמת המכה שדמיה פחותים משעה שהיתה ריקנית
 בריאה, בְּפָנֵי עֲצָמָה, וְשִׁמִּין את דמי הַצֶּעֶר שצנטערה האשה מחמת המכה
 בְּפָנֵי עֲצָמָה, ומשלם דמי נזק וצער אלו לאשה, וְשְׂמִין אֶת דְּמֵי הַיּוֹלְדוֹת
 בפני עצמן, וְנִתְּנָן לְפַעֵל, וְכֵן שמין את דמי שִׁבְחָה האשה מחמת הַיּוֹלְדוֹת,
 בפני עצמן, וחוֹלְקִין חציו לבעל וחציו לאשה, ששבח הנפח מחמת הבעל
 והאשה הוא בא.

מקשה הגמרא: בדברי רבן שמעון בן גמליאל ששנו בשתי ברייתות אלו,
 קִשְׁיָא דְּרַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אֲדָרְבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל – יש להקשות
 שדבריו סותרים זה את זה, בברייתא הראשונה המסייעת לדברי רבא
 מבואר שסובר רבן שמעון בן גמליאל שאין האשה משבחת יותר מחמת
 עיבורה, ואילו בברייתא השנייה המסייעת לדברי רבא מבואר, שסובר רבן
 שמעון בן גמליאל שחולקין הבעל והאשה בדמי שבח האשה מחמת
 עיבורה. ודהיינו שאף רבי שמעון בן גמליאל מודה שהאשה משבחת מחמת
 עיבורה. מתרצת הגמרא, לֹא קִשְׁיָא סתירה בדבריו, משום שְׂכָאן –
 בברייתא הראשונה שמבואר בה שלרבן שמעון בן גמליאל אין משבחת
 האשה יותר בעודה מעוברת, מדובר בְּמִכְבָּרָת – באשה שלא ילדה עדיין
 בנים וזהו עיבורה הראשון, ולכך קשה לה צער ההריון וצער הלידה
 ומסוכנת היא. ואילו שְׂכָאן – בברייתא השנייה שמבואר בה שהאשה משבחת
 קודם שתלד יותר מלאחר שתלד, מדובר בְּאִשָּׁה שְׂכָאָה מִכְבָּרָת – שכבר
 ילדה בנים קודם לעיבור זה, ולכך לא קשה לה כל כך העיבור והלידה.
 מבואר בפירושו של רבא, שרבי שמעון בן גמליאל סובר, שאת דמי שבח
 האשה מחמת הולדות יש לחלק חציו לבעל וחציו לאשה. מבררת הגמרא
 את טעם החולקים עליו: וְרַבִּנָּן דְּאֲמַר – חכמים במשנתנו הסוברים שכל

א"כ משהאשה וילדת כו'. מפרש בגמרא: ונותן לבעל. שהתורה זכתה לו כרתים בעל האשה מות אלא **היתה שפחה ונשתתרה.** כלומר היתה משתתרת או גיורת נשואה לגר או לעבד משתחרר ואין לה בעל שמת פטור דדמיוק בבבסי קרי שמת ואין לו ורשן קודם וזה קודם במה שבידו והאי דנקט האי לישנא התיב שפחה ומשתתרת ולא נקט היתה ונשתתרה לאו גמרא וילדיה תהיה לארונה:

קרא שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור: כיצד משלם דמי ולדות: דמי ולדות שכם
 ולדות מיבעי ליה הכי נמי קאמר כיצד משלם דמי ולדות ושבח ולדות שמין את האשה כמה
 היא יפה עד שלא ילדה וכמה היא יפה משילדה: אמר רשב"ג א"כ משהאשה יולדת משפחת:
 מאי קאמר אמר רבה ה"ק וכי אשה משפחת קודם שתלד יותר מלאחר שתלד והלא אשה
 משפחת לאחר שתלד יותר מקודם שתלד אלא שמין את הולדות ונותנין לבשל תניא נמי הכי
 וכי אשה משפחת קודם שתלד יותר מלאחר שתלד והלא אשה משפחת לאחר שתלד יותר
 מקודם שתלד אלא שמין את הולדות ונותנין לבשל רבא אמר הכי קתני וכי אשה למי שיוולדת
 משפחת ואין לעצמה בשבח ולדות כלום אלא שמין את הולדות ונותנין לבשל ושבח ולדות
 חולקין תניא נמי הכי אמר רשב"ג וכי אשה למי שיוולדת משפחת ואין לעצמה בשבח ולדות
 כלום אלא שמין גזק בפני עצמו וצער בפני עצמו ושמן את הולדות ונותנין לבשל ושבח ולדות
 חולקין קשיא דרשב"ג אדרשב"ג ל"ק פאן במכברת פאן בשאינה מכברת ורבנן דאמרי שבח
 ולדות נמי לבשל מאי טעמא בדתנן ממשמע שגאמר ויצאו ילדיה איני יודע שהיה הרה מה
 ת"ל הרה לומר לך שבח הריון לבשל ורשב"ג האי הרה מאי דר"ש ביה מבעי ליה לכדתניא
 ר"א בן יעקב אומר לעולם אינו חייב עד שיכנה בגד בית ההריון אמר רב פפא לא תימא בגד
 בית הריון ממש אלא כל היכא דסליק ביה שיחמא לולד לאפוקי ד ורגל דלא: היתה שפחה
 ונשתחררה או גיורת פטור: אמר רבה לא שנו אלא שחבל בה בחיי הגר ומת הגר דכיון דחבל
 בה בחיי הגר זכה בהו גר וכיון דמת הגר זכה בהו מן הגר אבל חבל בה לאחר מיתת הגר
 זכיא לה איהי בגיוייה ומיחייב לשלומי לה לדידה א"ר חסדא מרי דיכי אטו ולדות צדרי נינהו
 זכיא אלא איתיה לבשל זכה ליה רחמנא ליתיה לבשל לא מיחייב הבה את האשה ויצאו
 ילדיה גותן גזק וצער לאשה ודמי ולדות לבשל אין הפעל גותן לירשיו אין האשה גותן לירשיה
 היתה שפחה ונשתחררה או גיורת זכה אמרי ומי עדיפא ממתניתין דאוקימנא שחבל בה בחיי
 הגר ומת הגר זכה אמר נמי שחבל בה בחיי הגר ומת הגר ואיבעית אימא לאחר מיתת הגר
 וכו'

לרבה

פ בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף מט עמוד ב – מתוך מהדורת טובי'ס
 תוספות

ותני זכתה. ואין מגייה הברייתא אלא כלומר זכה מי שיש לו זכות: **משבנו** של ישראל ביד גר כו' מוציאין אותו מידו. ואפילו משבנו שלא בשעת הלזתו ואפילו למדי בעל חוב קונה משבנו דע"כ אין לו אלא שעבוד עליו כיון שהיה יכול לפדותו הישראל ולסלקו בדמים:

והלכתא דליתיה בחצר. פ"ה דאמשכון קאי דאם איתיה בחצר קני אע"פ שאין עומד בצד שדהו וצריך לוטר דאיירי בחצר המשתמרת דאי בחצר שאין משתמרת לא קנה אלא אם כן עומד בצד שדהו כדאיתא בפ"ק דב"מ (דף יא. טז) ולמאי דס"ד דאיירי כשהמשכון בחצר ובעל החצר אין כאן זה אינו כפי הפסקתא של ב"מ ולר"י נראה דמעיקרא נמי הכי ס"ל דאיירי בחצר שאין משתמרת ולא קנה אלא אם כן עומד בצד שדהו וכן משמע נמי מבא זה והחזיק בה אם כן לא היתה משתמרת אצל זה הוא דקאמר והלכתא דליתיה בחצר אבעל חצר קאי כלומר שנוגף דשנינו שנינו הוא:

החופר בור ברה"י ופתחו לרה"י. כללל דמילתא בכל חר שמעתתא בור בטר פתחו אולין דחשב הבור כאילו הוא במקום שהפתח שם: **ברה"י** ופתחו לרה"י. פירש בקונט' והפקיר רשותו וזה"א אם מתחילה סמכיה לרה"י ולא הוצרך לפירש בהפקיר רשותו אלא משום דמשמע ליה לישנא דפתחו לרה"י באמצע רה"י כדמובח בגמרא דקנתי ברה"י ופתחו לרה"י פטור דמוקי שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו ומעיקרא ס"ד כשהפקיר רשותו ולא בורו והנינו משום דמשמע ליה ופתחו לרה"י באמצע רה"י:

ברה"י ופתחו לרה"י אחר. פ"ה שהפקיר רשותו אותה שפי הבור בתוכה אין נראה שר"ל שפתחו לרה"י של אדם אחר ובא אותו אדם והפקיר רשותו שלא היה לו לומר אותה בלשון נקבה אלא משמע שרודה לפירש הכל ברשות עצמו ולשון אחר אינו מיושב לפירש זה ואין להקשות אמאי אצטרך למתני ברה"י ופתחו לרה"י אחר ה"ל למימר החופר בור ברה"י ותו לא דאגב אחרני נקט הכי ופירש לנו שהבור והפתח הכל עושה ברשותו ור"י מפרש ברה"י ופתחו לרה"י אחר דהיינו שהפיר בור ברשות עצמו ופתחו לרשות חבירו ואצטרך דלא תימא פתחו לרה"י הוא דחייב דשכיחי רבים ומוקי אכל ברה"י דליכא למיחש אלא לנזק יחיד פטור וכה"ל תנא בהנחת ופ"ה

גבי המבקע ולפי פ"י ר"י קשה למה הוא חייב בנזק בעל חצר אם נפל שורו לבור בין שהחופר משלם נזק החצר על בעל חצר למלווייה: **ת"ר** החופר בור ברה"י ופתחו לרה"י וזה"ל מתני' בתוספתא (פ"י) וק"ק דה"ל למימר החופר בור ברה"י אכל אין להקפיד משום דקאי אהנך דמתניתין דאיירי שהפתח ברשות אחרת אצטרך לאשמועין דאיירי באותו ענין שהבור והפתח במקום אחד ברשות הרבים:

על הכרייה לא כ"ש. במכילתין אמרין מאן שאין עונשין מן הדין אכל בש"ס שלנו אין סובר כן בדפרישית ברש המסכת (דף ג:) ועיין תוס' לעיל ד: ד"ה ועדים

לרבה ודאי. ע"כ מוקי למילתיה כתנאי דהוא אמר חייב והא דתני פטור לא מצי מוקי ליה כוותיה וע"כ הכי מתרץ אגא דאמרי כתנא דמחייב: **אלא לרב חסדא מי ליכא**. מי מיבעיא ליה לאוקמיה מילתא בפלוגתא כתנאי ולמימר אגא דאמרי כתנא דפטור או מצי לתרציה האי דתנא חייב במילתא אחריתי דלא תקשי ליה: **לא קשיא**. כלומר אמר לך רב חסדא

תרווייהו תנאי כוותי קיימי דבדמי ולדות פטור והא דתנא חייב בשבח ולדות ואליבא דר"ש דאמר אשה פלגא בהו והיא קיימת: **והא**. דתני פטור רבנן היא דאמרי כולדה דבעל ודרי הוא מת זכה זה מן ההפקר אכל רבה לא מצי לתרציה מידי דהא איהו אמר אשה זכתה בחלק בעלה מן ההפקר והוא חייב היתה מעוברת ומזוהקת בזה בשעת מיתה ואמאי פטור משבח ולדות דמי ולדות דידה ניהו: **מאי אריא לאחר מיתה**. הגר דתני חייב ליתן לה חלקה: **מחיים**. גר: **נמי**. חייב ליתן לה חלקה: **לאחר מיתה**. הגר: **כוליה**. דוכין בחלק שבח ולדות של פליגי **אמרי**. אי"ב קשיא לרב חסדא דמשבח ולדות המוגיע חציו בחיי הגר לגר וקאמר ר"ש דכשמת והיא מעוברת זכתה היא בחלקו נשמע דזכתה נמי בדמי ולדות דבעלה דמאי שנא דמי ולדות משבח ולדות: **ומדר"ש**. דאשמועין דזכתה בחלקו נשמע נמי לרבנן דזכתה בבבל דרבנן לא פליגי אלא במחיים אכל בזכיה דמיתה לא פליגי רבנן ור"ש:

אמרי. לא דמו דמי ולדות לשבח ולדות: **שבח** ולדות. לר"ש דשייכא בהו מחיים פלגא כי מית זכיה ככולדה: **בשטרות** של גר. ששעבוד לו ישראל אחר קרקעותיה: **מהו**. לקנות את הנזיר: **וישמו"ר נמי לא קני**. ואי אתא ישראל אחר והחזיק בה לצור על פי צלוחיתו קניה: **עני מורי**. עניי אדוני: **וכי לצור על פי צלוחיתו**. דליהוי דעתיה אשטרך מעיקרא (ולא דעתיה אאשטרך) פקע ליה שעבודיה. וקם ליה ברשותי דמריה: **ליתיה**. שאין המלך בעיר: **והלכתא**. הא דאמרין קנה את השאר: **כדליתיה**. למשבון בחצירו של מלך בשעת מיתת הגר אכל איתיה למשבון בחצירו קני ליה חצירו: **מתני'** ופתחו לרה"י. וכו"ש אם חפר ברה"י ופתחו לרשות הרבים ולא תימא דוקא חופר ברשותיה דהנה ליה בור דאית ליה בעלים אכל חפר ברה"י פטור דהא תני סיפא החופר בור ברה"י ונפל לתוכו כו': **ברה"י** ופתחו לרה"י. דהנה ליה בור ברה"י והפקיר רשותו דלא מצי למימר מאי בעית ברשותי ונפל דרך פיו לתוכו: **חייב**.

דקסבר דיוכא דבור בין ברשות הרבים בין ברשות הרבים הנהיגה היא ובכלל שפקיר רשותו: **ברשות הנהיגה ופתחו לרשות הנהיגה**. אף על דאין כן צד רשות הרבים: **חייב**. ובכללד אם הפקיר רשותו אותה שפי הבור לתוכה: **גמ'** ופתחו לרשות הרבים. כיון שהתקלה ברשות הרבים הנהיגה היא כמי שפקירו ברה"י: **וזהו בור כו'**. לקמיה מפרש מאי זה: **סתם לא נרשינו: כ"ע לא פליגי דמיתייב** ור"ע מודה ליה לרבי ישמעאל בבור ברשות הרבים דהוא אמור בתורה אכל רבי ישמעאל לא מודי ליה לרבי עקיבא בבור ברשות דקסבר כי אפקרנא לך רשותי לא לאחייבי אגא כהניקא אפקרתי: **אם על פותח**. שחפרו אחר ובכסוד אחר ונגילה: **במה** לו. שאין לו חלק בו אלא שפחדו או שפתחו דהיינו ברשות הרבים שאין הקרקע שלו:

דקסבר דיוכא דבור בין ברשות הרבים בין ברשות הרבים הנהיגה היא ובכלל שפקיר רשותו: **ברשות הנהיגה ופתחו לרשות הנהיגה**. אף על דאין כן צד רשות הרבים: **חייב**. ובכללד אם הפקיר רשותו אותה שפי הבור לתוכה: **גמ'** ופתחו לרשות הרבים. כיון שהתקלה ברשות הרבים הנהיגה היא כמי שפקירו ברה"י: **וזהו בור כו'**. לקמיה מפרש מאי זה: **סתם לא נרשינו: כ"ע לא פליגי דמיתייב** ור"ע מודה ליה לרבי ישמעאל בבור ברשות הרבים דהוא אמור בתורה אכל רבי ישמעאל לא מודי ליה לרבי עקיבא בבור ברשות דקסבר כי אפקרנא לך רשותי לא לאחייבי אגא כהניקא אפקרתי: **אם על פותח**. שחפרו אחר ובכסוד אחר ונגילה: **במה** לו. שאין לו חלק בו אלא שפחדו או שפתחו דהיינו ברשות הרבים שאין הקרקע שלו:

ותני – ויש לפרש כוונת הברייטא, שזכה מי ששייך אצלו זכיה, כשחבל בה
לאחר מיתת הגר זכתה האשה בדמי הולדות, כדברי רבה. וכשחבל בה
בחיי הגר זכה החובל בדמיהן כיון שהוא מוחזק.
שואלת הגמרא: לִימָא כַּתְנָא – שמא רבה ורב חסדא נחלקו במחלוקת
תנאים. ששנינו בברייטא, בְּתִי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁאֵת לְגֵר וְנִתְעַבְרָה מִמֶּנּוּ, וְחָבַל
בָּהּ אִדָּם אַחֵר בְּחַיָּיהָ בַּעֲלָה הָגֵר וּמָתוּ וּלְדוּתֶיהָ, נִזְוָתָהּ הַמּוּזִיק אֶת דְּמֵי הַזְּלָזָה
לְגֵר, שֶׁכֵּן זִכְתָּה הַתּוֹרָה אֶת דְּמֵי הַזְּלָזָה לִבְעַל. אֲךָ בְּאוֹפֶן שֶׁחָבַל בַּהּ לְאַחֵר
מִיתַת הָגֵר וַיֵּצֵאוּ יְלִידֶיהָ וּמָתוּ, וְאִין לִגְר יוֹרְשִׁים, תְּנִי תְּרָא – בברייטא אחת
שנינו שְׁחִיבָה הַמּוּזִיק לְשֵׁלם לְאִשָּׁה אֶת דְּמֵי הַזְּלָזָה, מִשּׁוּם שֶׁשִּׁמְתָה הָגֵר
זִכְתָּה בְּזִלְזוּתָהּ מִן הַהִפְקֵר, וְתִנִּי תְּרָא – בברייטא השניה שנינו שהמוזיק
פְּטוּר מִלְשֵׁלם אֶת דְּמֵי הַזְּלָזָה, מִשּׁוּם שֶׁשִּׁמְתָה הָגֵר לֹא זִכְתָּה הָאִשָּׁה
בְּזִלְזוּת אֲלָא נַעֲשֶׂה הַפְקֵר וְלֹא נִתְחַיֵּב הַחֹבֵל כְּלוּם. מָאֵי לָא – האם לא
מצינו אם כן שמחלוקת רבה ורב חסדא כַּתְנָא נִינְהוּ – כמחלוקת שתי
הברייטות היא, אם החובל בה לאחר מיתת הגר משלם לאשה או פטור
לגמרי, ואם כן מדוע לא פירש כל אחד מהאמוראים שהוא סובר כהתנא
שאמר כן. משיבה הגמרא: אַמְנָם לְשִׁטַּת רַבָּה הַסּוֹבֵר שֶׁבְּמִיתַת הָגֵר זִכְתָּה
הָאִשָּׁה בְּזִלְזוּת וְחַיִּיב לְשֵׁלם לָהּ, וְדָאֵי תְּנָאֵי הֵיא – בהכרח יש לומר שנחלקו
תנאים בדינו, שאינו יכול לבאר באופן אחר את דברי הברייטא ששנינו בה
שהמוזיק פטור. אֲלָא לִפִּי רַב חֲסִידָא הַסּוֹבֵר שֶׁאַחֵר מִיתַת הָגֵר לֹא זִכְתָּה
הָאִשָּׁה בְּזִלְזוּת וּפְטוּר הַחֹבֵל מִדְּמִיהָ, מִי לִימָא תְּנָאֵי הֵיא – האם מוכרח
הוא לומר שנחלקו שתי הברייטות בדינו, והוא סובר כהברייטא הפוטרת.
מיישבת הגמרא: לֹא קָשִׁיָא עַל רַב חֲסִידָא מִהִבְרִייתָא הַמְּחַיֵּיב לְשֵׁלם
לְאִשָּׁה, מִשּׁוּם שֶׁרַב חֲסִידָא לֹא פִטֵּר אֲלָא מִדְּמֵי וְזִלְזוּת, וְאִף בְּרִייתוֹת אֵלוֹ
סוֹבְרוֹת שֶׁהַחֹבֵל בַּהּ אַחֲרֵי מִיתַת הָגֵר פְּטוּר מִדְּמֵי הַזְּלָזָה. אֲלָא נִחְלָקוּ
הַבְּרִייתוֹת לַעֲנִין דְּמֵי שֶׁבַח הָאִשָּׁה מִחֲמַת הַזְּלָזָה, הָא – הברייטא ששנינו
בה שפטור המוזיק, נשנתה כשיטת רַבָּה הַסּוֹבֵר שֶׁרַב לִבְעַל זִכְתָּה תּוֹרָה
אֶת שֶׁבַח הַזְּלָזָה, וְכַשֵּׁם הַבְּעַל פְּטוּר הַמּוּזִיק, וְהָא – הברייטא ששנינו בה
שחייב לאשה, נשנתה כשיטת רַבָּה הַסּוֹבֵר שֶׁרַב לִבְעַל זִכְתָּה תּוֹרָה
בְּחַיֵּי הָגֵר חוֹלֵקִין אֶת דְּמֵי שֶׁבַח הַזְּלָזָה בֵּין הַבְּעַל וְהָאִשָּׁה, וְלִכְךָ שֶׁנִּינוּ
שֶׁשִּׁמְתָה הָגֵר וְהָאִשָּׁה קִייַמָה, אִין נִפְטֵר הַחֹבֵל מִלְשֵׁלם לְאִשָּׁה אֶת חֲלָקָה
בְּדֵמֵי שֶׁבַח הַזְּלָזָה, כִּמּוּ בַּחֲבַל בַּחֲיֵי הָגֵר.
שואלת הגמרא: אֵי בְּרִייתָא זוֹ שֶׁחַיִּיב לְשֵׁלם לְאִשָּׁה בְּשִׁטַּת רַבָּה שְׁמַעוֹן בֶּן
נְמִלִּיאֵל נִאמְרָה, מָאֵי אֲרָא – מדוע דין הברייטא נאמר דווקא בחובל בה
לְאַחֵר מִיתָהּ שֶׁל הָגֵר, וְהָאֵל אֲפִילוּ כִּשְׁחָבַל בַּהּ בְּחַיָּיהָ – בחיייה נָמִי אִיתָ לָהּ
פְּלָגָא – זוכה האשה במחצית מדמי שבה הולדות. מיישבת הגמרא: אַמְנָם
כִּשְׁחָבַל בַּהּ בְּחַיָּיהָ אִיתָ לָהּ פְּלָגָא – זוכה האשה במחצית מדמי שבה
הולדות, שהיה גם לבעלה יש זכות בזה. אֲךָ הַבְּרִייתָא אֵבָא לְהַשְׁמִיעֵנוּ
שֶׁכִּשְׁחָבַל בַּהּ לְאַחֵר מִיתָהּ שֶׁל הָגֵר, זִכְתָּה הָאִשָּׁה בְּזִלְזוּתָהּ – בכל דמי
השבח, שכיון שמת הבעל זוכה האשה אף בחלק בעלה, ומשלם החובל את
כל דמי השבח לאשה.
מיישבת הגמרא את הברייטות לפי רב חסדא באופן אחר: וְאִיִּבְעִיתָ אִימָא,
שלא נחלקו הברייטות בדינו של רב חסדא, וסוברות שתי הברייטות שאף
כשחבל בה לאחר מיתת הגר לא זכתה האשה בדמי הולדות, ופטור החובל
מלשלם אותם. ואין צריך לפרש שברייטא אחת נשנית כרבן שמעון בן
גמליאל והאחרת כרבנן, אלא הָאֵל וְהָא – שתי הברייטות נשנו כשיטת רַבָּה
שְׁמַעוֹן בֶּן נְמִלִּיאֵל הַסּוֹבֵר שֶׁזִּכְאִיתָ הָאִשָּׁה בְּמִחְצִית דְּמֵי שֶׁבַח הַזְּלָזָה, וְלִכְךָ
הַבְּרִייתָא הַסּוֹבֵר שֶׁהַחֹבֵל אַחֲרֵי מִיתַת הָגֵר מִשְׁלֵם לְאִשָּׁה, כּוֹנֵנָה
שְׁחִיבָה בְּשִׁטַּת הַזְּלָזָה אֶת כּוֹלָהּ לְאִשָּׁה, שֶׁכֵּיוֹן שֶׁמָּת הַבְּעַל וְנִכְסֵיוֹ הַפְקֵר,
זִכְתָּה הָאִשָּׁה אִף בַּחֲבַל בַּעֲלָה בְּשֶׁבַח זֶה. וְאִילוּ בְּכָאֵן – הברייטא ששנינו בה
שהמוזיק פטור, הִינֵינוּ בְּרַבִּי וְזִלְזוּת, שֶׁלֹּא זִכְתָּה תּוֹרָה אֶת דְּמֵי הַזְּלָזָה אֲלָא
לִבְעַל, וְכִיוֹן שֶׁמָּת וְאִין לֹא יוֹרְשִׁים, אִף אִם חָבַל בַּהּ אַחֲרֵי מִיתַת הַבְּעַל זִכְתָּה
הַמּוּזִיק וְנִפְטֵר מִדְּמֵי הַזְּלָזָה.
שואלת הגמרא: אֲמָרִי, מִדּוּעַ סָבַר רַב חֲסִידָא שֶׁאִין הָאִשָּׁה זִכְתָּה בְּדֵמֵי
הַזְּלָזָה אַחֲרֵי מִיתַת בַּעֲלָהּ, וְהָאֵל מְרַבֵּי הַבְּרִייתָא לַעֲנִין שִׁבְחָה וְזִלְזוּת,
שֶׁבַח בַּהּ אַחֲרֵי מִיתַת הָגֵר זִכְתָּה הָאִשָּׁה בְּכָל דְּמֵי שֶׁבַח הַזְּלָזָה, עַל אִף
שֶׁאִם הָיָה חֹבֵל בַּהּ בְּחַיָּיהָ הָגֵר לֹא הִיתָה זִכְתָּה אֲלָא בְּמִחְצִית מִדְּמֵי שֶׁבַח
הַזְּלָזָה, לִישְׁמַע – נִלְמַד מִכָּךְ לַעֲנִין זִכְתָּה הָאִשָּׁה בְּרַבִּי וְזִלְזוּת, שֶׁאִף
שֶׁכִּשְׁחָבַל בַּהּ בְּחַיָּיהָ הָגֵר אִין הָאִשָּׁה זִכְתָּה בָּהּ, אֲךָ אִם חָבַל בַּהּ אַחֲרֵי מִיתַתָּהּ
זִכְתָּה בָּהּ, כִּמּוּ שִׁזְכְּתָה בְּמִחְצִית מִדְּמֵי שֶׁבַח הַזְּלָזָה שֶׁהָיָה שֶׁל בַּעֲלָהּ. וְאִף

שרק בדעת רבן שמעון בן גמליאל מצינו כן, שסובר שבחיי הגר זוכה האשה
במחצית שבה וזלזות ואחר מיתתו זכתה בכולה, מכל מקום מְרַבֵּי שְׁמַעוֹן
בֶּן נְמִלִּיאֵל לִישְׁמַע – נִלְמַד שֶׁאִף לְרַבָּה הַסּוֹבֵר שֶׁכִּשְׁחָבַל בַּהּ בְּחַיָּיהָ בַּעֲלָה
הָגֵר, שֶׁבַח הַזְּלָזָה הוּא רַק שֶׁל בַּעֲלָה, אֲךָ כִּשְׁחָבַל בַּהּ אַחֲרֵי מִיתַת בַּעֲלָה
הָגֵר יִהְיֶה הָדִין שֶׁזִּכְתָּה הָאִשָּׁה בְּדֵמֵי הַזְּלָזָה וּבְשֶׁבַח הַזְּלָזָה, כִּשֶּׁם שֶׁלִּשְׁמַעוֹן
רַבִּין שֶׁמַּעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל זִכְתָּה הָאִשָּׁה אַחֲרֵי מִיתַת בַּעֲלָה בְּכָל מַה שֶׁהָיָה שִׁיךְ
לִבְעַל, שֶׁהָיָה לֹא נִחְלָקוּ כְּמִיָּם עַל רַבִּין שֶׁמַּעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בַּעֲנִין זְכִייתָ
הָאִשָּׁה בְּמַה שֶׁהָיָה רָאִי הַבְּעַל לְזִכְוֹת, וּמִדּוּעַ סָבַר רַב חֲסִידָא שֶׁאִין הָאִשָּׁה
זִכְתָּה בְּדֵמֵי הַזְּלָזָה כִּשְׁחָבַל בַּהּ אַחֲרֵי מִיתַת הָגֵר.
מיישבת הגמרא: אֲמָרִי, לֹא – אִין לְדַמּוּת דִּין שֶׁבַח וְזִלְזוּת לְדִין דְּמֵי וְזִלְזוּת,
מִשּׁוּם שֶׁרַב בְּשִׁבְחָה וְזִלְזוּת, כִּיוֹן דְּשִׁיבָא יְדָה בְּגִיּוּתָהּ – שֶׁאִף בְּחַיֵּי הָגֵר יֵשׁ
לְאִשָּׁה זִכּוֹת בָּהֶם, לִכְךָ כִּשְׁחָבַל בַּהּ אַחֲרֵי מִיתַת הָגֵר וְזִכְאִיתָ הָאִשָּׁה בָּהּ
בְּזִלְזוּתָהּ – בְּכָל דְּמֵי שֶׁבַח הַזְּלָזָה, אֲבָל גְּבִי דְּמֵי וְזִלְזוּת, כִּיוֹן דְּבַחֲיֵי הָגֵר לֹא
שִׁיבָא יְדָה בְּגִיּוּתָהּ – אִין לְאִשָּׁה זִכּוֹת כָּל בָּהֶם וְרַק הַבְּעַל זִכְתָּה בָּהֶן, הַלִּכְךָ
כִּשְׁחָבַל בַּהּ אַחֲרֵי מִיתַת הָגֵר לֹא וְזִכְאִיתָ הָאִשָּׁה בָּהּ – בְּזִלְזוּת וּבְדַמִּיּוֹן בְּכָל,
אֲלָא זֶה הַפְקֵר וּפְטוּר הַמּוּזִיק מִלְשֵׁלם דְּמֵי הַזְּלָזָה:
אגב שנתבאר במשנתנו דין זכית המוזיק בדמי הולדות של גר שמת, משום
שהן הפקד, מביאה הגמרא דינים נוספים בזכיה מנכסים של גר שמת. בְּעִי
מִיָּנִיָּה – שֶׁאֵל רַב יִיבָא כְּכָא מְרַבֵּי נַחֲמָן, יִשְׂרָאֵל הַמְּחַזֵּק בְּשִׁמְרוֹתָיו שֶׁל גֵּר
בְּשִׁטַּר שֶׁשִּׁעֲבַד בּוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר אֶת קִרְקַעוֹתָיו לִגְר, וּמָת הָגֵר, מָהוּ דִּין
זְכִייתָ הַמְּחַזֵּק בְּנִייר שֶׁל שְׁטוֹת הַלֵּל, הָאֵם מָאֵן דְּמַחְזִיק בְּשִׁמְרָא – אִדָּם
הַמְּחַזֵּק בְּשִׁטַּר שֶׁשֶׁ בּוֹ זִכּוֹת מִמּוֹן, רַק אֲדַעְתִּיהָ דְּרִאָּעָא הוּא דְּמַחְזִיק – עַל
דַּעַת לְזִכּוֹת בִּקְרַקַּע הַמְּשׁוּעֲבַד בְּשִׁטַּר הוּא מְחַזֵּק, וְכִּיִּרְעָא הָאֵל לֹא אֲחִיזִיק
– וְהָיָה אִינוּ מְחַזֵּק בִּקְרַקַּע וְלִכְךָ אִין לֹא לְזִכּוֹת בִּקְרַקַּע, וְשִׁמְרָא נָמִי לֹא קָנָה
– גַּם אֶת הַנִּייר שֶׁל הַשְּׁטַר לֹא קָנָה מִשּׁוּם דְּלֹא דַּעְתִּיהָ אֲשַׁמְרָא – שֶׁאִין
דַּעַתוֹ לְזִכּוֹת בְּנִייר, וְאֵם בֹּא יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַחֲזִיק בְּנִייר קְנָאוּ. אִוּ דְּלִמָּא –
שֶׁמָּא דַּעְתִּיהָ נָמִי אֲשַׁמְרָא – נִתְכּוֹן גַּם לְזִכּוֹת בְּגוֹף הַשְּׁטַר, וְלִכְךָ זִכְתָּה בּוֹ
בְּהַחֲזָקָתוֹ. אֲמָר לִיָּה רַב נַחֲמָן לְרַב יִיבָא סָבָא, עָנִי מוֹדִי – עַנְיִי אֲדוּנִי, אִיךְ
אֲפִשֵׁר לְצַדֵּק שֶׁנִּתְכּוֹן הַמְּחַזֵּק לְזִכּוֹת בְּגוֹף הַשְּׁטַר, וְכִי בְּכַדִּי לְצַדֵּק – לְקַשּׁוֹר
אֶת הַשְּׁטַר עַל פִּי צִלְזוּתָיו וְלִסְתַּמּוּ בּוֹ, הוּא צִרְרָא אוֹתוֹ. וְהָיָה וְדָא אִין
כּוֹנֵנָה לְהַחֲזִיק אֲלָא כִּדִּי לְזִכּוֹת בִּקְרַקַּע עַל יְדֵי הַשְּׁטַר. אֲמָר לִיָּה – הַשִּׁיב רַב
יִיבָא סָבָא לְרַב נַחֲמָן, אֲכִן נִסְתַּפַּקְתִּי בַּעֲנִין זֶה אִם יִכּוֹל הַמְּחַזֵּק לְזַמֵּר
נִתְכּוֹנֵנִי לְזִכּוֹת בְּגוֹף הַנִּייר לְצַדֵּק וְלְצַדֵּק – אִף שֶׁאִין לוֹ שׁוּם צוּרִךְ בּוֹזֵא אֲלָא
לְצַדֵּק עַל פִּי צִלְזוּתָיו.
אֲמָר רַבָּה, מִשְׁבּוּנֵי שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיַד גֵּר – לֹהֵא יִשְׂרָאֵל מַעוֹת מִהֵגֵר וְהִנִּיחַ לוֹ
הַיִּשְׂרָאֵל מִשְׁכּוֹן עַל הַלּוֹאָתוֹ, וְזִמְתָּ הָגֵר וְנַעֲשֶׂה נִכְסֵיוֹ הַפְקֵר, וְכִי יִשְׂרָאֵל אֲחִיר
וְהַחֲזִיק בּוֹ – בְּמִשְׁכּוֹן שֶׁל הַיִּשְׂרָאֵל, בֵּית דִּין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ – אֶת הַמִּשְׁכּוֹן
מִיָּדוֹ שֶׁל הַמְּחַזֵּק בּוֹ, וּמְחַזִּירִים אוֹתוֹ לָלוֹה. מָאֵי מַעֲמָא אִין מוֹעִיל תְּפִיסָתוֹ
בְּמִשְׁכּוֹן, דְּכִיִּין דְּמִיתָ לִיָּה גֵר, פִּקַּע לִיָּה שְׁעִבְרִיתָ – נִפְקַע הַשְּׁעֵבֵד שֶׁהָיָה
לִגְר עַל הַיִּשְׂרָאֵל בְּמִשְׁכּוֹן זֶה מִחֲמַת הַלּוֹאָה, וְחֹזֵר הַמִּשְׁכּוֹן לְרִשְׁתּוֹ שֶׁל
הַלּוֹה, וְאִין הַיִּשְׂרָאֵל יִכּוֹל לְזִכּוֹת בּוֹ. וְאֵם הִיָּה מִשְׁבּוּנֵי שֶׁל גֵּר בְּיַד יִשְׂרָאֵל –
לֹה גֵר מַעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְהִנִּיחַ לוֹ הָגֵר מִשְׁכּוֹן עַל הַלּוֹאָתוֹ, וְהָיָה שׁוֹה יוֹתֵר
מִכִּדִּי הַדְּמִים שֶׁהָלַח לוֹ הַיִּשְׂרָאֵל עָלָיו, וְזִמְתָּ הָגֵר וְנַעֲשֶׂה נִכְסֵיוֹ הַפְקֵר, וְכִי
יִשְׂרָאֵל אֲחִיר וְהַחֲזִיק בּוֹ – בְּמִשְׁכּוֹן שֶׁל הָגֵר, הָדִין הוּא שֶׁזֶה – הַמְּלֹחָה קָנָה
בְּמִשְׁכּוֹן זִכּוֹת בְּגִיּוֹתָיו מִעוֹתָיו שֶׁהָלַח לִגְר, וְזֶה – הַמְּחַזֵּק בְּמִשְׁכּוֹן, קָנָה אֶת
הַשְּׁטַר – מַה שֶׁשׁוּה הַמִּשְׁכּוֹן יוֹתֵר מִהַמַּעוֹת שֶׁהָיָה הָגֵר חַיִּיב לִיִּשְׂרָאֵל.
מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: וְאִמָּאֵי – מִדּוּעַ זִכְתָּה הַמְּחַזֵּק בְּמִשְׁכּוֹן מַה שֶׁשׁוּה הַמִּשְׁכּוֹן
יוֹתֵר מִמַּעוֹת הַהַלּוֹאָה, וְהָיָה הַמִּשְׁכּוֹן הָיָה מוֹנֵחַ בְּחִצְרֵיו שֶׁל הַמְּלֹחָה בַּעֲת
מִיתַת הָגֵר, וְאֵם כֵּן תִּקְנִי לִיָּה חֲצִירוֹ שֶׁל הַמְּלֹחָה אֶת הַמִּשְׁכּוֹן לְמַלּוּהּ,
דְּהָאֲמָר רַבִּי יוֹסִי בְּרַחֲמִיָּה, חֲצִירוֹ שֶׁל אִדָּם קוֹנָה לוֹ דְּבִרֵי הַפְקֵר הַמוֹנָחִים
בְּחִצְרֵיו, אִף שְׁלֹא מְדַעְתָּ – שֶׁאִינוּ מִתְכּוֹן לְזִכּוֹת בָּהֶם. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא:
אֲמָרִי, הִכָּא מָאֵי עֲסָקִינֵן, בְּאוֹפֶן דְּלִיתִיהָ – שֶׁהַמְּלֹחָה אִינוּ מְצוּי בְּעִיר, וְלִכְךָ
אִינוּ יִכּוֹל לְזַכֵּר בְּמִשְׁכּוֹן עַל יְדֵי חֲצִירוֹ, מִשּׁוּם שֶׁרַק כָּל הִיכָא דְּהָאִתָּה
לְדִידִיהָ – שֶׁהַמְּלֹחָה מְצוּי בְּעִיר, דְּהָא בְּעִי מְקִינִי (מְצִינִי) – שֶׁאִם הִיָּה הַמְּלֹחָה
רִצָּה הִיָּה יִכּוֹל לְזַכֵּר בְּעַצְמוֹ בְּמִשְׁכּוֹן, קָנָא לִיָּה (נָמִי) חֲצִירוֹ – יִכּוֹלָה
חֲצִירוֹ לְזַכֵּר לוֹ, אֲבָל כָּל הִיכָא דְּלִיתִיהָ לְדִידִיהָ – שֶׁהַמְּלֹחָה עַצְמוֹ אִינוּ מְצוּי
בְּעִיר, וְנִמְצָא דְּהָא בְּעִי הוּא לְמִקְנֵי – שֶׁאִם הִיָּה הַמְּלֹחָה רִצָּה לְקַנּוֹת אֶת כָּל
הַמִּשְׁכּוֹן, לֹא מְצִי קָנִי – לֹא הִיָּה יִכּוֹל לְקַנּוֹתוֹ כִּיוֹן שֶׁאִינוּ מְצוּי סְמוּךְ לְמִשְׁכּוֹן,
חֲצִירוֹ נָמִי לֹא קָנָא – גַּם עַל יְדֵי חֲצִירוֹ אִינוּ קוֹנָה אֶת הַמִּשְׁכּוֹן מַה שֶׁהוּא

בבא קמא דף נ עמוד א תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שני)
 1 בבא קמא דף נ עמוד א תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שני)
 2 תיב, דתניב (שם) 'פעל הבור' ושלם, ומבואר דבבא דאית ליה פעלים
 3 קאמר רחמנא לחייבו בנזקיו. ורבי ישמעאל סבר שפטור, שיכול החופר
 4 לטעון לא הפקדתי רשותי כדי להתחייב בנזקי הבור, ובעל הבור, אין
 5 הכונה לבעלות ממנוית על גוף הבור, אלא 'פעל התקלה', כלומר, גורם
 6 התקלה והחזק, והיינו חופר הבור.

7 שואלת הגמרא: 'אלא מאי' והו' בור האמור בתורה' דהוסיף וקאמר רבי
 8 עקיבא, שמשמעו 'זהו' ולא אחר, והלא לדברי רבה רבי עקיבא סובר שגם
 9 בור ברשות הרבים אמור בתורה לחיוב. משיבה הגמרא: אין כוונתו למעט
 10 'זהו' ולא אחר, אלא כוונתו לטעון לרבי ישמעאל, מדוע פטור בבור
 11 ברשותו, והלא והו' בור שפתח בו הנתוב תחלה לתשלומין, כלומר, הוא
 12 הבור שזכר בתורה בחיוב התשלומים, וכפי שדרשנו מ'בעל הבור' ושלם.

13 דעה שניה בביאור מחלוקת רבי עקיבא ורבי ישמעאל: ורבי יוסף אמר,
 14 בבא קמא דף נ עמוד א תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שני)
 15 דמתיב, מאי טעמא, 'פעל הבור' ושלם אמר רחמנא, ומבואר דבבא
 16 דאית ליה פעלים עסקין במקרא זה המחייב בתשלומים. אלא כי פליגי

17 רבי עקיבא ורבי ישמעאל, בבא קמא דף נ עמוד א תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שני)
 18 ברשות הרבים נמי תיב החופר בנזקיו, דתניב בפסוק שני אופנים לחיוב
 19 בנזקי הבור 'כי יפתח איש בור' ו'כי יכרה איש בור'. ו'כי יכרה' מיותר,
 20 שהרי אם על פתיחתו של כסוי בור תיב, על פתיחתו של בור מתחילתו
 21 לא כל שכן, אלא בא הכתוב ללמד שעל עסקי פתיחתו ועל עסקי פתיחתו
 22 באה לו חבות בנזקי הבור, אף אם אינו ברשותו. ורבי עקיבא סבר,
 23 שלא חייבה תורה בחפר בור ברשות הרבים, ורק בחפר בור ברשות חייבה
 24 אותו מחמת בעלותו על הבור. ועל דרשת רבי ישמעאל הוא משיב, הנהו

25 מיצדך צריכי – שני האופנים נצרכים להכתב ואין כאן יתור, דאי כתב
 26 רחמנא רק 'כי יפתח איש בור ולא יכנסו', הו' אמנא פותח הוא דסני
 27 ליה [ו-די לו] בבסוי הבור כדי להפטר, כיון שלא חפרו, אבל הפורה בור
 28 חדש לא סני ליה להפטר מנזקי הבור בבסוי לבד, אלא חייב בנזקיו עד
 29 דמאיים ליה – עד שיתנום את חללו בעפר, לכן הוסיפה תורה 'וכי יכרה
 30 איש בור ולא יכנסו' ללמדנו שאף הכורה בור מתחילתו אינו חייב אם
 31 כיסהו. ואי כתב רחמנא רק 'כי יכרה איש בור ולא יכנסו', הו' אמנא
 32 פתיח בור מחדש הוא דבעי כסוי, משום דעבד מעשה חפירה בור, אבל
 33 פותח בור קיים דלא עבד מעשה חפירה, אימא דבסוי נמי לא בעי כדי
 34 להפטר מנזקיו, קא משמע לן הכתוב 'כי יפתח', שגם הפותח כיסוי בור חייב
 35 בנזקיו עד שיכנסו.

36 שואלת הגמרא: 'ואלא מאי' והו' בור האמור בתורה' דהוסיף וקאמר רבי
 37 ישמעאל, שמשמעו 'זהו' ולא אחר, והלא לדברי רבי יוסף רבי ישמעאל סובר
 38 שגם בור ברשותו אמור בתורה. משיבה הגמרא: אין כוונתו למעט 'זהו' ולא
 39 אחר, אלא כוונתו לטעון לרבי עקיבא, מדוע פטור בבור ברשות הרבים,
 40 והלא והו' בור שפתח בו הנתוב תחלה לניקין, כלומר, הוא הבור שזכר
 41 בכתוב במעשה הנזק, כפי שלמדנו מ'כי יפתח' ו'כי יכרה', והמשך הכתוב
 42 הוא 'ונפל שם שור או חמור'.

43 מקשה הגמרא על פירושו של רבי יוסף: מיתבי, שנינו בברייתא, החופר
 44 בור ברשות הרבים ופתחו לרשות התיב, ונפלו בו דרך פתחו שברשות
 45 היחיד, פטור, ואף על פי שאינו רשאי לעשות כן ו-לחפור בעומק רשות
 46 הרבים, לפי שאין עושין חלל תחת רשות הרבים. אבל החופר בורות
 47 עגולים, או שיתין – חפירות עשויות כמלכן, ארוכות וצרות, ומעורות –
 48 חפירות מרובעות מקורות אלא שיש להם פתח שאפשר ליפול דרכו,
 49 ברשות התיב ופתחו לרשות הרבים, תיב בנזקי הנופל שם. והחופר
 50 בורות ברשות התיב החיד הקמובה לרשות הרבים, כגון אלו החופרים בורות
 51 בגבול רשותם הסמוכה לרשות הרבים לצורך הנחת אושין – יסודות
 52 לחומת ביתם. פטור. ורבי יוסי רבי יהודה מתיב בחופר לאושין, עד
 53 שיעשה מתיבה גבוהה עשרה טפחים לפני החפירות, או עד שיתחיק את
 54 החפירות לתוך רשותו מפקום דריתת רגלי ארם ומפקום דריתת רגלי
 55 בהמה ארבעה טפחים.

56 ולכאורה דברי הרישא והסיפא סותרים זה את זה, שברישא משמע שבכל
 57 אופן שחפר ברשותו, אף שהפקיר רשותו שסביב הבור ומהלכים שם בהיתר
 58 פטור, ואילו בסיפא מבואר שהחופר ברשותו לאושין פטור, ומשמע דעסקא
 59 דפטור הוא רק משום דחפר לאושין שדרך העולם לחפור בורות אלו, ולא

60 פשע בחפירתם. הא אם חפר ברשותו סמוך לרשות הרבים לאו לאושין
 61 אלא בור סתם, תיב. ומעתה, הא מני – ברייתא זו בשיטת מי שנויה,
 62 בשלמא לרבה שפירש שמחלוקת התנאים היא בבור ברשותו, אפשר
 63 לדחוק ולהעמיד, שהרישא שנויה כשיטת רבי ישמעאל הפותר בבור
 64 ברשותו, וסיפא שלא פטרה אלא בחופר לאושין, שנויה כשיטת רבי
 65 עקיבא, המחייב בבור ברשותו כשהפקיר רשותו מסביב, והשמיענו התנא
 66 שבחופר לאושין גם לשיטתו פטור, כיון שדרך לחפור כן. אלא לרבי יוסף
 67 שפירש שמחלוקת התנאים היא בבור ברשות הרבים, אבל בבור ברשותו
 68 מודים כולם שחייב, בשלמא סיפא שמשמע שהחופר ברשותו סתם חייב,
 69 דבר הכולל היא. אלא רישא שפטרה בבור ברשותו בכל אופן מני – בשיטת
 70 מי שנויה, והרי לא כרבי ישמעאל היא, ולא כרבי עקיבא.

71 מתרצת הגמרא: אמר לך רבי יוסף, כולל כדברי הכולל היא שנויה, ולכן
 72 לא פטר התנא בסיפא בבור ברשותו אלא בחופר לאושין, אבל בחופר
 73 ברשותו סתם והפקיר רשותו מסביב חייב, וברישא מדובר באופן שלא
 74 הפקיר לא רשותו שסביב בורו ולא את בורו, ולכן פטור, שטוען לנפול,
 75 מה לך ברשותו.

76 מוסיפה הגמרא: אמר רב אשי, השתא דאוקימתא – כעת שהעמדת
 77 הברייתא לפי רבי יוסף לדברי הכולל, אם כן לפי רבה נמי לא תוקמה
 78 כתנאי ו-לא תעמידנה כשני תנאים, אלא מדרישא רבי ישמעאל סיפא
 79 נמי רבי ישמעאל, ומה שמשמע בסיפא שמעמא שפטור החופר ברשותו,
 80 הוא רק משום דלאושין, הא לא לאושין תיב, היינו כגון דפירות ארוכות
 81 – שהרחיב החפירות לרשות הרבים, וכיון שחלק מהבור הוא ברשות
 82 הרבים גם רבי ישמעאל מודה שחייב, ורק בחופר לאושין פטור כיון שדרך
 83 העולם לחפור כן.

84 שוב מקשה הגמרא על רבי יוסף: מיתבי, שנינו בברייתא, החופר בור
 85 ברשות התיב ופתחו לרשות הרבים, תיב בנזקי הבור. אבל אם חפרו
 86 ופתחו ברשות התיב הקמובה לרשות הרבים, פטור, ומעתה, בשלמא
 87 לרבה כולל בשיטת רבי ישמעאל היא שנויה, ולכן פטרה בבור ברשותו,
 88 וחייבה בבור ברשות הרבים. אלא לרבי יוסף הסובר שבבור ברשותו כולם
 89 מחייבים, אם כן בשלמא רישא שנויה כרבי ישמעאל, המחייב גם בבור
 90 ברשות הרבים, אלא סיפא שפטרה בחופר בור ברשותו מני – כשיטת מי
 91 שנויה, והלא לא כרבי ישמעאל היא, ולא כרבי עקיבא. מתרצת הגמרא:
 92 אמר לך רבי יוסף, יש להעמיד הסיפא בחופר לאושין, ודברי הכולל היא,
 93 כמבואר בברייתא לעיל, שבאופן זה כיון שדרך העולם לחפור כן כולם
 94 מודים שפטור:

95 הגמרא מביאה ברייתא המבארת דין החופר בורות לצורך הרבים: תנו
 96 רבנן, חפר ופתח בור ברשות הרבים, ומסר אותו לרבים, לצורך שתית
 97 מי גשמים המתכנסים בו, פטור מנזקי הבור. אמנם אם חפר ופתח בור
 98 ברשות הרבים, ולא מסר אותו לרבים, תיב בנזקי הבור. וכן היה מנהגו
 99 של נחוניא חופר בורות שיתין ומעורות, שהיה חופר בורות בדרך
 100 לירושלים, ופותח אותם, שיתמלאו במי גשמים, ומסר אותם לרבים
 101 לצורך שתית עולי רגלים. ובשששששש פתח בור זה, אמר, קיים זה
 102 [נחוניא] חלקה זו שחפר ומסר לרבים פטור.

103 תמזה הגמרא: וכי רק חלקה זו קיים ותנו לא – ולא עוד, מיישבת הגמרא:
 104 אלא כך אימא ו-אמרו, קיים זה אף חלקה זו:
 105 כהמשך למנהגו של נחוניא, מביאה הגמרא מעשה: תנו רבנן, מעשה
 106 בביתו של נחוניא חופר שיתין, ששפלה לבור גדול מלא מים, פאו והזריעו
 107 את רבי חנינא בן דוסא שביקש עליה רמנים, בשעת ראשונה לנפילתה
 108 לבור אמר להם שלום לה, וסופה שתעלה בחיים. וכן כשעברה שעה שנייה
 109 לנפילתה, אמר להם שלום לה. בשעה שלישית לנפילתה, אמר להם ודאי
 110 כבר עלתה. ואכן כך היה, וכשפגשה אמרו לה מי העלה אותי מהבור. אמרה
 111 להם, ובר של רחלים נודמן לי וזמן אחד מנהיגו העלה אותי מהבור.
 112 אמרו לו לרבי חנינא בן דוסא, וכי נביא אתה, ומנין ידעת שלא תמנה?
 113 אמר להם רבי חנינא, לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך אמרתי,
 114 לא יתכן שדבר שאותו צדיק מצטער בו, יבשל בו דרוש, וכיון שאביה
 115 נחוניא היה מצטער וטורח לחפור בורות מים לצורך עולי רגלים, לא יתכן
 116 שתמות בתו מנפילה לבור מים.

117 אמר רבי אחא, אף על פי כן – שטרח נחוניא לספק מים לעולי רגלים,
 118 ולהצילם מצמאון, מת כגון של נחוניא בצמא, ואין להוכיח מכך שחטא

תוספות

56 בתוך המים: **אמר להם שלום**. תעלה וכן שניה: **שלישית**. דקה לה שהות שנת
57 דלא תמות שם: **וזר של רחלים**. אילו של יצחק: **וזקן מנהיגו**. אברהם: **מזמער**
58 **מאד**. לשון חט השערה: **ונורא על כל סביביו**. מטיל אימת משפטיו עליהם: **ות**

בַּפֶּסֶה אִם יִשְׁנָה שֵׁם: אָמֵר לָהֶן, כִּבְר עֲלֵתָה וְדֹאֵי כְּדֹאמְרִינָן לִקְמֵן דְּפִשְׁטָא לִיה
 1. לְחַפּוֹר בּוֹרוֹת וּמַעְרוֹת לְעוֹלֵי זְרָלִים: עִם כִּבְיָכִיו, צִדִּיקִים הַדְּבָקִים בּוֹ; נִשְׁעָרָה
 לַעֲבוֹד עַל כָּל פֶּסַעַם: וְיִתְרוֹ חֵייוֹ, יוֹסֵפֹר חֵייוֹ גּוֹפּוֹ שְׁמוֹרָה אֶל הַבְּרִית לַחֲטוּא:

פד בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף נ עמוד ב – מתוך מהדורת טובי'ס
 תוספות

אָרְךְ אַפִּים לְצִדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים. בַּעוֹשֵׁן פֶּסִין (פּוֹרְחֵן דָּף כב. וסס) מִשְׁמַע לִרְשָׁעִים
 לְהַאֲבִידָם מִן הָעוֹלָם וּבִחְלָב וּבְחֶלֶב (מִסְתַּרְיִין דָּף קלא) מִשְׁמַע לְטוֹבָה וְ"ל כְּשֶׁאֵין
 סוּפוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה הוּא לִרְעָה אֲבָל בְּסוּפוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה הוּא לְטוֹבָה:
אִיכָא בִּינְיָיִהוּ דְּעֵבֶד גּוֹבֵה. ה"נ הָיָה מִצִּי לְמִימֵר דְּנָפַל דְּרָךְ אֲחֻרָיו דְּלֹרֵב לֹא
 מִיחִיב אֵלָא דְרָךְ פָּנָיו דְּאִיכָא הֵבֵל אִי נָמִי
 בְּבוֹר שְׂרָבָה יוֹתֵר עַל עוֹמְקָה דְּלִיכָא
לְשִׁמּוּאֵל הֵבֵל כְּדָאמְרִין (לִקְטָן ט"ז) וְחָדָא נִקְטָ:
 אַגּוּבָה נָמִי מִיחִיב. ע"כ
 בְּנִתְקַל בְּגוֹבָה וְנִחְבַּט
 בְּקִרְקַע דְּאִי בְּנִחְבַט בְּגוֹבָה מוֹדֵה רַב דְּחִיב
 כְּמוּ בְּאֲבָנוּ וְסָבִינוּ וּמִשָּׂא דְּאָמֵר (נִשְׁלִי דָף ג.)
 אִי דְּאִפְקָרִיהּ בִּין לִרְב בִּין לְשִׁמּוּאֵל הִיטוּ
 בּוֹר וְהִיטוּ מִשּׁוּם דְּחִבְטָה דִּידֶיהָ הוּא
 וְקִשָּׁה דְּכִנְתְּקַל בְּגוֹבָה וְנִחְבַט בְּקִרְקַע מוֹדֵה
 שְׁמוּאֵל דְּפִטּוֹר דְּקִרְקַע עוֹלָם הִזְקִיתוּ
 כְּדִמּוּכָב לִקְטָן (דף ג.) אָמֵר שְׁמוּאֵל דִּיכִי
 דְּמִי לְאֲחֻרָיו דְּפִטּוֹר כְּגוֹן שְׁנִתְקַל בְּבוֹר
 וְנָפַל אֲחֻרֵי הַבוֹר וְ"ל כְּגוֹן דְּעֵבֶד גּוֹבֵה ה'
 טְפָחִים וְסָבִיב הַגּוֹבָה חָפֵר בְּעוֹמֵק ה'
 טְפָחִים וְנִתְקַל בְּגוֹבָה וְנִחְבַט בְּעוֹמֵק בּוֹר
 אִי דְּוָקָא הָתָם גָּבִי נָפַל מִקּוֹל הַכְּרִייה
 פִּטְר שְׁמוּאֵל שְׁקוֹל הַכְּרִייה גָּרַם לוֹ לִפְּוֹל
 וְחִבְטָה נָמִי לֹא גָרַם לוֹ מִעֲשֻׂיו שְׁנִחְבַט
 בְּקִרְקַע שְׁחָץ לְבוֹר וְאֵין לְהִקְשׁוֹת דְּלִיחִיב
 בַּעַל הַבוֹר הַחֲצִי מִשְׁעֶשֶׂה חֲצִי הַתְּקֵלָה
 וּבַעַל נָמִי לִיחִיב דְּהָא מִקּוֹי לֹחַ כְּרָבִי נָתַן
 דְּכִי לִיכָא לֹאִישְׁתַּלּוּמִי מִהָאִי מִשְׁתַּלָּם
 מִהָאִי י"ל דְּקָסְבֵר שְׁמוּאֵל שָׂאִין לְחִיב
 בַּעַל הַבוֹר לַעֲוֹלָם אֲפִי לְרַבִּי נָתַן אֵלָא
 כְּשֶׁעֲשֶׂה כָּל הַתְּקֵלָה אִו יִתְחַיֵּיב בַּעַל הַבוֹר
 כְּשֶׁנִּחְבַט וְאֲפִי נִחְבַט בְּקִרְקַע עוֹלָם אִו
 כְּשֶׁעֲשֶׂה הַהִיָּק אֲפִי שְׁלָא עֲשֶׂה הַתְּקֵלָה
 אֲבָל בְּחֲצִי הַתְּקֵלָה לֹא יִתְחַיֵּיב בּוֹר
 כְּשֶׁנִּחְבַט בְּקִרְקַע עוֹלָם וְלִפִּי זֶה אֲתִי שְׁפִיר
 הָא דְּמִשְׁמַע לִקְטָן (סס) נִתְקַל בְּאֲבָן וְנָפַל
 לְבוֹר דְּמִיחִיב בַּעַל הָאֲבָן אֲפִי דְּהָאִי בּוֹר
 לֹא אִיהוּ כְּרִייה: **תַּנִּי** וְהָדֵר מִפְּרִשׁ. פִּי
 תַּנִּי וְהָדֵר מִפְּרִשׁ מִדִּיקָא נִפְקָא לָן:
אִם שְׁתַּתָּה מַעַת לַעַת וְשְׁתַּתָּה כְּשִׁירָה.
 בְּפִרְק אֵלּוּ טְרִיפּוֹת (חולין נ"ז וסס) אֹמֵר
 עֲמִידָה אֵין צְרִיכָה מַעַת לַעַת בְּדִיקָה וְדָאִי
 גְּעִי הִלְכָה אֲפִילוּ בְּדִיקָה לֹא גְּעִי אֲבָל
 כְּשֶׁשְׁתַּתָּה מַעַת לַעַת אֵין לְהוֹכִיחַ מִשּׁוּם אִי
 גְּעִי בְּדִיקָה אִי לֹא וּמִתּוֹךְ דִּיג' מִשְׁמַע דְּגְּעִי
 בְּדִיקָה שְׁפִירֵשׁ אָנָּן לֹא בְּקִיאִין בְּבִדִּיקָה
 וְלִדְוֹן כְּעִי י"ב חֲדָשׁ:
 אַמְרִי

אָרְךְ אַפִּים וְלֹא כְּתִיב **אָרְךְ** אִף **אָרְךְ** אַפִּים לְצִדִּיקִים
 וְלִרְשָׁעִים: **ת"ר** לֹא יִסְקַל אָדָם מִרְשׁוֹתוֹ לְרַח"ר מִעֲשֶׂה
 בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מִסְקַל מִרְשׁוֹתוֹ לְרַח"ר וּמִצָּאוּ חֲסִיד
 אֶחָד אָמַר לוֹ רִיקָה מִפְּנֵי מָה אַתָּה מִסְקַל מִרְשׁוֹת
 שְׂאִינָה שְׁלָךְ לִרְשׁוֹת שְׁלָךְ לְגַלְגַּל עָלָיו לִימִים נֶצְרָךְ לְמַכּוֹר
 שְׂדֵהוּ וְהָיָה מִהֲלָךְ בְּאוֹתוֹ רַח"ר וְנִכְשַׁל בְּאוֹתוֹ אֲבָנִים
 אָמַר יִפֵּה אָמַר לִי אוֹתוֹ חֲסִיד מִפְּנֵי מָה אַתָּה מִסְקַל
 מִרְשׁוֹת שְׂאִינָה שְׁלָךְ לִרְשׁוֹת שְׁלָךְ: **מתנני** הַחוּפֵר בּוֹר
 בְּרַח"ר וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר חִיב אֶחָד הַחוּפֵר
 בּוֹר שִׁיחַ וּמַעֲרָה חֲרִיצִין וְנִעְרִיצִין חִיב א"כ לְמָה נֶאֱמַר
 בּוֹר מָה בּוֹר שִׁישׁ בּוֹ כְּדִי לְהַמִּית עֲשֶׂרָה טְפָחִים אִף
 כָּל שִׁישׁ בּוֹ כְּדִי לְהַמִּית עֲשֶׂרָה טְפָחִים הָיוּ פְּחוּתִין
 מִעֲשֶׂרָה טְפָחִים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמָת פִּטּוֹר
 וְאִם הוֹזֵק בּוֹ חִיב: **גמ'** אָמַר רַב בּוֹר שֶׁחִיבָה עָלָיו
 תּוֹרָה לְהִבְלוֹ וְלֹא לְחִבְטוֹ אֲלֵמָא קָסְבֵר חֲבִטָּה קִרְקַע
 עוֹלָם הוּא דְּמוֹקָא לִיה וּשְׁמוּאֵל אָמַר לְהִבְלוֹ וְכ"ש
 לְחִבְטוֹ וְא"ת לְחִבְטוֹ אֲמָרָה תּוֹרָה וְלֹא לְהִבְלוֹ הַתּוֹרָה
 הַעֲדִידָה עַל הַבוֹר וְאֲפִילוּ מָלֵא סְפוּנֵין שֶׁל צֶמֶר מֵאִי
 בִּינְיָיִהוּ אִיכָא בִּינְיָיִהוּ דְּעֵבֶד גּוֹבֵה בְּרַח"ר לִרְב אַגּוּבָה
 לֹא מִיחִיב לְשִׁמּוּאֵל אַגּוּבָה נָמִי מִיחִיב מ"ט דְּרַב דְּאָמַר
 קָרָא וְנָפַל עַד שִׁפּוֹל דְּרָךְ נִפְלִיָה לְשִׁמּוּאֵל וְנָפַל כָּל
 דְּהוּ מִשְׁמַע תַּנִּי א"כ לְמָה נֶאֱמַר בּוֹר מָה בּוֹר שִׁישׁ בּוֹ
 כְּדִי לְהַמִּית עֲשֶׂרָה טְפָחִים אִף כָּל שִׁישׁ בּוֹ כְּדִי לְהַמִּית
 עֲשֶׂרָה טְפָחִים בְּשִׁלְמָא לְשִׁמּוּאֵל אִף כָּל לְאִתּוּי גּוֹבָה
 אֵלָא לִרְב אִף כָּל לְאִתּוּי מֵאִי לְאִתּוּי חֲרִיצִין וְנִעְרִיצִין
 חֲרִיצִין וְנִעְרִיצִין בְּהִדְיָא קִתְּנִי לְהוּ תַּנִּי וְהָדֵר מִפְּרִשׁ וְהִנֵּי
 כּוֹלְהוּ דְּקִתְּנִי לְמָה לִי צְרִיכָא דָּאִי תַנָּא בּוֹר הָוֵה אֲמִינָא
 בּוֹר עֲשֶׂרָה הוּא דָּאִית בִּיה הֵבֵלָא מִשּׁוּם דְּקִטְּמִין וְכִרִּיכָא
 אֲבָל שִׁיחַ דְּאָרְךְ אֲמִינָא בְּעֲשֶׂרָה לִית בִּיה הֵבֵלָא וְאִי
 תַנָּא שִׁיחַ הָוֵה אֲמִינָא שִׁיחַ עֲשֶׂרָה הוּא דָּאִית בִּיה הֵבֵלָא
 מִשּׁוּם דְּקִטְּמִין אֲבָל מַעֲרָה דְּמַרְבַּעָא אֲמִינָא בְּעֲשֶׂרָה לִית
 בִּיה הֵבֵלָא וְאִי תַנִּי מַעֲרָה הָוֵה אֲמִינָא מַעֲרָה בְּעֲשֶׂרָה
 הוּא דָּאִית בִּיה הֵבֵלָא מִשּׁוּם דְּמִטְּלָלָא אֲבָל חֲרִיצִין דִּלֵּא

אָרְךְ אִף. מִשְׁמַע מֵאָרְךְ רוּגֵוּ וּמִמִּתֵּן מִלִּפְרַע אָרְךְ אַפִּים מִשְׁמַע שִׁנִּי רַצוּנִים אַחַת
 שֶׁל טוֹבָה וְאַחַת שֶׁל רָעָה: **לְצִדִּיקִים**. מִלְּשָׁלֵם שְׂכָר טוֹב לְאִתְרָה: **וְלִרְשָׁעִים**.
 מִלְּפָרַע מִתֵּן לְאִתְרָה: **לֹא יִסְקַל**. לְפָנוֹת אֲבָנִים: **מִרְשׁוֹת שְׂאִינָה שְׁלָךְ**. שְׂמָא אַתָּה
 עֲתִיד לְמוֹכְרָה: **לִרְשׁוֹת שְׁלָךְ**. רְשׁוֹת הָרִבִּים כָּל יָמָיו הוּא שְׁלֹ: **לְגַלְגַּל עָלָיו**. לֹא
 הָיָה מְכִיר טַעְמּוֹ שֶׁל דְּרָךְ: **מתנני** חֲרִיצִין
 וְנִעְרִיצִין. בּוֹר עֲגוּל הוּא שִׁיחַ אַרְבָּה וְקִרְבָּה
 מַעֲרָה מְרֻבַּעַת וּמְכּוּסָה בְּקִרְיָ וְאֵלָא שִׁישׁ
 לֹחַ פֶּה חֲרִיצִין רִחְבִּין וּמְרֻבָּעִין כְּמַעֲרָה
 וְאֵינִן מְקוּרִין אֵלָא כָּל פִּי פְתוּתָה: **נִעְרִיצִין**.
 קִרְצִין מִלְּמַשָּׁה וְרִחְבִּין מִלְּמַעֲלָה: סָתָם בּוֹר
 עֲשֶׂרָה טְפָחִים: מָה בּוֹר שִׁישׁ בּוֹ כְּדִי
 לְהַמִּית. דְּהִינּוּ י' טְפָחִים: **גמ'** לְהִבְלוֹ
 מִשּׁוּם דְּעֵבֶד לִיה הֵבֵל לְבוֹר לְבוֹר וְלֹא מִשּׁוּם
 חֲבִטָּה: קִרְקַע עוֹלָם. וְאֵינּוּ שְׁלֹ: **שְׁמוּאֵל**
אָמַר לְהִבְלוֹ. חִיבָה תּוֹרָה כְּדָאמְרִין
 וְאֲפִי דְּהִבְלָא מִמִּילָא אֲתִי לִיה וְכ"ש
 לְחִבְטוֹ דְּאִיהוּ עֵבֶד לִיה חֲבִטָּה: **וְאִם תַּאמַר**.
 דְּוָקָא לְחִבְטוֹ וְלֹא לְהִבְלוֹ דְּהָא מִמִּילָא הוּא
 וְאִיהוּ לֹא עֲבָדִיה: הַתּוֹרָה הַעֲדִידָה עַל
 הַבוֹר. דְּכִתְּבִי בּוֹר סָתָם: **וְאֲפִילוּ מָלֵא**
סְפוּנֵין שֶׁל צֶמֶר. דְּלִיכָא חֲבִטָּה: **מאי**
בִּינְיָיִהוּ. מְכִידִי הִיקָא דְּמָת בּוֹ בִּין לִרְב בִּין
 לְשִׁמּוּאֵל חִיבִי וְאֲפִילוּ נִבְקַעַת כְּרִיסוֹ אוֹ
 נִשְׁבְּרָה מִפְּרָקְתוֹ מִיחִיב נָמִי רַב דְּאִיכָא
 לְמִימֵר הֵבֵלָא נָמִי קִטְּלִיָה וְאֲפִי שְׂבָרָה
 רַגְלֵי וּבִיחַשׁ אִיכָא לְמִימֵר מִחֲמַת הֵבֵל הַבוֹר
 חָלָה וּבִיחַשׁ מָה לִי אִי טַעְמָא דְּחִיּוּבָא מִשּׁוּם
 חֲבִטָּה מָה לִי מִשּׁוּם הֵבֵל: **דְּעֵבֶד גּוֹבֵה**. תַּל
 גּוֹבֵה עֲשֶׂרָה בְּרַח"ר וְעֵלָה שֶׁם שׁוֹר וְנָפַל
 דְּהָא לִיכָא הֵבֵלָא אֵלָא חֲבִטָּה: **דְּרָךְ נִפְלִיָה**.
 בְּעוֹמֵק מִשְׁמַע וְעַל פָּנָיו: **תַּנִּי**. חֲרִיצִין
 וְנִעְרִיצִין בְּרִישָׁא: **וְהָדֵר מִפְּרִשׁ**. מִדִּיקָא נִפְקָי:
דְּקִטְּמִין וְכִרִּיכָא. קִצֵּר וְעֲגוּלָּה: **אֲבָל חֲרִיצִין**.
 דְּרִחְבִּין וְלֹא מִטְּלָלִי אֲמִינָא לֹא: **לֹא מִשּׁוּם**
דְּלִית בִּיה חֲבִטָּה. וְאֲפִי דָּאִית בִּיה הֵבֵל
 וְקִשָּׁה לְתַרְוִיָּה: **לֹא מִשּׁוּם דְּלִית בִּיה**
הֵבֵלָא. וְכ"ש דְּחִבְטָה לִית לִיה: **לְנִקְוִין**.
 חָלָה מִחֲמַת הֵבֵל בִּיחַשׁ: **אֲדִירָא**. יָאוּר:
דְּדִלָא. מִשְׁקָה שְׂדוֹת וְהָאִי צַעֲמוּקָה אֲמָה
 וְלִפְיָךְ הָיָא נִקְרָאת אֲמַת הַמַּיִם דְּעֻמּוּקָה
 אֲמָה וְרִחְבָּה אֲמָה: **טְרַפְיָה רַב נַחֲמָן**.
 מִשּׁוּם רִישׁוֹקִי אֲבָרִים דְּהָיָא אַחַת מִי"ח
 טְרִיפּוֹת דְּתַנּוּ (חולין דף ט"ז) נִפְלָה מִן הַגָּן וְאֲפִי
 דִּלֵּא חֲזוּקִין בִּיה מְכָה אֵלָא שָׂאִין כּוֹל לְעַמּוֹד
 וְאֲמִרְיָן הָתָם (דף ט"ז) אִם שְׁתַּתָּה מַעַת לַעַת
 וְשְׁתַּתָּה כְּשִׁירָה וְאִם עֲמִידָה וְהִלְכָה אֲמִינָא
 צְרִיכָה מַעַת לַעַת וְשׁוֹר זֶה לֹא עֲמִידָה: **קָבֵא**
דְּקִמְחָא. לְהוֹצֵאוֹתָיו עַד שֶׁבָּא לְפָנֵי כְּמִים
 לְשִׁאוֹל וְיִוְרָחוּ אִם שְׁתַּתָּה מַעַת לַעַת
 וְשְׁתַּתָּה כְּשִׁירָה: **לֹא אֲפִסְדִּי**. שְׁתַּתָּה מִמִּתֵּן:
 לֹא

שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמָת פִּטּוֹר בּוֹ חִיב נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמָת פִּטּוֹר מ"ט
 מִשּׁוּם דְּלִית בִּיה הֵבֵלָא אִי חִבִּי אִם הוֹזֵק בּוֹ חִיב הָא לִית בִּיה הֵבֵלָא אֲמִרִי אֵין הֵבֵלָא לְמִיתָה וְיֵשׁ הֵבֵלָא לְנִזְקִין הַהוּא תּוֹרָא
 דְּנָפַל לְאִוִּיתָא דְּדִלָאִי שְׁחִמְיָה מְרִיה טְרַפְיָה רַב נַחֲמָן אָמַר רַב נַחֲמָן אִי שְׁקִיל מְרִיה דְּהָאִי תּוֹרָא קָבֵא דְּקִמְחָא וְאִוִּל תַּנָּא בִּי
 מְדֻרְשָׁא אִם שְׁתַּתָּה מַעַת לַעַת כְּשִׁירָה לֹא אֲפִסְדִּיה לְתוֹרָא דְּשִׁוְהָ כְּמָה קָפִי אֲלֵמָא קָסְבֵר ר"ג יֵשׁ חֲבִטָּה בְּפָחוֹת מִעֲשֶׂרָה אִוִּיתִיבִיה
 רַבָּא לִרְב נַחֲמָן הָיוּ פְּחוּתִין מִעֲשֶׂרָה טְפָחִים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמָת פִּטּוֹר מֵאִי טַעְמָא לֹא מִשּׁוּם דְּלִית בִּיה חֲבִטָּה
 לֹא

בבא קמא דף נ עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שני) פה

הבל, וְלִשְׁמוּאֵל אֲנוּכָה נְמִי מִיְּחִיָּה, שהרי סובר שגם על מה שגרם לחבטה
בקרקה רשות הרבים יש לחייבו.
מבארת הגמרא: מֵאֵי טַעְמָא דְּרַב, דְּאָמַר קָרָא בחיוב החופר בור (שמות
כא לג) 'כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יִכְסֹנוּ, וְנִפְלַ שְׁמָה שׁוֹר
או חמור, ומשמעות 'נִפְלַ' היא שאין החופר מתחייב עַד שְׁפִיל דָּרָךְ
נְפִילָה, והיינו נפילה לעומק וכשפניו כלפי הבור, שבאופן זה ההבל שבבור
מוזק את הנופל. וְלִשְׁמוּאֵל, 'וְנִפְלַ' כֵּל דְּהוּ – כל נפילה מְשֻׁמֶּה, בין נפילה
לעומק, שיש בה הבל, ובין נפילה מגובה לקרקע, שאין בה אלא חבטה.
מקשה הגמרא על רב: תַּנֵּן במשנתנו, מאחר שהחייב הוא בכל חפירה
שהיא אִם בֵּן לְמָה נֶאֱמַר בתורה 'בור', אלא ללמד מַה בּוֹר שֵׁשׁ בּוֹ כְּדִי
לְהַמִּית, והיינו שעומק עֲשָׂרָה טַפָּחִים, אִם כֵּל שֵׁשׁ בּוֹ כְּדִי לְהַמִּית,
היינו עֲשָׂרָה טַפָּחִים. ולשון 'אִם כֵּל' משמע שבא להוסיף, בְּשִׁלְמָא
לְשׁוֹמְאֵל 'אִם כֵּל' לְאֵתוּנִי – בא ללמד חיוב בעשה גֻּבְהָ ברשות הרבים.
אָלָּא לְרַב הפוסט בגובה, 'אִם כֵּל' לְאֵתוּנִי מֵאֵי – מה בא ללמדנו. משיבה
הגמרא: כוונת התנא לְאֵתוּנִי חיוב בְּתַרְצִין וְנִעְצִין. מקשה הגמרא: והרי
תַּרְצִין וְנִעְצִין בְּתַרְצִין – בפירושן קִתְּנִי לְהוּ במשנתנו קודם לכן. מיישבת
הגמרא: תַּנֵּן – שנה התנא חיוב בכל מיני החפירות, וְהָדָר מְפָרֵשׁ – ואחר
כך פירש מנין למדים החיוב בהם, אִם שֶׁלֹא נכתב בתורה אלא 'בור'. והוא
מפני שאין כוונת התורה במה שכתבה 'בור' למעט שאר חפירות, אלא
ללמדנו שהעומק המחייב במיתת הנופל בו, הוא כשיעור סתם בור שהוא
עשרה טפחים.
מבשרת הגמרא: וְהָנִי בּוֹלְהוּ מיני החפירות דְּקִתְּנִי במשנתנו, לְמַה לִּי
לפורטם. מבארת הגמרא: צְרִיכָא להשמיענו החיוב בכל אלו, דְּאֵי תִנָּא רק
בּוֹר, הָיָה אֲמִינָא דְּדוּקָא בּוֹר שעומק עֲשָׂרָה הוּא דְּאֵית בֵּיה הִבְלָא כדי
להמית הנופל בו, מִשּׁוּם דְּקִתְּנִין וְכִרְכָּא – מחמת שהקיפר צר ועגול, ומחמת
כֵּן האויר שבתוכו חם, אֲבָל שִׁית דְּאִירִיד – שארוך, כלומר אורכו גדול
מרחבו, אֲיִמָּא שנחמת אורכו אוירו פחות חם, וְעֻמְקָא עֲשָׂרָה בלבד לית
בֵּיה הִבְלָא כדי להמית. וְכֵן אֵי תִנָּא רק בור וְשִׁית, הָיָה אֲמִינָא דְּדוּקָא שִׁית
בעומק עֲשָׂרָה הוּא דְּאֵית בֵּיה הִבְלָא כדי להמית, מִשּׁוּם דְּקִתְּנִין – משום
שרחבו צר, אֲבָל מְעָרָה דְּמַרְכָּעָא – שמרובעת היא, ורחבה כאורכה, אֲיִמָּא
בְּמְעָרָה בלבד לית בֵּיה הִבְלָא כדי להמית. וְכֵן אֵי תַנֵּן רק בור שיש
וּמְעָרָה הָיָה אֲמִינָא, דְּדוּקָא מְעָרָה בְּעֻמְקָא עֲשָׂרָה הוּא דְּאֵית בֵּיה הִבְלָא,
מִשּׁוּם דְּמַרְכָּעָא – משום שמקורה בתקרה, ולכן אורה חם, אֲבָל תַּרְצִין
דְּמַרְכָּעִים כמערה וְלֹא מַפְלָא – אינם מקורים, אֲיִמָּא, בְּעֻמְקָא עֲשָׂרָה בלבד
לִית בֵּיה הִבְלָא כדי להמית. וְאִם אֵי תִנָּא גַם תַּרְצִין הָיָה אֲמִינָא דְּדוּקָא
תַּרְצִין בְּעֻמְקָא עֲשָׂרָה הוּא דְּאֵית בֵּיה הִבְלָא, מִשּׁוּם דְּלִית בֵּיה וְיִוְחָא
מְלַעִיל טַפִּי מִתַּתָּא – שאין בהם ריוח למעלה בפתחם יותר מלמטה
בתחתיתם, ולכן מתאסף בהם אויר חם, אֲבָל נִעְצִין דְּיִוְחִי מְלַעִיל טַפִּי
מִתַּתָּא – שמרווחים למעלה בפתחם יותר מלמטה בתחתיתם, אֲיִמָּא
בְּעֻמְקָא עֲשָׂרָה בלבד לִית בֵּיה הִבְלָא כדי להמית, ולכן קָא מְשַׁמֵּעַ לָן –
השמיענו התנא שבכל מיני החפירות די בעומק עשרה כדי שיהיה בהם
הבל הממית:
כפי המתבאר, בין לרב ובין לשמואל חייב החופר בנוקי הבל הבור, ולא
נחלקו אלא בחיוב נזקי החבטה. מקשה הגמרא: תַּנֵּן במשנתנו, הִיוּ החפירות
פְּחוּתִין מְעַשְׂרָה טַפָּחִים, וְנִפְל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמֹר וּמָת, פְּטוֹר החופר,
וְאִם רק חוּקָא בּוֹ, חִיִּיב, ולכאורה, נִפְל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמֹר וּמָת פְּטוֹר,
מֵאֵי טַעְמָא פְּטוֹר, לֹא, מִשּׁוּם דְּלִית בֵּיה חֲבָטָא כדי להמית, ואִם שיש בו
הבל, ומבואר שחיוב החופר אינו אלא בנוקי חבטה, וקשה בין לרב ובין
לשמואל. מתרצת הגמרא: לֹא, טעם הפטור הוא מִשּׁוּם דְּלִית בֵּיה חֲבָטָא,
וכל שכן שאין בו חבטה. מקשה הגמרא: אֵי הָנִי שְׂזוּהוּ טעם הפטור, מדוע אִם
הוּקָא בּוֹ חִיִּיב, וְהָא לִית בֵּיה חֲבָטָא. מיישבת הגמרא: אֲמַר, אמנם אֵין
בעומק פחות מעשרה דִּי חֲבָטָא לְמִיתָה, ואולם יֵשׁ בּוֹ דִּי חֲבָטָא לְנִינָן.
הגמרא מביאה פסק ברין טריפה, ומקשה על כך במשנתנו: הֲתוּא תוֹרָא
דְּנִפְל לְאִרְיָא דְּרִלָּא – מעשה היה בשור שפל לאמת המים העמוקה
ששה טפחים שמשקין השדות ממנה, וְשִׁחְטִיה מְרִיה – שחטו בעליז מיד,
מְרִפִּיה רַב נִחְמָן – אסרו רב נחמן באכילה מחמת טריפת 'צפולה'. אָמַר רַב
נִחְמָן, אֵי שְׂקִיל מְרִיה דְּהָא תוֹרָא – אילו היה נוטל בעל שור זה קִבְּא
דְּקִמְחָא – קב קמח להוצאות הדרך, וְאִל תִּנָּא בִּי מְרִישָׁא – והיה הולך
לבית המדרש לברר אצל החכמים דִּין השור קודם שישחטנו, הִיו מורים לו

הטעם שכתוב ב"ג מידות הרחמים של הקדוש ברוך הוא (שמות לד ו) 'אֲרָךְ
אָפִים', וְלֹא כְּתִיב 'אֲרָךְ אָף' בלשון יחיד. משום ש'אֲרָךְ אָף' משמעותו רק
שמאריך הרוגו וממתין להפרע מעוברי רצונו, ולכן נכתב אֲרָךְ אָפִים
משמעות תיבת 'אָפִים' היא 'רצונות', ללמדנו שמאריך שני רצונות שיש
לו, ממתין מלהטיב לַצְדִּיקִים בעולם הזה על מעשיהם הטובים, כדי
להטיבם בעולם הבא, וְלִרְשָׁעִים ממתין מלהפרע על מעשיהם הרעים, כדי
להפרע מהם בעולם הבא:
הגמרא מביאה ברייתא המבארת איסור הנחת תקלה ברשות הרבים: תַּנֵּן
רַבִּנָּן, לֹא יִסְכֵּל וְיִפְנֶה אֲבָנִים אֲדָם מְרִשּׁוֹתוֹ לְרִשּׁוֹת הָרָבִים, שלא יכשלו
בהם הרבים. מְעַשֶׂה כְּאֵדָם אֶחָד שְׁהִיָּה מְסַקֵּל מְרִשּׁוֹתוֹ לְרִשּׁוֹת הָרָבִים,
וּמַצֵּא חֲסִיד אֶחָד, אָמַר לוֹ הַחֲסִיד, רִיקָה וְאִדָם רִיקָה, מִפְּנֵי מַה אָתָּה
מְסַקֵּל מְרִשּׁוֹת שְׁאִינָה שְׁלָךְ לְרִשּׁוֹת שְׁלָךְ, שהרי שדך אינה בהכרח שלך
לעולם, שמא תמכרנה, אבל רשות הרבים לעולם יש לך בה חלק. לְגַלְגֵּ
עָלֶיךָ הַמַּסְקֵל, כִּיּוֹן שֶׁלֹא הִבִּין כוונתו. לִימִים וכעבור זמן נִצְרָךְ לְמַכּוֹר
שְׁדָּהוּ שִׁסְקֵל מִמֶּנָּה הָאֲבָנִים, ומכרה, וְהָיָה מְחַלֵּךְ בְּאוֹתוֹ רִשּׁוֹת הָרָבִים
הַסְמוּכָה, וְנִבְשֵׁל בְּאוֹתוֹ אֲבָנִים שִׁסְקֵל, ואז הבין דברי החסיד, וְאָמַר, יִפְה
אָמַר לִי אוֹתוֹ חֲסִיד, מִפְּנֵי מַה אָתָּה מְסַקֵּל מְרִשּׁוֹת שְׁאִינָה שְׁלָךְ לְרִשּׁוֹת
שְׁלָךְ:
משנה
משנתנו תבאר שאף שנכתב בתורה 'בור' החיוב הוא בכל מיני חפירות, וכן
תבאר שיעור עומק החפירה המחייב בתשלומי בהמה שנפלה לתוכה
ומתה. תְּחַפֵּר בּוֹר בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים וְנִפְל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמֹר, וניזוק או
מת. חִיִּיב, ודין זה אינו דווקא בחופר בור עגול, אלא אֶחָד תְּחַפֵּר בּוֹר –
חפירה עגולה, או שִׁיח – חפירה ארוכה וצרה, וּמְעָרָה – חפירה מרובעת
ומקורה, אלא שיש בתקרתה פתח שאפשר ליפול דרכו, תַּרְצִין – חפירות
מרובעות בלא תקרה, וְנִעְצִין – חפירות רחבות למעלה בפתחן, והולכות
ונעשות צרות בעומקן, חִיִּיב בנוקי הנופל לתוכם. אִם בֵּן לְמָה נֶאֱמַר בתורה
דוּקָא 'בור', אלא כדי ללמד מַה בּוֹר אין חייב תְּחַפֵּר בנוקי בהמה שמתה
בו אלא כְּשֵׁשׁ בּוֹ בעומקו כְּדִי לְהַמִּית הנופל, שהרי סתם בור עומק עֲשָׂרָה
טַפָּחִים, ועומק זה יכול לגרום למיתתו, אִם כֵּל מִיֵּן חפירה, אין מתחייב
חופרו במיתת בהמה שנפלה לתוכו, אלא כְּשֵׁשׁ בּוֹ בעומקו כְּדִי לְהַמִּית,
והיינו עֲשָׂרָה טַפָּחִים. אבל אם הִיוּ פְּחוּתִין מְעַשְׂרָה טַפָּחִים, וְנִפְל לְתוֹכוֹ
שׁוֹר אוֹ חֲמֹר וּמָת, פְּטוֹר החופר מלשלם, שֶׁלֹא מחמת הבור תת. וְאִמְנָם
אִם רק חוּקָא בּוֹ, חִיִּיב בתשלומי הנזק, שכל עומק שהוא עלול לגרום לנזק
בנפילה לתוכה:
גמרא
הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים ביסוד חיוב החופר בור בנוקי הבור: אָמַר
רַב, בּוֹר ברשות הרבים שְׁחִיבָה עָלָיו תוֹרָה היינו דווקא לְנֹזק הבא מחמת
הִבְלָו – אויר חם של הבור, וְלֹא לְנֹזק הבא מחמת חֲבָטוֹ – שנזכר הנופל
בקרקעית הבור וניזוק או מת מכח החבטה. מבארת הגמרא: אָלָּמָּא – הרי
טעמו של רב משום דְּקִרְכָּב שרקעית הבור שבה היתה החֲבָטָה אינה של
החופר, אלא קִרְקַע שהיתה שם מְעוֹלָם הוּא דְּמִזְקָא לִיה – היא שהזיקתו.
אך על נזקי ההבל חייב משום שנחמת חפירתו נעשה ההבל. וְשְׁמוּאֵל
אָמַר, בור ברשות הרבים שחייבה תורה היינו לְנֹזק הִבְלָו, אִם שֶׁלֹא הוא
הביא במעשיו את ההבל, אלא ממילא בא בגרמתו, וְכָל שֶׁבֶן שיש לחייבו
לְחֲבָטוֹ של הנופל בקרקעית הבור, שהרי גרם לקרקעית שזוּקָא על ידי
מעשה חפירת הבור. וְאִם תֹּאמַר דוּקָא לְחֲבָטוֹ אֲמַרָה תוֹרָה שיתחייב,
כִּיּוֹן שעשאו בידים, וְלֹא לְחֲבָטוֹ שֶׁרַק גֵּרַם שיתקבץ בו אויר העולם ולא
הביאו בידים. אין לומר כן, שהרי הַתוֹרָה כתבה 'בור' סתם, וְהַעֲשֶׂה בְּכָךְ
עַל חִיּוֹב נזקי הַבּוֹר בכל אופן וְאִפְּשָׁלוּ כשהוא מִלֵּא סְפוּנִין שֶׁל צִמָּר,
המניגים מפני חבטה, ואֵין בו אלא הבל.
שואלת הגמרא: הרי בין לרב ובין לשמואל אם מתה הבהמה חייב החופר,
אלא שלרב החיוב הוא מחמת ההבל שגרם, ולשמואל החיוב הוא גם
מחמת החבטה ואִם כֵּן מֵאֵי בִּינְיָהוּ – מה חילוק להלכה יש ביניהם. משיבה
הגמרא: אֲיִבָּא בִּינְיָהוּ חִילוק, באופן דְּעָבֵר גֻּבְהָ – שעשה תל גבוה עשרה
טפחים בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, ועלטה בהמה עליו ונפלה ונחבטה בקרקע רשות
הרבים וניזוקה, דְּלָרִב אֲנוּכָה לֹא מִיְּחִיָּה, שהרי רק חבטה יש כאן, ולא

משנה

61 בור של שני שותפין, עבר עליו הראשון והשתמש בו ולא כסהו, שהיה
62 השותף השני משתמש בבור, והשני כסוים הלך ולא כסהו, אזי השני
63 לבדו חייב והראשון פטור:
64

נמרא

65 אָמַרְי - שאלו בבית המדרש, בור של שני שותפין חייב משפחת לה
66 שיתחייבו שנים בנזקיו, הניחא אי סבירא לן ברבי עקיבא דאמר החופר
67 בור ברשותו והפקיר את רשותו ולא בורו חייב בנזקי בורו, משפחת
68 לה שיתחייבו שנים, כחצר של שניהם ובתוכה בור של שניהם, והפקירו
69 רשותן ולא הפקירו בורן, ונמצא שעל שניהם מוטלת השמירה. אלא אי
70 סבירא לן כרבי ישמעאל, שהחופר בור ברשותו והפקיר את רשותו ולא
71 את בורו פטור, הרי לדבריו חייב משפחת לה דחייב עליה - שחייב על
72 נזקי בור, דוקא כשהבור ברשות הרבים, וברשות הרבים בור של שני
73 שותפין חייב משפחת לה, אי באופן דשון - שמיני שלית תרנויהו ואמר
74 לה, ויל כרי לן - חפר עבורנו בור, ואול כרה להו, וכיון שמעשה השליח
75 מתייחס לשולחיו נמצא כאילו הם עשוהו. לא ניתן לבאר כן, שהרי אין
76 שלית לדבר עבירה, והוא חייב ושולחיו פטורים. ואי באופן דכרה האי
77 חמשה טפחים והאי חמשה טפחים, הלא בחפירת השני נסתלקו להו
78 מעשה ראשון, והשני לבדו מתחייב ואמנם הניחא לדעת רבי ולענין נזקין,
79 שרבי סובר שאם רק ניוזקה הבהמה בבור זה שניהם חייבים וכמובא להלן,
80 אם כן משפחת לה בור של שנים ברשות הרבים לענין נזקין, אלא עדיין
81 קשה לרבי ולמיתה - אם מתה הבהמה, שגם לדעתו השני לבדו חייב,
82 ולרפנן הסוברים שבאופן זה נסתלקו מעשה הראשון, וגם בנזקין רק השני
83 חייב, ולשיתם קשה בין למיתה בין לנזקין חייב משפחת לה בור של
84 שותפין. אמר רבי יוחנן, כגון שעקרו שניהם מקרקעית הבור חוליא כבת
85 אחת והשלימו את הבור לעשרה טפחים, וכיון ששניהם בבת אחת עשו
86 שיהיה ראוי להמית, שניהם חייבים.
87

88 שואלת הגמרא: מאי רבי ומה רפנן שהזכרנו למעלה. דתניא אחר
89 החופר בור תשעה שאינו ראוי להמית, ובא אחר והשלימה לעשרה
90 ונעשה ראוי להמית, תריב בין מת בו השור ובין חזק, וזהו שיטת
91 חכמים, רבי אומר, אחר אחרון למיתה - אם מת השור השני חייב, שאין
92 בתשעה של ראשון כדי להמית, ואחר שניהם לנזקין - ואם חזק השור,
93 ישלם כל אחד מהם לפי חלקו בכרית הבור. הגמרא דנה בטעמי מחלוקתם:
94 מאי טעמא דרפנן שפטרים את הראשון, הגם שהבור שעשה בכוחו
95 להזיק. דאמר קרא (שמות כא לג) 'כי יפתח איש בור ובי יכרה איש בר',
96 וקשה מדוע כתב גם כי יכרה, והלא אם על פתיחה - שאחר חפר בור
97 וכסחו, ובא אחר והסיר הכיסוי, השני חייב, על כרחיה - שאחד לבדו עשה
98 הכל, לא כל שבין שחייב, אלא להביא בורה אחר בורה - לרבות את
99 הכורה בו תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה, הראשון פטור והשני חייב,
100 לפי שפילק מעשה ראשון - שהיון שהשני חידש בבור גרם מיתה שלא
101 היה בו מתחילת מסתלק הראשון מחיובו. ורבי שסובר שבנזקין את הראשון
102 חייב, אמר לך הנהו 'כי יפתח' ו'כי יכרה' מיצד צריכי, כדאמרין (ג.)
103 ללמדנו דיני שמירת בור. מקשה הגמרא: ורפנן נמי הרי גם לדבריהם 'כי
104 יפתח' ו'כי יכרה' מיצד צריכי לדיני שמירת בור ואין כאן יתור, ואם כן מה
105 טעמם.

106 מביאה הגמרא טעם אחר: אלא היינו טעמא דרפנן אמר קרא (שמות כא
107 לג) 'כי יכרה איש בור' ודורשים 'איש' אחר ולא שנים - שאם נחפר הבור
108 על ידי שנים, חיובי הבור מתייחסים לאחד בלבד. ורבי הסובר שבנזקין
109 שניהם חייבים, מדוע אינו לומד כדרשת חכמים, והוא דיוק מ'איש' מיצד
110 ליה ללמוד ממנו שדוקא 'כי יכרה' 'איש' בור' חייב, ולא כי יכרה 'שור' -
111 בור - שאין בעל השור חייב בנזקי בור שכרה שורו. שואלת הגמרא: ורפנן
112 מנין דורשים ולא 'שור' בור. משיבה הגמרא. תרי 'איש בור' כתיבי בפסוק,
113 'כי יפתח' 'איש בור' או כי יכרה 'איש בר', ומהראשון לומדים ולא 'שור'
114 בור, ומהשני אחד ולא שנים. ורבי שאינו דורש אחד ולא שנים, סובר
115 שהשני לא נכתב לדרשה, אלא אידי דכתב האי - 'איש' בתחילת הפסוק
116 כתב האי - 'איש' גם בסופו.

117 מקשה הגמרא לדעת רבנן: וממאי דהדרשה של איש בור לחיובי בתרא
118 שחפר את הטפח עשירי, דלמא לחיובי קמא שחפר את התשעה
119 הראשונים. מתרצת הגמרא: לא סלקא דעתך, דאמר קרא (שם כא לד)
המשך בעמוד צ

1 מתרצת הגמרא: לא משום שאין בו חבטה פטור, אלא משום דלית ביה
2 הבלא. מקשה הגמרא: אי הכי מדוע אם הוזק בו חייב, הא לית ביה
3 הבלא. מתרצת הגמרא: אמר ליה, אין בו די חבל למיתה, ויש בו די חבל
4 לנזקין.

5 מוסיפה הגמרא להקשות על רב נחמן: אייתיביה, שנינו במשנה (סנהדרין
6 מה.), בית הפקילה - הבית שמגגו היו מפילים את החייבים סקילה, היה
7 גבוה שתי קומות אדם. ותני עלה בברייתא, וקומה שלו - של הנסקל,
8 הרי כאן נפילה מגובה שלש קומות אדם. ואי סלקא דעתך שיש חבטה
9 הממיתה אף בפחות מעשרה טפחים, למא לי כולי האי - כל זאת, הרי
10 די להפילו מגובה פחות מעשרה. שואלת הגמרא: ולמעשה, הרי די אם
11 נעביר - נעשה בית הסקילה בגובה עשרה, שהרי אתה מודה שבעשרה
12 יש חבטה הממיתה, אלא בהכרח צריך לומר קרב נחמן שיש טעם מיוחד
13 לכך, דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה, אמר קרא (ויקרא יט יח)
14 'ואחבתך לרעך כמוך', ולכן, ברור לו מיתה יפה - שימות מהר. מקשה
15 הגמרא: אי הכי נגבה טפי - נגביה את בית הסקילה יותר משתי קומות,
16 כדי למרה מיתתו ביותר. מתרצת הגמרא: אי אפשר להגביה יותר משום
17 דביותר מכך מינוול גופו, שאבריו מתפרקים וגופו מתפזר, וכריסו נבקעת.

18 קושיא נוספת על רב נחמן: אייתיביה, שנינו בברייתא: נאמר (דברים כב ח)
19 'כי תגבה בית חדש ועשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך כי יפל'
20 'הנפל ממנו'. ודורשים, ממנו, ולא פתוכו - חיוב מעקה הוא רק בחשך
21 נפילה מהגג לרשות הרבים, אבל לא מרשות הרבים לגג. כיצד, היתה
22 רשות הרבים גבוה ממנו - מגג הבית? עשרה טפחים, שהיה הבית בניו
23 בעומק, ונפל - החשך הוא שיפול פתוכו לתוכו - מרשות הרבים לגג.
24 פטור בעל הבית מלעשות מעקה בשפת רשות הרבים. ורק אם היתה רשות
25 הרבים עמוקה ממנו עשרה טפחים, ונפל - החשך הוא שיפול פתוכו
26 לתוכו - מהגג לרשות הרבים, חייב לעשות מעקה לגג. ומתוך דברי
27 הברייתא מוכח שחייב מעקה הוא כשהגג גבוה עשרה, ואי סלקא דעתך
28 יש חבטה בפחות מעשרה, למא לי עשרה, הרי אף בפחות מכך יש חשך
29 מיתה. מתרצת הגמרא: אמר ליה, אף שגם נפילה מפחות מעשרה עלולה
30 להמית, שאני בית, דכל שגבהו פחות מעשרה טפחים לאו בית הוא,
31 שאינו ראוי לדירה, ולא חיובה תורה במעקה אלא בגג בית.

32 מקשה הגמרא: אי הכי שטעם הפטור בגג הוא משום שאינו קרוי בית, מדוע
33 כאשר הבית גבוה עשרה טפחים בעצמו חייב במעקה, הרי השתא נמי
34 דהוי מאבדא עשרה - אף שמבחוץ הוא גבוה עשרה, דל מיניה - הפחת
35 מגבהו את שיעור תקרה ומעובה - וטיח התקרה שלו נמצא דמנא -
36 במפנים, בתוך הבית לא הוי גובהו עשרה, ואינו נקרא בית. מתרצת
37 הגמרא: אמר ליה, כגון דחם מנא - התנא חייב במעקה בית שמבחוץ
38 גבהו עשרה רק באופן שחפר בפנים בקרקע הבית עד שמבפנים גובהו
39 עשרה, והרי הוא בית הראוי לדירה. דוחה הגמרא: אי הכי שמדובר בחקק
40 בתוכו, כי לא הוי נמי מאבדא עשרה - גם אם אינו גבוה מבחוץ עשרה,
41 משפחת לה דהוי מנא עשרה - יכול להמצא שגובהו מבפנים עשרה,
42 וראוי לדירה, וכגון דחם מנא - שחפר בקרקעיתו יותר, עד שגובהו
43 מבפנים עשרה, ומדוע עשה התנא שרק אם הבית גבוה מרשות הרבים
44 עשרה טפחים יש חיוב מעקה, הרי העיקר תלוי בגובהו בפנים, וכל שגבהו
45 עשרה חייב אף שבחוץ הוא פחות מכך. הגמרא חוזרת ממה שנתבאר שרב
46 נחמן הוסיף את השור מחמת חבטה אף בפחות מעשרה טפחים: אלא ודאי
47 טעם הפטור ממעקה בפחות מעשרה הוא מחמת שאין החבטה ראויה
48 להמית, והיינו טעמא דרב נחמן שהטריף שור שנפל לעומק ששה טפחים,
49 משום דקבר שגם עומק זה נחשב עשרה, שהרי מביא דתורה לארעא
50 - מכרסו של שור עד הקרקע שתחתיו כמה הוי, ארבעה טפחים, אריתא
51 דלא כמה הוי עומקה, שיתא טפחים, הא - הרי כאן עשרה טפחים,
52 ואיחבתך - נמצא דכי קא מהבט השור מעשרה הוא דקא מהבט.
53 מקשה הגמרא: אלא מהניתינן דתני 'שור' האמור בתורה בא ללמד מה
54 בור שהוא כרי להמית, שהרי עומק עשרה טפחים, אף כל הדומה לו
55 החיוב הוא רק כשיש בו כדי להמית, והיינו שעומק עשרה טפחים, הלא
56 בעומק שיתא נמי סגי - גם די כדי לחייבו, שבצירוף ארבעה שמכריסו
57 לקרקע נמצא שנחבט חבטה בשיעור עשרה טפחים. מתרצת הגמרא: אמר,
58 מהניתינן מדברת באופן שלא נפלה הבהמה דרך הליכתה, אלא דשוכב
59 היה ואיננו - התגלגל ונפל לבור כשגבו כלפי הבור, ואז אין החבטה אלא
60 בשיעור עומקו של בור, ולכן חייב רק כשעומקו עשרה טפחים:

בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף נא עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס פז רש"י

לא משום דלית ביה הכלא. אבל חבטה אית ביה ואפ"ה פטור כרבי. ולמטעמך נעביר. דהא בעשרה מיהא מודית דיש חבטה: מיתה יפה. שימות מהר: דמנוול. שנעשה אכרים: ממנו ולא לתוכו. בית גבוה מרה"ר שראוי ליפול ממנו לרה"ר חייב במעקה ולא בית עמוק מרה"ר שהנופל נופל על גג: גבוה ממנו י' טפחים ונופל מתוכה לתוכו.

כלומר שהנופל נופל מתוך רה"ר לתוכו על גג: פטור. מן המעקה: ונפל מתוכו לתוכה. כלומר שהנופל נופל מגג לרה"ר: חייב. במעקה: למה לי. בית גבוה י' דמשמע הא בעיר מהכי פטור ממעקה: לאו בית הוא. ותורה לא חייבה במעקה אלא בית ואע"פ דיש חבטה: אי הכי. דטעמא משרם דאינו קרוי בית הוא אמאי קתני עמוקה ממנו י' טפחים חייב כי הוי נמי עשרה לצד רה"ר: דל תורה ומעובה לא הוי גזאי. ולא הוי לדירה ולא הוי בית: משפחת לה. דהוי בית דחק ליה מגזאי. עד דהוי מגזאי י' טפחים והוי בית וחייב: אלא. טעמא ודאי משום דאין חבטה פחות מעשרה הוא ולרב נחמק לא תקשי דקסבר ר"נ כו: דאמרינן. שוכב היה ונתגלגל ונפל: מתני' השני חייב. והראשון פטור ובגמרא מוקי לה בשתניחו ראשון לשני משתמש וזולת כשהלך לו: גמ' אין שליח לדבר עבירה. להתחייב שולחו אלא שליח מייחבב וסבירא הוא דאמר' ליה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: הניחא לרבי. דאמר לקמן אחר שניתן לנזקין: ובנזקין משפחת לה. דתרוניהו מייחבב: אלא לרבי ולמיתה. דבמיתה מודה דאחרון חייב ולא ראשון היכי משפחת לה: שעקרו שניהם. שחפר האחד תשעה וזא חבירו וסייעו ועקרו בבת אחת חוליא מקרקעותיה: והשלימה לעשרה. דאין כאן אחרון (לנזקין) דתרוניהו כי הדדי משוה ליה בור ובין לרבי ובין לרבנן חייבין במיתה וב"ש בנזקין: מיצד צריכי. בדאמין לעיל בפירקין (דף טז:) אחד ולא ב'. מעטיה קרא לראשון בדמפרש לקמיה וכי מעטיה לנזקין מעטיה דאי ממיתה לא אצטרך קרא דהא לא עבד שיעור מיתה: שור פסולי המוקדשין. כגון בכור בעל מום שהוא של כהן דקרינן ביה שור רעוו או שור קרן שגפלו בו מום ונפדה דקרינא ביה שור רעוו ואפ"ה לענן בור פטור דכתיב והמת ידעה לו מי שראוי לו להאכיל נבילתו לכלבים יצא זה כו: דהכי אמרין בבכורות (דף טז.) גבי פסולי המוקדשין שגפרו תזבן ולא ידעה בשר ולא חלב ואכילתו ולא לכלבד אבל שור שגנחו חייב בדמפרש לקמיה בפירקין ולהכי נקט פסולי המוקדשין דאילו קדשים תמים מאי אריא בור אפי' שור שגנחו נמי פטור דכתיב שור רעוו ולא שור הקדש: לאו מפילא כו'. כלומר תרתי שמעת מניה: סייד וכייד. שמתחילה רחב היה ולא היה כל כך וזה שסיידו קצרו: כייד. עשה בו צירין בכתלים כתיב חסיד ששחן בו:

אמר' אין הכל למיתה כו'. והמוקשה היה סובר דלענן חבט שייך שפיר אין חבט למיתה אבל יש חבט לנזקין אבל לענן הכל היה סובר דאי יש הכל למיתה יש הכל לנזקין ואי אין הכל למיתה לנזקין נמי אין הכל: נעביר פחותה מעשרה. והשתא מודה טריפות דאדם לטריפות דבהמה וכן באלו טריפות (וחלון דף מנ. וסס) ומיתי ראיה מאיוב וקשה לר"ת דמחלק ביניהם:

בור של שני שותפין היכי משפחת לה. ולא בעי למימר שהפקירו רשותן ובורן דפטור לבולי עלמא דפררשית בהפניח (ומיל דף כח. וסס) ולא בעי למימר כגון שחפר זה עשרה וזה עשרים דאמר לקמן דכולם חייבין דאבור עשרה דמתניתין קאי:

האחרון חייב. דוקא הוא בשביל שחידש מיתה שלא היה מתחילה אבל ראשון ח' וזה ט' כולם חייבין בנזקין כמו זה י' וזה עשרים: בור י' ובא אחר והשלימו לעשרים. והוא הדין ל"א למאי דפריך עלה מסייד וכייד ומשני הא רבי וזה רבנן: שלא

לא משום דלית ביה הכלא אי הכי הוזהר בו חייב הא לית ביה הכלא אמר ליה אין הכל למיתה ויש הכל לנזקין איתביה בית הסקילה היה גבוה שתי קומות ותני עלה וקומה שלו הרי פאן שלש ואי סלקא דעתך יש חבטה בפחות מ' למה לי כולי האי ולמטעמך נעביר עשרה אלא כר"נ דאמר ר"נ אמר רבה בר אבבה אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה אי הכי נגבה מפי משום דמנוול איתביה כי יפול הנופל ממנו ממנו ולא בתוכו כיצד היתה רה"ר גבוה ממנו עשרה טפחים ונפל מתוכה לתוכו פטור עמוקה ממנו עשרה טפחים ונפל מתוכו לתוכה חייב ואי ס"ד יש חבטה בפחות מ' למה לי עשרה א"ל שאני בית דכל פחות מעשרה לאו בית הוא אי הכי השתא נמי דהוי מאבראי עשרה דל מיניה תקרה ומעובה מנאי לא הוי עשרה א"ל כגון דחק מגזאי אי הכי כי לא הוי נמי מאבראי עשרה משפחת לה דהוי מנאי עשרה כגון דחק בה מפי אלא היינו מעמא דר"נ סבר מפרסא דתורא לארעא במה הוי ארעא אריתא דדלאי במה הוי שיתא הא עשרה אישתבה דכי קא מחבט מעשרה הוא דקא מחבט אלא מתני' דקתני מה בור שהוא כדי להמית י' טפחים אף כל שיש בו כדי להמית י' טפחים בשיתא נמי סביא אמרי מתני' דאמרינן לבור: מתני' בור של שני שותפין עבר עליו הראשון ולא כסוה והשני חייב: גמ' אמרי בור של שני שותפין היכי משפחת לה הניחא אי סבירא לן כר"ע דאמר בור ברשותו חייב משפחת לה בחצר של שניהם ובור של שניהם והפקירו רשותן ולא הפקירו בורן אלא אי סבירא לן בור ברשותו פטור היכי משפחת לה דחייב עליה ברה"ר וברה"ר בור של שני שותפין היכי משפחת לה אי דשוו שליח תרוניהו ואמרי ליה זיל כרי לן ואול כרה להו אין שליח לדבר עבירה ואי דכרה האי חמשה והאי חמשה נסתלקו להו מעשה ראשון הניחא לרבי ולנזקין משפחת לה אלא לרבי ולמיתה ולרבנן בין למיתה בין לנזקין היכי משפחת לה אמר רבי יוחנן כגון שעקרו שניהן חוליא בבת אחת והשלימו לעשרה מאי רבי ומאי רבנן דתניא אחד החופר בור תשעה וזא אחר והשלימה לעשרה האחרון חייב רבי ואמר אחר אחרון למיתה ואחר שניהם לנזקין מאי מעמא דרבנן דאמר קרא כי יפתח וכי יכרה אם על פתיחה חייב על כרייה לא כל שכן אלא להביא כורה אחר כורה שפילק מעשה ראשון ורבי אמר לך הנהו מיצד צריכי בדאמרין ורבנן נמי מיצד צריכי אלא היינו מעמא דרבנן אמר קרא כי יכרה איש בור אחד ולא שנים ורבי ההוא מיבעי ליה כי יכרה איש בור ולא שור בור ורבנן תרי איש בור פתיכי ורבי אידי דכתב האי פתב האי ומפאי דלחוייבו בתרא דלמא לחוייבי קמא לא סלקא דעתך דאמר קרא והמת ידעה לו ההוא דקא עבד מיתה והאי והמת ידעה לו מבעי ליה לכדרבא דאמר רבא שור פסולי המוקדשין שגפלו לבור פטור שנאמר והמת ידעה לו במי שהמת שלו אמרי ולאו מפילא שמעת מינה דבההוא דעבד מיתה עסקין: ת"ר אחד החופר בור עשרה וזא אחר והשלימה לכ' ובא אחר והשלימה לשלשים כולן חייבין ורמינהו אחד החופר בור עשרה וזא אחר וסייד וכייד האחרון חייב לימא

פח בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף נא עמוד ב – מתוך מהדורת טובי'ס
 תוספות
 רש"י

1 **שלא** היה בו הכל למיתה. שהיה רחבו יותר מעמקה;
 2 **אי** בהכלא מיתה. הרבה הוא תימה דהיינו דמיטע בהכלא מכל מקום אם לא
 3 דהרריב לא היה נופל: **השוותפין** שגדור הנאה זה מזה אסורים ליכנס
 4 בחצר. בגדרים (דף טו:) מפרש בין יש בה דין חלוקה ובין אין בה דין חלוקה
 5 אסורים ואע"פ שאין יכול למחות ליכנס
 6 בשאין בו דין חלוקה מ"מ יכול לאסור
 7 עליו מידי דהוי אמשכיר בית לחבירו
 8 שכולל המשכיר להקדיש כדאימא במשכת
 9 ערכין בפ' האומר משקלי (דף כה, וס) אע"פ
 10 שאין יכול למחות ביד השוכר שלא ליכנס
 11 וא"ת ומ"ש מב"ח דא"ת ושאיל אפי'
 12 הקדיש שדרה אלא משום דר' אבהו מוסיף
 13 דינר שלא יאמר כו' (ספ דף כה) וד"ל דשאני
 14 ב"ח דגוף הקרקע יוצא מתחת יד המוקדש
 15 אבל גבי שוכר לעולם אין גוף הקרקע
 16 יוצא מתחת יד המשכיר:
 17 **זה** נכנס בתוך שלו. השתא משמע
 18 דדריסת הרגל אסור במודר הנאה
 19 ואפילו ר"א בן יעקב לא שרי אלא שותפין
 20 משום דבשלו נכנס אבל בלא שותפים
 21 מודה דאסור דקפדי אדריסת רגל
 22 כדמשמע בסוף חזקת הבתים (כ"ד דף נז, וס)
 23 וקשה דבפ"ק דמגילה (דף ט, וס) חנן אין בין
 24 המודר הנאה מחבירו למודר ממנו מאכל
 25 אלא דריסת רגל וכלים שאין עושין ביה
 26 אוכל נפש ופריך בגמרא דריסת הרגל היא
 27 לא קפדי ומאי קפדיה הא משמע הקא
 28 דקפדי ומפרש ר"ת דהכי פריך ההם דע"כ
 29 דריסת הרגל דלא קפדי כמו בקעה
 30 מיירי דאי בההיא דקפדי בגוף בחצר א"כ
 31 אפי' נודר הימנו מאכל יהא אסור ביה
 32 דקפדי א"כ פיוצא בו משכירין ותנא
 33 בגדרים בפ' אין בין המודר (דף נז, וס) וכל דבר
 34 שאין עושה בו אוכל נפש מקום
 35 שמשכירין פיוצא בו אסור וכן דלא קפדי
 36 אמאי אסור והוא הדין דהיה מצו למימר
 37 כלים הא לא קפדי
 38 **דאמרי** אמר רב אשי ניהו אנן אי מההיא גיסא נפל הרי קירב הויקא ואי מהאידך גיסא נפל הרי
 39 מיטע הכלא: **איתמר** בור שעומקה כרחבה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו משמיה דרבה בר בר
 40 חנה דאמר משמיה דרבי מני חד אמר לעולם יש בה הכל עד שיהא רחבה יתר על עומקה
 41 וחד אמר לעולם אין בה הכל עד שיהא עומקה יתר על רחבה: **עבר** עליו הראשון ולא כסחו:
 42 **וראשון** מאימית מיפטר רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו משמיה דרבה בר בר חנה דאמר משמיה
 43 דרבי מני חד אמר משמניהו משתמש וחד אמר משמסור לו דליו כתנאי המדלה מים מן הבור
 44 וכן חבירו ואמר לו הנה לי ואני אדלה מים ביהון שהניחו משתמש פטור רבי אליעזר בן יעקב
 45 אומר משמסור לו דליו כמאי קמפלגי רבי אליעזר בן יעקב סבר יש ברירה האי מדירה קא
 46 ממלא והאי מדירה קא ממלא ורבנן סברי אין ברירה אמר רבינא ואודו לטעמיהו דתנן השותפין
 47 שגדור הנאה זה מזה אסורין ליכנס לחצר ר"א בן יעקב אומר זה נכנס לתוך שלו זה נכנס
 48 לתוך שלו כמאי קמפלגי ר"א בן יעקב סבר יש ברירה האי לדנפשיה עייל והאי לדנפשיה עייל
 49 ורבנן סברי אין ברירה א"ר אליעזר המוכר בור לחבירו ביהון שמסר לו דליו קנה חיבי דמי אי
 50 בכספא לקני בכספא אי בחזקה לקני בחזקה לעולם בחזקה ובעי למימר ליה לך חזק וקני וכן
 51 שמסר לו דליו כמאן דאמ' ליה לך חזק וקני דמי: א"ר יהושע בן לוי המוכר בית לחבירו
 52 בשטר ובחזקה: **לעולם** בחזקה. לבד מסירת דליו בעי לאחזוקי ביה ומיהו להכי מהני מסירה דאי בחזקה
 53 לבורה בעי למימר ליה לך חזק וקני כו':
 54 משכוכית

1 **לימא** הא. דקתני חייבין רבי היא דאמר לעיל גבי חופר בור תשעה הואיל
 2 ועבר בו שיעור נזקין דהוי שותף בנזקין והכא דעבדי קמאי שיעור מיתה הוי
 3 כולם שותפין בתשלומי מיתה: **והא**. דקתני אחרון חייב וראשון פטור: **רבנן**.
 4 דדייקי איש אחד ולא שנים: **אפילו** רבנן מודו. דכי כתיב מיעוטא אחופר בור
 5 ט' כתיב דליקא לחיובה מן והמת יהיה לו
 6 כולל מוקטא דמילתא מן והמת יהיה לו
 7 נפקא לן דההוא דעבר שיעור מיתה מחייב
 8 ומיהו כולל מילתא לא מצינו למילף מיתה
 9 דעיקר קרא לכדרכא אתא: **שלא** היה בה
 10 הכל למיתה. שהיתה רחבה הרבה משה'
 11 פטור אף בנזקין כדאמרין איש אחד ולא
 12 שנים דהנה ליה בחופר בור ט' ובא אחר
 13 והשלמה לעשרה: **הא** ו**הא** רבי. דאילו
 14 רבנן פי חיבי דפטרי חופר ט' מנזקין פטרי
 15 נמי הקא לקמאי: כגון **שלא** היה בו
 16 הכל לא למיתה ולא לנזקין. הלכך
 17 ראשון פטור אף בנזקין ואליבא דרב דאמר
 18 להכלול ולא להטות ואליבא דרבי אצטריך
 19 לשנויי שלא היה בו הכל אפי' לנזקין
 20 דאילו היה בו הכל לנזקין הוי ראשון
 21 שותף לנזקין ולשמואל דאמר אף על
 22 החכמה חייבה תורה מוקי לה במלא
 23 ספוגות בקרקעוניה דאין כאן חכמה: **כאנו**
 24 למחלוקת רבי ורבנן. לרבנן אחרון חייב
 25 בין לנזקין בין למיתה לרבי אחר אחרון
 26 למיתה אחר שבינו לנזקין: **פשיטא**. מה
 27 לי הוסיף למשה מה לי הוסיף למעלה:
 28 מהו דתניא. בין לרבי בין לרבנן אחרון
 29 פטור דלאו הכלא דידיה קטליה: **כס**
 30 **כספה**. וחופר בור ט' ואחר השלימו
 31 לעשרה תזור אחרון וסתם ומילא עפר
 32 אותו טפח שהוסיף: **כס**. קתם בלשון ארמי
 33 וסתמוסן טמנוין פלשטאי (ובלשון טו): **מאי**
 34 **דעבר** שקליה. וראשון חייב בנזקין: **קמה**
 35 ליה בראשיתיה. והנה ליה השתא בור
 36 תשעה דאחרון וחייב מיהא בנזקין: **מאי**
 37 מוסיף הכלא: **הרחיקה**. אחד חופר בור י'
 38 ובא חבירו ונרחיב פיה: **הרי** מיטע הכלא.
 39 ותבא לו ברובה: **הרי** קירב הויקא.
 40 שמיטע מקום מעמד רגלים ושמו לא היה
 41 הולך השור עד מקום פי הבור שבחזקה:
 42 וראשון מאימית מיפטר. דניטעון על
 43 השני היתה השמירה דפשיטא לן דהני
 44 עבר דקתני מתני' נשתמש קאמר דאי
 45 כדקתני מתני' שעברו עליו שנינון זה אחר
 46 זה אמאי ראשון פטור דהרי גם הוא פשע:
 47 דליו. כסוי הבור לכסותו שהראשון פתחו
 48 ודלה ובא שני ומצאו ומסר לו ראשון את
 49 כסיו הבור: **והאי** מדירה קממלא. ולא
 50 הוי ליה שני שואל על חלקו של ראשון
 51 שהיה כולו מוטל עליו לשומרו הלכך אם
 52 הויק שנייהם חייבין אבל מסר לו את הדלי
 53 נעשה זה שומר שקיבל עליו לכסותו:
 54 לחצר. של שנינון: **לתוך** שלו. כל היקא
 55 דעייל וכול לומר זה חלקי שאני בורר
 56 ומנהיג ליה ברירה: **ליקנייה** בחזקה.
 57 משנשתמש בו שהרי קרקע נקנית בכסף
 58 לחזקה בעי למימר ליה לך חזק וקני כו':
 59 משכוכית

עשרה, וחבירו תרתיקא ואת פי הבור, ומתה שם בהמה או החזקה כח, אמר ליה רבה, תרי כשהרחיב את שפת הבור מיטע הקלא ומדוע נחייבו. אמר ליה – רב שחייב אדרבה, תרי קירב תיקא – שעל ידי הרחבתו מיעט את מקום הילוך הבהמות. אלא אמר רב אשי, ניתו אנו, אי כהכלא מית תרי השני שהרחיב מיטע הקלא, והקטין את האפשרות שימות שם, ופטור. ואי כהכלא מית, תרי שהשני במעשיו קירב תיקא, שלולי ההרחבה אולי לא היה נופל, וחייב. איכא דאמרי אמר רב אשי, ניתו אנו, אי מהתא גיסא נפל – אם מהצר שהרחיב נפל, חייב האחרון כי תרי קירב תיקא, ואי מאידך גיסא נפל פטור האחרון בכל ענין שהרי לא גרם מאומה, ואדרבה תרי מיטע הקלא:

דין בור שמידת רוחבו ועמקו שווים: אי תמר החופר בור הראוי להמית אלא שעומקה כרעה באותה מידה, מה הדין. נחלקו בזה רבה ורב יוסף, דאמרי תרוניהו משמיה דרבה בר בר חנה דאמר משמיה דרבי מנח, חד אמר לעולם יש בה הכל הראוי להמית עד שהיה רחבה יותר על עומקה, וכשרחבה כל כך שולט בתוכה האויר ואין בה הכל הראוי להמית, אבל כששוים ראוי להמית, וחד אמר, לעולם אין בה הכל עד שהיה עומקה יותר על רחבה, אך אם הם שווים, אין ההכל ראוי להמית:

הגמרא מבארת את המשך המשנה: שנינו, עבר עליו – והשתמש בו הראשון ולא כסהו, והשני ילא כסהו, השני חייב והראשון פטור: שואלת הגמרא, ראשון מאימא פטור ורק השני חייב. משיבה הגמרא, שנחלקו בזה רבה ורב יוסף, דאמרי תרוניהו משמיה דרבה בר בר חנה דאמר משמיה דרבי מנח, חד אמר, משמיהו – הראשון לשני משמיהו, וחד אמר משמיהו לו דליו – מכסה הבור, אבל במניחו משתמש שניהם חייבים. כתנאי בברייתא, תמך – השואב בדלי מים מן הבור, ובא תבירו – השותף עמו בבור ואמר לו, הנה לי ואני אדלה מים, בין שהניחו לשני משתמש בבור, פטור הראשון, אלו דברי חכמים. רבי אליעזר בן יעקב אומר אין נפטר אלא משמיהו לו לשני את דליו – מכסו של הבור. שואלת הגמרא, במאי קמיפלגי – מה טעם המחלוקת. מבארת הגמרא רבי אליעזר בן יעקב סבר יש בריה, יכולים אנו לסמוך עכשיו על מה שיתברר בעתיד, וכיון שיתברר לנו זמן ההשתמשות של כל אחד, כבר משעת ההשתמשות בבור, חלקו של כל אחד קנוי לו לבדו, ונמצא האי בריה – זה האחד מחלקו שלו בלבד קא מלא וזהאי בריה קא מלא, ושמירת חלקו של כל אחד מוטלת עליו בפני עצמו, ואין הראשון נפטר רק במסר לשני את כסיו הבור, שבזה נעשה שומר גם על חלקו. ורבנן סברי אין בריה, אין אנו מסתמכים עכשיו על מה שיתברר בעתיד, וכיון שעתה אינו מבורר במה ישתמש כל אחד, הבור שייך לשניהם יחד, וכל אחד בחלק חבירו יש לו דין שואל, וכשהניחו הראשון לשני משתמש, הרי הוא ככל שואל החייב בשמירה, והראשון נפטר. אמר רבינא, ואזרי רבי אליעזר בן יעקב חכמים למעמיהו, דתנן בנדרים (מה): השותפין שנדרו הנאה זה מזה, חכמים אומרים אסורין – שניהם ליבנס להצר זו המשותפת לשניהם, משום שכל אחד, נהנה גם מחלקו של חברו האסור עליו. רבי אליעזר בן יעקב אומר, מותרים הם להיבנס לחצר, כיון שהן נבנס לתוך שולו וזה נבנס לתוך שולו – דמי – כל אחד מהם יכול לומר שמקום הליכוי בחצר באותה שעה הוא חלקו שלו בלבד, ואם כן אינו נהנה משל חברו. במאי קמיפלגי רבי אליעזר בן יעקב סבר יש בריה ולכן אפשר לחלק את בעלותם בחצר, וכל אחד מהם במקום שדורך ובזמן שדורך, שם הוא חלקו שנקנה לו בשעת הקנין, ואם כך האי לדנפשיה צייל – זה לשלו נבנס, והאי לדנפשיה צייל, ורבנן סברי אין בריה, ואם כן כל החצר שייכת לשניהם יחדיו, וכשנבנס אחד מהם לחצר הרי שנהנה גם מחלק חבירו שנאסר עליו.

הגמרא מבארת דין מסירת דליו לענין מקח וממכר: אמר רבי אליעזר, המוכר בור לחבירו, בין שמסר לו – המוכר לקונה את דליו קנה הלוקח את הבור. שואלת הגמרא, היכי דמי – מתי וכיצד מסירת דליו מועילה לקנין, אי קנה את הבור בכספה – בקנין כסף, אם כן ליכני בכספה – בתשלום המעות לבד, אי בחזקה – הנעשית על ידי השתמשותו בבור, אם כן ליכני בחזקה – בלבד, מתרצת הגמרא, לעולם בחזקה, ובעי למימר ליה ללוקח כדי שתועיל חזקתו גם בזמן שהמוכר אינו רואה את מעשה החזקה לך חזק וקני וכן שמסר לו דליו במאן דאמר ליה לקונה לך חזק וקני דמי, ואין צורך לומר זאת בפירוש:

אמר רבי יהושע בן לוי, המוכר בית לחבירו

סבורה הגמרא שסתירה זו תלויה במחלוקת רבי ורבנן: ליכא הא הבריתא שיכולן חייבין סוברת כרבי ששניים שחפרו בור שניהם חייבים בנוזקין, וכן כאן שכל אחד מהם חפר כדי שיעור מיתה כולם חייבים גם על המיתה. ואילו הא הבריתא שהאחרון חייב, היא לשיטת רבנן שרק אחד חייב ולא שנים, לכן המסייד לבדו חייב.

דוחה הגמרא: אמר רב זבדי, הא והא רבנן ואין סתירה, עד כאן לא קאמרי רבנן אחרון חייב ולא הראשון, אלא היכא דלא עבר קמא – שאין במעשה הראשון שיעור מיתה, והאחרון עשהו שיהיה ראוי להמית. שכן המקור לחייב רק את השני הוא הפסוק (שמות כא לד) וְהָמַת הָיָה לו, וזהו רק במקרה שבגלל השלמת השני נעשה הבור ראוי להמית. אבל היכא שגם הבור דעבר קמא יש בו שיעור מיתה, הרי שגם בגלל מעשיו יש כאן וְהָמַת הָיָה לו, לפיכך אפילו רבנן מודו דכולן חייבין. מקשה הגמרא על רב זבדי: והא במקרה של סיד וכייד מדובר דקא עבר קמא שיעור מיתה, ובכל אופן קתני אחרון חייב, הרי גם כשחפר הראשון בור של מיתה, רק השני שהוסיף חייב. אמרי, התם מדובר שקודם הסיד שלט בבור אויר כך שלא היה בו הכל למיתה רק להזיק, ובא אחר והקטין בסיד את רוחב הבור והוסיף בה הכל למיתה ודומה במעשיו לבור תשעה שעשהו לעשרה, שחייב לבדו בין למיתה בין לנזקין.

שיטה אחרת בתירוצו של רב זבדי: איכא דאמרי אמר רב זבדי, הא והא – שני הבריות הם לדעת רבי ששניהם חייבין בנוזקין, והך דקתני פולן חייבין, שפיר מתבאר לרבי בלא תוספת הסבר, ואילו הא דקתני אחרון חייב, מדובר בגזן שלא היה בו – בבור שחפר הראשון הכל לא למיתה ולא לנזקין ובא אחר שסייד וכייד ועל ידי כך הוסיף בו הכל בין למיתה בין לנזקין, וכיון שהוא שגרם לשניהם והוא לבדו חייב.

פרט נוסף במחלוקת רבי ורבנן: אמר רבא, החופר בור תשעה ובא אחר והניח אבן על פי הבור, והשלימה לעשרה, כאן למחלוקת רבי ורבנן. שואלת הגמרא: פשיטא, מיישבת הגמרא: מהו דתיקא שדוקא למטה – בחפירה לעומק הדין הוא שהשני חייב על התוספת, מפני דהכלא ידירה קא קטיל ליה – שאז ההכל שהוא יצר בטפח התחתון המית, אבל הוסיף למעלה, דלא הכלא ידירה קא קטיל, שהרי מת מההכל שבקרקעית וזה יצר הראשון, איכא לא, ובין לרבנן ובין לרבי האחרון פטור, קא משמע לו רבא שהוספת טפח למעלה משפיע על כל הבור והופך את הקרקעית שיהיה ראוי להמית.

ספק בענין בור של שני שותפים: בעי רבא, החופר בור תשעה, והשלימו חבירו לעשרה, וחזר האחרון טם – סתם הטפח שחפר, או שחזר וקילק מעל פי הבור את אבניו שהשלימו לעשרה, מי אמרינן מאי דעבר – את הטפח העשירי שעשה שקילקו – וטלו, והראשון לבדו חייב בנוזקין. או דלמא, שמאותה שעה שהוסיף את הטפח העשירי נקטלוק מעשה ראשון – נסתלק הראשון מחיובו ויותר אין לו שום שייכות לבור, וקמא ליה – ועומד הבור בפליה ברשותו של השני, ולכן חייב השני בנוזקיו אף לאחר שהסיר את התוספת. תיקו – לא נפשט הספק:

ספק נוסף בדני בור: אמר רבה בר בר חנה דאמר שמואל בר מרתא, חפר בור שותפיהם שחפר – ומהשמונה הללו שני טפחים מלאים מים, ונפלה שם בהמה ומתה, תיבי, שואלת הגמרא: מאי טעמא הרי אין הבור עמוק עשרה טפחים. מתרצת הגמרא: כל טפח דמיא בבור לענין הכל, הוא בתרי דרבנן דמי – כעומק שני טפחים בלי מים, ויש כאן הכל של בור עשרה.

מביאה הגמרא ספק בדבריו, איבעיא להו חפר בור תשעה, ומהן טפח אחד מים ונהרגה שם בהמה, מהו, מי אמרינן בין דלא נפשי מיא – מאחר שכמות המים אינה מרובה, לית ביה הכלא אין בטפח של מים לגרום תוספת הבל כעומק של שני טפחים בלי מים ולכן אינו כבור עשרה הראוי להמית, ואם נהרגה שם בהמה פטור. או דלמא בין דעמינ טפי מבור שמונה, אית ביה הכלא, שהעומק משלים את החסרון בכמות המים, וחייב. עוד שאלו בני הישיבה: חפר בור שבעה ומהן שלשה טפחים מים, מהו, מי אמרינן בין דנפשי מים טפי – מאחר שיש יותר מים, אית ביה הכלא של בור עשרה שמים מרובים גורמים להרבה הכל, ומשלימים את חסרון העומק, וחייב. או דלמא בין דלא עמקא כל כך, לית ביה הכלא שאין בתוספת כמות המים להשלים חסרון העומק והחופר פטור. מסיימת הגמרא תיקו:

ספק נוסף בענין שותפות בבור: בעא מיניה רב שינאי מרבה, החופר בור

42 וְנִתְקַדְּשׁוּ, בַּעַל הַבּוֹר חֵיב רַק עַל הַתְּהֻמָּה וּפְטוּר עַל הַתְּלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ אוֹ
43 שֶׁנִּקְרְעוּ.
44 נִפְּלָ לְתוֹכוֹ שׁוֹר חָרֵשׁ שׁוֹמֵה וְקָנָן – שׁוֹר שֶׁהוּא חָרֵשׁ אוֹ שׁוֹטָה אוֹ שׁוֹר
45 קֶטַן, חֵיב, שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת לְהִיזְהַר מִלִּפּוּל בְּבוֹרוֹת. וְאִם נִפְּלוּ לְתוֹךְ הַבּוֹר
46 וְנִתְּנוּ בּוֹ בֶּן אֶרְבַּת – אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם קִטְנִים וְאֵינֶם בְּנֵי דַּעַת לְהִיזְהַר אוֹ עֶבֶד
47 אוֹ אִמָּה שֶׁנִּפְּלוּ לְבוֹר וּמִתּוֹ פְּטוּר:

נמרא

48 הַגְּמָרָא מְבָאֵר אֶת דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה, כִּסְהוּ הִרְאִשׁוּן וְכֹא הִשְׁנִי וּמִצָּאוּ מְגוּלָה
49 וְלֹא כִסְהוּ הִשְׁנִי חֵיב, וְהִרְאִשׁוּן פְּטוּר. וְשׂוֹאֵל: וְהִרְאִשׁוּן עַד אֵימָת מִיִּפְטוּר
50 וְהַחֲיוֹב מוֹטֵל רַק עַל הַשְּׁנִי. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אִמָּר רַב, הִרְאִשׁוּן פְּטוּר בְּכָרִי
51 שְׂדֵי־עַד – עַד שִׁיבוֹשׁ וִירָאָה שְׁבוֹרוֹ מְגוּלָה, וְכִשְׁנִיָּהֶם יוֹדְעִים חַל הַחֲיוֹב עַל
52 שְׁנִיָּהֶם, וְעַלִּיהֶם לְהַעֲמִיד שׁוֹמֵר עַד שִׁיתְקִינוּ כִּסּוּי חֲדָשׁ, וְשִׁמּוֹאֵל אִמָּר
53 שֶׁאֵין מִמֵּתִינִים לְרִאשׁוֹן עַד שִׁיבוֹא וִירָאָה, אֲלֵא בְּכָרִי שְׂדֵי־דִיעוּהוּ שְׁבוֹרוֹ
54 מְגוּלָה, אִם חַל הַחֲיוֹב עַל שְׁנִיָּהֶם לְהַעֲמִיד שׁוֹמֵר עַד שִׁיתְקִינוּ לְבוֹר כִּסּוּי,
55 וְרַבִּי יוֹחֲנָן אִמָּר שֶׁאֵין צָרִיךְ לְהַעֲמִיד שׁוֹמֵר, אֲלֵא נֹתֵנִים לוֹ זְמַן בְּכָרִי
56 שְׂדֵי־דִיעוּהוּ, וְיִשְׁכַּחֲרוּ פְּעֻלָּים וְיִכְרְתוּ עַל יְדֵיהֶם אֲרוּרִים וְיִתְקִין מִהֶם מַכְסָה
57 לְבוֹר וְיִכְסְנוּ:

58 הַגְּמָרָא מְשִׁיבָה בְּיֵאָר דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה: שְׁנִיָּהֶם בְּמִשְׁנָה, כִּסְהוּ כְּרִאִי וְנִפְּלָ
59 לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמִתּוֹ פְּטוּר: שׂוֹאֵל הַגְּמָרָא: בִּינּוֹ דְּכִסְהוּ כְּרִאִי
60 חֵיב נִפְּלָ. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: אִמָּר רַבִּי יִצְחָק בַּר בַּר חֲנָה כְּגוֹן שֶׁתְּחַלֵּץ
61 הַכִּסּוּי מִתּוֹכוֹ וְנִחַלֵּשׁ, וְכִשְׁעִבְרָה עָלָיו הַבְּהֵמָה נִשְׁבַּר וְנִפְּלָה לְתוֹכוֹ, וְבַעַל
62 הַבּוֹר פְּטוּר כִּיּוֹן שֶׁהוּא אֲנוֹס.

63 סִפֵּק דְּרִינֵי כִּסּוּי הַבּוֹר: אִי־יִצְחָק לָהּ, בּוֹר שֶׁכִּסְהוּ כִּסּוּי חֲזָק שֶׁיִּכְבֹּל לְעִמּוֹד
64 לְפָנֵי שְׁוֹרִים הַעוֹבְרִים עָלָיו, בִּלָּא שִׁישְׁבַר תַּחְתָּם, וְאֵין יָכוֹל לְעִמּוֹד אִיתָן
65 בְּפָנֵי גְּמִלִים שְׁכּוּבִים רַב, וְאֵתוֹ גְּמִלִים וְעַבְרוּ עַל הַמַּכְסָה וְאִרְעוּהָ –
66 וְקִלְקְלוּהָ וְנַעֲשֶׂה חֵלֶשׁ, וְאֵתוֹ לְאַחַר מִכָּן שְׁוֹרִים וּמִתּוֹךְ שֶׁהִיא חֵלֶשׁ נִשְׁבַּר
67 לַגְּמָרִי וְנִפְּלָ בֵּיהּ, מֵאֵי הָאֵם בַּעַל הַבּוֹר חֵיב.

68 הַגְּמָרָא מְבָרֵר מַה הֵם צָדִיד הַסֵּפֶק: אִמָּרִי, חֵיב דְּמִי, אִי דְּשִׁכְיָתִי – אִם
69 מִצְוִיִּים בָּאוּרָה מִקּוֹם גְּמִלִים, הֵרִי פּוֹשֵׁעַ הוּא – וְחֵיב גַּם לִגְבֵי הַשְּׁוֹרִים
70 שֶׁנִּפְּלוּ, שֶׁהִיא צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת עַל דַּעַתוֹ שֶׁגְּמִלִים עוֹלִים לְעַבְדוֹ עַל הַכִּסּוּי
71 וְלִהְיוֹתוֹ, וְלֹא־חִירָהֶם יִבְאוּ שְׁוֹרִים וְיִפְּלוּ לְתוֹכוֹ, וְאִי דְּלֵא שְׁכִיָּתִי גְּמִלִים
72 בָּאוּרָה מִקּוֹם, אֲנִי הוּא וּפְטוּר לִגְבֵי הַשְּׁוֹרִים, שֶׁלֹּא הִיא לוֹ לְהַעֲלוֹת עַל
73 דַּעַתוֹ שִׁיבוֹא גְּמִלִים וְיַחְלִישׁוּ אֶת הַמַּכְסָה. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: לֹא צָרִיכָא אֲלֵא
74 כְּגוֹן דְּאֵתוֹ לְפָרְקִים – שֶׁפַּעֲמִים בָּאִים לִשְׁם גְּמִלִים, מִי אֲמָרִין בִּינּוֹ דְּאֵתִין
75 לְפָרְקִים פּוֹשֵׁעַ הוּא גַּם לְעֵנִין הַשְּׁוֹרִים וְחֵיב, דְּאֵי־עֵי לֵיהּ אֲפֻסְקִי אֲרֻעָתִיהּ
76 – שֶׁהִיא צָרִיךְ לְעֵלּוֹת עַל דַּעַתוֹ שֶׁעוֹלִים לְהַגִּיעַ גְּמִלִים לְהַחֲלִישׁ אֶת
77 הַמַּכְסָה. אוֹ דְּלֵמָּא בִּינּוֹ דְּהִשְׁתָּא מִיָּתֵּה לִיבָא – שֶׁמִּכָּל מִקּוֹם עִכְשִׁיו אֵין
78 שֵׁם גְּמִלִים, אֵין לוֹ לְהַעֲלוֹת עַל דַּעַתוֹ שִׁיבוֹא, וְהִרִי אֲנִי הוּא וּפְטוּר.

79 הַגְּמָרָא מְנַסֶּה לְפִשּׁוֹת אֶת הַסֵּפֶק מִשְׁנִיתוֹ: תָּא שְׁמַע, כִּסְהוּ כְּרִאִי וְנִפְּלָ
80 לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמִתּוֹ פְּטוּר, מְבָרֵר הַגְּמָרָא, חֵיב דְּמִי אִי־לִמָּא
81 שְׁכִיסָהוּ כְּרִאִי לְשְׁוֹרִים וְכְרִאִי לְגְּמִלִים, חֵיב נִפְּלוּ שֵׁם הַשְּׁוֹרִים, אִי־לֵא
82 לֹא שְׁכִיסָהוּ כְּרִאִי לְשְׁוֹרִים

1 בִּינּוֹ שְׁמַעֲרָא לוֹ לְלוֹקַח אֶת מִסְתָּת הַבֵּית קִנְיָה.

2 שׂוֹאֵל הַגְּמָרָא: חֵיב דְּמִי – כִּיצַד מְסִירָת מִפְתָּח מוֹעִילָה לְקִנְיָן הַבֵּית, אִי
3 קִנְיָה אֶת הַבֵּית בְּכִסְפָּא – בְּקִנְיָן כֶּסֶף, אִם כֵּן לִיקְנִי בְּכִסְפָּא – בְּתִשְׁלֹם
4 הַמַּעוֹת בִּלְבַד, אִי בְּחֻקָּה – כְּגוֹן שֶׁנִּעַל אֶת הַבֵּית, לִיקְנִי בְּחֻקָּה וְלִמָּה
5 מְסִירָת הַמִּפְתָּח, מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: לְעוֹלָם בְּחֻקָּה, וְכֵּעִי לְמִיָּמָר לֵיהּ הַמוֹכֵר
6 לְלוֹקַח לֶךְ חֻקִּי וְקִנְיָן וְכֵּעִי שְׁמַעֲרָא לוֹ לְלוֹקַח אֶת מִסְתָּת הַבֵּית, בְּמֵאֵן
7 דְּאִמָּר לֵיהּ לֶךְ חֻקִּי וְקִנְיָן דְּמִי וְאֵין צוּרִךְ לִזְמַר זֹאת בְּפִירוּשׁ.

8 מְמַשִּׁיבָה הַגְּמָרָא לְדוֹן בְּהִלְכוֹת קִנְיָנִים: אִמָּר רִישׁ לְקִישׁ מְשׁוּם רַבִּי יִנְאִי
9 הַמוֹכֵר עֲדָר צֹאן לְחִבְרִי בִּינּוֹ שְׁמַעֲרָא לוֹ – הַמוֹכֵר לְלוֹקַח מְשִׁבּוּכִית – הוּא
10 דָּבָר שֶׁעַל יָדוֹ נִמְשָׁךְ כָּל הָעֵדֶר, קִנְיָה אֶת הָעֵדֶר. שׂוֹאֵל הַגְּמָרָא: חֵיב דְּמִי
11 – כִּיצַד מוֹעִילָה מְסִירָת הַמְשִׁבּוּכִית לְקִנְיָן אֶת הָעֵדֶר, אִי – אִם רוּצָה לְקִנְיָן
12 בְּמִשְׁיבָה – עַל יְדֵי קִנְיָן מְשִׁיבָה לִיקְנִי בְּמִשְׁיבָה בִּלְבַד, אִי בְּמִסְתָּת הוּא
13 רוּצָה לְקִנְיָן, לְפִי שֶׁהִיא בְּמִקּוֹם שֶׁמְשִׁיבָה אֵינָה קוֹנֶה שֵׁם, לִיקְנִי בְּמִסְתָּת
14 לְחֹדֶר. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: לְעוֹלָם בְּמִשְׁיבָה וְכֵּעִי לְמִיָּמָר לֵיהּ לֶךְ מְשׁוֹךְ וְקִנְיָן,
15 וְכֵּעִי דְּמִסְרָא לוֹ מְשִׁבּוּכִית בְּמֵאֵן דְּאִמָּר לֵיהּ לֶךְ מְשׁוֹךְ וְקִנְיָן דְּמִי.

16 שׂוֹאֵל הַגְּמָרָא: מֵאֵי מְשִׁבּוּכִית, מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא, הָבָא תְּרִנְמוֹ – בְּבַבֵּל
17 פִּירוּשׁוֹ קִרְקִשְׁתָּא – פַּעֲמָן שֶׁמִּצְלָח בּוֹ וְהָעֵדֶר הוֹלֵךְ כּוֹלוֹ אַחֲרָיו. רַבִּי יִצְחָק
18 אֹמֵר, עֵינָא דְּאִילָא בְּרִישׁ עֲדָרָא – עַד פִּיקְחָת יֵשׁ בְּעֵדֶר הַיּוֹדְעָתָהּ לְהוֹזֵר
19 מִמִּכְשׁוֹלוֹת, וְהוֹלֶכֶת בְּרֹאשׁ, וְהָעֵדֶר כּוֹלוֹ הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ. בְּדִרְדֵּשׁ הָהוּא
20 גְּלִילָאָה – אוֹתוֹ תִּלְמִיד מִהַגְּלִיל, שֶׁעֲמִיד עָלֶיהָ דְּרַב הָסְדָּא כְּשִׁדְיֵיר בְּנוּגָה
21 לְמִנְהִיגִים שֶׁאֵינֶם הַגּוֹנִים, וְנָתַן מִשָּׁל, בַּר רִנְיָו – כְּשִׁכּוּעַס רְעִיָא – הָרֹעָה
22 עַל עֲנָא – עַל הַצֹּאן עֲבִיר לְנִגְדָא – עוֹשֶׂה אֶת הָעַז הַהוֹלֶכֶת בְּרֹאשׁ סְמוּתָא
23 – עֲנִירָת, וְנִכְשֶׁלֶת וְנוֹפֶלֶת בְּבוֹרוֹת וְהָעֵדֶר כּוֹלוֹ אַחֲרֶיהָ, כִּךְ כְּשֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ
24 הוּא כּוֹעֵס עַל עַם יִשְׂרָאֵל מִמֶּנָּה לְהוֹן מְנַהִיגִים שֶׁאֵינֶם מְהוֹנִיגִים הַמְכִּשִׁילִים
25 אוֹתָם:

משנה

26 מִשְׁנָה זוֹ כְּהַמְשָׁךְ לְמִשְׁנָה הַקּוֹדֶמֶת (לְעִיל נֵא). דְּנָה בְּתַחֲלִיל דְּבִרְיָה בְּבוֹר
27 שֶׁל שׁוֹתֵפִין: בּוֹר שֶׁל שׁוֹתֵפִין כִּסְהוּ הִרְאִשׁוּן – כְּרִאִי בְּגִמְרָה הַשִּׁמּוּשׁ, וְכֹא
28 הִשְׁנִי לְאַחַר זְמַן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וּמִצָּאוּ מְגוּלָה, כְּגוֹן שֶׁאִכְלוּהוּ תוֹלְעִים, וְלֹא
29 כִּסְהוּ הַשְּׁנִי כְּשִׁסִּים, הִשְׁנִי לְבַדוֹ חֵיב בְּנֻקֵי הַבּוֹר, וְהִרְאִשׁוּן פְּטוּר שֶׁהִרִי
30 כִסְהוּ כְּרִאִי.

31 פְּרִטִי דִּינִים שׁוֹנִים בְּעֵינֵי בּוֹר: בּוֹר שֶׁבַעֲלִי כִסְהוּ כְּרִאִי, אֲלֵא שֶׁתַּחֲלִיעַ
32 הַכִּסּוּי, וְנִפְּלָ לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמִתּוֹ, בַּעַל הַבּוֹר פְּטוּר שֶׁאֲנוֹס הוּא.
33 אֲבָל אִם לֹא כִסְהוּ כְּרִאִי, וְנִפְּלָ לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר כְּשֶׁעֲבַר עַל הַכִּסּוּי
34 הַמְקוּלָקֵל וּמִתּוֹ, בַּעַל הַבּוֹר חֵיב.

35 בּוֹר שֶׁהִיא כְּרִי, וְנִכְנַס לְתוֹכוֹ שְׁכִיר שֶׁל בַּעַל הַבּוֹר לְהַעֲמִיקוֹ אוֹ לְהַרְחִיבוֹ,
36 וְהִיא שׁוֹר הוֹלֵךְ עַל שֵׁפֶת הַבּוֹר וְנִפְּלָ לְפָנָיו אֶל תוֹךְ הַבּוֹר מְקוּלָה כְּרִיָּיָה –
37 שֶׁנִּבְחַל מִרְעֵשׁ הַחֲפִירָה, בַּעַל הַבּוֹר חֵיב, וְהַכּוֹרָה פְּטוּר, שֶׁכֵּן קוֹל הַכְּרִיָּה
38 הוּא גְּרָמָא. וְאִם לְאַחֲרָיו מְקוּלָה כְּרִיָּיָה, אֵף בַּעַל הַבּוֹר פְּטוּר.

39 נִפְּלָ לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכָלִי – עִם הָעוֹל וְהַמְחִירִישָׁה הַמְּחוּבְּרִים בּוֹ וְנִשְׁתַּבְּרָה, אוֹ
40 שֶׁנִּפְּלָ לְתוֹכוֹ חֲמוֹר וְכָלִי – עִם הַמְּרַדֶּעֶת שֶׁלּוֹ, אוֹ שֶׁהִיוּ עָלָיו בְּגָדִים

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שלישי עמ' א

10 הַדְּבָרִים דְּבִתְהוּא דְּעִבְד מִיָּתֵה עֲסָקִין וְהוּא הַמִּתְחַיֵּב בְּכָל נֻקְיָה:
11 אֲפֻסִּים נֹסְפִים לְבוֹר שֶׁל שׁוֹתֵפִים וְהַלְכוּתֵיהֶם: תָּנוּ רַבֵּנָן, אַחֵר הַחוּפֵּר בּוֹר
12 עֲשָׂרָה וְכֹא אַחֵר וְחָפֵר בָּהּ עוֹד עֲשָׂרָה טַפְחִים וְהִשְׁלִימָהּ לֵב, וְכֹא אַחֵר
13 וְהִשְׁלִימָהּ לְשָׁלִשִׁים בּוֹלֵן חֲזִיבִין, בֵּין הוֹמַת שֵׁם שׁוֹר בֵּין הוֹזֵק. מִמֶּנִּי שֶׁאִם
14 לֹא הִיא הַבּוֹר עֲמוּק, אוֹלֵי לֹא הִיא שׁוֹר זֶה מֵת אוֹ נִזְוֵק כָּל כֵּךְ. וְרַמְיָנְהוּ,
15 אַחֵר הַחוּפֵּר בּוֹר עֲשָׂרָה וְכֹא אַחֵר וְסִידִי – שֶׁשָּׁח אֶת כּוֹתְלֵי הַבּוֹר בְּטִיחַ שֶׁל
16 סִיד, וְכִידִי – וְעֵשָׂה צִיּוּרִים בְּטִיחַ, וְכִכְךָ נַעֲשֶׂה חֲלָל הַבּוֹר צִר וִישׁ בּוֹ יוֹתֵר
17 הַבֵּל הַמְּקִי, הָאֲחֵרוֹן חֵיב, וְקִשָּׁה מִדְּרֹעַ לֹא יִתְחַיֵּבוּ שְׁנֵיהֶם, כְּנֹאֲמֵר
18 בְּבֵרִיתָא הַקּוֹדֶמֶת.

1 בַּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם וְגו' וְהֵמָּה יִהְיֶה לוֹ, לְלַמְדֵנוּ שֶׁהוּא דְּקָא עֲבִיר מִיָּתֵה
2 הוּא בַּעַל הַבּוֹר הַמִּתְחַיֵּב בְּכָל נֻקְיָה.

3 שׂוֹאֵל הַגְּמָרָא: וְהֵאֵי וְהֵמָּה יִהְיֶה לוֹ הִרִי מְכַעֵי לֵיהּ לְכִדְרָבָא, דְּאִמָּר
4 רַבָּא שׁוֹר פְּסוּלִי הַמוֹקְדִּשִׁין – שֶׁנִּקְדַּשׁ לְמִזְבֵּחַ וְנַעֲשֶׂה בּוֹ מוֹם וְנִפְסַל, שְׁנִפְּלָ
5 לְבוֹר לְאַחַר שֶׁנִּפְּרָה, פְּטוּר בַּעַל הַבּוֹר מִלְשָׁלֵם, שְׁנִפְּרָה וְהֵמָּה יִהְיֶה לוֹ,
6 דּוּקָא בְּמִי שֶׁהֵמָּה וְ– שֶׁנִּבְחַלְהוּ שָׁלוֹ – שֶׁל בַּעֲלִיהָ לְכָל צָרְכָיו, אֶתָּה חֵיב עַל
7 נִפְלִיתוֹ לְבוֹר, לְמַעַט שׁוֹר פְּסוּלִי הַמוֹקְדִּשִׁין, שֶׁאֲסוּר לְהַאֲכִיל נִבְלָתוֹ
8 לְכַלְבִּים. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: אִמָּרִי אֵכֵן בֹּא הַפֶּסֶק לְלַמְדֵנוּ דִּין שׁוֹר פְּסוּלִי
9 הַמוֹקְדִּשִׁין, אֵךְ וְלֹא מִמִּילָא שְׁמַעְתָּ מִיָּנָה – הָאֵם אֵינֶךָ שׁוֹמֵעַ מִתּוֹךְ

בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף נב עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס צא רש"י תוספות

מִשְׁכּוּבִית. לַקְמִיָּה מִפֶּרֶשׁ דָּבָר הַמוֹשֵׁף כֹּל הָעֵדֶר אַחֲרֶיהָ ה"ד אִי בְּמִשְׁכִּיבָה. שֶׁהִכְיִשָּׁה בְּמִסְלָה וְרָצְתָה לִפְנֵי שָׂכָן דָּרָךְ בְּהֵמָה דָּקָה: לִיקְנִי בְּמִשְׁכִּיבָה. לָמָּה לִי מִסִּירָתָהּ מִשְׁכּוּבִית: אִי בְּמִסְכִּירָתָה. קֵנִי לָהּ שֶׁהָיָה רַח"ו או חֲצֵר שְׂאִיבָה שֶׁל שְׂנִיתָן שְׂאִין מִשְׁכִּיבָה קוֹנֶה שֶׁם דָּאִין מִשְׁכִּיבָה אֵלָּא בְּסִמְטָא או בְּחֲצֵר שֶׁל שְׂנִיתָן בְּהַמּוֹכֵר אֵת הַסְפִּינָה בְּבָבָא בְּתָרָא (דף טו:.) קִרְקֶשְׁתָּא.

גִּרְסִינָן זֶה שֶׁמִּקְרָשׁ בָּהּ לִפְנֵי הָעֵדֶר וְהוֹלֵךְ בּוֹלוֹ אַחֲרֶיהָ: עֵינָא דְאֵזְלָא בְּרִישׁ עֲדָרָא. יֵשׁ לְבַעַל הָעֵדֶר עַוְהָרָא וְדָרָךְ הָעוֹזִים לְהֵלֶךְ בְּרִאשׁ וְהָעֵדֶר הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם: עֲבִיד לִנְדָּא סְמוּכָא. לַעֲוֵה הַמּוֹשֵׁף מִנְקָר עֵינִיהָ וְנִכְשֶׁלָת וְנִפְלָת בְּבוֹרָת וְהָעֵדֶר אַחֲרֶיהָ כִּף בְּשִׁחְמוֹקִים נִפְרַע מִשּׁוֹנָא: יִשְׂרָאֵל מִמֶּנָּה לָחֶן פְּרָנְסִים שְׂאִין מְהוּנָן: מִתְנִי כִסְהוּ הָרִאשׁוֹן. כִּשְׁנֵשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: וְכָא הִשְׁנִי. לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: וּמִצָּא מְגוּלָה. בְּגוֹן שְׁהִתְלַע וְנִשְׁבֵּר בְּסִטּוֹ: הִשְׁנִי חִיִּיב. וְהָרִאשׁוֹן פְּטוֹר וּבִגְמָרָא מִפֶּרֶשׁ עַד מוֹתֵי רִאשׁוֹן פְּטוֹר אֲבָל לֹא כִסְהוּ רִאשׁוֹן וְכָא שְׁנִי וְנִקְרָא מְגוּלָה וְלֹא כִסְהוּ שְׁנִיתָן חִיִּיבִין רִאשׁוֹן לִשְׁנֵי מִשְׁתַּמֵּשׁ וְסָמָךְ עָלָיו שִׁיבְסָנָה: כִּסְהוּ כְּרָאִי. וְעָבֵר עָלָיו הַשּׁוֹר או חֲמוֹר וְנָפַל וּמוֹת: פְּטוֹר. וּבִגְמָרָא פְּרִיךְ הוֹאִיל וְכָרְאִי הוּא הֵיכִי נָפַל: נָפַל לִפְנֵי מְקוֹל הַכְּרִיָּה. בּוֹר כְּרִיָּה וְנִכְנַס בּוֹרָה שְׂכִיר לְתוֹכוֹ לְהִרְחִיב או לְהַעֲמִיק וְשׁוֹר הוֹלֵךְ עַל שֹׁפֵת הַבּוֹר וְשָׁמַע קוֹל הַפִּטְשִׁי וְנִבְעַת וְנָפַל עַל פְּנֵי בּוֹר: חִיִּיב. בַּעַל הַבּוֹר וְאִפְּלוֹ שׁוֹר שֶׁהוּא פֶּקֶח דָּאֻמֵּר לִקְמָן (דף טז.) בְּמִתְנִיתָא דְבַעַל הַבּוֹר פְּטוֹר דְּאִיבְעִי עֵינָיו וּמִיֵּיל הָכָא חִיִּיב שְׁקוֹל הַכְּרִיָּה בִּיעֲתוֹ וּבִגְמָרָא פְּרִיךְ נִימָא בּוֹרָה גֵּרָם לִיהָ. לֹא לִפְנֵי מְקוֹל הַכְּרִיָּה בַּעַל הַבּוֹר חִיִּיב דְּאֵעִיג דְּאִיבָא לְמִימֵר בּוֹרָה גֵּרָם לִיהָ וְכוּרָה גֵּרָמָא בַּעֲלָמָא הוּא דְּעָבֵד דְּקִיל' הַמְּבַעִית אֵת חֲבִירוֹ פְּטוֹר מִדִּינֵי אֵדָם וְתַרְוִיחָהּ לִפְטוֹר אַפ"ה בַּעַל הַבּוֹר חִיִּיב כִּר' בְּתוֹן בְּדִמְפֶּרֶשׁ בְּגִי' וְזֶה שֶׁמִּעֲתִי לְאַחֲרָיו מְקוֹל הַכְּרִיָּה פְּטוֹר. בְּדִמְפֶּרֶשׁ בְּגִמָּרָא וְאִידֵי דִּנְקֵט בְּרִישָׁא מְקוֹל הַכְּרִיָּה תָנָא סִיפָא לְאַחֲרָיו מְקוֹל הַכְּרִיָּה: בְּכָלִי שׁוֹר. שִׁיבָא שְׂכִירָה הָעוֹל וְהַמְתַּרְיִשָּׁה בְּכָלִי חֲמוֹר שִׁיבָא קְרִיעָה חֲבִילַת בְּגָדִים וּמִרְדַּעַת שַׁעַל גְּבִיהָ: וּפְטוֹר עַל הַפְּלִים. בְּדִמְפֶּרֶשׁ בְּגִמָּרָא: שׁוֹר חֲרַשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן וְכָא. מִפֶּרֶשׁ בְּגִמָּ: בֵּן אוֹ פֶּת. בְּלוֹמֵר אַע"ג דְּקֻטְנָא הֵן וְלִיבָא לְמִימֵר אִיבְעִי לָהּ עֵינָיו וּמִיֵּיל אַפ"ה פְּטוֹר מִגְזִירַת הַכְּתוּב שׁוֹר וְלֹא אֵדָם חֲמוֹר וְלֹא בָלִים: גִּמ' וְרִאשׁוֹן עַד אֵימָת מִיפְטָר. הֵיכָא דְּכָא הִשְׁנִי וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וְלֹא כִסְהוּ עַד אֵימָת רִמְיָא בּוֹלָה חִיבָא אֲשֵׁנִי וְרִאשׁוֹן פְּטוֹר: בְּכָדִי שִׁדְעָה. שִׁיבָא גַם הָרִאשׁוֹן אַחֲרֵי כֵן וְיִרְאֵנוּ מְגוּלָה הוֹאִיל וְשְׂנִיתָן יוֹדְעִין שֶׁהוּא מְגוּלָה רִמְיָא חִיבָא אַתְרֻוּיָהּ: וְשִׁמּוּאֵל אִמֵּר בְּכָדִי שִׁדְעִי עוֹהוּ. אַע"פ שֶׁלֹּא בָא וְרָצָה חִיב בְּחֻלְקוֹ וְלֹא רִמְיָא בּוֹלָה אֲשֵׁנִי דְּהָא לֹא גִילָה דְּנִחְיִיבִיהָ מִשּׁוֹם פּוֹתֵחַ לִשּׁוֹן מוֹרִי לִשּׁוֹן אַחֵר עַד כְּדִי שִׁדְעִי עוֹהוּ אִפ"י כָּא וְרָצָה פְּטוֹר עַד שִׁדְעִי עוֹהוּ וְלִשּׁוֹן רִאשׁוֹן כְּשֶׁר: וְיִכְרוֹת אֲרוּם כ"ו. אֲבָל לִשְׁנֵי שָׂבָא וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לֹא תִּבְיָן שִׁיעוּרָא בּוֹלִי הֵיא דְּהָהּ לִיהָ לְאוֹתוּבִי שׁוֹמְרִים עֵלְיוּהָ: וְאֶרְעִיָה. קִלְקִלָה וְנַעֲשֶׂה רַעוּעָה: וְאֵתָו שְׁוֹרִים וְנָפְלוּ בִּיהָ גְּמָלִים לֹא מִבְּעָא לָן דְּחִיבִי דְּהָא לִגְבִי גְּמָלִים וְקָטָן הוּא. אֵף לְגַבִּי שְׁוֹרִים דָּאִית לִיהָ לְאִסְטֻק אֲדַעְתִּיהָ דְּגְמָלִים מַרְעִי לִיהָ וְלֹא

בִּיּוֹן שֶׁמֶסֶר לוֹ מִפְתָּח קֶנֶה ה"ד אִי בְּכִסְפָּא לִיקְנִי בְּכִסְפָּא אִי בְּחֻזָּה לִיקְנִי בְּחֻזָּה לְעוֹלָם בְּחֻזָּה וְכֵי לְמִימֵר לִיהָ לָךְ חֻזַּק וְכֵי וְכֵי וְכֵי וְכֵי מִפְתָּח כְּמֹאן דְּאֻמֵּר לִיהָ לָךְ חֻזַּק וְכֵי דְמִי אֻמֵּר רִישׁ לְקִישׁ מִשּׁוֹם ר' יֵנְאִי הַמּוֹכֵר עֵדֶר לְחִבְרֵיו בִּיּוֹן שֶׁמֶסֶר לוֹ מִשְׁכּוּבִית קֶנֶה ה"ד אִי בְּמִשְׁכִּיבָה לִיקְנִי בְּמִשְׁכִּיבָה אִי בְּמִסְכִּירָה לִיקְנִי בְּמִסְכִּירָה לְעוֹלָם בְּמִשְׁכִּיבָה וְכֵי לְמִימֵר לִיהָ לָךְ מִשּׁוֹד וְכֵי וְכֵי דְמִסִּירָתָה לְמִימֵר לוֹ מִשְׁכּוּבִית כְּמֹאן דְּאֻמֵּר לִיהָ לָךְ מִשּׁוֹד וְכֵי דְמִי מֵאִי מִשְׁכּוּבִית הָכָא תְּרַנְמוּ קִרְקֶשְׁתָּא ר' יַעֲקֹב אֻמֵּר עֵינָא דְאֵזְלָא בְּרִישׁ עֲדָרָא כְּדִרְשׁ הָהוּא גְּלִילָאָה עָלֶיהָ דְּרַב חֲסִדָּא כְּדִרְנִי רַנְיָא עַל עֵנָא עָבִיד לִנְדָּא סְמוּכָא: מִתְנִי כִסְהוּ הָרִאשׁוֹן וְכָא הִשְׁנִי וּמִצָּא מְגוּלָה וְלֹא כִסְהוּ הִשְׁנִי חִיִּיב כִּסְהוּ כְּרָאִי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר או חֲמוֹר וּמוֹת פְּטוֹר לֹא כִסְהוּ כְּרָאִי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר או חֲמוֹר וּמוֹת חִיִּיב נָפַל לִפְנֵי מְקוֹל הַכְּרִיָּה חִיִּיב לְאַחֲרָיו מְקוֹל הַכְּרִיָּה פְּטוֹר נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכָלִי וְנִשְׁתַּבְּרוּ חֲמוֹר וְכָלִי וְנִתְקַרְעוּ חִיִּיב עַל הַבְּהֵמָה וּפְטוֹר עַל הַפְּלִים נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר חֲרַשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן חִיִּיב בֵּן או פֶּת עָבֵד או אֵמָה פְּטוֹר: גִּמ' וְרִאשׁוֹן עַד אֵימָת מִיפְטָר אֻמֵּר רַב בְּכָדִי שִׁדְעָה וְשִׁמּוּאֵל אֻמֵּר בְּכָדִי שִׁדְעִי עוֹהוּ וְרַבִּי יוֹחָנָן אֻמֵּר בְּכָדִי שִׁדְעִי עוֹהוּ וְיִשְׁכּוֹר פּוֹעֲלִים וְיִכְרוֹת אֲרוּם וְיִכְסָנוּ: כִּסְהוּ כְּרָאִי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר או חֲמוֹר וּמוֹת פְּטוֹר: בִּיּוֹן דְּכִסְהוּ כְּרָאִי הֵיכִי נָפַל אֻמֵּר ר' יַעֲקֹב בֵּר בֵּר חֲנָה שֶׁהִתְלַע מִתּוֹכוֹ אִיבְעִי לָהּ כִּסְהוּ כִסְהוּ שִׁיבָל לְעַמּוּד לִפְנֵי שְׁוֹרִים וְאִין יִכּוֹל לְעַמּוּד בְּפִנִּי גְּמָלִים וְאֵתָו גְּמָלִים וְאֶרְעִיָה וְאֵתָו שְׁוֹרִים וְנָפְלוּ בִּיהָ מֵאִי אֻמֵּרִי הֵיכִי דְמִי אִי דְשִׁכְיָהּ גְּמָלִים פּוֹשַׁע הוּא וְאִי דְלֹא שְׂכִיחִי גְּמָלִים אָנוּם הוּא לֹא צְרִיכָא דְאֵתָו לְפָרְקִים מִי אֻמֵּרִין בִּיּוֹן דְּאֵתָוִין לְפָרְקִים פּוֹשַׁע הוּא דְּאִיבְעִי לִיהָ אִסְטֻק אֲדַעְתִּיהָ או דְּלִמָּא בִּיּוֹן דְּהִשְׁתָּא מִיחָת לִיבָא אָנוּם הוּא ת"ש כִּסְהוּ כְּרָאִי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר או חֲמוֹר וּמוֹת פְּטוֹר ה"ד אִילִימָא כְּרָאִי לְשְׁוֹרִים וְכָרְאִי לְגְמָלִים הֵיכִי נָפַל אֵלָּא לֹא כְּרָאִי לְשְׁוֹרִים וְלֹא

דְּמִסִּירָתָהּ מִשְׁכּוּבִית. לַקְמִיָּה מִפֶּרֶשׁ דָּבָר הַמוֹשֵׁף כֹּל הָעֵדֶר אַחֲרֶיהָ ה"ד אִי בְּמִשְׁכִּיבָה. שֶׁהִכְיִשָּׁה בְּמִסְלָה וְרָצְתָה לִפְנֵי שָׂכָן דָּרָךְ בְּהֵמָה דָּקָה: לִיקְנִי בְּמִשְׁכִּיבָה. לָמָּה לִי מִסִּירָתָהּ מִשְׁכּוּבִית: אִי בְּמִסְכִּירָתָה. קֵנִי לָהּ שֶׁהָיָה רַח"ו או חֲצֵר שְׂאִיבָה שֶׁל שְׂנִיתָן שְׂאִין מִשְׁכִּיבָה קוֹנֶה שֶׁם דָּאִין מִשְׁכִּיבָה אֵלָּא בְּסִמְטָא או בְּחֲצֵר שֶׁל שְׂנִיתָן בְּהַמּוֹכֵר אֵת הַסְפִּינָה בְּבָבָא בְּתָרָא (דף טו:.) קִרְקֶשְׁתָּא. גִּרְסִינָן זֶה שֶׁמִּקְרָשׁ בָּהּ לִפְנֵי הָעֵדֶר וְהוֹלֵךְ בּוֹלוֹ אַחֲרֶיהָ: עֵינָא דְאֵזְלָא בְּרִישׁ עֲדָרָא. יֵשׁ לְבַעַל הָעֵדֶר עַוְהָרָא וְדָרָךְ הָעוֹזִים לְהֵלֶךְ בְּרִאשׁ וְהָעֵדֶר הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם: עֲבִיד לִנְדָּא סְמוּכָא. לַעֲוֵה הַמּוֹשֵׁף מִנְקָר עֵינִיהָ וְנִכְשֶׁלָת וְנִפְלָת בְּבוֹרָת וְהָעֵדֶר אַחֲרֵיהָ כִּף בְּשִׁחְמוֹקִים נִפְרַע מִשּׁוֹנָא: יִשְׂרָאֵל מִמֶּנָּה לָחֶן פְּרָנְסִים שְׂאִין מְהוּנָן: מִתְנִי כִסְהוּ הָרִאשׁוֹן. כִּשְׁנֵשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: וְכָא הִשְׁנִי. לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: וּמִצָּא מְגוּלָה. בְּגוֹן שְׁהִתְלַע וְנִשְׁבֵּר בְּסִטּוֹ: הִשְׁנִי חִיִּיב. וְהָרִאשׁוֹן פְּטוֹר וּבִגְמָרָא מִפֶּרֶשׁ עַד מוֹתֵי רִאשׁוֹן פְּטוֹר אֲבָל לֹא כִסְהוּ רִאשׁוֹן וְכָא שְׁנִי וְנִקְרָא מְגוּלָה וְלֹא כִסְהוּ שְׁנִיתָן חִיִּיבִין רִאשׁוֹן לִשְׁנֵי מִשְׁתַּמֵּשׁ וְסָמָךְ עָלָיו שִׁיבְסָנָה: כִּסְהוּ כְּרָאִי. וְעָבֵר עָלָיו הַשּׁוֹר או חֲמוֹר וְנָפַל וּמוֹת: פְּטוֹר. וּבִגְמָרָא פְּרִיךְ הוֹאִיל וְכָרְאִי הוּא הֵיכִי נָפַל: נָפַל לִפְנֵי מְקוֹל הַכְּרִיָּה. בּוֹר כְּרִיָּה וְנִכְנַס בּוֹרָה שְׂכִיר לְתוֹכוֹ לְהִרְחִיב או לְהַעֲמִיק וְשׁוֹר הוֹלֵךְ עַל שֹׁפֵת הַבּוֹר וְשָׁמַע קוֹל הַפִּטְשִׁי וְנִבְעַת וְנָפַל עַל פְּנֵי בּוֹר: חִיִּיב. בַּעַל הַבּוֹר וְאִפְּלוֹ שׁוֹר שֶׁהוּא פֶּקֶח דָּאֻמֵּר לִקְמָן (דף טז.) בְּמִתְנִיתָא דְבַעַל הַבּוֹר פְּטוֹר דְּאִיבְעִי עֵינָיו וּמִיֵּיל הָכָא חִיִּיב שְׁקוֹל הַכְּרִיָּה בִּיעֲתוֹ וּבִגְמָרָא פְּרִיךְ נִימָא בּוֹרָה גֵּרָם לִיהָ. לֹא לִפְנֵי מְקוֹל הַכְּרִיָּה בַּעַל הַבּוֹר חִיִּיב דְּאֵעִיג דְּאִיבָא לְמִימֵר בּוֹרָה גֵּרָם לִיהָ וְכוּרָה גֵּרָמָא בַּעֲלָמָא הוּא דְּעָבֵד דְּקִיל' הַמְּבַעִית אֵת חֲבִירוֹ פְּטוֹר מִדִּינֵי אֵדָם וְתַרְוִיחָהּ לִפְטוֹר אַפ"ה בַּעַל הַבּוֹר חִיִּיב כִּר' בְּתוֹן בְּדִמְפֶּרֶשׁ בְּגִי' וְזֶה שֶׁמִּעֲתִי לְאַחֲרָיו מְקוֹל הַכְּרִיָּה פְּטוֹר. בְּדִמְפֶּרֶשׁ בְּגִמָּרָא וְאִידֵי דִּנְקֵט בְּרִישָׁא מְקוֹל הַכְּרִיָּה תָנָא סִיפָא לְאַחֲרָיו מְקוֹל הַכְּרִיָּה: בְּכָלִי שׁוֹר. שִׁיבָא שְׂכִירָה הָעוֹל וְהַמְתַּרְיִשָּׁה בְּכָלִי חֲמוֹר שִׁיבָא קְרִיעָה חֲבִילַת בְּגָדִים וּמִרְדַּעַת שַׁעַל גְּבִיהָ: וּפְטוֹר עַל הַפְּלִים. בְּדִמְפֶּרֶשׁ בְּגִמָּרָא: שׁוֹר חֲרַשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן וְכָא. מִפֶּרֶשׁ בְּגִמָּ: בֵּן אוֹ פֶּת. בְּלוֹמֵר אַע"ג דְּקֻטְנָא הֵן וְלִיבָא לְמִימֵר אִיבְעִי לָהּ עֵינָיו וּמִיֵּיל אַפ"ה פְּטוֹר מִגְזִירַת הַכְּתוּב שׁוֹר וְלֹא אֵדָם חֲמוֹר וְלֹא בָלִים: גִּמ' וְרִאשׁוֹן עַד אֵימָת מִיפְטָר. הֵיכָא דְּכָא הִשְׁנִי וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וְלֹא כִסְהוּ עַד אֵימָת רִמְיָא בּוֹלָה חִיבָא אֲשֵׁנִי וְרִאשׁוֹן פְּטוֹר: בְּכָדִי שִׁדְעָה. שִׁיבָא גַם הָרִאשׁוֹן אַחֲרֵי כֵן וְיִרְאֵנוּ מְגוּלָה הוֹאִיל וְשְׂנִיתָן יוֹדְעִין שֶׁהוּא מְגוּלָה רִמְיָא חִיבָא אַתְרֻוּיָהּ: וְשִׁמּוּאֵל אִמֵּר בְּכָדִי שִׁדְעִי עוֹהוּ. אַע"פ שֶׁלֹּא בָא וְרָצָה חִיב בְּחֻלְקוֹ וְלֹא רִמְיָא בּוֹלָה אֲשֵׁנִי דְּהָא לֹא גִילָה דְּנִחְיִיבִיהָ מִשּׁוֹם פּוֹתֵחַ לִשּׁוֹן מוֹרִי לִשּׁוֹן אַחֵר עַד כְּדִי שִׁדְעִי עוֹהוּ אִפ"י כָּא וְרָצָה פְּטוֹר עַד שִׁדְעִי עוֹהוּ וְלִשּׁוֹן רִאשׁוֹן כְּשֶׁר: וְיִכְרוֹת אֲרוּם כ"ו. אֲבָל לִשְׁנֵי שָׂבָא וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לֹא תִּבְיָן שִׁיעוּרָא בּוֹלִי הֵיא דְּהָהּ לִיהָ לְאוֹתוּבִי שׁוֹמְרִים עֵלְיוּהָ: וְאֶרְעִיָה. קִלְקִלָה וְנַעֲשֶׂה רַעוּעָה: וְאֵתָו שְׁוֹרִים וְנָפְלוּ בִּיהָ גְּמָלִים לֹא מִבְּעָא לָן דְּחִיבִי דְּהָא לִגְבִי גְּמָלִים וְקָטָן הוּא. אֵף לְגַבִּי שְׁוֹרִים דָּאִית לִיהָ לְאִסְטֻק אֲדַעְתִּיהָ דְּגְמָלִים מַרְעִי לִיהָ וְלֹא

תא

קִרְקֶשְׁתָּא. גִּרְסִינָן זֶה שֶׁמִּקְרָשׁ בָּהּ לִפְנֵי הָעֵדֶר וְהוֹלֵךְ בּוֹלוֹ אַחֲרֶיהָ: עֵינָא דְאֵזְלָא בְּרִישׁ עֲדָרָא. יֵשׁ לְבַעַל הָעֵדֶר עַוְהָרָא וְדָרָךְ הָעוֹזִים לְהֵלֶךְ בְּרִאשׁ וְהָעֵדֶר הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם: עֲבִיד לִנְדָּא סְמוּכָא. לַעֲוֵה הַמּוֹשֵׁף מִנְקָר עֵינִיהָ וְנִכְשֶׁלָת וְנִפְלָת בְּבוֹרָת וְהָעֵדֶר אַחֲרֵיהָ כִּף בְּשִׁחְמוֹקִים נִפְרַע מִשּׁוֹנָא: יִשְׂרָאֵל מִמֶּנָּה לָחֶן פְּרָנְסִים שְׂאִין מְהוּנָן: מִתְנִי כִסְהוּ הָרִאשׁוֹן. כִּשְׁנֵשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: וְכָא הִשְׁנִי. לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: וּמִצָּא מְגוּלָה. בְּגוֹן שְׁהִתְלַע וְנִשְׁבֵּר בְּסִטּוֹ: הִשְׁנִי חִיִּיב. וְהָרִאשׁוֹן פְּטוֹר וּבִגְמָרָא מִפֶּרֶשׁ עַד מוֹתֵי רִאשׁוֹן פְּטוֹר אֲבָל לֹא כִסְהוּ רִאשׁוֹן וְכָא שְׁנִי וְנִקְרָא מְגוּלָה וְלֹא כִסְהוּ שְׁנִיתָן חִיִּיבִין רִאשׁוֹן לִשְׁנֵי מִשְׁתַּמֵּשׁ וְסָמָךְ עָלָיו שִׁיבְסָנָה: כִּסְהוּ כְּרָאִי. וְעָבֵר עָלָיו הַשּׁוֹר או חֲמוֹר וְנָפַל וּמוֹת: פְּטוֹר. וּבִגְמָרָא פְּרִיךְ הוֹאִיל וְכָרְאִי הוּא הֵיכִי נָפַל: נָפַל לִפְנֵי מְקוֹל הַכְּרִיָּה. בּוֹר כְּרִיָּה וְנִכְנַס בּוֹרָה שְׂכִיר לְתוֹכוֹ לְהִרְחִיב או לְהַעֲמִיק וְשׁוֹר הוֹלֵךְ עַל שֹׁפֵת הַבּוֹר וְשָׁמַע קוֹל הַפִּטְשִׁי וְנִבְעַת וְנָפַל עַל פְּנֵי בּוֹר: חִיִּיב. בַּעַל הַבּוֹר וְאִפְּלוֹ שׁוֹר שֶׁהוּא פֶּקֶח דָּאֻמֵּר לִקְמָן (דף טז.) בְּמִתְנִיתָא דְבַעַל הַבּוֹר פְּטוֹר דְּאִיבְעִי עֵינָיו וּמִיֵּיל הָכָא חִיִּיב שְׁקוֹל הַכְּרִיָּה בִּיעֲתוֹ וּבִגְמָרָא פְּרִיךְ נִימָא בּוֹרָה גֵּרָם לִיהָ. לֹא לִפְנֵי מְקוֹל הַכְּרִיָּה בַּעַל הַבּוֹר חִיִּיב דְּאֵעִיג דְּאִיבָא לְמִימֵר בּוֹרָה גֵּרָם לִיהָ וְכוּרָה גֵּרָמָא בַּעֲלָמָא הוּא דְּעָבֵד דְּקִיל' הַמְּבַעִית אֵת חֲבִירוֹ פְּטוֹר מִדִּינֵי אֵדָם וְתַרְוִיחָהּ לִפְטוֹר אַפ"ה בַּעַל הַבּוֹר חִיִּיב כִּר' בְּתוֹן בְּדִמְפֶּרֶשׁ בְּגִי' וְזֶה שֶׁמִּעֲתִי לְאַחֲרָיו מְקוֹל הַכְּרִיָּה פְּטוֹר. בְּדִמְפֶּרֶשׁ בְּגִמָּרָא וְאִידֵי ד

צב בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף נב עמוד ב – מתוך מהדורת טובי'ס

רש"י

תוספות

תא שמע לא כסדו כראוי כו'. תימיה דמתחילה רצה להוכיח מרישא דפסטר
א"כ ע"כ סיפא אידיך דתנא רישא כסדו כראוי תנא סיפא לא כסדו
כראוי ולא אתא לאשמועינן מידי א"כ היכי בעי להוכיח מידי מסיפא וי"ל
דמעיקרא ודאי שלא היה יכול לומר טעם אחר צריך לומר אידיך אבל השתא
שכח למצוא חידוש סבאך הוא דלית לן

למימר אידיך:

גמלים והתלע מתוכו מזה.
כלומר אם מתחילה עברו
גמלים ואח"כ באו שוורים ונפלו פשיטא
דחייב דפושע הוא בין דשכיחי גמלים או
אפי' אתו לפרקים איבעי ליה לאסוקי
אדעתיה וכי מיבעי לן היכא דלא אתו
גמלים אלא באו שוורים ונפלו מחמת
שהתלע מתוכו מאי אמרינן מגו או לא
ומסיק דלא אמרינן מגו וא"ת כי לא אמרי'
מגו נמי מתחייב דתחילתו בפשיעה הוא
לענן שוורים אם יעברו גמלים תחילה
ואח"כ שוורים וסופו באונס שהתלע
ותיכף ריבא דלא אמרינן תחילתו
בפשיעה וסופו באונס חייב אלא היכא
שמחמת הפשיעה בא האונס אבל היכא
לא בא האונס מחמת הפשיעה דאפי' היה
מכוסה כראוי לשוורים ולגמלים היה
מתלע וכן משמע בהמפקיד (כ"ט לו: וס' גבי
פ"ש בה דהא לאגס דאפילו למ"ד
תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב ה"מ
פסור דמלאך המות קטלה מה לי היכא
מה לי ה"מ וא"ת בהבונס (קמ"ד דף טו: וס' גבי
נפרצה בליה קאמר בכותל רעוע כי
חתרה אמאי פסור תחילתו בפשיעה וסופו
באונס הוא וה"מ לא בא אונס מתוך
הפשיעה דאפי' כותל בריא יכול לחתור
וי"ל דלקמן פרשי' שחתרה והפילה
הכותל ע"י חתירה הרי דמחמת הפשיעה
שהיתה רעועה בא האונס דאם היה בריא
לא היה נופל בחתירה ובסוף הפועלים כ"ט
דף לו: וס' גבי רועה שהניח עדרו ובא לעיר
ובא ארי ודרס דפרין אבוי תחילתו
בפשיעה וסופו באונס הוא דאי על
בעידנא דלא עיילי אינשי אפילו לא היה
יכול להציל אם היה שם חייב וה"מ לא
בא האונס מחמת הפשיעה דמה לי היכא
ומה לי ה"מ בין שאינו יכול להציל

אומר ריב"ם ודפי' רב אפלוס דלאבוי ודאי חייב אע"פ שלא בא האונס מחמת הפשיעה כדמשמע בהמפקיד (ס' דקאמר לא מבקעא למ"ד תחילתו בפשיעה וסופו
באונס חייב כו' מפלג דלמ"ד חייב ניקחא ליה לאבוי בלא טעמא דהבילא דאגמא קטלה ועוד דבלאו הכי מפרש שפיר ה"מ ר"י דלא קשה כלום ואין להאריך
באן יותר אבל קשה לר"י דהיכי פשיטא מנפל לתוכו שור חשוי הא לא דמי כלל דהא לענן פקח בדין הוא שלא יחשב פושע ע"י מגו שהרי אין פושע לגבי
שור פקח כלל אבל בבקעא וידן הוא פושע לענן שוורים כי מרעי (לגבי) גמלים לכסיו ולכך יש להועיל שם המגו להחשב פושע לענן שוורים אף לענן
התלע והנראה לר"י דכסדו שלא כראוי לגמלים איירי בכה"ג שמיד שהגמלים עוברים נפחת תחתיהן הביטוי דהשתא ליכא פשיעה בשוורים כלל ותחילתו וסופו
באונס דאי לא אתו גמלים ראי' הוא לשוורים ואי אתו גמלים נפחת מכל וכל וקוץ שוורים פקחים ומזוהרים ולא נפלי גמ' מגו ודאי איכא ושפיר מיבעינא לן
אי אמרי' מגו דהוי פושע לגמלים הוי פושע לשוורים בהתלעה ולפי' לא שייך תחילתו בפשיעה וסופו באונס דתחילתו וסופו באונס הוא וא"ת בין שידע דשור
פקח פסור דלא פושע הוא א"כ מאי קמיבעינא ליה תפשוט ממתנ' דתנן שור חשוי חייב ביה פקח פסור ולא אמרינן מגו וי"ל דס"ד השתא דכל השוורים בין
שוטים בין פקחים פסורין ביום וחיובין בלילה ומהני מיירי בלילה וחרש דנקט לכותא דס"ד דחרש לא מחייב בדבוע למימר לקמן דתירשונו דקמה לו ומזה
דלא אמר מגו דהוי פושע בלילה הוי פושע ביום לא מצי למפשט מידי דלא דמיא בין דבההיא שעתא הוא אנוס ועוד אור"י דמצי למימר דשפיר ידע האמת
דפקח פסור וחרש חייב ונהי' דלא אמר ה"מ מגו משום דחשיב לפקח כמזיק עצמו ובמחבין להפיל את עצמו לבור והתורה לא חייבה בתקלת הבור אלא כשאין
לו לעיין וילקח אבל בשפול ע"י התלעה או יש להתחייב ע"י מגו בין דלא שייך ביה טעמא דאיבעי ליה לעיין ובמסקנא כשפושט הש"ס אין חושש בזה החילוק
וא"ת אמאי נקט בעינא שלו בשכיחי גמלים אפילו לא שכיחי גמלים כלל יכול לשאל דלענן גמלים עצמן חשיב פושע וחייב עליהם אם היו נופלים אפילו לא
שכיחי בדמוכח בבקעא קמייקא וי"ל דבלא שכיחי או אפילו אתיין לפרקים פשיטא דלא אמרינן מגו בין דלא שכיחי ביה חייבא דגמלים:

ולא כראוי לגמלים. ואתו גמלים וארעוה: הכי הוא דאיבעי לן כו' ושכיחי
גמלים. ומיהו גמלים לא ארעוה אלא מתוכו התלע ועבר עליו שור ונפחת:
אבעי לך למיזל. תדיר ולמנפש עליוה ברגליך בכח ולבדוק שלא התלע: ואי
דשכיחי גמלים. ואתו וארעוה פשיטא פושע הוא: שור חרש. שור שהוא חרש
או שור שהוא מזהלך בלילה אפילו הוא
פקח חייב: פקח. ונפל לתוכו ביום פסור
(האי פקח) דאיבעי לעיני ומיזל: לפניו
מפשו. על פניו נפל ומת מן ההבל:
וזה

ולא כראוי לגמלים ואי דשכיחי גמלים אמאי פסור פושע

הוא ואי דלא שכיחי גמלים פשיטא אנוס הוא אלא לאו

דאתיין לפרקים ואתו גמלים וארעוה ואתו שוורים ונפלו

ביה וקתני פסור אלמא בין דהשתא ליכא אנוס הוא אמרי' לא לעולם כראוי לשוורים וכראוי
לגמלים ודקא קשיא לך היכי נפול א"ר יצחק בר בר חנה שהתלע מתוכו ת"ש לא כסדו כראוי
ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב היכי דמי אילימא לא כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים
פשיטא צריכא למימר דחייב אלא לאו כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים היכי דמי אי דשכיחי
גמלים פושע הוא ואי דלא שכיחי גמלים אנוס הוא אלא לאו דאתיין לפרקים ואתו גמלים
וארעוה ואתו שוורים ונפלו ביה וקתני חייב אלמא בין דאתיין לפרקים פושע הוא דאיבעי ליה
אסוקי אדעתיה לעולם כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים ושכיחי גמלים ודקא קשיא לך פושע
הוא אידי דנסיב רישא כסדו כראוי נסיב סיפא נמי לא כסדו כראוי איכא דאמרי' הא נמי ודאי
לא איבעינא לן דכין דאתיין לפרקים פושע הוא דאיבעי ליה אסוקי אדעתיה כי איבעי לן הכי
הוא דאיבעינא לן כסדו כסוי שכח לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים ושכיחי
גמלים והתלע מתוכו מהו מי אמרינן מגו דהוי פושע אצל גמלים הוי פושע נמי לענן התלעה
או דלמא לא אמרינן מגו ת"ש כסדו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פסור ואתמר עלה
אמר רבי יצחק בר בר חנה שהתלע מתוכו היכי דמי אילימא כראוי לשוורים וכראוי לגמלים
והתלע מתוכו פשיטא דפסור מאי ה"מ ליה למעבד אלא לאו כראוי לשוורים ולא כראוי
לגמלים ושכיחי גמלים והתלע מתוכו וקתני פסור אלמא לא אמרינן מגו דהוי פושע לענן
גמלים הוי פושע לענן התלעה לא לעולם כראוי לגמלים וכראוי לשוורים והתלע מתוכו ודקא
קשיא לך כי התלע מאי ה"מ ליה למעבד מהו דתימא איבעי ליה למיזל ומנפש עליה קמ"ל
ת"ש לא כסדו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב היכי דמי אילימא לא כראוי לשוורים
ולא כראוי לגמלים צריכא למימר דחייב אלא לאו כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים ואי
דשכיחי גמלים פושע הוא ואי דלא שכיחי גמלים אנוס הוא אלא לאו דשכיחי גמלים והתלע
מתוכו וקתני חייב אלמא אמרינן מגו דהוי פושע לענן גמלים הוי פושע לענן התלעה אמרי' לא
לעולם כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים ושכיחי גמלים ואתו גמלים וארעוה ואתו שוורים
ונפלו ביה ודקא קשיא לך פשיטא פושע הוא אידי דנסיב רישא כסדו כראוי נסיב סיפא נמי
לא כסדו ת"ש נפל לתוכו שור חרש שוטף וקמן סוקא ומהלך בלילה חייב פקח ומהלך ביום
פסור ואמאי גמא מדהוי פושע לענן חרש הוי נמי פושע לענן פקח אלא לאו שמע מיניה
לא אמרינן מגו שמע מיניה: נפל לפניו כו': אמר רב לפניו לפניו ממש לאחריו אחריו ממש

וזה
אומר ריב"ם ודפי' רב אפלוס דלאבוי ודאי חייב אע"פ שלא בא האונס מחמת הפשיעה כדמשמע בהמפקיד (ס' דקאמר לא מבקעא למ"ד תחילתו בפשיעה וסופו
באונס חייב כו' מפלג דלמ"ד חייב ניקחא ליה לאבוי בלא טעמא דהבילא דאגמא קטלה ועוד דבלאו הכי מפרש שפיר ה"מ ר"י דלא קשה כלום ואין להאריך
באן יותר אבל קשה לר"י דהיכי פשיטא מנפל לתוכו שור חשוי הא לא דמי כלל דהא לענן פקח בדין הוא שלא יחשב פושע ע"י מגו שהרי אין פושע לגבי
שור פקח כלל אבל בבקעא וידן הוא פושע לענן שוורים כי מרעי (לגבי) גמלים לכסיו ולכך יש להועיל שם המגו להחשב פושע לענן שוורים אף לענן
התלע והנראה לר"י דכסדו שלא כראוי לגמלים איירי בכה"ג שמיד שהגמלים עוברים נפחת תחתיהן הביטוי דהשתא ליכא פשיעה בשוורים כלל ותחילתו וסופו
באונס דאי לא אתו גמלים ראי' הוא לשוורים ואי אתו גמלים נפחת מכל וכל וקוץ שוורים פקחים ומזוהרים ולא נפלי גמ' מגו ודאי איכא ושפיר מיבעינא לן
אי אמרי' מגו דהוי פושע לגמלים הוי פושע לשוורים בהתלעה ולפי' לא שייך תחילתו בפשיעה וסופו באונס דתחילתו וסופו באונס הוא וא"ת בין שידע דשור
פקח פסור דלא פושע הוא א"כ מאי קמיבעינא ליה תפשוט ממתנ' דתנן שור חשוי חייב ביה פקח פסור ולא אמרינן מגו וי"ל דס"ד השתא דכל השוורים בין
שוטים בין פקחים פסורין ביום וחיובין בלילה ומהני מיירי בלילה וחרש דנקט לכותא דס"ד דחרש לא מחייב בדבוע למימר לקמן דתירשונו דקמה לו ומזה
דלא אמר מגו דהוי פושע בלילה הוי פושע ביום לא מצי למפשט מידי דלא דמיא בין דבההיא שעתא הוא אנוס ועוד אור"י דמצי למימר דשפיר ידע האמת
דפקח פסור וחרש חייב ונהי' דלא אמר ה"מ מגו משום דחשיב לפקח כמזיק עצמו ובמחבין להפיל את עצמו לבור והתורה לא חייבה בתקלת הבור אלא כשאין
לו לעיין וילקח אבל בשפול ע"י התלעה או יש להתחייב ע"י מגו בין דלא שייך ביה טעמא דאיבעי ליה לעיין ובמסקנא כשפושט הש"ס אין חושש בזה החילוק
וא"ת אמאי נקט בעינא שלו בשכיחי גמלים אפילו לא שכיחי גמלים כלל יכול לשאל דלענן גמלים עצמן חשיב פושע וחייב עליהם אם היו נופלים אפילו לא
שכיחי בדמוכח בבקעא קמייקא וי"ל דבלא שכיחי או אפילו אתיין לפרקים פשיטא דלא אמרינן מגו בין דלא שכיחי ביה חייבא דגמלים:

שמואל

בבא קמא דף נב עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום רביעי) צג

פשיעת הכרייה. **א**י דלמא לא אמרין מנא, ולכן רק לגבי החשש המצוי
של קלקול הגמלים הוא פושע, אבל לגבי חשש ההתלעה אינו פושע, וכיון
שסיבת נפילתם של השוורים היא אונס ההתלעה הוא פטור.
מנסה הגמרא לפשוט שאלה זו ממשנתנו: **תא שמע, בסהו בראוי ונפל**
לתוכו שור או חמור ומת פטור, ואתמר עלה, אמר רבי יצחק בר בר
חנה, משנתנו מדברת בגון שהתלע הכיסוי מתוכו, שאם לא כן היאך
נפלו בתוכו. ומבררת הגמרא, היכי דמי – באיזה מכסה מדובר אילימא
שהכיסוי היה בראוי לשוורים ובראוי לגמלים והתלע מתוכו, קשה הרי
פשיטא דפטור ואין בזה שום חידוש, שכן אנוס הוא מאי הוה ליה למעבר,
אלא לאו – מוכרחים לומר שמשנתנו מדברת בגון שכיסוה שהיה בראוי
רק לשוורים ולא בראוי לגמלים ושכיתו גמלים והתלע מתוכו, וקתני
– ושונה התנא שבעל הבור פטור, אלמא – הרי שמוכח שלא אמרין מנא
דהוי פושע לענין גמלים הוי פושע לענין התלעה.
דוחה הגמרא שאין ראייה ממשנתנו: **לא, לעולם – באמת יתכן שמדובר**
בכיסוי שהיה בראוי לגמלים ובראוי לשוורים והתלע מתוכו, ודקא
קשיא לך, אם היה הבור מכוסה כראוי כי אירע שהתלע ודאי שפטור אנוס
הוא מאי הוה ליה למעבר, ולמה התנא מבאי מקרה פשוט כזה, אין זו
שאלה, שעל כל פנים יש כאן דבר חידוש כי מהו דתימא, איפעי ליה
למיזל – צריך היה בעל הבור ללכת בקביעות ומקנש עליה – לדפוק על
מכסה הבור לברוק שחוק דיו ולא התלע, קא משמע לן – התנא שפטור
שארין צריך להעלות על דעתו ולחוש להתלעה.
מנסה הגמרא לפשוט את הספק מהמשנה: **תא שמע מהסיפא**
של משנתנו, לא בסהו בראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת תיב,
שואלת הגמרא, היכי דמי, אילימא שהכיסוי לא היה בראוי לשוורים ולא
בראוי לגמלים, צריכא למימר – וכי האם על מקרה כזה צריך התנא
להשמיע לנו דתיב, הרי הוא פושע גמור. אלמא לאו – אלא בהכרח מדובר
שהיה המכסה בראוי לשוורים ולא היה בראוי לגמלים, ואי דשכיתו שם
גמלים, פושע הוא, ואין כל צורך להשמיע לנו שחייב, ואי דלא שכיתו
גמלים, אנוס הוא ופטור שלא היה צריך להעלות על דעתו שכן יקרה,
ומדוע שנינו במשנה שחייב, אלמא לאו – אלא מוכרחים לומר שמדובר
דשכיתו – שאכן מצויים שם גמלים והתלע מתוכו, וקתני – ושונה התנא
שבעל הבור תיב, אלמא אמרין – הרי שמוכח שאומרים מנא דהוי פושע
לענין גמלים הוי פושע לענין התלעה, וחייב גם על השוורים שנפלו.
דוחה הגמרא: **אמרי לא – אין הכרח להעמיד את הסיפא של המשנה**
בכיסוי הראוי לשוורים ולא לגמלים, כי לעולם – באמת יתכן שהמשנה
מדברת שהכיסוי היה בראוי לשוורים ולא היה בראוי לגמלים ושכיתו
גמלים ואתו גמלים וארעוהו ואתו שוורים ונפלו ביה, ודקא קשיא לך,
אם מדובר שלא היה הבור מכוסה כראוי גם לגבי שוורים למה הביא זאת
התנא, הרי פושע הוא ופשוט שחייב, אכן אין במקרה זה שום דבר חידוש
אלא איירי דנסיב רישא – אגב שהוצרך בתחילת דבריו להביא את המקרה
של בסהו בראוי, נסיב סיפא נמי – הביא בסיום דבריו גם את המקרה של
לא בסהו
הגמרא פושטת את הספק מברייא: **תא שמע נפל לתוכו שור שהוא חרש**
שומה וקמן – או חרש או שוטה או קטן, או שהיה חסור סומא – עיור, וכן
בשור הקהלך בלילה אפילו פיקח, ונפל לבור, תיב בעל הבור, שכן
במקרים אלו אין באפשרותם להזהר מליפול בבור. אבל היה שור פקח
וקהלך ביום ונפל לבור, בעל הבור פטור, שבים יכול השור להזהר
מליפול, וזהו לו להסתכל ולענין היכן הוא הולך. מקשה הגמרא ואמאי –
ומדוע בפקח שנפל ביום בעל הבור פטור, נימא מדהוי פושע לענין חרש
הוי נמי פושע לענין פקח, אלמא לאו שמע מיניה – אלא בהכרח מוכח
מכאן שלא אמרין מנא, שמע מיניה – ונשארת ראייה זו למסקנה:
הגמרא מבארת את המשך דברי המשנה:
שנינו במשנה: **נפל לפני מקול הכרייה כו' – שור שהלך על שפת הבור**
ונבהל מקול הפטיש של החופר ונפל לבור, אם נפל לפני בעל הבור תיב,
אם נפל לאחרי פטור:
מחלוקת רב ושמואל בביאור דברי המשנה: **אמר רב, נפל לפני שנינו,**
הכוונה לפני ממש – שנפל השור על פניו כשהם מופנים לעומקו של
הבור, ומת מהבל הבור. ונפל לאחרי שנינו, הכוונה אחרי ממש –
שנפל כשגבו אל תוך הבור ופניו כלפי הפתח למעלה ולא נכנס בו מהבל
הבור, ומהחבטה בקרקע הבור מת.

ולא בראוי לגמלים ועברו עליו גמלים והחלישו את המכסה,
ממשיכה הגמרא בביאור הראיה: **ואי משנתנו מדברת במקום דשכיתו**
גמלים, אמאי פטור הרי פושע הוא – גם לגבי השוורים, שהיה צריך
להעלות בדעתו שגמלים עלולים לעבור על הכיסוי ולהחלישו, ולאחריהם
יעברו שוורים ויפלו לתוכו. ואי דלא שכיתו גמלים, פשיטא שבעל הבור
פטור על השוורים שהחזיק, ואין צורך לתנא להשמיע זאת, שהרי אנוס
הוא, שלא היה לו להעלות על דעתו שיעברו שם גמלים ויחלישו את
המכסה. מסקנת הראיה: אלמא לאו – מוכרחים לומר, שמשנתנו מדברת
במקום דאתין לפרקים – שפעמים באים לשם גמלים, ואתו גמלים
וארעוהו – והזדמנו ובאו גמלים ועברו על הכיסוי והחלישוהו, ואתו –
לאחר מכן שוורי ו- שוורים, והכיסוי נשבר תחתיהם ונפלו ביה וקתני –
ושונה התנא שבעל הבור פטור, אלמא – הרי שמוכח שמכיון דהשתא –
שעכשיו ליבא גמלים, אין צריך להעלות על דעתו שעלולים להגיע
בעתיד, ואם אירע שבאו והחלישו את המכסה ונפלו לבור שוורים אנוס
הוא ופטור.
דוחה הגמרא: **אמרי לא – אין הכרח לפרש כך את משנתנו, לעולם –**
באמת יתכן שמדובר שכיסוה בראוי לשוורים ובראוי לגמלים, ודקא
קשיא לך אם היה הבור מכוסה כראוי תיב נפל לתוכו שוורים, שאלה זו
מתורצת במה שכבר אמר רבי יצחק בר בר חנה (לעיל ע"א) שמשנתנו
מדברת בגון שהתלע הכיסוי מתוכו ונחלש, וכשעברה עליו הבהמה נשבר
ונפלה לבור, ובעל הבור אנוס, שלא היה לו להעלות על דעתו שנחלש
הכיסוי, לפיכך פטור הוא.
מנסה הגמרא לפשוט את הספק מהסיפא של המשנה: **תא שמע, לא בסהו**
בראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת תיב, מקשה הגמרא: היכי דמי –
אין מדובר, אילימא שכיסוי הבור לא היה בראוי לשוורים ולא בראוי
לגמלים, פשיטא, האם צריכא למימר במקרה כזה דתיב, הרי הוא פושע
גמור, אלמא לאו – אלא בהכרח מדובר שהיה הכיסוי בראוי לשוורים ולא
היה בראוי לגמלים, היכי דמי, אי דשכיתו שם גמלים, פושע הוא, ואין
צורך להשמיע לנו שחייב, ואי דלא שכיתו שם גמלים, אנוס הוא שלא
היה צריך להעלות על דעתו שכן יקרה ומדוע שיתחייב, אלמא לאו בהכרח
שמדובר דאתין לפרקים, ואתו – ואירע שבאו גמלים וארעוהו –
והחלישו את המכסה ואתו לאור מכן שוורים ונשבר הכיסוי תחתיהם
ונפלו ביה – לבור וקתני – ושונה התנא שבעל הבור תיב, אלמא – הרי
שמוכח מכיון דאתין הגמלים אפילו רק לפרקים פושע הוא משום דאיפעי
ליה אסוקי ארעתייה – שהיה צריך להעלות על דעתו, שיבואו גמלים
ויחלישו המכסה ויפלו בה שוורים.
דוחה הגמרא: אין הכרח להעמיד את הסיפא בכיסוי הראוי לשוורים ולא
לגמלים, כי לעולם – באמת המשנה מדברת שהכיסוי היה בראוי לשוורים
ולא בראוי לגמלים ושכיתו שם גמלים, ודקא קשיא לך אם לא היה הבור
מכוסה כראוי פושע הוא ופשוט שחייב, אכן אין במקרה זה דבר חידוש,
אלא איירי דנסיב רישא – אגב שהביא בתחילת דבריו את המקרה בסהו
בראוי, נסיב סיפא נמי – הביא בסיום דבריו גם את המקרה של לא בסהו
בראוי.
דעה אחרת מה היה הספק של בני בית המדרש: **איבא דאמרי הא נמי ודאי**
לא איפעיא לן – גם בכיסוי שאינו ראוי לגמלים והגמלים מצויים לפרקים,
ודאי שלא הסתפקנו בזה, ופשוט הדבר דכיון דאתין הגמלים לפרקים
פושע הוא גם לגבי שוורים ובעל הבור חייב בנזקם, וזאת משום דאיפעי
ליה אסוקי ארעתייה שגמלים עלולים לבא ויקלקלו את המכסה ויפלו שם
שוורים. כי איפעי לן – וכל מה שהסתפקנו, הרי הוא דאיפעיא לן –
במקרה כזה נסתפקנו, אם בסהו בפניו שייכול לעמוד בפני שוורים ואינו
יכול לעמוד בפני גמלים, ושכיתו גמלים באותו מקום, והתלע מתוכו –
שלא הגמלים קלקלו את המכסה אלא תולעים, ועברו עליו השוורים
ונשבר תחתיהם ונפלו לבור מהו, האם גם במקרה כזה בעל הבור חייב.
הגמרא מבררת מה הם צדדי הספק: **מי אמרין, מנא דהוי פושע לענין**
השוורים כשהם מצויים אצל ו- עם גמלים – המדמנים לפרקים, וכיון
שעליו לחשוש שעלולים גמלים להחליש את המכסה ולאחריהם יבואו
השוורים ויפלו, הוי פושע נמי גם לענין התלעה שהחלישה את המכסה,
ואף על פי שהתלעה זו אנוס היא, חייב על השוורים. שכל זמן שאין הכיסוי
ראוי לגמלים יש כאן בור המזיק שחייבים עליו, שלא פטרה התורה את בעל
הבור אלא בכיסוי שהוא ראוי לכל דבר, ורק באופן זה מסלק מעליו את

וְהָאֵלֶּיךָ בְּבֹרָה – ובשני המקרים מת בתוך הבור. ומשמיעה לנו המשנה
שבנפל לאחריו פטור, מכיון שלא הבל הבור המיתו. מבארת הגמרא, רַב
שמפרש משנתנו באופן זה לְמַעַמְיָה – במקום אחר, דָּאֵמַר רַב (לעיל נ) **בּוֹר שֶׁחִיבָה עָלָיו תּוֹרָה** – את העושהו, דוקא לְהַבֵּל – כשהנוק גרם
מהבלו של הבור, וְלֹא לְהַכְתּוּם – ולא כשגרם מהחבטה לקרקע הבור, כי
הקרקע שייך לבני רשות הרבים, ואין לחייבו על היזק שבא מקרקע שאינה
שלו.

וְשִׁמוּאֵל אָמַר, אִם נפל השור בְּבֹר – אל תוך הבור בֵּין אִם נפל מִלְּפָנָיו
– שראשו פנימה, בֵּין אִם נפל מִלְּאַחֲרָיו – כשגבו אל תוך הבור ופניו כלפי
מעלה, חֵיִיב. מבארת הגמרא: שִׁמוּאֵל, אף הוא לְמַעַמְיָה, דָּאֵמַר (שם) בור
שחייבה עליו תורה לְהַבֵּל וְכָל שֶׁבֶן לְהַכְתּוּם, שגם על נזק שגרם הבור
בחבטה עליו לשלם, ולכן אפילו מלאחריו חייב. שואלת הגמרא: אֵלָּא
לדבריו חֵיִיב דְּמִי לְאַחֲרָיו מְקוֹל הַכְרִייה ששנינו במשנה דְּפִטְוֹר, והרי
שמואל מחייב בחבטה. מיישבת הגמרא, כְּגוֹן שזהבה מקול הכרייה גרמה
לו דְּנִתְקַל בְּבֹר – בכותלי הבור, וְנִפְל לְאַחֲרָיו הַבּוֹר ונחבט בקרקע שמחוץ
לְבֹר, וכיון שהבור רק הכשילו ולא ניזוק בו, הרי זה ככל גרמא בעלמא
שפטור.

הגמרא מקשה על דברי רב: אִיִּתְּיָה, שנינו בברייתא נפל השור בְּבֹר בֵּין
לְפָנָיו כשראשו פנימה בֵּין לְאַחֲרָיו – על גבו וראשו כלפי מעלה, חֵיִיב,
תוֹיִבְתָּא דְּרַב שאמר נפל לאחריו פטור. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חֲסָדָא,
ברייתא זו מדברת בבור שיש עליו בעלות, כגון שהפקיר את רשותו ולא את
בורו, ומוֹדָה רַב בְּבֹר כְּרִשְׁתּוֹ דְּחֵיִיב גַּם כשנפל לאחריו, מִשּׁוֹם דָּאֵמַר
לִיה בעל השור לבעל הבור, מִמָּה נִפְשֶׁךָ אתה חייב, כי אִי בְּהִבְלָא מִית
השור, הַבִּלָּא יִדְרֶךְ הוּא שאתה יצרתו ועליך לשלם על נזקו, וְאִי בְּהִבְכָּמָא
מִית, גַּם אתה חייב, כי תִּבְכָּמָא יִדְרֶךְ הוּא – הקרקע שלך עשתה את החבטה
שהמיתתה.

רַבָּה אָמַר שאין להקשות מברייתא זו על רב, כי הֵכָא בְּמֵאֵי עֲסָקִין
בְּמִתְּנִיפָה, דְּנִפְל תחילה אֲפִיפָה – על פניו כשהו מופנים אל תוך הבור,
וְאִתְּהִיפָה תוך כדי הנפילה קודם שהגיע לקרקע, וְנִפְל לקרקע אֲפִיפָה – על
גבו ונחבט ומת, וחייב דְּהִבְלָא דְּהִנֵּי בִיה – שההבל שנכנס בו בתחילת
הנפילה הועיל וכבר עשה בו את פעולתו, אֲהֵנִי בִיה – הוא זה שפעל וגרם
למתת השור.

תירוצ נוסף: רַב יוֹסֵף אָמַר הֵכָא – ברייתא זו כְּגוֹן בּוֹר – בנוקין שנגרמו
לבור בְּשׂוֹר – על ידי השור עֲסָקִין, כגון שנכנס שור לחצר שלא ברשות
ונפל לבור וחזיק שם. שואלת הגמרא: מֵאֵי נִיְהוּ הַנּוֹקִים ששור גורם לבור.
משיבה הגמרא: שְׁהִבְאִישׁ – שהסריח השור בנפילתו אֶת מִימָיו של הבור,
דִּלָּא שֶׁנָּא נפל לְפָנָיו וְלֹא שֶׁנָּא נפל לְאַחֲרָיו, כך או כך בעל השור מִיתְּיִיב
על ההיזק שגרם שורו. ברייתא שסוברת כדברי רב: תֵּנִי רַב נִנְיָה לְסִיּוּעֵי
לְרַב, נאמר בפסוק (שמות כא לג) וְנָפַל שִׁמָּה שׂוֹר או חֲמוֹר, דורשת
הברייתא, וְנִפְל, עַד שִׁיפּוֹל יִדְרֶךְ נִפְלָה – כשפניו כלפי קרקע, מִכָּאֵן אָמְרוּ
חכמים, דוקא אִם נִפְל לְפָנָיו מְקוֹל הַכְרִייה בעל הבור חֵיִיב, אבל נפל
לְאַחֲרָיו מְקוֹל הַכְרִייה פִּטְוֹר, וְהָאֵלֶּיךָ בְּבֹר – ובשני המקרים המדובר
שמת בתוך הבור פנימה, ואף על פי כן אִם נפל לאחריו פטור, והיינו כשיטת
רב.

הגמרא דנה במקרה האמור מדוע בעל הבור חייב: אָמַר מֶר, נִפְל לְפָנָיו
מְקוֹל הַכְרִייה, חֵיִיב בעל הבור. מקשה הגמרא: וְאֵמַר חֵיִיב, נִימָא, בּוֹרָה
זה שהשמיע קול בפטישו גָּרַם לִיה לנפילת השור. מתרצת הגמרא: אָמַר
רַב שִׁמְי בֶּר אִשִּׁי, הָא מֵי, משנה זו רַבִּי נִתָּן הִיא, דָּאֵמַר בְּעַל הַבּוֹר
הָיָא קָא עָבִיד – גם הוא שותף להיזק, הואיל ובתוך בורו נמצא הנוק
ועזמוקו של בור המיתו, וְכָל חֵיִיב – וסובר רבי נתן שבמקום דִּלָּא אֲפִשְׁר
לניזק לְאַשְׁתַּלּוּמִי – לגבות תשלומי נזקו מִהָאֵי – מאחד השותפים, כגון
כענינו שהכורה פטור מפני שקול הכרייה הוא גרמא, מִשְׁתַּלֵּם – גובה חלק
זה מִהָאֵי – מהשותף האחר, והיינו מבעל הבור. והיכן מצאנו שכן היא
שיטתו של רבי נתן, וְהִתְנִיָּא שׂוֹר שֶׁדָּחַף אֶת חֲבִירוֹ לְבֹר, בְּעַל הַשׂוֹר
הדוחף חֵיִיב נזק שלם, וְכַעַל הַבּוֹר פִּטְוֹר, מפני שהדוחף שהתחיל במעשה
הנוק הוא זה שעשה את כל הנוק, אלו דברי חכמים. רַבִּי נִתָּן אָמַר, בְּעַל
הַשׂוֹר הדוחף מִשְׁלֵם מִחֲצָה, וְכַעַל הַבּוֹר שלתוכו נפל מִשְׁלֵם מִחֲצָה, לפי
ששניהם שותפים בנזק. וְהִתְנִיָּא בברייתא אחרת, רַבִּי נִתָּן אָמַר, בְּעַל
הַבּוֹר מִשְׁלֵם שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים של הנוק וְכַעַל הַשׂוֹר רַבִּיעַ הַנוֹק. מתרצת
הגמרא, לֹא קִשְׁיָא הָא הברייתא השניה מדברת בְּתָם שדחף, שדינו לשלם

חצי נזק, ומאחר שיש לו שותף בהיזק משלם הָתָם רק חצי חיובו דהיינו רבע
נזק. הָא הברייתא הראשונה מדברת בְּמוֹעֵד שדחף, ודינו בנזק שלם, ומאחר
שהבור שותף לו משלם המועד רק חצי נזק.
הגמרא מבררת את טעמו של רבי נתן, ושואלת: וְכֵתָם שדחף, שלרבי נתן
בעל הבור משלם שלשה חלקים מן הנוק, מֵאֵי קִסְבֵּר, אֵי קִסְבֵּר שרנים את
השור והבור כאילו הָאֵי בּוֹלִיָּה הָיָא עָבִיד וְהָאֵי בּוֹלִיָּה הָיָא עָבִיד – זה
עשה כל הנוק חזק עשה כל הנוק, והיה ראוי כל אחד מהם לשלם נזק שלם,
ולכן כשמטילים זה בעל הבור לשלם את אותו רבע שאי אפשר ליטול
מבעל השור, אין זה נחשב שמשלם יותר על חלקו, אִם כן גַּם בשור 'תם'
יאמר רבי נתן שהָאֵי מִשְׁלֵם פְּלָנָא – [מחצה] וְהָאֵי מִשְׁלֵם פְּלָנָא, שאם כל
אחד מהם כאילו עשה את כל הנוק, הרי שמחצית חיובו של התם הוא חצי
נזק, ומדוע אמר שבעל התם משלם רק רבע.

וְאֵי קִסְבֵּר רבי נתן ששניים השותפים במעשה נזק דנים אותם כאילו הָאֵי
פְּלָנָא הָיָא עָבִיד וְהָאֵי פְּלָנָא הָיָא עָבִיד, אִם כן מן הראוי היה שיאמר
רבי נתן בשור תם שְׁבַעֵל הַבּוֹר מִשְׁלֵם פְּלָנָא – חצי נזק, שזהו חלקו במעשה
הנוק, וְכַעַל הַשׂוֹר שמחייב על מחצית חלקו, ישלם רק רַבִּיעַ נזק, שזהו
תשלום חצי נזק על חצי מעשה הנוק שעשה, וְאִידֵךְ רַבִּיעָא – ואת הרבע
האחר מִפְּסִיד הַיִּזָּק כמו בכל שור תם, ומדוע ישלם בעל הבור שלשה
רבעים. אָמַר רַבָּה, רַבִּי נִתָּן דִּינָא הוּא וראש אב בית דין היה, וְנִתְּיָה –
ויוֹרֵד עֲסָקָא דְּרִינָא, לְעוֹלָם קִסְבֵּר רבי נתן, הָא בּוֹלִיָּה הָיָא עָבִיד
וְהָאֵי בּוֹלִיָּה הָיָא עָבִיד, וְדָקָא קִשְׁיָא לָךְ לְשֵׁלֵם הָאֵי פְּלָנָא וְהָאֵי פְּלָנָא
ואף שור תם שזהו מחצית מחלקו, ולא רבע, אין לומר כך, מִשּׁוֹם דָּאֵמַר
לִיה בְּעַל הַשׂוֹר לְכַעַל הַבּוֹר אִם אשלם כל מחצית חלקי שִׁוְתְּפּוֹתָאֵי מֵאֵי
אֲהֵנָּא לִי – מה הועילה לי ההשתתפות עמך בעשיית הנוק, ולכן פסק
שדינו לשלם רק רבע.

הסבר אחר בדעת רבי נתן: אִיִּבְעִית אֵימָא לְעוֹלָם קִסְבֵּר רבי נתן שהאיל
וחם שותפים בנזק דנים אותם כאילו הָאֵי פְּלָנָא הָיָא עָבִיד וְהָאֵי פְּלָנָא
הָיָא עָבִיד, וְדָקָא קִשְׁיָא לָךְ שיאמר רבי נתן שְׁבַעֵל הַבּוֹר מִשְׁלֵם פְּלָנָא, כי
זה כל חלקו בנזק, וְכַעַל הַשׂוֹר מִשְׁלֵם מחצית מחלקו בעשית הנוק שהוא
רַבִּיעַ, וְאִידֵךְ רַבִּיעָא – ואת הרבע האחר נִפְסִיד – הַנּוֹק יפסיד, ומדוע
ישלם בעל הבור שלשה רבעים שזהו יותר מחלקו במעשה הנוק, אין לומר
כן מִשּׁוֹם דָּאֵמַר לִיה בְּעַל הַשׂוֹר לְכַעַל הַבּוֹר, אֲהֵנָּא מִתְּנִיָּה
אֲשִׁכְחִיתִיה – אני מצאתי את שורי מוטל מת בבורך, ועל כן יש לי עלך
תביעה שֶׁאֵת קְטִלְתִּיה – בורך הרגו, שלולי בורך לא היה מת ועל כן דין הוא
שתשלם לי כל ההפסד, אלא שאתה טוען שיש לך שותף למעשה, ולכן מֵאֵי
דִּיאֵי לִי לְאַשְׁתַּלּוּמִי מִהָיָא מִשְׁתַּלְּמָנָא, מֵאֵי דְלִית לִי לְאַשְׁתַּלּוּמִי מִהָיָא
מִשְׁתַּלְּמָנָא מִמָּךְ – מה שבאפשרותי לגבות מהשותף, דהיינו רבע נזק כדין
שור תם, אגבה ממנו, ומה שאין באפשרותי לגבות ממנו אגבה מִמָּךְ;

מקרה נוסף שנחלקו בו רבנן ורבי נתן: אָמַר רַבָּה, הֵינִיחָ אֶבֶן עַל פִּי – על
שפת הַבּוֹר, וְכָא שׂוֹר וְנִתְקַל בָּה – באבן וְנִפְל בְּבֹר פנימה ומת, בְּאֵנו
לְמִתְּנִיָּה רַבִּי נִתָּן וְרַבִּנָּן, לרבנן הסוברים שהמתחיל את מעשה הנוק הוא
לברו חייב, בעל האבן חייב בנזק שלם, שאילו לא האבן לא היה נופל בבור,
ולרבי נתן הסובר שמסתכלים גם על גמר המעשה, ועל ידי שניהם נעשה
הנוק, כיון שהם מועדים משלמים בשווה כל אחד חצי נזק.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא. מתרצת הגמרא, מֵהוּ דְּתִימָא הָתָם הוּא דָּאֵמַר
במקרה של שור הדוחף חבירו לבור יכול בעל הבור לגלגל אשמה על
השור, מפני שאומר לו בְּעַל הַבּוֹר לְכַעַל הַשׂוֹר, אִי לֹא בִּירָא יִדְרֵי תוֹרָא
יִדְרֶךְ תָּהוּ קְטִיל לִיה – גם לולי בורי היה השור שלך בועמו ממשיך
בדחיפותיו והורג את שור הניזק. אֶבֶל הֵכָא – במקרה של מניח אבן על פי
הבור, היה מקום לומר שאין בעל הבור יכול לגלגל אשמה על בעל האבן,
כי מִצֵּי אָמַר לִיה – יכול לומר לו בְּעַל אֶבֶן לְכַעַל הַבּוֹר, אִי לֹא בִּירָא
יִדְרֶךְ – אם לא שנמצא כאן הבור שלך אֲבָנָא יִדְרֵי מֵאֵי תוֹה עָבִידָא – האבן
שלי מהו היתה עושה, שהרי אין בבחנה להזיק בפני עצמה, מפני שֶׁאֵי תוֹה
מִיתְּקַל בָּה תוֹה נִפְל וְקָאֵי – אם היה השור נתקל בה, היה נופל וקם מבלי
שיגרם לו כל נזק, נמצא שהנוק כולו עשה הבור, ולכן שבעל הבור ישלם
הכל. קָא מִשְׁמַע לָן – משמענו רבא שאין הדין כן, מִשּׁוֹם דָּאֵמַר לִיה בעל
הבור לבעל האבן, אִי לֹא אֶבֶן לֹא תוֹה נִפְל לְבִירָא – אם לא האבן
שהנחת היה השור הולך כדרכו ולא נופל כלל לבור.

מקרה נוסף התלוי במחלוקת רבי נתן ורבנן:

אִיִּתְּמַר

בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף נג עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס צה

תוספות

שמואל לטעמיה דאמר להבלי וכו' ש לחבטו. וא"ת דלמא כי מחייב בחבטו
היינו בשנתקל בבור אבל הקא הכרייה גרם לו ליפול וגם נחבט
בקרקה עולם בהא הנה פטור וי"ל דשפיר הוי לטעמיה דאשכחן דמחייב
בחבטה בשנחבט על ידי מעשיו:

בעל השור חייב. פי' מחצה ובעל הבור
פטור לגמרי גזירת הכתוב מנפול
שמה שור או חמור מעצמו ולא שפילוהו
אחרים בדפרישית פרק קמא דף י"ז וכו':
ובעל הבור משלם מחצה. בשוטה או
מחלף בלילה קאמר דאי בפקח
ביום הא תנינא לעיל דפטור וכו' תימא
ה"מ בשנופל מעצמו אבל הפילוהו אחרים
חייב אי"כ בשנופל נמי מעצמו לידחייב
דתחילתו בפשיעה פן יפול ע"י שוורים
וסופו באונס חייב אלא על פרחיך שור
פסקך נשמר יפה ומרחק כל כך מן הבור
שאין שוורים אחרים יכולין להפילו בחובו;
לעולם קסבר האי פלגא נוקא כו' אגא
תוראי בבירך אשכחיתיה. וא"ת
כיון דפלגא נוקא עבד מה סברא היא זו
דמשום דאשכחיה בבור משלם יותר ממה
שהזיק והיה רוצה ר"י לפרש דה"ק האי
פלגא הויקא עבדי בעלמא בלון בשני
שוורים שהזיקו אבל הקא בשור שדחף
חבירו לבור הבור כוליה הויקא עבד
כדאמר את קטלתיא דבבירך אשכחתי
ולכך מאי דלית לי לאשתלומי מיניה
משתלמנא מינך וחוור בו ר"י מפירש זה
דאי"כ מועד לר' נתן אמאי משלם מחצה
כי היכי דמתני שותפות בבור שאין הבור
משלם אלא חצי ממה שהזיק כמו כן
יועיל שותפות הבור לשור ולא יושלם
השור מחצה ובתם נמי איכא להקשות
אמאי משלם רביע ע"כ נראה דבור נמי
פלגא נוקא עבד ומשום שגמר התיק
דזומה כמי שעשאו כולו אמרין כי ליכא
לאשתלומי מבעל השור משתלם מבעל
הבור:

שור

ובעל השור רביע ואידך רביעא מפסיד אמר רבי נתן דינא הוא ונחית לעומקא דדינא
לעולם קסבר האי כוליה הויקא עבד והאי כוליה הויקא עבד ודקא קשיא לך לשלם האי
פלגא והאי פלגא משום דאמר ליה בעל השור לבעל הבור שותפותאי מאי אהניא לי איבעית
אימא לעולם קסבר האי פלגא הויקא עבד והאי פלגא הויקא עבד ודקא קשיא לך בעל
הבור משלם פלגא ובעל השור משלם רביע ואידך רביעא מפסיד משום דאמר ליה בעל
השור לבעל הבור אגא תוראי בבירך אשכחיתיה את קטלתיא מאי דאית לי לאשתלומי
מהיאך משתלמנא מאי דלית לי לאשתלומי מהיאך משתלמנא ממוך: אמר רבא הניח אבן
ע"פ הבור ובא שור ונתקל בה ונפל בבור פאנו למחלוקת ר' נתן ורבנן פשיטא מהו דתימא
התם הוא דאמר בעל הבור לבעל השור אי לא בירא ידידי תורא דידך הוה קטיל ליה אבל
הקא מצי א"ל בעל אבן לבעל הבור אי לא בירא דידך אבנא ידידי מאי הוה עבדא אי
הוה מיתקל בה הוה נפל וקאי קמ"ל דאמר ליה אי לא אבן לא הוה נפיל לכירא איתמר

שור

הבור נמי כוליה הויקא עבדי משלם ג' חלקים: את קטלתיא. בתוך שלף מצאתי: מאי דאית לי כו'. אבל רבנן בטר
מיעקרא אזלי וסביר דבעל השור כוליה הויקא עבד הלכך במועד בעל השור משלם כוליה ובתם בעל השור משלם פלגא ופלגא מפסיד וגבי מתנינן נמי בטר כורה
אזלינן ויטניהם פטורין: הניח אבן. בור כריה ואדם אחר בא ונחית אבן על שפתה: פאנו למחלוקת. כו'. לרבנן בעל האבן חייב דהוא גרם כל הנפילה ומשום דקמא
בזקקין ליקא למיפטרניה דאבן נמי היינו בור ונהיקא בידים הוא כדתינא בפ"ג ד"ה וכו' (ה) הא מה דומה לזה אבנו וסביו כו' וירבין נתן בין שניקם משלמין
(ה)

וזה וזה בבור. ואפילו הכי אשמועינן מתנינן דפטור הואיל ולא מהבילא מית
אלא מחבטא וקרקע עולם דבני רה"ר הויקתו: רבה אמר הקא במאי עסקינן.
דקתני לאחריו חייב: במתהפך דנפל על אפיה. ברישא ומקמי דמטא
לקרקעיתה נחתה ונפל על גביה: דאחני בית. הבילא שנגחס בו בתחילת נפילתו
והועיל בו להמית היא המיתתו: הקא

בזבין בור בשור. שהשור נכנס לתוך
בע"ב שלא ברשות ולא הפקיר לא רשותו
ולא בורו ונפל לבור והבאיש את מימיה
דרך נפילה. על פניו משמע דרוב בהמות
הנופלין בעומק על פניהם נופלים: נפל
לפניו מקול הכרייה חייב ואמאי נימא
כורה גרם ליה. וכורה פטור הוא דגרמא
בעלמא הוא ואפילו הכורה בעל הבור
איכא למיפטרניה מהאי טעמא דכיון דמשום
גרמא נפל אסתלק חיובא דבור מיניה ורמי
אפשיעתא דקול הכורה וזהו גרמא
בעלמא דפטור ע"א וכשאין הכורה בעל
הבור עסקין אלא שהוא שכירו ובגון
שהיה בור כריה ועומדת קודם לכן דאי
היא כריה הוי כורה חייב דאין שליח לדבר
עבירה דאסור לקלקל רה"ר: בעל הבור
הויקא עבדי. כלומר בתוך שלו נמצא הנזק
וכל היכא דלא אפשר לאשתלומי מבורה
דקול גרמא בעלמא הוא משתלם מיניה
דבעל הבור: בעל הבור פטור. בין שהשור
הניקן שוטה בין שהוא פקח דאמר ליה בעל
הבור אי לאו תורך לא נפל והאי דחיסה
מעשה בידים הווי ולא גרמא: רבי נתן
אמר בעל הבור משלם מחצה. שהרי
בין שניהם המיתוהו אפי' הוי שור הניקן
פיקח חייב דליקא למימר אבעי לך עיני
ומייל דהא חבירו דחפ: האי בתם. בעל
השור משלם רביע וטעמא מפרש לקמיה:
הא במועד. דמחייב נ"ש דכל חד משלם
מחצה ממה נפשיך אי תרויהו כוליה הויקא
עבדי דעל ידי חד מיניהו מיית השתא
דעבדי תרויהו משלם כל חד פלגא אי כל
חד יחד פלגא הויקא עבדי מאי דעבד
משלם פלגא מועד הוא: אי קסבר האי
כוליה הויקא עבד. הואיל דבלאו בור נמי
מיית הוי כאילו המיתו כולו וכן גבי בור
הואיל ובלאו מכת נגירות השור הוי מיית
כאילו המיתו כולו ומשום הכי מחמיר ג'
חלקים על בעל הבור: האי משלם פלגא
והאי פלגא. כיון דבעל השור נמי כוליה
הויקא עבד ושור תם משלם חצי נזק שהוא
עושה: ואי קסבר. הואיל ושניהם עשאוה
יחד האי פלגא עבד ותאי פלגא עבד ומשום
הכי שור רביע הוא דמשלם דהא תם הוא
ופלגא מאי דעבד משלם: ובעל השור.
התם הוא דאמר בעל הבור לבעל השור אי לא בירא ידידי תורא דידך הוה קטיל ליה אבל
הקא מצי א"ל בעל אבן לבעל הבור אי לא בירא דידך אבנא ידידי מאי הוה עבדא אי
הוה מיתקל בה הוה נפל וקאי קמ"ל דאמר ליה אי לא אבן לא הוה נפיל לכירא איתמר

הבור נמי כוליה הויקא עבדי משלם ג' חלקים: את קטלתיא. בתוך שלף מצאתי: מאי דאית לי כו'. אבל רבנן בטר
מיעקרא אזלי וסביר דבעל השור כוליה הויקא עבד הלכך במועד בעל השור משלם כוליה ובתם בעל השור משלם פלגא ופלגא מפסיד וגבי מתנינן נמי בטר כורה
אזלינן ויטניהם פטורין: הניח אבן. בור כריה ואדם אחר בא ונחית אבן על שפתה: פאנו למחלוקת. כו'. לרבנן בעל האבן חייב דהוא גרם כל הנפילה ומשום דקמא
בזקקין ליקא למיפטרניה דאבן נמי היינו בור ונהיקא בידים הוא כדתינא בפ"ג ד"ה וכו' (ה) הא מה דומה לזה אבנו וסביו כו' וירבין נתן בין שניקם משלמין
(ה)

צו בבא קמא. פרק חמישי - שור שנגח את הפרה דף נג עמוד ב - מתוך מהדורת טובי'ס

תוספות

רש"י

1 (ח"ג מאי ניהו שור כבוד דלא פריק ליה. כבוד בעל מום שאין בר פדיון דכיון
2 דלאו בר פדיון הוא לא נפס מקדושה קמיתא הלכך שור הקדש קרינא ביה ואע"פ
3 שהכנה אוכלו לא קרינא ביה שור רעהו דמשלחו גבוה קובו והאי דנקט פסולי
4 המוקדשים ולא נקט שור ונשור הקדש שנגחו רבתיא אשמעינן דאף לכבוד בעל
5 מום פטור הואיל ולא נפדה אכל פסולי
6 המוקדשין שפדו חייב לשלם אם נגחו
7 דשור רעהו קרינא ביה מדאמר לקמן
8 בשמעתין דשור הדיט שנגח לשור פסולי
9 המוקדשין חייב אלמא שור רעהו הוי: שור
10 הדיט ושור פסולי המוקדשים שנגחו
11 בין שניהם שור: אפי' אמר ח"ג משלם.
12 בעל השור והשאר מפיסד הניקז וכתם
13 מוקמין לה וברבי נקז דאמר מה דלית
14 ליה לאשתלומי מהאי לשתלם מהאי והוי
15 כמי שאין לו שותף ומשלם ח"ג כדנינו
16 ברבנן. רביע נקז הואיל ויש לו שותף וה
17 שאינו יכול להשתלם מן הקדשים יפסיד:
18 ואיבעית אימא. תרויהו ברבנן ולא פליגי
19 בתם. רביע נקז הואיל ויש לו שותף ומועד
20 חצי נקז והשאר יפסיד: שור ואדם שדחפו
21 דבר אחד לבור ונמצאו שלשתן שותפין
22 בנקז השור והבור והאדם: לענין נזקין.
23 כגון אם דחפו שם אדם והזיק משלמין בין
24 כולן פחת דמיו דכולן חייבין בנקי אדם
25 דהא דקיימא לן לגבי בור שור ולא אדם
26 בקטלא קיימא לן כגון אם נפל לחובו עבד
27 ומת אכל בנקוז חייב וברבי נתן היא דלא
28 אזיל בתר דחיפה לחודה: ארבעה דברים.
29 שכן לבד מנקוז: אדם. שדחפו חייב אכל
30 השור והבור פטורים דקיימא לן (פול ד' טו).
31 איש בעמיתו ולא שור בעמיתו וכן בדמי
32 ולדות אנשים כתוב (גבי ולדות) ולא
33 שוורים: לענין בופר. אם מת: שור חייב.
34 כדנינו ובמועד: אדם ובור פטורין. אדם
35 דהא בר קטלא הוא ואי נמי לא אתרו ביה
36 פטור מדנקא דבי חזקה בהמניח את הכב
37 (פול ד' טו). ובור דכתב שור ולא אדם: ושור
38 פסולי המוקדשין. אם דחפו לחובו שור
39 פסולי המוקדשין שנגח פסודה דקרינא ביה שור
40 רעהו אחר שפדא: מאי טעמא. בור פטור:
41 דכתב והמת יהיה לו. גבי בור: מי שהמת שלו. שייכול למכור הגבילה יצא
42 זו שאף על פי שנגפה קטנה דאמרין גבי פסולי המוקדשין שנגפו במס'
43 בכורות בפ' שני (ו' טו). תובח ולא גיזה בשר ולא חלב ואכלת ולא לכלבך מכאן
44 שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים: לבעלים מטפלין בגבילה. כדאמרין
45 בפ' (ו' טו). והמת יהיה לו לזקק אתה אומר לניקז בו: ומאי חזית דהאי והמת
46 יהיה לו דשור מפקת ליה לבעלים מטפלין בגבילה. ומחייבת ליה אנגית
47 פסולי המוקדשין: איפוך אמא. ואוקימנא חיובא דפסולי המוקדשין אבור: שור
48 ולא אדם. מדלא כתיב ונפל שמה הנזול אלמא למעוטי אתא ולקמיה פריק
49 שאר בהמות מנא ליה דלקא בולם ממעטיקן:

לחלק

1 שור פסולי המוקדשים שנגחו. פירש רב יהודאי גאון דהיינו שור כבוד
2 דלא פריק ליה ולפי שאין לו פדיון אע"פ שדינו להיות נשחט במדינה
3 ונאכל לכהנים במומו כצבי וכאיל דאפילו להאכילו לנכרים מותר ר' עקיבא
4 בבכורות (דף טו) משעם דאיתקש לצבי ואיל אפי' הכי לא חשיב בחייו ממון
5 הדיט ושור רעהו וכן כל פסולי
6 המוקדשים שלא נפדו אכל במוקדשין
7 שנגפו ליכא לאוקמי דשור רעהו מקרי
8 אע"פ שאסורים בגיזה ועבודה דהא לקמן
9 בשמעתין מחייבין שור הדיט שהמת
10 שור פסולי המוקדשין ובור נמי היה
11 מחייבין אי לאו משום דכתב והמת יהיה
12 לו.
13 הא ברבנן הא רב נתן. וקמ"ל דאפי'
14 בשני שוורים יהיה הדין כמו בשור
15 ובור אע"פ דבשור ובור לר' נתן שייך טפי
16 למימר כי ליכא לאשתלומי משור
17 משתלם מבור משעם דאמר אנא תוראי
18 בבירך אשבחתייה את קטלתיה ובשור
19 ושור ליכא למימר הכי ולרבנן הא קמ"ל
20 דלא תימא דוקא בשור ובור אמרין הכי
21 דכי ליכא לאשתלומי מבור לא משתלם
22 משור דהיינו משום דבור עושה עיקר
23 המעשה ואיהו קטל בהבליה לכך לא
24 נטיל חיובו על השור אע"פ דליכא
25 לאשתלומי מניה אכל בשור ושור שאין
26 כזה עיקר הדין ויתר מזהו הוה אמרנא
27 דאפילו לרבנן כי ליכא לאשתלומי מהאי
28 משתלם מהאי ונראה לר"י דאפי' ורבנא
29 ס"ל האי כוליה הויקא עבד ותאי כוליה
30 הויקא עבד דאי ס"ל פלגא נוקא עבד
31 לקח יאמר רבי נתן דכי ליכא לאשתלומי
32 מהאי משתלם מהאי הא לא שייך הכא
33 טעמא דאנא תוראי ולא קאמר הא והא
34 ברבי נתן הא כמ"ד פלגא נוקא עבד והא
35 כמאן דאמר כולה נוקא עבד משום
36 דנראה לו לנקמא טעם ראשון שאמר
37 רבא עיקר דהא כולה נוקא עבד ולהכי
38 מוקי כוליה ביהמיה:
39 שור ואדם שדחפו לבור. לא שדחף אדם
40 בכונה דאיכ בעל הבור אמאי
41 מחייב דאטו אם ישים אדם טליתו של חברו באש של חברו וכי יתחייב בעל
42 האש ואם תאמר אי שלא בכונה אמאי יתחייב בבזות ויש לומר כגון שידע
43 האדם בשעת נפילת חברו וחשיב בכונה מידי דהוה אנתהפך דסוף פ"ב (פ"ב)
44 לענין בופר ושלשים של עבד שור חייב. וא"ת והא שור פטור ממיחה
45 כיון שהוא ואדם דיתר דהיינו כמו (פול טו) הכוונה עשרה בני אדם בעשר מקלות
46 דכתב אחת דברי דכל פטור וכוין דלא מיתחייב מיתה לא מיתחייב בופר דלעיל
47 בפ' ד' (ו' טו). משעם דרבא ס"ל ברבא דאמר דאי אין השור בסקילה
48 אין הנבעלים משלמין בופר דאמר בהדיא דשלא בכונה משלם דמים ונראה
49 דלא איירי בשדחפיה שניהם בבת אחת אלא כל אחד בפני עצמו: לענין
50 כלים ושור פסולי המוקדשין. כשנגפו מיירי דאי לא נפדו אדם ושור נמי פטורין
51 מדכתיב רעהו מיתה דכבוד פטור ביון שפדו והא הוי המיתה שלו למי' פודין
52 לפדותו לאחר מיתה דבעינן העמדה והערכה ואפילו למי' אין פודין קשה ומוכח בפרק כל שעה (פסחים דף טו) דהיינו דווקא להאכילן לכלבים אכל להסיקן תחת
53 תבשילו פודין לכ"ע בשמעתא דאוכל חמץ של הקדש במועד מעל ומסיק רב אשי לכ"ע אין פודין בו דכ"ע דבר הגורם לממון לאו כממון דמי ובפולוגתא
54 דר' יוסי הגלילי ורבנן קמפלגי אלמא מדמעל פודין להסיקו תחת תבשילו או לצורך הנאה אתרת וכן פי' שם הקונט' ואין לתמוה מ"ש אכילת כלב משאר הנאות
55 דדלקא ביון דמעטיה מאוכלת ולא לכלבך לית לן למעוטי אלא כיוצא בה אכילה ומיהו אליבא דרב יוסף דמפרש התם לעולם בפודין הקדשים להאכילן
56 לכלבים קמפלגי צ"ל ודאי דאין חילוק בין אכילת כלב לשאר הנאות ושםא רבא ברב יוסף ס"ל: נפקא ליה מזהמת יהיה לו דשור. ואע"פ דלא ילפינן שור
57 מבור לפטור הויקא שאין המיתה שלו מ"מ ילפינן בור משור לבעלים מטפלין בגבילה דג' קראי בתיבי כדאמרין בפ' (דף טו) איפוך אמא. וא"ת אם כן רעהו
58 דכתב ורמנא לקח לי לאפוקי הקדש וי"ל דאפוקי הקדש שנגח הדיט אך קשה דמשור איש נפקא:

מבאר רבא: **מאי טעמא** בור פטור על שור פסולי המוקדשין, **אמר קרא**,
(שמות כא לד) **בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם**, כסף ישיב לבעליה וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ, אין
הכתוב המחייב בנזקי בור מדבר אלא **כְּמִי שֶׁהָמַת שָׁלוֹ** – שיכול למכור
הנבילה להאכילה לכלבים, **יֵצֵא זֶה** – שור פסולי המוקדשין, **שֵׁאִין הָמַת**
שָׁלוֹ אלא טעון קבורה.
הגמרא מבררת את שיטת רבא ומקשה, **לְמִימָרָא דְּפִשְׁטָא לִיה לְרַבָּא**
ששור פסולי המוקדשין שנפל לבור בעל הבור פטור, **וְהָא מִיפְּעֵינָא דְּעֵי לִיה**
לְרַבָּא. דְּכַעֲי רַבָּא שׁוֹר פְּסוּלִי הַמוֹקְדְּשִׁין שֶׁנֶּפֶל לְבוֹר, מָהוּ הָאֵם הָאֵי –
הפסוק של **וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ**, בא ללמדנו שחייב בור הוא **כְּמִי שֶׁהָמַת שָׁלוֹ**,
יֵצֵא זֶה – שור פסולי המוקדשין **שֵׁאִין הָמַת שָׁלוֹ** ממבואר לעיל, **אִי דִּילָמָּה**
יש לומר שהפסוק **וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ** **לְבַעֲלִים מְטַפֵּלִין בְּנִבְלָה הוּא דְּאֵתָא**
כלומר, אנו למדים מהפסוק שהבעלים של השור שמת בבור נוטלים את
הנבילה, ושמין להם כמה היא שווה, והמוזיק מוסיף עליה ומשלים לו דמים
עד כדי שוויי של השור בזמן שהיה חי. ואם כן, כיון שהסתפק רבא האם
שור פסולי המוקדשין פטור, כיצד מצאנו כאן שפטר בפשיטות. מתרצת
הגמרא. **בְּתֵר דְּכִבְיָא הָדִיר פֶּשְׁטָא** – לאחר שהסתפק חזר ופשט שפסוק זה
בא ללמד פטור בור בשור פסולי המוקדשין.
שואלת הגמרא, כיון שלמדים מהפסוק וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ לפטור פסולי
המוקדשין, **אֵלָא כְּעֵלִים מְטַפֵּלִין בְּנִבְלָה מָנָא לִיה לְרַבָּא.** משיבה הגמרא,
נִפְקָא לִיה מִן הַפְּסוּק (שמות כא, לו) 'שֶׁלֶם יִשְׁלַם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהָמַת
יִהְיֶה לוֹ' דְּשׁוֹר – הנאמר בפרשת שור שנגח שור. מקשה הגמרא, **מָנָא**
חַיִּית דְּוְהָמַת יִהְיֶה לוֹ' דְּשׁוֹר מִפְּקַת לִיה לְבַעֲלִים מְטַפֵּלִין בְּנִבְלָה – ומה
ראית שמהפסוק וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ שנאמר לגבי שור אתה מוציא דורש את
דין בעלים המטפלים בנבילה, ואילו **וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ** הנאמר בפרשה דְּבִבּוֹר,
מִפְּקַת לִיה – אתה דורש ממנו **כְּמִי שֶׁהָמַת שָׁלוֹ** – לפטור שור פסולי
המוקדשין שנפל לבור, **אִיפּוּךְ אֲנָא –** מדוע לא תדרוש להיפך, ויצא ששור
שנגח שור פסולי המוקדשין לאחר פדיון פטור, ואילו אם נפל שור כזה לבור
בעל הבור חייב. מתרצת הגמרא, **מִתְקַבְּרָא להעמיד הַפְּטוּר גַּבִּי בּוֹר,**
הוֹאִיל וּפְטוּר בּוֹ אֵת הַכְּלִיָּם, שדבר זה מלמדנו שהמוזיק של בור קל
מהמוזיק של שור, לכך גם את פטור פסולי המוקדשין נעמיד בו. דוחה
הגמרא, **אֲדַרְבֵּה מַסְתַּבֵּר להעמיד הַפְּטוּר גַּבִּי שׁוֹר, שֶׁכֵּן פְּטוּר בּוֹ בְּשׁוֹר**
תם חֲצִי נֶזֶק. משיבה הגמרא, **כּוֹלִיָּה נֶזֶק מֵיִתָּה לֹא אִישְׁכֶּחֶן –** על כל פנים
לא מצאנו פטור של נזק שלם בשור אלא בבור, ולכך יותר מסתבר להעמיד
פטור שור פסולי המוקדשין בבור:
שנינו במשנה: **נֶפֶל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכָלִיו וְנִשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ חַיִּיב עַל הַבְּהֵמָה וּפְטוּר**
על הכלים. מבאר הגמרא: נידון זה אם חייבים על נזקי כלים בבור שנוי
במחלוקת תנאים, וּמִתְנִיתִין ששנינו שפטור על הכלים, **דְּלֹא בְּשִׁיתָ רַבִּי**
יְהוּדָה היא אלא כחכמים. דְּתַנְיָא בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּיב עַל נֶזֶק־**
כְּלִיָּם בְּבוֹר – אם נפלו כלים בבור ונשברו חייב בעל הבור לשלם.
מבאר הגמרא את מקור מחלוקתם של רבי יהודה וחכמים בדרשת הפסוק:
מָנָא טַעְמָא דְּרַבְּנָן שֶׁפְטוּר עַל הַכְּלִיָּם, דְּאִמְרָא קְרָא גְבִי חַיִּיב נֶזֶק־ (שמות
כא לד). **יְכִי יִפְתָּח אִישׁ בּוֹר אִי כִי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר לֹא יִכְסְנוּ וְנִפְלַ שְׁמָה שׁוֹר**
אוֹ חֲמור, ומה שלא נאמר בפסוק וְנִפְלַ שְׁמָה הַנוֹפֵל אלא מפורט שור
וחמור, דרשו חכמים שבא הפסוק למעט שחייבים רק על נזקי **שׁוֹר וְלֹא**
על נזקי **אֲדָם** הנופל בבור, וכן על נזקי **חֲמור** **וְלֹא** על **כְּלִיָּם** ואילו **רַבִּי**
יְהוּדָה המחייב על נזקי כלים, סובר שבמה שנאמר **שׁוֹר אוֹ חֲמור** תיבת
אוֹ מיותרת, ובאה לְרַבּוֹת אֵת הַכְּלִיָּם – שחייבים גם על נזקי כלים בבור.
שואלת הגמרא: וְרַבְּנָן, מה הם למדים מתיבת **אוֹ**.

בנפילה לבור שעומק פחות מעשרה.
מקשה הגמרא: **אִי־תִבְיָה רַבָּא לְרַב נַחְמָן ממשנתינו,** ששנינו **הָיָה** החפירות
פחותין מעשרה טפחים, וְנִפְלַ לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמור וְיָמַת פְּטוּר, **מָנָא**
טַעְמָא פטור, האם **לֹא מוֹשֵׁם דְּלִית בֵּיה חֲבִטָּה** הממיתה בעומק זה,
ומדוע הטרפת הבהמה שנפלה לעומק ששה טפחים.

שׁוֹר חוּלִין, וְשׁוֹר פְּסוּלִי הַמוֹקְדְּשִׁין – שנקדש למזבח ונפל בו מום ונפסל
ולא נפדה, והרי שעדיין הוא ברשות הקדש ואין חלים עליו דיני נזיקין,
שֶׁנֶּגְחָהוּ שְׁנִיהֶם שׁוֹר. (מָנָא יְנִיהוּ שׁוֹר פְּסוּלִי הַמוֹקְדְּשִׁין שׁוֹר בְּבוֹר – המיועד
להקרבה שנפל בו מום **דְּלֹא פְּרִיק לִיה –** שאינו בר פדיון). **אֲבֵי אֲמַר,** בעל
השור של חולין מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. **רַבִּינָא אֲמַר, מְשַׁלֵּם רַבִּיעַ נֶזֶק.** ואת שאר
התשלום הניזק מפסיד.
מבאר הגמרא את מחלוקתם: **הָא וְהָא בְּתָם –** בין לאביי ובין לרבינא
מדובר שהוגנח היה שור תם, ואילו היה לבדו היה משלם רק חצי נזק, אלא
הָא – רבינא שאמר שמשלם רבע נזק, סובר בְּרַבְּנָן (לעיל ע"א) שאין לגלגל
על שותף בהזיק את חלקו של חבירו, והואיל ולשל חולין יש שותף משלם
חצי חזיבו דהיינו רבע, והשאר שאי אפשר לגבותו שכן שור של הקדש
שהזיק פטור, הניזק מפסיד. **וְהָא –** ואביי שאמר משלם חצי נזק, סובר בְּרַבִּי
נָתָן (שם) שהשותף להזיק משלם חלק חבירו כשאי אפשר לגבות ממנו,
ולפיכך דנים את השור של חולין כאילו לבדו הזיק, ומשלם חצי נזק ככל
שור תם.
הסבר נוסף במחלוקת זו: **אִי־עֵית אִימָא** אביי ורבינא לא נחלקו כלל, **הָא**
וְהָא – ואביי ורבינא סוברים בְּרַבְּנָן שאין לגלגל על שותף להזיק את חלקו
של חבירו, וכל אחד משלם רק את חלקו, אלא **הָא –** רבינא שאמר שמשלם
רק רבע דיבר בְּתָם שהזיק, שלולי השותף היה משלם חצי נזק ועם שותף
רק רבע, והיתר הניזק מפסיד. **הָא –** ואביי דיבר בְּמוֹעֵד שהזיק, שלולי
השותף דינו לשלם נזק שלם, ועכשיו שיש לו שותף אין משלם אלא חצי
נזק והיתר הניזק מפסיד.
דעה אחרת מהי מחלוקת אביי ורבינא: **אִימָא דְּאִמְרָא, אֲבֵי אֲמַר** של חולין
משלם חֲצִי נֶזֶק, וְרַבִּינָא אֲמַר שמשלם כּוֹלִיָּה נֶזֶק. הגמרא מבאר את
מחלוקתם לפי דעה זו: **הָא וְהָא בְּמוֹעֵד –** אביי ורבינא מדברים כשהוגנח
הוא שור המועד, אלא **הָא –** אביי סובר בְּרַבְּנָן, שאין לגלגל על שותף
להזיק את חלקו של חבירו, לפיכך השור של החולין משלם חצי נזק שזוהו
חלקו בהזיק שהרי יש לו שותף בנזק, וְהָא – ורבינא סובר בְּרַבִּי נָתָן שכשאין
אפשרות לגבות מהשותף מגלגלים את חלקו על חבירו, ומאחר שאי אפשר
לגבות מהשותף שכן שור של הקדש שנגח פטור, משלם בעל שור החולין
את הנזק כולו.
הסבר נוסף במחלוקת לדעה זו: **אִי־עֵית אִימָא הָא וְהָא –** אביי ורבינא
סוברים בְּרַבִּי נָתָן שמגלגלים את חלקו של שותף על חבירו, ואין ביניהם
מחלוקת, אלא **הָא –** רבינא אמר את דינו בְּמוֹעֵד החייב נזק שלם, וכיון
שמגלגלים, הוא משלם את כל הנזק. וְהָא ואביי אמר את דינו בְּתָם, לפיכך
אמר שאף לאחר הגלגול אין לו לשלם אלא חצי נזק ככל תם, לפי שדנים
אותו כאילו הזיק לבדו.
דין אדם שור ובור ששלשתם היו שותפים בנזק: **אֲמַר רַבָּא, שׁוֹר וְאֲדָם**
שֶׁדָּחְפוּ דבר לְבוֹר, אִזִּי לְעֵנִין תְּשׁוּמָה עַל גִּזְיוֹן, בּוֹרָן – האדם והשור
הדוחפים ובעל הבור חֲיִיבִין בתשלום הנזק. לְעֵנִין תְּשׁוּמָה אֲדַרְבֵּה דְּכָרִים
– שהן צער ריפוי שבת ובושת, וְתְשׁוּמָה דְּמִי וְלָדוֹת – אם דחפו אשה הרה
ומת עובריה, אֲדָם חֲיִיב בתשלומים הללו וְשׁוֹר וְבוֹר פְּטוּר – פטורים מהם.
לְעֵנִין כּוֹפֵר הנאמר (שמות כא ל) בשור מועד שהמית אדם, וְשִׁלְשִׁים שֶׁל
עֶבֶד הכתוב (שם כא לב) במקרה שהמית עבד, שמשלם לאדוניו, שׁוֹר
חֲיִיב, וְאֲדָם וְבוֹר פְּטוּרִים, שלא נאמרו דינים הללו אלא בשור ולא באדם
ובור. לְעֵנִין כְּלִיָּם – כשהאדם והשור דחפו כלים לבור ונשברו, וכן כשדחפו
שׁוֹר פְּסוּלִי הַמוֹקְדְּשִׁין לאחר שנפדה, אֲדָם וְשׁוֹר חֲיִיבִין לשלם, וְבוֹר
פְּטוּר.

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שני עמ' ב

הדין, שאם שֶׁהָתָה בחיים אחר נפילתה יום אחד מַעֲתָ לַעֲת – משעת נפילה
עד למחרת בזמן זה, כְּשִׁירָה, לֹא אִפְסָדֶיהָ לְתוֹרָא דְּשׁוֹה בְּמָה קָפִי – לא
היה מפסיד את השור השהו בכמה קבים של קמח, שהיה ממתין לשחטו
עד מעת לעת, ושנא היה נשאר בחיים והיה מתברר שאינו טריפה. מוכיחה
הגמרא: **אֵלָמָא –** הרי דְּקָבְכָר רַב נַחְמָן שִׁישׁ חֲבִטָּה העלולה להמית

משיבה הגמרא: אם היה כתוב 'ונפל שמה שור וחמור' היה מקום לומר שאינו חייב אלא אם נפלו לבורו שור וחמור יחד, ולכן תיבת 'או', **מַכְעִי לִיה** **לְחֶלֶק** – נצרכת לחלק בין תיבת שור לתיבת חמור וללמד שגם אם נפל לבור שור לבד או חמור לבד בעל הבור חייב. שואלת הגמרא: וְלָרְבִּי יְהוּדָה שדרש 'או' לרבות כלים, מהיכן נלמד **לְחֶלֶק** – לחייב על שור לבד או חמור לבד. משיבה הגמרא, **מִן־נִפְלֵי נִפְקָא** – למד זאת ממה שכתוב 'ונפל' בלשון יחיד ולא כתוב 'ונפלו' בלשון רבים. שואלת הגמרא: וְלָרְבִּי – מדוע נצרכה תיבת 'או' לחלק, ואין למדים זאת מ'ונפל' בלשון יחיד. משיבה הגמרא: רבנן סוברים שהלשון **וְנִפְלֵי מוֹכָא מִשְׁמַע** – אין משמעותו בדיוקא נפילת יחיד, אלא אף בנפילת שור וחמור יחד אפשר שיכתב לשון 'ונפל', ולכן נצרך תיבת 'או' לחלק וללמד שגם בנפילת שור לחוד או חמור לחוד מתחייב בעל הבור.

מבואר בדברי חכמים, שמוזה שהתורה פירטה 'שור' ו'חמור' למדים למעט רק אדם וכלים, אך על שאר בעלי חיים חייב בעל הבור. שואלת הגמרא: מדוע ממועט מהפסוק רק אדם וכלים, הלא יש לדרוש את הפסוק באחד מ'ג מידות שהתורה נדרשת בהם, שבמקום שנכתב 'כלל' ואחר כך פורט בפסוק 'פרט' מסוים מאותו הכלל, הפרט הוא פירושו של הכלל, ואם כן **אֵימָא**, שכיון ש'נִפְלֵי' משמעותו **כָּלֵל**, דהיינו כל דבר הנופל, והמשך הפסוק 'שור וחמור' הוא **פֶּרֶט**, ובמקום שנאמר **כָּלֵל וּפֶרֶט** הדין נותן שאין **כָּלֵל אֵלָּא מֶה שֶׁפֶּרֶט**, ולכן יש לנו לומר שרק על 'שור וחמור' המפורטים בפסוק אין – יתחייב בעל הבור, אך על מִדֵּי אֲחֵרִינָא – כל שאר בעלי חיים לא יתחייב בעל הבור. מיישבת הגמרא: **אֲמַרְי**, כיון שבהמשך הפסוק נאמר **בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם** שמשמעותו שעל כל דבר שנפל לבור חייב לשלם, נמצא שחֲזוֹר הפסוק וְכָלֵל, ולכן הפסוק נדרש במידה אחרת מ'יג מידות, שכאשר נאמר **כָּלֵל וּפֶרֶט וְכָלֵל**, **אִי אִתָּה דִּין אֵלָּא בְּעִין הַפֶּרֶט** – הכלל השני בא לרבות כל דבר הדומה לפרט המפורש בפסוק, וְכֹה הַפֶּרֶט מְפֹרָשׁ בְּעֵלֵי חַיִּים – כשם שהפרטים המפורשים בתורה הם בעלי חיים, אֵי הכלל מרבה שֶׁכָּל בְּעָלֵי חַיִּים הם בכלל החיוב בבור.

שואלת הגמרא: עדיין מדוע כל בעלי חיים מתרבים מהכלל, והלא **אִי מֶה הַפֶּרֶט מְפֹרָשׁ דְּבַר שֶׁנִּבְלָתָה מִטְּמֵאָה בְּמַנְעַ וּבְמִשְׁא** – כשם ששור וחמור המפורטים בפסוק, נבלתם מטמאת את הנוגע בהם או הנושא אותם, אֵי הכלל שכאשר אחר כן אינו מרבה אלא **כָּל דְּבַר שֶׁנִּבְלָתָה מִטְּמֵאָה בְּמַנְעַ וּבְמִשְׁא**, דהיינו כל חיות ובהמות שיתחייב עליהם בעל הבור, **אֵיכָל עוֹפּוֹת** שנבלתם אינה מטמאה במגע ובמשא **לֹא** יתחייב עליהם בעל הבור שהרי אינם דומים לשור וחמור. משיבה הגמרא: **אִם כֵּן** – אם אין כוונת התורה לרבות אלא חיות ובהמות הדומים לגמרי לשור וחמור המפורטים בפסוק, מדוע כתבה תורה גם שור וגם חמור. נִבְתָּב רַחֲמֵנָא חַד פֶּרָטָא או 'שור או 'חמור' ודי בכך שנרבה דברים הדומים לו לגמרי, דהיינו שנבלתם מטמא במגע ובמשא. אלא בהכרח הפרט השני בא לרבות, שגם דברים שאינם דומים לגמרי לפרט כיון שאין נבלתם מטמא מגע ובמשא, אם הם עדיין דומים לפרט בכך שהם בעלי חיים, גם הם בכלל החיוב של בעל הבור, ולכן יחייבים גם על נזקי עופות בבור.

דוחה הגמרא את יישוב זה: אין הפרט השני מיותר לרבות כל בעלי חיים, כיון שאם היה כתוב רק אחד מהפרטים עדיין לא היו למדים ממנו שכל דבר שנבלתו מטמאת במגע ובמשא הוא בכלל החיוב, שהרי **הִי נִבְתָּב** – איזה מהפרטים די בכך שנכתבו, **אִי בְּתַב רַק 'שור', הֵנָּה אֲמִינָא קָרַב לִנְפִי מִזֶּבַח אִין שְׂאִינוּ קָרַב לִנְפִי מִזֶּבַח לֹא** – היה מקום לומר שרק בעלי חיים הדומים לשור וראויים לקרבן הם בכלל החיוב, אבל בעלי חיים שאינם ראויים לקרבן אינם בכלל החיוב, ולכן כתבה תורה 'חמור' כדי לרבות שגם בעלי חיים שאינם ראויים לקרבן הם בכלל החיוב אם הם מטמאים במגע ובמשא. **וְאִי בְּתַב רַחֲמֵנָא רַק 'חמור', הֵנָּה אֲמִינָא, קְדוּשׁ בְּכַבּוּדָּה אִין שְׂאִין קְדוּשׁ בְּכַבּוּדָּה לֹא** – רק בעלי חיים הדומים לחמור בכך שהבכור הנולד להם קדוש בקדושת בכורה הם בכלל החיוב, אבל בעלי חיים שאין בכורם קדוש בקדושת בכורה אינם בכלל החיוב, ולכן כתבה תורה 'שור' לרבות שגם שאר בעלי חיים שאין בהם קדושת בכורה הם בכלל החיוב. ונמצא שגם הפרט השני נצרך ללמד שכל דבר שנבלתו מטמא במגע ובמשא הוא בכלל החיוב, ואין לרבות ממנו כל בעלי חיים.

מיישבת הגמרא באופן אחר: אין שאר בעלי חיים מתרבים מ'כלל ופרט וכלל', אֵלָּא ממה ש**אֲמַר קָרָא** (שמות כא לד) גבי תשלומי בעל הבור, **בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלָיו וְהָמָת יִהְיֶה לוֹ** ומשמעות הפסוק **שֶׁכָּל דְּבַר מִיתָה** – ששייך בו 'זהמת יהיה לו' הוא בכלל החיוב, ומיתה שייכת בכלל הבעלי חיים.

מקשה הגמרא: מאחר ולמדים מ'זהמת יִהְיֶה לוֹ' שחייבי בור הם על דברים ששייך בהם מיתה, אם כן **כִּין לְרַבְּנָן דְּקָא מִכְעִי לִיהוּ לְכָלִים** – הסוברים שמיטע הכתוב 'חמור' ולא כלים, וְכִין לְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָא מְרַבִּי לִיהוּ לְכָלִים – הסובר שריבה הכתוב כלים מ'או', וכי **כָּלִים כֵּנִי מִיתָה נִינְהוּ** – הרי בכלים לא שייך מיתה, ומדוע לדעת רבנן צריך את תיבת 'חמור' למעט כלים. וכן לרבי יהודה, איך אפשר לומר ש'או' מרבה כלים והרי לא שייך בהם 'זהמת יהיה לו'. מתרצת הגמרא: **אֲמַרְי**, גם בכלים שייך לשון מיתה כיון ש**שִׁבְיָרְתָּן וְהָיָא מִיתָתָן**, ואף הם בכלל הפסוק 'זהמת יהיה לו', ולכן לרבנן נצרכה תיבת 'חמור' למעט אותם, ולרבי יהודה אפשר לרבותם מתיבת 'או'.

מקשה הגמרא: וְלָרַב דְּאָמַר (לעיל ג) **בּוֹר שֶׁחִיּוּבָה עָלָיו תּוֹרָה לְהַבִּילוֹ וְלֹא לְהַכְסוֹ** – רק על נזק הנגרם מחמת ההביל ואייר חס) שבבור חייבה תורה, אך על נזק הנגרם מחמת חבטה בקרקעית הבור פטור החופר, שהרי קרקע הבור לא נעשה על ידו ורק הבל הבור נעשה על ידו, אם כן **כִּין לְרַבְּנָן כִּין לְרַבִּי יְהוּדָה**, מדוע נאמרו פסוקים לרבות או למעט חיוב כלים בבור, וכי **כָּלִים כֵּנִי הַכְּלָא נִינְהוּ** – הרי כלים אינם נשברים מחמת הבל הבור אלא מחמת שנחבטו בקרקעית הבור, ואיך אפשר לחייב כלל על נזקי כלים בבור. מתרצת הגמרא: **אֲמַרְי**, התורה דברה **בְּחֻדְתִּי דְּמִיפְקֵי מִהַכְּלָא** – בכלים חדשים הפוקעים מחמת הבל הבור ואפשר לחייב על שביירתם.

מקשה הגמרא: איך אפשר לומר שהכתוב 'זהמת יהיה לו' בא לרבות כל דבר ששייך בו מיתה, הרי **הָאִי 'וְהָמָת יִהְיֶה לוֹ', מַכְעִי לִיה לְהַכְרִיכָא** – נצרך לדרשתו של רבא, **דְּאָמַר רַבָּא** (לעיל גא), **שׂוֹר פְּסוּלִי הַמוֹקְדָּשִׁין** – שור שהוקדש לקרבן ונפל בו מום ונפסל, שדינו שהוא נפדה ובשרו מותר באכילה אבל אסור להאכיל את נבלתו לכלבים, **שֶׁנִּפְל לְבוֹר, פְּטוּר** עליו בעל הבור, **שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָמָת יִהְיֶה לוֹ'**, ודרשו מכך, שלא חייבה תורה את בעל הבור לשלם לניזק אלא **כִּמִּי שֶׁחֶמֶת שָׁלוֹ** – על בהמה שנבלתה שייכת לבעליה ויכולים הם למורה, **וְצֵא זֶה שְׂאִין חֶמֶת שָׁלוֹ** – אך על שור פסולי המוקדשים שאין בעליהם יכולים למכור נבלתו שהרי הוא חייב בקבורה, אין בעל הבור חייב בנוזק, וכיון שהפסוק נצרך לדין זה ואינו בא לרבות כל דבר ששייך בו מיתה, חזרת השאלה מנן שחייבים אף על שאר בעלי חיים שנפלו לבור.

מיישבת הגמרא באופן אחר: שאר בעלי חיים אינם מתרבים מהפסוק 'זהמת יהיה לו' אֵלָּא ממה ש**אֲמַר קָרָא** (שם) **כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלָיו**, שלכך הוצרכה התורה לומר 'לבעליו' כדי לרבות שבעל הבור חייב על **כָּל נִזֶק דְּאִית לִיה בְּעָלִים**, ובכלל זה כל בהמות וחיות ועופות שיש להם בעלים. מקשה הגמרא: **אִי הֵכִי** – אם ריבתה תורה חיוב על כל דבר שיש לו בעלים, הלא **אֲפִילוּ עַל כָּלִים וְאֵרֶם** שיש לו בעלים כגון עבד כנעני, נִמִּי יתחייב בעל הבור. מתרצת הגמרא: אדם וכלים ממועטים ממה ש**אֲמַר קָרָא 'שור' וְלֹא אֲרֶם 'חמור' וְלֹא כָלִים**.

מקשה הגמרא: וְלָרַבִּי יְהוּדָה דְּקָא מְרַבִּי לִיהוּ לְכָלִים – הסובר שבעל הבור חייב בנוזקי כלים, **בְּשִׁלְמָא** תיבת 'שור' שכתבה תורה נצרכה, שהרי **מִכְעִי בִּיה אֲרֶם**, אֵלָּא תיבת 'חמור' **מֵאִי מִכְעִי בִּיה**, ומדוע נכתבה. משיבה הגמרא: אֵלָּא **אֲמַר רַבָּא**, חמור דְּבוֹר לְרַבִּי יְהוּדָה – תיבת 'חמור' הכתובה לגבי בור, לפי רבי יהודה, וכן **שֶׁה דְּאִבְיָה לְרַבִּי הַבֵּל** – תיבת 'שור' הכתובה לגבי השבת אבידה בפסוק **לֹא תִרְאֶה אֶת שׂוֹר אֲחִיךָ אוֹ אֶת שׂוֹן נִדְחִים וְהִתְעַלְמָת מֵהֶם הִשָּׁב תְּשִׁיבם לְאֲחִיךָ** (דברים כב א), לפי כולם קָשְׁיָא, למה נכתבו בפסוק:

שנינו במשנה, **נָפַל לְתוֹבוֹ שׂוֹר חֲרַשׁ שׂוֹמֵה וְקָמָן חֲרַשׁ**: שואלת הגמרא: **מֵאִי שׂוֹר חֲרַשׁ שׂוֹמֵה וְקָמָן, אִילִימָא** – אם נאמר שהכוונה לשור שֶׁל חֲרַשׁ, שׂוֹר שֶׁל שׂוֹמֵה, שׂוֹר שֶׁל קָמָן, אם כן משמע **הָא** אם נפל שׂוֹר שֶׁל פִּקְתָּ, פְּטוּר עליו בעל הבור, וכי היכן מצינו שהתורה פטרה על שור של פקח. מיישבת הגמרא: **אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, כוונת משנתנו לשׂוֹר שֶׁהוּא חֲרַשׁ, שׂוֹר שֶׁהוּא שׂוֹמֵה, שׂוֹר שֶׁהוּא קָמָן, שחייב בעל הבור עליהם.

בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף נד עמוד א – מותר מהדורת טובי'ס צט

תוספות

לחלק. דלא תימא אינו חייב עד שיפול שם שור וחמור בחד: ונפיל. לשון יחיד: **ונפיל טובא משמע.** וכמו נעשה בצלאל ואהליאבו (כסוף לו) ובא האות והמופת (דברים יז) ובא הארי ואת הדוב (מנחם לו ח): **מירי אחרינא לא.** ושאר מילי מנלן: **אף כל בעלי חיים.** לרבנן קומתרץ לה ולר' יהודה אתא או רבי אף שאר מטלטלין: **עופות.** אין מטמאין במגע ובמשא: **א"ב.**

דלא רבי אלא מאי דדמי ליה לפרטא משני צדדי: **לכתוב רחמנא חד פרט.** או שור או חמור ודרשין כל בעין הפרט ומדקרב איך אם אינו ענין לדרב שנגבלו מטמאה דהא אתי בכללא מנהו ענין לעופות דדמו לפרטא בחד צד דהנה בעלי חיים ואיכא למפרך השתא דתרווייהו צריכי מהיכא ממעט אדם מנהר מלתא דעופות מקשי ואזיל עד דמפיק ליה מכוליה טעמא: **שאין קדוש בכבורה לא.** בגון סוסים וגמלים כתב רחמנא שור דלא איצטרך דהא מכלל אתי לרובי אפי' סוסים וגמלים הואיל ודמו לפרטא משני צדדין בעלי חיים ונכלתו מטמא אבל עופות דלא דמו אלא בחד צד לא: **א"א.** לא תימא חור וכלל למדרשה בכלל ופרט וכלל אלא אימא אמר קרא והמת יתה לו כו': **כלים בני מיתה נינהו.** בתמיה ויל קרא למעטינהו לרבנן ורבי יהודה היכי מצי לרבויהיהו הא לא קרינן בהו והמת יתה לו: **שכיריהו וזו חיא מיתתו.** הלכך לרבנן אתא חמור למעטינהו הואיל ולא מיתה ממש היא ושור למעטי אדם שאינו מין בהמה ואי כתב רחמנא חד הנה אמינא למעטי אדם אבל כלים לא דבי קא ממעט בעלי חיים דכוותיה קא ממעט להכי איצטרך חמור ולרבי יהודה או לרובי כלים אתא אף ע"ג דלאו בני מיתה נינהו ממש ושור למעטי אדם בעלי חיים דכוותיה ולקמן פריך לר' יהודה חמור למה לי: **בחדתי.** חדשים: **שור פסולי המוקדשין.** שנפדה אין המיתה שלו וקיימא לן בבכורות בפרק ב' (דף טו.) גבי פסולי המוקדשין לאחר פדיונו תנא ולא ידעא בשר ולא חלב ואכלת ולא לכבדו: **שור ולא אדם.** שאינו מין בהמה: **ושא דאבידה.** כיון דכתיב לכל אבידת אחיך למה לי דכתב רחמנא חמור ושור ושה ושלמה ובפרק אלו מציאות דרשין להו לכולהו בר משה: **הא של פקח פטור.** בתמיה היכא פטריה קרא: **הא**

או מבעי ליה לחלק. האי סוגיא בר' יאשיה דמצריך או לחלק בכל דוכתן אבל לרבי יוחנן אין צריך או לחלק ותימא א"כ סוגיא זו דלא בהלכתא דבפ' השואל (כ"ח דף ס"ה) מוקי אביי ברבי יאשיה ורבא ברבי יוחנן וק"ל כרבא לגבי דאביי ובפ' אותו ואת בנו (נחלן דף ס"ה) גבי פלוגתא דר' חושין ור' אבהו משמע דתלמידי פלוגתא דרבי יוחנן ור' יאשיה נמי יש לתמוה למה אין רנ' פוסקין כמ"ד בר' יוחנן מפה מילתיה דרבא בפרק השואל: **הנה** אמינא קרב לגבי מוקח אין. תימא למה לא ילפינן הקא שור שור משבת ובמסקנא נמי דמרבין עופות מדכתיב ושיב לבעליו כל דאית ליה בעלים ליל גילף משור שור או חמור חמור משבת כמו חסימה ופריקה לקמן וממילא אמעט אדם דליכא למילף משבת דאמרינן לקמן (פ"ט) גבי כלאים להנהיג השקטיו ולא לדרב אחר וכן גבי תשלומי כפל והשבת אבידה מה צריך ריבוי לקמן גילף משבת ומיהו להפרשה דהר סיני נקחא דלא שייך למילף משבת דעדיין לא נאמרו עשרת הדברות ויל דבמקום ששייך לדרוש בכלל ופרט לא ילפינן שור שור משבת וכן כל הני דהנה דרשין בכלל ופרט דתשלומי כפל דרשין ליה ביהדיא במרובה (לסוף דף ס"ה) אי לאו רבויא דכל וכן יש לפרש בהשבת אבידה אבל בכל אחריני ויל דלא דרשיה בכלל ופרט וכלל:

קרב לגבי מוקח. בפ"ק דקדושין (דף ט.) גבי הענקא דכתיב צא גורן וקח לא ממעט כל דבר שאין קרב לגבי מוקח משום דבכלל גורן הוי כמה דברים שאין קריבים לגבי מוקח אבל בפ"ק דחולין (דף ס"ה) צ"ע דכתיב כל מעשה עזים תתחשאו דאמר עזים למעטי עופות ואמאי לא ממעטינן כל דבר שאין קרב לגבי מוקח ומיהו להחיות לישנא דאמר לקמן כל ריבויא הוא לא קשה מהתם: **בין** לרבי יהודה דמרב כלים כלים בני מיתה נינהו. וא"ת ומאי פריך כ"ש משום דלאו בני מיתה נינהו צריכי ריבויא לרבי יהודה ויל דלר' יהודה נמי הנה ממעט כלים מחמור אי לאו ריבויא וליה פריך בין לרבנן דממעטי להו כלים מחמור וכן

לרבי יהודה דמרב כלים מחמור הא לאו בני מיתה נינהו: **בין** לרבנן בין לר' יהודה כלים בני הקבל נינהו. אפילו למאן דאית ליה בפ' המניח (פס"ד דף ס"ה) דלרבי יהודה מפקדי נקיו לאחר נפילת פשיעה פטור וא"כ לא מחייב רבי יהודה אלא בבזבז ברשותו ופריך למיפטר כלים בהבטה דהבטה ידיה הוא מ"מ פריך שפיר דהיינו תכל משתעי קרא מדרש רב ונפל עד שיפול דרך נפילה דהיינו ידיה אתאי קס"ו ובהבט דמשתעי ביה קרא אית לן לאשבותי ריבויא דכלים לר' ומיהו אין נראה שידרוש ר' יהודה אפילו לרב עד שיפול דרך נפילה דכיון דלא מחייב אלא בבזבז ברשותו אין לו לדורשו כמו ששמואל אין דורשו משום דבכל מקום שיתחייב בהכל מתחייב בהבטה: **חמור** דבור לר' יהודה כו'. והא דלא קאמר נמי גם לב"ה דבריש הגזול קמא לקמן (דף ט"ז) דלא חשיב אלא הך דדמו דהנה בעלי חיים הקשה הר"ר משה מפונטיו"א ואימא דחמור אתא למעט שטרות ואר"י דלמאן דלא דאין דיקא דגרמי אפי' הוא עצמו וקמא דדאין דיקא דגרמי נמי לא מחייב אלא מדרבנן דבמוכב בפרק הבונס (לסוף דף ס"ה) דמיבעיא ליה אי עשו תפנת נגזל במסור או לא דיקא דגרמי דאורייתא למה לא עשו תפנת נגזל במסור כמו בנגזל: **שה** דאבידה לרבי הכל קשאי. וא"ת לגופיה אצטרך למה שור וכלל ונעשה כלל מוסיף על הפרט ואתרבו כל מילי דשור וחמור ושלמה אצטרך כל חד וחד למילתיה כדדרש בפ' אלו מציאות (כ"ח דף ס"ה) ואי לא שה דמיימר הנה משנייחד לפרט וכלל ולא הנה דרשין ביה מיד ויל דבכל מקום שיש פרט וכלל רגיל רבינו שמואל ליתן טעם למה לי לפרט כיון דאתרבי כל מילי ומפרש דשמן יש דברים שלא הנה מתרבי מהכלל אם לא שקדמו פרט להיות כלל מוסיף עליו ולרבות כל דבר והכא קים ליה לבעל השם דמאבידה סתם הנה שמעין שפיר כל אבידה כאילו יש פרט וכלל שאין למעט שום אבידה מבנין אב או מקו"א או בשום ענין וא"כ כאן פרט כדי שלא למעט מן הכלל שום דבר על ידי שום דין א"נ לכל אבידה כתיב והני לכל ריבויא לרבות כל אבידה כאילו יש פרט וכלל אף על גב דדרשין מניה בע"ז (דף ט"ז) לרבות המומק מכל מקום איכא למדרש נמי כל אבידה דאמרוייהו קאי ריבויא אאבידה ואחריה ומרבין כל אבידה דכל אחר ולקחיה:

בהמתך

בבא קמא דף נד עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שישי) קא

גמרא

הגמרא מבארת מהיכן למדה משנתנו שדינים אלו נאמרו בכל בהמות
 חיות ועופות. לגבי נפילת הבור בקפה ישיב לבעליו בתיב (שמות כא לד),
 וכוונת הפסוק לרבות שחיוב על כל דאית ליה בעלים דהיינו אף שאר
 בהמות חיות ועופות, בראמין – כמבואר לעיל (ע"א). לגבי הפרשת הר
 סיני נאמר (שם יט ג) 'אם בהמה אם איש לא יחיה' והכלל בכל מקום
 שתיה ככלל בהמה חיה, ותיבת 'אם' שנאמר בפסוק זה בא לרבות את
 העופות. וכן לגבי תשלומי כסף חייב בו אף על שאר מיני בעלי חיים
 ואפילו על דבר שאין בו רוח חיים, בראמין להלן (סב:). שהנאמר
 בתחילת הפסוק (שם כח) 'על כל דבר פשע' הוא כלל ובא לרבות כל
 דבר פשעה. וכן לגבי השבת אבידה כל דבר חייב בהחשבה שנאמר (דברים
 כב ג) 'וכן תעשה לכל אבדת אחיד'. וכן לענין חיוב פריקה, ליה 'תמור'
 'תמור' משבת – למדים גזירה שוה מ'חמור' האמור לגבי שבת בהמה
 בשבת ל'חמור' הכתוב גבי חיוב פריקה, וכשם שלענין שבת אף שאר
 בהמות חיות ועופות בכלל האיסור כך לענין פריקה כולם בכלל החיוב. וכן
 לענין חסימה, ליה 'שור' 'שור' משבת – למדים גזירה שוה מ'שור' האמור
 גבי שבת ל'שור' הכתוב גבי איסור חסימה. וכן לגבי איסור כלאים, אי
 בלאים דהרישה – גבי איסור לחרוש בשני מיני בהמות, ליה גזירה שוה
 'שור' 'שור' משבת, אי בלאים דהרישה – גבי האיסור להרביע כלאים,
 ליה 'בהמתך' 'בהמתך' משבת – למדים שאף כל שאר בעלי חיים בכלל
 האיסור, גזירה שוה מ'בהמתך' האמור לגבי שבת ל'בהמתך' הכתוב לגבי
 איסור הרבעת כלאים.
 מבארת הגמרא: ונבי שבת עצמה מנלן שכל בהמה חיה ועוף בכלל חיוב
 שבייתה, דתניא, רבי יוסי אומר משום רבי ישמעאל, בעשרת הדברות
 הראשונות שנאמרו בפרשת יתרו (שמות כ י) נאמר 'עבדך ואמתך
 ובהמתך' ולא הוסיפה התורה שור וחמור, ובעשרת הדברות האחרונות
 שנאמרו בפרשת ואתחנן (דברים ה יד) נאמר 'ושורך וחמורך וכל בהמתך',
 מבארת הברייתא ואף שחללא שור וחמור בכלל כל בהמה היו – כלולים
 במה שכתבה תורה וכל בהמתך, ולמה נכתבו בלחוד, לומר
 לה, מה שור וחמור האמור כאן – גבי שבת, גם תיה ועוף ביצא בהן,
 אף כל מקום שכתבה תורה שור וחמור, כוונתה שגם תיה ועוף ביצא בהן.
 שואלת הגמרא: מנין שגבי שבת אף חיה ועוף בכלל האיסור, והלא אחד
 מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהם הוא, שבמקום שהתורה כתבה 'כלל'
 ואחר כך פרט מסוים מאותו כלל, הפרט הוא פירושו של הכלל, ואם כן
 אימא, שכיון שבהמה' דנאמרה בדברות הראשונות היא 'כלל', שהרי
 משמעותה כל בהמה, ו'שורך וחמורך' דנאמרו בדברות האחרונות הם
 'פרט', נמצא שיש כאן כלל ופרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט, ולכן
 שור וחמור המפורטים בפסוק אין – יש עליהם חיוב של שבייתה, אבל מדי
 אחריות לא – על שאר בעלי חיים אין חיוב שבייתה. מיישבת הגמרא: אמרי,
 כיון ששוב נאמר 'וכל בהמתך' בדברות האחרונות, נמצא שתור הכתוב
 וכלל, ולכן הפסוקים נדרשים במידה אחרת מ"ג מידות, שכאשר נאמר
 'כלל ופרט וכלל' אי אתה דן אלא בעין הפרט – הכלל השני בא לרבות
 כל דבר הדומה לפרט המפורש בפסוק, ומה הפרט מפורש בעלי חיים –
 כשם ששור וחמור המפורטים בפסוק הם בעלי חיים, אף כל שאר בעלי
 חיים הם בכלל חיוב שבייתה.
 שואלת הגמרא: מדוע כל בעלי חיים מתרבים מהכלל, והלא אימא, מה
 הפרט מפורש דבר שנכללו מטמא במגע ובמשא – כשם ששור וחמור
 המפורטים בפסוק נבלתם מטמאת את הנוגע והנושא אותם, אף כל דבר
 שנכללו מטמא במגע ובמשא הרי הוא בכלל חיוב שבייתה והיינו כל
 בהמה וחיה, אכל עופות שאין נבלתם מטמאת במגע ובמשא לא. מיישבת
 הגמרא: אמרי, אם כן – אם אכן כוונת התורה לכלול רק דבר הדומה לפרט
 לגמרי, כגון דבר שנבלתו מטמאת במגע ובמשא, מדוע כתבה תורה גם שור
 וגם חמור. נכתוב דהמקרא רק חר פרטא או 'שור או חמור', ודי בכך שנדמה
 אליו רק דברים הדומים לו לגמרי, דהיינו שנבלתם מטמאת במגע ובמשא,
 אלא בהכרח הפרט השני בא לרבות שגם דברים שאינם דומים לגמרי
 לפרט, אם הם עדיין דומים לפרט בכך שהם בעלי חיים, כגון עופות, גם הם
 בכלל חיוב שבייתה.
 דוחה הגמרא את יישוב זה, משום שאם היה כתוב רק אחד מהפרטים עדיין

שואלת הגמרא: משמע שרק על שורים אלו חייב בעל הבור, האם נפל
 שור שהוא פקח, פטור בעל הבור, דהרי לא מצינו שהתורה פטרה בשור
 פקח. מיישבת הגמרא: אמר רבי ירמיה, אין כוונת המשנה שרק על שור
 שהוא חרש או שוטה או קטן חייב, אלא לא מפעמי קאמר – כוונתה לחדש
 שלא רק על שור פקח חייב אלא גם על שור חרש שוטה וקטן חייב, דהיינו,
 לא מפעמי – אין צריך לומר שאם נפל שור שהוא פקח דתייב בעל הבור,
 אכל אם נפל שור חרש שוטה וקטן, אימא – שגם תאמר שהרשות נתונה
 לו, או קטנותו נתונה לו ליפול, ולכן ליפטור בעל הבור, קא משמע לן
 משנתנו שגם על שורים אלו חייב בעל הבור.
 מקשה הגמרא: אמר ליה רב אחא לרבנא, והלא התניא בברייתא, נפל
 לתוכו בר דעת פטור. מאי לאו כוונת הברייתא לשור בר דעת, ואם כן
 מבואר שאינו חייב אלא על שור חרש שוטה וקטן. מתרצת הגמרא: אמר
 ליה, לא – אין כוונת הברייתא לשור, אלא לאדם – כלומר שאם נפל אדם
 בר דעת פטור, אבל בנפילת שור בין אם הוא פקח ובין אם הוא חרש שוטה
 וקטן, חייבים עליו.
 מקשה הגמרא: אלא מעתה אחר שפירשנו שכוונת הברייתא לאדם, אם כן
 משמע שרק על אדם כן דעת הוא דפטור, הא על אדם שהוא לאו כן
 דעת הוא דחייב, ואין אפשר לומר כן הרי 'שור' ולא אדם בתיב – הפסוק
 'שור' ממעט שאינו חייב כלל על אדם. מתרצת הגמרא: אין כוונת הברייתא
 שדוקא על אדם כן דעת פטור, אלא מאי 'כן דעת' ששנינו בברייתא. מין
 כן דעת, והיינו כל אדם. מקשה הגמרא: אמר ליה רב אחא, והלא התניא
 בברייתא אחרת, נפל לתוכו שור כן דעת פטור, ומבואר שרק על שור
 שאינו כן דעת חייבתו תורה. מתרצת הגמרא: אלא אמר רבא אכן כוונת
 המשנה כפי שנתבאר בתחילה, שאם נפל שור והוא חרש, או שור והוא
 שוטה, או שור והוא קטן, דקא על שורים אלו חייב, אכל אם נפל שור
 והוא פקח, פטור, מאי מעמא, כיון דבעי ליה עיוני ומייל – שור פקח היה
 לו להתבונן בהליכתו ולהזהר שלא ליפול בבור, ולכן לא נחשב בעל הבור
 פושע לגבי נפילת שור כן דעת. מביאה הגמרא ראייה לדין זה: תניא גמי
 הני, נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן ושור סומא – עורר ושור פקח
 שמחלק בליקל, תייב עליהם בעל הבור, כיון שגבי שורים אלו שאינם
 יכולים לראות את הבור בעל הבור פושע, אבל אם היה השור פקח ומהלך
 ביום, פטור עליו בעל הבור.

משנה

בכמה ענינים מצינו בתורה שפרטי דיניהם נאמרו על 'שור', ומשנתנו
 מבארת שאין כוונת התורה דווקא שור, אלא בין בשור ובין בשאר בהמות
 וחיות ועופות. מבארת המשנה: אחד שור ואחד כל בהמה שווים לגבי
 נפילת הבור, שעל אף שנאמר (שמות כא לג) 'ונפל שמה שור או חמור',
 אין הכוונה שחיוב רק על 'שור' אלא אף בשאר בהמות הדין כן. וכן
 להפרשת הר סיני – לגבי ציווי התורה שפירשו את עצמם ואת בהמתם
 מלעלות להר סיני קודם מעמד הר סיני, נאמר (שמות יט ג) 'אם בהמה אם
 איש לא יחיה', וכוונת התורה גם לחיה ולעופות, כמבואר בהמשך המשנה.
 וכן לתשלומי כסף – לגבי חיוב גנב בתשלומי כפל, נאמר (שמות כב ג)
 'מזור עד חמור עד ששה חיים שנים ושלם', וכוונת התורה לחייב אף על
 גביית כל בהמה. וכן לגבי השבת אבידה שנאמר בה (דברים כב א) 'לא
 תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם
 לאחריך', כוונת התורה להשבת כל בהמה. וכן לפריקה – מה שנאמר
 (דברים כב ד) 'לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת
 מהם הקם תקים עמו', כוונת התורה לכל בהמה. וכן לחסימה שנאמר בה
 (דברים כב ד) 'לא תחסם שור בדישו', כוונת התורה לכל בהמה. וכן
 לבלאים – הנאמר לגבי איסור הנהגה בכלאים (דברים כב י) 'לא תחרש
 בשור ובחמור יחד', כוונת התורה לכל שני מיני בהמה, ומה שנאמר לגבי
 איסור הרבעת כלאים (ויקרא יט יט) 'בהמתך לא תרביע בלאים', כוונת
 התורה גם לחיה ועוף. וכן לשבת – מה שנאמר לגבי חיוב שבייתה בהמה
 בשבת (דברים ה יד) 'ושורך וחמורך וכל בהמתך' וכן תיה ועוף ביצא בהן
 – אף חיה ועוף דינם כבהמה לגבי דינים אלו. מבארת המשנה: אם כן למה
 נאמר בפסוקים אלו 'שור או חמור', אלא משום שדבר הכתוב בחזוה –
 התורה דברה על בהמות אלו שדרך בני אדם להשתמש בהם לצרכם.

נאמר בהם 'טוב' – במצות כבוד אב ואם נאמר (דברים ה טז) 'כבד את אביך ואת אמך כאשר צוה ה' אלהיך למען יאריך ימים ויטב לך'. אמר לו רבי חייה בר אבא, עד שאמה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו, כיון שאני יודע אפילו אם נאמר בהם טוב אם לאו, כלך – לך לשאל אצל רבי תנחום בר חנילאי, שהיה רגיל ללמוד אצל רבי יהושע בן לוי, שהיה בקי באגדה. אול לגביה – הלך אצל רבי תנחום ושאלו, אמר ליה רבי תנחום, מפני – מרבי יהושע בן לוי לא שמעתי ביאור בזה, אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא, ואמרי' – ויש אומרים שהיה אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא, לא כתבה התורה 'טוב' בלחות ראשונות הואיל וסופן של לחות אלו להשתפר. מבארת הגמרא: וכי סופן להשתפר מאי הוי – מה בכך שסופן להשתפר, אמר רב אחי, אם היה נכתב 'טוב' בלחות אלו שנשברו, חס ושלום פסקה מושב משראל על ידי שבידתן. מביאה הגמרא עוד בענין 'טוב': אמר רבי יהושע, הרוצה אות מ"ת בחלומי, סימן יפה לו. מבררת הגמרא: מאי טעמא שזה סימן יפה, אילימא משום דקתיב 'טוב', ולכך האית ט"ת מרמזת על טובה הכתובה באות ט"ת, והלא אין זה מוכרח, שכן אימא שמרמזים לו על מה שאמר הנביא ישעיהו לגבי מפלת בבל (ישעיהו יד כג) 'והטאתיה במטאתא השמר' שהיא לשון של רעה הכתובה באות ט"ת. משיבה הגמרא: אין לפרש שהוא רמז ל'טאתא' שהיה חד מ"ת קאמרינן – רבי יהושע אמר את דבריו כשראה אות ט"ת אחת, ואילו בתיבת 'טאתא' נכתבה אות ט"ת פעמיים. שואלת הגמרא: והלא עדיין אימא שמרמזים לו על הפסוק שנאמר לגבי חטאי ירושלים (איכה א ט) 'טמאתה בשוליה' שהיא לשון של רעה הכתובה באות ט"ת אחת, משיבה הגמרא: מ"ת ב"ת קאמרינן – דברי רבי יהושע נאמרו, כשראה בחלומי את האותיות ט"ת וב"ת ולכן אין לפרש שרמזו לו על תיבת 'טמאתה'. שואלת הגמרא: והלא עדיין אימא שהאותיות ט"ת וב"ת מרמזים על הפסוק שנאמר לגבי חורבן ירושלים (איכה ב ט) 'מקעו בארץ שעריה'. מבארת הגמרא באופן אחר: אלא הטעם שהרואה אות ט"ת בחלומי סימן יפה לו, הואיל ופתח בו הפתוח לטובה תחילה – כיון שהאות ט"ת הראשונה בתורה היא לטובה, שהרי מהפסוק הראשון 'בראשית ברא אלהים' עד הפסוק (בראשית א ד) 'וירא אלהים את האור' לא קתיב מ"ת, ורק בפסוק זה נאמר 'וירא אלהים את האור כי טוב'. ואמר רבי יהושע בן לוי, הרוצה תיבת 'הקסד' בחלומי הרי זה סימן שהסוד עליו מן השמים ופדאוהו, כיון שתיבת 'הספד' מרמזת לתיבות חס ופדה, ומבארת הגמרא, הני מילי בפתיקא – רמז זה אינו אלא כשראה את תיבה זו כתובה, אבל אם שמע כן אין זה מרמז על כך. שנינו במשנה: שהנאמר בתורה בקהמך לא תרביע בלאים' (ויקרא יט יט). אין זה דווקא בבהמה, אלא וכן תיה וצוף פיוצא בהן וכו'. אמר ריש לקיש, כאן שנה רבי – ממה ששנה רבי במשנתנו שאסור להרביע שני מיני עופות זה בזה משום כלאים למדנו, שאף תרגול וטיוס, ופיוצי בלאים זה בהן ואסור להרביעם זה בזה. שואלת הגמרא: פשיטא משום שונים הם ואסורים משום כלאים. מיישבת הגמרא: אמר רב תיבא, משום דרבו בהרי הרי – כיון שהם גדלים זה אצל זה, מהו דתיבא מין חד הוא – שמה תאמר שנחשבים כמין אחד ומותרים זה בזה, קא משמע לן ריש לקיש ששלשה מינים הם ואסורים זה בזה. מביאה הגמרא עוד מיני עופות האסורים בהרבעת כלאים: אמר שמואל,

אזון של ישוב ואזון הבר שני מינים הם, ולכן הם בלאים זה בהן ואסור להרביעם זה עם זה. מקשה הגמרא: מתקין לה רבא בר רב חנן, מאי טעמא ששני מינים הם, אילימא – אם משום, דהאי ארץ קוציה – זה חרטומו ארוך והאי זוטא קוציה – זה חרטומו קצר, והרי אלא מעתה לפי טעם זה, אף נמלא פרסא – גמל פרסי, ונמלא טייעא – וגמל ערבי, דהאי אלים קוציה – שזה צוארו עב, והאי קטין קוציה – זה צוארו דק, הרי נמי דהווי בלאים זה בהן – וכי גם בהם נאמר ששני מינים הם ואסור להרביעם זה בזה משום כלאים. מיישבת הגמרא: אלא אמר אביי, סימן אחר יש לכך ששני מינים הם, שהרי אין הזכרים שבהם דומים זה לזה, כיון שזה ביצי מבחין – אוז הבר ניכרים ביצי וזכרות מבחין, וזה ביצי מבחין – ואילו אוז של ישוב אין ביצי וזכרות ניכרים מבחין. רב פפא אמר סימן אחר ששני מינים הם, שהרי אין הנקבות דומות זו לזו, הא מעונה חדא בייעתא בשיחלא – נקבת אוז הבר אינה טעונה אלא ביצה אחת בכל פעם, ורק אחר שמטלת אותה היא נטענת בביצה אחרת, והא מעונה חדא בייעתא בשיחלא – ואילו נקבת אוז של ישוב טעונה כמה ביצים בבת אחת. אמר רבי ירמיה אמר ריש לקיש, המרביע שני מינים שבים – מיני בעלי חיים הגדלים בים, לוקה. מבארת הגמרא: מאי טעמא, אמר רב אדא בר אבהו, משמיה דעולא, אתיא למיניה' למיניה' מינשה – למדים כן בגזירה שוה, נאמר תיבת 'למיניה' גבי מינים שבים בפסוק (בראשית א כא) 'ואת כל נפש החיה הרמשת אשר יצרו המים המינים', ונאמר תיבת 'למיניה' בהמשך הפסוק 'ואת כל עוף הים למיניה' לגבי מינים שביבשה, וכשם שמינים שביבשה אסורים בהרבעת כלאים כך מינים שבים אסורים. מביאה הגמרא נידון באיסור הנהגת כלאים: בעי רבקה – רחבה הסתפק, המנהיג בעצמו ושיבויטא – קשר קרן לעז דוג, והדג צף במים והעז מושך עמו על שפת המים, מהו – האם עובר בכך על איסור להנהיג בכלאים, מי אמרינן, בין דעין לא נחית בים – כיון שהעז אינו יורד לים, ושיבויטא לא סליק לבישה – דג אינו עולה ליבשה, לא כלום עבד – לא עבר על איסור במה שהנהיג קרן על ידי שניהם, שאין זה נחשב כהנהגה יחדיו, או דלמא כיון שסוף סוף השתא מיהת קא מנהיג – עכשיו הוא מנהיג קרן על ידי שניהם, הרי זה נחשב הנהגה יחדיו, ועובר בכך על איסור כלאים. מקשה הגמרא: מתקין לה רבינא, איך אפשר לצדד ולומר שבהנהגתם יחדיו עובר באיסור כלאים על אף שהם בשני מקומות, וכי אלא מעתה אם חייב חטא ושעורה בידו, וזרע חטה בארץ – בארץ ישראל שהוא מקום שאסור לזרוע בו כלאים, ושעורה זרע בחוצה לארץ שהוא מקום שמוותר לזרוע בו כלאים, שהרי איסור כלאי זרעים היא מצוה התלויה בארץ, הרי נמי דמתיב – האם גם בזה נאמר שכיון שחייבים זרעם יחדיו על אף שזרעם בשני מקומות נפדדים עבר על איסור כלאי זרעים, וכשם שבאופן זה דאי לא עבר על איסור כלאי זרעים, כך מנהיג בעז דג לא עבר משום איסור הנהגה בכלאים. מתרצת הגמרא, אמר, הרי השתא – אין זה דומה לזה, שהרי הים – זורע חטה בארץ ושעורה בחוצה לארץ פטור, משום שאמנם ארץ מקום חיובא – ארץ ישראל הוא מקום שחייבים על זריעתו בכלאים, אך כיון שהוצאה לארץ לא מקום חיובא – אין חייבים בו על זריעת כלאים, ואם כן לא זרע את שני המינים במקום האסור בזריעה, אבל קבא – במנהיג על ידי עז שביבשה דג שבים, אידי ואידי חיובא הוא – גם מיני יבשה וגם מיני דגים יש בהם איסור כלאים, שהרי אם היה מנהיג קרן על ידי שני מיני בהמות, או שהיה מנהיג ספינה על ידי שני מיני דגים היה חייב משום כלאים, ולכן גם כשמנהיג על ידי עז דג יש מקום לצדד שחייב בכך משום כלאים:

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שני עמ' א

הוא או בנו בעון חמור, עד שלא עמדה לו זכות חפירת הבורות לרבים להציל בנו, שנאמר (תהלים ג) 'סביביו נשערה מאד' מלמד הכתוב שהקדוש ברוך הוא מתקין עם סביביו, והם הצדיקים הדבקים בו, ליפרע מהם אפילו כשעוברים עבירה קלה כחוט השערה. רבי נחניא אמר, יש ללמוד זאת מהקא, שנאמר (שם פט ח) 'אל נערין בסוד קרשים רבה ונורא על כל סביביו', שמיטיל אימת משפטיו על סביביו, ומקפיד עליהם ביותר.

מביאה הגמרא מימרא נוספת בענין דקדוק הדין: אמר רבי חנינא, כל האומר הקדוש ברוך הוא ויתן הוא, שלא להעניש בני אדם על חטאם בלא שיחזרו בתשובה, ויתרו תניין – יפקרו חייו וגופו, כיון שמורה לרבים לחטוא, ולא להתיירא מעונש. שהיה נאמר (דברים לב ד) 'הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט', ואין מותר בלא משפט. מביאה הגמרא מימרא נוספת בענין זה: אמר רבי חנא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני, מאי דקתיב

בבא קמא. פרק חמישי – שור שנגח את הפרה דף נה עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס קג רש"י תוספות

נאמר בהן טוב. גבי ביבור אב ואם דכתיב בהן למען ייטב לה: ופתח בו. טי'ת
שבתוקה ראשון בתורה נאמרה לטובה: הספד. תיבה זו לבדה תראה: באן
שנה. במשנה זו דקתני בלאים נהג בעופות למדנו דכל עופות בלאים זה בזה מין
בשאינו מינו: טו'ם. פוא'ן בלע'': פסיוני. מין שליו שקורין פירדיון: קועיה.
חרטומו ביי'ק בלע'': טי'עא. ערבי: אלי'ם
קועיה. צאורו עב: קטין. דק: בי'ציו
מבחיין. ביצי חזירות ניבין באור הכר
מבחיין: בשיחלא. בטעינה אחת אור בר
אינו טוען ביצה שנה עד שתלד את
הראשונה: הנתיב בעי'א ושיבוטא. קשר
קרו' לעו דג זה עף על המים וזה מושך
עמו על שפת הים: בלאים בחוצה לארץ לא
נהגה דמנהג התלויה בארץ היא וכל חובת
קרקע אין נהגה אלא בארץ מן התורה: אידי
ואידי מקום חיוכא. אם היה מנהיג ספינה
בים בשני דגים של שני מינין חייב דהא
דרשינן למינהו למינהו מיבשה:
הדרן עלך שור שנגח את הפרה

בארץ שעריה אלא הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחילה שמבראשית עד וירא אלהים את
האור לא כתיב ט"ת וא"ר יהושע בן לוי הוזהר הספד בחלומו חסו עליו מן השמים ופדאוהו
הני מילי בכתבא: וכן היה ועוף כיצא בהן וכו': אמר ר"ל באן שנה רבי תרגול טו'ם ופסיוני
בלאים זה בזה פשיטא אמר רב חביבא משום דרבו בהדי הדדי מהו דתיקא מין חד הוא קמ"ל:
אמר שמואל אור ואורו הכר בלאים זה בזה מתקיף לה רבא בר רב חנן מאי טעמא אילימא
משום דהאי אריך קועיה והאי וזטר קועיה אלא מעתה גמלא פרסא ונמלא טי'עא דהאי אלי'ם
קועיה והאי קטין קועיה הכי נמי דהו' בלאים זה בזה אלא אמר אביי זה ביציו מבחיין וזה
ביציו מבפנים רב פפא אמר הא מעונה חדא בעתא בשיחלא והא מעונה כמה בעתא בשיחלא
א"ר ירמיה אמר ריש לקיש המרביע שני מינים שבים לוקה מאי טעמא אמר רב אדא בר
אבהו משמיה דעולא אתניא למינהו למינהו מיבשה בעי רחבה המנהיג בעי'א ושיבוטא מהו
מי אמרינן ביו'ן דעי'א לא נחית בים ושיבוטא לא סליק ליבשה לא כלום עביד או דלמא השתא
מיתה קא מנהיג מתקיף לה רבינא אלא מעתה חיבר חטא ושעורה בידו וזרע חטא בארץ
ושעורה בחוצה לארץ הכי נמי דמחייב אמרי הכי השתא התם ארץ מקום חיוכא חוצה לארץ
לא מקום חיוכא הכא אידי ואידי חיוכא הוא:

הדרן עלך שור שנגח את הפרה:

לא פריך שם אמרביע חיות הים היאך לוקה אלא אמאן דאמר כל שנקמר בו למינהו דהיינו אפילו סתם דגים בלאים נהג בהם: אתניא למינהו למינהו מיבשה.
ומשבת לא מצי למילף דמרביי דכל בהמתך לית לן לרבו'י אלא כל מילי דיבשה שאדם רגיל לחמור אחריהם דבהמך כתיב קרא דבהמתך גבי שבת: למינהו
מיבשה. ואת' ומה צריך ללמוד מיבשה תיפוק ליה מדכתיב בגופיה למינהו דבאלו טריפות (וחיו' דק. ס. וסא) משמע דאי הוה כתיב למינהו בצווי של דשא'ם אסור
להרבי' שני דשא'ם זה בזה וי"ל דלמינהו לחודיה לא הוה משמע שכתב איסור בלאים אי לא חוקותי תשמורו דדריש שמואל חוקות שחקקתי לה כבר ומפרש
ר"ת שחקק במעשה בראשית שכתב בו למינהו ודהיינו דיבשה דבהמה ואילו דאיירי ביה קרא דחוקותי אבל מלמינהו דים לחודיה ליכא למילף מיניה
דגים ואי' דסוגיא דגמקא דלא ברבנן דבפ' ד' מיתות (פסחים דף ס. וסא) דלא מייחייב בני נח לא בכלאים ולא בהרבעה אלמא לא דרשינן למינהו וי"ל נהי דלא
דרשינן למינהו לגבי בני נח דלא אשכחן דמקורו בהו רחמנא לגבי ישראל דהתורה גבי בלאים דרשינן ליה ונ"מ לגבי דגים אי' להרבעת אילן דקרא דשרף לא
מירי אלא בורעים והשתא דכתיב למינהו באילן דרשינן מיניה מה בהמתך בהרבעה אף שרף בהרבעת אילן ובהא פליגי ר"א ורבנן דר"א יליף מחוקותי שחקקתי
לה כבר שהתורה גבי נח על הכלאים כלומר מלמינהו ורבנן לא ילפי מיניה אלא שנרמזו מלמינהו דמעשה בראשית ומ"מ לא נאסרו לבני נח ואתי שפיר דאתיא
אפילו ברבנן מילתיה דשמואל ואת' ל"ל למילף בלאים דהרבעה בהמתך בהמתך משבת לרבו'י עופות תיפוק ליה מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי"ל דאי לא
גיש לא הוי מסקי קרא דבהמתך ממשמעותא אבל השתא דאתי גיש ומסקא לקרא ממשמעותא מרבינן אפילו דגים למינהו למינהו מיבשה: המנהיג בעי'א
ושיבוטא. ואת' דמשמע דפשיטא ליה דבשני מינים שבים חייב וקא למינהו גבי הרבעה ובהרבעה כתיב ואלא גבי זריעה והנהיגה כדמוכח בפ' ד' מיתות (סא) דלא
מיתסרי בני נח בהרישה תוריעה ולא אוקמינן חוקות שחקקתי לה כבר כלומר מלמינהו דמעשה בראשית אלא דומיא דבהמתך לא תרביע מה בהמתך בהרבעה
אף שרף בהרבעה וי"ל דסברא דמוקמינן למינהו בין בישראל בין לבני נח לכל אחד כמו שמצינו איסורו במקום אחר לבני נח בהרבעה ולישראל אף בהנהיגה
ועי'ל פי היכי דילפינן כולוה משבת דה' ילפינן שבת בהמתך בהרבעה לאסור דגים בשבת במלאכה וזהו ילפינן בלאים דהנהיגה משבת: אלא מעתה
חיבר חטא ושעורה וזרע חטא בארץ ושעורה בחוצה לארץ. גוון בערוגה אחת בסמוך בפחות מג' טפחים דצריך לתרחיק בין זרע לזרע כדמוכח במס' שבת פרק
א"ר עקיבא (דף סא) והא דבעי ר' יאשיה חטא ושעורה וזרען במפולת יד להתחייב בכלאי הכרם קאמר אבל בכלאי זרעים חייב בחטא ושעורה לחודה וזהו סוגיא
נקט ברבנן דלא בעי אלא ב' מינין אבל ר' פליג ומצריך שלשה זרעים או מב' מינין או מג' מינין דתנן (בבא' פ"א מ"ט) הוזהר חטא ושעורה כאחד חייב ר"א ואמר
שני חטין ושעורה אחת או שני שעורים חטא אחת או חטא ושעורה וכו' וסמך ובלבד שיהיו שלשה:

הדרן עלך שור שנגח את הפרה

אמר ר"ל באן שנה רבי תרגול טו'ם ופסיוני כו' מהו דתיקא מין אחד הוא
קמ"ל. ואע"ג דלא אשמעי' ממתניתין דליהו תרי מיני אע"ג דרבו בהדי
הדדי ולא שמעינן אלא דאיסור בלאים שייך בעופות מ"מ אתי שפיר דהכי
קאמר ר"ל באן שנה רבי כלומר כיון ששנה רבי דיש בלאים בעופות איכ
תרגול טו'ם ופסיוני בלאים זה בזה כי
מסברא דנפשו'ן יש לנו לדעת שכל
המינים חלוקין יש מזה ואינם מין אחד
ואע"ג דרבו בהדי הדדי וכיוצא בזה יש
ביבמות בפרק חרש (דף ק"ג) ובהנזקין (נ"ט)
(סא) אמר רבא מעדותו של רבי יוחנן בן
גודגא שהעיד על חרשת שהשיאה אביה
שיוצאת בגט אמר לעדים ראו גט זה
שאני נותן לאשתי וזהו קאמר לה בנסי
שטר חוב זה מגורשת מי לא א"ר יוחנן בן
גודגא לא בעינן דעת ה"נ כו' פשיטא
מהו דתיקא ביו'ן דאמר בנסי שטר חוב זה
בטולא בטליה קמ"ל אע"ג דלא ידע רבא
ממילתיה דרבי יוחנן בן גודגא דלא
בטליה כמה שאמר בנסי שטר חוב זה
אלא מסברא דנפשיה אפ"ה קאמר
מעדותו שמעי' ליה וכיוצא בזה יש הרבה
בגמרא:

המרביע

שני מינים. ר"י בר' יהודה
היה מגיה המנהיג ב' מינים
שבים לוקה משום דבבראשית רבה (פ"ו)
וברושלמי דכלאים (פ"א) משמע דאי
אפשר להרביע דגים ומיהו אין צריך
להגיה דדגים דוקא הוא דמשמע דאין
להרביעם אבל מין חיות הים שייך ביה
איסור הרבעה והכא איכא לאוקמי במין
חיה שיכול אדם להרביע דקאמר
בבראשית רבה המרביע מין חיה הים
לוקה ובתר הכי קאמר כל מקום שנאמר
בו למינהו בלאים נהג בו ופריך אתר
בריייתא וזהו דגים שנאמר בהו למינהו
וכי בלאים הרבעה בהם וזיאתר יכול
להרביעם ומשני דהא דקאמר בדגים
בלאים נהג בהם היינו דוקא בהנהיגה
אבל בהרבעה לא משכחת לה משמע
דבחיית הים משכחת שפיר הרבעה להכי
לא פריך שם אמרביע חיות הים היאך לוקה אלא אמאן דאמר כל שנקמר בו למינהו דהיינו אפילו סתם דגים בלאים נהג בהם: אתניא למינהו למינהו מיבשה.
ומשבת לא מצי למילף דמרביי דכל בהמתך לית לן לרבו'י אלא כל מילי דיבשה שאדם רגיל לחמור אחריהם דבהמך כתיב קרא דבהמתך גבי שבת: למינהו
מיבשה. ואת' ומה צריך ללמוד מיבשה תיפוק ליה מדכתיב בגופיה למינהו דבאלו טריפות (וחיו' דק. ס. וסא) משמע דאי הוה כתיב למינהו בצווי של דשא'ם אסור
להרבי' שני דשא'ם זה בזה וי"ל דלמינהו לחודיה לא הוה משמע שכתב איסור בלאים אי לא חוקותי תשמורו דדריש שמואל חוקות שחקקתי לה כבר ומפרש
ר"ת שחקק במעשה בראשית שכתב בו למינהו ודהיינו דיבשה דבהמה ואילו דאיירי ביה קרא דחוקותי אבל מלמינהו דים לחודיה ליכא למילף מיניה
דגים ואי' דסוגיא דגמקא דלא ברבנן דבפ' ד' מיתות (פסחים דף ס. וסא) דלא מייחייב בני נח לא בכלאים ולא בהרבעה אלמא לא דרשינן למינהו וי"ל נהי דלא
דרשינן למינהו לגבי בני נח דלא אשכחן דמקורו בהו רחמנא לגבי ישראל דהתורה גבי בלאים דרשינן ליה ונ"מ לגבי דגים אי' להרבעת אילן דקרא דשרף לא
מירי אלא בורעים והשתא דכתיב למינהו באילן דרשינן מיניה מה בהמתך בהרבעה אף שרף בהרבעת אילן ובהא פליגי ר"א ורבנן דר"א יליף מחוקותי שחקקתי
לה כבר שהתורה גבי נח על הכלאים כלומר מלמינהו ורבנן לא ילפי מיניה אלא שנרמזו מלמינהו דמעשה בראשית ומ"מ לא נאסרו לבני נח ואתי שפיר דאתיא
אפילו ברבנן מילתיה דשמואל ואת' ל"ל למילף בלאים דהרבעה בהמתך בהמתך משבת לרבו'י עופות תיפוק ליה מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי"ל דאי לא
גיש לא הוי מסקי קרא דבהמתך ממשמעותא אבל השתא דאתי גיש ומסקא לקרא ממשמעותא מרבינן אפילו דגים למינהו למינהו מיבשה: המנהיג בעי'א
ושיבוטא. ואת' דמשמע דפשיטא ליה דבשני מינים שבים חייב וקא למינהו גבי הרבעה ובהרבעה כתיב ואלא גבי זריעה והנהיגה כדמוכח בפ' ד' מיתות (סא) דלא
מיתסרי בני נח בהרישה תוריעה ולא אוקמינן חוקות שחקקתי לה כבר כלומר מלמינהו דמעשה בראשית אלא דומיא דבהמתך לא תרביע מה בהמתך בהרבעה
אף שרף בהרבעה וי"ל דסברא דמוקמינן למינהו בין בישראל בין לבני נח לכל אחד כמו שמצינו איסורו במקום אחר לבני נח בהרבעה ולישראל אף בהנהיגה
ועי'ל פי היכי דילפינן כולוה משבת דה' ילפינן שבת בהמתך בהרבעה לאסור דגים בשבת במלאכה וזהו ילפינן בלאים דהנהיגה משבת: אלא מעתה
חיבר חטא ושעורה וזרע חטא בארץ ושעורה בחוצה לארץ. גוון בערוגה אחת בסמוך בפחות מג' טפחים דצריך לתרחיק בין זרע לזרע כדמוכח במס' שבת פרק
א"ר עקיבא (דף סא) והא דבעי ר' יאשיה חטא ושעורה וזרען במפולת יד להתחייב בכלאי הכרם קאמר אבל בכלאי זרעים חייב בחטא ושעורה לחודה וזהו סוגיא
נקט ברבנן דלא בעי אלא ב' מינין אבל ר' פליג ומצריך שלשה זרעים או מב' מינין או מג' מינין דתנן (בבא' פ"א מ"ט) הוזהר חטא ושעורה כאחד חייב ר"א ואמר
שני חטין ושעורה אחת או שני שעורים חטא אחת או חטא ושעורה וכו' וסמך ובלבד שיהיו שלשה:

הכונס צאן לדיר. זה היה ראוי לשנות לעיל בחדרי מילי דשור דלא היה לו להפסיק במילי דבור אלא אגב דתנא נפל לבור והבאיש מימיו תנא בתריה מילי דבור א"נ מילי דבור ראוי לשנות תחילה קודם שישנה דיני שמירה וגם דיני אש היה ראוי לשנות תחילה אלא אגב דתנן בסיור כראוי

בבור דהוצרך להזכיר דין פותח וכו'רה שבו דבר הכתוב תנא נמי הך דנעל בפניה כראוי: **נפרצה** בלילה. אע"פ דתנא נעל בפניה כראוי פטור אצטריך למתני נפרצה בלילה פטור כדדייק בפ"ק (ה' יז.) הא ביום חייב דקלא אית ליה למילתא ומסתמא ידע שנפרצה אי נמי בלילה אפילו נודע לו שנפרצה ויגתה הבחמה אין לו לטרוח יותר דמאי לחור אחריה באפילה: **או** שפרצה לסטים. ואצטריך לאשמועינן דאפילו הלסטים פטורים בשלא הוציאה: **מאן** תנא מועד בשמירה פחותה סגי ליה. לא בעי למימר דמתני' בין בתם בין במועד וכו'ר"א בן יעקב בפרק ד' (ד' פסל דף סה) דמשמע ליה דמתני' במועד לחודיה איירי מדנקט צאן דאין רגילות להיות בהן קרן אלא שן ורגל שאין רגילות שיתבוננו להזיק דהכי דייק בסימור וס"ל לגמרא השתא דמועד דשן ורגל במועד דקרן וזהו קאמר ר"ה היא דל"מ כי היכי דבעי שמירה מעולה במועד דקרן ה"נ בעי בעי שן ורגל אע"ג דבקרן כראוי בתיב גלמוד סתום מן המפורש ועוד דכולהו נזקין בתיב בתיב קרן וקנימא אההוא דין שמירה המפורש בה: **רבי** יהודה היא. קצת תימה דר"י דריש לעיל (ה' פסל דף סה) ולא ישמרנו לזה ולא לאחר: **תורת** מיעטה בשמירתם. ואע"ג דלעיל בפ"ב (ה' סז) הנה בעי למילף דשן ורגל חייב ברשות הרבים מק"ו מקור וכן בעי למילף למפטר קרן ברה"ר משן ורגל בק"ו אי לאו קראי ולא פריבון שכן מיעטה בשמירתם משום דאין שייך להקשות בשמירה אתשלומין אי נמי ברה"ר בן יעקב דאמר אחר תם ואחר מועד סגי ליה בשמירה פחותה: **הא** פסדו פטור. וא"ת ודלמא בכסוי מעולה הרבה קאמר וכו'ת למה לי קרא דסד"א עד דטאים ליה כדאמר לעיל (ה' יז.) דלפשיטא ליה דכסוי מעולה כטאים ליה חשיב אי נמי השנה הכתוב הבורה לפותח ופוחת שמעא מוכסא בכיסוי בעין שמירה פחותה מסתמא לא התמירה עליו לכסותו בכיסוי מעולה יותר מן הראשון ולא אמר הכתוב לא יכסנו אלא בכסוי הראשון ואפותח ואבורה קאי בשנה ובקונטרס משמע דחייב בידי שמם קאי נמי אבותל "ל דה"ק בינן דלמקטר קאי שהבעלים מצווין לסתורו שלא יפול על בני אדם עד דטאים ליה חשיב בשמירה פחותה: **עד** דעביד בעין וביער. אף על גב דבריש מכילתין (ה' יז.) דרשינן מניה אולא ממילא מ"מ מדלא בתיב ובערה ש"מ אדאדם נמי קאי: **אילימא** בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב. פי' אבותל דאבהמה ודאי לא מיתחייב בפרצת גדר בעלמא דאין זה אלא גרמא בעלמא וי"ס שכתוב בהן ביהדי אבותל וא"ת נהי דחייב אבותל נימא דפטור מדיני אדם קאי אבהמה וי"ל דלא שייך למתני פטור מדיני אדם אם היה שום חיוב או בבהמה או בכותל אגל בשמירתו בכותל רעע אע"ג דאין דומה שיתחייב בדיני שמם על הכותל שהוא רעע כל כך שיפול ברוח מצויה או אפילו ברוח שאינה מצויה מ"מ שייך למתני חייב בדיני שמם כיון שיש דבר שהוא חייב בו כגון הבחמה והשתא א"ש דנקט בפני בהמת חבירו ולא נקט הפורץ גדר של חבירו דאבותל לא מיתחייב בדפרישותי והא יפול לקמן מהו דתימא דבינן דלמקטר קאי מאי דעביד דחייב בידי שמם קאי נמי אבותל "ל דה"ק בינן דלמקטר קאי שהבעלים מצווין לסתורו שלא יפול על בני אדם ס"ל דכל הקודם במוצא זכה ואין לזה להניח מלסתור בשביל בהמת חבירו ובדיני שמם נמי לא ליחייב קמ"ל אי נמי כלומר למסתור ולמפיל קאי: וועי' תוס' סנהדרין עז. ד"ה בנוקין

הכונס פטור. דהא נטרה ומאי הוי ליה למעבד: **הניחה** בפתח. מצערא לה שמשא ולא סגי ליה בגעילה כראוי דמוקמין בגמרא דהיינו דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה: **נכנס** הריעה תחתיו. להתחייב בנוקין: **נפלה** לגינה. באונס מגב בעלה הסמוך לגינת חבירו או שהיתה ר"ר גבוה מן הגינה ונפלה מה ששתינה. לפי הנאמה ולא לפי הניקה: **שמי' בית סאה** באותה שעה. אמן שמי' את הערונה לבדה מפני שמפסיד מוסי' ששמי' אותה בכל שווייה ורחמנא אמר ובער בשדה אחר ודרשין בגמ' מלמד ששמי' אותו על גב שדה אחרת אלא שמי' בית סאה באותה שעה כמה היתה יפה קודם שנאכלה ממנה הערונה הזאת וכמה היא יפה עכשיו והשתא לא משלם בחלוה דמיה דמי שלוקח בית סאה כשהיא בתבואתה אינו מולול בה בשביל הפסד ערונה אחת כי אם דבר מועט: **ר"ש** אומר אכלה פירות גמורין. שכבר ביטלו כל ערקן: **משלמת**. כל ההיזק והזכא שיימין אגב שדה הזכא דעדיין לא נגמרה: **גמ'** **מאן** תנא מועד בשמירה פחותה סגי ליה. מני מתני' דאמר צאן שהזיקה בשן ורגל הוא דהיינו מועד בתחילתו סגי ליה בגעילה כראוי דהיינו שמירה פחותה כדאוקמנא שיכולה לעמוד ברוח מצויה ואי אתי רוח שאין מצויה לא קאי: **קשרו** בעליו. לשור: ונעל בפניו כראוי גרסי: **תם** חייב. דלא סגי ליה בפחותה וטעמא דר' יהודה בפרק שור שנגח ד' (ד' פסל דף סה): **ר"א**. פליג אתרתייהו דאילו ר"מ מיהו בשמירה מעולה סגי ליה ור"א סבר לית ליה נטירותא למועד: **הא** בפתח. אפי' פורקא ולא בעי עד דטאים ליה בעפרא: **בעין** **מבעיר**. בפשיעה: **בעין** **ובער**. בעין שיאכילנה לבהמתו בידים כלומר בפשיעה: **מתני' נמי** דיקא. דעסקמא משום דהתורה מיעטה אכל בקרן מועדת לאו ברי' ס"ל: **מדקתני צאן**. דאין הניקה אלא בשן ורגל. עסקין ואיתי. בולדה פריקו עד השתא: **פטור מדיני אדם**. קסבר גרמא בנוקין פטור: **הפורץ גדר**. ויצאנה הבחמה וברחה: **הכופף קמחו**. לצד הדליקה כדי שתבער בה האש: **אי** בכותל בריא בדיני אדם נמי יתייב. מיתא אבותל דהא בדיים עבד ואבהמה ליכא למימר דמחייב דהא תנן פריצה לסטים פטור:

בכותל

הוא דכתיב ביה וקמ"ל דשן ורגל דמועדין הוא ש"מ תנאי אמר ר' יהושע ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמם ואילו הן הפורץ גדר בפני בהמת חבירו והכופף קמחו של חבירו בפני הדליקה והשוכר עדי שקר להעיד והיועד עדות לחבירו ואינו מעיד לו: **אמר** מר הפורץ גדר בפני בהמת חבירו ה"ד אילימא בכותל בריא בדיני אדם נמי יתייב אלא בכותל

בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב. פי' אבותל דאבהמה ודאי לא מיתחייב בפרצת גדר בעלמא דאין זה אלא גרמא בעלמא וי"ס שכתוב בהן ביהדי אבותל וא"ת נהי דחייב אבותל נימא דפטור מדיני אדם קאי אבהמה וי"ל דלא שייך למתני פטור מדיני אדם אם היה שום חיוב או בבהמה או בכותל אגל בשמירתו בכותל רעע אע"ג דאין דומה שיתחייב בדיני שמם על הכותל שהוא רעע כל כך שיפול ברוח מצויה או אפילו ברוח שאינה מצויה מ"מ שייך למתני חייב בדיני שמם כיון שיש דבר שהוא חייב בו כגון הבחמה והשתא א"ש דנקט בפני בהמת חבירו ולא נקט הפורץ גדר של חבירו דאבותל לא מיתחייב בדפרישותי והא יפול לקמן מהו דתימא דבינן דלמקטר קאי מאי דעביד דחייב בידי שמם קאי נמי אבותל "ל דה"ק בינן דלמקטר קאי שהבעלים מצווין לסתורו שלא יפול על בני אדם ס"ל דכל הקודם במוצא זכה ואין לזה להניח מלסתור בשביל בהמת חבירו ובדיני שמם נמי לא ליחייב קמ"ל אי נמי כלומר למסתור ולמפיל קאי: וועי' תוס' סנהדרין עז. ד"ה בנוקין

בבא קמא דף נה עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שבת קודש) קה

משנה

המשנה עוסקת בנוקי שן ורגל, ומלמדת אימית בעל הצאן חייב לשלם את נוקי צאנה:

הַבּוֹנֵם – האוסף את הצאן שלו לְדִיר, וְנָעַל – את דלת הדיר בפְּנֵיהֶּ, דהיינו בפני הצאן, פְּרָאוֹ, וְיָצָאָהּ בהמה מהדיר, וְהִיָּקָה בשדה אחרים בשן או ברגל, פְּטוּר בעל הצאן, אולם אם לא נָעַל בפְּנֵיהֶּ את הדלת פְּרָאוֹ, וְיָצָאָה וְהִיָּקָה, חַיִּיב בעל הצאן. נעל את הדיר כראוי ופָּרָצָה כותל הדיר בְּלִיקָה, או שְׁפָרְצָה לִסְטִים – שוודים, וְיָצָאָה הצאן וְהִיָּקָה, פְּטוּר בעל הצאן, מכיון ששמר על צאנו כראוי. ואם הוֹצִיאָהּ לִסְטִים מהדיר, והלכה והזיקה, הִלְסְטִים חַיִּיבִין לשלם את מה שהזיקה. הַנִּיָּקָה, את הבהמה, בַּחֲמָה, במקום שהשמש מצערת אותה, או שְׁמִסְקָה לְחֶרֶשׁ שוֹמֵה וְקָמֵן, וְיָצָאָה הבהמה וְהִיָּקָה, חַיִּיב בעל הצאן, לפי שפשע בשמירתה. מְסָרָה לְרוֹעֶה, נִכְנָם הָרוֹעֶה תַּחֲתָיו, שקיבל על עצמו את חובי השמירה של הבעלים, ואם לא שמרה כראוי הרי הוא חייב לשלם את נזקה.

המשנה דנה בשיעורי התשלום על נוקי בהמה: בהמה שִׁנְפָּלָה באונס, מגג בעליה או מרשות הרבים לְיָנֵה, וְנִהְיָתַת במה שנחבטה בירקות הגינה ולא נתרסקו אבריה בקרקע, מְשַׁלֶּמֶת דמי מה שִׁנְהִינִית, שביט דין שמין כמה היה מוכן לשלם כדי שהבהמה תיפול על גבי ירקות רכים ולא יתרסקו אבריה בקרקע, וסכום זה הוא משלם, ואינו משלם את דמי הירקות שנזוקו, שהרי נאנסה. אולם אם הבהמה יָרְדָה לגינה בְּרִירָה, וְהִיָּקָה בשן או ברגל, מְשַׁלֶּמֶת את דמי מה שְׁהִיָּקָה. בַּיָּצֵד מְשַׁלֶּמֶת את דמי מה שְׁהִיָּקָה, אם הזיקה ערוגות ירק, אינו משלם את שווי הערוגה כשהיא לעצמה, אלא שְׁמִין – מחשבים כאילו היתה ערוגה זו בתוך שטח של בית סָאָה וחמישים על חמישים אמה) בְּאוֹתָהּ שָׂרָה, ואומדים בְּמָה הִיָּתָה יָפָה – כמה היה ערכה של בית הסאה קודם שהזיקה הבהמה ערוגה זו, וְכִפָּהָ הִיא יָפָה – וכמה שוייה כעת, לאחר שהזיקה הערוגה, ומשלם את ההפרש, ובאופן כזה התשלום הוא פחות מאשר אם היו שמים את שווי הערוגה לבדה. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, אם הבהמה אָכְלָה פִּירוֹת גְּמוּרִים – שנגמר בישולם כל צרכם, ושוב אינם צריכים לקרקע, אין שמין את הערוגה אגב בית סאה, אלא מְשַׁלֶּמֶת פִּירוֹת גְּמוּרִים כפי שווים המלא, ואם אכלה סָאָה משלמת דמי סָאָה, ואם אכלה סָאָתִים משלמת דמי סָאָתִים:

גמרא

הגמרא דנה מה נחשב לעלייה כראוי ומיהו האומר זאת: תָּנִי רַבִּינָן בברייתא. אִיזְהוּ פְּרָאוֹ, ואִיזְהוּ שְׁלֹא פְּרָאוֹ, אם נעל את הצאן בדיר בְּדִלָת שִׁיבּוּלָה לְעֻמּוֹד ואינה נפרצת, בַּעַת שנושבת רוח מְצוּיָה ורגילה, וְהוּ נעילה פְּרָאוֹ, ופטור אם יצאה והזיקה, ואם נעל את הצאן בדיר בדלת שְׂאִינָה יְבּוּלָה לְעֻמּוֹד בַּעַת שנושבת רוח מְצוּיָה אלא היא נפרצת ונפתחת, וְהוּ נעילה שְׁלֹא פְּרָאוֹ, וחייב אם יצאה והזיקה. אָמַר רַבִּי מִנִּי בַר פְּטוּשִׁי, מֵאֵן תָּנָא – מי הוא התנא ששנה במשנתנו את דין מוֹעֵד, וסובר דְּסִנִּי לִיה – שדי לו, לשור מועד, בְּשִׁמְרִיה פְּחוּתָה, רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּתָנִין (לעיל מה) קִשְׁרוּ בְּעֻלּוֹ בְּמוֹסְרָה – קשר בעל השור את שורו בחבל, שלא יוכל לברוח, וְנָעַל לְפָנָיו פְּרָאוֹ – או שנעל את השור בדלת היכולה לעמוד בפני רוח מצויה בלבד, וְיָצָא השור וְהִיָּקָה, אָחֵר תָּם וְאָחֵר מוֹעֵד – בין אם היה השור תָּם, ובין שהיה מועד, חַיִּיב בתשלומי הנזק, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר, לפי שלדעתו על בעל השור לקשרו בשלשלת של ברזל, או לנעול אותו בדלת העומדת אף ברוח שאינה מצויה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם היה השור תָּם, הרי הוא חַיִּיב בחצי נוק, מכיון שלא שמרו שמירה מעולה, אולם אם היה השור מוֹעֵד, הרי הוא פְּטוּר, לפי שְׁנָאֵמַר לגבי שור מועד, וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעֻלּוֹ שֶׁלֹּם יִשְׁלֹם (שמות כא לו). ויש לדייק שאינו חייב אלא באופן שלא שמר כלל. וְשִׁמּוֹר הוּא זֶה – ואילו שור זה שמור הוא בשמירה פחותה, ולכן פטור אם יצא והזיק. רַבִּי אֱלֵעָזַר אוֹמֵר, שור מועד אין לו שְׁמִירָה, אֵלָּא על ידי סָבִין, כלומר שחייב לשוחטו, וכל שלא שחטו חייב בנזקו, אפילו אם שמרו שמירה מעולה. נמצא שמשנתנו היא כדעת רבי יהודה. דוחה הגמרא: אֲפִילוּ תֵימָא שמשנתנו כדעת רבי מאיר, שְׂאֵנִי – שונה דין נוקי שֶׁן וְרָגַל דְּהִתְרָה מִעֲטָה בְּשִׁמְרָתָהּ, ודי להם בשמירה פחותה, דְּאָמַר רַבִּי אֱלֵעָזַר, וְאָמַרִי לָהּ – ויש אומרים שְׁבִמְרִיתָא תָנָא – בברייתא שנינו כן,

אֲרֵבָה דְּבָרִים – בארבעה נזיקין הַתְרָה מִעֲטָה בְּשִׁמְרָתָהּ, ואם שמרם אפילו בשמירה פחותה, פטור, וְאֵלּוּ הֵן, א. בֹּרַח ב. וְאֵשׁ גִּשְׁן ד. וְרָגַל בֹּרַח, דְּבָרִים (שמות כא לג) וְכִי פָתַח אִישׁ בֹּרַח אוֹ כִי יָכַר אִישׁ בֹּרַח וְלֹא יִכְסְנוּ, ויש לדייק מזה הֵא פָתַח – שאם כסדו בכיסוי כלשהו, פְּטוּר, ולא הצריכה התורה לסתום את הבור לגמרי ולמלא אותו בעפר. והרי שמספיקה שמירה פחותה בבור. אֵשׁ, דְּבָרִים (שם כב ה) כִּי תִצָּא אִשׁ וּמִצָּאָה קָצִים, וְנֹאכַל יָדִישׁ אוֹ הִקְמָה אוֹ הִשְׁדָּה, שֶׁלֹּם יִשְׁלֹם הַמְּבַעֵר אֶת הַבְּעִירָה, וממה שנאמר 'הַמְּבַעֵר', יש ללמוד שאינו חייב עַד דְּבַעֵר בְּעֵין מְבַעֵר – שיעשה כעין פעולת הבערה, והיינו שיפגע בשמירת האש, אבל אם לא פגע בשמירת האש אלא שמרה שמירה פחותה, פטור. שֶׁן, דְּבָרִים (שם כב ד) כִּי יָבֵר אִישׁ שְׂדֵה אוֹ כָרֶם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירָה וְכַעֲרָה בְּשָׂדֵה אָחֵר, וממה שנאמר 'וְכַעֲרָה', אחר שכבר נאמר 'כִּי יָבֵר', יש ללמוד שאינו חייב עַד דְּבַעֵר בְּעֵין וְכַעֲרָה – עד שיעשה פעולה שהיא כעין פעולת 'ביעור' היינו האכלת הבהמה בידים, והיינו שיפגע בשמירת הבהמה, אבל אם לא פגע בשמירת הבהמה אלא שמרה פטור. עדיין לא נתברר מנין שהפסוקים שהובאו ללמוד שהתורה מיעטה בנוקי שן ורגל, אכן עוסקים בשן ורגל. הגמרא מביאה ברייתא המוכיחה זאת: וְתָנִיא, מה שנאמר 'וְשָׁלַח אֶת בְּעִירָה', זֶה הַבַּהֲמָה שהזיקה על ידי הָרָגַל – דריסת רגלה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה לב כ) 'מְשַׁלְּחִי רָגְלִי הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר', והרי שלשון 'שליח' עולה על רגל הבהמות. ומה שנאמר 'וְכַעֲרָה בְּשָׂדֵה אָחֵר', זֶה הַבַּהֲמָה שהזיקה על ידי הָשָׁן – אכילתה בשיניה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלכים א' יד י) 'בְּאֶשֶׁר יָבֵעַר הָגָלִל עַד תָּמוּ' – כמו שהאוכל מבער את המאכל בפיו ועושה אותו לגללים, והרי שלשון 'ביעור' הוא ענין של אכילה. מכל מקום למדנו לגבי נוקי שן ורגל, דְּמַעְיָא – שסיבת החיוב היא משום דְּבַעֵר בְּעֵין וְכַעֲרָה, כאומר, הֵא לֹא עָבִיר לֹא – אבל אם לא פגע אלא שמר את הבהמה ואף בשמירה פחותה, הרי הוא פטור. ומעתה שהתורה מיעטה בשמירת שן ורגל יכולה משנתנו להיות גם לשיטת רבי מאיר.

הגמרא מביאה הוכחה שאכן תנא המשנה סובר כרבי מאיר ששור מועד צריך שמירה מעולה, אלא ששונה דין שן ורגל שהתורה מיעטה בשמירתם: אָמַר רַבָּה, מִתְּנִיתִין גַּמִּי דְּקָמָא דְּקָתְנִי – משנתנו מדוקדקת במה שכתבה צִאן שהזיקה בשן ורגל, שהרי מְבַרַּךְ – מאחר וּבְשׁוֹר קָא עֲסָקִין וְאִתִּי – בפרקים הקודמים עסקנו ב'שור' שהזיק בקרנו, ואם כן גם בפרקנו יִתְּנִי שׁוֹר – היה על המשנה לכתוב את דינה לגבי שור, וְכֵאֵל שְׂנָא דְּקָתְנִי צִאן – מדוע שינתה המשנה וכתבה 'צאן, לֹא' – האם אין זה מְשׁוּם שהמשנה באה ללמד דְּהִתְרָה מִעֲטָה בְּשִׁמְרָתָהּ של נוקי שן ורגל, לֹא – והאם אין זה מְשׁוּם דְּכָאן לגבי צאן קָרָן לֹא בְּתִיבָא בָּהּ – אין כתוב בתורה נוקי קרן, ורק נוקי שֶׁן וְרָגַל הוּא דְּבָרִים בִּיה, ולכן נקטה המשנה 'צאן' שלא נאמר בהם כי אם נוקי שן ורגל, וְכֵאֵל מְשַׁמְעֵן לָן – והשמיעתנו המשנה דִּשְׁן וְרָגַל דְּמוֹעֲדִין הוּא – שרק בשן ורגל שהינם מועדים מתחילתם, ומעולם לא היו תמיין, די בשמירה פחותה, אבל בשור מועד צריך שמירה מעולה, ושלא כשיטת רבי יהודה. שְׁמַע מִיָּנָה – אכן יש ללמוד מכך שתנא המשנה סובר כרבי מאיר.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בחיובו של הגורם נזק לחבירה: תָּנִיא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ, אֲרֵבָה דְּבָרִים – נזקים, תְּעוּשָׁה אוֹתָן פְּטוּר מִדִּינֵי אָדָם ואי אפשר להוציא ממנו ממון, וְחַיִּיב עוֹשֵׁה בְּדִינֵי שְׂמִים, וְאֵלּוּ הֵן, א. הַפּוֹרֵץ גֵּדֵר בְּפָנֵי בִּהְמָת חֲבִירוֹ וַיִּצְאָה הַבַּהֲמָה וּבְרַחָה. ב. וְהַכּוֹפֵף את קִמְתּוֹ תְּבוֹאָתוֹ שֶׁל חֲבִירוֹ, בְּפָנֵי הַדִּלְקָה – לצד השריפה, כדי שתבער בה גֵּשׁ. ג. וְהַשּׁוֹכֵר עַד שֶׁקָּרָה לְהַעֲרִיךְ ולחייב את חבירו. ד. וְהַיּוֹדֵעַ עֲדוּת לְחֲבִירוֹ שִׁפְלוֹנִי חַיִּיב לוֹ מַעוֹת, וְאִינוּ מְבַעֵר לוֹ. הגמרא מביאה את הברייתא: אָמַר מֵר, הַפּוֹרֵץ גֵּדֵר בְּפָנֵי בִּהְמָת חֲבִירוֹ פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. מבררת הגמרא, חַיִּיב דְּמֵי, אִילִימָא – אם נאמר שמדובר באופן שפרץ בִּתְלָא פְּרִיא וחוק, בְּדִינֵי אָדָם גַּמִּי יִתְּנִיב על מה שהזיק את כותלו. אֵלָּא מוכרח שמדובר

המשך תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר"

קו

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום ראשון עמ' ב

שוה יותר מהחוב, אלא רק כנגד מעותיו זכה מחמת השעבוד שהיה לו על נכסי הגר.

מתרצת הגמרא באופן אחר: וְהִלְכָתָא – הלכה זו שהמחזיק קנה את מה ששדה המשכון יותר מהחוב, נאמרה באופן דְּלִיתִיהּ – שאין המשכון בְּחֻצְרוֹ של המלוה בשעת מיתת הגר, דְּלֹא קָנָה בקנין חצר את מה ששדה המשכון יתר על חובו. אבל אם היה המשכון בחצירו בשעת מיתת הגר, קנה המלוה את כל המשכון על ידי קנין חצר, שחצירו קונה לו שלא מדעתו. המשניות הבאות עוסקות בדין נזקי 'בור', והוא אחד מאבות נזיקין, כאמור בתורה (שמות כא לג–לד) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, או כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר, וְלֹא יִכְסְנוּ, וְנָפַל שָׁמָּה שׂוֹר או חֲמֹר, בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם, כֶּסֶף יָשִׁיב לְבָעָלָיו, וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ.

משנה

משנתנו תבאר שחובי בנזקי הבור הוא בין אם חפרו ברשות הרבים, ובין אם חפרו ברשות היחיד באופן שאחרים יכולים לינוק בו: הַחוּפֵּר בּוֹר בְּרִשְׁוֹת הַיְחִיד וּפְתָחוּ לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים – החופר בור באלכסון שעומקו ברשות היחיד ופתחו ברשות הרבים. או שחפרו לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים וּפְתָחוּ לְרִשְׁוֹת הַיְחִיד – שעומקו ברשות הרבים ופתחו פתוח ברשותו של החופר. והפקדי רשותו שסביב פתח הבור, ולכן נכנסים שם הרבים ברשותו. וכן אם חפר בור בְּרִשְׁוֹת הַיְחִיד, וּפְתָחוּ לְרִשְׁוֹת הַיְחִיד אַחֵר השייכת לו, והפקדי רשותו שסביב פתח הבור. בכל אלו הבורות חָיִיב החופר על נזקי הבור:

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שישי עמ' ב

לא היו למדים ממנו שכל דבר שנבלתו מטמאת במגע ובמשא הוא בכלל חובי שביטתו, שהרי הִי נִבְתָּבוּ רְחֻמָּנָא, אִי בְּתָב רְחֻמָּנָא רַק 'שור', הָוָה אִמְיָנָא קָרֵב לְגַבִּי מִזֶּבֶחַ אֵין, שְׂאִינוּ קָרֵב לְגַבִּי מִזֶּבֶחַ לֹא – היה מקום לומר שרק בעלי חיים הדומים לשור בכך שראוי להקריבן על גבי המזבח הם בכלל החיוב, אבל בעלי חיים שאינם ראויים לקרבן אינם בכלל החיוב, ולכן בְּתָב רְחֻמָּנָא וגם 'חֲמֹר' לרבות שגם בעלי חיים שאינם ראויים לקרבן הם בכלל החיוב אם הם מטמאים במגע ובמשא, וְאִי בְּתָב רְחֻמָּנָא רַק 'חֲמֹר', הָוָה אִמְיָנָא, קְדוּשׁ בְּכִבּוּרָה אֵין שְׂאִין קְדוּשׁ בְּכִבּוּרָה לֹא – רק בעלי חיים הדומים לחמור בכך שהבכורם קדוש בקדושת בכורה הם בכלל החיוב, אבל בעלי חיים שאין בהם קדושת בכורה אינם בכלל החיוב, ולכן בְּתָב רְחֻמָּנָא וגם שוֹר לרבות שגם שאר בעלי חיים שאין בהם קדושת בכורה הם בכלל החיוב, ונמצא שגם הפרט השני נצרך ללמד שדבר שנבלתו מטמא במגע ובמשא הוא בכלל החיוב, ואין לנו מקור לרבות עופות שאין נבלתם מטמא במגע ובמשא.

מיישבת הגמרא באופן אחר: אין שאר בעלי חיים מתרבים מכלל ופרט וכלל, אֲלֵא ממה שנאמר וְכָל בְּהֵמָתָה, שֶׁלֶשׁוֹן וְכָל מִשְׁמֵו רִיבּוּיָא הוּא – שבא לרבות כל בעלי חיים, ואין לדרוש את הפסוק ב'כל ופרט וכלל'. מקשה הגמרא: וְכִי כָל הֵיכָא דְּבִתָּב רְחֻמָּנָא בְּלִי רִיבּוּיָא הוּא – זה בא לרבות הכל, ואין הפסוק נדרש ב'כלל ופרט וכלל', וְהָא גַבִּי מַעֲשֵׂר דְּבִתָּבִים בַּפְּסוּק בְּלִי, וּמַצִּינוּ דְּקָא דְּרִשְׁיָן לִיהּ בְּכָלֵל וּפְרָט וְכָלֵל' ואין הלשון 'כל' מרבה כל דבר, דְּהִנְיָא, גבי דברים הניקחים בכסף מעשר שני נאמר (דברים יד כו) וְנִתְּנָה הַכֶּסֶף כָּלֵל אֲשֶׁר תִּאָּוֶה נִפְשֶׁךָ' ומשמעו 'כָּלֵל' – שיכול ליקח כל דבר, והמשך הפסוק הִפְסֹק וּבִצְאָן וְיִבִּין וּבִשְׂכָר' ומשמעו 'פְּרָט' שיכול ליקח רק בקר וצאן יין ושכר, והמשך הפסוק וְכָבֵל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלָךְ נִפְשֶׁךָ חֹר וְכָלֵל, ובין שנאמר 'כָּלֵל וּפְרָט' וְכָלֵל' אִי אִתָּהּ דִּין אֲלֵא קִעִין הַפְּרָט, מָה הַפְּרָט מְפֹרֶשׁ פְּרִי מִפְּרִי – כשם שהפרטים המפורשים בפסוק הם פרי היוצא מן הפרי, כמו בקר וצאן שהם ולדות בהמה, וכן יין יוצא מהענבים ושכר יוצא מתמרים, וְפְרָטִים אלו הם גם גִּידוּלִי קֶרֶקֶע – גדלים וניזונים מן הקרקע, אָף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא פְּרִי מִפְּרִי' וְגִידוּלִי קֶרֶקֶע נִיקָח בַּכֶּסֶף מעשר שני, חוץ מכמהין ופטריות ומים ומלח שאינם פרי מפרי, וחוץ מדגים שאינם ניזונים מן הקרקע. הרי מצינו בברייתא זו שאין דורשים את לשון הפסוק וְכָבֵל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלָךְ נִפְשֶׁךָ' לרבות הכל, אלא הפסוק נדרש ב'כלל ופרט וכלל'. מתרצת הגמרא: אֲמָרִי, גבי מעשר שנאמר לשון 'כָּלֵל' הרי זה כָּלֵל, והוא נדרש ב'כלל ופרט וכלל', ואילו גבי שבת שנאמר לשון 'כָּלֵל' הרי זה רִיבּוּיָא, ולכן למדים מ'וכלל בהמתך' לרבות כל בעלי חיים. מתרצת

גמרא

שנינו במשנתנו שחובי בור הוא בין בחפרו ברשות הרבים, ובין בחפרו ברשות היחיד והפקדי רשותו שמסביב. ומביאה הגמרא שנחלקו תנאים בזה: תַּנּוּ רַבָּנִי, הַחוּפֵּר בּוֹר בְּרִשְׁוֹת הַיְחִיד, וּפְתָחוּ לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים, (או שחפרו בְּרִשְׁוֹת הָרִבִּים וּפְתָחוּ לְרִשְׁוֹת הַיְחִיד), חָיִיב, שְׂכִינן שהפתח שהוא התקלה פתוח ברשות הרבים, הרי זה כאילו חפרו כולו שם, וְזוּהוּ בּוֹר הָאֱמֹר בְּתוֹרָה לחיוב, דְּכָרִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל. רַבִּי עֲקִיבָא חֹלֵק וְאֵמֹר, חֲפַר בּוֹר בְּרִשְׁוֹת וְהַפְּקִיד רִשְׁוֹתוֹ שסביבות הבור שיכולו הרבים להכנס לשם, וְלֹא הַפְּקִיד בּוֹרוֹ אלא הרי הוא עדיין בעלים על הבור עצמו, וְזוּהוּ בּוֹר הָאֱמֹר בְּתוֹרָה לחיוב. הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בפירוש מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא: אֲמַר רַבָּה, בַּחוּפֵּר בּוֹר בְּרִשְׁוֹת הָרִבִּים, כּוֹלֵי עֲלָמָא לֹא פְּלִיגי דְּמִיתִיב, מֵאִי טַעְמָא, דְּאֲמַר קְרָא לגבי חיוב בנזקי בור (שם) וְכִי יִפְתָּח אִישׁ (כִּסְיוֹ) בּוֹר' שחפרו אחר, וּמוֹסִיף הַכְּתוּב 'או כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר' חדש, בשני האופנים חייב על נזקי הבור. ולכאורה 'או כי יכרה' מיותר, שהרי אִם עַל פְּתִיחָהּ של כִּסְיוֹ בּוֹר חָיִיב, עַל בְּרִיָּהּ של בור מתחילתו לֹא כָּל שֶׁכֶּן שְׂחִיב, אֲלֵא בֵּא הַכְּתוּב לַלְמֹד שְׁעָל עֲסָקִי פְּתִיחָהּ וְעַל עֲסָקִי בְּרִיָּהּ כָּאֵה לֹא הֵאָחֲרִית לנזקי הבור, כלומר, אין מדובר בבור שהחויב על נזקיו מחמת בעלותו עליו, אלא המחייב הוא מעשה פתיחת וכריית הבור, ואף שאינו ברשותו. לֹא נִחְלָקוּ רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל ורַבִּי עֲקִיבָא אֲלֵא

הגמרא תיריץ נוסף: אִיבְּעִיתִי אִמְרָא, בְּלִי נְמִי כָּלֵלָא הוּא – אמנם סתם מקום שכתוב 'כל' כוונת התורה ל'כלל', מִיָּהוּ הֵאֵי בְּלִי דְּהִכָּא רִיבּוּיָא הוּא – אך לשון 'כל' שנאמר לגבי שבת בהכרח הוא ריבוי ומרבה הכל, מִדְּתָנָה לִיהּ לְמַכְתָּב וּבְהִמְתָּהּ בְּדָבָרִים בְּדָבָרִים הֵאָחֲזוֹנוֹת – שהרי בדברות האחרונות היה לו לכתוב רַק 'ובהמתך' כמו שנכתב בדברות ראשונות, וְזוּהוּ שְׂכָתָב וְכָל בְּהֵמָתָה, שְׁמַע מִיָּהוּ רִיבּוּיָא – שבא לרבות כל בעלי חיים. שואלת הגמרא: הִשְׁתָּא דְּאִמְרָתָּ בְּלִי רִיבּוּיָא הוּא – עתה שביארת שהלשון 'כל' הנאמר בדברות אחרונות מרבה כל בעלי חיים, אם כן בְּהִמְתָּהּ דְּנִכְתָּב בְּדָבָרִים הֵאָחֲזוֹנוֹת, לִמָּה לִי. משיבה הגמרא: אֲמָרִי, תִּיבַת 'שור' נכתבה בשבת לְאִמְנוּרִי 'שור' שוֹר' לְהִסְקָה – ללמד בגזירה שוה ל'שור' האמור גבי לאו דחסימה שאף הוא כולל גם חיה ועוף, ותיבת 'חֲמֹר' נכתבה בשבת לְאִמְנוּרִי 'חֲמֹר' 'חֲמֹר' לְפִרְיָקָה – ללמד בגזירה שוה ל'חמור' האמור גבי חיוב פריקה שאף הוא כולל גם חיה ועוף, וּבְהִמְתָּהּ לְאִמְנוּרִי בְּהִמְתָּהּ לְכָלֵאִים – תִּיבַת 'בהמתך' נכתבה בשבת כדי ללמד בגזירה שוה ל'בהמתך' האמור לגבי איסור הרבעת כלאים. מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם אכן איסור חרישה בכלאים למדים בגזירה שוה משבת, אֲפִילוּ אֲדָם לִיתָסֵר – יהא אסור למשוך בקרון עם בהמה או חיה, וכשם שגבי שבת נאמר (דברים יג) לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אִתָּהּ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ וְחוֹשֶׁב וְחֹמֶר וְכָל בְּהֵמָתָה, וְהוֹקֵשׁ עֶבֶד וְאִמָּה לְבַהֲמָה, כֵּךְ גַּם גְּבִי אִיסוּר כִּלְאִים הַנִּלְמַד מִשְׁבַּת יֵשׁ לְהַקִּישׁ אֲדָם לְבַהֲמָה. אֲלֵמָה תֵּנִן – מדוע שנינו (כלאים פ"ח מ"א) אֲדָם מוֹתֵר עִם כּוֹלֵן לְחֵרֶשׁ וְלִמְשֹׁאֵן. מתרצת הגמרא: אֲמָר רַב פַּאָא, פְּפֹנְאִי יִדְעִי טַעְמָא דְּהֵא מִלְּקָתָא – תלמידי מקום ששמו פפונאי יודעים את טעם הדבר, וּמִנּוּ – ומי הוא אותו תלמיד רַב אָהָא בְּרַי עֲקָב, וטעם הדבר משום דְּאִמְרָ קְרָא (דברים יד) לְמַעַן יִנִּית עֲבָדְךָ וְאִמְתֶּךָ כְּמוֹךָ, ולמדים מפסוק זה שרק לְהַנִּיחָהּ תְּקִשְׁתִּין – לגבי חיוב שביטתו ומנוחה הוֹקֵשׁ עֶבֶד וְאִמָּה לְבַהֲמָה, וְלֹא לְדָבָר אַחֵר, ולכן משבת אין למדים לאסור חרישת אדם ובהמה בכלאים: אגב שביארו לעיל את הפסוקים שנאמרו בדברות הראשונות והאחרונות לענין שבת, מבארת הגמרא את שינוי לשון הפסוקים לענין כיבוד אב ואם. שְׂאֵל רַבִּי חֲנִינָא בְּן עֲזִיל אֵת רַבִּי חֲזִיא בְּרַ אֲבָא, מַפְנִי מַה בְּדָבָרֹת הֵאָחֲזוֹנוֹת שֶׁבִּפְרִשְׁתָּ יתרו, לֹא נִאֲמַר בָּהֶם לְגַבִּי כְבוֹד אֲבִי וְאִם מוֹב – למען ייטב לך, וּבְדָבָרֹת הֵאָחֲזוֹנוֹת שֶׁבִּפְרִשְׁתָּ וְאִתְחַן

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום ראשון עמ' א

דמי שֶׁבָּהּ האשה מחמת הולדות, נָמִי – גם הם שייכים לְבָעַל, ואין לאשה
 חלק בדמים, מֵאִי מַעֲמָא – מדור טעמם ומנין למדו שהדין כן. משיבה
 הגמרא: בְּרִתָּנָה, מִשְׁמָעוֹת הכתוב שֶׁנֶּאֱמָר גבי תשלום דמי ולדות (שמות
 כא כב) וְיִצְאוּ יְלִדֶיהָ, וכי אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא – האשה היתה הָרָה קודם
 שהוכתה, ואם כן מָה תִּלְמֹד לֹמַר – מדוע הוצרך הכתוב לומר וְיִגַּפּוּ
 אִשָּׁה הָרָה, אלא בא הכתוב לֹמַר לָךְ שדמי שֶׁבָּהּ הָרִיוֹן – שהושבחה
 האשה על ידי הריונה, הרי הם לְבָעַל, כדין דמי ולדות שנכתב בפרשה זו.
 שואלת הגמרא: וְרַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הסובר שהבעל והאשה מחלקים
 ביניהם את דמי שבה הולדות, ולא דרשו מ'הרה' כדרשת חכמים, הֲאִי
 'הָרָה' מֵאִי דְרִישׁ בִּיה – מה הוא דורש מתיבה זו. משיבה הגמרא: רבן
 שמעון בן גמליאל סובר שתיבת 'הרה' מִכַּעַי לִיה לְבִדְתָּנִיא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
 בֶּן יַעֲקֹב אֹמְרָה, המכה אשה מעוברת ויצאו ילדיה, לְעוֹלָם אֵינִי חַיִּיב
 לשלם דמי ולדות, עַד שֶׁיִּכְבְּהָ בְּנֶגְדָּה בֵּית הַחַיִּיטִין – כנגד מעיה שבהם
 העובר, שמתוך כך מסתבר לומר שמחמת המכה יצאו ילדיה. מבארת
 הגמרא את דינו של רבי אליעזר בן יעקב: אִמָּר רַב פָּפָא, לֹא תִימָא
 שכוונתו שהחיוב הוא רק כשהכה את האשה בְּנֶגְדָּה בֵּית הַחַיִּיטִין מִכַּשֵּׁן, אֱלָא
 גם כשהכה אותה בְּלִי תִיבָא דְפִלְקִי בִּיה שִׁיחָמָא לְוֹלָד – בכל מקום שבה
 ממנו חימום לעובר, ובא לְאַפּוֹקֵי – למעט שאם הכה אותה בְּדִ וְרָגַל ויצאו
 ילדיה ומתו, דְּלֹא חַיִּיב לשלם דמי הולדות, כיון שבאופן זה מסתבר לומר
 שלא מחמת המכה יצאו ילדיה:
 שנינו במשנה: הִיתָה שֶׁפָּתְחָה וְנִשְׁתַּחֲרַחָה מעוברת מעבד שנשתחרר, או
 גִּיּוֹרֶת מעוברת מגר, ויצאו ילדיה, ומת הגר, פְּטוֹר המכה מדמי ולדות, כיון
 שגר אין לו יורשים וזכה המכה בדמים. מבארת הגמרא: אִמָּר רַבָּה, לֹא שָׁנוּ
 במשנתנו שהמכה שפחה או גיורת פטור מדמי הולדות, אֱלָא כְּשֶׁחָבַל בָּהּ
 בְּחַיִּי הַבֶּעַל הָגֵר ויצאו ילדיה, ולאחר מכן מֵת הָגֵר, דְּכֵיּוֹן דְּחָבַל בָּהּ בְּחַיִּי
 הָגֵר, כבר זָכָה בָּהּ דְּמֵי הַחַיִּיטִין, שהתורה זיכתה אותן לבעל, וְכֵיּוֹן
 דְּמֵת הָגֵר נַעֲשׂוּ הַדָּמִים הַפְּקָר וְזָכָה הַמּוֹזֵק בָּהּ – בדמי הולדות מֵת הָגֵר,
 ונפטר המוזק מלשלם דמי הנזק. אֲבָל אם חָבַל בָּהּ הַמּוֹזֵק לְאַחַר מִיתַת
 הָגֵר, נמצא שבשעה שחבל בה כבר וְכֵיּוֹן לֹא אִיהִי – האשה בְּגִיּוּהָ –
 בולדותיה, שכשמת הגר ועדיין היא מעוברת, היא מוחזקת בהם והיא
 קודמת לכל אדם, ולכך מִיִּתְּיָב הַמּוֹזֵק לְשִׁלּוּמֵי לָהּ לְיָדֶיהָ – לשלם את
 נזק הולדות לאשה עצמה. שואלת הגמרא: אִמָּר רַבִּי הִסְדָּא, מִרִּי דִּיבִי –

בעל שמועה זו, יש לי להקשות לך על דברך, אֲמַטוּ – וכי הולדות צָרָרִי
 נִינְהוּ – הם כצורות של מעות, דהיינו כחפצים ששייך בהם העברת בעלות
 מאדם לחבירו, וְבִשְׁעַת מִיתַת הַבֶּעַל וְכֵיּוֹן בָּהּ – זוכה האשה מן ההפקר
 בולדות שהיו שייכים לבעל. והרי הדבר ברור שהולדות אינן נכסים
 שאפשר לזכות בהם. אֱלָא סובר רב חסדא, אם בשעת חבלת הולדות
 אִיתִיהָ לְבָעַל – הבעל קיים, זָכָה לִיה לְחִמָּנָא – זיכתה לו תורה זכות
 בולדות, וכן זוכים יורשיו מחמתו. אבל אם בשעת החבלה לִיתִיהָ לְבָעַל –
 אין הבעל קיים, לֹא חַיִּיבָה תורה את המוזק לשלם את דמי הולדות, שהרי
 אין לדמי הולדות תובעין, שרק לבעל זיכתה תורה את דמיהן ולא לאשה.
 מקשה הגמרא על רבה הסובר שאם חבל בה אחר מיתת הגר זכתה האשה
 בדמי הולדות: מִיִּתְּיָבִי, שנינו בברייתא, הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה והחזקה וגם יִצְאוּ
 יְלִדֶיהָ, נֹתֵן הַמּוֹזֵק לאשה את דמי נֶזֶק גוף האשה שנפחתו דמיה מכמות
 שהיתה רקינת בריאה, וְכֵן את דמי הַצָּעִר שניצטעה האשה מחמת המכה
 נותן לְאִשָּׁה, כמו בשאר חבלות שאת דמי הנזק והצער אין המוזק משלם
 לבעל אלא לאשה, וְדִמֵי הַחַיִּיטִין משלם המוזק לְבָעַל. ואם אֵין הַבָּעַל קיים,
 נֹתֵן הַמּוֹזֵק את דמי הולדות לְיוֹרְשָׁיו של הבעל, ואם אֵין הָאִשָּׁה קיימת
 נֹתֵן את דמי הנזק והצער שנתחייב לאשה, לְיוֹרְשֶׁיהָ של האשה. ואם
 הִיתָה אשה זו שֶׁפָּתְחָה וְנִשְׁתַּחֲרַחָה הנשואה לעבד משוחרר ונתעברה
 הימנה, וכשהוכתה יצאו ילדיה, או שהיתה גִּיּוֹרֶת הנשואה לגר, ומת
 הבעל, זָכָה הַמּוֹזֵק בדמי הולדות, כיון שהמחזיק בנכסי הגר שמת ואין לו
 יורשים זכה. ומדברי הבריייתא מוכח שלעולם כשמת הגר נפקע חיובו של
 המוזק מדמי הולדות, וקשה על דברי רבה שחילק בדין זה ואמר שאם מת
 הבעל קודם שחבל בה, זוכה האשה בדמי הולדות.
 מתרצת הגמרא: אִמָּרִי, וְכֵיּוֹן עֲדִיפָא משמעות דברי ברייתא זו מִמִּתְּנִיתִין –
 ממשנתנו דְּאִוְקִימָנָא – שפירשה רבה שמה שנינו שכשמת הבעל פטור
 המוזק הוא דווקא כְּשֶׁחָבַל בָּהּ בְּחַיִּי הָגֵר, ויצאו ילדיה ומתו, וְכֵת הָגֵר
 לאחר החבלה, וְהִכָּא נָמִי – כמו כן יש לפרש דברי הבריייתא, שדווקא
 כְּשֶׁחָבַל בָּהּ בְּחַיִּי הָגֵר וְכֵת הָגֵר פטור מדמי הולדות, אבל אם חבל בה
 לאחר מיתת הגר חַיִּיב לשלם את דמי הולדות לאשה, כדברי רבה.
 מתרצת הגמרא באופן נוסף: וְאִיכְעִית אִימָא, שמדובר בברייתא שחבל בה
 לְאַחַר מִיתַת הַבֶּעַל הָגֵר,

אגרות קודש

במענה למכתבו מאור ליום השני.

ידוע המנהג בישראל, אשר בהנוגע לזמן ולמקום החתונה, על המחנותנים משני הצדדים להתדבר
 ביניהם, ויהי רצון שאיך שיחליטו יהי בשעה טובה ומוצלחת ובמקום טוב ומוצלח, ולאחרי שיחליטו
 בהאמור הרי אז יחליטו גם בהנוגע לניירות ותעודות הדרושות (כמובן, בהתיעצות עם עו"ד המתעסקים
 בזה).

מובן וגם פשוט, אשר ההצעה שיגמור עכ"פ חלק הראשון דיו"ד ולקבל סמיכה, נכונה היא במאד
 מאד, ואין זה נוגע לענין פרנסתו גשמית, וכן מובן ג"כ שאין לדחות לימוד האמור לאחר החתונה, כי אם
 להתחיל בזה בהקדם ובהמשך איזה זמן יוכל להחליט מתי יגמור, והרי התקוה חזקה (ע"פ הפס"ד בהנוגע
 לשו"ב שצ"ל בלא"ה) בקי גם עתה בהלכות שו"ב וכו', והרי זה חלק חשוב משו"ע יו"ד חלק ראשון.

תקותי שיש לו קביעות עתים בלימוד דא"ח בכל יום ויום ובהוספה ביום הש"ק אשר קדש הוא לד',
 וכמבואר הכרח הענין בכו"כ מקומות.

בהנוגע לדירה - מובן שיכין דירה ארעית וביחד יבחרו אח"כ דירה קבועה.

בברכה לבשו"ט בכל הני"ל.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך - הלכות שבת

א פִּשְׁהוּ יִשְׂרָאֵל בְּיָשׁוּבָן א' תִּקְנֻ חֻכְמִים לְתַקּוּעַ שֵׁשׁ תִּקְיָעוֹת בַּמָּקוֹם גְּבוּהָ לְהַבְדִּיל הָעַם מִן הַמַּלְאכָה וְעַכְשָׁיו נִהְיָו בְּקִהְלוֹת הַקְדוּשׁוֹת שֶׁכָּל שֶׁהוּא סְמוּךְ לַשֶּׁבֶת בְּחֻצֵּי שְׁעָה אוֹ שְׁעָה שְׁמִכְרִיז שְׁלִיחַ צְבוֹר לְהַכִּין עֲצָמָן לַשֶּׁבֶת ד' שְׁצָרִיד לְהוֹסִיף מַחֹל עַל הַקְדוּשָׁה כְּמוֹ שֶׁתִּבְאָר בְּסִי' רס"א⁵ וְכֵן רָאוּי לְהוֹדוֹג בְּכָל מָקוֹם (שְׁמֵאֲחָרִים תַּפְּלַת עֲרֵבִית¹).

וְעַל כָּל פְּנִים צָרִיד לְשַׁלּוֹחַ אִישׁ לְבַטֵּל הַפְּעָלִי-מַלְאכּוֹת מִמַּלְאכָתָם מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעַלָּה דְּהֵיִינוּ שְׁתֵּי שְׁעוֹת וּמִחְצָה² קוֹדֶם הַלֵּילָה ח" ע"ד שְׁנֵתִבְאָר בְּסִי' רנ"א⁹ וְגַם פְּרָקְמָמְיָא אָף שֶׁהָיָה מוֹתֶרֶת אַחֵר הַמִּנְחָה כְּמוֹ שְׁנֵתִבְאָר שָׁם¹⁰ מִכָּל

ביאורים

[א] יִשְׂרָאֵל בְּיָשׁוּבָן - היינו שכל העיר או המדינה היו ברשות ישראל והיה ניתן וצריך לתקוע במקום גבוה, אבל בעיר שאין כולה ישראל בדרך כלל לא ניתן ואין צורך לתקוע במקום גבוה הנשמע לכל אנשי העיר¹.

[ב] שֵׁשׁ תִּקְיָעוֹת - שני התקיעות הראשונות היו מזמן מנחה ואילך כדי להבטיל את העם ממלאכתם ולסגור החנויות², תקיעה השלישית סמוך לשקיעת החמה להכריז שהגיע זמן הדלקת הנרות, ויש להטמין התבשילים ולסלק מעל גבי האש את המאכלים שלא הספיקו להתבשל כל צרכם, ולאחר מכן תוקע ומריע ותוקע (שלושה תקיעות אחרונות) ושובת³.

[ג] בְּחֻצֵּי שְׁעָה אוֹ שְׁעָה - אבל פחות מחצי שעה קודם הלילה הוא כבר זמן האסור במלאכה לפי שחצי שעה קודם הלילה הוא זמן קבלת שבת שזהו שיעור הזמן הכולל את בין השמשות (שהוא כמו שליש או רביע שעה עם מעט זמן לפני תוספת מחול על הקודש) - לכן מכריזין חצי שעה לפני זמן קבלת שבת שהוא שעה קודם הלילה, כדי שיספיקו להכין עצמן לשבת וגם להוסיף מחול על הקודש⁴.

מקורות

- (1) ולהעיר שכיום בכמה שכונות וערים בארץ ישראל (וכן בחו"ל בכמה מקומות) החזירו כעין המנהג הישן לקדמותו, ומכריזים על השבת על ידי צפירה במקום מרכזי הנשמע לכל אנשי העיר או השכונה.
- (2) בקונטרס אחרון לעיל סימן רנא ביאר ד' שיטות בזה: (א) תקיעה א' במנחה גדולה להבטיל ממלאכה שבשדות וממלאכה גמורה (דלעיל שם ס"ג, וכדעה הא' דלעיל שם ס"ב) ותקיעה ב' במנחה קטנה להבטיל עיר ממלאכה המותרת (דלעיל שם ס"ג) ולסגירת חנויות. (ב) תקיעה ב' חצי שעה לפני קבלת שבת (שהיא חצי שעה לפני צאה"כ) לסגירת החנויות ולבטל ממלאכות המותרות. (ג) תקיעה א' לפני מנחה גדולה להבטיל ממלאכה שבשדות ותקיעה ב' במנחה קטנה לסגירת חנויות ולהבטיל ממלאכה גמורה שבעיר (כדעה ב' דלעיל שם ס"ב). (ד) תקיעה א' במנחה קטנה להבטיל ממלאכה גמורה (כדעה ב' דלעיל שם) ושניה חצי שעה לפני קבלת שבת לסגור חנויות. וזהו שמיסים כאן, שעכ"פ לבטל מלאכה גמורה במנחה קטנה, ועכ"פ לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה (הערות וציונים למהדורה החדשה).
- (3) רמב"ם הל' שבת פ"ה ה"ט.
- (4) קונטרס אחרון סי' רנא, קיצור הלכות משו"ע אדה"ז הערה (1) (ובבדי השלחן סי' עג ס"ק יד העיר ששיעור זה הוא לא כפי שפירש במשנ"ב דברי המג"א וכתב שהוא חצי שעה קודם שנתכסה השמש מאתנו).
- (5) סעיף ד' יש אומרים שמצות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקודש באיסור עשיית מלאכה בכניסת שבתות ויו"ט וביציאתם. ע"כ. וראה שם ההוכחות לכך מן התורה, ושאר פרטי ודיני תוספת שבת.
- (6) אולי הוא במוסגר כיון שמ"מ צריכים הכרזה להכין עצמם לשבת.
- (7) וכדלעיל סי' נח סעיף ג, ולהלן סי' רסא סעיף ה.
- (8) הערות וציונים למהדורה החדשה, (ובבדי השלחן סי' עג ס"ק יד העיר שכאן שרבינו נקט כדעת המג"א דקדק לפרש דברי המג"א שכתב 'שעה קודם השבת' שפירושו קודם הלילה, ודלא כפי שהעתיק בשער הציון סק"ג 'שעה קודם השקיעה' והוסיף שם לבאר ההכרח לפרש כך דברי המג"א.
- (9) סעיף ב, שם הובאו שני שיטות בזמן איסור מלאכה, האם

1 מקום ט' ראוי לשלוח איש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה כי פעמים רבות יוצא מהן מכשלה גדולה
2 שלפעמים בא שר אחרי ונמשך המשא ומתן עד הלילה ממש והקולר תלוי בצואר ראשי העם יב-ג כמו שדרשו
3 חכמים ממה שנאמר ואשימם בראשיכם.
4 וגם צריך להזהיר רוב העם יד שיש להם היתר שכל עוד שלא אמרו ברכו טו עושין כל הצריך להם לשבת טז אע"פ
5 שהוא לילה ממש ולכן יש להקדים אמירת ברכו יז ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא לבית הפנסת כי
6 זכות הוא לו שלא יתחיל שבת על ידו והחכם עיניו בראשו יח:

ביאורים

שעה אחר השקיעה בחורף חובה של תורה למחות בידם ביד חזקה בעונשים ונידויים אם לא ישמעו שבודאי איסור של תורה אין אומרים מוטב שיהיו שוגגים וכו', ובקיץ השיעור משתנה לפי החדשים מנטיית המדינה לצפון העולם וחסרון ידיעה בזה אינו נקרא ספק בזה, ולכן צריך להחמיר ולמחות בכל תוקף במדינות אלו גם בקיץ בכחצי שעה אחר שקיעה האמיתית עכ"פ.

ויש אומרים שספק של תורה דינו כודאי איסור של תורה לענין זה ולכן צריך למחות בכל תוקף בין בקיץ בין בחורף תיכף אחר שקיעה האמיתית שהוא תחלת בין השמשות דר' יהודה ולא אמרו בגמרא מוטב שיהיו שוגגים אלא לענין תוספת מחול על הקדש, ולא לענין עצמו של יום אפילו לספיקו וכן עיקר להחמיר בשל תורה¹⁴.

טז] שלא אמרו ברכו - היינו שהציבור עדיין לא אמרו ברכו, ובזמנם היו מקבלים שבת על ידי אמירת ברכו של הציבור¹⁵.

טז] כל הצריך להם לשבת - היינו מלאכות של עראי, כגון בישול או הטמנה של מאכלים, הדלקת הנר וכו', אבל מלאכות ממש כבר נכתב לעיל שצריך להפסיקם כמה שעות קודם השבת.

יז] יש להקדים אמירת ברכו - נהגו בקהילות אנ"ש לקבל השבת עוד קודם אמירת ברכו - ומאחרים באמירת ברכו, ואין חוששים שהיחיד יסמוך על כך שהציבור עוד לא אמרו ברכו. (ויש שאף קובעים סדר לימוד קודם אמירת ברכו).

יח] והחכם עיניו בראשו - שרואה ומעריך התוצאות העולות להגרם כתוצאה מהנהגתו.

ט] מכל מקום - הלשון 'מכל מקום' מכיון שאפילו לשיטות המקילות ביותר יש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה, אבל לשיטות אחרות יש לסגור החנויות כבר בזמן מנחה קטנה שהוא שעותיים ומחצה קודם הלילה².
י] שר אחד - שדרכם של השרים שקונים כמות גדולה ונמשך המשא ומתן על פני זמן רב, ומפני הכבוד והיראה אי אפשר לדחותם לאחר השבת.

יא] עד הלילה ממש - אבל מלאכות שאינו קובע עצמו עליהם אלא עושה לפי שעה כמו כתיבת אגרת שלומים מותר עד השבת ממש, והוא הדין שאר פרקמטיא שהיא בענין שאין לחוש שיימשך בה - מותרת, כל שיכול לגמרה קודם קבלת שבת¹¹.

יב] בצואר ראשי העם - ולכן עליהם לדאוג שיסגרו החנויות קודם השבת, ואין סומכים על כך שכל אחד יודע איסור שבת.

יג] ראשי העם - כ"ק אדמו"ר מהוריי"ץ נ"ע ייסד ועד למען השבת, לחיזוק שמירת השבת בארצות הברית¹², וכן נהגו במקומות רבים.

יד] להזהיר רוב העם - אלו הם פרטי חובת התוכחה כפי שמבוארים בסידור ב'סדר הכנסת שבת': ובחורף שהימים קצרים ורבתה המכשלה מאד בנשים להדליק נר שבת אחר השקיעה, וגם באנשים עמי הארץ וקלי הדעת במלאכות אחרות צריך להודיעם שהוא איסור גמור של תורה ולהוכיחם בדברים רכים וקשים אולי ישמעו לו.

אבל אם יודע שלא ישמעו לו, לא יוכיחם ולא יודיעם כלל וכלל כי מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים כדאיता בגמרא גבי תוספת יום הכיפורים. והיינו דווקא תיכף אחר השקיעה עד סמוך לחצי שעה אחר כך כי אז בקרוב לחצי

מקורות

קדושות המיוסדות על השגחת השבת ואשרי חלקם כי הם מזכים את ישראל לאביהם שבשמים, ובעבור זה יזכו המתחזקים תמיד במצוה זו לבנים גדולי ישראל.

14) דברים א, יג: הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְגִבּוֹרִים וְיָדְעִים לְשַׁבְּטֵיכֶם וְאֲשִׁימֶם בְּרָאשֵׁיכֶם:

ובפירוש רש"י שם: ואשמם - חסר יו"ד, לומר שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה.

15) ובהמשך הדברים מוסיף שלענין תפילת מנחה שמד"ס אין למחות ביד המקלילין.

16) כן משמע מס' רסג סעיף י"ט ואילך, ומס' שצג סעיף ב.

הוא מזמן מנחה גדולה או מזמן מנחה קטנה, ולכך כתב רבינו שעל כל פנים שתי שעות ומחצה קודם השבת שהוא זמן מנחה קטנה יש להפסיק אפילו לדיעות המקילות, וראה לעיל הערה 2.

10) סעיף ג, שלא אסרו אלא מלאכה גמורה, אבל פרקמטיא מותרת.

11) ס' רנא סעיף ג, וקונטרס אחרון שם.

12) סקירה על ועד זה ושאר פעולותיו למען השבת, נדפסה בספר 'תולדות חב"ד בארצות הברית' פרק ט, וראה באג"ק כ"ק אדמו"ר חכ"ו ע' קכב.

13) ובמשנ"ב כתב: וכעת נמצא בכמה עיירות גדולות חבורות

הלכות קריאת שמע

א טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסות ערוה הוא אפילו
2 היא אשתו מפני שמביא לידי הרהור כשמסתכל בו ולכן
3 אסור לקרות ולהתפלל כנגדו (כמו כנגד ערוה ממש עד שיחזור
4 פניו לצד אחר).

5 ויש מתירין אם אינו מסתכל בו אפילו רואה אותו בהעברה
6 בעלמא כיון שאינו ערוה אלא משום שמביא לידי הרהור ואין
7 לחוש להרהור אלא כשמסתכל בו ולא בראיה בעלמא וכל שכן
8 אם מעצים עיניו ואינו רואהו כלל שמותר ואין צריך להחזיר
9 פניו (ויש לסמוך על דבריהם כשאי אפשר בענין אחר).

10 (ויש אומרים דלפי סברא הראשונה לא אמרו טפח אלא באשתו
11 אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח אסור ואין דבריהם עיקר).

12 אבל פניה וידיה שדרכן להיות מגולים מותר לקרות כנגדן שכיון
13 שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור.

14 אבל כנגד שוקה אסור אע"פ שהשוק אינו מקום צנוע באיש
15 שדרכו להיות מגולה (במקומות שהולכין בלא אנפלאות) כיון
16 שהוא מקום צנוע באשה ערוה היא ויש אומרים שאפילו פחות
17 מטפח שמגולה בשוקה ערוה היא אפילו באשתו ונכון לחוש
18 לדבריהם:

19 ב וכל זה לאנשים אבל האשה עצמה אפילו היא ערומה
20 מותרת לקרות ולהתפלל אם היא יושבת שאין פניה שלמטה
21 נראין כמ"ש בס"ע ד ואין בגילוי כל גופה משום ולא יראה
22 בן ערות דבר לפי שאינה ערוה אלא לאנשים ומשום הרהור
23 ולפיכך אף אשה אחרת מותרת לקרות ולהתפלל כנגד אשה
24 ערומה אם אין פניה שלמטה נראין ויש מי שאוסר לאשה אחרת
25 (והעיקר כסברא הראשונה):

26 ג אם לבושה דק ונראה בשר מתוכה אסור כמו בערוה
27 בעששית כמו (שנתבאר) [שיתבאר]:

28 ד שער של אשה שדרכה לכסותה ערוה היא מפני שמביא לידי
29 הרהור ואסור לקרות או להתפלל כנגדה על דרך שנתבאר
30 אפילו היא אשתו אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש וכן
31 שערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן בקצת ארצות
32 מותר לקרות כנגדן שכיון שרגילין בהן אינן מביאין לידי הרהור
33 ופאה נכרית אפילו דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה וגם מותר
34 לגלותה ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן
35 התורה באשת איש:

36 ה שער של ערות איש יוצא דרך נקב שבבגדו מותר לקרות
37 כנגדו:

38 ו קול זמר של אשה בין בפנויה בין באשת איש אפילו של
39 אשתו הוא ערוה ואסור לקרות קריאת שמע כששומעו והוא
40 הדין להתפלל או לדבר בדברי תורה אבל קול דיבורה כיון
41 שרגיל בו אינו ערוה אפילו של אשת איש ואפילו קול זמר אם
42 יכול לכוין לבו לתפלתו בענין שאינו שומעו ואינו משים לב
43 אליו מותר:

44 ז ערות בהמה אינו נקרא ערוה ומותר לקרות כנגדה אבל הגויס
45 אע"פ שנאמר בהם בשר חמורים בשרם ערותם נקרא ערוה
46 שנאמר וערות אביהם לא ראו וגו' ואסור לקרות כנגדם וכן כנגד
47 ערות קטן אפילו בן יומו ויש מתירין כנגד ערות קטן כל זמן
48 שאינו ראוי לביאה דהיינו עד שיהיה בן ט' שנים ויום א' וכן
49 עיקר ולכן א"צ לכסות ערות הקטן בשעת ברכת המילה ויש מי
50 שאומר שמכל מקום לא יאחזו המוהל הערוה בידו בשעת
51 ברכה:

חלק א סימן עה, להזהר מגילוי ושער [וקול אשה] בשעת
קריאת שמע וכן שלא לקרותה כנגד הערוה סעיפים א':

לקוטי תורה

1 תוכן הפרק: מסרת מצוות שביעית - להחדיר באדם
2 רגש של ביטול מוחלט, עד ש"אדם ובהמה" שווים
3 [לאחרי שנתבאר בפרק הקודם שמהותה של שבת
4 היא - ה"ביטול" ("השבתה") שנפעל בישות הנבראים,
5 ישוב לבאר את שתי הבחינות שבשבת, שבת תתאה
6 ושבת עילאה]:

7 והנה מבואר למעלה שיש ב' מדרגות בבחינת
8 הביטול. הא' בחינת ביטול היש לאין; והוא
9 אתערוותא דלתתא לבחינת [הביטול הב' שהוא]
10 גילוי ביטול האמיתי, דהיינו שיהיה גילוי בחינת
11 "אין" ממש.

12 נתבאר לעיל, שבביטול הנבראים לאלקות יש שתי
13 מדרגות: א) "ביטול היש לאין" (שאדם מכניע את
14 ישותו). ב) מדרגה נעלית יותר - "ביטול אמיתי",

15 שהנבראים מתבטלים באמת באלקות עד שהם בבחינת
16 "אין ממש", דבהגלות נגלות אור אין סוף ב"ה הסובב
17 כל עלמין אזי מתבטלים הנבראים בביטול אמיתי
18 (פירוש, לא שחוזרים להיות אין ואפס כמו קודם ששת
19 ימי בראשית, אלא שכל ענינם הוא מה שהם כלים
20 לאלקות ומה שאור אלקי מתגלה על ידם).

21 [והאין ממש] היינו אור אין סוף ב"ה, מה שהוא
22 בבחינת סובב כל עלמין ואינו מושג כלל, ולכן נק'
23 אין, ועל ידי גילוי זה יהי' הביטול אמיתי.

24 אור ה"סובב כל עלמין" נקרא בשם "אין" לפי
25 שאור אין סוף ב"ה אינו מושג לנבראים, "לית מחשבה
26 תפיסא ביי", פירוש, אור זה אינו בגדר השכל כלל,
27 ובמילא קוראים אנו לאור זה בשם "אין", כי אינו
28 נתפס כלל בחושי הנבראים.

1 לפיכך, בהגלות נגלות אור אין סוף ב"ה הסובב
2 כל עלמין, מתבטלים הנבראים באמת, כנ"ל.

3 וכך יובן שיש ב' בחינות אלו בשבת, וזהו ענין שתי
4 שבתות כהלכתן שיש בכל שבת, דהיינו שבת
5 תתאה ושבת עילאה.

6 שתי הבחינות בביטול - (א) ביטול היש לאין, (ב)
7 "ביטול האמיתי" - הן הן שתי הבחינות ב"שבת"
8 (שענינה - "ביטול" כנ"ל), שבת תתאה (ביטול היש
9 לאין) ושבת עילאה (ביטול האמיתי).

10 כלומר:

11 כשם שב"עליית" הנשמה - היינו הביטול הנפעל
12 בה - על ידי מצוות, יש שתי בחינות, דקודם כל צ"ל
13 ענין "ביטול היש לאין" (והוא בזמן הזה), ורק אח"כ
14 אפשר להגיע ל"ביטול אמיתי" (לעת"ל) - כך
15 ה"ביטול" דשבת מתגלה בסדר והדרגה, דקודם כל
16 ישנה ה"עלי" הפועלת "ביטול היש לאין" (בחינת
17 שבת תתאה), ורק אח"כ מתגלה המדרגה העליונה
18 בביטול, "ביטול אמיתי" (שבת עילאה).

19 [ועתה ירחיב הביאור בשתי מדרגות הללו בשבת:]

20 והנה לחבין ענין שבת תתאה צריך לחקרים תחלה
21 ענין מצות שביעית הכתוב בסדרה זאת [פ' בהר],
22 שנק' ג"כ שבת כמ"ש ושבתה הארץ שבת לה',
23 שהוא ג"כ בחינת שבת ועלייה, שהיש בטל לאין.
24 מצות שמיטה נק' "שבת" - "שהוא ענין הביטול"
25 - לפי שבמצוה זו בא לידי ביטוי באופן גלוי ענין
26 "ביטול היש לאין" (שהוא בחינת "שבת תתאה" כנ"ל).

27 [והולך ומבאר כיצד בא לידי ביטוי ענין "ביטול היש
28 לאין" במצות שמיטה:]

29 כי שש שנים שזורע וחורש וקוצר לעצמו הוא
30 בחינת יש ודבר, והארץ ופירותיה הן שלו דוקא,
31 נמצא הוא בחינת יש ודבר.

32 ובשביעית הוא בחינת ביטול היש ולכן נעשה
33 הפירות הפקר.

34 בשביעית, שאז הקב"ה מפקיע בעלות האדם
35 מפירות שדהו ונעשים הפקר - הרי זה ענין של ביטול
36 ישותו ומציאותו.

37 רק שיוכל לזכות מן ההפקר כאדם אחר הזוכה מן
38 ההפקר בו, ולכן כתיב ולבהמתך ולחיה בו' שכל
39 זמן שחיה אוכלת בשדה בו'.

40 מה שאדם יכול ליהנות מפירות שדהו בשביעית
41 אינו משום שיש לו איזו שהיא בעלות על השדה אלא
42 מפני שגם הוא יכול לזכות מן ההפקר כמו כל אדם
43 אחר.

44 וכמו שדרשו רז"ל על פסוק "ולבהמתך ולחיי"
45 אשר בארצך תהי' כל תבואתה לאכול" - "כל זמן
46 שחי' אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית",
47 כלומר, זה שאתה יכול ליהנות מפירות שביעית
48 ולהאכילם לבהמתך אינו לפי שהפירות הם שלך, אלא
49 שבהמתך מותרת לאכלם כמו שחי' (של הפקר) אוכלת
50 אותם מן השדה.

51 וזהו מצות ביעור בשביעית שמוכרח להוציאם מן
52 הבית, וזהו ביטול היש בפועל ממש.

53 וביותר מודגש ענין ביטול מציאות האדם, בחובת
54 ביעור: דכאשר "כלה לחי' מן השדה כלה לבהמתך מן
55 הבית", וחייבים לבער את הפירות מן הבית. היינו
56 שלא זו בלבד שפירותיו נעשו הפקר (שבזה עדיין יכול
57 עכ"פ לזכות בהם מן ההפקר כאדם אחר), אלא
58 (שבהגיע זמן הביעור) עוד חייב להוציא את הפירות
59 שזכה בהם מן הבית, שבזה נעשה "ביטול היש"
60 בפועל ממש (ע"ד ענין שריפת הקרבנות ע"ג המזבח,
61 שהוא "ביטול היש לאין בפועל ממש").

62 וגם מה שתלה הכתוב אכילת אדם באכילת חיה,
63 שבשכלה לחיה מן השדה אסור לו לאכול וחייב
64 לבער, היינו מפני שהוא ביטול היש עד שאדם
65 ובהמה שווים.

66 ובזה יובן עוד ענין - מה שלמדו חובת הביעור
67 (איסור אכילת האדם בפירות שביעית לאחר זמן
68 הביעור) מהכתוב הנ"ל "ולבהמתך ולחי' גו'", שתלה
69 הכתוב אכילת אדם באכילת חי' מן השדה. והיינו לפי
70 שזוהי כל מטרת מצות שביעית, להחדיר באדם רגש
71 של "ביטול היש", שכל כך יהי' שפל בעיניו עד
72 שירגיש שהוא ובהמה שווין.

73 [דלכאורה תמוה, כיצד ניתן לתבוע מאדם שירגיש
74 את עצמו "בטל" עד כדי כך שהוא שווה לבהמה?

75 וזהו שממשיך:]

76 וזהו מפני שהוא שבת הארץ ועלייה בבחינת סוכב
77 כל עלמין.

78 ביטול עצום כזה (שירגיש ש"אדם ובהמה
79 שווים") ניתן להרגיש רק בגלל ה"עלי" בבחינת

1 "סובב כל עלמין" (שזהו ענינה של "שבת") וכן
2 שביעית, (כנ"ל).
3 [והולך ומבאר הטעם:]

4 כי הנה התחלקות המדרגות דומם צומח חי מדבר
5 זהו מצד בחינת ממלא כל עלמין, שבאדם מתגלה
6 בחינת חכמה שלא נתגלה ונמשך בחינה זו בבחמה
7 וחיה, שנתגלה בהם רק בחינת ה"חיות" בלבד
8 [כשם הסוג - "חי"] כו'.

9 נתבאר לעיל דממלא כל עלמין הוא החיות
10 האלקית שמתצמצמת בבחינת גבול ומדה, בכל נברא
11 ונברא לפי תכונותיו וגדירו. ונמצא שבחיות זו יש
12 ריבוי חלוקי מדרגות, כי לכל נברא יש חיות מיוחדת
13 המתאימה לתכונותיו המיוחדות.

14 ולפיכך, כל שינויי המדרגות, כגון מה שבאדם
15 מתגלה בחינת חכמה, מה שאין כן בבחמה וחי',
16 שבהם נתגלה רק בחינת החיות בלבד, הכל הוא מצד
17 בחינת ממלא כל עלמין.

18 אבל כשמתבטלים לגבי בחינת סובב כל עלמין,
19 שמקיף על כולן בהשוואה א', הרי כולן שווין, כי
20 בבחינת סובב נאמר אדם ובהמה תושיע ה',
21 בהשוואה א'.

22 אור הסובב כל עלמין הוא אור אין סוף ב"ה
23 בעצמו, שהוא אור בלתי מוגבל כלל, ולפיכך הוא
24 מובדל ומרום מכל העולמות כולם, גדול כקטן,
25 ומקיף אותם בהשוואה אחת.

26 ועל זה נאמר "אדם ובהמה תושיע ה'", ופירשו
27 (חז"ל) שכוונת הכתוב להורות על הענוה והשפלות,
28 "בני אדם כו' משימים עצמם כבהמה". ועומק הכוונה
29 ב"משימים עצמם כבהמה" על פי פנימיות הענינים
30 הוא, לא רק הנהגה של שפלות כו', אלא, שכאשר
31 האדם מרגיש ביטול אמיתי להקב"ה עצמו, מצד גילוי
32 בחינת "סובב כל עלמין", הרי בבחינה זו אדם ובהמה
33 שווים ממש, וכפי שנתבאר לעיל בארוכה, שהקב"ה
34 עצמו - "שווה ומשווה קטן וגדול".

35 והיינו בחינת בהמה רבה כו'.
36 ובעומק יותר - ענין הביטול ל"סובב כל עלמין"
37 נרמז בלשון "בהמה" גופא.

38 והוא ע"פ המבואר במקום אחר דיש "בחינת
39 בהמה שלמעלה מבחינת אדם, והיא הנקראת בשם
40 "בהמה רבה" [על שם הכתוב בסוף יונה "ובהמה
41 רבה"] שהיא בחינת אהבה רבה שלמעלה מן הדעת
42 המושג כו' שהוא מבחינת סובב כל עלמין, דכולא
43 קמי' כלא חשיב ממש".

44 פירוש: "בהמה" מורה על מדרגה שאין בה
45 השגה ודעת (בניגוד לאדם), אבל בזה גופא יש שני
46 אופנים - יש בחינת "בהמה" לגריעותא, שהיא למטה
47 מן הדעת, כמו בהמה כפשוטה, שזה שאין לה דעת
48 הוא לפי שהיא למטה ממדרגת אדם; אך יש בחינת
49 בהמה שלמעלה מן הדעת, שהיא מדרגה שלמעלה
50 מבחינת אדם, והוא התקשרות וביטול להשי"ת
51 שלמעלה מן השכל.

52 וטעם הדבר, כי התקשרות להקב"ה המיוסדת על
53 שכל והשגה הרי היא מוגבלת (לפי ערך גודל
54 ההשגה), אך התקשרות וביטול שלמעלה מן השכל
55 אין לה הגבלה [ועל זה נאמר "ואני בער גו' בהמות
56 הייתי עמך ואני תמיד עמך", דקאי על אמונה פשוטה
57 בהקב"ה שלמעלה מן הדעת וההשגה, ו"בזה שאני
58 בער ובהמות אני תמיד עמך", היינו שזו בחינת
59 "בהמה" למעליותא, דדוקא בגלל ההתקשרות
60 שלמעלה מהשגה הרי זו התקשרות תמידית בלי
61 שינוי];

62 וכן למעלה באלקות כביכול, יש בחינה הנק'
63 "בהמה" למעליותא - ונק' "בהמה רבה" - והיא
64 בחינת "סובב כל עלמין" שלמעלה מגדר חכמה,
65 שמצד בחינה זו, ביטול האדם להקב"ה הוא למעלה
66 מטעם ודעת.

67 ולכן באכילת שביעית אדם ובהמה שווין, והיינו על
68 ידי התגלות סובב כל עלמין.

ד"ה את שבתותי תשמרו פרק יג

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

3 אין קץ כו' דקאי זה במשיח דפסוק זה נא' בישעי' (סי'
4 ט') גבי חזקי' כי ילד יולד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה

1 ולהבין ענין וירם קרן משיחו בתוס' ביאור יש להבין
2 תחלה מ"ש במ"א ע"פ למרבה המשרה ולשלום

מבחי' ז"ת דא"ק שהוא ז' מדו' דחכמה שנק' אדה"ר כידוע
 בענין מ"ה שמו מ"ה שם בני' כו' דאבא יסד ברתא ששרש
 אותו' הדיבור מז"ת דאבא (וכמשי"ת), וזהו ימי שנותינו
 בה"ם ע' שנה לבד והן הע' שנה שנלקחו מאדה"ר כו'
 (והיינו ת"ר אלף נשי' שבימי משה שקיבלו מאור אבא
 שרש משה ואורי' מח"ע נפק' להאיר בס"ר נשי' הללו,
 וכן דור אחר דור המסתעפי' מהם עד ביאת משיח ששרשו
 באור פנימי' הכת"ר כמ"ש אשר אה"י' אנא זמין לאתגלא'
 בימי המשיח שנק' גואל אחרון והוא בבחי' פנימי' ע"י כו'
 ובחי' מלכו' משיח הוא בבחי' מל' דא"ס עצמו שבא
 בבחי' חיים נצחיים דאור א"ס עצמו וזהו חיים נת"ת
 לו כו', וזהו דוד מ"י חי וקיים לנצח וכמו שא' ברוך חי
 לעד וקיים לנצח (והיינו נשמתא דפרחא מחי העולמי'
 שמאיר בכל שבת מעין יום שכולו שבת כו'), וכמ"ש ה'
 ימלוך לע"ו כו' וד"ל. וזהו כללות ענין מל' משיח שעליו
 א' כאן על כסא דוד וממלכתו להכין אותה ולסעדה מעתה
 ועד עולם בבחי' נצחיות.

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

להיות לו דירה בתחתונים כדוגמת ראשית ההשתלשלות
 מעצמות אא"ס לכך ציוה לעשות המשכן כדוגמת זה (ועד"ז
 בבית עולמים) והיינו היריעות והקרשים שבמשכן הם
 דוגמת אורות מקיפים עליונים שלמעלה מאצי' ומקיפים
 שבאצי', והכלים הם כמו בחי' א"פ המשתלשלים מן הקו
 שהם בחי' גילוי אלהות ממש בכל עולם וכך בארון כתיב
 ונועדתי כו' מבין שני הכרובים (שמות כ"ה כ"ב) וכן
 במזבח ה' יורד אש שלמעלה ועד"ז גם במנורה עדות היא
 לבאי עולם (שבת כ"ב ב') שהשכינה שורה בישראל וכן
 בשולחן שהלחם חם כו' ואמנם לא כל המקיפים שוים כי
 אין תמונת המקיף אלא לפי אופן הפנימי שיסתעף ממנו
 עד"מ השפעת גילויי שכל לפי אופן רצון הגילוי כן יהי'
 המקיף בתחלה לכך ה' תמונת היריעות והקרשים בתמונה
 פרטית כך וכך כמו אורך היריעה כך וכך וכדומה לזה
 בקרשים מפני שהתכלית הוא הגילוי אור פנימי ע"י
 הקרבנות ולפי אופן רצון הגילוי כן צ"ל המשכת המקיפים
 בתחלה כנ"ל: ולהבין ענין המקיפים ופנימיי' ששניהם צ"ל
 כבריאת העולם ובכל המשכת אלהות דלכאורה מאחר
 שעיך הגילוי הוא ע"י או"פ א"כ מה תועלת בהמקיף
 אמנם הענין מבואר במצות היחוד (תי"ז פ"ב) ענין ב' מיני
 המשכות אלו שמשניהם מגיע חיות להעולמות וכן לכל
 נברא בפרט וז"ש כל אשר חפץ הוי' עשה (תלים קל"ה ו')

על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ כו' למרבה המשרה כו'
 (דביקש לעשות לחזקיהו משיח ובאמת פסוק זה על משיח
 בן דוד נאמר), ויש להבין ענין המ"ם סתומה שבאמצע
 התיבה דמרכ"ה דפלא גדול הוא ולא נמצא בכתובי' כן.
 אך הנה תחלה יש לבאר סוף פסוק זה במ"ש ולשלום אין
 קץ מהו אין קץ כו' על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה
 ולסעדה מעתה ועד עולם כו'. דהנה פי' כסא דוד וממלכתו
 הוא בחי' בנין המל' דאצי' בתכלית הגדלות כמ"ש עד
 דו"ד הגדי"ל והוא משיח ב"ד שיהי' למלכותו קיום נצחי
 כמו שאו' בקידוש הלבנה דוד מ"י חי וקיים וכן א' בדניאל
 וע"י יתיב כו' עד מלכותי' מלכו' עלם כו' ה' ימלוך לע"ו
 כו' וז"ש להכין אותה ולסעד' מעת"ה ועד עולם וד"ל.
 והטעם ידוע במ"ש במשיח חיים נתת לו פי' חיים נצחיים
 נתת במתנה עולמי' כו' להיות ידוע דמה שלא נתקיים מל'
 דוד עתה היינו לפי שנא' בו חיים שאל כו' דע' שנין דרוד
 שאולי' מאדה"ר כו'. והענין הוא דשרש נשמת דוד ה'
 מבחי' מל' דאצי' דלית לה מגרמה כלום רק מה שנשאל

(צ"ה) **לבנות** מקדש, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי
 בתוכם (שמות כ"ה ח'): ואלו הן הדברים
 שהם עיקר בבנין הבית עושים בו קדש וקדש הקדשים
 והי' לפני הקדש מקום אחר והוא הנק' אולם, ושלשתם נק'
 היכל. ועושים מחיצה א' סביב להיכל רחוקה ממנו כעין
 קלעי החצר שהיו במדבר וכל המוקף במחיצה זו שהוא
 כעין חצר אהל מועד הוא עזרה והכל נק' מקדש, ועושים
 במקדש הכלים הכתובים בתורה הארון בקדה"ק ומנורה
 ושולחן ומזבח הפנימי בקדש, ומזבח החיצון בעזרה:
 (א) **ולהבין** זה ענין המקדש והכלים, בהיות כי עיקר כוונת
 עשיית המקדש הוא להיות גילוי אלהות
 בישראל כמ"ש ושכנתי בתוכם לכך נצטוונו לעשותו
 כדוגמת סדר ההשתלשלות הנמשך מעצמות א"ס ב"ה כי
 מבואר במ"ח דרך בריאת העולם כיצד אא"ס צמצם אורו
 ופנה מקום שוה מכל צדדיו והוא מקום עגול כו' ומשך
 בתוכו קו אור דק ובדרך ירידתו האיר בחלל ההוא עגול
 אחר של אור רחוק מעט מאא"ס וברדתו עוד האיר עגול
 שני עד עשרה עגולים שהם כח"ב כו' ואחריהם באים י"ס
 דיושר כו' עכ"ד במסכת א"ב בסדר זרעים ע"ש, וביאור
 הדברים ידוע דאור הפנימי הוא בחי' גילוי אלהות בכל
 עולם לפי ערכו ואור המקיף הוא מה שנשאר בהעלם ולא
 בא לידי גילוי שהוא סובב מכל צד בשוה ורצה הקב"ה

1 הוא בחי' המקיף וכתוב בדבר ה' שמים נעשו (תלים ל"ג
 2 ו') הוא בחי' הפנימי. ושם נת' שהמקיף הוא המחי' ג"כ
 3 ואדרבה הוא העיקר אלא שאינו מתגלה בהנבדל והפנימי
 4 מתגלה בו, ועוד זאת שהמקיף העלמו ככולם בשוה מראש
 5 לרגל משא"כ הפנימי ישונה אופן גילוייו בין ראש לרגל
 6 ועוד זאת שהמקיף אינו מתחלק לחלקים והפנימי יתחלק
 7 לחלקים רבים צמצומים שונים, והא בהא תליא כמובן
 8 ממשנ"ת ענינם שם, אך כאן נוסף לך משל ע"ז מבשרי
 9 מהתלבשות הנפש שבגוף שמאירה ג"כ בב' מיני חיות לגוף
 10 מקיף ופנימי, הפנימי הוא כמו הארת הנפש במוח לב כבד
 11 שהם הארות שונות מהנפש לפי תכונת חלוקי הכלים המוח
 12 מן הלב ומן הכבד (ועד"ז גם בכל האיברים כמו היד והרגל
 13 לפי תכונת כל א' כך הוא מהות חיות הנפש בו) כי השכל
 14 שורה במוח והמדות בלב והתנועה באיברים החיצונים ע"י
 15 הדם שבכבד. והנה השכל במוח הוא בבחי' גילוי
 16 שההשכלה מהותה מורגשת במוח והמוח ממולא ממש
 17 ממהותה כהמלאות הכלי מן המים עד שלפי אופן מזגו של
 18 המוח אם יבישות או לחלוותי ישונה מהות השכל אם
 19 לשכל צח או לא כידוע והטעם כי מזג גשם המוח מסוגל
 20 לקבלת השכל ועד"ז גם הדבור בפה הרי הפה הגשמי
 21 ממולא ומורגש מאותיות הדבור הרוחני ועד"ז המדות בלב
 22 והתנועה בידים וההילוך ברגלים שידוע שיש גידים ברגל
 23 שלפי אופן הרכבתם יהי' תנועת הרגל להילוך וכזה הוא
 24 חיות הנפש המתלבש בהם הוא כח ההילוך וא"כ מובן מזה
 25 שחיות הנפש באיברים הוא בגילוי גמור וזהו ענין
 26 התלבשות או"פ בכלי שהוא בגילוי לפי שהכלי מסוגלת
 27 לקבלו כי היא מעין האור ודוגמתו ממש שהרי לא יהלך
 28 היד ולא יכתוב הרגל וכו' אלא הרגל יהלך והיד תכתוב
 29 והלב יתפעל והמוח ישכיל, והרי חיות זה המתגלה הוא
 30 בשינויים ממוח ללב וליד ורגל וגם מתחלק לחלקים רבים
 31 שכל ומדות תנועה והילוך דיבור וזהו הפנימי. והמקיף הוא
 32 מה שאנו רואים שיש התפשטות החיות מן הנפש בגוף
 33 להיות האיברים מתפעלים ממנו ואעפ"כ איננו בגילוי להיות
 34 מהותם גלוי אליהם וגם מאיר לכולם בסגנון א' מבלי
 35 התחלקות, והוא הרצון כי אנו רואים כאשר ירצה לפשוט
 36 ידו ורגלו יפשוט מיד כרגע ואם ירצה לכווץ יכווץ מיד
 37 בעלות הרצון ומזה מופת שהרצון מלוכש ונמצא ברגל
 38 ממש כי אילו היה מציאותו רק במוח ומה שמהאיברים
 39 נשמעים לרצונו כמו התפשטות או כיווץ הרגל הוא דרך
 40 המשכה שנמשך מרצון שבמוח אל הרגל לעשות כן בעלות
 41 הרצון א"כ הי' צריך להיות שיהיו זמן מעלות הרצון לפשוט
 42 הרגל עד שהרגל תתפשט בפועל כדי משך הילוך והמשכת
 43 הרצון מהמוח ברגל ולא הי' באפשרי להיות מיד כרגע
 44 ומאחר שאנו רואים שבו כרגע העלות הרצון להפשיט הרגל
 45 וכדומה תתפשט הרגל ממש מוכרח שהרצון נמצא ברגל
 46 ממש ולכן א"צ לשהיית זמן, והאמת כן הוא כידוע שיש

47 עורקים וגידים המוח שמתפשטים בכל האיברים ואין בהם
 48 דם רק הם כלי הרצון להיות ממשלתו על ידם בכל אבר
 49 להניעו כרצונו, והנה גופה של התנועה הוא ממזג חיות
 50 העצמי שביד ושברגל שכבר הם בהכנה מקודם מלוכש
 51 בדם שבאבר ההוא המתורבה ע"י אכילה ושתייה משא"כ
 52 הרצון הוא חיות נפשי לבד וממנו לא יבא גוף התנועה אלא
 53 שאופן תנועתו הוא על ידי שהכח המניע שבאבר הוא מניעו
 54 כפי הרצון ולא ישנה תפקידו כסוס לגבי רוכבו ואם לא יהי'
 55 הרצון להניע ישבת ולא ינוע אע"פ שיש בו היכולת להניע
 56 ומיד שיהי' הרצון להניע יניע כח המניע נמצא שהרצון
 57 פועל כל פעולותיו באיברי הגוף וגוף הפעולה הוא ע"י
 58 החיות הממוזג כבר באבר מהנפש המלוכש בדם והוא
 59 בגלוי אבל הרצון אינו בגלוי ואע"פ שישנו בכל האיברים
 60 כנ"ל אין האבר מרגישו וזהו הנק' בחי' העלם שר"ל
 61 שהדבר נמצא ממש שם אלא שאינו בגלוי לגבי המקבל
 62 ולכן אינו בהתחלקות כי הרצון להניע הראש עם להניע
 63 הרגל שניהם מהות רצון א' והא בהא תליא שלפי שאינו
 64 מתלבש בגלוי בבחי' אור וכלי אלא בבחי' העלם א"כ יכול
 65 להיות מאיר ברגל ע"ד שמאיר בראש ולכן א"צ להתחלק
 66 משא"כ בהארת הנפש שמאיר בהתלבשות בפנימי בחי'
 67 נר"נ במוח לב כבד הוא בבחי' צמצומים ובבחי' התחלקות
 68 לפי שמאיר בבחי' פנימי כנ"ל. ולהבין קצת יותר ענין
 69 הרצון שנמצא ברגל ואעפ"כ אין מהותו נתפס הוא כמו
 70 מראה הלבן שהוא עצמיות הדבר ואינו דבר נוסף כמ"ש
 71 במ"א והנה גוף דבר הלבן הוא מהות ודבר בשטח משא"כ
 72 המראה לבן אינו תופס מקום ואינו נתפס ואע"פ שישנו
 73 בכל חלקי הדבר שאם יתחכוהו לחלקים דקים ימצאוהו לבן
 74 מאחר שהוא עצמות ותולדה טבעי, משא"כ גוונים
 75 הנצבעים כמש"ש, אעפ"כ אינו נתפס וזולתי דבר המלוכש
 76 הרי לך מציאת דבר ועכ"ז אינו נתפס וכמ"כ ענין הרצון
 77 שישנו ברגל אבל אינו נתפס משא"כ הדבור בפה נתפס כו':
 78 והנמשל מכ"ז למעלה הוא בחי' ממכ"ע וסוכ"ע כי ממכ"ע
 79 הוא בחי' חיות האלהות המתגלה בכל עולם לפי ערכו ודרך
 80 כלל ביי"ע הנה הם ג' חילוקי מדריגות כמו מוח לב כבד
 81 הנ"ל בנפש שבכריאה מאירים חכמתו ובינתו ודעתו של
 82 א"ס ב"ה שהוא כמו השכל שבמוח באדם. וזהו ענין געה"ע
 83 שהנשמות נהנין מזיו שהוא בעולם הכריאה וביצי' מאירים
 84 מדותיו של א"ס ב"ה והוא כמו רוח בלב והוא עולם
 85 המלאכים שעבודתם באהוי"ר ובעשי' בחי' נפש שהעבודה
 86 במעשה, ובכל עולם לפי ערכו הארה זו היא בגילוי ממש
 87 כמו החב"ד בכריאה עד שהנשמות נהנין מהשגתם בא"ס
 88 שם בכריאה וכן המדות ביצי' עד שהמלאכים אומרים
 89 ביראה ואהבה קדוש כידוע, וכן בעשי' מתלבש חיות
 90 אלהות בכל נבדא בפנימיותו שכל במדבר וחיות בחי וכו'
 91 וה"ז בבחי' צמצומים והתחלקות כנ"ל. אמנם סוכ"ע הוא
 92 מ"ש כל אשר חפץ הוי' עשה (תלים קל"ה ו') בחי' רצונו

הנראים כסותרים זא"ז כתוב א' אומר מכה"כ (ישעי' ו' ג')
 וכבודו תרגומו זיו יקר' בחי' זיו והארה לבד וכתוב א' אומר
 את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמי' כ"ג כ"ד) ואני משמע
 מהו"ע ית' ממש והענין כי אני מלא היינו בבחי' סובב
 והעלם וסובב לד' עולמות כא' וע"כ אומר שמים וארץ
 בהשוואה א' אבל ההארה שבבחי' גילוי אינה אלא מבחי'
 כבודו זיו יקר' בחי' ממכ"ע כנ"ל: וזהו ענין יריעות המשכן
 שבהם הי' השראת המקיפים וכדאי' בע"ח שהעגולים
 השראתם בההיכלות ע"ש והי' היכל ק"ק בחי' מקיפים דג"ר
 והמקום הנק' קדש הוא מקיפים דחג"ת וכידוע שגם
 בהמקיפי' יש י"ס כנז"ל וכמשנ"ת ג"כ במ"א ענין ע"ס
 שברצון הרצון להאציל חכמה זהו בחי' חכמה שברצון כו'
 ע' בביאור למאמר זהר פ' שמות ע"פ תשורי מראש אמנה
 (שה"ש ד' ח'). והכלים כמו הארון והמנורה כו' הם כלים
 שבהם הי' גילוי האור"פ כדאי' בלק"א ח"א פנ"ג שבלוחות
 שבארון הי' גילוי אלקות שלא כדרך השתלשלות העולמות
 מיצי' ועשי' אלא שחב"ד דבריה נתלכשו ממש בלוחות
 שבארון ולפיכך לא הי' הארון תופס מקום כלל כי המקום
 הי' בטל במציאות לגבי גילוי אלהות שלמעלה מבחי' מקום
 וכעד"ז גם במנורה ושולחן ומזבח וכו"ל:

מצות בין מקדש

העליון ית' שרוצה בפעולותיו שהרצון הוא בבחי' העלם
 ומקיף על האיברים ומ"מ על פיו יצאו ועל פיו יבואו והוא
 המתלבש ונמצא בכל האיברים וכולם בטילים אצלו כסוס
 לרוכבו, והיינו למעלה בחי' חב"ד ומדותיו של א"ס ב"ה
 המלובשים בכלים די"ס דבי"ע שמהם באה ההשפעה לכל
 הנבראים בפנימיו' הם בטילים לגבי רצונו ית' ששולט בהם
 להיות ההשפעה כרצונו כמו שהרצון באדם מניע מוחו
 ורגלו לאשר יחפוץ יטנו ובלעדו לא יזיזו כנ"ל כן הרצון
 עליון מאיר בחב"ד המאירים בבריהא ומנהיג השפעתם
 כרצונו וכן בעשי' כו' והוא עצמו בבחי' מקיף והעלם שהוא
 אינו בבחי' גילוי כמו החב"ד בבריהא כו' ומ"מ עיקר
 הפעולה ממנו ועל ידו וכמשנ"ת ג"כ באורך במצות היחוד
 (תי"ז פ"ב) וזהו הנק' ג"כ מקיפים ופנימיו' שהמקיפים המה
 מקיפים כל העולמות כא' שהרי עיגולים דא"ק מקיפים
 לי"ס דא"ק עם י"ס דעשי' כא' והוא בחי' סוכ"ע ששורה
 ומשוה קטן וגדול בחי' הרצון עליון כנ"ל ובכלל נק' א"ק
 אדם דבריהא וע"י וא"א נק' אדם דיצי' ואצי' נק' אדם
 דעשי' והוא בחי' נר"נ והעגולים סובב לכולם כא',
 והפנימיו' היינו היושר המשתלשל אח"כ בכלים מכלים
 שונים א"ק ואבי"ע בחי' נר"נ כנ"ל. ובזה יובן ב' כתובים

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

קיום כל הנבראים ועולמות כו'. והיוצא מכל הנ"ל שקיום
 שמו"א הוא ע"י רוחא עילאה היינו התחברות חג"ת מדות
 עליונות ונה"י וכולא ע"י תורה דאורייתא מחכ' נפקת כח
 מ"ה אשר שם שורה אוא"ס ב"ה כו'.
 והנה שייכות מאמר זהר זה ע"פ דמה ידידות משכנותיך
 הוא כי ידידות הוא התקשרות אהבה עזה בפנימיו'
 הנמשך בנש"י ע"ד שארז"ל מפרשייתו של אותו רשע
 למדנו שלשה דברים חשיקה חפיצה דביקה ור"ל אהבה
 פנימיו', ומצינו שנשתבחו נש"י בג' בחי' הנ"ל כמ"ש כי
 תהיו אתם ארץ חפץ, ולדבקה בו, בכס חשק ה', כי הנה
 בהשתלשלות חיות אלקות בעולמות יש ב' בחי' כי
 התחדשות חיות אלקות שנמשך תמיד בכ"י להחיות כל
 העולמות כמ"ש לעולם ה' דברך נצב בשמים⁵ המחדש
 בטובו בכל יום תמיד מע"ב, הנה הגם שמהווה ומחדש
 תמיד אור אלקי הנמשך בעולמות אבל הוא בבחי' העלם
 והסתר אלקות כי עולם הוא לשון העלם, אבל יש עוד בחי'

ואח"כ כ' בזה ומתמן שתיל עלמא לקיימא על סמכין
 ואינון סמכין לא קיימין אלא בההוא רוחא
 ובלשון הגמ' דחגיגה הוא לשון עמודים, כי הנה כתי' כי
 גבהו שמים מארץ, שמים הוא בחי' התכללות ע"ס דאצי"⁵
 אשר שם איהו וחיוהי חד, והארץ הוא מקור ההשתלשלו'
 נבראי' בע"ג וכמשנ"ת דקיום שמים הוא ע"י רוחא עילאה
 והוא להתכלל חג"ת כו', כמ"כ ארץ הוא בחי' נה"י
 והתכללותם הוא ג"כ ע"י רוחא עילאה המחברם, ובחי'
 נה"י בלשון קבלה נק' בשם כליות יועצות דהיינו בחי'
 עצה איך להמשיך אלקו' למטה בנבראי' ועולמות דבי"ע
 כמו עד"מ בגשמיית האדם מייעץ בעצמו איך להמשיך
 שכל לחבירו, והתכללות ג' בחי' דנה"י הוא ג"כ ע"י
 אורייתא דהיינו ע"י קיום תומ"צ כמ"ש במחוקק
 במשענותם, במחוקק הוא אותיות החקיקה דתורה,
 במשענותם הוא מצות⁶ כי מצות נק' תמכין. וזהו בחי'
 תמכין שבזהר ועמודי' שבגמ' שע"י תומ"צ דנש"י הוא

לקו"ת חוקת סג, ד. סד, סע"ב-ג.

(7) חיות אלקות שנמשך תמיד. לעולם ה' דברך נצב בשמים: ראה

בכ"ז שעהיה"א פ"א.

(5) שמים הוא בחי' התכללות ע"ס דאצי': ראה ביהא"ז לאדהאמ"צ

מה, א.

(6) במחוקק. אותיות החקיקה דתורה במשענותם. מצות: ראה

1 גבוה מזה והוא תוס' אורות עליונים שבא לפרקים וזה הוא
2 עיקר שיתגלה תוס' אורות כמ"ש אור חדש על ציון תאיר⁸,
3 ובחי' זו נק' ג"כ ידידות פנימית אלקות כמשארו"ל צמצם
4 שכינונו בין ב' בדי הארון⁹, כי בענן אראה כו' ונועדתי כו',
5 ולכאורה הרי מכה"כ ולית אתר פנוי מיני' ומה החידוש
6 במשכן, אלא שבמשכן הי' התגלות והשראת השכינה
7 בפנימית ממש, משא"כ בעולם הוא העלם והסתר.
8 וזהו שמסיים בזהר אח"כ בשעתא דרוחא דכל רוחין
9 ארום בסימו דנשמתא כו', כי ענין רוחא ורוחא דכל
10 רוחין הוא כמו ב' בחי' הנ"ל בחי' חיות אלקות שמחי'
11 תמיד ובחי' אור חדש הנ"ל, כי רוחא הוא החיות אלקות
12 שנמשך תמיד ומחבר אש ומים חו"ג וזהו קיום וחיות
13 העולמות תמיד, אבל הוא בחי' העלם והסתר כו', ורוחא
14 דכל רוחין הוא גילוי תוס' אורות עליונים ונק' בחי' נשמה,
15 וכמו למשל למטה יש ד' בחי' דצח"מ, דומם הוא בחי'

(8) כמ"ש אור חדש על ציון תאיר: סיום ברכת "יוצר המאורות"
ע"פ נוסח אשכנז. הובא גם בלקו"ת שה"ש ט, ב. כ, ב. סידור עם
דא"ח סח, רע"ב. מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ע' קצב. מאמרי
אדהאמ"צ במדבר ח"א ע' קמו. אוה"ת לך לך (כרך ד) תרצז, רע"א.

16 אחרונה וכו' חיות מועט, ולמעלה ממנו הוא צומח שיש בו
17 נפש הצומחת, והצומח מקבל חיות משרשו אין לך עשב
18 כו', ולמעלה ממנו הוא בחי' חי שיש בו חיות רוח חיים
19 כו'. אבל כל הג' בחי' אינם בערך המדבר שהוא בחי' יותר
20 גבוה שאין בערך כלל ויש בו נפש המשכלת ושכל
21 להשכיל כו' רק נפש המשכלת שבמדבר הוא רק להשכיל
22 שכל גשמי, ולמעלה נק' בחי' תוס' אורות הנ"ל ג"כ בשם
23 נשמה עדמ"ש נשמת שדי תבינם. וז"ש אם ישים אליו לבו
24 רוחו ונשמתו אליו יאסוף דהיינו רוחו ונשמתו שלמעלה
25 שהוא בחי' גבוה ואז ארום בסימו דנשמתא, בסימו הוא
26 המתקת הדינים לשון מתיקות ותענוג שנמשך אור חדש
27 מלמעלה, ומתמן נפיק קלא דקלא, כי יש חיצונית הקול
28 ופנימית הקול, וע"י גילוי רוחא דכל רוחין בסימו דנשמתא
29 ע"י מתגלה בחי' קלא פנימאה. וז"ש קול דודי מדלג על
30 ההרים כו'.

שה"ש (כרך ג) ע' תתלד. סה"מ תרכ"ט ע' קט וע' קצו. תרל"ג ח"א
ע' כ. פרי"ת ע' קמה. ועוד.
(9) כמשארו"ל צמצם שכינונו בין ב' בדי הארון: ראה בכ"ז לקו"ת
אמור לד, ב. בלק עג, ב.

ד"ה בזה"ק כו' ר' יוסי פתח מה ידידות

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס התפלה

20 מי נדרו והקדישו כו') וכמו גם במילי דעלמא בממון וגדולה
21 אע"פ ששכלו בטוב ההשגה והבהירות. מ"מ אמיתת הענין
22 של ממון וגדולה רחוק ממנו כי לא יכיר וירגיש בהם כגדול.
23 וכן בהיפך שהוא השפלות והדלות אע"פ שמבין היטב
24 חסרונם אינו בהרגש אצלו עדיין כמו בגדול שמרגיש היטב
25 חסרון השפלות והדלות כו'. וזהו"ע האכזריות שהוא מצד
26 העדר ההרגש אף על פי שמבין שפלות הזולת אין הדבר
27 נרגש בנפשו. ולכן אינו מרחם עליו. והרחמן הוא שמרגיש
28 את שפלותו דמשום זה מרחם עליו (וכמו שכתוב במקום
29 אחר דרחמים הוא מן הדעת דוקא ולכן עומדים בקו אחד
30 כו') וזהו"ע הדעת שהוא ההרגש (וכמו באיוב דכתיב לא
31 בדעת ידבר שאינו מרגיש אמיתית הדבר מה שמדבר שאם
32 הי' מרגיש איך הי' אומר דבר כזה) והוא שמרגיש את הענין
33 המושג ע"י ההתקשרות שמקשר דעתו בחזק בהענין כו'.
34 והנה ענין ההרגשה הגם שהיא במוח (וכמו גידי ההרגשה
35 בגשמיות שהן במוח כידוע) מ"מ הי' בא אל הלב. שהלב
36 מרגיש את הענין המושג במוח ומתפעל ע"י בלבו לפי
37 אופן ההשגה. וכמו בגשמיות כשמרגיש את טוב ענין
38 הממון והגדולה הרי נרגש הענין בלבו ומתפעל בלבו

1 ה. והענין הוא כי הנה ידוע בענין הדעת דעם חיות שהוא
2 בחי' התקשרות בהענין המושכל והמושג. והוא
3 ממוצע להולדת המדות כו'. אין זה כל ענינו שהוא
4 ההתקשרות בהמושכל לבד. כי הרי הוא מוח בפ"ע בתלת
5 מוחין שהוא מוח ג' כידוע. אלא עיקר מציאותו ומהותו הוא
6 הרגש הענין המושג. והוא שבא המושכל במורגש ובהכרת
7 הענין יותר. והיינו ע"י ההתקשרות שמקשר א"ע בחזקה
8 להענין ה"ה מכיר ומרגיש את עצם הענין המושג. (ומשו"ז
9 ניתוסף ע"י ריבוי בההשגה להבין הדבר על בורי' יותר
10 בריבוי פרטים ובעומק יותר ומתקרב הענין אצלו בטוב
11 ביותר כו' כנ"ל. וגם משו"ז נעשה ממנו התפעלות המדות
12 כמשי"ת). וההרגשה זהו"ע הדעת, כי יכול להיות שמבין
13 את הדבר היטב ומ"מ אינו במורגש אצלו. וכמו תינוק חכים
14 שמבין הכל ומ"מ אינו מרגיש עצם הענין. דלכן קטן פחות
15 מבן י"ג שנה אינו בר עונשין. ואע"פ שהוא חריף ובעל
16 השגה ותפיסא ובקי בדיני המצות מ"ע ומל"ת בכי טוב.
17 ומ"מ אינו בר עונשין אם עבר על איזה מצוה מפני שאין
18 לו דעת. והוא שאין לו הכרה והרגשה עדיין בעצם ענין
19 המצות (וכמו שאמרו לענין נדרים והקדש אם יודעים לשם

והתפעלות המדות דוקא בהתגלות הלב שזהו עיקר העבודה
הן מצ"ע והן בחיות וקיום התו"מ והן בכירור וזיכור
המדות טבעים כו' כמשי"ת. ולכן כתי' וידעת היום והשבות
אל לבבך דהעיקר הוא ההשבה אל הלב להיות שזהו
העבודה העיקרית כו'. אמנם זה גופא שיהי' התפעלות
המדות בהתגלות הלב תלוי ביגיעת המוח דוקא) להתבונן
באריכות ההתבוננות דוקא ולקשר א"ע היטב בעצם
הענין האלקי המושג להיות נרגש במוחו שעל ידי זה נעשה
ההגדלה וההרחבה בההשגה להבין ולהשיג את הענין היטב
בכל פרט ופרט שבו ובעומק ביותר כנ"ל. עד שמאיר האור
בגילוי ממש במוחו) אז ממילא נמשך האור בלבו ג"כ
שהלב מרגיש בטוב (דער הערט זייער) את הענין האלקי
ומתפעל במדות שבלב באהוי"ר אמיתיים. ונק' התפעלות
עצמיים (בל"א ניט גימאכטע התפעלות כ"א מה שהלב
מתפעל באמת על עצם האלקות מצד ההרגש האלקי
שנרגש בלבו כו').

קיצור: יבאר כי דעת הוא מוח בפ"ע (מלבד ענין
ההתקשרות) והו"ע ההרגשה להרגיש הענין,
וגידי ההרגשה עיקרם במוח. ואז התפעלות שבלב אמיתית.

ממילא באהבה ורצוא לזה. ולהיפך כשמרגיש ענין חסרון
השפלות אינו רוצה בזה בשו"א. כמו"כ הוא בעבודה
כשמרגיש את עצם הענין האלקי ממילא בא ההרגש גם אל
הלב וה"ה מתפעל בלבו על האלקות. אם שההתפעלות היא
בבחי' קירוב והו"ע הרצוא להתקרב ולדבקה בו. והיינו
כשהתבוננות היא בבחי' קירוב דאלקות או בהפלאות
אלקות שלגדולתו אין חקר כמ"ש במ"א דאהבה חיצונית
נולדה מההתבוננות בבחי' קירוב דאלקות. ואהבה פנימית
יותר היא הבאה מההתבוננות בגדולת והפלאות או"ס ב"ה
(כו') וכן כשמתבונן איך שכולא קמ"י כלא חשיב כו' או
בהתבוננות איך שאו"ס נמצא למטה כמו למעלה כו'
מתעורר מדת היראה כו' כמ"ש במ"א פרטי ההתבוננות
בענינים אלו. וההרגשה בלב והתפעלות הלב באים ממילא
בלי יגיעה שאינו צריך לייגע להרגיש את הענין האלקי
בלבו ולהתפעל באהוי"ר. כ"א בא ונמשך ממילא מן המוח
אל הלב (ע"י אמצעות הדעת שממשיך ומעלה תחלה את
התפעלות הלב אל המוח כנ"ל ואח"כ נמשך מן המוח אל
הלב עכ"ז נעשה ממילא כו') והעיקר הוא היגיעה במוח
(ר"ל עם היות שתכלית הכוונה היא החקיקה וההרגש בלב

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים ה'תש"ב

שאלה: מהו ענין ההסתכלות כלפי מעלה במלחמות עמלק. כחות פנימיים: "נשמה" במוח –
התבוננות והשגה אלקית, "רוח" בלב – התעוררות לאלקות, "נפש" בכבד – סור מרע ועשה
טוב.

בְּלָלוֹתָו נִחְלַק לִגְ' אֲבָרִים כְּלָלִיִּים, רֹאשׁ גּוֹף וְרִגְלִי, וְדָגְמָתוֹ
הוא בְּהַחֲיוֹת הַמַּחְיָה אֲשֶׁר נִחְלַק לִגְ' מַדְרָגוֹת נֶפֶשׁ-רוּחַ-
נִשְׁמָה, נִשְׁמָה בְּמֹחַ שֶׁהיא בְּחִינַת בִּינָה, וְהוא שֵׁשׁ כַּח מִיָּחָד
בְּנֶפֶשׁ לְהַתְּבוֹנֵן וְלַהֲשִׁיג הַשְׂגָּה אֱלֹקִית בְּהַשְׁגַּת פְּרִטֵי הָעֵנִין
שֶׁמִּשְׁיג, וְלַהֲסִבִּיר לְקֶרֶב אֶת הָעֵנִין לְעֲצֻמוֹ בְּכָל מִינֵי הַסִּבָּר
בְּאִפְסָנִים מְאֻפָּנִים שׁוֹנִים, וְכִידוּעַ דְּהַשְׁגָּה בְּרוּרָה הִיא כְּאֲשֶׁר
מִשְׁיג אֶת הַמִּשְׁכָּל בְּכֹמָה פָּנִים, כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מִשְׁלֵם כְּשֶׁלֹּא מֵד
הַסְּגִיָּא דִּיצִיאוֹת הַשְׁבָּת שְׁתֵּים שָׁהֵן אֲרָבַע כו', תֵּנֵן הֵתָם
שְׁבוּעוֹת שְׁתֵּים שָׁהֵן אֲרָבַע, יִדְעוֹת הַטְּמֵאָה שְׁתֵּים שָׁהֵן
אֲרָבַע, מֵרְאוֹת נִגְעִים שְׁתֵּים שָׁהֵן אֲרָבַע, דְּכָל אֶחָד מֵהָעֵנִינִים
שְׁבוּעוֹת וְיִדְעוֹת הַטְּמֵאָה וּמֵרְאוֹת נִגְעִים מְגֻלִּים הֵבֵנָה
מִיָּחָד בְּהַסְּגִיָּא, וְכְאֲשֶׁר מִבֵּין וְיִדְעַ פְּרִטֵי הָעֵנִינִים בְּחִדוּשׁ

"וְהָיָה" * כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבּוֹ יִשְׂרָאֵל. וְצִרְיֹן לְהִבִּין
מֵהוּ עֵנִין הַהִתְגַּבְּרוּת בְּמִלְחָמָת עַמְלֶק עַל יְדֵי
הֶרְמַת יָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וּבְמִשְׁנָה (רֹאשׁ הַשְּׁנָה פָּרָק ב מִשְׁנָה ח)
אֵיתָא, "וְכִי יֵדִיו שֶׁל מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה אוֹ שׁוֹבְרוֹת
מִלְחָמָה, אֵלָּא לֹאמַר לָךְ כֹּל זְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְסַתְּפָלִים
כְּלָפִי מַעֲלָה וּמִשְׁעַבְדִּין אֶת לָבָם לְאַבְיָהֶם שְׁבַשְׁמִים הָיוּ
מִתְּגַבְּרִין", דְּמִזָּה מוֹכֵן דְּשַׁעְבֹּד הֵלֵב כָּא עַל יְדֵי
הַהִסְתְּפָלוֹת, וְצִרְיֹן לְהִבִּין מֵהוּ עֵנִין הַהִסְתְּפָלוֹת כְּלָפִי מַעֲלָה
שְׁמִיבִיָּא שַׁעְבֹּד הֵלֵב לְאַבְיָנוּ שְׁבַשְׁמִים, וּבִזָּה גּוֹבְרִים עַל
עַמְלֶק. וְלְהִבִּין זֶה, הִנֵּה יָדוּעַ שֵׁשׁ חֲמֵשׁ מַדְרָגוֹת בְּנִשְׁמָה,
נֶפֶשׁ רוּחַ נִשְׁמָה חִיָּה וְיִחִידָה, נִשְׁמָה בְּמֹחַ רוּחַ בְּלִב וּנְפֶשׁ
כְּפֶבֶד, דְּתֵלֵת שְׁלִיטִין אֲנוּן מִחָא לְפָא וְכְבֹדָא*, דְּגוֹף הָאָדָם

(* נדפס בספר המאמרים – קונטרסים חלק ב עמוד רפח ואילך.

1 כל ענין שפא בדרך למוד מהענינים הנ"ל, אז הראיה
2 שנגזש אצלו פנימיות עמק שכל המשג בסגיא דיציאות
3 השבת. וכן באשר לומד הענין ד"מה גדלו מעשיך ה"
4 ו"מה רבו מעשיך ה", והינו שעוסק בהשגת גדלת ה'
5 בכריאת והתהוות העולמות, ואין שאין ערוך הנכרא לגבי
6 הבורא, אשר מזה מוכן יחידו יתברך בעולמות, הנה יש כח
7 מיחד בנפש אשר בו ועל ידו יוכל להשיג השגה זו בעיון
8 גדול, בהעמקת שכלו בהסתכלות חזקה בכל סגרא וסגרא,
9 ולחשב בהם שעה ארבה פעם שמים ושלש עד כמה
10 פעמים, אשר בכל פעם שהוא חושב בהמשפל ההוא הנה
11 לבד זה שמתברר לו הענין ומתקרב אצלו, דער משפל
12 ווערט אים קלערער און נענטער, דהמשפל באמת הנה כל
13 דבר השגה מצטייר במח שכלו בציור מציר, הנה לבד זאת
14 הרי מתגדל הענין אצלו ברבוי הסברים דשכלים עצמיים,
15 הינו דכל שכל ושכל הוא עקרי ויסודי לעצמו (בדגמת
16 הענינים הנ"ל בהסגיא דשבת, שהן עצמם הן יסודיים ועקריים
17 כל אחד מהם בענינו), אשר מכל זה הנה מוכן אצלו הענין
18 דאחדות הבורא ברוך הוא והשגחה פרטית בהשגה גמורה
19 בתפיסה בכלי שכלו וכלי מחו בהנחה טובה, מיט א גוטן
20 געזונטן אפלייג, וזהו שהבינה נקראת "פנים מסבירות",
21 הינו התגלות אור השכל שיהיה בהתגלות טובה. והגם דכל
22 השגה הוא ברחוק מן העצם, דלבושי ההסבר מעלימים על
23 האור של ההשפלה שהוא עצם המשפל, מכל מקום הנה
24 להיות שעל ידי זה דוקא הוא ההתגלות בכלי המח שמשיג
25 ותופס הענין, הרי זו נקראת "פנים מסבירות". והינו, דהגם
26 שפכת הבינה יש ענינים שלמעלה הרבה במדרגה מהסבר
27 הענין, דההסבר הוא רק מענינים שהן חוץ לעצם השכל
28 ההוא, ובפרט ההצעות ומשלים שאין זה גוף השכל, מה
29 שאין בן הכח שפבינה לפרט רבוי פרטים, הרי פראטי
30 הענינים שמפרט בההשגה ההיא הוא בגופו של השכל ולא

31 כמו ההצעות ומשלים שהן מחוץ לגוף השכל, עד שיש
32 בהשגה המדרגה דפנימיות ההשגה שאינה באה בלבושי
33 ההשגה כלל, הינו עמק המשג שהוא נקדת התמצית, מכל
34 מקום נקראת בינה "פנים מסבירות", מפני דכללות ענין כח
35 הבינה הוא להביא כל דבר שכל וחכמה בתפיסה ושיהיה
36 הגלוי בכלי דוקא, דחכמה נקראת "פנים מאירות", להיותה
37 אור שלמעלה מגלוי בכלים, ועם היות שגם בכח החכמה
38 הרי יש מדרגות שלמטה מזה, וכמו שכל הגלוי דחכמה
39 שזהו שכל ממש, הינו שכל הנתפס, אף להיות דכללות כח
40 החכמה הוא למעלה מפלים ועקרה הוא אור, על כן נקראת
41 "פנים מאירות", הנה כמו כן בינה להיות דעקרה הוא
42 בחינת תפיסה בכלים, על כן נקראת "פנים מסבירות",
43 להסביר כל השגה אלקית, והגם שזהו למעלה משכל אנושי
44 מכל מקום הרי זה נתפס ומשג בכל איש ישראל מצד
45 הנשמה אלקית שהיא חלק אלקה ממעל, וכמו שכתוב
46 "נשמת שדי תבינם" בהשגה גמורה, וזהו נשמה במח. רוח
47 הוא בלב, והוא רוח ההתעוררות שבנשמה שהוא מהות
48 ההתפעלות וההתעוררות שבנפש להיות בהמשכה ומרצה
49 לדבר מה, והיא האהבה הטבעית שבנשמה, שזהו כח מיחד
50 בנפש באהבה והתפעלות על אלקות, וההתעוררות באה על
51 ידי התבוננות, ובאה גם על ידי ספור שבחיו של מקום
52 שלמעלה מהשגה, דמעצם הספור שבחיו של מקום נעשה
53 התעוררות הנפש שמתפעל על אלקות. ונפש בכבד, דבגוף
54 ענין הכבד הוא ברור הדם, שמכל זה הוא חזיק הגוף להיות
55 כלי לחיות הנפש, וכן הוא בחיות רוחני, ד"נפש בכבד"
56 הוא הנוגע למעשה בפעל ממש להיות סור מרע ועשה טוב,
57 והינו הכח פנימי שיש בכל נפש מישראל שאינו יכול
58 להיות באופן אחר חס ושלום, כי אם להיות "סור מרע
59 ועשה טוב", הינו לעשות כל מה שהוא רצונו יתברך,
60 ולמנע עצמו מכל מה שהוא הפך רצונו יתברך.

ד"ה והיה כאשר ירים ידו

פורים בסעודה, תרצ"ד, רינה

ב. המושכל נהיה לו ברור יותר וקרוב יותר. ג. בהנחה טובה ובריאה (שמתקבל אצלו הענין טוב מאוד).

לקוטי דיבורים

9 אם הם היו מביעים דיעה באיזה מדע עולמי, מבלי
10 שלמדו אותו מדע באופן יסודי - היו מחזיקים אותם
11 למשוגעים.
12 לא זו בלבד שבכח הם מספרים לכולם שהם טפשים
13 עולמיים - רש"י והרמב"ם וכל התנאים והאמוראים
14 והגאונים סוברים שאשה יהודיה מוכרחה להיטהר רק
15 במקוה כשרה, ובורים מדעת תורה אלה אינם סוברים
16 כך, כמה טפשי הדבר - הרי יש בכך משום חוצפה והעזה.

1 ילדים כשרים יהודיים הם אלה שהוריהם שומרים
2 על טהרת המשפחה. ילדים כאלה יכולים והם אכן יקבלו
3 את פני המשיח.
4 ישנם הרבה אבות ואמהות המכריזים שאין הם
5 סוברים שזקוקים ללכת למקוה כשרה.
6 יש בכך באמת משום עזות וחוצפה גדולה, שאנשים
7 בורים בלימוד התורה, ירשו לעצמם לסבור שיש להם
8 הזכות להביע דיעה בשאלות של תורה.

42 בקטרוג מסויים שהיה על בני ישראל, אמר השי"ת
43 כביכול "בין כך ובין כך בני הם ולהחליפם באומה אחרת
44 אי אפשר"¹³, זוהי השבועה הקדושה שנשבע השי"ת
45 "ברית אבות".

46 "זכות אבות" הוא הזכות שהאבות זיככו וטיהרו את
47 העולם על ידי הסברי אמונה. זכותם זו של אבותינו
48 הקדושים, אברהם יצחק ויעקב, תגן על ילדיהם וילדי
49 ילדיהם עד סוף כל הדורות בכל המדינות ובכל הזמנים.
50 שני דברים אלה - ברית אבות וזכות אבות - חתומים
51 בנשמה היהודית, ובאים לידי ביטוי בתכונה היהודית
52 הטבעית בלי יוצא מן הכלל של מעמד והשקפה.

53 בכל אחד מבני ובנות ישראל קיימת הנקודה היהודית,
54 הנשארת תמיד טהורה ובהירה בכל הזמנים ובכל
55 המצבים. הכוח האלקי של אותה נקודה הוא בלתי מוגבל
56 ומביא למהפכה שלימה בחיי האדם, שמה"עברי" הנחות
57 ביותר, בלי תורה ומצוות, יהיה "יהודי" בעל מסירות נפש
58 הגדולה ביותר.

*

59 מה שאספר לכם מלמעלה מארבעים שנות עבודתי
60 הכללית, לא אגלה לכם דברים חדשים, רק ארמוז ואהיה
61 מורה באצבע.

62 במשך למעלה מארבעים שנות עבודת הכלל יצא לי
63 להיתקל - באופנים שונים - ובמקרים שונים לבוא
64 בקשר קרוב, בעצה ובמעש, עם כל מיני תופעות ודיעות,
65 מהתקיף הקיצוני, מהמהדר מן המהדרין ביראת שמים
66 עד לקל שבקלים הגדול ביותר, מהמאמין התמימותי
67 הרגיל עד לכופר בעיקר, בכולם ראיתי את הברית אבות
68 ואת הזכות אבות.

69 רישום קטן ביותר שכולם רואים ויודעים.
70 כשמדברים עם הכופר בעיקר הגדול ביותר, מחלל שבת,
71 אוכל טריפות וכו', ובדרך אגב מזכירים בשיחה את
72 הוריו, הרי מבלי הבט על דיעותיו האפיקורסיות
73 והתנהגותו החפשית, הרי הוא נלהב מגעז היחוס שלו,
74 ומספר שהוא בן, נכד, נין או אחיין, קרוב, ששי בשביעי,
75 של מחבר זה וזה שחי בעיירה זו וזו.

76 הרי זה הברית אבות וזכות האבות שיש לכל בני
77 ובנות ישראל.

*

78 בזכות אבות יכולים לעורר כל הלבבות היהודיים בכל
79 המדינות ובכל הזמנים.

80 יש לדבר אל בני ובנות ישראל עד שהנקודה היהודית
81 שבהם תתעורר, וייראה ה"יהודי" בן מסירות הנפש.

1 אומרים אתם שאינכם מאמינים בכך, שעל אשה
2 יהודיה להיטהר במקוה כשרה - במחילת כבודכם -
3 אומר אני לכם גלוי לכל, מה שאתם אומרים שאינכם
4 מאמינים - שקר הדבר. אתם כן מאמינים בזה ובתורה
5 ומצוות כמו כל בני ישראל, מה שאתם אומרים שאינכם
6 מאמינים הוא רק עילה או תואנה, תשובה בלי יסוד,
7 אתם כן מאמינים.

8 האמונה הטהורה בהקב"ה ובתורה ומצוות, קיימת
9 בכל בן ובת ישראל, וכן בכם כמו אצל כל בני ישראל.
10 כשילד נחלה ח"ו, אתם רצים לבית הכנסת לעשות
11 "מי שברך", רצים לצעוק בארון הקודש, ריבונו של עולם
12 רחם ושלח רפואה לילדנו, צערכם ודמעותיכם שוברים
13 את הלב. מצד אהבת ישראל בודאי שצריכים להשתתף
14 בצערכם ולהתפלל להשי"ת, שירחם עליכם וירפא את
15 ילדכם. אך, באיזה פנים יכולים לבקש את השי"ת בשעה
16 שאת תורתו אינכם רוצים ללמד את ילדכם, את מצוותיו
17 - טהרה, שבת, כשרות, תפילין וכו' אינכם רוצים לקיים,
18 אתם עצמכם הנכם הרוצחים של ילדיכם.

19 נשות ישראל מוכרחות להתאגד באגודות נשים
20 "טהרת בנות ישראל" או בשמות אחרים, במגמה לשמור
21 את הטהרה במקוה כשרה ולנהל לשם כך תעמולה
22 גדולה ביותר, באמצעות התכנסויות ונאומים והסברה
23 בכתב, על חובתה של האשה היהודיה, והאחריות הגדולה
24 שהיא נושאת על עצמה לבריאות ילדיה. והשי"ת יעניק
25 בודאי אתכן ואת בעליכן בילדים טובים בריאים ואנו
26 נשתתף בשמחותיכן.

27 על כל צעד ושעל בחיי העם היהודי ובטבע היהודי
28 הבא בתולדה, רואים אנו איך תורה וישראל הם דבר
29 אחד. התורה אומרת לנו מה הם ישראל, וה"ישראל"
30 מבין את התורה.

31 הגמרא¹² מדברת אודות זכות אבות. התוספות
32 מבדילים בין זכות אבות לברית אבות, והסוגיא באה לידי
33 מסקנה, שלא רק ברית אבות לא תמה, אלא גם זכות
34 אבות לא תמה.

35 ההבדל בין ברית אבות לזכות אבות, למרות ששניהם
36 הם דברים הנוגעים לבני ובנות האבות בכל הדורות עד
37 למשיח, בכל זאת קיים הבדל.

38 "ברית אבות" הוא מה שהשי"ת נשבע כביכול לאבות
39 אברהם יצחק ויעקב שילדיהם וילדי ילדיהם עד סוף כל
40 הדורות הם העם הנבחר, שהשי"ת בחר בנו לעמו
41 והכתיר אותנו בשם הקדוש "עם ה'".

*

1 אכן, בין בני ישראל ישנם אנשים ש"טפש כחלב
2 לבם"¹⁴, חברים בחברת "שמנת עבית כשית"¹⁵, שאינם
3 רוצים לשמוע כשמדברים אודות תורה ומצוות, אך
4 האמת שוברת ברזל.
5 כשמדברים מתוך אמת, ללב של "כל ישראל חברים"
6 היהודי ומסבירים את ה"כל ישראל ערבים זה לזה"¹⁶,
7 שאנו בני ישראל נמצאים באניה הנמצאת בזרם של ים
8 הצרות, הרי כשאחד חוטא לאבינו שבשמים וקודח חור
9 במקום ישיבתו באניה, הוא מביא את כל האניה בסכנה.

*

10 יהודים באמריקה, אתם עושים הרבה עבור אחינו
11 שמעבר לים, השי"ת יצליח לכם ולמשפחותיכם בכל
12 עבור זה. אך, מן ההכרח שתדעו שהצרות שסובלים
13 היהודים מעבר לים אינן מקרה, זוהי גזירה מן השמים,
14 הגזירה היא עונש על חטאים, ובחטאים אלה יש גם לכם
15 חלק. החטאים הם חילול שבת, אכילת טריפות, טומאת
16 המשפחה וכו', הצדקה שאתם נותנים איננה עדיין הכל,
17 זקוקים גם לתשובה ולתפלה, שלשה דברים אלה
18 שוברים ומבטלים גזירות רעות.

19 יהודים, בני ובנות ישראל באמריקה! כל סוגי
20 האנשים, מהפועל הרגיל והבעל הבית עד למולטי
21 מיליונר וליהודי ה"עברי", כולם כאחד רואים בעינים
22 פקוחות מה נעשה עם אחינו ואחיותינו מעבר לים, כל
23 סוגי האנשים שם שבורים.

24 יהודים, אל נא תתפתו שזה אירע רק לאותם יהודים.
25 אל נא תתפתו שאותנו יהודים יעזרו רק אנשים ועזרה
26 פוליטית. העם החכם והנבון אסור לו להיות מושפע
27 מטפשות כזו. לנו יהודים תעזור רק תשובה, תורה
28 ומצוות.

*

29 שואלים, מדוע נשפך חרון אפו של הקב"ה מעבר לים
30 במדינות כאלו בהן היו תורה ויראת שמים במדה רבה
31 יותר מאשר באמריקה, ושוכחים שסטירה סוטרים על
32 הפנים דוקא. היהודים הדתיים סובלים בגין הלא דתיים.
33 משלמים את השטר של כל ישראל ערבים - בנפשות.
34 ומבלי הבט על היהודים שמעבר לים, על יהודי אמריקה
35 גם להבין מה שמצד אהבת ישראל אסור להעלות על

השפתיים.

36 יהודים באמריקה ובמדינות שמסביב לה! הנכם
37 נקראים לקריאת התשובה של הקב"ה, השעה רצינית
38 יותר מכפי שאדם מתאר לעצמו.
39

40 יהודים! הנכם נקראים מן השמים לפרוע את חובכם
41 הרב-שנתי על השטרות של כל ישראל חברים, כל
42 ישראל ערבים, בשמירת שבת, באכילת כשר, בשמירת
43 טהרת המשפחה, בהנחת תפילין, בשמירת מצוות
44 מעשיות.

45 מר מאד וקשה לומר, האהבה הבלתי מוגבלת שלי
46 לכל בני ישראל מקשה עלי מאד מאד את הדיבור. אך
47 אסור לי בשום אופן לחלל חובתי לאהבת ישראל.

48 דמו לעצמכם אח שאוהב אהבה בלתי מוגבלת את
49 אחיו, והוא עצמו מוכרח לנתח אותו ניתוח מכאיב, אך
50 הוא מוכרח לעשות זאת כדי להציל חיי אחיו.

51 עומדים אתם בנסיון גדול, הנסיון הוא גדול והיצר
52 הרע ועוזריו המסיתים ומדיחים - גדולים יותר. קשה
53 לכם לשמור שבת, לאכול כשר, לשמור טהרת המשפחה,
54 להניח תפילין וכו', אך מוטב לעשות כל זאת ברצון עצמי,
55 מאשר ח"ו מתוך שברון לב.

56 יהודים, בני ובנות ישראל, לבי כואב עלי מאד מאד
57 על ביטויים חמורים שונים שנאלצתי לומר אותם כדי
58 לבטא את האמת כמו שהיא. במקרים כאלה הקשורים
59 בסכנת נפשות, הרי כמה קשה שיהיה הדבר, מן ההכרח
60 לומר זאת באופן ברור ומדויק. אני מבקש, ומעומק הלב,
61 מאחל, שהשי"ת יפקח עיניכם לראות האמת ולעשות
62 תשובה בפועל ממש, כאמור, ואתם ואנחנו בתוך כלל
63 ישראל נזכה לקבל פני משיח צדקנו בלבבות שמחים.

64 ערב גאולת בבל היתה גזירתו ומפלתו הגדולה של
65 המן, וערב הגאולה האחרונה שתהיה גאולה שלימה,
66 הגזירות גדולות הן, ר"ל.

67 יחזק השי"ת את הבנת כולנו, שנבין את הסכנה
68 הגדולה האורבת על עם ישראל, והמדינות שב"ה לא
69 נחרבו - תישארנה שלימות, ויוכלו לקבל פני משיח
70 צדקנו בבתיים השלימים, ויתן לנו הכוח לתשובה
71 אמיתית שמן ההכרח שתביא - ואכן תביא - בע"ה את
72 הגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.

פודיס, ה'תש"א

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ל"ב – התפילה בדמי הליל

1 עדיין היתה פליאה בעיני דוד לייב העובדה שמעולם לא שמע מפי ה"כהן הצהוב" דבר-תורה
2 כלשהו, ואולי מכאן הוכחה שהוא "נסתר"?

3 תשומת ליבו של דוד לייב נמשכה לעובדה ש"הצהוב" מתחבר עם טיפוס שְפִלְתִּי אפשרי שתהא
4 לגביו השקפה טובה. היה זה שְמָרְל בןו של נחום איציק. שמרל הוחזק באטינקה כעם-הארץ הגדול
5 ביותר ונוסף לכך כלא-יוצח ועצלן. משום כך התלבט דוד לייב אם ימשיך להעניק תשומת לב ליהודי
6 הצהוב או שיסיח מדעתו את הרעיון שהוא נמנה על הנסתרים.

7 אותו שמרל של נחום איציק הוכתר באטינקה בשלושה כינויים: "שמרל הולך בטל", "שמרל
8 החוזה בכוכבים" ו"שמרל פיהוק".

9 שמרל היה זכאי בצדק לכל שלושת התוארים הללו.

10 "הולך בטל" נקרא על שהיה מתהלך בטל כל היום על פני הכפר ומפטפט עם נשים וילדים, שהיה
11 מספר להם סיפורים.

12 את התואר "חוזה בכוכבים" רכש על שהיה נוהג לשבת ליד הבית ולהסתכל השמימה - בלילה על
13 הירח והכוכבים וביום על העננים. במיוחד חיבב את העננים המקבלים כל רגע צורות חדשות, כאן הם
14 קבלו צורה של אנשים מסוימים וכאן הם קבלו צורה של עופות וחיות וכאן הם קבלו צורה של - מחנות
15 של בריות מוזרות. שמרל היה מדבר אל הדמויות הללו, והיה טוען באזני עוברי אורח שגם האדם דומה
16 לענן, ומשתנה כמוהו מפעם לפעם. פעמים הוא הופך מחיה לאדם, ופעמים - מאדם לחית טרף...

17 "שמרל פיהוק" כונה על שפיהוקיו היו שם דבר באטינקה. תמיד היה מפהק: אומר כמה מילים
18 ומפהק - כאילו לא עָצַם עין לילות שלמים. מלבד זאת היו פיהוקיו ממושכים מאד ומלווים ברחש
19 מטיל אימה, עד שלמרחוק היה נשמע כל אימת ששמרל מתקרב. לכאורה היה שמרל אדיש במזגו,
20 ונראה כמי שאינו מסוגל לפתוח את פיו. אך כאשר החל לשוחח, במיוחד בקשר למידות טובות ורעות
21 של בני אדם, היה משתלהב, ומדבר בשטף. אז קלחו המילים מפיו עד שאף שכח לפהק.

22 במיוחד היה אוהב להשמיע דברי תוכחה שאסור לבני אדם להיות צרי עין, לקלל ולנבל פיהם.
23 כשהיה מפליג בדבריו היה דווקא מה לשמוע. במיוחד אהבו הנשים להאזין אליו. גם הילדים היו
24 מתאספים סביבו, אלא שהללו היו מצפים שיפהק מפעם לפעם, דבר שהיווה עבורם כעין בידור,
25 וכשעבר זמן מבלי שיפהק - היו מכריזים: "שמרל, תן פיהוק"! שמרל לא התרגז חלילה עליהם. הוא
26 ראה בדבר משאלה טבעית מצידם, והיה מלטפם בחיוך, כשפניו מביעות קורת-רוח על כך שיש בידו
27 להנותם לפחות בדבר פעוט כמו פיהוק.

28 שלוש שנים עברו על דוד לייב באטינקה, בהן הספיק להתוודע עם כמה מבין עוברי אורח בכפר
29 אותם הצליח להכיר כ"נסתרים", אך על הכהן הצהוב לא הספיק להיודע דבר. מלבדו היו עוד מן
30 היהודים הנודדים שהיו מופיעים מפעם לפעם באטינקה ודוד לייב לא הצליח לברר זהותם. חשודה
31 היתה בעיניו העובדה שכל אלה שלא הצליח לגלות את מהותם - אף הם כ"כהן הצהוב" התחברו עם
32 שמרל. דוד לייב תהא לפשר הדבר.

33 שמרל דר בבית קטן שחציו היה שקוע באדמה. גג הקש היה בחלקו מפורק מפני הרוח. בימים
34 גשומים היה הבית שטוף במים.

- 1 שמרל היה נשוי, והודות לאשתו היה לו מה לאכול. היא היתה טווה צמר ומפרנסת בכך את בעלה
- 2 ושני הילדים שהיו להם. שני הילדים הללו, בנים, נשלחו לעיירה מרוחקת ללמוד מלאכה.
- 3 יום אחד פרצה דליקה באטינקה, ובתים רבים כלו בעשן, וביניהם ביתו של דוד לייב. הסימטא
- 4 שבה היה ביתו של שמרל לא נפגעה, ודוד לייב שכר בה דירה למגורי משפחתו. כך היה לשכנו של
- 5 אותו טיפוס, וברצונו או שלא ברצונו הוגברה תשומת ליבו אליו.
- 6 כליל חורף אחד איחר דוד לייב שְׁבֶת בבית-המדרש. הסיבה היתה, למראית עין, כדי להתחמם שם
- 7 ולחטוף תנומה.
- 8 כשעזב את בית המדרש לחזור לביתו היתה השעה מאוחרת מאד. בדרכו הזדמן לו לעבור ליד
- 9 ביתו של שמרל, והנה הגיעה לאוזניו נעימה עריבה המבטאת השתפכות הנפש. דוד לייב נעצר והאזין
- 10 בתשומת לב. התברר לו שזו תפילת ערבית של שמרל. הוא היה מופתע לחלוטין. אותו ערב נכח שמרל
- 11 בתפילת ערבית בציבור. אמנם הוא הבחין ששמרל כמעט ואינו מתפלל, אך תלה זאת בעובדה שהלה
- 12 אינו מסוגל, פשוט, לקרוא את מילות התפילה, כפי שהוחזק בכפר כמי שאינו יודע קרוא. והנה -
- 13 תפילה כזאת, המוכיחה שמדובר באדם בעל נשמה של אש. רק צדיק גדול מסוגל להתפלל כך.
- 14 שעה תמימה עמד דוד לייב מאחורי דלת ביתו של שמרל, ושמרל עדיין לא סיים את תפילתו. דוד
- 15 לייב השתוקק מאד להמשיך ולהאזין, אך הקור היה עז מאד עד שכמעט קפא במקומו. הוא נאלץ,
- 16 אפוא, לוותר על סיום התפילה וללכת הביתה. מאז ידע דוד לייב שאין שמרל אותו טיפוס כפי
- 17 שחושבים אודותיו הבריות.
- 18 אך איך יביא לידי כך ששמרל יתוודע אליו? - דוד לייב החל להאזין לשיחותיו ברחוב עם הנשים
- 19 והילדים, שהיו ברובן סיפורי מעשיות. לנשים היה מספר על חייהן ודרכיהן של אמותינו, שרה, רבקה,
- 20 רחל ולאה, ועל נשים מפורסמות אחרות שהצטיינו במידותיהן הטובות. היה ברור כי כוונתו של שמרל
- 21 היתה להשפיע בסיפוריו על נשי אטינקה להתנהגות טובה וכשרה, לשלום בית ולחינוך ראוי של הילדים.
- 22 רושם עמוק עשתה על דוד לייב העובדה ששמרל התמסר באופן מיוחד לעזור ליולדות. מיד לאחר כל
- 23 לידה באטינקה הופיע שמרל בבית היולדת. הוא תלה על הקירות טבלאות "שיר המעלות" שהיו נהוגות
- 24 לשמירה, וביצע את כל העבודות שכרגיל עושה אותן עוזרת-הבית: בקע עצים והסיק את התנור, הביא מים
- 25 לבית, ואף, בשעת הצורך, בישל אוכל והכין מזון ליולדת ולילדים שהיו בבית שנשארו בלי אם מטפלת.
- 26 דוד לייב ידע היטב שמאחורי כל זה מסתתרת צדקנותו הגדולה של שמרל. רצונו היה, אפוא, חזק
- 27 ששמרל יתגלה אליו כדי שיתחבר איתו. דוד לייב ניסה תחבולות שונות על-מנת לרכוש את ידידותו
- 28 של שמרל. הוא החל לומר דברי תורה בנוכחותו, ופעם, כשהיו שניהם לבדם, לחש באזניו שבעצם אינו
- 29 צריך להסתתר ממנו שכן גם הוא נוהג כמוהו. דוד לייב תיאר לעצמו שהדבר ישפיע על שמרל להתחבר
- 30 איתו, אך במקום זאת פקח שמרל זוג עינים ופער פה - בהציגו פני אדם שאינו מבין כלל את המדובר.
- 31 לא היתה לדוד לייב כל ברירה, ונאלץ לוותר על תקוותו להתחבר עם שמרל, ולהניחו לנפשו.
- 32 הקיץ הגיע, וחרף התעניות והסיגופים שדוד לייב קיבל על עצמו, כתפילה ששמרל יתקרב אליו,
- 33 הרחיק הלה את עצמו ממנו. אלא שלפתע נראה שוב בכפר "הכהן הצהוב", שדוד לייב שם לב אליו
- 34 מכבר. כתמיד התחבר זה עם שמרל, ודוד לייב עקב אחר שניהם. הוא ראה כיצד שניהם הולכים תכופות
- 35 ליער הסמוך ושוהים שם שעה ממושכת.
- 36 פעם הלך לקראתם, ופנה אליהם בדברים: "יש לי לשוחח איתכם בעניין חשוב. הבה ונצא לשדה".
- 37 שמרל והכהן הסתכלו עליו בהשתוממות, והעמידו פנים כאילו אינם מבינים מה יש לו לדוד לייב

- 1 לדבר איתם. ברם לאחר הפצרותיו נאותו ללכת איתו.
- 2 כאשר הגיעו הרחק מאטינקה, פתח דוד לייב:
- 3 - "יודע אני עתה בוודאות שהינכם צדיקים העובדים את הקב"ה בדרך מקורית. אף אני מנסה
- 4 ללכת בדרכי שלי, ומשתדל להתמסר לתורה ועבודת ה' בהסתר. ברם, יודע אני בבטחה שיש לי הרבה
- 5 מה ללמוד מכם. חוסו עלי והורוני דרכיכם".
- 6 דוד לייב פרץ בבכי, נרגש כולו.
- 7 הדברים הללו ושברון הלב של דוד לייב השפיעו על שמרל והכהן הצהוב, שנוכחו לדעת שפיו
- 8 ולבו של דוד לייב שווים, וכי הוא מתכוון ברצינות גמורה למה שהוא אומר. הם התגלו לפניו, לאחר
- 9 שהזהירו אותו שלא לגלות סודם. שלשתם חזרו לכפר, כשאיש מבין האנשים שראו אותם לא מעלה
- 10 על דעתו כלל את משמעות הליכתם המשותפת.
- 11 מאז נוצרה ידידות עמוקה בין שמרל ודוד לייב. משך שנה תמימה למדו יחד כלילות בתורת
- 12 הקבלה וספרי חקירה. שמרל היה לרבו המובהק של דוד לייב, הן בתורה והן בעבודת ה'.
- 13 דוד לייב היה מאושר, לא רק על שזכה בידידותם של צדיקים מסוגם של שמרל והכהן הצהוב,
- 14 אלא, בעיקר, על שהכיר מעתה דרך חדשה בתורה ובעבודת ה'.

אגרות קודש

ב"ה א' ז' שבט תרפ"ח
ריגא

אל ידידנו אנ"ש ותלמידי התמימים די בכל
אתר ואתר ד' עליהם יחיו

שלום וברכה.

יסוד החסידים ועמוד החסידות, היא העבודה בפועל בקנין
מדות טובות, וארחות יושר גם בחיי עולם, הבאים ע"י
ההתעסקות בעבודה שלב זו תפלה, אשר זהו עיקרא ושרשא
דכולא.

הנה כל אחד ואחד מן המתיחסים על דגל החסידים, הנה
תורת החסידות מחייבתו להיות פועל ועובד, הן בעצמו והן
בזולתו, כל אחד לפי ענינו, כי כאו"א עליו לדעת, אשר הוא
ענף מהאילן הגדול, עץ החיים, אשר נטעו הוד כ"ק אבותנו
רבותנו הק', ומחוייב הוא להתחשב גם בהנהגת עניינינו
הפרטיים, עם שרשו ומקור חיותו.

והנה בכדי להגיע אל האמת הבהיר, ולהוציא הכח הנעלם
המיוחד, אשר ישנו בכאו"א מאנ"ש והתמימים יחיו אל
הגילוי, הוא אך ורק על ידי הדרכה טובה אשר בה ועל ידה,
יכול כאו"א, בלי הבדל עשיר בדעה ובינוני בהשגה, לראות
חיים באור כי טוב, גם בעניניו הפרטיים בכל מקום שהוא.

הנני פונה במכתבי זה, אל כל אחד ואחד מאנ"ש
והתמימים יחיו ביחוד, בכל אתר ואתר, כי ילמדו את המאמר
קונטרס התפלה בחבורה, וכן כל אחד ואחד לעצמו, עד כי

יהיו העניינים האמורים בו, שגורים בפיו, וקבועים במוחו
ולבו, ויהי קביעות לכאו"א ללמדו (גם בהיותו בקי בו) פעם
בחודש במתינות, וגם אז טובים השנים מן האחד, והרבה
חברים טובים עושים.

אחיי ורעיי!

הביטו אל צור חוצבתם וזכרו אבותכם ואבות אבותכם
אשר בארצות החיים, נ"ע, מסירות ונתינות נפשם על לימוד
דא"ח ועבודתה דביקותם וטוהר התקשרותם בקשר תקיף
ואמיץ אל אילנא דחייא.

כל אחד ואחד, בכל מקום שהוא, ירגיש חובה בנפשו
לעורר את חבירו בדברי נועם, בדיבור ובכתב לקבוע שיעורי
לימוד ברבים, כן לקבוע זמני התועדות, לשוח בזכרון ימי אור
בחום אלקי.

הבו יד עזרה איש לאחיו באהבת וחיבת הקדש, והדליקו
את הנר האלקי, אשר בתוכם, בלבת אש קדש הקדשים,
אשר הנחילנו איש האלקים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק
זצוקלה"ה נב"מ ז"ע, ובאור זכותו הק' נסע ונלכה כולנו
יחדיו אנחנו, בנינו ובני בנינו, בדרכי התורה והעבודה, עד כי
יבוא שילה.

והנני ידידכם עוז הדורש שלומכם טובכם והצלחתכם
המברככם בכל טוב מנפש ועד בשר

יוסף יצחק שניאורסאהן

[אג"ק מוהר"צ כרך ב' עמ' יט]

כא א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כס"י: ב כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם כס"י: ג אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו כס"י: ד אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו כס"י: ה ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא יצא חפשי כס"י: ו והגישו

כס"י

א ואלין דיניא די תסדר קדמיהון: ב ארי תזבן עבדא בר ישראל שת שנין יפלח ובשביעתא יפוק לבר חורין מגן: ג אם בלחודוהי ייעול בלחודוהי יפוק אם בעל אתתא הוא ותפוק אתתא עמה: ד אם רבונה יתן לה אתתא ותליד לה בנין או בנן אתתא ורבנא תהי לרבונא והוא יפוק בלחודוהי: ה ואם מימר יימר עבדא רחימנא ית רבוני ית אתתי וית בני לא אפוק לבר חורין: ו ויקרננה רבונה לקדם

(א) ואלה המשפטים. (שמות רבה) כל מקום שנאמר "אלה", פסל את הראשונים, "ואלה", מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח? לומר לה שששים סנהדרין אצל המקדש. (ספרים אחרים: המזבח, ופרושו בעזרה): אשר תשים לפניהם. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לא תעלה על דעתך לומר: 'אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים, עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופרושו, לכך נאמר: "אשר תשים לפניהם. כשלחן הערוף ומוכן לאכל לפני האדם: לפניהם. (גיטין פח) ולא לפני עובדי כוכבים, ואפלו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו פדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומזיק את שם האלילים להשביחם (ספרים אחרים: להחשיכם), שנאמר: (דברים לב) "כי לא כצורנו צורם, ואיבינו פלילים", כשאויבינו פלילים, זהו עדות לעלוי יראתם: (ב) כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי. או אינו אלא עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר "שש שנים יעבד"? ומה אני מקים (ויקרא כה) "והתנחלתם אותם", בלקיח מן הכנענים, אבל בלקיח מישראל יצא בשש? תלמוד לומר: (דברים טו) "כי ימכר לך

אחיד העברי", לא אמרתי אלא באחיד: כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו, כמו שנאמר: "אם אין לו ונמכר בגנבתו". או אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו, אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש? כשהוא אומר "וכי ימוך אחיד עמו ונמכר לך", הרי מוכר עצמו מפני דחקו אמור, ומה אני מקים "כי תקנה"? בנמכר בבית דין: לחפשי. לחרות: (ג) אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה, פתרגומו: אם בלחודוהי. ולשון בגפו, בכנפו, שלא בא אלא כמות שהוא, יחידי בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים (קידושין כ): אם בעל אשה הוא. ישראלית (מכילתא): ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא? אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו (קידושין כב): (ד) אם אדניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסר לו שפחה כנענית, להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית? תלמוד לומר: "האשה וילדיה תהיה לאדניה". הא אינו מדבר אלא בכנענית, שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש, ואפלו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה, שנאמר: (דברים טו) "אחיד העברי או העבריה", מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: (ה) את אשתי. השפחה: (ו) אל האלהים. (מכילתא)

אֲדָנִי אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל־הַדֹּלֶת או
 אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדָנִי אֶת־אָזְנוֹ בַּמִּרְצָע
 וְעָבְדוּ לְעֹלָם כִּסְיִי: ^(לוי) וְכִי־יִמְכַר אִישׁ אֶת־
 בֵּיתוֹ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא כִצָּאת הָעֲבָדִים כִּסְיִי:
 ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כְּתִיב אֲשֶׁר־לֹא קָרִי אֲשֶׁר־לוֹ
 יַעֲדָה וְהַפְּדִיהָ לְעַם נֹכְרִי לֹא־יִמָּשַׁל לְמַכְרָה

רש"י

לְבֵית דִּין. צָרִיף שְׁיִמְלֹךְ בְּמוֹכְרֵיו שְׁמֻכְרוֹהוּ לוֹ: אֶל הַדֹּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה. יָכוֹל שֶׁתֵּהָא הַמְּזוּזָה כְּשֶׁרָה לְרָצַע עָלֶיהָ? תִּלְמוּד לומר: (דברים טו) וְנִתְּתָה בְּאָזְנוֹ וּבַדֹּלֶת, בַּדֹּלֶת וְלֹא בַּמְּזוּזָה. הָא מָה תִּלְמוּד לומר "אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה"? הַקִּישׁ דֹּלֶת לְמְזוּזָה: מָה מְזוּזָה מַעֲמָד, אֵף דֹּלֶת מַעֲמָד (קידושין כב): וְרָצַע אֲדָנִי אֶת אָזְנוֹ. הִימְנִית. אוֹ אִינוֹ אֵלָּא שֶׁל שְׂמָאל? תִּלְמוּד לומר: "אֵזֶן" "אֵזֶן" לְגִזְרָה שְׁוָה. נֶאֱמַר כָּאן: "וְרָצַע אֲדָנִי אֶת אָזְנוֹ", וְנֶאֱמַר בַּמִּצְרַע: (ויקרא יד) "תִּנְנוּף אָזְנוֹ הִימְנִית", מָה לְהֵלֵן הִימְנִית, אֵף כָּאן הִימְנִית. וּמָה רָאָה אֵזֶן לְהִרְצֹעַ מִכָּל שְׂאָר אֲבָרִים שְׁבִגוּף? (מכילתא) אָמַר רַבִּין יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: 'אֵזֶן זֹאת שְׁשֻׁמְעָה עַל הָרָר סִינִי: "לֹא תִגָּנֹב", וְהֵלֵךְ וְגָנַב, תִּרְצַע', וְאִם מוֹכֵר עֲצָמוֹ: 'אֵזֶן שְׁשֻׁמְעָה עַל הָרָר סִינִי: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְהֵלֵךְ וְקָנָה אֲדוֹן לְעֲצָמוֹ, תִּרְצַע'. רַבִּי שְׁמַעוֹן הִיָּה דוֹרֵשׁ מִקְרָא זֶה כַּמִּין חֹמֶר (רָצָה לומר: קֶשֶׁר צָרוֹר מִבָּשָׂם, שֶׁתּוֹלִין בְּצִוּאָר לְתַכְשִׁיט): 'מָה נִשְׁתַּנּוּ דֹּלֶת וּמְזוּזָה מִכָּל כָּלִים שְׁבִבִית? אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: דֹּלֶת וּמְזוּזָה שֶׁהֵיוּ עֲדִים בְּמִצְרַיִם כְּשֶׁפָּסְחָתִי עַל הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְאִמְרָתִי: (ויקרא כה) "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", עֲבָדִי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים, וְהֵלֵךְ זֶה וְקָנָה אֲדוֹן לְעֲצָמוֹ, יִרְצַע בְּפִנְיָהֶם: וְעָבְדוּ לְעֹלָם. עַד הַיּוֹבֵל. אוֹ אִינוֹ אֵלָּא לְעוֹלָם (קידושין טו) כְּמִשְׁמַעוֹ? תִּלְמוּד לומר: (ויקרא כה) "וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תְּשׁוּבוּ", מִגִּיד שְׁחֻמְשִׁים שָׁנָה קְרוּיִים עוֹלָם, וְלֹא שֶׁיִּהְיָ עוֹבְדוֹ כָּל נ' שָׁנָה, אֵלָּא עוֹבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, בֵּין סְמוּךְ בֵּין מִפְּלֵג:

דִּינִיָּא וִיקְרַבְנָה לְוֹת דְּשָׂא אוֹ לְוֹת (דיל'ות) מְזוּזָתָא וִירְצַע רַבּוּנָה יִתְּ אִוְדָנָה בַּמִּרְצָעָא וִיהִי לָהּ עָבֵד פִּלַּח לְעֹלָם: ז' וְאִרִי יִזְכֵּן גִּבְרִית בְּרִתָּהּ לְאִמָּהּ לֹא תִפּוֹק כְּמִפְקָנֹת עֲבָדִיא: ח אִם בִּישָׂא בְּעֵינֵי רַבּוּנָה דִּיקְנִמָּה לָהּ וִיפְרַקְנָהּ לְגִבְרִי אַחֲרָן לִית לָהּ רִשׁוֹ לְזַבּוּנָה

(ז) וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בֵּיתוֹ לְאִמָּה. (מכילתא. ערכין כט) בְּקִטְנָה הַכְּתוּב מְדַבֵּר. יָכוֹל אֶפְלוּ הַבִּיאָה סִימְנִים? אִמְרָת: קַל וְחֹמֶר. וּמָה מְכִוְרָה קָדָם לָכֵן יוֹצֵאָה בְּסִימְנִין, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב: "וְיִצְאָה חֲנֹם אֵין כֶּסֶף", שְׁאִינוּ דוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְסִימְנֵי נְעוּרֹת, שְׁאִינָה מְכִוְרָה, אִינוּ דִּין שְׁלֹא תִמְכֹּר?: לֹא תֵצֵא כִצָּאת הָעֲבָדִים. כִּצָּאת עֲבָדִים כְּנֻעִים שְׁיוֹצְאִים בְּשָׁן וְעֵין, אֲבָל זֶה לֹא תֵצֵא בְּשָׁן וְעֵין, אֵלָּא עוֹבְדָת שֶׁשׁ אוֹ עַד הַיּוֹבֵל אוֹ עַד שֶׁתִּכְבֵּי סִימְנִין, וְכָל הַקּוֹדֵם, קוֹדֵם לְחֵרוּתָהּ, וְנוֹתֵן לָהּ דְּמֵי עֵינָהּ אוֹ דְּמֵי שָׁנָה. אוֹ אִינוֹ אֵלָּא: "לֹא תֵצֵא כִצָּאת הָעֲבָדִים" בְּשֶׁשׁ וּבִיּוֹבֵל? תִּלְמוּד לומר: "כִּי יִמְכֹּר לָךְ אַחֲיָךְ הָעֲבָרִי אוֹ הָעֲבָרִיָּה". מִקִּישׁ עֲבָרִיָּה לְעֲבָרִי לְכָל יִצְאוֹתֶיהָ: מָה עֲבָרִי יוֹצֵא בְּשֶׁשׁ וּבִיּוֹבֵל, אֵף עֲבָרִיָּה יוֹצֵאָה בְּשֶׁשׁ וּבִיּוֹבֵל. וּמָה לֹא תֵצֵא כִצָּאת הָעֲבָדִים? לֹא תֵצֵא בְּרֹאשֵׁי אִיבָרִים כְּעֲבָדִים כְּנֻעִים, יָכוֹל (אף) הָעֲבָרִי יוֹצֵא בְּרֹאשֵׁי אִיבָרִים? - תִּלְמוּד לומר: "הָעֲבָרִי אוֹ הָעֲבָרִיָּה". מִקִּישׁ עֲבָרִי לְעֲבָרִיָּה, מָה הָעֲבָרִיָּה אִינָה יוֹצֵאָה בְּרֹאשֵׁי אִיבָרִים, אֵף הוּא אִינוֹ יוֹצֵא בְּרֹאשֵׁי אִיבָרִים: (ח) אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ. שְׁלֹא נִשְׂאָה חֹן בְּעֵינֵי לְכֻנְסָה (מכילתא): אֲשֶׁר לֹא יַעֲדָה. שֶׁהִיָּה לוֹ לִיעֲדָה וּלְהַכְנִיסָה לוֹ לְאִשָּׁה, וְכִסְף קִנְיָתָהּ הוּא כֶּסֶף קְדוּשִׁיָּהּ, וְכָאן רִמְזוּ לָךְ הַכְּתוּב שֶׁמִּצְוָה בְּעֵדוּד, וְרִמְזוּ לָךְ שְׁאִינָה צְרִיכָה קְדוּשִׁין אַחֲרֵים: וְהַפְּדָהּ. יִתֵּן לָהּ מְקוֹם לְהַפְדוֹת וּלְצֵאתָהּ, שְׂאֵף הוּא מְסִיעַ בְּפִדְיוֹנָהּ. וּמָה הוּא מְקוֹם שְׁנוֹתֵן לָהּ? שְׁמִגְרַע מִפְּדִיוֹנָהּ בְּמִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁשָּׂתָה אֲצִלוֹ, כְּאִלוֹ הִיא שְׁכוּרָה אֲצִלוֹ, כִּי־צַד?

בְּבִגְדֵי-כֹהֵן רַשִׁי׃ ט וְאִם-לִבְנוֹ יִיעֲדָנָה בְּמִשְׁפַּט
הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה-לָּהּ רַשִׁי׃ י אִם-אַחֲרֵת יִקַּח-לוֹ
שָׂאֲרָה בְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע רַשִׁי׃ יא וְאִם-
שְׁלֹשׁ-אַלֹּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וַיִּצְאָה חֲנָם אִין
כֶּסֶף רַשִׁי׃ ס (ישראל) יב מִכָּה אִישׁ וּמֵת מוֹת
יוֹמָת רַשִׁי׃ יג וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אָנָּה
לִידּוֹ וְשִׁמְתִּי לָךְ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּם שָׁמָּה רַשִׁי׃ ס

רש"י

שש שנים, ומהו האמור כאן: "ויצאה חנם"?
שאם קדמו סימנים לשש שנים, תצא כהן. (קידושין
ד. מכילתא) או אינו אמר שתצא אלא בבגרות?
תלמוד לומר: "אין כסף", לרבות יציאת בגרות.
ואם לא נאמרו שניהם, הייתי אומר: "ויצאה
חנם", זו בגרות, לכך נאמרו שניהם, שלא ליתן
פתחון פה לבעל הדין לחלק: (יב) מכה איש
ומת. כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין, ומה
שבדי פרש למה באו כלם, אפרש: מכה איש
ומת. (סנהדרין פד) למה נאמר? לפי שנאמר (ויקרא
כד) "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת", שומע
אני הכאה בלא מיתה? תלמוד לומר: "מכה איש
ומת", אינו חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם
נאמר: "מכה איש", ולא נאמר: "ואיש כי יכה",
הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש. הכה את
האשה ואת הקטן מנין? תלמוד לומר: "כי יכה כל
נפש אדם", אפלו קטן ואפלו אשה. ועוד, אלו
נאמר: "מכה איש", שומע אני אפלו קטן שהכה
והרג יהא חייב, תלמוד לומר: (שם) "ואיש כי יכה"
ולא קטן שהכה. ועוד "כי יכה כל נפש אדם"
אפלו נפלים במשמע? תלמוד לומר: "מכה איש",
שאינו חייב עד שיכה בן קנא, הראוי להיות איש
(מכילתא): (יג) ואשר לא צדה. לא ארב לו ולא
נתפנן. צדה לשון ארב, וכן הוא אומר: (שמואל א
כד) "ואתה צודה את נפשי לקחתה", ולא יתכן
לומר 'צדה' לשון "הצד ציד", שצידת חיות אין

הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו ב' שנים, אומרים
לו יודע היית שעתידיה לצאת לסוף שש שנה.
נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה
ועשתה אצלה ב' שנים, הרי שלישית המנה. טל
שני שלישיות המנה ותצא מאצלה: לעם נכרי לא
ימשל למכרה. שאינו רשאי למכרה לאחר, לא
האדון ולא האב (קידושין יח): בבגדו-כה. אם בא
לכגד כה, שלא לקים כה מצות יעוד, וכן אביה,
מאחר שבגד כה ומכרה לזה: (ט) ואם-לבנו
ייעדנה. האדון. מלמד שאף בנו קם תחתיו
ליעדה, אם ירצה אביו, ואינו צריך לקדשה קדושין
אחרים, אלא אומר לה: 'הרי את מייעדת לי בכסף
שקבל אביו בדמיון!': במשפט הבנות. שאר
פסות ועונה: (י) אם-אחרת יקח-לו. עליה
(מכילתא): שארה פסותה וענתה לא יגרע. מן
האמה שיעד לו כבר: שארה. מזונות (כתובות מז):
פסותה. במשמעו: ענתה. תשמיש: (יא) ואם-
שלוש-אלה לא יעשה לה. אם אחת משלוש אלה
לא יעשה לה, ומה הן השלוש? ייעדנה לו או לבנו,
או יגרע מפדיונה ותצא, וזה לא יעדה לא לו ולא
לבנו, והיא לא היתה בקידה לפדות את עצמה:
ויצאה חנם. רבה לה יציאה לזו יותר ממה שרבה
לעבדים. ומה היא היציאה? ללמדך שתצא
בסימנין ותשקה עמו עוד עד שתביא סימנין, ואם
הגיעו שש שנים קדם סימנים כבר למדנו שתצא,
שנאמר: (דברים טו) "העברי או העבריה ועבדך

יְכִי־יֹזֵד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם
 מִזְבְּחֵי תִקְחֶנּוּ לְמוֹת רַשִׁי׃ טו וּמִכָּה אָבִיו
 וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת רַשִׁי׃ טז וְגֵנֹב אִישׁ וּמָכְרוֹ
 וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוֹמָת רַשִׁי׃ טז וּמִקְלָל אָבִיו

אֲתֵר דִּיעְרוֹק לְתַמָּן: יד וְאִרִי
 יִרְשַׁע גָּבֵר עַל חֲבֵרָה לְמִקְטָלָהּ
 בְּנִכְלִיו מִן מִדְּבַחֵי תִדְבָּרָהּ
 לְמָמַת: טו וְיִדְמִיחֵי אָבוּהִי וְאִמָּהּ
 אֲתִקְטָלָהּ יִתְקַטֵּל: טז וְיִדְגְנוּב
 נִפְשָׁא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִזְבְּנָהּ
 וְיִשְׁתַּכַּח בְּיָדָהּ אֲתִקְטָלָהּ יִתְקַטֵּל:
 יז וְדִילוּט אָבוּהִי וְאִמָּהּ אֲתִקְטָלָהּ

רש"י

שומע אני רופא שהרג ושליח בית דין שהמית
 במלקות ארבעים, והאב המכה את בנו, והרב
 הרודה את תלמידו והשווג? תלמוד לומר: "וכי
 יזד" ולא שווג, "להרגו בערמה" ולא שליח בית
 דין, והרופא והרודה בנו ותלמידו, שאף על פי
 שהם מזידין, אין מערימין: מעם מזבחי. (סנהדרין
 צה) אם היה כהן ורוצה לעבד עבודה, תקחנו
 למוות: (טו) ומכה אביו ואמו. (שם פד) לפי
 שלמדנו על החובל בחברו שהוא בתשלומין ולא
 במיתה, הצריך לומר על החובל באביו שהוא
 במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה:
 אביו ואמו. או זה או זה: מות יומת. בחנק:
 (טז) וגנב איש ומכרו. (מכילתא) למה נאמר?
 לפי שנאמר: (דברים כד) "פי ימצא איש גונב נפש
 מאחיו". אין לי אלא איש שגנב נפש. אשה, או
 טמטום, או אנדרוניוס שגנבו, מניין? תלמוד
 לומר: "וגונב איש ומכרו". ולפי שנאמר פאן:
 "וגונב איש", אין לי אלא גונב איש. גונב אשה,
 מניין? תלמוד לומר: (שם) "וגונב נפש". לכך
 הצרכו שניהם, מה שחסר זה, גלה זה: ונמצא
 בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו, ונמצא כבר
 בידו קדם מכירה (סנהדרין פה): מות יומת. בחנק.
 כל מיתה האמורה בתורה סתם, חנק היא. והפסיק
 הענין וכתב: "וגונב איש" בין "מכה אביו ואמו"
 ל"מקלל אביו ואמו", ונראה לי, הינו פלוגתא,
 דמר סבר מקשינן הכאה לקללה, ומר סבר לא
 מקשינן (סנהדרין שם): (יז) ומקלל אביו ואמו.
 למה נאמר? לפי שהוא אומר: (ויקרא כ) "איש איש
 אשר יקלל את אביו". אין לי אלא איש שקלל את

נופל ה"א בפעל שלה, ושם דבר בה ציד, וזה שם
 דבר בו צדיה ופעל שלו צודה, וזה פעל שלו צד,
 ואומר אני פתרונו בתרגומו: ודי לא כמן לה.
 ומנחם חפרו בחלק 'צד ציד', ואין אני מודה לו.
 ואם יש לחפרו באחת ממחלקת של צד, נחברנו
 בחלק (ישעיה סו) "על צד תנשאו", (שמואל א כ)
 "צדה אורה", (דניאל ז) "ומלין לצד עלאה ימלל".
 אף פאן "אשר לא צדה" לא ציד למצא לו שום
 צד מיתה, ואף זה יש להרהר עליו. מכל מקום,
 לשון אורב הוא: והאלהים אנה לידו. זמן לידו,
 לשון (תהלים צא) "לא תאנה אליך רעה", (משלי יב)
 "לא יאנה לצדיק כל און", (מלכים ב ה) "מתאנה
 הוא לי", מזדמן למצא לי ענה: והאלהים אנה
 לידו. ולמה תצא זאת מלפניו? הוא שאמר דוד:
 (שמואל א כד) "כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים
 יצא רשע", ומשל הקדמוני היא התורה שהיא
 משל הקדוש ברוך הוא, שהוא קדמונו של עולם.
 והיכן אמרה תורה: "מרשעים יצא רשע"?
 "והאלהים אנה לידו". כמה הכתוב מדבר? בשני
 בני אדם, אחד הרג שווג ואחד הרג מזיד, ולא היו
 עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה.
 והקדוש ברוך הוא מומנן לפנדק אחד: זה שהרג
 במזיד יושב תחת הסלם, וזה שהרג שווג עולה
 בסלם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים
 מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות. נמצא זה
 שהרג בשווג גולה, וזה שהרג במזיד נהרג:
 ושמתי לך מקום. אף במדבר שנינו שמה, ואי זה
 מקום קולטו? זה מחנה לוי (מכות יב): (יד) וכי-
 יזד. למה נאמר? לפי שנאמר "מכה איש וגו'",

וְאָמְרוּ מוֹת יוֹמָת רַשִׁי׃ ס יח וְכִי־יִרְיֹבֵן אֲנָשִׁים
וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרָף וְלֹא
יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב רַשִׁי׃ ט אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ
בַּחוּץ עַל־מִשְׁעָנָתוֹ וְנָקָה הַמִּכָּה רַק שְׁבִתוֹ
יִתֵּן וְרָפָא יִרְפָּא רַשִׁי׃ ס (ע"ב בחול) שְׁנֵי כ וְכִי־יִכָּה
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אִמָּתוֹ בְּשִׁבְט וּמָת
תַּחַת יָדוֹ נָקָם יִנָּקֶם רַשִׁי׃ כא אֵךְ אִם־יּוֹם אוֹ
יּוֹמִים יַעֲמֹד לֹא יָקָם כִּי כִסְפוֹ הוּא רַשִׁי׃ ס
כב וְכִי־יִנְצוּ אֲנָשִׁים וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיֵּצְאוּ

רַשִׁי׃

יִתְקַטֵּל: יח וְאָרִי יִנְצוּן גְּבָרִין
וְיִמְחִי גְבַר יֵת חֲבֵרָה בְּאֶבְנָא אוֹ
בְּכוּרְמִיזָא וְלֹא יָמוּת וְיִפֹּל
לְבוּטְלָן: ט אִם יָקוּם וְיִתְהַלֵּךְ
בְּבָרָא עַל בּוּרְיָה וְיִהִי זַבְּאָה
מַחֲזִיא לַחֹדַר בּוּטְלָנָה יִתֵּן וְאָגַר
אֶסְרָא יִשְׁלָם: כ וְאָרִי יִמְחִי גְבַר
יֵת עַבְדָּה אוֹ יֵת אִמָּתָה בְּשִׁלְטָן
וְיָמוּת תַּחְתּוֹת יָדָה אֲתִדְנָא יִתֵּן:
כא בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרִין יוֹמִין
יִתְקַם לֹא יִתֵּן אָרִי כִסְפָּה הוּא:
כב וְאָרִי יִנְצוּן גְּבָרִין וְיִמְחִיוּן
אֲתִתָּא מַעַדְיָא וְיִפְקִין וְלִדְהָא וְלֹא

יִשְׁלָם שְׂכָר הָרוּפָא (בבא קמא פה): (כ) וְכִי־יִכָּה
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אִמָּתוֹ. בְּעֶבֶד בְּנִעְנֵי הַפְּתוּב
מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֵלָא בְּעַבְרִי? תַּלְמוּד לומר: "כִּי
כִסְפוֹ הוּא". מַה כִּסְפוֹ קְנוֹי לוֹ עוֹלָמִית, אֵף עֶבֶד
הַקְּנוֹי לוֹ עוֹלָמִית. וְהָרִי הִיָּה בְּכָלֵל "מִכָּה אִישׁ
וּמָת"? אֵלָא בָּא הַפְּתוּב וְהוֹצִיאָו מִן הַכָּלֵל לְהִיּוֹת
נִדוֹן בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמִים, שְׁאֵם לֹא מֵת תַּחַת יָדוֹ
וְשָׁהָה מֵעַת לַעַת, פְּטוּר: בְּשִׁבְט. כְּשִׁישׁ בּוֹ כְּדִי
לְהַמִּית הַפְּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֵלָא אֶפְלוֹ אֵין
בּוֹ כְּדִי לְהַמִּית? תַּלְמוּד לומר בְּיִשְׂרָאֵל: (במדבר
לה) "וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ (או בְּכָלֵי עֵץ
יָד אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ, גֵּרֶסַת רַא"ם) הִכָּהוּ". וְהָלֹא דְּבָרִים
קָל וְחֹמֶר: וּמַה יִּשְׂרָאֵל חֲמוּר, אֵין חֵיב עֲלָיו אֵלָא
אִם כֵּן הִכָּהוּ בְּדַבָּר שִׁישׁ בּוֹ כְּדִי לְהַמִּית וְעַל אֲבָר
שֶׁהוּא כְּדִי לְמוֹת בְּהִכָּאָה זֹו, עֶבֶד הַקָּל, לֹא כָּל
שָׁפֵן: נָקָם יִנָּקֶם. (סנהדרין עא) מִיתַת סִיף, וְכֵן
הוּא אוֹמֵר: (ויקרא כו) "חֲרֹב נֹקְמַת נָקָם בְּרִית"
(מכילתא): (כא) אֵךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמִים יַעֲמֹד לֹא
יָקָם. אִם עַל יוֹם אֶחָד הוּא פְּטוּר, עַל יוֹמִים לֹא
כָּל שָׁפֵן? אֵלָא יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמִים, וְאִי זֶה? - זֶה
מֵעַת לַעַת (מכילתא): לֹא יָקָם כִּי כִסְפוֹ הוּא. הָא
אַחַר שֶׁהִכָּהוּ אֵף עַל פִּי שִׁשְׁהָה מֵעַת לַעַת קִדְּם
שְׁמַת, חֵיב: (כב) וְכִי יִנְצוּ אֲנָשִׁים. (מכילתא) זֶה

אָבִיו. אִשָּׁה שֶׁקָּלָהָ אֶת אֲבִיהָ מִנֵּין? תַּלְמוּד לומר:
"וּמִקָּלָל אָבִיו וְאִמּוֹ" סֵתָם, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה.
אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יִקָּלָל", לְהוֹצִיא אֶת
הַקָּטָן: מוֹת יוֹמָת. בְּסָקִילָה, וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר:
"דְּמִיו בּוֹ", בְּסָקִילָה, וּבִנְיָן אֵב לְכָלֶם: (ויקרא
כ) "בְּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמִיהֶם בָּם". וּבִמְקָלָל
אָבִיו וְאִמּוֹ נֶאֱמַר: "דְּמִיו בּוֹ" (תורת כהנים. קידושין
ל'): (יח) וְכִי־יִרְיֹבֵן אֲנָשִׁים. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי
שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵין תַּחַת עֵין", לֹא לְמַדְנוּ אֵלָא דְּמִי
אֲבָרִיו, אֲבָל שְׁבִת וְרַפּוּי לֹא לְמַדְנוּ. לְכָךְ נֶאֱמַרָה
פְּרָשָׁה זֹו (מכילתא): וְנָפַל לְמִשְׁכָּב. כְּתַרְגוּמוֹ: וְיִפֹּל
לְבוּטְלָן, לְחָלִי שֶׁמְבַטְלוֹ מִמְּלָאכְתּוֹ: (יט) עַל
מִשְׁעָנָתוֹ. עַל בְּרִיו וְכַחוֹ (מכילתא): וְנָקָה הַמִּכָּה.
וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתָּךְ שִׁיְהִיג זֶה שְׁלֹא הָרַג? אֵלָא
לְלַמֶּדְךָ כָּאֵן שְׁחוּבָשִׁים אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּרְאָה אִם יִתְרַפָּא
זֶה, וְכֵן מִשְׁמַעוֹ: כְּשֶׁקָּם זֶה וְהוֹלֵךְ עַל מִשְׁעָנָתוֹ,
אִזּוֹ וְנָקָה הַמִּכָּה, אֲבָל עַד שְׁלֹא יָקוּם זֶה לֹא נָקָה
הַמִּכָּה: רַק שְׁבִתוֹ. בְּטוּל מְלָאכְתּוֹ מִחֲמַת הַחֲלִי,
אִם קָטַע יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, רוֹאִין בְּטוּל מְלָאכְתּוֹ מִחֲמַת
הַחֲלִי, כְּאֵלוֹ הוּא שׁוֹמֵר קְשׁוּאִין, שֶׁהָרִי אֵף לְאַחַר
הַחֲלִי אֵינוֹ רָאוּי לְמַלְאכָת יָד וְרַגְל, וְהוּא כְּבָר
נָתַן לוֹ מִחֲמַת נִזְקוֹ דְּמִי יָדוֹ וְרַגְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָד
תַּחַת יָד, רַגֶּל תַּחַת רַגֶּל": וְרַפָּא יִרְפָּא. כְּתַרְגוּמוֹ:

יִלְדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אִסּוֹן עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ בְּאִשּׁוֹ
 יִשִּׁית עָלָיו בְּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלְלִים רס"י:
 כג וְאִם־אִסּוֹן יִהְיֶה וְנִתְּתָה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ רס"י:
 כד עֵין תַּחַת עֵין שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רָגֶל
 תַּחַת רָגֶל רס"י: כה כֹּוִיָּה תַּחַת כֹּוִיָּה פָּצַע תַּחַת
 פָּצַע חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה רס"י: ס כו וְכִי־יָפָה
 אִישׁ אֶת־עֵין עֲבָדוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אִמָּתוֹ וְשִׁחֲתָהּ
 לַחֲפָשִׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינוֹ רס"י: כז וְאִם־שֵׁן

יהא מותא אתגבאה יתגבי כמא
 דישוי עלוהי בעלה דאתתא ויתן
 על מימר דינא: כג ואם מותא
 יהא ותתן נפשא חלף נפשא:
 כד עינא חלף עינא שנא חלף
 שנא ידא חלף ידא רגלא חלף
 רגלא: כה כוויא חלף כוויא
 פדעא חלף פדעא משקופי חלף
 משקופי: כז וארי ימחי גבר ית
 עינא דעבדה או ית עינא דאמתה
 ויחבלנה לבר חורין יפטרנה חלף
 עינה: כז ואם שנא דעבדה או

רס"י

להיות מצטער כף: פצע. היא מכה המוציאה דם
 שפצע את בשרו, נפרדו"ר בלע"ז. הפל לפי מה
 שהוא: אם יש בו פחת דמים, נותן נזק, ואם נפל
 למשכב, נותן שבת, ורפוי, ובשתי וצער. ומקרא זה
 יתר הוא. וב"החובל" דרשוהו רבותינו לחייב על
 הצער אפלו במקום נזק, שאף על פי שנותן לו דמי
 ידו, אין פוטרין אותו מן הצער, לומר הואיל וקנה
 ידו, יש עליו לחתכה בכל מה שירצה, אלא
 אומרים יש לו לחתכה בסם, שאינו מצטער כל כך,
 וזה חתכה בכרזל וצער: חבורה. היא מכה שהדם
 נצרך בה ואינו יוצא, אלא שמאדים הבשר כנגדו.
 לשון חבורה, טק"א בלע"ז, כמו (ירמיה יג) "ונמר
 חברברתיו". ותרגומו משקופי, לשון חבטה,
 בטדור"א בלע"ז, וכן "שדופת קדים" שקיפן
 קדום, חבוטות ברוח. וכן "על המשקוף", על שם
 שהדלת נוקש עליו: (כו) את עין עבדו. כנעני,
 אבל עברי אינו יוצא בשן ועין, כמו שאמרנו אצל
 "לא תצא פצאת העבדים": תחת עינו. (מכילתא)
 וכן בכ"ד ראשי אברים: אצבעות הידים והרגלים,
 ושתי אזנים, והחטם וראש הגויה שהוא גיד
 האמה. ולמה נאמר 'שן ועין'? שאם נאמר עין ולא
 נאמר שן, הייתי אומר: מה עין שנברא עמו, אף
 כל שנברא עמו, והרי שן לא נברא עמו. ואם נאמר
 שן ולא נאמר עין, הייתי אומר אפלו שן תינוק

עם זה ונתפנו להכות את חברו והכה את האשה:
 ונגפו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה, כמו:
 (תהלים צא) "פן תגף באבן רגלך", (ירמיה יג)
 "ובטרם יתנגפו רגליכם", (ישעיה ח) "ולאבן נגף":
 ולא יהיה אסון. באשה: ענוש יענש. לשלם דמי
 ולדות לבעל. שמין אותה כמה היתה ראויה
 להמכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה:
 ענוש יענש. יגבו ממנו ממון, כמו: (דברים כב)
 "וענשו אותו מאה כסף": באשר ישית עליו וגו'.
 כשיתבענו הבעל בבית דין להשית עליו ענש על
 כך: ונתן. המכה, דמי ולדות: בפללים. על פי
 הדנינים: (כג) ואם אסון יהיה. באשה: ונתת
 נפש תחת נפש. (סנהדרין עט) רבותינו חולקין
 בדבר: יש אומרים נפש ממש, ויש אומרים ממון,
 אבל לא נפש ממש, שהמתפנו להרג את זה והרג
 את זה, פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו
 שהיה נמכר בשוק: (כד) עין תחת עין. סמא עין
 חברו, נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור
 בשוק, וכן כלם. ולא נטילת אבר ממש, כמו
 שדרשו רבותינו בפרק החובל (בבא קמא פד):
 (כה) כויה תחת כויה. מכות אש, ועד עכשו דבר
 בחבלה שיש בה פחת דמים, ועכשו בשאין בה
 פחת דמים, אלא צער, כגון כויה בשפוד על
 צפרניו, אומדים כמה אדם פיוצא בזה רוצה לטל,

עֲבָדוּ אוֹ-שֵׁן אִמְתּוֹ יִפִּיל לַחֲפָשִׁי יִשְׁלַחֲנוּ
 תַּחַת שָׁנוֹ: פ כח וְכִי-יָגַח שׁוֹר אֶת-אִישׁ אוֹ
 אֶת-אִשָּׁה וּמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל
 אֶת-בְּשָׂרוֹ וּבָעַל הַשׁוֹר נָקִי רס"י: כט וְאִם שׁוֹר
 נָגַח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשָׁם וְהוּעֵד בְּבַעְלָיו וְלֹא
 יִשְׁמְרֵנוּ וְהִמִּית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשׁוֹר יִסָּקֵל
 וְגַם-בְּעָלָיו יוּמָת רס"י: ל אִם-כֹּפֵר יוֹשֶׁת עָלָיו
 וְנָתַן פְּדִין נַפְשׁוֹ כָּכֹל אֲשֶׁר-יוֹשֶׁת עָלָיו רס"י:
 לא אוֹ-בֶן יָגַח אוֹ-בַת יָגַח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יַעֲשֶׂה
 לוֹ רס"י: לב אִם-עֶבֶד יָגַח הַשׁוֹר אוֹ אִמָּה כֶּסֶף וְ
 שְׁלֹשִׁים שֶׁקֶלִים יִתֵּן לְאֹדֹנָיו וְהַשׁוֹר
 יִסָּקֵל רס"י: ס לג וְכִי-יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי-

רס"י

שָׁנָא דִּאֲמַתָּה יִפִּיל לְבַר חוֹרִין
 יִפְטָרְנָה חֲלָף שְׁנָה: כח וְאִרִּי יָגַח
 תּוֹרָא יֵת גְּבָרָא אוֹ יֵת אֲתָתָא
 וַיִּמּוֹת אֲתִרְגָּמָא יִתְרַגֵּם תּוֹרָא וְלֹא
 יִתְאַכֵּל יֵת בְּסִרָה וּמְרָה דְּתּוֹרָא
 יְהִי זַכָּאָה: כט וְאִם תּוֹר נָגַח הוּא
 מִאֲתָמְלִי וּמִדְּקָמוּהִי וַיִּתְסַהֵד
 בְּמִרָה וְלֹא נָטְרָה וַיִּקְטוֹל גְּבָרָא
 אוֹ אֲתָתָא תּוֹרָא יִתְרַגֵּם וְאִף מְרָה
 יִתְקַטֵּל: ל אִם מָמוֹן יִשְׁוּוֹן
 עֲלוּהִי וַיִּתֵּן פּוּרְקָן נַפְשָׁה כָּכֹל
 דִּישְׁוּוֹן עֲלוּהִי: לא אוֹ לְבַר
 יִשְׂרָאֵל יָגַח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל
 יָגַח כְּדִינָא הִדִּין יִתְעַבֵּד לָהּ:
 לב אִם לְעַבְדָּא יָגַח תּוֹרָא אוֹ
 לְאִמָּתָא כֶּסֶף תְּלָתִין סֵלְעִין יִתֵּן
 לְרַבּוּנָהּ וְתּוֹרָא יִתְרַגֵּם: לג וְאִרִּי
 יִפְתַּח גְּבַר גּוֹב אוֹ אִרִּי יִכְרֶה גְבַר

וְהִמִּית: וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת. בִּידֵי שָׁמַיִם. יָכֹול
 בִּידֵי אָדָם? תִּלְמוּד לומר: (במדבר לה) "מוֹת יוּמָת
 הַמִּכָּה, רוֹצֵחַ הוּא", עַל רְצִיחָתוֹ אֲתָה הוֹרְגוֹ וְאִי
 אֲתָה הוֹרְגוֹ עַל רְצִיחָת שׁוֹרוֹ (סנהדרין לג): (ל) אִם
 כֹּפֵר יוֹשֶׁת עָלָיו. "אִם" זֶה אֵינוֹ תְּלוּי וְהָרִי הוּא
 כְּמוֹ "אִם כֶּסֶף תִּלְוָה", לְשׁוֹן אֲשֶׁר, זֶה מִשְׁפָּטוֹ,
 שִׁישִׁיתוֹ עָלָיו בֵּית דִּין כֹּפֵר: וְנָתַן פְּדִין נַפְשׁוֹ. דְּמִי
 נָזַק, דְּכַבְרֵי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אומר: דְּמִי
 מִזִּיק (בבא קמא כז): (לא) אוֹ-בֶן יָגַח. בֶּן שֶׁהוּא
 קָטָן: אוֹ בַת. שֶׁהִיא קָטָנָה. לְפִי שְׁנַאֲמַר: "וְהִמִּית
 אִישׁ אוֹ אִשָּׁה", יָכֹול אֵינוֹ חֵיב אֲלָא עַל הַגְּדוֹלִים?
 תִּלְמוּד לומר: "אוֹ-בֶן יָגַח וְגו'", לְחֵיב עַל הַקְּטָנִים
 בְּגְדוֹלִים (מכילתא): (לב) אִם-עֶבֶד אוֹ אִמָּה.
 בְּנַעֲנִיִּים (מכילתא): שְׁלֹשִׁים שֶׁקֶלִים יִתֵּן. גְּזֵרַת
 הַכְּתוּב הִיא, בֵּין שֶׁהוּא שׁוֹה אֶלָּף זָזוּ בֵּין שְׁאֵינוֹ
 שׁוֹה אֲלָא דִּינָר, וְהַשֶּׁקֶל מִשְׁקָלוֹ ד' וְהוֹכִיבִים, שֶׁהֵם
 חֲצִי אוּנְקִיָּא לְמִשְׁקָל הַיָּשָׁר שֶׁל קְלוּנִיָּא:
 (לג) וְכִי-יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר. שֶׁהִיא מְכֻסָּה וְגִלְהוּ:

שִׁישׁ לָהּ חֲלִיפִין, לְכֹף נֶאֱמַר עֵין: (כח) וְכִי יָגַח
 שׁוֹר. (בבא קמא כד) אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה
 וְחִיָּה וְעוֹף, אֲלָא שְׁדִבְר הַכְּתוּב בַּהֲוָה: וְלֹא יֵאָכֵל
 אֶת בְּשָׂרוֹ. (פסחים כא) מִמִּשְׁמַע שְׁנַאֲמַר: "סָקוֹל
 יִסָּקֵל הַשׁוֹר", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נִבְלָה וְנִבְלָה אֲסוּרָה
 בְּאִכְלָהּ?, אֲלָא מָה תִּלְמוּד לומר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת
 בְּשָׂרוֹ"? שְׁאֵפְלוֹ שִׁחְטוֹ לְאַחַר שְׁנִגְמַר דִּינוֹ, אֲסוּר
 בְּאִכְלָהּ. (בבא קמא מא) בַּהֲנָאָה מִנֵּין? תִּלְמוּד
 לומר: "וּבָעַל הַשׁוֹר נָקִי". כֶּאֱדָם הָאומר לְחִבְרוֹ:
 יֵצֵא פְלוֹנִי נָקִי מִנְּכֶסֶיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל
 כְּלוּם, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ כְּמִשְׁמַעוֹ, לְפִי שְׁנַאֲמַר
 בְּמוּעֵד: "וְגַם-בְּעָלָיו יוּמָת", הַצֵּרֶף לומר בָּתָם:
 "וּבָעַל הַשׁוֹר נָקִי": (כט) מִתְמַל שְׁלֹשָׁם. הָרִי
 שֶׁלֹּשׁ נְגִיחוֹת (מכילתא): וְהוּעֵד בְּבַעְלָיו. (ב"ק כג)
 לְשׁוֹן הַתְּרָאָה בְּעֵדִים, כְּמוֹ: (בראשית מג) "הָעֵד
 הָעֵיד בְּנוֹ הָאִישׁ": וְהִמִּית אִישׁ וְגו'. לְפִי שְׁנַאֲמַר:
 "כִּי יָגַח", אֵין לִי אֲלָא שֶׁהִמִּיתוּ בְּנִגְיחָהּ. הִמִּיתוּ
 בְּנִשְׁכָּהּ, דְּחִיפָהּ וּבְעִיטָהּ מִנֵּין? תִּלְמוּד לומר:

יְכַרְה אִישׁ בָּר וְלֹא יִכְסֹנוּ וְנִפְל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ
חֲמֹר כִּסִּי: ^{כס"י} לֹד בַּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יָשִׁיב
לְבַעְלָיו וְהֵמֶת יִהְיֶה-לּוֹ ^{כס"י}: ס לֹה וְכִי-יִגַּף שׁוֹר-
אִישׁ אֶת-שׁוֹר רֵעֵהוּ וּמָת וּמָכְרוּ אֶת-הַשׁוֹר
הַחִי וַחֲצֹו אֶת-כֶּסְפוֹ וְגַם אֶת-הֵמֶת יַחֲצֹון ^{כס"י}:
לו אוֹ נֹדַע כִּי שׁוֹר נִגָּח הוּא מִתְּמוֹל שְׁלֹשׁ

גוב ולא יכסנו ויפל תמן תורא
או חמרא: לר מרי דגבא ישלם
כספא יתיב למרוהי ומיתא יהא
דילה: לה וארי יגוף תור דגבר
ית תורא דחברה וימות ויזבגון ית
תורא חיא ויפלגון ית כספה ואף
ית דמי מיתא יפלגון: לו או
אתידע ארי תור נגח הוא
מתמלי ומדקמוהי ולא נטרה

רש"י

שׁוֹה הַרְבֵּה, בֵּין שְׁחִיא שׁוֹה מַעַט, כְּשֶׁנוּטִיל זֶה חֲצִי
הַחִי וְחֲצִי הֵמֶת וְזֶה חֲצִי הַחִי וְחֲצִי הֵמֶת, נִמְצָא,
כָּל אֶחָד מִפְּסִיד חֲצִי נִזְק שֶׁהִזִּיקָה הַמִּיתָה. לְמַדְנָה,
שֶׁהֵתֵם מִשְׁלֵם חֲצִי נִזְק, שְׁמֵן הַשּׁוּיִן אֶתָּה לְמַד
לְשֹׂאִינָן שׁוּיִן, כִּי דִין הֵתֵם לְשֵׁלֶם חֲצִי נִזְק, לֹא
פְחוּת וְלֹא יוֹתֵר. אוֹ יָכוֹל אֵף בְּשֹׂאִינָן שׁוּיִן בְּדַמְיָהֵן
כְּשֶׁהֵן חַיִּים, אָמַר הַכְּתוּב "וַחֲצֹו אֶת שְׁנֵיהֶם"? אִם
אֲמַרְתָּ כֵּן, פְּעָמִים שֶׁהַמִּזִּיק מְשַׁתְּכֵר הַרְבֵּה
כְּשֶׁהִנְבֵּלָה שׁוֹה לִימְכֹר לְנִכְרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמִי
שׁוֹר הַמִּזִּיק, וְאִי אֶפְשָׁר שְׂיֵאמַר הַכְּתוּב שְׂיֵהָא
הַמִּזִּיק נִשְׁכָּר, אוֹ פְעָמִים שֶׁהִנְזָק נוּטִיל הַרְבֵּה יוֹתֵר
מִדְּמִי נִזְק שְׁלֵם, שֶׁחֲצִי דְּמִי שׁוֹר הַמִּזִּיק שׁוּיִן יוֹתֵר
מִכָּל דְּמִי שׁוֹר הַנִּזְק. וְאִם אֲמַרְתָּ כֵּן, הֲרִי תֵם חֲמֹר
מִמוּעָד. עַל כִּרְחָף, לֹא דִבֵּר הַכְּתוּב אֲלֵא בְּשׁוּיִן,
וְלִמְדָד שֶׁהֵתֵם מִשְׁלֵם חֲצִי נִזְק, וּמֵן הַשּׁוּיִן תִּלְמַד
לְשֹׂאִינָן שׁוּיִן, שֶׁהַמְשַׁתְּלֵם חֲצִי נִזְקוֹ, שְׁמִין לוֹ אֶת
הַנְּבִלָה, וּמָה שֶׁפָּחַתוּ דְּמִיו בְּשִׁבִּיל הַמִּיתָה, נוּטִיל
חֲצִי הַפָּחַת וְהוֹלֵף. וְלָמָּה אָמַר הַכְּתוּב בְּלִשׁוֹן הַזֶּה
וְלֹא אָמַר: "יִשְׁלַם חֲצִיו"? לְלַמֵּד, שֶׁאִין הֵתֵם
מִשְׁלֵם אֲלֵא מְגוּפוֹ, וְאִם נִגָּח וּמָת אַחֵר-כֵּף אִין
הַנִּזְק נוּטִיל אֲלֵא הַנְּבִלָה, וְאִם אֵינָה מַנְעֵת לְחֲצִי
נִזְקוֹ, יִפְסִיד. אוֹ שׁוֹר שׁוֹה מְנָה שְׁנֵינָה שׁוֹר שׁוֹה
חֲמֵשׁ מֵאוֹת זָוֹ, אֵינֹו נוּטִיל אֲלֵא אֶת הַשׁוֹר, שְׁלֹא
נִתְחַיֵּב הֵתֵם לְחַיֵּב אֶת בְּעָלָיו לְשֵׁלֶם מִן הַעֲלִיָּה
(כַּבָּא קַמָּא כו): (לו) אוֹ נֹדַע. אוֹ לֹא הָיָה תֵם,
אֲלֵא נֹדַע כִּי שׁוֹר נִגָּח הוּא הַיּוֹם וּמִתְּמוֹל שְׁלֹשׁ,
הֲרִי שְׁלֹשׁ נִגִּיחוֹת: שְׁלֹשׁ יִשְׁלַם שׁוֹר. נִזְק שְׁלֵם:

אוֹ כִּי יִכְרֶה. לָמָּה נֶאֱמַר? אִם עַל הַפְּתִיחָה חֲזִיב,
עַל הַכְּרִיָּה לֹא כָּל שֶׁכֶּן? אֲלֵא לְהַבִּיא כּוֹרָה אַחֵר
כּוֹרָה שֶׁהוּא חֲזִיב (כַּבָּא קַמָּא נא): וְלֹא יִכְסֹנוּ. הָא
אִם כְּסָהוּ, פְּטוֹר, וּבְחֹפֶר בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים דִּבֵּר
הַכְּתוּב (שם נה): שׁוֹר אוֹ חֲמֹר. הוּא הַדִּין לְכָל
בְּהֵמָה וְחִיָּה, שֶׁבְּכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹר וְחֲמֹר".
אִנּוּ לְמַדִּין אוֹתוֹ שׁוֹר שׁוֹר מְשַׁבֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן
יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ", מָה לְהֵלֵךְ כָּל בְּהֵמָה וְחִיָּה
כְּשׁוֹר, שֶׁהִרִי נֶאֱמַר בְּמְקוֹם אַחֵר "וְכָל בְּהֵמָתְךָ", אֵף
כָּאֵן כָּל בְּהֵמָה וְחִיָּה כְּשׁוֹר. וְלֹא נֶאֱמַר: "שׁוֹר
וְחֲמֹר", אֲלֵא שׁוֹר וְלֹא אָדָם, חֲמֹר וְלֹא בָּלִים (כַּבָּא
קַמָּא נב): (לד) בַּעַל הַבּוֹר. בַּעַל הַתְּקֵלָה, אֵף עַל
פִּי שְׂאִין הַבּוֹר שְׁלוֹ, שֶׁעָשָׂאוּ בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים, עָשָׂאוּ
הַכְּתוּב בְּעָלָיו, לְהַתְחַיֵּב בְּנִזְקָיו: כֶּסֶף יָשִׁיב
לְבַעְלָיו. יָשִׁיב לְרַבּוֹת שׁוֹה כֶּסֶף וְאֶפְלוֹ סָבִין (שם
ז). (והא דכתיב "מיטב שדהו", וכתב רש"י
שהנזקין מן העדית, תרץ בגמרא דפרק קמא דבבא
קמא, רב הונא בריה דרב יהושע, דזהו אם בא
לגבות קרקע, אבל משלטלי – כל מילי מיטב הוא,
דאי לא מזדבן הקא מזדבן הקא): וְהֵמֶת יִהְיֶה-לּוֹ.
(מכילתא. ב"ק ז) לְנִזְק, שְׁמִין אֶת הַנְּבִלָה וְנוּטִילָהּ
בְּדָמִים, וּמִשְׁלֵם לוֹ הַמִּזִּיק עֲלֶיהָ תְּשִׁלוּמֵי נִזְקוֹ:
(לה) וְכִי-יִגַּף. יְדַחֵף, בֵּין בְּקַרְנָיו, בֵּין בְּגוּפוֹ, בֵּין
בְּרִגְלָיו, בֵּין שְׁנִשְׁכּוֹ בְּשִׁנָּיו, כָּלֵן בְּכָלֵל נִגִּיפָה הֵם,
שְׂאִין נִגִּיפָה אֲלֵא לְשׁוֹן מְכָה: שׁוֹר-אִישׁ. שׁוֹר שֶׁל
אִישׁ: וּמָכְרוּ אֶת הַשׁוֹר וְגו'. בְּשׁוּיִם הַכְּתוּב מְדַבֵּר,
שׁוֹר שׁוֹה ר' שֶׁהֵמֶת שׁוֹר שׁוֹה ר', בֵּין שֶׁהִנְבֵּלָה

מִרָה שְׁלָמָא יִשְׁלַם תּוֹרָא חֲלָף
תּוֹרָא וּמִיִּתָּא יִהְיֶה דִּילָהּ: לוֹ אָרִי
יִגְנוּב גְּבֵר תּוֹר אוֹ אֲמֹר וַיִּפְסְנָה
אוֹ זַבְנָה חֲמִשָּׁא תּוֹרִין יִשְׁלַם
חֲלָף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלָף
אֲמָרָא: א אִם בְּמַחְתָּרָא יִשְׁתַּכַּח
גִּנְבָא וַיִּתְּמַחֵי וַיִּמּוֹת לִית לָהּ דָּם:
ב אִם עֵינָא דְסִהְדִּיא נָפְלַת עֲלוּהִי
דְמָא לָהּ שְׁלָמָא יִשְׁלַם אִם לִית
לָהּ וַיִּזְדַּבֵּן בְּגִנְבָתָהּ: ג אִם
אֲשִׁתְּכָחָא יִשְׁתַּכַּח בִּידָהּ גִּנְבָתָא
מִתּוֹר עַד חֲמֹר עַד אֲמֹר דְּאֲנוּן
חִיִּין עַל חַד תְּרִין יִשְׁלַם: ד אָרִי
יֵאכִיל גְּבֵר חֲקֵל אוֹ כָּרִם וַיִּשְׁלַח
יָת בְּעִירָה וַיִּיכּוֹל בְּחֲקֵל אַחֲרָן
שְׁפֹר חֲקֵלָה וְשְׁפֹר כְּרָמָה יִשְׁלַם:

וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעֲלִיו שְׁלָם יִשְׁלַם שׁוֹר תַּחַת
הַשּׁוֹר וְהַמֶּת יִהְיֶה-לוֹ כִּסִּי: ס לוֹ כִּי יִגְנוּב-אִישׁ
שׁוֹר אוֹ-שֶׂה וַטְבַּחוֹ אוֹ מִכְרוֹ חֲמִשָּׁה בָּקָר
יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע-צֶאֱנָן תַּחַת
הַשֶּׂה כִּסִּי: כב אִם-בְּמַחְתָּרָת יִמָּצֵא הַגִּנֵּב
וְהָכָה וּמָת אֵין לוֹ דָּמִים כִּסִּי: כ אִם-זִרְחָה
הַשֹּׁמֵשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שְׁלָם יִשְׁלַם אִם-אֵין
לוֹ וְנִמְכָּר בְּגִנְבָתוֹ כִּסִּי: ג אִם-הִמָּצֵא תִמָּצֵא
בִּידוֹ הַגִּנֵּב מִשּׁוֹר עַד-חֲמֹר עַד-שֶׂה חַיִּים
שְׁנַיִם יִשְׁלַם כִּסִּי: ס שְׁלִישִׁי ד כִּי יִבְעֶר-אִישׁ שָׂדֶה
אוֹ-כָרִם וַיִּשְׁלַח אֶת- כתיב בעירה קרי בְּעִירוֹ וּבְעֶר

רש"י

אֶפְלוּ יַעֲמֹד בְּעַל הַמָּמוֹן כְּנֻגְדוֹ, כְּגוֹן אִב הַחוּתָר
לִגְנוֹב מָמוֹן הֵבֶן, בְּיָדוֹעַ שְׂרַחְמֵי הָאִב עַל הֵבֶן, וְאֵינוֹ
כָּא עַל עֶסְקֵי נִפְשׁוֹת: דָּמִים לוֹ. כְּחִי הוּא חֲשׁוֹב,
וְרָצִיחָה הִיא אִם יִהְיֶהנּוּ בְּעַל הַבֵּית: שְׁלָם יִשְׁלַם.
הַגִּנֵּב, מָמוֹן שֶׁגִּנֵּב וְאֵינוֹ חֵיב מִיִּתָּהּ, וְאִינוֹקְלוֹס
שִׁתְּרָגָם: אִם עֵינָא דְסִהְדִּיא נָפְלַת עֲלוּהִי, לָקַח לוֹ
שִׁיטָּה אַחֲרָת, לוֹמַר שְׁאֵם מִצְאוּהוּ עֲדִים קָדָם שְׂבָא
בְּעַל הַבֵּית, וּכְשֶׁבָא בְּעַל הַבֵּית נִגְדוּ הִתְרוּ בּוֹ שְׁלָא
יִהְיֶהנּוּ, דָּמִים לוֹ, חֵיב עָלָיו אִם הִרְגוּ, שְׂמֵאֲחֵר
שֵׁישׁ רוֹאִים לוֹ, אֵין הַגִּנֵּב הִזָּה כָּא עַל עֶסְקֵי נִפְשׁוֹת,
וְלֹא יִהְיֶה אֶת בְּעַל הַמָּמוֹן: (ג) אִם-הִמָּצֵא תִמָּצֵא
בִּידוֹ. בְּרִשׁוֹתָו, שְׁלָא טְבַח וְלֹא מָכַר: מִשּׁוֹר
עַד-חֲמֹר. כָּל דְּכַר בְּכָלֵל תְּשֻׁלוּמֵי כָּפֹל, בֵּין שֵׁישׁ
בּוֹ רוּחַ חַיִּים, בֵּין שְׂאִין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שְׁהִרִי נֶאֱמַר
בְּמָקוֹם אַחֵר: "עַל שֶׂה עַל שְׁלָמָה עַל כָּל אַבְדָּה
וְגו' יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרַעְהוּ": חַיִּים שְׁנַיִם יִשְׁלַם. וְלֹא
יִשְׁלַם לוֹ מֵתִים, אֶלָּא חַיִּים, אוֹ דָּמֵי חַיִּים: (ד) כִּי
יִבְעֶר. אֶת בְּעִירָה. וּבְעֶר. כָּלֵם לְשׁוֹן בְּהֵמָה כְּמוֹ:
"אֲנַחְנוּ וּבְעִירָנוּ": כִּי יִבְעֶר. יוֹלִיף בְּהֵמוֹתָיו בְּשָׂדֶה
וּכְרָם שֶׁל חֲבֵירוֹ וַיִּזְיק אוֹתוֹ בְּאַחַת מִשְׁתֵּי אֵלֶּה: אוֹ
בְּשִׁלוֹת אֶת בְּעִירָה, אוֹ בְּכַעֲוֹר. וּפְרָשׁוֹ רַבּוּתֵינוּ:

וְהַמֶּת יִהְיֶה-לוֹ. לְנֶזֶק, וְעָלָיו יִשְׁלַם הַמְזִיק עַד
שִׁישְׁתֵּלֵם נֶזֶק כָּל נֶזֶקוֹ: (לז) חֲמִשָּׁה בָּקָר וְגו'.

אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַבְאִי: חֵס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹדָן שֶׁל
בְּרִיּוֹת: שׁוֹר, שְׁהוּלָף בְּרַגְלָיו, וְלֹא נִתְבַּזָּה בּוֹ הַגִּנֵּב
לְנוֹשְׂאוֹ עַל כְּתָפוֹ, מִשְׁלָם ה'. שֶׂה, שְׁנוֹשְׂאוֹ עַל
כְּתָפוֹ, מִשְׁלָם ד', הוֹאִיל וְנִתְבַּזָּה בּוֹ. אֲמַר רַבִּי
מֵאִיר: כָּא וִירָאָה כְּמָה גְדוּלָּה כְּחָה שֶׁל מְלָאכָה:
שׁוֹר, שְׁבִטְלוֹ מִמְּלָאכָתוֹ, ה'. שֶׂה, שְׁלָא בְּטָלוֹ
מִמְּלָאכָתוֹ, ד': תַּחַת הַשּׁוֹר תַּחַת הַשֶּׂה. (כבא קמא
סז) שְׁנָאֵן הַכְּתוּב, לוֹמַר שְׂאִין מִדַּת תְּשֻׁלוּמֵי ד' וְה'
נוֹהֶגֶת, אֶלָּא בְּשׁוֹר וְשֶׂה בְּלִכְד: (א) אִם
בְּמַחְתָּרָת. (סנהדרין סב) כְּשֶׁהִיָּה חוּתָר אֶת הַבֵּית:
אֵין לוֹ דָּמִים. אֵין זוֹ רָצִיחָה, הִרִי הוּא כְּמַת
מַעֲקָרוֹ. כָּאֵן לְמִדְתָּהּ תּוֹרָה: אִם כָּא לְהִרְגָּהּ הַשֶּׁכֶּם
לְהִרְגוֹ, וְזֶה לְהִרְגָּהּ כָּא, שְׁהִרִי יוֹדֵעַ הוּא שְׂאִין אָדָם
מַעֲמִיד עֲצָמוֹ וְרוֹאֶה שְׁנוֹטְטִין מָמוֹנוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק.
לְפִיכָף, עַל מִנַּת כֵּן כָּא, שְׁאֵם יַעֲמֹד בְּעַל הַמָּמוֹן
כְּנֻגְדוֹ, יִהְיֶהנּוּ: (ב) אִם-זִרְחָה הַשֹּׁמֵשׁ עָלָיו.
(מכילתא וסנהדרין שם) אֵין זֶה אֶלָּא כְּמִין מִשְׁלָא: אִם
כְּרוּר לָף הַדְּכָר שֵׁישׁ לוֹ שְׁלוֹם עִמָּךְ, כְּשֶׁמֶשׁ הִזָּה
שְׁהוּא שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, כָּף פָּשׁוּט לָף שְׂאִינוֹ כָּא לְהִרְגָּהּ

ה ארי תתפק נור וישכח כובין ויכול גדישין או קמא או חקלא שלמא ישלם דאדלק ית דלקתא: ו ארי יתן גבר לחברה כסף או מנין למטר ויתגנבון מבית גברא אם ישתכח גנבא ישלם על חד תריין: ז אם לא ישתכח גנבא ויתקרב מרי דביתא לקדם דינא אם לא אושיט ידה במה דמסר לה חברה: ח על כל פתגם דחוב על תור על חמר על אמר על כסו על כל אבדתא די ימר ארי הוא דין לקדם דינא ייעול דין תרויהון די יחיבון דינא ישלם

בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב פרמו ישלם כס': ה כיתצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה כס': ו כיתתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים כס': ז אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו כס': ח על כל דבר פשע על שור על חמור על שיה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כיהוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען אלהים

רש"י

וירשיעוהו אלהים על פי העדים: אשר יאמר כיהוא זה. לפי פשוטו, אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו, הרי הוא אצלך. עד הדינן יבא דבר שניהם, ויחקרו את העדות. ואם פשרים הם וירשיעוהו לשומר זה, ישלם שנים, ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין, ישלמו הם שנים לשומר. ורבותינו זכרונם לברכה, דרשו "כי הוא זה": ללמד שאין מחיבין אותו שבועה, אלא אם כן הודה במקצת לומר: כן וכך אני חייב לך והמוטר גנב ממני (ב"ק קו): ישלם שנים לרעהו. למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר גנב הימנו, ונמצא שהוא עצמו גנבו, משלם תשלומי כפל. ואימתי? בזמן שנשבע ואחר כך באו עדים, שכך דרשו רבותינו זכרונם לברכה: "ונקרב בעל הבית אל האלהים". קריבה זו, שבועה היא. אפה אומר לשבועה, או אינו אלא לדין, שפיון שפא לדין וכפר לומר גנבה, מיד יתחייב בכפל אם באו עדים שהוא בידו? נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד, "שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו", מה להלן שבועה, אף כאן שבועה:

ושלח, הוא נזקי מדרך כף רגל, וכער, הוא נזקי השן האוכלת ומבערת (בבא קמא ג): בשדה אחר. בשדה של איש אחר: מיטב שדהו ישלם. שמין את הנזק, ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו, ישלם לו ממייטב שדותיו: אם היה נזקו סלע, יתן לו שוה סלע מעדית שיש לו. למדך הכתוב, שהנזקין שמין להם בעדית (ב"ק ז): (ה) כיתצא אש. אפלו מעצמה: ומצאה קצים. קרדונ"ש בלע"ז: ונאכל גדיש. שלחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש, או לקמה המחברת לקרקע: או השדה. שלחכה את נירו, וצריך לניר אותה פעם שניה: שלם ישלם המבער. אף על פי שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה, חייב לשלם, לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק: (ו) וגנב מבית האיש. לפי דבריו: אם ימצא הגנב. ישלם הגנב שנים לבעלים (בבא קמא סג): (ז) אם לא ימצא הגנב. וכא השומר הזה, שהוא בעל הבית: ונקרב. אל הדינן, לדון עם זה ולשבע לו שלא שלח ידו בשלו: (ח) על כל דבר פשע. שימצא שקרן בשבועתו, שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו,

יִשְׁלַם שְׁנִים לְרַעְהוּ רס"י: ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ
 אֶל־רַעְהוּ חֲמֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׁה וְכָל־בְּהֵמָה
 לְשֹׁמֵר וּמֵת אוֹ־נֶשֶׁבֶר אוֹ־נִשְׁבָּה אֵין רֵאָה רס"י:
 שְׂבַעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח
 יָדוֹ בְּמִלְאכָת רַעְהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא
 יִשְׁלַם רס"י: יא וְאִם־גָּנַב יִגְנַב מִעֲמֹו יִשְׁלַם
 לְבַעְלָיו: יב אִם־טָרַף יִטָּרַף יִבְאֶהוּ עַד הַטָּרְפָה
 לֹא יִשְׁלַם רס"י: פ י' וְכִי־יִשְׁאֵל אִישׁ מֵעַם רַעְהוּ
 וְנֶשֶׁבֶר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עֲמֹו שְׁלַם
 יִשְׁלַם רס"י: יד אִם־בְּעָלָיו עֲמֹו לֹא יִשְׁלַם אִם־
 שְׂכִיר הוּא בָּא בְּשֹׁכְרוֹ רס"י: טו וְכִי־יִפְתָּה

על חד תרין לחברה: ט ארי יתן
 גבר לחברה חמר או תור או אמר
 וכל בעירא למטר ומית או אתבר
 או אשתבי לית דחוי: י מומתא
 דיי תהי בין תרויהון אם לא
 אושיט ידה במה דמסר לה
 חברה ויקבל מרה מנה מומתא
 ולא ישלם: יא ואם אתגנבא
 יתגנב מעמה ישלם למרואי:
 יב אם אתברא יתבר ייתי סהדין
 דתבירא לא ישלם: יג וארי
 ישאל גבר מן חברה ויתבר או
 מית מרה לית עמה שלמא
 ישלם: יד אם מרה עמה לא
 ישלם אם אגירא הוא על
 באגרה: טו וארי ישדל גבר

רס"י

לחשף לדון בן? שהרי כתיב "ומת או נשבר או
 נשבה": מה מיתה שאין יכול להציל, אף שבר
 ושבבה שאין יכול להציל: (יג) וכי־ישאל. בא
 ללמדך על השואל, שהוא חזב באנסין: בעליו
 אין־עמו. אם בעליו של שור אינו עם השואל
 במלאכתו (ב"מ זד): (יד) אם־בעליו עמו. בין
 שהוא באותה מלאכה, בין שהוא במלאכה אחרת:
 הנה עמו בשעת שאלה, אינו צריך להיות עמו
 בשעת שביחה ומיתה (ב"מ שם): אם־שכיר הוא.
 אם השור אינו שואל, אלא שכור, בא בשכרו ליד
 השוכר הזה ולא בשאלה, ואין כל הנאה שלו,
 שהרי על ידי שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל
 להתחייב באנסין. ולא פרש מה דינו, אם כשומר
 חנם, או כשומר שכר. לפיכך נחלקו בו חכמי
 ישראל, שוכר כיצד משלם? רבי מאיר אומר
 כשומר חנם, רבי יהודה אומר כשומר שכר:
 (טו) וכי־יפתה. מדבר על לבה עד ששומעת לו,
 וכן תרגומו: וארי ישדל. שדול בלשון ארמי כפתוי
 בלשון עברי: מהר ימהרנה. יפסק לה מהר,

(ט) כי־יתן איש אל־רעהו חמור או־שור. (ב"מ
 זד) פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם, לפיכך
 פטר בו את הגנבה, כמו שכתוב "וגנב מבית האיש
 אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית", לשבועה.
 למדת, שפטר עצמו בשבועה זו. ופרשה זו
 אמורה בשומר שכר, לפיכך אינו פטור אם נגנבה,
 כמו שכתוב: "אם־גנב יגנב מעמו ישלם", אבל
 על האנס, כמו: מת מעצמו, או נשבר, או נשבה
 בחזקה על ידי לסטים: ואין ראה. שיעיד בדבר:
 (י) שבעת ה' תהיה. ישבע שכן הוא, בדבריו,
 והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו, שאם
 שלח בה יד ואחר כך נאנסה, חזב באנסין: ולקח
 בעליו. השבועה: ולא ישלם. לו השומר כלום:
 (יב) אם־טרף יטרף. על ידי חיה רעה: יבאהו
 עד. כיא עדים שנטרפה באנס, ופטור: הטרפה
 לא ישלם. אינו אומר טרפה לא ישלם, אלא
 "הטרפה", יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה
 שאינו משלם: טרפת חתול ושוועל ונמיה, משלם.
 טרפת זאב, ארי, ודב ונחש, אינו משלם. ומי

אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֶרְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּה
מִהָרָה יִמְהַרְנָה לוֹ לְאִשָּׁה רַשִּׁי׃ טז אִם־מָאן יִמָּאן
אָבִיהָ לְתַתָּהּ לוֹ בְּסֶף יִשְׁקַל בְּמִהָרָה
הַבְּתוּלָת רַשִּׁי׃ טז ס ם מְכַשְׁפָּה לֹא תַחִיהָ רַשִּׁי׃
יח כָּל־שָׁכַב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת רַשִּׁי׃ טז
יט זִבְחַ לַאלֹהִים יִחָרֵם בְּלִתִּי לִיהוּהָ לְבָדוֹ רַשִּׁי׃
כ וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ בְּיִגְרִים הֵייתֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם רַשִּׁי׃ כא כָּל־אֱלֻמְנָה וְיִתּוֹם לֹא
תַעֲנוּן רַשִּׁי׃ כב אִם־עֲנָה תַעֲנֶה אֶתּוֹ כִּי אִם־צָעַק

רש"י

(פו) "אין כּמוֹד בְּאֱלֹהִים", לפי שְׁלֹא פָּרַשׁ, הִצְרֹךְ לִינְקֹד פִּתְחֵ: יִחָרֵם. יוּמָת. וְלִמָּה נֶאֱמַר "יִחָרֵם", וְהֵלֵא כָּכָר נֶאֱמָרָה בּוֹ מִיתָה בְּמָקוֹם אַחֵר: (דברים יז) "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא, אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא וְגו'?" אֵלֵּא לִפִּי שְׁלֹא פָּרַשׁ עַל אִיזוֹ עֲבוּדָה חִיב מִיתָה, שְׁלֹא תֵאמַר כָּל עֲבוּדוֹת בְּמִיתָה, כָּא וּפְרַשׁ לָךְ כָּאן "זִבְחַ לַאלֹהִים יִחָרֵם", לוֹמַר לָךְ, מֵה זִבְיָחָהּ, עֲבוּדָה הַנֶּעֱשִׂית בְּפָנִים לְשָׁמַיִם, אִף אֲנִי מִרְבָּה הַמִּקְטִיר וְהַמְנַסֵּף, שֶׁהֵם עֲבוּדוֹת בְּפָנִים וְחִיבִין עֲלֵיהֶם לְכָל עֲבוּדָת כּוֹכָבִים, בֵּין שְׂדֵרָפָה לְעִבְדָּה בְּכֹף, בֵּין שְׂאִין דְּרָפָה לְעִבְדָּה בְּכֹף. אֲבָל שְׂאֵר עֲבוּדוֹת, כְּגוֹן: הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק אֵינוֹ בְּמִיתָה, אֵלֵּא בְּאַזְהָרָה: (כ) וְגֵר לֹא־תוֹנֶה. אוֹנָאָת דְּבָרִים (קונטרס לִיאֵר"ר בלע"ז) כְּמוֹ: (ישעיה מט) "וְהֶאֱכַלְתִּי אֶת מוֹנִיף אֶת בְּשָׂרָם": וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ. בְּגִזְלַת מָמוֹן: בְּיִגְרִים הֵייתֶם. אִם הוֹנִיתוּ, אִף הוּא יָכוֹל לְהוֹנוֹתְךָ וְלוֹמַר לָךְ: "אִף אַתָּה מְגָרִים בְּאֶת". מוֹם שְׂבָף, אֵל תֵּאמַר לְחִכְרָךְ. כָּל לְשׁוֹן גֵּר, אָדָם שְׁלֹא נוֹלַד בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, אֵלֵּא כָּא מְמִדִּינָה אַחֲרָת לְגוֹר שָׁם: (כא) כָּל־אֱלֻמְנָה וְיִתּוֹם לֹא תַעֲנוּן. הוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, אֵלֵּא שְׂדֵבֵר הַכְּתוּב בַּהֲוָה, לִפִּי שֶׁהֵם תְּשׁוּשֵׁי כֹחַ, וְדָבָר מְצוּי לְעִנּוּתָם: (כב) אִם־עֲנָה תַעֲנֶה אֶתּוֹ. הָרִי זֶה מִקְרָא קָצֵר, גִּזָּם וְלֹא פָּרַשׁ עָנָשׁוֹ (וְהָא דְכָתִיב וְהָיוּ

בְּתַלְתָּא דְלֹא מְאַרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמָּה קִימָא יְקִימָנָה לָהּ לְאַנְתּוֹ: טז אִם מְצָבָא לֹא יִצְבִּי אָבוּהָא לְמַתָּנָה לָהּ בְּסֶפָא יִתְקוּל כְּמוֹתֵרִי בְּתַלְתָּא: יז חֲרָשָׁא לֹא תַחִי: יח כָּל דִּישְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אֲתִקְטֵלָא יִתְקַטֵּל: יט דְּדִבְחָ לְטַעוֹת עֲמָמִיא יִתְקַטֵּל אֲלֵהֶן לְשִׁמָּא דִּי בְּלַחְדוּדֵהִי: כ וְגִירָא לֹא תוֹנוּן וְלֹא תַעֲיָקוֹן לָהּ אֲרִי דִּירִין הֵוִיתוֹן בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם: כא כָּל אֲרַמְלָא וְיִתָּם לֹא תַעֲנוּן: כב אִם עֲנָה תַעֲנִי יְתָה אֲרִי אִם

כְּמִשְׁפֵּט אִישׁ לֹאֲשָׁתּוֹ, שְׁכּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה וְיִשְׁאַנָּה: (טז) כְּמִהָרָה הַבְּתוּלָת. שֶׁהוּא קָצוּב חֲמִשִּׁים כְּסָף אֲצֵל הַתּוֹפָס אֶת הַבְּתוּלָה וְשׁוֹכֵב עִמָּה בְּאַנְס, שְׁנֶאֱמַר: (דברים כב) "וְנָתַן הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵב עִמָּה לְאָבִי הַנֶּעֱרָה חֲמִשִּׁים כְּסָף": (יז) מְכַשְׁפָּה לֹא תַחִיהָ. (סנהדרין טז) אֵלֵּא תוּמַת בְּבִית דִּין, וְאַחַד זְכָרִים וְאַחַד נְקֻבוֹת, אֵלֵּא שְׂדֵבֵר הַכְּתוּב בַּהֲוָה, שְׁהַנָּשִׁים מְצוּיוֹת מְכַשְׁפוֹת: (יח) כָּל־שָׁכַב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת. בְּסָקִילָה, רוֹבֵעַ בְּנִרְבַּעַת, שְׁכָתוּב: "דְּמִיָּהֶם כָּם": (יט) לְאֱלֹהִים. לְעֲבוּדָת כּוֹכָבִים, אֵלוֹ הֵיָה נִקּוּד לַאלֹהִים (הַלֵּמ"ד בְּצִירִי) הֵיָה צִרִיף לְפָרַשׁ וְלִכְתֵּב אַחֲרִים, עֲכָשׁוּ שְׂאֵמַר לְאֱלֹהִים, אִין צִרִיף לְפָרַשׁ אַחֲרִים, שְׁכָל לֵמ"ד וְכִי"ת וְה"א הַמְשַׁמְשׁוֹת בְּרֹאשׁ הַתְּכָה, אִם נִקּוּדָה בְּחֻטָּף, כְּגוֹן לְמֶלֶךְ, לְמַדְבָּר, לְעִיר, צִרִיף לְפָרַשׁ לְאִיזָה מֶלֶךְ, לְאִיזָה מְדָבָר, לְאִיזָה עִיר, וְכֵן לְמַלְכִּים וְלְגִלִּים בְּחִירִי"ק, צִרִיף לְפָרַשׁ לְאִיזָה, וְאִם אֵינוֹ מְפָרַשׁ – כָּל מַלְכִּים בְּמִשְׁמָע, וְכֵן לַאלֹהִים (בְּצִירִי) כָּל אֱלֹהִים בְּמִשְׁמָע, אֲפִלּוּ קֹדֶשׁ, אֲבָל כְּשֶׁהִיא נִקּוּדָה פִּתְחָ, כְּמוֹ: לְמֶלֶךְ, לְמַדְבָּר, לְעִיר, (פִּתְחָ וְקִמְץ, עֲנִין אַחַד בְּעִנּוּן זֶה, וְגַם יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אַחֵר, כְּמוֹ שְׁכָתוּב בְּדִקְדּוּקִי רַשִּׁי, יְעוּיִין בּוֹ) נוֹדַע בְּאִיזָה מֶלֶךְ מְדָבָר, וְכֵן לְעִיר, נוֹדַע בְּאִיזָה עִיר מְדָבָר, וְכֵן לְאֱלֹהִים, לְאוֹתָם שְׁהַזְהִרְתָּם עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר, כִּיּוֹצֵא בּוֹ: (תהלים

מקבל יקבל קדמי קבלא אקבל
קבלתה: כג ויתקף רוגזי ואקטול
יתכון בחרבא ויהיון נשיכון
ארמלין ובניכון יתמין: כד אם
בספא תוזף בעמי לעניא די עמך
לא תהי לה פרשיא לא תשוון
עלוהי חבוליא: כה אם משכונא
תסב כסותא דחברך עד מעל
שמשא תתיבנה לה: כו ארי היא
כסותה בלחודה היא תותבה
למשפחה במה ישכוב ויהי ארי
יקבל קדמי ואקבל קבלתה ארי
חננא אנא: כז דינא לא תקיל
ורבא בעמך לא תלוט:

יִצְעַק אֵלַי שְׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקָתוֹ רַש"י: כג וְחָרָה
אִפִּי וְהִרְגָתִי אֶתְכֶם בַּחֶרֶב וְהָיוּ נְשִׁיכֶם
אֶלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתָמִים רַש"י: פ כד אִם-כָּסָף |
תִּלְוָה אֶת-עַמִּי אֶת-הָעֹנִי עִמָּךְ לֹא-תִהְיֶה לוֹ
בְּנִשָּׂה לֹא-תְשִׁימוֹן עָלָיו נֶשֶׁךְ רַש"י: כה אִם-חָבֵל
תִּחְבֹּל שְׁלֵמַת רֵעֶךָ עַד-בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֵנוּ
לוֹ רַש"י: כו כִּי הוּא כְּתִיב כַּסּוּתָה קָרִי כַּסּוּתוֹ לְבָדָה
הוּא שְׁמֵלְתוֹ לְעָרוֹ בְּמָה יִשְׁכֹּב וְהָיָה כִּי-יִצְעַק
אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי-חֲנוּן אָנִי רַש"י: ס רביעי
כו אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל וְנִשְׂא בְעִמָּךְ לֹא

רש"י

הוּא מִסְתַּכֵּל בְּעִצְמָךְ כְּאֵלוֹ אֶתָּה עֹנִי: לֹא-תִהְיֶה לוֹ
בְּנִשָּׂה. לֹא תִתְבַּעֲנוּ בַחֲזָקָה. אִם אֶתָּה יוֹדֵעַ שְׂאִין
לוֹ, אַל תְּהִי דוֹמָה עָלָיו כְּאֵלוֹ הַלְוִיתוֹ, אֲלֵא כְּאֵלוֹ
לֹא הַלְוִיתוֹ, כְּלוֹמַר: לֹא תִכְלִימֵהוּ: נֶשֶׁךְ. רַבִּית,
שֶׁהוּא בְּנִשְׁכֵּת נָחַשׁ, שְׁנוֹשֵׁף חֲבוּרָה קִטְנָה בְּרִגְלוֹ
וְאֵינוֹ מְרַגֵּשׁ, וּפְתָאֵם הוּא מְבַצֵּץ וְנוֹפֵחַ עַד
קְדָקְדוֹ. כֶּף רַבִּית: אֵינוֹ מְרַגֵּשׁ וְאֵינוֹ נָפֵר, עַד
שֶׁהַרְבִּית עוֹלָה וּמִתְסַרֵּוּ מִמּוֹן הַרְבֵּה: (כֹּה) אִם-
חָבֵל תִּחְבֹּל. כָּל לָשׁוֹן חָבֵלָה אֵינוֹ מִשְׁכּוֹן בְּשַׁעַת
הַלּוּאָה, אֲלֵא שֶׁמִּמְשַׁכְּנִין אֶת הַלּוּוֹה כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַזְמַן
וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ. (חָבֵל תִּחְבֹּל, כָּפֵל לָךְ בַּחֲבֵלָה עַד כְּמָה
פְּעָמִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: כְּמָה אֶתָּה חֵיב
לִי, וְהָרִי נִפְשֶׁךָ עוֹלָה אֲצִלִּי כָּל אֶמֶשׁ וְאֶמֶשׁ וְנוֹתַנְתָּ
דִּין וְחֶשְׁבוֹן, וּמִתְחַיֵּבֶת לִפְנֵי, וְאֵנִי מִחֲזִירָה לָךְ. אִף
אֶתָּה טַל וְהֶשֶׁב, טַל וְהֶשֶׁב!:) עַד-בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
תְּשִׁיבֵנוּ לוֹ. כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֵנוּ לוֹ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ,
וּכְבֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תִּחְזֹר וְתִשְׁלָנוּ עַד שְׂבִיא בִקָּר שֶׁל
מָחָר, וּבְכַסּוֹת-יּוֹם הַכְּתוּב מְדַבֵּר, שְׂאִין צָרִיךְ לָהּ
בְּלִילָה (מְכִילְתָּא): (כו) כִּי הוּא כַּסּוּתָה. זֶה טְלִית:
שְׁמֵלְתוֹ. זֶה חֲלוּק: בְּמָה יִשְׁכֹּב. לְרִבּוֹת אֶת הַמַּצָּע:
(כז) אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל. (סנהדרין טו) הָרִי זֶה

נְשִׁיכֶם וְגו', זֶהוּ "אִם-צַעֲקָ יִצְעַק", אֲבָל בְּ"אִם לֹא
יִצְעַק", לֹא פֶרֶשׁ, וְקָל לְהִבִּין כְּמוֹ (בראשית ד) "לִכְן
כָּל הוֹרֵג קִיּוֹן", גִּזְם וְלֹא פֶרֶשׁ עָנְשׁוֹ, אִף כָּאן:
"אִם-עֲנָה תַעֲנֶה אֹתוֹ", לָשׁוֹן גִּזְזָם, כְּלוֹמַר: סוּפָךְ
לִטַּל אֶת שְׁלֶךְ, לְמָה? "כִּי אִם-צַעֲקָ יִצְעַק אֵלַי
וְגו'": (כג) וְהָיוּ נְשִׁיכֶם אֶלְמָנוֹת. מִמְשַׁמַּע
שְׁנָאֵמַר: "וְהִרְגָתִי אֶתְכֶם", אֵינִי יוֹדֵעַ שְׁנִשְׁכֶּם
אֶלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתָמִים? אֲלֵא הָרִי זֶה קָלְלָהּ
אַחֲרֵת: שִׁיְהִיו הַנָּשִׁים צְרוּרוֹת כְּאֶלְמָנוֹת חַיּוֹת,
שֶׁלֹּא יִהְיוּ עַדִּים לְמִיתַת בַּעֲלֵיהֶן, וְתִהְיֶינָה אֲסוּרוֹת
לְהַנָּשָׂא, וְהַבָּנִים יִהְיוּ יְתָמִים, שֶׁלֹּא יִנְיָחוּם בֵּית דִּין
לִירֵד לְנִכְסֵי אֲבֵיהֶם, לְפִי שְׂאִין יוֹדְעִים אִם מֵתוּ, אִם
נִשְׁבּוּ: (כד) אִם-כָּסָף תִּלְוָה אֶת-עַמִּי. רַבִּי
יִשְׁמַעֲלֵאל אוֹמַר: כָּל אִם וְאִם שֶׁבַתוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ
מִג', וְזֶה אֶחָד מֵהֶן: אֶת-עַמִּי. (כ"מ ע"א) עַמִּי וְנִכְרִי,
עַמִּי קוֹדֵם. עֹנִי וְעֹשִׁיר, עֹנִי קוֹדֵם. עֹנִי עִירָךְ וְעֹנִי
עִיר אַחֲרָת, עֹנִי עִירָךְ קוֹדֵם. וְזֶה מִשְׁמַעוֹ:
אִם-כָּסָף תִּלְוָה, אֶת-עַמִּי תִלְוָהוּ קֹדֵם לְעוֹבֵד
כּוֹכָבִים, וְלֹאִיזָה מִעַמִּי? אֶת הָעֹנִי, וְלֹאִיזָה עֹנִי?
לְאוֹתוֹ שְׁעָמָךְ. (דְּבָר אַחֵר: אֶת הָעֹנִי, שֶׁלֹּא תִנְהַג בּוֹ
מִנְהַג בְּדִין בְּהַלּוּאָה, שֶׁהוּא עַמִּי: אֶת-הָעֹנִי עִמָּךְ.

תָּאָר כִּסִּי: כח מִלֵּאתָךְ וּדְמַעַךְ לֹא תֵּאָחֵר בְּכוֹר
בְּנִיךָ תִּתֵּן-לִי כִסִּי: כט כִּן-תַּעֲשֶׂה לְשִׁיךָ לְצִאֲנֶךָ
שְׁבַעַת יָמִים יִהְיֶה עִם-אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
תִּתְּנוּ-לִי כִסִּי: ל וְאֲנָשֵׁי-קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר
בַּשָּׂדֶה טִרְפָּה לֹא תֹאכְלוּ לִפְלֹב תִּשְׁלֹכוּן
אֹתוֹ: ס כג א לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׂוֹא
אֶל-תַּשֵּׁת יֶדְךָ עִם-רָשָׁע לִהְיוֹת עֵד חָמָס: כס"י:
ב לֹא-תִהְיֶה אַחֲרֵי-רָבִים לָרַעַת וְלֹא-תַעֲנֶה

כח בפורך ודמעה לא תאחר
בוכרא דבנך תפרש קדמי: כט כן
תעבד לתורך לענך שבועא יומין
יהי עם אמה ביומא תמינאה
תפרשנה קדמי: ל ואנשין
קדישין תהון קדמי ובשר תליש
מן חיוא חיא לא תיכלון לכלבא
תרמון יתה: א לא תקבל שמע
דשקר לא תשוי ירך עם חיבא
למהוי לה סהיד שקר: ב לא
תהי בתר סגיאין לאבאשא ולא
תתמנע מלאלפא מה דבעינך

רש"י

טִרְפָּה. (מכילתא) אף בבית כן, אלא שדבר הכתוב
בהנה: מקום שדרך בהמות לישרף, וכן (דברים כב)
"פי בשדה מצאה", וכן: (שם כג) "אשר לא יהיה
טהור מקרה לילה", - הוא הדין למקרה יום, אלא
שדבר הכתוב בהנה. ואונקלוס תרגם: ובשר תליש
מן חיוא חיא, בשר שנתלש על ידי טרפת זאב או
ארי מן חיה כשרה, או מבהמה כשרה בחייה:
לִפְלֹב תִּשְׁלֹכוּן אֹתוֹ. (מכילתא) אף הוא בפלוב. או
אינו אלא פלוב כמשמעו? תלמוד לומר בנבלה:
"או מכר לנכרי", קל וחמר לטרפה שמוותרת בכל
הנאות. אם-כן מה תלמוד לומר 'לפלוב'? למדך
הכתוב שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל
בריה, שנאמר: (לעיל יא) "ולכל בני ישראל לא
יחרץ פלוב לשונו". אמר הקדוש ברוך הוא: תנו לו
שכרו: (א) לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׂוֹא. פתגמו לא
תקבל שמע דשקר, אזהרה למקבל לשון הרע
ולדין שלא ישמע דברי בעל-דין עד שיבא בעל-
דין חבירו: אֶל-תַּשֵּׁת יֶדְךָ עִם-רָשָׁע. הטוען את
חבירו תביעת שקר, שהבטיחה להיות לו עד חמס:
(ב) לֹא-תִהְיֶה אַחֲרֵי-רָבִים לָרַעַת. (סנהדרין ב) יש
במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון
המקרא מיישב בהן על אפניו. מכאן דרשו שאין
מטין לחובה בהכרעת דין אחד, וסוף המקרא
דרשו: "אחרי רבים להטות", שאם יש שנים

אזהרה לברכת השם, ואזהרה לקללת דין:
(כח) מִלֵּאתָךְ. חובה המטלת עליך כשתתמלא
תבואתך להתבשל, והם בכורים: וּדְמַעַךְ.
התרומה, ואיני יודע מהו לשון דמע: לֹא תֵּאָחֵר.
לא תשנה סדר הפרשתן, לאחר את המקדש
ולהקדים את המאחר: שְׁלֹא יִקְדִּים תְּרוּמָה
לְבָכּוֹרִים וּמַעֲשֵׂר לְתְּרוּמָה: בְּכוֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן-לִי.
לפדותו בחמש סלעים מן הכהן. והלא כבר צוה
עליו במקום אחר? אלא כדי לסמוך לו "כן תעשה
לשורך": מה בכור אדם לאחר שלשים יום
פודהו, שנאמר: (במדבר יח) "ופדויו מבן חדש
תפדה", אף בכור בהמה דקה מטפל בו שלשים
יום, ואחר כך נותנו לפה: (כט) שְׁבַעַת יָמִים
יִהְיֶה עִם-אִמּוֹ. זו אזהרה לכהן שאם בא למהר
את קרבנו, לא ימהר קדם שמונה, לפי שהוא
מחסר זמן: בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ-לִי. יכול יהא
חובה לכו ביום? נאמר כאן "שמיני", ונאמר להלן
(ויקרא כב) "ומיום השמיני והלאה ירצה". מה
שמיני האמור להלן, להכשיר משמיני ולהלן, אף
"שמיני" האמור כאן, להכשיר משמיני ולהלן. וכן
משמעו: "וביום השמיני", אתה רשאי לתנו לי
(מכילתא): (ל) וְאֲנָשֵׁי-קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי. אם אתם
קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות, הרי
אתם שלי, ואם לאו, אינכם שלי: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה

על דינא בְּתֵר סְגִיאי שְׁלָם דִּינא :
 ג ועל מסְכִינא לֹא תִרְחֹם בְּדִינָה :
 ד ארי תִּפְגַּע תִּזְרָא דְסִנְאָךְ או
 חמרה דְטַעֵי אֲתָבָא תִּתִּיבְנָה לֵה :
 ה ארי תִּחְזִי חֲמָרָא דְסִנְאָךְ רִבִּיעַ
 תַּחֲתֵי טוּעֵנָה וְתַתְמַנַּע מִלְמַשְׁבַּק
 לֵה מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוּק מָה דְבִלְבָךְ
 עֲלוּהִי וְתִפְרַק עִמָּה : ו לֹא תִצְלִי
 דִּין מִסְכִּינָךְ בְּדִינָה : ז מִפְתָּגְמָא
 דְשִׁקְרָא הוּי רַחִיק וְדוֹכִי וְדִי נָפַק

עַל־רֹב לְנִטָּה אַחֲרֵי רַבִּים לְהַפֹּת רַשִׁי : ג וְדָל
 לֹא תִהְדָּר בְּרִיבּוֹ רַשִׁי : ד כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אִיבְךָ
 או חֲמֹרוֹ תַעֲהֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֵנוּ לוֹ : ה כִּי
 תִרְאֶה חֲמֹר שִׁנְאָךְ רִבִּין תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדְלָתָ
 מַעֲזֹב לוֹ עֲזֹב תַעֲזֹב עִמּוֹ רַשִׁי : ו חֲמִישִׁי לֹא
 תִּטֶּה מִשְׁפֹּט אֲבִינְךָ בְּרִיבּוֹ רַשִׁי : ז מִדְּבַר־שִׁקְרָא
 תִּרְחַק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תִּהְרֹג כִּי לֹא־אֲצַדִּיק

רש"י

אותן רבים, להטות את המשפט מאמתו, אלא אמר
 את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר
 הרבים: (ג) לא תהדר. לא תחלק לו כבוד
 לזכותו בדין, ולומר: 'דל הוא אופניו ואכבדנו':
 (ה) כִּי־תִרְאֶה חֲמֹר שִׁנְאָךְ וגו'. הרי 'כִּי' משמש
 בלשון 'דלמא', שהוא מארבע לשונות של שמושי
 'כִּי', וזה פירושו: שְׁמָא תִרְאֶה חֲמֹרוֹ רִבִּין תַּחַת
 מִשְׁאוֹ: וְחִדְלָתָ מַעֲזֹב לוֹ. בתמיהה: עֲזֹב תַעֲזֹב
 עִמּוֹ. עֲזִיבָה זו לשון עֲזָרָה, וכן (מלכים א יד) "עצור
 ועזוב", וכן (נחמיה ג) "ויעזבו את ירושלים עד
 החומה", מלאוה עפר לעזב ולסיע את חזק
 החומה. פיוצא בו: (דברים ז) "כִּי תֹאמַר בְּלִבְכֶּךָ
 רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי וגו'", שְׁמָא תֹאמַר כֵּן,
 בתמיהה: 'לֹא תִירָא מֵהֶם'. ומדרשו, כָּךְ דָּרְשׁוּ
 רַבּוֹתֵינוּ: כִּי תִרְאֶה וְחִדְלָתָ, פְּעָמִים שְׂאֵתָה חוֹדֵל
 ופְּעָמִים שְׂאֵתָה עוֹזֵר. הֵא פִּיצַד? זָקֵן וְאִינוּ לִפִּי
 כְּבוֹדוֹ, וְחִדְלָתָ. או בְּהִמַּת נְכָרִי וּמִשְׁאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל,
 וְחִדְלָתָ: עֲזֹב תַעֲזֹב עִמּוֹ. לִפְרַק הַמִּשְׁאֵא, 'מִלְמַשְׁקַל
 לֵיה' - מִלְטֵל מִשְׁאוֹי מִמֶּנּוּ: (ו) אֲבִינְךָ. לשון
 אוֹכָה, שֶׁהוּא מְדַלְדֵּל וְתֹאב לְכָל טוֹבָה (ב"מ לב):
 (ז) וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תִּהְרֹג. מִנֵּין לִיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין
 חֵיב וְאָמַר אֶחָד: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת",
 שֶׁמְחִזְרִין אוֹתוֹ? תִּלְמוּד לומר: "וְנָקִי אַל תִּהְרֹג",
 ואף על פי שאִינוּ צַדִּיק, שְׁלֹא נִצְטַדַּק בְּבֵית דִּין.
 מִכָּל מְקוֹם נָקִי הוּא מִדִּין מִיתָה, שֶׁהָרִי יֵשׁ לָךְ
 לְזְכוּתוֹ, וּמִנֵּין לִיּוֹצֵא מִבֵּית דִּין זָכָא, וְאָמַר אֶחָד:

במחזקין יותר על המזכין, הטה הדין על פיהם
 לחובה, ובדיני נפשות הכתוב מדבר. ואמצע
 המקרא דרשו: "ולא תענה על רב", על רב, שאין
 חולקים על מפלא שבבית דין, לפיכך מתחילין
 בדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שואלין
 תחלה שיאמרו את דעתם, (סנהדרין מ) ולפי דברי
 רבנתינו, כָּךְ פִּתְרוֹן הַמִּקְרָא: לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־
 רַבִּים לְרַעַת. לְחֵיב מִיתָה בְּשִׁבִּיל דִּין אֶחָד, שִׁיִּרְבּוּ
 הַמַּחֲזִיבִין עַל הַמְּזַכִּין: וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב. לְנִטָּה
 מִדְּבָרִיו, וְלִפִּי שֶׁהוּא חֶסֶד יו"ד, דָּרְשׁוּ בוֹ כֵּן: אַחֲרֵי
 רַבִּים לְהַטֹּת. וַיֵּשׁ רַבִּים שְׂאֵתָה נּוֹטָה אַחֲרֵיהֶם,
 וְאִמָּתִי? בְּזִמָּן שֶׁהֵן שְׁנַיִם הַמְּכַרְיַעִין בְּמַחֲזִיבִין יוֹתֵר
 מִן הַמְּזַכִּין, וּמִמִּשְׁמַע שִׁנְאָמַר: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־
 רַבִּים לְרַעַת", שׁוֹמֵעַ אָנִי: 'אַבְל הֲיֵה עִמָּהֶם
 לְטוֹבָה! מִכָּאן אָמְרוּ: 'דִּינֵי נַפְשׁוֹת מִטֵּינ עַל פִּי
 אֶחָד לְזְכוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה'. וְאִינוּקְלוֹס
 תִּרְגָּם: 'וְלֹא תַתְמַנַּע מִלְּאֵלְפָא מָה דְּבַעֲינָךְ', וְלִשְׁוֹן
 הַעֲבָרִי לִפִּי הַתִּרְגוּם כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ: לֹא תַעֲנֶה עַל
 רַב לְנִטָּה. אִם יִשְׁאָלְךָ דָּבָר לְמִשְׁפֹּט, לֹא תַעֲנֶה
 לְנִטָּה לְצַד אֶחָד וּלְסַלֵּק עֲצָמְךָ מִן הָרִיב, אֲלֵא הָיִי
 דֵּן אוֹתוֹ לְאַמְתּוֹ. וְאִנִּי אוֹמֵר לְיִשְׁבּוֹ עַל אִפְנֵיו
 כְּפִשּׁוּטוֹ וְכָךְ פִּתְרוֹנוֹ: לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים
 לְרַעַת. אִם רְאִיתָ רִשְׁעִים מִטֵּינ מִשְׁפֹּט, לֹא תֹאמַר:
 הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם, הִנֵּנִי נּוֹטָה אַחֲרֵיהֶם: וְלֹא תַעֲנֶה
 עַל רַב לְנִטָּה וגו'. וְאִם יִשְׁאָלְךָ הַגְּדוֹן עַל אוֹתוֹ
 הַמִּשְׁפֹּט, אַל תַּעֲנֶנּוּ עַל הָרִיב דְּבַר הַנּוֹטָה אַחֲרֵי

רשע כס"י: ח וְשָׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשֹּׁחֵד יַעֲוֶה
 פְּקָחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צַדִּיקִים כס"י: ט וְגַר לֹא
 תִלְחָץ וְאַתָּם יִדְעוּתֶם אֶת־נַפְשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים
 הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כס"י: י וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע
 אֶת־אַרְצְךָ וְאַסַּפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ כס"י:
 יא וְהַשְׁבִּיעַתָּ תִּשְׁמַטָּנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי
 עִמָּךְ וַיִּתְּרֶם תֹּאכַל חֵית הַשָּׂדֶה בְּנִתְעַשְׂהָ
 לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ כס"י: יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה
 מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ
 שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וַיִּנְפֹּשׁ בֶּן־אִמְתְּךָ וְהַגֵּר כס"י:
 יג וּבְכָל אֲשֶׁר־אֲמַרְתִּי אֵלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ וְשֵׁם

(דכ"י) מִן דִּינָא לֹא תִקְטֹל אַרִי
 לֹא אֲזַפִּי חִיבָא: ח וְשׁוֹחֵדָא לֹא
 תִקְבֵּל אַרִי שׁוֹחֵדָא מִעוֹר חִפְיָמִין
 וּמִקְלָקֵל פִּתְגָמִין תִּרְיִצִין:
 ט וְגִיּוֹרָא לֹא תַעֲיָקוֹן וְאַתּוֹן
 יִדְעַתּוֹן יְת נַפְשָׁא דְגִיּוֹרָא אַרִי
 דִּירִין הוֹיְתוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם:
 י וְשִׁית שְׁנִין תִּזְרַע יְת אַרְעָךָ
 וְתִכְנוֹשׁ יְת עַלְלָתָהּ: יא וְשְׁבִיעִיתָא
 תִּשְׁמַטָּנָה וְתִרְטָשָׁנָה וַיִּיכָלוּן
 מִסְכְּנֵי עִמָּךְ וְשִׁאֲרֵהוֹן תִּיכּוֹל חוֹת
 בְּרָא בֶן תַּעֲבֹד לְכַרְמָךְ לְזִיתְךָ:
 יב שְׁתָּא יוֹמִין תַּעֲבֹד עוֹבְדָךְ
 וּבְיוֹמָא שְׁבִיעִיתָא תִּנּוּחַ בְּדִיל
 דִּינּוּחַ תוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וַיִּשְׁקוּט בֶּר
 אִמְתְּךָ וְגִיּוֹרָא: יג וּבְכָל דִּי

רש"י

גְּמוּרָה, כְּגוֹן: חֲרִישָׁה וְזִרְיָעָה. וְנִטְשָׁתָה מְלֻזְבֵּל
 וּמְלֻקְשָׁקֶשׁ: וַיִּתְּרֶם תֹּאכַל חֵית הַשָּׂדֶה. (מכילתא)
 לְהַקִּישׁ מֵאֲכָל אֲבִיוֹן לְמֵאֲכָל חֵיהּ: מַה חֵיהּ אוֹכֵלַת
 בְּלֹא מַעֲשֶׂר, אִף אֲבִיוֹנִים אוֹכְלִים בְּלֹא מַעֲשֶׂר.
 מִכָּאֵן אָמְרוּ: אֵין מַעֲשֶׂר בְּשְׁבִיעִית: בֶּן־תַּעֲשֶׂה
 לְכַרְמְךָ. וְתַחֲלַת הַמִּקְרָא מְדַבֵּר בְּשָׂדֶה הַלֶּבֶן, כְּמוֹ
 שְׂאֵמֶר לְמַעַלָּה הֵימָנוּ: "תִּזְרַע אֶת אַרְצְךָ":
 (יב) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת. (מכילתא) אִף בַּשָּׁנָה
 הַשְּׁבִיעִית לֹא תַעֲקֹר 'שִׁבְת בְּרֵאשִׁית' מִמִּקּוֹמָהּ,
 שְׁלֹא תֹאמַר: הוֹאִיל וְכָל הַשָּׁנָה קְרוּיָה שְׁבֹת, לֹא
 תִּנְהוּג בָּהּ 'שִׁבְת בְּרֵאשִׁית': לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ
 וְחֲמֹרְךָ. תֵּן לוֹ נִיח, לְהַתִּיר שְׂיָהָא תוֹלֵשׁ וְאוֹכֵל
 עֹשִׁבִים מִן הַקֶּרֶע. אוֹ אֵינוֹ אֵלָא יַחֲבֹשָׁנוּ בְּתוֹךְ
 הַבֵּית? אִמְרַת: אֵין זֶה נִיח, אֵלָא צַעַר: בֶּן־אִמְתְּךָ.
 (מכילתא) בְּעֶבֶד הָעֶרֶל הַכְּתוּב מְדַבֵּר: וְהַגֵּר. זֶה גֵר
 תּוֹשֵׁב: (יג) וּבְכָל אֲשֶׁר־אֲמַרְתִּי אֵלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ.
 (מכילתא) לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוֹת עֲשֶׂה בְּאַזְהָרָה, שְׁכָל
 שְׁמִירָה שְׁבִתוֹרָה אֲזַהָרָה הִיא בְּמִקּוֹם לֹא: לֹא
 תִּזְכְּרוּ. (ע"ז ג) שְׁלֹא יֹאמַר לוֹ: 'שְׁמַר לִי בְּצַד
 עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית, אוֹ תַעֲמֹד עִמִּי בְּיוֹם עֲבוֹדַת

יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה', שְׂאֵין מִחֲזִירִין אוֹתוֹ
 לְבֵית דִּין? תִּלְמוּד לומר: "וְצַדִּיק אֵל תִּהְרַג". וְזֶה
 צַדִּיק הוּא, שְׁנֹצֵטֶדֶק בְּבֵית דִּין: כִּי לֹא־אֲצַדִּיק
 רָשָׁע. אֵין עָלֶיךָ לְהַחֲזִירוֹ, כִּי אֲנִי לֹא אֲצַדִּיקֶנּוּ
 כְּדִינִי, אִם יֵצֵא מִיָּד זָכָאִי. יֵשׁ לִי שְׁלוּחִים הִרְבֵּה
 לְהַמִּיתוֹ בְּמִיתָה שְׁנֹת־חַיִּב בָּהּ: (ח) וְשָׁחַד לֹא
 תִקַּח. אֲפִלּוּ לְשֹׁפֵט אֲמַת, וְכָל שָׂכֵן כְּדִי לְהַטּוֹת אֶת
 הַדִּין, שְׁהִירִי כְּדִי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין נֹאמַר כְּכֹר: "לֹא
 תִטָּה מִשְׁפָּט": יַעֲוֶה פְּקָחִים. (כ"מ קיא. מכילתא)
 אֲפִלּוּ חָכְם בְּתוֹרָה וְנוֹטֵל שְׁחָד, סוֹף שְׁתַּטְרֵף דַּעְתּוֹ
 עָלָיו, וַיִּשְׁתַּכַּח תִּלְמוּדוֹ וַיִּכְהֶה מְאוּר עֵינָיו: וַיִּסְלַף.
 בְּתַרְגוּמוֹ: וּמִקְלָקֵל: דְּבָרֵי צַדִּיקִים. דְּכָרִים
 הַמְצַדִּיקִים, מִשְׁפָּטֵי אֲמַת, וְכֵן תַּרְגוּמוֹ: פִּתְגָמִין
 תִּרְיִצִין, יִשְׂרָאֵל: (ט) וְגַר לֹא תִלְחָץ. בְּהִרְבֵּה
 מְקוֹמוֹת הַזִּהְרָה תוֹרָה עַל הַגֵּר מִפְּנֵי שְׁסוּרוֹ רַע
 (כ"מ נט): אֶת נַפְשׁ הַגֵּר. כְּמָה קָשָׁה לוֹ כְּשִׁלּוּחִצִּים
 אוֹתוֹ: (י) וְאַסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. לְשׁוֹן הַכְּנָסָה
 לְבֵית, כְּמוֹ: (דברים כב) "וַאֲסַפְתּוּ אֶל תוֹךְ בֵּיתְךָ":
 (יא) תִּשְׁמַטָּנָה. מַעֲבוּדָה: וְנִטְשָׁתָה. מֵאֲכִילָה
 אַחֵר זִמֵּן הַבַּעוֹר. דְּכָר אַחֵר: תִּשְׁמַטָּנָה מַעֲבוּדָה

אֱלֹהִים אַחֲרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל-
 פִּיךָ כִּי יִי: יִשְׁלַשׁ רְגָלִים תַּחֲגֹ לִי בַשָּׁנָה כִּי יִי:
 טו אֶת-תַּחֲגֵי הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל
 מִצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָזִיב
 כִּי-בֹ יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא-יֵרָאוּ פָנַי רִיקָם כִּי יִי:
 טז וְחַג הַקִּצִּיר בְּכוּרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע
 בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסֶף בִּיצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפֶּךָ
 אֶת-מַעֲשֵׂיךָ מִן-הַשָּׂדֶה כִּי יִי: יִשְׁלַשׁ פְּעָמִים
 בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל-זִכְרוֹךְ אֶל-פָּנַי הָאֵדֶן |
 יְהוָה כִּי יִי: יִי לֹא-תִזְבַּח עַל-חֲמִץ דִּם-זִבְחִי
 וְלֹא-יִלִּין חֶלֶב-חֲגִי עַד-בֶּקֶר כִּי יִי: יִי רֵאשִׁית
 בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

רש"י

אמרית לכו תסתמרו ושוים
 טעות עממית לא תדברון לא
 ישתמע על פומכו: יד תלת
 זמני תחוג קדמי בשתא: טו ית
 חגא דפטיירא תטר שבכא יומין
 תיכול פטיירא כמא דפקידתך
 לזמן ירחא דאביבא ארי בה
 נפקת ממצרים ולא יתחזון קדמי
 ריקנן: טז וחגא דחצירא בכורי
 עובדך די תזרע בחקלא וחגא
 דכנשא במפקא דשתא במכנשא
 ית עובדך מן חקלא: יז תלת
 זמני בשתא יתחזון כל דכוורך
 קדם רבון עלמא יי: יח לא תכוס
 על חמיע דם פסחי ולא יביתון
 פר מן מדבחה תרבי נכסת חגא
 עד צפרא: יט ריש בכורי ארעך
 תיתי לבית מקדשא דיי אלקה לא

בשדות, ובחג אוספים אותה אל הבית מפני
 הגשמים: (יז) שלש פעמים וגו'. לפי שהענין
 מדבר בשביעית, הצריך לומר שלא יתעקרו שלש
 רגלים ממקומן (מכילתא): כל-זכורך. הזכרים
 שבה: (יח) לא-תזבח על-חמץ וגו'. לא תשחט
 את הפסח בי"ד בניסן עד שתבער את החמץ
 (מכילתא. פסחים סג): ולא-ילין חלב-חגי וגו'. חוץ
 למזבח: עד-בקר. יכול אף על המערכה יפסל
 בלינה? תלמוד לומר: (ויקרא ו) "על מוקדה, על
 המזבח כל הלילה": ולא-ילין. אין לינה אלא
 בעמוד השחר, שנאמר: "עד-בקר", אכל כל
 הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח:
 (יט) ראשית בכורי אדמתך. אף השביעית חייבת
 בככורים, לכך נאמר אף כאן: "בכורי אדמתך".
 כיצד? אדם נכנס לתוך שדהו, ורואה תאנה
 שבה, כורך עליה גמי לסימן ומקדישה, ואין
 בכורים אלא משבעת המינין האמורין במקרא:
 (דברים ח) "ארץ חטה ושעורה וגו'": לא תבשל

אלילים פלוגית. דבר אחר: "ובכל אשר-אמרתי
 אליכם תשמרו, ושם אלהים אחרים לא תזכירו".
 למדך, ששקולה עבודת אלילים כנגד כל המצות
 בלן, והנזהרה בה כשומר את בלן: לא ישמע. מן
 הנכרי: על פיך. שלא תעשה שתפות עם נכרי,
 וישבע לך בעבודת אלילים שלו. נמצאת שאתה
 גורם שיזכר על ידך: (יד) רגלים. פעמים, וכן
 (במדבר כב) "כי הפיתני זה שלש רגלים":
 (טו) חודש האביב. שהתבואה מתמלאת בו
 באפיה: אביב. לשון אב, בכור וראשון לבשל
 פרות: ולא-יראו פני ריקם. כשתבאו לראות פני
 ברגלים הביאו לי עולות (חגיגה ז): (טז) וחג
 הקציר. הוא חג שבועות: בכורי מעשיך. שהוא
 זמן הבאת בכורים, ששתי הלחם הבאין בעצרת,
 היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים
 למקדש, שנאמר: (במדבר כח) "וביום הבכורים
 וגו'": וחג האסף. הוא חג הסכות: באסףך
 את-מעשיך. שכל ימות החמה התבואה מתבשלת

לֹא־תִבְשַׁל גְּדִי בַחֲלָב אִמּוֹ רס"י: פ ששי כ הִנֵּה
 אֲנִי שֹׁלַח מִלֶּאךָ לִפְנֵיךָ לְשַׁמֵּר בְּדֶרֶךְ
 וְלִהְיֶיךָ אֱלֹהֵמָקוֹם אֲשֶׁר הִכֵּנִי רס"י:
 כא הַשָּׁמֶר מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקִלּוֹ אֶל־תִּמְרָ בּוֹ כִּי
 לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֶכֶם כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ רס"י: כב כִּי
 אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקִלּוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר
 אֲדַבֵּר וְאֵיבִתִּי אֶת־אֵיבֶיךָ וְצִרְתִּי אֶת־
 צִרְיֶיךָ רס"י: כג כִּי־יִלְךָ מִלֶּאכִי לִפְנֵיךָ וְהִבִּיאֲךָ
 אֶל־הָאֹמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרִזִי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי
 וְהַיְבוּסִי וְהַכְּחִדְתִּיו: כד לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
 לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה
 כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרַם תְּהַרְסֵם וְשֹׁבֵר תִּשְׁבֹּר
 מִצִּבְתֵּיהֶם רס"י: כה וְעַבְדְּתֶם אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 וּבִרְךָ אֶת־לַחֲמֶךָ וְאֶת־מִימֶיךָ וְהִסְרִיתִי מַחֲלָה
 מִקִּרְבְּךָ: ס שביעי כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁפְּלָה וְעַקְרָה בְּאַרְצְךָ אֶת־מִסְפַּר יְמֶיךָ

תִּכְלֹן בְּשֹׁר בַּחֲלָב: כ הָא אָנָּה
 שֹׁלַח מִלֶּאכָא גְדִמָּךְ לְמִשְׁרָךְ
 בְּאַרְחָא וּלְאַעְלוּתָךְ לְאַתְרָא
 דְּאַתְקִנִּית: כא אִסְתַּמַּר מִן
 גְּדִמּוּהִי וְקִבֵּל לְמִימְרָה לֹא תִסְרֵב
 לְקַבְּלָהּ אֲרִי לֹא יִשְׁבּוֹק לְחוּבִיכּוֹן
 אֲרִי בְּשָׁמִי מִימְרָה: כב אֲרִי אִם
 קִבֵּלָא תִקְבֵּל לְמִימְרָה וְתַעֲבֹד כֹּל
 דְּאַמְלִיל וְאַסְגִּי יַת סִנְאָךָ וְאַעֲיֵק
 לְדַמְעִיקִין לָךְ: כג אֲרִי יְהוָה
 מִלֶּאכִי גְדִמָּךְ וְיַעֲלֹנָךְ לְוַת
 אֲמורָאִי וְחַתָּאִי וּפְרִזָּאִי וְכְנַעְנָאִי
 חִתָּאִי וַיְבוּסָאִי וְאַשְׁצִנּוֹן: כד לֹא
 תִסְגּוּד לְטַעֲוִתָּהוֹן וְלֹא תִפְלַחֲנוֹן
 וְלֹא תַעֲבֹד כְּעוֹבְדֵיהוֹן אֲרִי פִגְרָא
 תִפְגְּרִנּוֹן וְתִפְרָא תִתְבַּר קִמְתָּהוֹן:
 כה וְתִפְלַחֲנוֹן גְּדָם יִי אֱלֹהֵכּוֹן
 וַיִּבְרַךְ יַת מִיכְלָךְ וְיַת מִשְׁתֶּיךָ
 וְאַעֲדִי מִרְעִין בִּישִׁין מִבִּינָךְ:
 כו לֹא תִהִי מְתַפְּלָא וְעַקְרָא

רש"י

נָכַר כָּנְגֵדוֹ. וְזֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שְׂאוֹמְרִים שְׁפִית
 הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעֲלָה מְכוֹן כָּנְגֵד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל
 מִטָּה: (כא) אֶל־תִּמְרָ בּוֹ. לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, כְּמוֹ:
 (יהושע א) "אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיךָ": כִּי לֹא יִשָּׂא
 לְפִשְׁעֶכֶם. אֵינוֹ מְלַמֵּד בְּכָךְ, שֶׁהוּא מִן הַכֶּת שְׂאִינָן
 חוּטְאִין. וְעוֹד, שֶׁהוּא שְׁלִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא
 שְׁלִיחוּתוֹ: כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ. מִחֲפָר לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא:
 "הַשָּׁמֶר מִפְּנֵי", כִּי שָׁמִי מִשְׁתַּף בּוֹ, וְרִבּוּתִינוּ
 אֲמָרוּ: זֶה מִטְטֵרוֹן, שֶׁשָּׁמוֹ כֶּשֶׁם רַבּוֹ: מִטְטֵרוֹן
 בְּגִימְטְרִיא שְׂדִי: (כב) וְצִרְתִּי. כְּתַרְגּוּמוֹ, וְאַעֲיֵק:
 (כד) הָרַם תְּהַרְסֵם. לְאוֹתָם אֱלֹהוֹת: מִצִּבְתֵּיהֶם.
 אֲבָנִים שֶׁהֵם מְצִיבִין לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם: (כו) לֹא
 תִהְיֶה מְשַׁפְּלָה. אִם תַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי: מְשַׁפְּלָה. מִפְּלַת

גְּדִי. אִף עָגַל וְכֶבֶשׂ בְּכָלֵל גְּדִי, שְׂאִין גְּדִי אֶלָּא לְשׁוֹן
 וְלֹד רֶךְ, מִמָּה שְׂאִתָּה מוֹצֵא בְּכֶמֶה מְקוֹמוֹת בְּתוֹרָה
 שְׁכָתוֹב: "גְּדִי" וְהַצֵּרף לְפָרֶשׁ אַחֲרָיו: "עֲזִים",
 כְּגוֹן: (בְּרֵאשִׁית לח) "אֲנִי אֶשְׁלַח גְּדִי עֲזִים", "אֶת
 גְּדִי הָעֲזִים", (שם כז) "שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים". לְלִמְדָךְ,
 שְׁכָל מְקוֹם שְׁנֵאֲמַר "גְּדִי" סֵתָם, אִף עָגַל וְכֶבֶשׂ
 בְּמִשְׁמָע. וּבְג' מְקוֹמוֹת נִכְתָּב בְּתוֹרָה: אֶחָד לְאַסּוּר
 אֲכִילָה, וְאֶחָד לְאַסּוּר הִנָּאָה, וְאֶחָד לְאַסּוּר בְּשׁוּל
 (פִּסְחִים כז. חוֹלִין קטו): (כ) הִנֵּה אֲנִי שׁוֹלֵחַ
 מִלֶּאךָ. כָּאֵן נִתְבַּשְׂרוּ שְׁעֵתִידִין לְחֻטָּא, וְשִׁכְיָנָה
 אוֹמְרַת לָהֶם: (לִקְמֵן לג) "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ":
 אֲשֶׁר הִכֵּנִי. אֲשֶׁר זִמְנִיתִי לָתֵת לָכֶם, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ.
 וּמִדְרָשׁוֹ: "אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכֵּנִי", כְּכֹר מְקוֹמִי

בְּאַרְעָךָ יֵת מִנֵּן יוֹמִיךָ אֲשֵׁלִים:
 כז יֵת אִימָתִי אֲשֵׁלֶח קְדָמְךָ
 וְאַתָּפֹר (כ"א) וְאַשְׁגֹּשׁ יֵת כָּל עֲמָא
 דְּאֵת אֲתִי לְאַגְחָא בְּהוֹן וְאַמְסֹר יֵת
 כָּל בְּעָלֵי דְכִבְךָ קְדָמְךָ מִחוּרֵי
 קִדְל: כח וְאַשְׁלַח יֵת עֲרֵעִיתָא
 קְדָמְךָ וְתִתְרַךְ יֵת חֲוָאֵי יֵת כְּנַעְנָאֵי
 וְיֵת חֲתָאֵי מִן קְדָמְךָ: כט לֹא
 אֲתִרְכָּנוֹן מִן קְדָמְךָ בְּשִׁתָּא חֲדָא
 דִּילְמָא תְּהִי אֲרַעָא צְדִיא וְתִסְגִּי
 עֲלֶיךָ חוֹת בְּרָא: ל זְעִיר זְעִיר
 אֲתִרְכָּנוֹן מִן קְדָמְךָ עַד דִּתְסָגִי
 וְתִחְסֹן יֵת אֲרַעָא: לא וְאַשְׁוִי יֵת
 תְּחוּמֶיךָ מִמָּא דְסוּף וְעַד יִמָּא
 דְּפִלְשֶׁתֶאִי וּמִמְדְּבָרָא עַד פֶּרֶת
 אֲרִי אֲמָסֹר בִּידִיכֹן יֵת יִתְבִּי
 אֲרַעָא וְתִתְרָכְנוֹן מִן קְדָמְךָ:
 לב לֹא תִגְזֹר לְהוֹן וּלְטַעֲוִתְהוֹן

אֲמִלָּא רס"י: כו אֶת־אִימָתִי אֲשֵׁלַח לְפָנֶיךָ וְהִמָּתִי
 אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תִּבְא בָהֶם וְנִתַּתִּי אֶת־כָּל־
 אִיבֶיךָ אֵלֶיךָ עֶרְף רס"י: כח וְשִׁלַּחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה
 לְפָנֶיךָ וְגִרְשָׁה אֶת־הַחוּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־
 הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ רס"י: כט לֹא אֲגִרְשֶׁנוּ מִפְּנֶיךָ
 בְּשָׁנָה אַחַת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׂמֵמָה וְרִבָּה
 עָלֶיךָ חֵית הַשָּׂדֶה רס"י: ל מַעַט מַעַט אֲגִרְשֶׁנוּ
 מִפְּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֹה וְנִחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ רס"י:
 לא וְשִׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים
 וּמִמְדְּבָר עַד־הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֶת יִשְׁבִּי
 הָאָרֶץ וְגִרְשִׁתֶּמוּ מִפְּנֶיךָ רס"י: לב לֹא־תִכְרֹת

רע"י

"אֲמִרְתִּי", "חֲטָאִיתִי", "עֲשִׂיתִי". וכן: "וְנִתַּתִּי",
 הִתִּי"ו מְדַגְּשֶׁת, שְׁהִיא בָּאָה בְּמָקוֹם שְׁתִּים, לְפִי
 שְׁהִיא צְרִיךְ שְׁלוּשָׁה תוֹי"ן: שְׁתִּים לִיסוּד, כְּמוֹ:
 (יהושע י) "בְּיוֹם תֵּת ה'", (קהלת ג) "מִתַּת אֱלֹהִים
 הִיא", וְהַשְׁלִישִׁית לְשִׁמוּשׁ: עֶרְף. שְׁיִנוּסוּ מִלְּפָנֶיךָ
 וְיִהְיֶכּוּ לְךָ עֶרְפָּם: (כח) הַצִּרְעָה. מִין שְׁרֵץ הָעוֹף,
 וְהִיָּתָה מִכָּה אוֹתָם בְּעִינֵיהֶם, וּמִטִּילָה בָּהֶם אָרֶס,
 וְהֵם מֵתִים, (סוטה לו) וְהַצִּרְעָה לֹא עֹבְרָה אֶת
 הַיַּרְדֵּן: וְהַחֲתִי וְהַכְּנַעֲנִי. הֵם אֲרָץ סִיחוֹן וְעוּג.
 לְפִיכָּךְ, מִכָּל ז' אֲמוֹת לֹא מְנָה כָּאֵן אֱלָא אֱלוֹ. וְחוּי,
 אֵף עַל פִּי שְׁהוּא מַעְבֵּר הַיַּרְדֵּן וְהִלָּאָה, שְׁנוּ רַבּוּתֵינוּ
 בְּמַסְכַּת סוּטָה: 'עַל שְׁפַת הַיַּרְדֵּן עֲמָדָה וְזִרְקָה בָּהֶם
 מְרָה': (כט) שְׂמֵמָה. רִיקְנִית מִבְּנֵי אָדָם, לְפִי
 שְׂאֵתָם מַעַט וְאֵין בָּכֶם כְּדִי לְמַלְאוֹת אוֹתָהּ: וְרִבָּה
 עָלֶיךָ. וְתִרְבָּה עָלֶיךָ: (ל) עַד אֲשֶׁר תִּפְרֹה. תִּרְבָּה,
 לְשׁוֹן פְּרִי, כְּמוֹ: "פְּרוּ וּרְבוּ": (לא) וְשִׁתִּי. לְשׁוֹן
 הַשְׁתָּה, וְהִתִּי"ו מְדַגְּשֶׁת מִפְּנֵי שְׁבָאָה תַּחַת שְׁתִּים,

נְפִלִים, אוּ קוֹבֶרֶת אֶת בְּנֵיהָ קְרוּיָה מְשַׁכְּלָה:
 (כז) וְהִמָּתִי. כְּמוֹ וְהִמָּתִי, וְתִרְגוּמוֹ: וְאַשְׁגֹּשׁ, וְכֵן
 כָּל תִּבְיָה שְׁפַעֲלָ שְׁלָה בְּכָפֶל אוֹת אַחֲרוֹנָה, כְּשִׁתְּהִפּוֹךְ
 לְדָבָר בְּלִשׁוֹן פְּעֻלָּתִי, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׁנוּטִל אוֹת
 הַפְּפוּלָה וּמִדְּגִישׁ אֶת הָאוֹת וְנוֹקְדוּ בְּמִלְּאִפּוֹ"ם,
 כְּגוֹן: "וְהִמּוֹתִי", מְגִזְרַת (יִשְׁעִיה כח) "וְהֵמָּם גִּלְגַּל
 עֲגֻלָּתוֹ". "וְסִבּוֹתִי", מְגִזְרַת (שְׁמוּאֵל א ז) "וְסִבֵּב בֵּית
 אֵל", "דִּלּוֹתִי", מְגִזְרַת (יִשְׁעִיה יט) "דִּלְלוּ וְחִרְבוּ",
 (שֵׁם מט) "עַל כְּפִים חִקְתִּיךָ", מְגִזְרַת (שׁוֹפְטִים ה)
 "חִקְקִי לֵב", (שְׁמוּאֵל א יב) "אֶת־מִי רִצּוֹתִי", מְגִזְרַת
 (אִיּוֹב כ) "רִצֵּץ עֶזֶב דִּלִּים". וְהַמְתָּרְגֵּם: "וְהִמּוֹתִי",
 וְאַקְטִל, טוֹעָה הוּא, שְׁאֵלוּ מְגִזְרַת מִיָּתָה הִיָּתָה, אֵין
 ה"א שְׁלָה בְּפִתְחָה וְלֹא מ"ם שְׁלָה מְדַגְּשֶׁת וְלֹא
 נִקּוּדָה מְלִאֲפּוֹ"ם, אֱלָא "וְהִמָּתִי", כְּגוֹן: (בְּמִדְבָּר יד)
 "וְהִמָּתָה אֶת הָעָם הַזֶּה" וְהִתִּי"ו מְדַגְּשֶׁת, לְפִי
 שְׁתִּבָּא בְּמָקוֹם ב' תוֹי"ן: הָאֶחָת נִשְׁרָשֶׁת, לְפִי שְׁאֵין
 מִיָּתָה בְּלֹא תוֹי"ו, וְהָאֶחָת מְשַׁמְּשֶׁת, כְּמוֹ:

קנים: לג לא יתבון בארצך
 דילמא יחיבון יתך קדמי ארי
 תפלה ית טעותהון ארי יהון לך
 לתקלא: א וילמשה אמר סק
 לקדם יי את ואהרן נדב ואביהוא
 ושבעין מסבי ישראל ותסגדון
 מרחיק: ב ויתקרב משה
 בלחודוהי לקדם יי ואנון לא
 יתקרבון ועמא לא יסקון עמה:
 ג ואתא משה ואשתעי לעמא ית
 כל פתגמאי דיי וית כל דיניא
 ואתיב כל עמא קלא חד ואמרו
 כל פתגמאי די מליל יי נעבד:
 ד וכתב משה ית כל פתגמאי דיי
 ואקדם בצפרא ובנא מדבחא
 בשפולי טורא ותרתא עשרי קמן
 לתרי עסר שבטיא דישראל:
 ה ושלח ית בוכרי בני ישראל
 ואסיקו עלון וקריבו נכסת
 קודשין קדם יי תורין: ו ונסיב
 משה פלגות דמא ושוי במזרקאי
 ופלגות דמא זרק על מדבחא:

להם ולא להיהם ברית: ג לא ישובו בארצך
 פן יחטיו אתך לי כי תעבד את אלהיהם
 כיהיה לך למוקש כס"י: פ כד א ואל-משה
 אמר עליה אל-יהוה אתה ואהרן נדב
 ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם
 מרחק כס"י: ב ונגש משה לבדו אל-יהוה והם
 לא יגשו והעם לא יעלו עמו כס"י: ג ויבא
 משה ויספר לעם את כל-דברי יהוה ואת
 כל-המשפטים ויען כל-העם קול אחד
 ויאמרו כל-הדברים אשר-דבר יהוה
 נעשה כס"י: ד ויכתב משה את כל-דברי יהוה
 וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר ושתיים
 עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל כס"י:
 ה וישלח את-נערי בני ישראל ויעלו עלת
 ויזבחו זבחים שלמים ליהוה פרים כס"י: ו ויקח
 משה חצי הדם וישם באגנת ויחצי הדם זרק

רע"י

מצות פרישה והגבלה: ואת כל המשפטים.
 (מכילתא בפ' יתרו) ז' מצוות שנוצטוו בני נח, ושבת,
 וכבוד אב ואם, ופרה אדמה, ודינין שנתנו להם
 במרה: (ד) ויכתב משה. (מכילתא) מבראשית ועד
 מתן תורה, וכתב מצוות שנוצטוו במרה: וישכם
 בבקר. בחמשה בסיון: (ה) את-נערי. הבכורות:
 (ו) ויקח משה חצי הדם. (זבחים צו) מי חלקו?
 מלאך בא וחלקו: באגנת. שתי אגנת: אחד לחצי
 דם עולה, ואחד לחצי דם שלמים, להזות אותם
 על העם. ומכאן למדו רבותינו שנוכסו אבותינו
 לברית, במילה וטבילה והזאת דמים, שאין הזאה

שאינ שיתה בלא תי"ו, והאחת לשמוש: עד
 הנקר. פרת: וגרשתמו. ותגרשם: (לג) כי תעבד
 וגו'. 'הרי', 'אלוי', 'כי', משמשין במקום אשר, וכן
 בכמה מקומות, וזהו לשון אי, שהוא אחד מד'
 לשונות שה' כי משמש, וגם מצינו בהרבה
 מקומות 'אם' משמש בלשון 'אשר', כמו (ויקרא ב)
 "ואם תקריב מנחת בכורים", שהוא חובה:
 (א) ואל-משה אמר עליה. פרשה זו נאמרה קדם
 "הדברות, ובד' בסיון נאמר לו: עליה:
 (ב) ונגש משה לבדו. אל הערפל: (ג) ויבא
 משה ויספר לעם. בו ביום: את כל דברי ה'.

ז ונסים ספרא דקימא וקרא קדם
 עמא ואמרו כל די מליל יי נעבד
 ונקבל: ח ונסים משה ית דמא
 וזרק על מדבחה לכפרא על עמא
 ואמר הא דין דם קימא דגזר יי
 עמכון על כל פתגמא האלין:
 ט וסליק משה ואהרן נדב
 ואביהוא ושבעין מסבי ישראל:
 י ויחזו ית זקר אלהא דישראל
 ותחות פוסא קרה כעבד אבן
 טבא וכמחזי שמיא לברירו:
 יא וילרבי בני ישראל לא הוה
 נזקא ויחזו ית קרא דיי והווי חזן
 בקרבניהון דאתקבלו כאלו
 אכלין ושתן: יב ואמר יי למשה
 סק לקדמי לטורא והווי תמן ואמן
 לך ית לוחי אבנא ואורייתא
 ותפקדתא דכתבית לאלופיהון:
 יג וקם משה ויהושע משמשנה

על-המזבח כס"י: ז ויקח ספר הברית ויקרא
 באזני העם ויאמרו כל אשר-דבר יהוה
 נעשה ונשמע כס"י: ח ויקח משה את-הדם
 ויזרק על-העם ויאמר הנה דם-הברית אשר
 כרת יהוה עמכם על כל-הדברים האלה כס"י:
 ט ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים
 מזקני ישראל: י ויראו את אלהי ישראל
 ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם
 השמים לטהר כס"י: יא ואל-אצילי בני ישראל
 לא שלח ידו ויחזו את-האלהים ויאכלו
 וישתו כס"י: יב ויאמר יהוה אל-משה עלה
 אלי ההרה והיה-שם ואתנה לך את-לחת
 האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי
 להורתם כס"י: יג ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל-הר

רש"י

מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד: ויחזו את
 האלהים. היו מסתכלין בו בלב גס, מתוך אכילה
 ושתיה, כף מדרש תנחומא. ואונקלוס לא תרגם
 פן. אצילי, לשון גדולים כמו: (ישעיה מא)
 "ומאציליה קראתיך", (במדבר יא) "ויאצל מן
 הרוח", (יחזקאל מא) "שש אמות אצילה":
 (יב) ויאמר ה' אל משה. לאחר מתן תורה:
 עלה אלי ההרה והיה שם. מ' יום: את-לחת
 האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם. כל
 שש מאות ושלש עשרה מצוות בכלל עשרת
 הדברות הן. ורבנו סעדיה פרש באזהרות שייסד
 לכל דבור ודבור מצוות התלויות בו: (יג) ויקם
 משה ויהושע משרתו. לא ידעתי מה טיבו של
 יהושע כאן. ואומר אני שהיה התלמיד מלווה לרב
 עד מקום הגבלת תחומי הקר, שאינו רשאי לילך

בלא טבילה: (ז) ספר הברית. מבראשית ועד
 מתן תורה ומצוות שנצטוו במרה: (ח) ויזרק.
 ענין הזאה, ותרגומו: 'וזרק על מדבחה לכפרא על
 עמא': (י) ויראו את אלהי ישראל. נסתכלו
 והציצו ונתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקדוש
 ברוך הוא לערוב שמחת התורה והמתין לנדב
 ואביהוא עד יום חנכת המשכן, ולזקנים עד 'ויהי
 העם כמתאוננים וגו' ותבער בם אש ה' ותאכל
 בקצה המחנה", בקצינים שבמחנה: כמעשה לבנת
 הספיר. (סוטה יב) היא היתה לפניו בשעת
 השעבוד, לזכר צרתן של ישראל שהיו משעבדים
 כמעשה לבנים: וכעצם השמים לטהר. משנגאלו,
 היה אור וחדוה לפניו: וכעצם. כתרגומו, לשון
 מראה: לטהר. לשון ברור וצלול: (יא) ואל
 אצילי. הם נדב ואביהוא והזקנים: לא שלח ידו.

האלהים כס"י: יד ואל־הזִקְנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ
בָּזָה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֵלֵיכֶם וְהִנֵּה אֶהְרֶן וְחֹור
עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגֹּשׁ אֱלֹהִים כס"י: טו ויעל
מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַסֶּה הָעֲנַן אֶת־הָהָר: טז וַיִּשְׁכַּן
כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הָהָר סִינִי וַיְכַסֶּהוּ הָעֲנַן שְׁשֶׁת
יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ
הָעֲנַן כס"י: יז וּמָרָאֵה כְּבוֹד יְהוָה בָּאֵשׁ אֲכָלָת
בְּרָאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: יח וַיֵּבֶא מֹשֶׁה
בְּתוֹךְ הָעֲנַן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה כס"י: כפפ

וסלק משה לטורא דאתגלי
עלוהי יקרא די: יד ולסביא
אמר אוריכו לנא הכא עד דנתוב
לותכון והא אהרן וחור עמכון
מן דאית לה דינא יתקרב
לקדמיהון: טו וסליק משה
לטורא וחפא עננא ית טורא:
טז ושרא יקרא די על טורא
דסיני וחפיה עננא שתא יומין
וקרא למשה ביוםא שביעאה
מגו עננא: יז וחזיו יקרא די
באשא אכלא בריש טורא לעיני
בני ישראל: יח ועל משה בגו
עננא וסלק לטורא והוא משה
בטורא ארבעין ימין וארבעין
לילון:

ק"ח פסוקים, עזא"ל סימן חננ"י סימן

רע"י

בדבר. יש מהם אומרים: אלו ששה ימים שמראש
חדש (עד עצרת יום מפת תורה, רש"י י"ש):
ויכסוהו הענן. להר: ויקרא אל־משה ביום
השביעי. לומר עשרת הדברות, ומשה וכל בני
ישראל עומדים, אלא שחלק הכתוב כבוד למשה.
(יומא שם) ויש אומרים: "ויכסוהו הענן" - למשה,
ו' ימים לאחר עשרת הדברות, והם היו בתחלת מ'
יום שעלה משה לקבל הלוחות, ולמדך, שכל
הנכנס למחנה שכניה, טעון פרישה ששה ימים:
(יח) בתוך הענן. ענן זה כמין עשן הוא, ועשה
לו הקדוש ברוך הוא למשה, שביל (נ"א חפה)
בתוכו: חסלת פרשת משפטים

משם והלאה, ומשם "ויעל משה" לבדו "אל־הר
האלהים", והושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל
מ' יום, שכן מצינו כשירד משה: "וישמע יהושע
את קול העם ברעה". למדנו, שלא היה יהושע
עמם: (יד) ואל־הזקנים אמר. בצאתו מן
המחנה: שבו־לָנוּ בָּזָה. והתעכבו כאן עם שאר
העם במחנה, להיות נכונים לשפט לכל איש ריבו:
חור. בנה של מרים היה, ואביו כלב בן יפנה,
שנאמר: (דברי הימים א ב) "ויקח לו כלב את אפרת
ותלד לו את חור". אפרת, זו מרים, כדאיתא
בסוטה: מי־בעל דברים. מי שיש לו דין:
(טז) ויכסוהו הענן. (יומא ד) רבותינו חולקין

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה - אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי
שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט
ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא
מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם משה לפני בני ישראל:

ע"חיים היא למחזיקים בה, ותמכיה מאשר. דרכיה דרכי־נעם, וכל־נתיבותיה שלום. אך ימים בימינה, בשמאלה
עשר וכבוד. יי חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוק. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

וקוראין בס"ת השני פרשת שקלים (מפטיר) בפרשת כי תשא

א וידבר יהוה אל־משה לאמר: י כי תשא את־ראש בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנּוּ אִישׁ כֶּכֶר נֶפֶשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אַתֶּם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אַתֶּם: י זֶה ׀ יִתְּנוּ כָל־הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֲשׂוּם גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחְצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: י כָּל הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: יו הָעֲשִׂיר לֹא־יִרְבֶּה וְהַדֹּל לֹא יִמְעִיט מִמַּחְצִית הַשֶּׁקֶל לִתֵּת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: יז וְלִקְחֹתָ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפָּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם משה לפני בני ישראל:

עֲזַרְחִים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיָּה מֵאֲשֶׁר. דְּרִכָּיָה דְּרִבֵּי־נַעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְבָּ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׁמְאֻלָּהּ עֵשֶׂר וְכַבֹּד. יי חֶפֶץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יִגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוק. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

הפטרת משפטים לשמו"ת בירמיה פרק לד

לד ה הדבר אשר־היה אל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כִּרְתֹּ הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר: ט לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעֵבֶרִי וְהָעֵבֶרִיָּה חֲפָשִׁים לְבָלְתִי עַבְדֶּכֶם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ כָל־הָעָרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בְּבִרְתִּי לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חֲפָשִׁים לְבָלְתִי עַבְדֶּכֶם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיִּשְׁלָחוּ: יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשִּׁפְחֹת אֲשֶׁר שָׁלְחוּ חֲפָשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי כָרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם

הוצאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר: י מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמך ולא שמעו אבותיכם אלי ולא הפו את אונם: טו ותשבו אתם היום ותעשו את הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו ותברתו ברית לפני בפי אשר נקרא שמי עליו: טז ותשבו ותחלו את שמי ותשבו איש את עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם חפשים לנפשם ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות: יז לכן כה אמר יהוה אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא לכם דרור נאם יהוה אל החרב אל הדבר ואל הרעב ונתתי אתכם לזועה לכל ממלכות הארץ: יח ונתתי את האנשים העברים את ברתי אשר לא הקימו את דברי הברית אשר כרתו לפני העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: יט שרי יהודה ושרי ירושלים הפרסים והכנענים וכל עם הארץ העברים בין בתרי העגל: כ ונתתי אותם ביד איביהם וביד מבקשי נפשם והיתה גבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ: כא ואת צדקיהו מלך יהודה ואת שריו אתן ביד איביהם וביד מבקשי נפשם וביד חיל מלך בבל העלים מעליכם: כב הנני מצוה נאם יהוה והשבתים אל העיר הזאת ונלחמו עליה ולכדוה ושרפה באש ואת ערי יהודה אתן שממה מאין ישוב: לג כה אמר יהוה אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: כו גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאם מקחת מורעו משלים אל זרע אברהם ישחק ויעקב פיאשיב את שבותם ורחמתי:

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגולל הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרות כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרות לפנייה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו וב ישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרות כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרות כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרות ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרות פרשת שקלים לשמו"ת ולקריאה בציבור מלכים ב יא

יא ויכרת יהוה בין יהוה ובין המלך ובין העם להיות לעם ליהוה ובין המלך ובין העם: יב ויבאו כל עם הארץ בית הפעל ויתצוהו את מזבחתי ואת צלמיו

שָׁבְרוּ הַיָּטֵב וְאֵת מִתֵּן כִּתֵּן הַפֶּעַל הִרְגִּי לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ וַיֵּשֶׁם הִכֵּהוּ פָקָדוֹת עַל־בֵּית יְהוָה:
 י וַיִּקַּח אֶת־שָׁרֵי הַמָּאוֹת וְאֶת־הַכֹּרִי וְאֶת־הַרְצִים וְאֵת | כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיְרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
 מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ דֶרֶךְ־שַׁעַר הַרְצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב עַל־כֶּסֶּף הַמְּלָכִים: כ וַיִּשְׁמַח
 כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה וְאֶת־עַתְלִיהוּ הִמִּיתוּ בַּחֶרֶב בֵּית הַמֶּלֶךְ: יב א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים
 יְהוֹאָשׁ בְּמֶלְכוֹ: ג בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לַיהוָה מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם
 אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שֶׁבַע: ג וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע
 הִכְהֵנוּ: ד רַק הַכְּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מִזִּבְחִים וּמִקְטָרִים בַּכְּמוֹת: ה וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ
 אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקִּדְשִׁים אֲשֶׁר־יֹבֵא בֵּית־יְהוָה כֶּסֶף עֹזֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֲרְבוּ
 כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֵב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה: ו וַיִּקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת
 מִכֶּרֶן וְהֵם יַחֲזִקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכָל אֲשֶׁר־יִמָּצָא שָׁם בְּדֶק: ז וַיְהִי בִשְׁנַת עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשׁ
 שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חֲזָקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת: ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לַיהוֹיָדָע
 הַכֹּהֵן וּלְכֹהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִדּוּעַ אֵינֶכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת וְעַתָּה אֶל־תִּקְחוּ־כֶסֶף
 מֵאֵת מִכְרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֶהוּ: ט וַיָּאֲתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קַחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם
 וּלְבִלְתִּי חֲזֹק אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת: י וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶרְוֹן אֶחָד וַיִּקֶּב חֹר בְּדִלְתּוֹ וַיִּתֵּן אוֹתוֹ
 אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וַנִּתְּנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שְׁמֵרֵי הַסֵּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף
 הַמֹּבֵא בֵּית־יְהוָה: יא וַיְהִי בִּרְאוּתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בְּאֶרְוֹן וַיַּעַל סֵפֶר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
 וַיִּצְרוּ וַיִּמְנּוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמָּצֵא בֵּית־יְהוָה: יב וַנִּתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמִּתְכַּן עַל־יְדֵי עֹשֵׂי
 הַמְּלָאכָה הַמְּפַקְדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאוֹהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וּלְבָנִים הַעֲשִׂים בֵּית יְהוָה:
 יג וּלְגִדְרִים וּלְחֻצְבֵי הָאֶבֶן וּלְקִנּוֹת עֲצִים וְאֲבָנֵי מַחֲצָב לְחֹזֶק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכָל
 אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחֻזְקָה: יד אֵף לֹא יַעֲשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזֻמְרוֹת מְזֻרְקוֹת
 חֲצִצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־כֶּסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמֹּבֵא בֵּית־יְהוָה: טו כִּי־לַעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֶהוּ
 וְחֲזָקוּבוּ אֶת־בֵּית יְהוָה: טז וְלֹא יִחָשְׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לְתֵת
 לַעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בְּאִמְנָה הֵם עֹשִׂים: יז כֶּסֶף אֲשֶׁם וְכֶסֶף חֲטָאוֹת לֹא יֹבֵא בֵּית יְהוָה
 לְכֹהֲנִים יְהוֹיָדָע:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
 הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אִמְתָּ
 וְצָדִק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ

אַחֲרֵיכֶם לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אֶתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבֹת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחֲנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ,
בְּמַהֲרָה יָבוֹא וְיַגִּיל לָבָנוּ, עַל כְּסָאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד
אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכָּבֵה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּה לָנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקֹדֶשׁה וּלְמִנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפָּאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרֶךְ שְׁמֶךָ בְּכָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלֵד: יוֹם שְׁלִישִׁי, שָׁעָה 5 בְּעֶרֶב, 39 דְּקוֹת.

רֹאשׁ חֹדֶשׁ אָדָר, בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבְיוֹם הָרְבִיעִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג שבט, תש"כ

ברוקלין.

הווי"ח אייזא נוי"נ כו' מו"ה יהודה שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מאור ליום כ' שבט. ופלא שאינו מזכיר דבר בחנוגע ליום
ההלולא שבדאי השתתף בהתועדות וקבל החלטות טובות שרישומן יהי ניכר על כל השנה כולה.

במ"ש אודות סידור חגיגת בר מצוה שחלה בט"ו ניסן.

הנה בכל אופן מובן שביום מלאות י"ג שנים צריך להיות איזה ענין של שמחה, ובפרט עפ"י המבואר
בזהר חדש פ' בראשית גודל השמחה ביום זה.

ובהנוגע להתועדות שכמה וכמה יוכלו להשתתף בזה, עליו להתיעץ במקום בזה, שהרי תלוי זה
בתנאי האישים והמקום.

בעת רצון יזכירו את כל אלה שכותב אודותם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה
נבג"מ זי"ע להמצטרך להם מתאים לתוכן כתבו.

[ויהי רצון] שכשם שהביא הבקשה כן יבשר טוב בזה.

בברכה לבשו"ט

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים שקלים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			אדמוה"ז		מג"א									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע (ח)	06:13	06:19	08:30	08:33	09:02	09:05	10:02	10:02	09:59	17:36	17:55	18:00	17:17	18:09
חיפה (ח)	06:14	06:20	08:30	08:33	09:02	09:05	10:02	10:02	09:59	17:34	17:53	17:58	17:03	18:08
ירושלים (ח)	06:10	06:16	08:28	08:31	09:00	09:03	10:00	10:00	09:57	17:36	17:55	18:00	16:55	18:07
תל אביב (ח)	06:15	06:21	08:30	08:33	09:03	09:06	10:03	10:00	09:59	17:35	17:54	17:59	17:16	18:09
אוסטריה וינה (ח)	06:47	06:57	08:54	08:59	09:31	09:31	10:24	10:20	09:57	17:30	17:51	18:00	17:00	18:03
אוסטרליה מלבורן (ח)	05:52	05:46	08:39	08:36	09:08	09:08	10:17	10:18	09:57	19:15	19:49	19:41	18:57	19:52
אוקראינה אודסה (ח)	06:48	06:58	08:55	09:00	09:33	09:33	10:26	10:22	09:57	17:34	17:54	18:03	17:14	18:07
אוק. דנייפרופטרובסק (ח)	06:35	06:46	08:40	08:46	09:18	09:18	10:10	10:06	09:57	17:13	17:33	17:42	16:55	17:48
אוק. ז'יטומיר (ח)	07:03	07:14	09:06	09:12	09:45	09:45	10:37	10:33	09:57	17:36	17:57	18:07	17:16	18:11
אוקראינה קייב (ח)	06:55	07:06	08:59	09:05	09:37	09:37	10:29	10:25	09:57	17:29	17:50	18:00	17:10	18:04
אוקראינה דונייצק (ח)	06:21	06:32	08:28	08:34	09:06	09:06	09:58	09:54	09:57	17:04	17:25	17:34	16:45	17:38
איטליה מילאנו (ח)	07:12	07:22	09:20	09:26	09:58	09:58	10:51	10:48	09:57	18:02	18:22	18:31	17:43	18:44
אקוואדור קיטו (ח)	06:16	06:17	08:50	08:50	09:20	09:20	10:23	10:22	09:57	18:39	19:01	19:00	18:21	19:04
ארגנטינה ב. איירס (ח)	06:31	06:26	09:14	09:12	09:45	09:47	10:52	10:54	09:57	19:42	20:14	20:07	19:25	20:19
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	07:11	07:04	09:58	10:02	10:29	10:33	11:39	11:41	09:57	20:54	21:22	21:13	20:07	21:17
ארה"ב בולטימור (ח)	06:48	06:56	08:59	09:04	09:36	09:32	10:31	10:28	09:57	17:46	18:12	18:19	17:34	18:23
ארה"ב ברוקלין נ.י. (ח)	06:38	06:46	08:50	08:54	09:26	09:22	10:21	10:18	09:57	17:35	17:42	18:09	17:23	18:19
ארה"ב ג'רסי (ח)	06:39	06:47	08:50	08:54	09:27	09:22	10:21	10:18	09:57	17:34	17:41	18:08	17:22	18:20
ארה"ב דטרויט (ח)	07:16	07:24	09:32	09:27	10:04	09:59	10:58	10:55	09:57	18:09	18:17	18:44	17:57	18:55
ארה"ב היוסטן (ח)	06:52	06:58	09:09	09:12	09:45	09:42	10:42	10:40	09:57	18:14	18:18	18:42	17:59	18:51
ארה"ב לוס אנג'לס (ח)	06:27	06:33	08:43	08:46	09:18	09:15	10:15	10:12	09:57	17:41	17:47	18:11	17:28	18:20
ארה"ב מיאמי (ח)	06:49	06:53	09:07	09:10	09:42	09:40	10:40	10:38	09:57	18:17	18:21	18:44	18:02	18:53
ארה"ב ניו הייבן (ח)	06:36	06:44	08:46	08:50	09:23	09:19	10:17	10:14	09:57	17:28	17:35	18:02	17:16	18:15
ארה"ב שיקאגו (ח)	06:33	06:41	08:45	08:50	09:21	09:17	10:16	10:13	09:57	17:29	17:56	18:03	17:17	18:13
בוליביה לה פאס (ח)	06:20	06:18	09:02	09:01	09:30	09:31	10:36	10:36	09:57	19:15	19:12	19:34	18:54	19:37
בלגיה אנטוורפן (ח)	07:41	07:53	09:44	09:50	10:23	10:17	11:14	11:10	09:57	18:01	18:11	18:43	17:52	18:59
בלגיה בריסל (ח)	07:40	07:51	09:44	09:50	10:22	10:16	11:14	11:10	09:57	18:03	18:13	18:45	17:54	18:59
בלרוס ליובאוויטש (ח)	07:01	07:14	09:02	09:09	09:41	09:34	10:31	10:26	09:57	17:07	17:19	17:53	16:59	17:57
ברזיל ס. פאולו (ח)	05:53	05:50	08:33	08:32	09:03	09:05	10:09	10:10	09:57	18:51	18:47	19:09	18:29	19:16
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	05:40	05:37	08:20	08:18	08:50	08:51	09:55	09:56	09:57	18:37	18:33	19:00	18:15	19:02
בריטניה לונדון (ח)	06:58	07:10	09:03	09:09	09:41	09:34	10:32	10:28	09:57	17:20	17:31	18:02	17:11	18:17
בריטניה מנצ'סטר (ח)	07:11	07:24	09:13	09:20	09:52	09:45	10:42	10:38	09:57	17:23	17:35	18:08	17:15	18:24
גרמניה ברלין (ח)	07:07	07:20	09:10	09:16	09:48	09:42	10:39	10:35	09:57	17:23	17:34	18:06	17:14	18:10
גרמניה פרנקפורט (ח)	07:20	07:32	09:26	09:32	10:04	09:58	10:56	10:52	09:57	17:48	17:58	18:29	17:39	18:33
הודו בומביי (ח)	07:01	07:05	09:22	09:24	09:57	09:55	10:56	10:54	09:57	18:41	18:44	19:06	18:25	19:10
הודו פונה (ח)	06:55	06:59	09:18	09:20	09:52	09:50	10:51	10:49	09:57	18:39	18:41	19:03	18:23	19:07
הונגריה בודפשט (ח)	06:36	06:46	08:43	08:48	09:20	09:15	10:13	10:09	09:57	17:10	17:20	17:49	17:00	17:53
טורקיה איסטמבול (ח)	06:48	06:56	08:58	09:03	09:35	09:31	10:30	10:27	09:57	17:41	17:48	18:15	17:29	18:19
יוון אתונה (ח)	07:05	07:12	09:17	09:21	09:54	09:50	10:49	10:46	09:57	18:07	18:13	18:39	17:54	18:43
מולדובה קישינב (ח)	06:57	07:07	09:03	09:08	09:41	09:36	10:34	10:30	09:57	17:31	17:40	18:09	17:21	18:13

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
מקסיקו מ. סיטי (ח)	06:57	06:54	09:22	09:20	09:52	09:50	10:52	10:50	18:44	18:47	19:06	19:09	18:28	19:13
ניו-זיילנד קרייסטצ'רץ (ח)	05:47	05:55	08:40	08:44	09:13	09:17	10:23	10:26	19:39	19:30	20:08	19:58	19:14	20:02
נפאל קטמנדו (ח)	06:35	06:30	08:54	08:51	09:25	09:22	10:22	10:20	18:01	18:05	18:24	18:28	17:46	18:32
סינגפור סינגפור (ח)	07:14	07:13	09:42	09:41	10:14	10:14	11:16	11:15	19:24	19:23	19:45	19:45	19:06	19:49
פולין ורשא (ח)	06:47	06:35	08:45	08:39	09:17	09:11	10:08	10:04	16:54	17:05	17:26	17:37	16:45	17:41
פרו לימה (ח)	06:06	06:07	08:39	08:40	09:12	09:12	10:15	10:16	18:39	18:36	19:00	18:58	18:19	19:02
צרפת ליאון (ח)	07:39	07:29	09:43	09:38	10:15	10:10	11:08	11:05	18:11	18:20	18:40	18:48	18:00	19:01
צרפת פריז (ח)	07:55	07:44	09:56	09:50	10:28	10:22	11:20	11:16	18:15	18:25	18:46	18:55	18:06	19:09
קולומביה בוגוטה (ח)	06:03	06:02	08:35	08:34	09:05	09:04	10:07	10:06	18:18	18:18	18:39	18:39	18:00	18:43
קנדה טורונטו (ח)	07:12	07:03	09:18	09:13	09:50	09:45	10:44	10:41	17:52	18:00	18:20	18:28	17:41	18:39
קנדה מונטריאול (ח)	06:52	06:43	08:56	08:51	09:28	09:23	10:22	10:18	17:25	17:34	17:54	18:02	17:14	18:15
קפריסין לרנקה (ח)	06:30	06:24	08:40	08:36	09:13	09:09	10:09	10:06	17:29	17:35	17:54	18:00	17:16	18:04
רוסיה מוסקבה (ח)	07:49	07:35	09:43	09:36	10:14	10:07	11:04	10:59	17:40	17:52	18:15	18:27	17:32	18:43
רוסיה רוסטוב (נא-דון) (ח)	07:24	07:14	09:25	09:20	09:58	09:52	10:50	10:47	17:48	17:57	18:17	18:26	17:37	18:30
שווייץ ציריך (ח)	07:26	07:16	09:30	09:24	10:01	09:56	10:54	10:51	17:54	18:04	18:24	18:33	17:44	18:45
תאילנד בנקוק (ח)	06:39	06:36	09:01	08:59	09:33	09:32	10:33	10:32	18:26	18:27	18:47	18:49	18:09	18:53

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [= לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכל פלאויב ואורב ולסמים וחיות רעות בדרך ומכל פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום יצחק הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606761

ת.ד. 2 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס: www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00152
15/02/2009